

Efendimiz'den

-sallâllâhu aleyhi ve sellem-

HAYAT ÖLÇÜLERİ

-250 Hadis Tercüme ve Şerhi-

Dr. Murat KAYA

İstanbul 2007

FİHRİST

A. İSLÂM OL FELÂH BUL	1
B. İMAN'IN HALÂVETİ	8
C. NİYET ve İHLÂS	15
1. Niyet	15
2. İhlâs	19
D. İLİM ve AMEL	24
1. İlmin Fazileti	24
2. Faydalı İlim	29
3. İlmiyle Âmil olmak	33
E. İBADET HAYATI	37
1. Abdestin Fazileti	37
2. Ezan'a Hürmet	33
3. Beş Vakit Namaz	47
a. Namazın Ehemmiyeti	47
b. Namazın Fazileti	51
c. Namazda Huşû	55
d. Namazı İlk Vaktinde Kılmak	62
e. Cemaatle namaz	65
4. Cuma Namazı	72
5. Ramazan ve Oruç	77
a. Ramazan ve Orucun Fazileti	77
b. Kadir Gecesi'nin Fazileti	82
c. Bayram Günlerini Değerlendirmek	86
6. Zekât	91
7. Sadaka ve İnfak	95
a. İnfaktaki Bereket	95
b. İnfakta Acele Etmek	101
c. İnfak Edebi	106

d. Azdan Veren Candan Verir	112
8. Hac ve Umre	116
9. Kurban	125
10. Kur'ân-ı Kerîm ile Hemhâl Olmak	131
a. Kur'ân'ı Anlama Gayreti	131
b. Kur'ân'ı Yaşamak	136
c. Kur'ân'la Tedâvî	143
d. Kur'ân'ın Şefaati	151
11. Seher Vakitleri	157
12. Zikir	170
13. Hamd ve Şükür	181
14. Salât ü Selâm	191
15. Dua	201
16. Nâfile İbadetlerde Devamlılık	210
17. Fesat Zamanlarında İbadete Devam	221
18. İ'tikâf	225

F. GÜNAHLARDAN SAKINMAK

1. Allah Kulunu Günahlardan Kıskanır	220
2. Büyük Günahlar	
a. Şirk Koşmak ve Ana Babaya İtaatsizlik	227
b. Adam Öldürmek ve İntihar Etmek	236
c. Yalan ve Yalan Yere Yemin Etmek	242
d. Faiz (Ribâ)	252
e. İçki İçmek	260
f. Zina Etmek	270
g. Hıyânette Bulunmak	280
h. Gıybet ve Söz Taşımak	291
ı. Zulüm	304
i. Kibir ve İyiliği Başa Kakmak	312
k. Sihir Yapmak ve Diğer Günahlar	319

3. Günahları Küçük Görmemek	330
4. Şüpheli Şeyleri Terk Etmek	338
5. Tevbe ve İstiğfâr	345
6. Takvâ	355
7. Hevâ ve Hevesi Terk Etmek	368
8. Şeytana Aldanmamak	380

G. İSLÂM'I TEBLİĞ ve HİZMET

1. Tebliğ Mes'ûliyeti	404
2. Tebliğin Fazîleti	417
3. İslâm'a Hizmet Aşkı	
a. Hayra Anahtar Olmak	422
b. Hayırlı İşlere Koşmak	426
c. Hayır Yapmanın Kolaylığı	434
4. Allah Yolunda Cihâd	441

ÖNSÖZ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى
آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

Her sıfatı yüce, her ismi mükemmel, her sanatı hayal ötesi, ilmi ve kudreti nihayetsiz, rahmeti bol, merhameti engin olan yüce Mevlâmıza sonsuz hamd ü senalar olsun!

Yaratılışımızın sebebi, hayatımızın şifası, İslâm ve îmanın ezeli ve ebedi nûru, şahsiyetimizi inşa eden üsve-i hasene/en güzel örneğimiz, iki dünyada şefaatçimiz olan Âlemler Sultanı Hz. Peygamber (s.a.v)’e sonsuz salât ü selâm olsun!

Mâlûmdur ki;

Son ilâhî kitap Kur’ân-ı Kerim, son peygamber de seyyidü’l-mürselin/peygamberlerin efendisi olan Hz. Muhammed Mustafâ (sallâllâhu aleyhi ve sellem)’dir.

Kur’ân ve Hz. Peygamber’in Sünnet’i, Allah katında son din olan İslâm’ın en temel iki büyük kaynağıdır.

Bu ikisinden biri olmaksızın din de îman da tamam olmaz.

Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber (s.a.v)’e itaati, Zâtı’na itaat ile bir kabul etmiş ve bu gerçeğe Kur’ân-ı Kerim’de bilhassa dikkat çekmiştir. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Kim Rasûl’e itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur.” (Nisâ 4/80)

“Kim Allah’a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı olarak kalacaklardır; işte büyük kurtuluş budur.” (Nisâ 4/13)

Bu ilâhî beyanlar gösteriyor ki, Efendimiz (s.a.v)’e itaat, imanî bir zarûrettir. Ama bu zarûret, zoraki değil, tamamıyla cân u gönülden, samimiyet ve muhabbet coşkusu ile gerçekleştirilecek bir itaattir. Böyle bir itaati, bir iman ölçüsü olarak yine bizzat Cenâb-ı Hak, şart koştaktadır:

“Hayır, Rabbine yemin olsun ki, aralarında çıkan bir anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hüküm sebebiyle içlerinde hiçbir

sıkıntı duymadan (onu) tam mânâsıyla kabullenmedikçe, îman etmiş olmazlar.” (Nisâ 4/65)

Hiz. Peygamber’e itaat hususunda Cenâb-ı Hak’ın koyduğu bu hassas ölçüler, O Peygamberler Sultânı’na isyan edilmemesi hususunda da aynen geçerlidir. Nitekim Cenâb-ı Hak, Hiz. Peygamber’e isyanı Zâtı’na isyan ile bir kabul etmiş ve bunu şiddetle yasaklamıştır. Âyet-i kerimelerde Allah Rasûlü’ne uymayan kimseler hakkındaki ilâhî tehdit çok bârizdir:

“Kim Allah’a ve Peygamberine karşı isyan eder ve Allah’ın koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe/cehenneme atar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.” (Nisâ 4/14)

“O (Peygamber’in) emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elem verici bir azap isabet etmesinden sakınırlar.” (Nûr 24/63)

Bütün bu ilâhî ölçüler, dînin birinci kaynağı olan Kur’ân’dan sonra ikinci temel kaynağı olan hadis-i şeriflerin ilâhî boyutuna işaret etmektedir. Çünkü Hiz. Peygamber’e itaatın mâhiyeti, onun söylediklerine tâbî olmak demektir. Çünkü Kur’ân-ı Kerim vahiy kaynaklı olduğu gibi, onun öz olarak ifade ettiğı mânâları açıklayan Sünnet ve hadisler de vahiy kaynaklıdır. Bu gerçek Kur’ânî bir hakikattir:

“O aslâ kendiliğinden konuşmaz! Onun konuştuğu, ancak kendisine vahyolunandır...” (Necm 53/3-4)

Zaten Kur’ân-ı Kerim Hiz. Peygamber’in kalbine indirilmiş olduğundan¹ onun her hâlî, ahlâk-ı Kur’ân olmuştur. Dolayısıyla ondan sâdır olan sözler/hadisler de ancak Kur’ân’ın tefsîrî mâhiyetinde tezâhür etmiştir. Hâsılı Efendimiz (s.a.v)’in bütün hayatı, sözleri ve hâlleri, Kur’ân-ı Kerîm’in en güzel izahıdır.

Bu bakımdan Kur’ân ile Sünnet, birbirinden ayrılmaz bir bütünlük arz eder. Kim bunlara sımsıkı sarılırsa dalâlete düşmez, ebedî kurtuluşa nail olur. Nitekim Efendimiz (s.a.v), meşhur Veda Hutbesi’nde bu gerçeğe işaretlerle şöyle buyurmuştur:

“Size iki emanet bırakıyorum. Onlara sımsıkı sarılırsanız yolunuzu hiç şaşırmazsınız. Biri Allâh’ın kitabı, diğeri de Peygamberinin Sünneti’dir.” (İbn-i Hişâm, IV, 276; Muvatta’, Kader, 3)

Bu sebeple ashâb-ı kirâm ve veresetü’l-enbiyâ olan sâlih âlimler, Sünnet’e ve onun yazılı belgeleri mâhiyetindeki hadis-i şeriflere çok büyük ehemmiyet at-

¹ Bakara 2/97.

fetmiş ve onları takdîre şâyan bir titizlikle bizlere nakletmişlerdir. Sünnet'in günümüze kadar gelmesini sağlayan en büyük âmil ise, müslümanların onu, Hz. Peygamber (s.a.v)'den îtibâren birbirinden alarak yaşaması ve zinde tutması olmuştur. Öyle ki bazı muhaddisler, bir kimseye güvenerek kendisinden hadis alabilmek için, o kimsenin, rivâyet ettiği hadislerle amel ediyor olmasını şart koşmuşlardır.

Yani mesele nakletmek değil, hadisleri en güzel şekilde anlayabilmek ve yaşayabilmektir. Hadisler ki, mukaddes kitabımızı birinci derecede açıklayan ve tefsir eden en kıymetli varlığımızdır. Hadisler ki, Sevgili Peygamberimiz'in, asırların ötesinden bizimle muhatap olması, sohbet etmesi, bizi en güzele, en doğruya yönlendirmesidir. Hadisler ki, modern câhiliye girdaplarında boğulan insanlığa şifâ olacak yegâne asr-ı saadet nefesidir.

Dolayısıyla hayatımıza nebevî bir şifa, Ahmedî bir muhabbet, Muhammedî bir bereket ve bir rahmet katabilmek için her hâlükârda Kur'ân'a ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in Sünnet-i Seniyye'sine sınıksız sarılmaya muhtacız. Bunun için de tabî ki öncelikle hadis-i şerifleri okumak ve anlamak en temel vazifemizdir.

Böyle temel bir vazife ve ihtiyaçtan hareketle kıymetli büyüklerimizin yönlendirmesi ile elinizdeki eser meydana gelmiş oldu. Öncelikle belli mevzular etrafında hadis-i şeriflerden seçmeler yapıldı. Hz. Peygamber (s.a.v)'in mübarek lisanından İslâm, îman, ibadet, günahattan sakınmak, tebliğ ve hizmet ile ilgili hadisler bir araya getirildi. Bunlar, âyetler ve diğer hadisler ışığında, temel kaynaklarımızdan da istifade edilerek kısa kısa açıklandı.

Seçilen hadis-i şerifler, mûteber hadis kitaplarından alındı. Her hadis, biz-zat kaynağına bakılarak aslıyla karşılaştırıldı. Tercümelerin de asıllarına uygun olmasına ve mânânın güzel bir Türkçe ile ifade edilmesine elden geldiğince özen gösterildi.

Cenâb-ı Hak'tan, kusurlarımızın affını ve bütün güzel amellerimizin de kabûlünü niyaz ederken;

Öncelikle eserin kaleme alınmasını tavsiye eden ve hazırlanması esnâsında her türlü yardım ve desteği lûtfeden çok muhterem Osman Nûri TOPBAŞ Hocamıza;

İnceleme ve tashihte emeği geçen muhterem Abdullah SERT, Ahmet TAŞGETİREN, Mustafa ERİŞ, Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU, Prof. Dr. Ömer ÇELİK, Dr. Âdem ERGÜL ve diğer hocalarıma;

Harun KIRKIL ve Şükrü Mutlu KARAKOÇ kardeşlerime;

Bilhassa Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Sadettin EKİNCİ ve Muhammed Ali EŞMELİ Beylere;

Ayrıca kitabı büyük bir titizlikle neşrederek okuyucularına hediye olarak takdim eden Altınoluk Mecmuası idarecilerine samîmî teşekkürlerimi arz ederim.

Rabbimiz, hepimizin gayretlerini rızâsına muvafık birer sadaka-yı câriye eylesin. Efendimiz (s.a.v)’in Sünnet’ine sarılarak canlı bir Kur’ân hâlinde yaşamayı cümlemize ihsan buyursun. Kıyametin dehşetli günlerinde Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in hamd sancağı altında onun yüce şefaatine mazhar eylesin!.

Âmîn!.

Dr. Murat KAYA
Haziran 2007
Sultantepe - Üsküdar

A. İSLÂM OL FELÂH BUL

۱. عَنْ الشَّعْبِيِّ قَالَ لَمَّا قَدِمَ عَدِيُّ ابْنُ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْكُوفَةَ أَتَيْنَاهُ فِي نَفَرٍ مِنْ فُقَهَاءِ أَهْلِ الْكُوفَةِ فَقُلْنَا لَهُ: حَدِّثْنَا مَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

«يَا عَدِيُّ ابْنُ حَاتِمٍ، أَسْلِمَ تَسْلَمَ»

قُلْتُ: «وَمَا الْإِسْلَامُ؟» فَقَالَ:

«تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ وَتُؤْمِنُ بِالْأَقْدَارِ كُلِّهَا خَيْرَهَا وَشَرِّهَا حُلُوهَا وَمُرَّهَا».

1. Şa'bî (r.a) şöyle der:

Adiy bin Hâtim (r.a) Kûfe'ye geldiğinde, Kûfe fukâhâsından bir grupta ziyâretine gittik. Ona:

“–Peygamber Efendimiz'den duyduğun şeylerden bize bahsedebilir misin?” dedik.

Bunun üzerine Adiy (r.a), şunları söyledi:

Peygamber Efendimiz'in yanına vardım. Bana:

“–Ey Adiy bin Hâtim, müslüman ol selamet bul!” buyurdu.

Ben:

“–İslam nedir?” diye sordum.

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Allah'tan başka ilah bulunmadığına, benim de O'nun Rasûlü olduğuma şehâdet etmen ve hayrıyla, şerriyle, tatlısıyla, acısıyla kaderin tamamına iman etmendir.” (İbn Mâce, Mukaddime, 10)

۲. عَنْ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مُقَنَّعٌ بِالْحَدِيدِ فَقَالَ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقَاتِلْ وَأَسْلِمُ؟» قَالَ:

«أَسْلِمَ ثُمَّ قَاتِلَ» فَأَسْلَمَ ثُمَّ قَاتَلَ فَقُتِلَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«عَمِلَ قَلِيلًا وَأُجِرَ كَثِيرًا».

2. Berâ (r.a) şöyle demiştir:

(Uhud Gazvesi'nde) Peygamber Efendimiz'in yanına yüzü demir zırh ile kaplı bir şahıs geldi ve:

“Yâ Rasûlallah! Şimdi hemen harbe katılsam da savaş bittikten sonra İslâm'a girsem olur mu?” diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v):

“Önce müslüman ol, sonra harb et!” buyurdu.

O zât müslüman oldu, sonra savaştı ve şehîd edildi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

“Az çalıştı ancak çok kazandı” buyurdu. (Buhârî, Cihâd, 13; Ahmed, IV, 293)

۳. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ».

3. İbn-i Ömer (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“İslâm beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed (s.a.v)'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve Ramazan orucunu tutmak.” (Buhârî, İmân, 2; Tefsîr, 2/30; Müslim, İmân, 19-22)

۴. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ وَرُزِقَ كَفَافًا وَقَنَّعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ».

4. Abdullah bin Amr bin Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Müslüman olan, kendisine yeterli rızık verilen ve Allah'ın lûtfettiği nimetlere kanaat eden kimse felâha ermiştir.” (Müslim, Zekât, 125. Ayrıca bkz. Tirmizî, Zühd, 35/2348)

Açıklamalar:

İmtihan edilmek üzere dünyaya gönderilen insanoğlunun en mühim ihtiyacı, ebedî hayatta selâmete ermek ve felâh bulmaktır. Dolayısıyla bu imtihan dünyasında onun bütün gâyesi, rûhânî hayatı yücelterek dünyada huzûra, âhirette de ebedî saâdete kavuşmak olmalıdır. Ancak insanoğlunun, aklını ve imkânlarını kullanarak âhiret selâmetine kavuşması, nefis engeli ve şeytanın aldatmaları sebebiyle oldukça zordur. Bu sebeple Cenâb-ı Hak, kullarına lûtufta bulunarak peygamberler ve kitaplar göndermiştir. İnsanoğlu ancak bu ilâhî rehberlerin nurlu irşatlarını takip ederek felâha erişebilir.

Beşeriyetin muhtaç olduğu hakîkî felâh ise, son nefesi iman ile verebilmek ve cehennemden kurtulup cennete girebilmektir. Yani Allah'ın rızâsını kazanarak ebedî saâdete nâil olmaktır. Bu da ancak kelime-i şehâdet getirip İslâm dâiresine girmek, sonra da Kitap ve Sünnet muhtevâsında nezih bir hayat yaşamakla mümkündür. Çünkü; “Bütün işlerin başı İslâm'dır.”² Peygamber Efendimiz, bunun için her türlü sıkıntı, meşakkat ve çile çemberinden geçerek insanları hidâyete dâvet etmiştir. Bütün dünyanın kurtuluşa erebilmesi için hükümdarlara:

“İslâm ol, kurtul” şeklindeki tebliğâtlarla elçiler göndermiştir.³

İslâm'a girmek, kurtulmanın temel şartı olduğundan, Rasûlullah (s.a.v), her bir insanın müslüman olmasını, büyük bir iştiyakla arzular ve bir tek kişinin hidâyeti sebebiyle de son derece sevinirdi. Meselâ, onu hiçbir şey, **Hız. Ebû Bekir**'in müslüman oluşu kadar mesrûr etmemişti. (İbn-i Kesîr, *el-Bidâye*, III, 80)

Yine **Ebû Zer**,⁴ **Hâlid bin Zeyd**,⁵ **Hubeyb bin Yesâf**⁶ ve **Reyhâne bint-i Amr**⁷ gibi Allah'ın her bir kulu İslâm'a girip felâh bulduğunda, Peygamber Efendimiz'in yüzünde büyük bir sevinç, beşâret ve tebessüm görülmüştü.

Adiy bin Hâtim (r.a), Efendimiz'in bu mutluluğunu:

² Tirmizî, İmân, 8/2616; İbn-i Mâce, Fiten, 12; Ahmed, V, 231, 236, 237.

³ Bkz. Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 2; Cihâd, 102; Cizye, 6; İkrâh, 2; İ'tisam, 18; Müslim, Cihâd, 74.

⁴ Hâkim, *Müstedrek*, III, 385/5459.

⁵ İbn-i Kesîr, *Bidâye*, III, 83.

⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, I, 47.

⁷ İbn-i Kesîr, *Bidâye*, IV, 128.

“Müslüman olduğum zaman Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in yüzünün büyük bir sevinçle parladığını gördüm” şeklinde ifade etmiştir. (Ahmed, IV, 378)

İslâm’a girmenin ehemmiyetine binâen Rasûlullah (s.a.v), **savaşın** en zor ânında bütün techîzâtıyla gelen kişiye, her şeyden evvel müslüman olmasını emretmiştir. Çünkü yapılan amellerin bir kıymet ifade ederek Allah katında makbûl olabilmesi için, kişinin müslüman olması lâzımdır. Aksi takdirde, yapılan işlerin âhirette bir faydası olmaz. İmansız yapılan iyiliklerin karşılığında ise, Cenâb-ı Hakk’ın adâlet ve merhameti îcâbı sadece bir takım dünya nimetleri verilir. (Müslim, Münâfikîn 57; Heysemî, III, 111)

Allah katında makbul din İslâm’dır.⁸ Kim, İslâm’dan başka bir din ararsa, kendisinden böyle bir din asla kabul edilmeyecek ve o, âhirette hüsrâna uğrayacaktır.⁹ Çünkü Allah Teâlâ, kulları için din olarak İslâm’ı seçmiştir.¹⁰ Dolayısıyla insanların kurtuluşu ancak İslâm ile olacaktır.

Ömer (r.a), bir gün **Hz. Talha**’yı üzgün görmüştü. Sebebini sorduğunda, Talha (r.a):

“–Allah Rasûlû (s.a.v) bir gün şöyle buyurmuştu:

«Ben bir söz biliyorum, her kim ölürken onu söylerse mutlaka amel defteri için bir nûr olur ve cesedi ile rûhu da, ölüm esnâsında o kelime sebebiyle ilâhî rızâya, rahmete ve huzûra nâil olur.»

Ben bu sözün ne olduğunu soramadan Rasûlullah (s.a.v) vefat etti. İşte bu sebeple üzgünüm” dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a):

“–Ben o sözü biliyorum. O, Hz. Peygamber’in, amcası (Ebû Tâlib’in) söylemesini istediği «Lâ ilâhe illallâh» cümlesidir. Rasûlullah (s.a.v), eğer amcası için bundan daha kurtarıcı bir söz bilseydi, muhakkak onu söylemesini isterdi” dedi. (İbn-i Mâce, Edeb, 54. Ayrıca bkz. Ahmed, I, 6)

Müslüman olmak, daha önceki hatâ ve günahları ortadan kaldırıp insanı tertemiz hâle getirir.¹¹ Bu sebeple ümmetine çok düşkün olan Rasûlullah (s.a.v), kelime-i tevhîd hatırına, en azılı düşmanlarını dahî affetmiş ve ashâbına da onların geçmişteki zâlimâne hâllerini hatırlatacak söz ve davranışlardan uzak durmalarını tembihlemiştir.¹² Kızı **Hz. Zeyneb**’i deveden düşürmek sûretiyle vefatına sebep olan **Hebbâr bin Esved**, sevgili amcası **Hz. Hamza**’yı şehîd eden **Vahşî** ve müs-

⁸ Âl-i İmrân 3/19.

⁹ Âl-i İmrân 3/85.

¹⁰ Mâide 5/3.

¹¹ Bkz. Enfâl 8/38; Müslim, İmân, 192; Ahmed, II, 204; İbn-i Sa’d, I, 299.

¹² Vâkıdî, II, 857-858.

lûmanlara senelerce her türlü zulmü revâ gören Ebû Cehil'in oğlu **İkrime** (r.a), kelime-i şehâdetin hürmetine af kervanına katılanlardan sadece birkaçıdır.

Ancak sadece kelime-i şehâdetle yetinmek, tam bir kurtuluş için kâfi değildir. Yani İslâm'a girdikten sonra îfâ edilmesi gereken bazı mükellefiyetler de vardır. Bunlar da kısaca, Allah'ın emirlerine tâbî olmak ve yasaklarından sakınmaktır.

Nitekim **Vehb bin Münebbih'e**:

“-«Lâ ilâhe illallâh», cennetin anahtarı değil mi?” denilmişti.

O da:

“-Evet, öyledir, fakat her anahtarın mutlaka dişleri vardır. Dişleri olan anahtarı getirirsen kapı sana açılır, yoksa açılmaz” cevabını verdi. (Buhârî, Cenâiz, 1)

Yani, din bir bütündür. Bu sebeple, tamamını kabûl ederek, bütün emirlerini hayatın her alanına intikâl ettirme zarûreti vardır. **Ebû Bekir** (r.a) halîfe olduğunda, zekât vermek istemeyenlere karşı harp ilân edeceğini bildirmişti. Bu, dînin korunması içindir. Yoksa, geriye bugünkü hristiyanlık gibi ibadet ve muâmelâtтан koparılmış bir düşünce sistemi kalır ki, bu da hiçbir işe yaramaz. Dolayısıyla, tarihsellik gibi dini parçalayacak iddiâlar İslâm için düşünülemez. İslâm; îtikâd, ibadet, ahlâk ve muâmelâtıyla bir bütünlük arzeder.

Şimdi de iman anahtarının dişleri mesabesindeki bir kısım kaidelerden bahsedelim: **Üçüncü hadisimiz**, İslâm'ın üzerine binâ edildiği esasları haber vermektedir. Bunlar; şehadet, namaz, zekât, hac ve oruçtur. İslâm, bu beş şartın dışında da uyulması gereken emirler getirmiştir. **H.z. Ömer**'in şu rivâyeti, bunların bir kısmını veciz bir şekilde ortaya koymaktadır:

Peygamber Efendimiz'e vahiy geldiğinde, yüzünün yakınlarında arı uğultusu gibi bir ses işitilirdi. Bir gün yine ona vahiy gelmişti. Bir müddet bekledik, vahiy hâli geçtikten sonra Allah Rasûlü (s.a.v) kibleye yöneldi ve ellerini kaldırıp:

“Allah'ım, bize olan nimetlerini ve sayımızı artır, eksiltme; bize ikrâm et, zillate düşürme; bize ihsanda bulun, mahrum bırakma; bizi tercih et, başkalarını bize tercih etme; bizi râzı kıl ve bizden râzı ol!” diye dua etti. Sonra:

“-Bana on âyet indirildi. Kim bunlarla amel ederse cennete girer” buyurdu ve Mü'minûn Sûresi'nin ilk on âyetini okudu:

“Muhakkak ki mü'minler felâha ermişlerdir: Onlar namazlarında huşû içindedirler, boş ve faydasız şeylerden yüz çevirirler, (büyük bir gayretle) zekâtlarını verirler, iffetlerini muhâfaza ederler, ancak zevceleri ve sahip ol-

dukaları (câriyeleri) **hâriç**. (Bunlarla ilişkilerinden dolayı) **kınanmazlar**. **Şu hâlde, kim bunun ötesine gitmek isterse, işte onlar haddi aşan kimselerdir.**

Yine o (felâha eren mü'minler) **emanetlerine ve ahidlerine riâyet ederler, namazlarını** (şartlarına riâyetle ve devamlı kılmak sûretiyle) **muhâfaza ederler. İşte onlar, ebediyyen kalacakları Firdevs cennetine vâris olanlardır.”** (Tirmizî, Tefsir, 23/3173; Ahmed, I, 34; Hâkim, I, 717/1961)

Peygamber Efendimiz'in ahlâkı da zâten öz olarak bundan ibaretti. Nitekim bir grup insan **Hız. Âişe** vâlidemize gelip:

“–Ey Mü'minlerin Annesi! Rasûlullah'ın ahlâkı nasıldı?” diye sorduklarında, o:

“–Allah Rasûlü'nün ahlâkı Kur'ân idi” diye cevap verdi.

Sonra da içlerinden birine:

“–Mü'minûn Sûresi'ni okuyorsunuz değil mi? «**Mü'minler felâha erdiler**» âyetinden başla ve oku!” dedi.

Okuyan kişi onuncu âyete geldiğinde Hız. Âişe (r.a):

“–Peygamber Efendimiz'in ahlâkı işte böyle idi” buyurdu. (Hâkim, II, 426/3481; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, no: 308)

Evet, Allah Rasûlü'nün ahlâkı Kur'ân idi. O hâlde, felâha ermek isteyen insanların, Kur'ân ve Sünnet'in bütün esaslarına tâbî olmaları îcâb etmektedir. Ahlâken yükselip mükerrer insan ve insan-ı kâmil olabilmenin yegane şartı, budur. Zira **Katâde** (r.a)'in dediği gibi:

“Kur'ân, insanların ulaşabileceği ahlâkın en güzelini getirmiştir.” (İbn-i Sa'd, I, 364)

Kurtuluşa erenlerin, Kur'ân ve Sünnet'te ifade edilen vasıflarından bir kısmı da şöyle sıralanabilir:

- Gayba iman edip namaz kılmak, kendilerine ihsan edilen nimetlerden infakta bulunmak, peygamberlere verilen kitaplara ve âhiret gününe kesinlikle iman etmek, (Bakara 2/2-5)

- İnsanları hayra çağırıp iyiliği tavsiye etmek ve kötülüklerden alıkoymak, (Âl-i İmrân 3/104)

- Faizden korunmak, (Âl-i İmrân 3/130)

- İçki, kumar, şirk, fal ve şans oyunları gibi şeytanî tuzaklardan uzak durmak, (Mâide 5/90)

- Zulüm ve haksızlıktan kaçınmak, (En'âm 6/21, 135; Yûsuf 12/ 23)

- Mal ve can ile Allah yolunda cihad etmek, (Tevbe 9/88)
- Allah’a karşı kulluk vazifelerini yerine getirip hayırlı işlere koşmak, (Hac 22/77)
- İffetli bir hayat yaşayarak günahlara tevbe etmek, (Nûr 24/ 31)
- Küfür ve mâsiyet gibi her türlü mânevî hastalıktan arınmak, (A’lâ 87/14; Şems 91/9)
- Hz. Peygamber’in yolundan gitmek, (Ahmed, II, 188)
- Fitnelerden uzak kalmak. (Ahmed, II, 441)

İşte bu şekilde şartlarına riâyet ederek İslâm’a giren, kendisine yetecek kadar rızık verilen ve büyük bir gönül zenginliği ile buna kanaat eden kimseler, felâha erer ve hem dünyada hem de âhirette huzurlu bir hayat yaşarlar.

Dördüncü hadisimiz, her şeyin başında İslâm’ın geldiğini, ondan hemen sonra da kifâyet miktarı helâl rızka ve buna râzı olan kanaatkâr bir gönle sahip olmak gerektiğini ifade etmektedir. Burada rızkın helâl olması, son derece ehemmiyet arz etmektedir. Çünkü dînî ve rûhânî hayat buna bağlıdır. Lokması helâl olmayan kimsenin ne ibadetleri ne de duaları kabûl edilir. O kimse ateşe daha lâyıktır. Yeteri kadar helâl rızık temin ettikten sonra buna kanaat edebilmek de son derece mühimdir. Bunları bir araya getiren kişi, kurtuluşa nâil olmuş demektir. Tamahkâr ve açgözlü davranarak, helâl haram demeden mal toplama hırsına kapılmak, dünyaya aldanıp ibadetleri ve âhiret hazırlığını ihmal etmek ise, bir insan için en büyük felâkettir. Böylelerinin kurtuluş ümîdi pek zayıftır. Derhâl intibâha gelip hadisimizde bahsedilen “felâha nâil olma” reçetesine sarılmaları îcâb eder.

İslâm’a girip Allah’ın emirlerine riâyet ederek yaşayan mü’minlerin, geriye bir tek mühim meselesi kalmaktadır. O da imanla ölebilmektir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“*Ameller neticelerine göre değerlendirilir*” buyurmuştur. (Buhârî, Rikâk, 33)

Hz. Ali (r.a) de:

“Nîmetin tamamına erişmek, İslâm üzere ölmektir” demiştir. (Beydâvî, I, 201, [Bakara 2/150 tefsirinde])

Bu sebeple Cenâb-ı Hakk’ın;

“Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır bir takvâ ile korkun ve ancak müslüman olarak can verin!”¹³ emrine imtisâlen imanla ölebilmek için dua ve gayret etmek gerekir. Zira insanın son nefesteki hâli meçhul olduğundan müslümanlar hep korku ile ümit arasında yaşamış ve Allah’tan hüsn-i hâtime istemiş-

¹³ Âl-i İmrân 3/102.

lerdir. Meselâ, **H. Mûsâ**'nın mûcizesi neticesinde iman eden sihirbazlar, Fira-
vun'un işkenceleri altında:

“Yâ Rabbî! Üzerimize sabır yağdır ve canımızı müslüman olarak al!”¹⁴ diye dua etmişlerdir.

Yûsuf (a.s) da:

“(Allah’ım!) Cânımı müslüman olarak al ve beni sâlihler zümresine ilhâk eyle!”¹⁵ diye niyâzda bulunmuştur.

Bunlar, Cenâb-ı Hakk’ın mü’minlere verdiği güzel örneklerdir. Bize düşen de, İslâm üzere yaşayıp imanla ölere felâha erdmektir. Bu gayeye ulaşma hususunda bizlere yol gösteren ilâhî beyanlardan bir kısmı şöyledir:

“Ey iman edenler! Eğer siz Allah’a (Allah’ın dînine) yardım ederseniz O da size yardım eder, ayaklarınızı sâbit kılar, kaydırmaz.” (Muhammed 47/7)

“Onlar Kur’ân üzerinde tefekkür etmiyorlar mı? Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?” (Muhammed 47/24)

**“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin de amel-
lerinizi boşa çıkarmayın!”** (Muhammed 47/33)

B. İMANIN HALÂVETİ

۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ وَمَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ».

5. Hz. Enes’ten rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuş-
tur:

“Üç şey vardır ki; bunlar kimde bulunursa o kişi iman tadını alır:

Allah ve Rasûlü’nü, her şeyden çok sevmek.

Sevdiğini sadece Allah için sevmek.

¹⁴ A’râf 7/126.

¹⁵ Yûsuf 12/101.

Allah kendisini küfür bataklığından kurtardıktan sonra, tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmak kadar korkunç ve tehlikeli görmek.” (Buhârî, İmân, 14; İkrâh, 1; Edeb, 42; Müslim, İmân, 67. Ayrıca bkz. Tirmizî, İmân, 10/2624)

٦. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«ثَلَاثٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ فَقَدْ طَعِمَ طَعَمَ الْإِيمَانِ: مَنْ عَبْدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَأَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَعْطَى زَكَاةَ مَالِهِ طَيِّبَةً بِهَا نَفْسُهُ رَافِدَةً عَلَيْهِ كُلِّ عَامٍ وَلَا يُعْطِي الْهَرَمَةَ وَلَا الدَّرَنَةَ وَلَا الْمَرِيضَةَ وَلَا الشَّرْطَ اللَّثِيمَةَ وَلَكِنْ مِنْ وَسْطِ أَمْوَالِكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَسْأَلْكُمْ خَيْرَهُ وَلَمْ يَأْمُرْكُمْ بِشَرِّهِ».

6. Abdullah bin Muâviye (r.a)’den rivâyete göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Üç şey vardır ki, kim bunları yaparsa iman tadını almış olur:

Tek olan Allah’a kulluk edip, O’ndan başka ilâh olmadığına inanmak,

Her sene malının zekâtını gönül hoşluğuyla, isteyerek vermek,

Zekât verirken de malın yaşlı, uyuz, hasta ve zayıfını değil, vasatından vermek. Zira Allah, sizden mallarınızın en iyisini istemiyor, ancak kötüsünü vermenizi de emretmiyor.” (Ebû Dâvûd, Zekât, 5/1582)

٧. عَنْ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«ذَاقَ طَعَمَ الْإِيمَانِ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا».

7. Abbâs bin Abdülmuttalib (r.a), Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

“Allah’ı Rab, İslâm’ı din, Muhammed (s.a.v)’i peygamber olarak benimseyip onlardan râzı olan kişi, iman tadını almıştır.” (Müslim, İman, 56; Tirmizî, İmân, 10/2623; Ahmed, I, 208)

۸. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«النَّظَرَةُ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومَةٌ فَمَنْ تَرَكَهَا مِنْ خَوْفِ اللَّهِ أَثَابَهُ -
جَلَّ وَعَزَّ- إِيْمَانًا يَجِدُ حَلَاوَتَهُ فِي قَلْبِهِ».

8. Huzeyfe (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“*Harama bakış, iblisin zehirli oklarından bir oktur. Her kim Allah korkusu sebebiyle onu terk ederse, Yüce Allah bu davranışına karşılık ona, kalbinde halâvetini hissedeceği bir iman bahşeder.*” (Hâkim, IV, 349/7875; Heysemî, VIII, 63)

۹. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«جَدِّدُوا إِيْمَانَكُمْ» قِيلَ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ نُجَدِّدُ إِيْمَانَنَا؟» قَالَ:

«أَكْثَرُوا مِنْ قَوْلِ (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)».

9. Ebû Hüreyre (r.a)’den:

Allah Rasûlü (s.a.v):

“—İmanınızı yenileyiniz!” buyurdu.

Ashâb-ı kirâm:

“—Ey Allah’ın Rasûlü, imanımızı nasıl yenileyelim?” diye sordular.

Rasûlullah (s.a.v) de:

“—«*Lâ ilâhe illallâh*» sözünü çokça söyleyiniz!” cevabını verdi. (Ahmed, II, 359; Hâkim, IV, 285/7657)

Açıklamalar:

İman ile İslâm’ın kıymeti hiçbir zaman tartışılmaz. Ancak bunların da dereceleri vardır. Kimi insanlar, üzerlerine düşen vazifeleri asgarî seviyede yaparken, kimileri de büyük bir ihlâs, aşk ve heyecân içinde daha fazlasını ve en iyisini yapmaya gayret eder. İşte böyleleri, imanın rûhâniyetini ve İslâm’ın lezzetini gönüllerinde hisseden kimselerdir. Kalbleri mutmain olmuş ve inançları iyice sağ-

lamlaşmıştır. Yaptıkları amellerden büyük bir haz ve lezzet alırlar. Allah ve Rasûlü'nün bütün emirlerini severek ve isteyerek yerine getirirler. İslâm uğruna meşakatlere katlanmaktan çekinmezler. Allah ve Rasûlü'nün rızâsını kazanmayı, her şeyin önünde tutarlar. Dinlerini dünya menfaatleri karşısında satmazlar. Âhireti de dünyadan önce düşünürler.

Onların bu heyecânı, öncelikle Allah ve Rasûlü'nü, annelerinden, babalarından, evlatlarından, bütün insanlardan, mallarından ve hatta kendi canlarından bile daha çok sevmelerinden kaynaklanır. Nitekim bu heyecanın zirvesinde olan ashâb-ı kirâm, Allah Rasûlü'nün en ufak bir arzusunun dahî, “Anam, babam, canım sana fedâ olsun yâ Rasûlallah!” diye mukâbele ederlerdi. Zâten Cenâb-ı Hak da muhabbetin bu şekilde olmasını arzu etmektedir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Rasûlü’nden ve Allah yolunda cihâd etmekten daha sevimli ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.” (Tevbe 9/24)

İnsan, Allah ve Rasûlü'nü gönülden sevince, onlarla alâkalı şeyleri de sever. Zira seven, sevdiğinin her şeyine muhabbet besler. Muhabbeti gönlüne yerleştirince de o uğurda yapılacak bütün işler onun için kolaylaşır. Allah ve Rasûlü'nü râzı edecek sâlih ameller, bir lezzet hâline gelerek zevkle îfâ edilir. Sevilecek diğer varlıklar da artık sadece Allah için seilmeye başlanır. Nefret ve öfke Allah için duyulur. Hayattaki herşey, Allah rızâsı istikâmetinde bir yön kazanır.

İmanın zevkine varan müslüman, kendisini Allah ve Rasûlü'nden ayıracak bütün söz ve davranışları, ateşten daha yakıcı ve azap verici bulur. İmanın cennete, küfrün de cehenneme götürdüğünün idrâki içinde olur. Dolayısıyla, dinden ve Allah rızâsından uzaklaştıracak şeylerden şiddetle sakınır. Hatalardan, günahlardan ve gafletten kurtulmak için bütün gücünü sarfeder. Zira işlenen her bir günah cennetten bir adım uzaklaşmak demektir. Günahlar arttıkça, cennet ile insanın arasına aşılmaz mesafeler girmiş olur...

Bunları idrâk eden her mü'min, Allah'a ve Rasûlü'ne yaklaştıracak amelere sıkı sıkıya sarılır. İbadetlerine hassasiyet gösterir. Bazı insanlara zor gelen namaz, oruç gibi ibadetleri şevkle îfâ eder. Bilhassa, nefsin en çok zorlandığı zekâtı da her sene büyük bir ibadet vecdiyle ve fukarâya teşekkür edâsı içinde verir. Bundan da en ufak bir sıkıntı duymaz, aksine ferahlık duyar. Bu hâl, mü'mini zekâtı, sadakası ve infaklarıyla iki cihan saadetinin yolcusu eyler.

İkinci hadisimizden anlaşıldığına göre, imanın lezzetini hissetmek isteyen mü'min, zekât verirken isteksiz davranmamalıdır. Gönül hoşluğuyla vermelidir. Zîrâ Allah yolunda infâk ederken isteksiz davranmak münâfık ve kâfirlerin âlâmetidir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Kendilerinden infaklarının kabul olunmasına mânî olan da sırf şudur: Çünkü bunlar Allah’ı ve Rasûlü’nü inkâr ettiler ve namaza ancak üşene üşene geliyorlar, verdiklerini de ancak istemeyerek veriyorlar!” (Tevbe 9/54)

Gönül hoşluğuyla infâk eden kişi bir de malının en iyisinden verirse ne âlâ! Zira âyet-i kerimede:

“Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe aslâ “birr”e (yani hayrın kemâline) eremezsiniz! Her ne infak ederseniz, Allah onu hakkıyla bilir” buyrulmaktadır. (Âl-i İmrân 3/92)

Bunu yapamıyorsa, malın kötüsünü de vermemelidir, hiç değilse orta hâllisinden infâk etmelidir. Mü'min her hususta olduğu gibi burada da takva ve firâsetle hareket etmeli, malını ölçsüz kullanarak âilesini muhtaç duruma düşürmemelidir.

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (s.a.v), imanın tadını hissettirecek amelleri zikrederken, zekâtla ilgili iki maddeyi birleştirip üçüncü olarak:

“...Bir de kulun nefsiini tezkiye etmesi” buyurmuştur.

Ashâb-ı kiramdan bir kişi:

“–Kişinin nefsiini tezkiye etmesi ne demektir, ey Allah’ın Rasûlü?” diye sorunca da:

“–Nerede olursa olsun Allah’ın kendisiyle beraber olduğunu bilmesi” buyurmuştur. (Taberânî, Sağîr, I, 334/555; Beyhakî, Şuab, III, 187)

Rasûlullah (s.a.v) başka bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

“Nerede olursa olsun Allah Teâlâ’nın yanında olduğunu bilmesi, kişinin imanının üstünlüğünden kaynaklanır.” (Beyhakî, Şuab, I, 470)

Mü'min, dünyayı âhiretin tarlası olarak gördüğünden, bütün amellerini Hak rızâsı için îfâ etmeli, dünyanın geçici ve son derece kısa olduğunun idrâki içinde bulunmalıdır. Bu şuura sahip olduğunda, diğer insanlara zor görülen davranışlar, ona gayet kolay gelir. İnsanları affederek, haklı bile olsa tartışmaya girmez, hırslı davranmaz, en zor anlarda dahi hîleye başvurmaz.

Abdullah bin Mes’ûd (r.a) şöyle der:

“Kimde şu üç husus bulunursa iman tadını alır:

Haklı bile olsa tartışmaya girmemek, şakadan bile olsa yalan söylememek ve Allah'ın yazdığı şeyin mutlaka başına geleceğini ve yazmadığı şeyin de kesinlikle başına gelmeyeceğini bilmek.” (Heysemî, I, 55. Ayrıca bkz. Ahmed, V, 317)

İmanın tadını alan bir mü'min, gönlünde Allah'a, İslâm'a ve Peygamber Efendimiz'e beslediği muhabbet ve rızâ hâli sebebiyle, yabancı görüş, düşünce ve ideolojilere heves etmez. Sağdan soldan esen fânî ve nefsânî rüzgârlara kapılmaz. Çünkü o, kendi inancının bütün inançlardan üstün olduğunu bilir ve bunun itmi'nân ve huzûru içinde yaşar. Nefsi mutmain ve gönül âlemi muhabbetle doludur. Bu sebeple, İslâm'dan başka hiçbir görüş ve düşünceye tenezzül etmez. Alnı açık bir şekilde inancını yaşar, bu hususta kimsenin kınamasına ve ayıplamasına da aldırılmaz.

Bu kıvama ulaşan kişi, bazen gaflete düşerek yanlış bir hareket yapsa bile derhâl kendine gelir ve Allah'tan, İslâm'dan ve Peygamber Efendimiz'den râzı olmanın neyi gerektirdiğini hemen idrak ederek onu yapmaya koyulur. Şu hâdise, bunun güzel bir misâlidir:

Bir gün **Hz. Ömer** (r.a), elinde bir kısım Tevrât sayfaları ile Peygamber Efendimiz'e gelip:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar Tevrat'tan bazı kısımlar. Onları Zurayk Oğulları'na mensup bir arkadaşşımdan aldım” dedi.

Peygamber Efendimiz'in yüzünün rengi birden değişiverdi. Bunun üzerine **Abdullah bin Zeyd** (r.a), Hz. Ömer'e:

“–Allah senin aklını başından mı aldı? Rasûlullah'ın yüzü ne hâle geldi, görmüyor musun?” dedi.

Hatâsını anlayan Hz. Ömer (r.a) hemen:

“–Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak Muhammed (s.a.v)'den, önder olarak Kur'ân'dan râzı olduk” dedi.

Bunun üzerine Allah Rasûlü'nün yüzünde güller açtı, üzüntüsü gitti. Sonra da şöyle buyurdu:

“–Nefsîm kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer Mûsâ (a.s) aranızda olup da ona uyararak beni terk etseydiniz, derin bir dalâlete düşmüş olurdunuz. Siz ümmetler içinde benim nasîbimsiniz, ben de peygamberler içinde sizin nasîbinizim.” (Heysemî, I, 174)

Ne güzel nasîb! Öyle bir nasîb ki, şükründen âciziz!

İmanın halevetini gönlünde hissetmiş olan mü'minlerin belli başlı vasıfları, Enfâl Sûresi'nde şöyle zikredilir:

“Gerçek mü’minler iseniz Allah’tan korkun da birbirinizle aranızı düzeltin, Allah’a ve Rasûlü’ne itaat edin! Mü’minler ancak, Allah zikredildiğinde kalpleri titreyen, kendilerine Allah’ın âyetleri okunduğunda imanları artan ve yalnız Rab’lerine tevekkül eden kimselerdir. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak eden kimselerdir.” (Enfal 8/1-3)

Huzur ve itmi’nâna ermiş olan bu kulların vasıflarından bir kısmı da, Furkân Sûresi’nde şu şekilde haber verilir:

“Rahman’ın (has) kulları, yeryüzünde tevâzû ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin); «Selâm!» der (geçerler). Gecelerini Rab’lerine secde ederek ve kıyamda durarak geçirirler.” (Furkân 25/63-64)

“(O kullar) kendilerine Rab’lerinin âyetleri hatırlatıldığında, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar.” (Furkân 25/73)

İmanın tadını alabilmenin en mühim şartlarından biri de, günahlardan yüz çevirmektir. Görünüşte tatlı ve hoş görünen, lâkin hakikatte zehir ve pislikten başka bir şey olmayan günahlardan korunmasını bilen mü’minlere Cenâb-ı Hak öyle bir iman lûtfeder ki, onun doyumsuz tadını daha bu dünyada iken kalplerinde hissederek. Böylece hem iblisin zehirli okundan korunmuş, hem sevap kazanmış, hem de imanlarını kuvvetlendirip güzelleştirmiş olurlar.

Bu konudaki bir hadis-i şeriflerinde Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Kimin gözü bir kadının güzelliğine takılır da hemen gözünü ondan çevirirse, Allah ona, kalbinde halâvetini hissedeceği bir ibadet sevâbı ihsân eder.” (Ahmed, V, 264; Heysemî, VIII, 63)

Cenâb-ı Hakk’ın kullarına olan merhametini gösteren şu hadis-i şerif, günahı terk eden mü’minler için büyük bir müjde ihtiva etmektedir:

“Kim bir kötülük yapmak ister de sonra ondan vazgeçerse, Cenâb-ı Hak bunu, mükemmel bir iyilik olarak yazar.” (Buhârî, Rikâk, 31; Müslim, Îmân, 207, 259. Ayrıca bkz. Buhârî, Tevhîd 35; Tirmizî, Tefsîr, 6/3073)

Bir müslüman, günahlardan kaçıp ibadetlere sarılmak ve takvâ sahibi olmak sûretiyle iman tadını aldıktan sonra artık onu muhâfaza etmeye ve geliştirmeye gayret sarfetmelidir. Bu da Allah Rasûlü’nün tavsiyesi üzere, farzlara ilâveten yapılacak nâfile ibadetler, Allah yolunda hizmetler ve zikir u tesbîh ile mümkündür. Nitekim **beşinci hadisimizde** Rasûlullah (s.a.v), imanı “Lâ ilâhe illallâh” zikriyle yenileyip kuvvetlendirmeyi tavsiye buyurmaktadır. Zâten âhirette Efendimiz’in şefâati sayesinde en fazla mes’ûd olacak kimseler de büyük bir ihlâsla kalplerinden “Lâ ilâhe illallâh” diyenlerdir. (Buhârî, İlim, 33; Rikâk, 51)

Bu Kelime-i Tevhîd”i hayatlarının her safhasına yansıtabilenlerin kalpleri, neticede Cenâb-ı Hak ile beraberlik nimetine nâil olur.

Hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre, imanın tadına erebilmenin esas şartı, muhabbet, rızâ ve teslîmiyettir. Dikkatle incelendiğinde, aslında dînimizin de bu esaslar üzerine tesis edildiği görülür. Bunu Rasûlullah (s.a.v) şöyle ifade etmişlerdir:

*“Şirk, karanlık gecede Safâ tepesinde yürüyen kara karıncanın hareketinden daha gizlidir. Şirkin en küçüğü, zulüm olan bir şeyi sevmek ve adâlet üzere olan bir şeye buğzettir. **Din de zaten muhabbet ve nefretten başka bir şey mi ki? Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:***

«De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana tâbî olunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah Ğafûr ve Rahîm’dir/son derece mağfi-ret ve rahmet edicidir.» (Âl-i İmrân 3/31)” (Hâkim, II, 319/3148)

O hâlde, imanın tadını alabilmesi için kişinin, sevdiği ve buğzettiği kimse-lere çok dikkat etmesi lâzımdır. Müslüman, felâha erebilmek için muhabbet ve nefreti yerinde kullanmasını bilmelidir. Allah’ın sevdiği şeyleri sevip, sevmediği şeyleri de sevmemek, ne güzel bir kulluktur.

Bu açıdan bakıldığında meselâ, bir kâfirin inkâr ve dinsizliğini görmezden gelip beşerî bir meziyetine bakarak ona alâka duymak ve iltifatta bulunmak, büyük bir tehlike ihtivâ etmekte ve kalbe zarar vermektedir. Böyle yapıldığı takdirde, o inançsız kişinin hâli tasvîb edilmiş ve îtibârı yüceltilmiş olur. Hâlbuki iman olmadan diğer meziyetlerin hiçbir kıymeti yoktur.

Meselâ bir kâfir, bazı meziyet ve kâbiliyetlere sahip olabilir ve bir takım dünyevî başarılar elde edebilir. Bilgili bir insan, büyük bir kahraman vs. olabilir. Onun hakkında “inançsızlığı bir tarafa, ancak çok iyi bir kahramandır, hakkını vermek lâzım” gibi fikir yürütüldüğünde, gönüller ona doğru kayabilir. Bu da insanların gözünde imanın ehemmiyetini zayıflatır ve o kimsenin kötü hâlinden etkilenmeye sebep olur.

Diğer taraftan, imanın tadını alabilmek için de, kalplerde iman muhabbeti filizlenmelidir. Cenâb-ı Hak, buna işaretle şöyle buyurur:

“...Allah size imanı sevdirdi ve onu gönüllerinizde süsleyip güzelleştirdi. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin gösterdi. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.” (Hucurât 49/7)

Âyetten anlaşıldığına göre, iman etmek ve onun tadına varabilmek için yalnız bilgi yeterli değildir. Zira Cenâb-ı Hak, Benî İsrâîl âlimlerini misal vermiş ve onları, “kitap yüklü merkepler”e benzetmiştir. (Cumâ 62/5)

Öyleyse, bilgiyi kalbe nakşedip, oradan davranışlara intikal ettirmek gerekir. Bunun için de kalbî eğitim zarûrîdir. Aynı şekilde kalbin ulvî meziyetlere istikametlenmesi lâzımdır. Kalp bu hâle gelince, Cenâb-ı Hak ona satırlardan alamadığı şeyleri öğretir.

Bir arzunun fiil ve davranışa dönüşebilmesi için bilgi yanında sevmek de gereklidir. Bundan dolayı dinin başı muhabbet olmuş ve Rasûlullah (s.a.v), Allah Teâlâ'dan iman muhabbeti talep etmiştir:

“Allah’ım, bize imanı sevdire ve kalblerimizi imanla süsle! Küfrü, fıska ve isyânı bize çirkin göster. Bizi doğruyu bulanlardan eyle!” (Ahmed, III, 424)

Asr-ı saâdetde, muhabbetle iman birleşerek ashâbın gönlüne yerleşmişti. Bu sâyede onlar altın nesil hâline gelmişlerdi. Onları takip eden evliyâullah da imânın tadını kalplerinde hissettiler. Nitekim **Cüneyd-i Bağdâdî** Hazretleri:

“Âbidler için geceleyin ibadet etmek, gâfillerin eğlencesinden daha lezzetlidir” demiştir.

İbrahim bin Ethem Hazretleri de:

“Vallâhi biz öyle bir lezzet içindeyiz ki, bu lezzeti hükümdarlar bilmiş olsaydı, onu elimizden almak için bize karşı kılıçlarını çekip harp ilan ederlerdi” demiştir.

Hâsılı, imanın tadını alabilmek için muhabbeti yerinde ve doğru olarak kullanmak şarttır. Bu husus, İslâm’ın en temel kâidelerinden biridir.

C. NİYET ve İHLÂS

1. Niyet

۱۰. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ وَإِنَّمَا لِامْرِئٍ مِمَّا نَوَىٰ فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِيَ حُرَّتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَرَوُّجُهَا فَهِيَ حُرَّتُهُ إِلَىٰ مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ».

10. Ömer bin Hattâb (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Ameller niyetlere göre değer kazanır. Kişi neye niyet ettiyse onun karşılığını alır. Kimin niyeti Allah’a ve Rasûlü’ne kavuşmak, onlara hicret etmekse, eline geçecek sevap da Allah’a ve Rasûlü’ne hicret sevabıdır. Kim de elde edeceği

bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa, onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlendirilir.” (Müslim, İmâret, 155. Ayrıca bkz. Buhârî, Bed’ü'l-Vahy, 1; İmân, 41; Ebû Dâvûd, Talâk, 10-11/2201; Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 16/1647; Nesâî, Tahâret, 60/75; İbn-i Mâce, Zühhd, 26)

۱۱. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«يَغْزُو جَيْشُ الْكَعْبَةِ فَإِذَا كَانُوا بَيْدَاءَ مِنَ الْأَرْضِ يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ»
قَالَتْ قُلْتُ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ وَفِيهِمْ أَسْوَأُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ؟» قَالَ:

«يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ».

11. Âişe (r.a) şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v):

“–(Gelecekte) bir ordu Kâ’be’ye saldırmak üzere yola çıkar; bir çöle geldiklerinde baştan sona bütün ordu yere batırılır” buyurmuştu.

Ben:

“–Yâ Rasûlallah, aralarında ticaret erbâbı ve onlardan olmayan kimseler de varken, nasıl hepsi birden yere batırılır?” diye sordum.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Evet, onların tamamı yere batırılır, sonra her biri âhirette niyetine göre diriltilir” buyurdu. (Buhârî, Büyû’, 49; Hac, 49; Müslim, Fiten, 4-8. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fiten, 21/2184; Nesâî, Menâsik, 112/2877; İbn-i Mâce, Fiten, 30)

۱۲. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ».

12. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ sizin sûretlerinize ve mallarınıza değil, kalplerinize ve amellerinize bakar.” (Müslim, Birr, 34. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Zühhd, 9)

Açıklamalar:

Niyet; azmetmek, kastetmek, kesin irade ve kalbin bir şeye karar verip o şeyin niçin yapıldığını bilmesi demektir. Yani niyet, yapılan işten ne kastedildiğini ve hedefin ne olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla bütün fiil ve amellerin sıhhati, niyete bağlıdır ve ona göre kıymet kazanır.

Niyet kalp ve düşünce ile alâkalı bir husus olduğundan, onu ayrıca dille söylemek şart değildir. Ancak dil bir şeye niyet edildiğini bildirirken, kalb ona eşlik etmezse, niyet makbul olmaz.

Allah Teâlâ, kalplerin en gizli duygularını dahî bildiğinden, niyet konusu, bâtil peşinde koşan, başkasına zarar vermek ve hile yollarına sapmak isteyen kimselerin mâzeret kapılarını kapatmıştır. Dolayısıyla herkes niyetine sahip olmalı ve kimseyi aldatamayacağını bilmelidir.

Niyet o kadar mühimdir ki, bu sâyede âdetler ibadet hâline dönüşürken, bazen de ibadetler âdet hâline gelir. Meselâ, mesleğini icrâ eden bir mü'min, helâlinden kazanarak âilesinin mâîşetini temin etmeyi ve onları İslâmî terbiye ile yetiştirmeyi düşünürse, aynı zamanda ibadet sevabı alır. Yemek yiyen kimse, sağlığını muhâfaza ederek ibadet hayatına devam etmeyi hedeflerse, o da niyetine göre sevap kazanır. Böyle güzel niyetlerle hareket eden insanlar, aynı anda bir taşla iki kuş vurmuş olurlar. Nitekim âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Kim âhiret kazancını istiyorsa, onun kazancını artırırız. Dünya kazancını isteyen de dünyalık veririz; ama onun âhirette bir nasibi olmaz” (Şûrâ 42/20)

Yani her kim din adına yaptığı ameli, sırf sevap kazanmak için yaparsa, Allah onun karşılığını âhirette kat kat fazlasıyla vereceği gibi, dünyada da lûtuflarda bulunur ve rızıkına bereket ihsân eder. Hatta Allah'ın bahşettiği bu rızık da, Allah rızâsı istikâmetinde kullanıldığı müddetçe, âhiret kazancına dönüşür. Sâdece dünyayı isteyen kimse ise âhirette bir şey elde edemediği gibi, dünyadan da ancak nasîbi kadar alır. Bu durum, aynı fiilin, farklı niyetlere göre nasıl hüküm ve değer kazandığını göstermektedir.

Rasûlullah (s.a.v) bu konuya bazı misaller vermiş ve şöyle buyurmuştur:

“... Size bir söz söyleyeceğim, onu iyi ezberleyiniz: Dünyada insanlar dört hâl üzere bulunur:

Bir kul vardır, Allah ona mal ve ilim vermiştir. Kul, malı ve ilmi hususunda Allah'tan korkar da bunları (infak eder), silâ-i rahimde bulunur ve malıyla ilminde Allah'ın hakkı olduğunu bilir. İşte bu kul, en faziletli bir makamdadır.

Bir kul vardır, Allah ona ilim vermiş, mal vermemiştir. Ancak bu kulun niyeti sâdıktır, içinden; «Malım olsaydı falan kişi gibi (hayır) yapardım» diye geçirir. İşte bu kimse niyet ettiği şeyi yapmış kabul edilir ve hayır sahibi gibi ecir kazanır.

Bir kul vardır, Allah ona mal vermiştir, fakat ilim vermemiştir. O da câhilce davranarak, malını nefsânî arzuları istikâmetinde kullanır. Mal kazanma ve sarfetme hususunda Rabbinden korkmaz, akrabasını görüp gözetmez; malında Allah'ın hakkı olduğunu hiç düşünmez. İşte bu kimse, en düşük mertebededir.

Bir kul vardır, Allah ona ne ilim ne de mal vermiştir, lâkin (yukarıda bahsi geçen kötü kimseye özenip): «Eğer malım olsaydı falan kimsenin yaptıklarını ben de yapardım» der. Bu da niyetiyle muâmele görür. Özendiği günahkârı aynı seviyede vebâl yüklenir.» (Tirmizî, Zühd, 17/2325; Ahmed, IV, 231; İbn-i Mâce, Zühd, 21)

Mübah olan şeyler güzel niyetlerle ibadete döndüğü gibi, bozuk niyetlerle yapılan ibadetler de insanı günaha sürükleyebilir. Meselâ gösteriş veya dünyevî bir menfaat için yapılan ibadet ve hayırlar, sahibi için ancak vebaldir.

Diğer taraftan, hayır yapma hususunda kalpten geçen samîmî duygular, başlıbaşına bir ibadettir. İnsan âciz olduğundan, kâmil mânâda her hayrı işlemesi mümkün değildir. Bu durumda iyi niyet devreye girer ve insanoğluna büyük sevaplar kazandırabilir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“Mü'minin niyeti, amelinden daha hayırlıdır...” buyurmuştur. (Heysemî, I, 61; Süyûtî, Câmi, II, 194)

Yine Allah Rasûlü (s.a.v), samîmî bir şekilde şehit olmayı isteyen kimsenin, yatağında ölse bile şehîdler zümresine dâhil olacağını bildirmiştir. (Müslim, İmâre, 156, 157)

Horasan melik ve kahramanlarından Amr bin Leys'in hâli, bu bahiste canlı bir misâldir. Amr bin Leys'i vefatından sonra sâlih bir zât rüyâsında görmüştü. Aralarında şu konuşma geçti:

“–Allah sana nasıl muâmele etti?”

“–Allah beni affetti.”

“–Allah seni hangi amelin sebebiyle affetti?”

“–Bir gün bir dağın zirvesine çıkmıştım. Yüksekten askerlerime bakınca, sayılarının çokluğu hoşuma gitti:

«Keşke Rasûlullah (s.a.v) zamanında yaşasaydım da ona yardım edip destek olsaydım...» diye hislendim. İşte bu niyet ve iştîyâkıma karşılık yüce Allah, beni mağfiret etti.” (Kadı İyâz, Şifâ, II, 28-29)

Bu hâdis, niyet ve ihlâsın ne kadar mühim olduğunu göstermektedir.

Öte yandan iyi niyetli bir mü'min, kötülerle birlikte bulunarak onların çirkin hâllerine iştirak etmekten şiddetle sakınmalıdır. Çünkü fenalıklar, bulaşıcı hastalık gibi her tarafa yayılır. Ayrıca, zâlimlerin ve günahkârların yanında bulunmak, onların sayısını fazla gösterir ve taraftarlarının artmasına yardım eder. Bir de iyi niyetli insanları kötülerle birlikte gören bazı insanlar, kötülerin yaptığı çirkinliklerin doğru olduğunu zanneder.

Her ne kadar insanlar, âhirette niyetlerine göre muâmele görecekse de bu dünyada kötülerin başına gelen azap, onlara yakın olan iyilere de sirâyet eder. Nitekim **ikinci hadisimizde**, ticaret yapmak için veya gidecekleri yere daha emniyetli ulaşmak maksadıyla, yolda giden bir topluluğa katılan iyi insanların, kötülerin çirkin niyetleri sebebiyle yerin dibine geçirileceği haber verilmektedir.

Bu hadisten anlaşıldığına göre, belâ ve musîbetler, sadece cürmü işleyen zâlimlerin değil, aynı zamanda ona meydan veren gafillerin de cezasıdır. Bunların içinde hiçbir kusuru olmayan âcizlerin bulunması tabî'dir. Günah ve kusurları olmadığı hâlde başkaları yüzünden dünyada acı çeken böyle mü'minlere Allah Teâlâ, âhirette karşılıklarını fazlasıyla verecektir.

Üçüncü hadisimizin verdiği ölçü, ihlâsın ehemmiyetini göstermekle birlikte, aynı zamanda bizim için çok mühim bir hayat düstûrudur. Buna göre, Allah'ın kullarına muâmele ederken, görünüşlerine, sözlerine ve mallarına bakmamalı, niyetlerine ve amellerine göre davranmalıdır. Çünkü her şeyin merkezinde kalp vardır. Kalp saf ve temiz olmadıktan sonra, dış görünüşün ve dünya nimetlerinin hiçbir kıymeti yoktur. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Sizi huzurumuza yaklaştıracak olan ne mallarınız ne de evlâtlarınızdır. Ancak, iman edip sâlih ameller işleyenlerin durumu başkadır. Onlara yaptıklarının kat kat fazlasıyla mükâfat verilecektir. Onlar, cennetin yüksek köşkllerinde emniyet ve huzur içinde olacaklardır.” (Sebe' 34/37)

Bu konuda, Peygamber Efendimiz'in şu îkazlarına dikkat etmek gerekir:

“Size cennetlikleri bildireyim mi? Onlar hem zayıf oldukları hem de halk tarafından zayıf görüldükleri için kimsenin ehemmiyet vermediği, fakat şöyle olacak diye yemin etseler, isteklerini Allah'ın gerçekleştireceği kimselerdir.” (Buhârî, Eymân, 9; Tefsîr, 68/1; Edeb, 61; Müslim, Cennet, 47)

“...Allah Teâlâ'nın itaatkâr, takva sahibi ve halktan uzak duran kendi hâlinde öyle kulları vardır ki, Yüce Rabbimiz onları gerçekten sever. Onlar görünmedikleri zaman aranmazlar (ehemmiyet verilmedikleri için, yoklukları kimsenin dikkatini çekmez), hazır bulundukları zaman da meclislere çağrılmaz ve ta-

nınmazlar. Kalpleri pırıl pırıl hidayet kandilleridir. Her müşkil meselenin ve ağır belânın altından kalkarlar.”¹⁶ (İbn-i Mâce, Fiten, 16)

Netîce îtibâriyle, kulların zâhirlerine değil, gönüllerine ve niyetlerine bakmalı, kendimiz için de Cenâb-ı Hakk’a şöyle ilticâ etmeliyiz:

“Allah’ım! Niyetlerimizi rızâ-yı şerifin ile telif buyur.”

Âmîn!..

2. İhlâs

۱۳. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتِغَى بِهِ وَجْهَهُ».

13. Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ, sadece kendisi için (ihlâsla) ve rızâsı aranarak yapılan ameli kabul buyurur.” (Nesâî, Cihad, 24/3138)

۱۴. عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ أَعْطَى اللَّهَ وَمَنَعَ اللَّهُ وَأَحَبَّ اللَّهُ وَأَبْغَضَ اللَّهُ وَأَنْكَحَ اللَّهُ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ إِيْمَانَهُ».

14. Muaz bin Enes Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim Allah için verir, Allah için men eder, Allah için sever, Allah için buğzeder ve Allah için bekarları evlendirirse, imanını kemâle erdirmiş olur.” (Tirmizî, Kıyâmet, 60/2521; Ahmed, III, 438. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet, 15/4681)

۱۵. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ:

«مَنْ سَمِعَ سَمَعَ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ رَأَى رَأَى اللَّهُ بِهِ».

¹⁶ Hadis-i şerifin son cümlesi, “Her göçük ve harâbeden çıkarlar” şeklinde de anlaşılmıştır. Bu durumda Allah Rasûlü (s.a.v), onların yaşadığı meskenlerin basit ve sade olduğunu bildirmektedir.

15. İbn-i Abbas (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Kim yaptığı hayrı, şöhret kazanmak maksadıyla insanlara duyurursa, Allah da onun niyetini açığa çıkarır. Yine her kim işlediği hayrı, takdirlerini kazanmak için insanlara gösterirse, Allah da onun riyakârlığını açığa vurur.” (Müslim, Zühd, 47-48. Ayrıca bkz. Buhârî, Rikak, 36; Ahkâm, 9; Tirmizî, Zühd, 48; İbn-i Mâce, Zühd, 21)

Açıklamalar:

İhlâs, kulun kalbini arındırıp saflaştırması, mânevî hastalıklardan kurtularak bütün davranış ve sözlerinde sadece Allah’ın rızâsını gözetmesi, riyâ, süm’a ve ucubdan uzak durmasıdır.¹⁷ Dolayısıyla ihlâs, kalplerde gizli olan bir duygudur. Cüneyd-i Bağdâdî’ye göre ihlas o kadar gizlidir ki, melek onu bilemediği için sevap hânesine yazamaz, şeytan bilemediği için bozamaz, insan nefsi de bilemediği için şımarmaz. (Serrâc, *Lüma*, s. 290; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 446)

Cenâb-ı Hak kullarından ihlâslı olmalarını istemektedir:

“(Ey Rasûlüm!) Şüphesiz ki Kitâb’ı Sana hak olarak indirdik. O hâlde Sen de dîni Allah’a has kılarak ihlâs ile kulluk et!” (Zümer 39/2)

“De ki: Ben, dîni Allah’a has kılarak ihlâslı bir şekilde O’na kulluk etmekle emrolundum.” (Zümer 39/11)

Allah Teâlâ, ihlâssız ve kendi rızâsı gözetilmeden yapılan amelleri, ne kadar çok olursa olsun, kabul etmeyeceğini bildirir. İhlâsla yapıldığında ise, az amel bile insana kâfî gelir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v) bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

“Dîninde ihlâslı ol! Böyle yaparsan az amel bile sana kâfî gelir.” (Hâkim, IV, 341/7844)

O hâlde kul, ihlâsın bedendeki rûh gibi olduğunu bilerek bütün işlerini sırf Allah rızâsı için yapmalı, hayatını ihlâs üzere binâ etmelidir. Verdiğini Allah için vermeli, vermediğini Allah için vermemeli, sevdiğini Allah için sevmeli, sevmediğini Allah için sevmemeli, insanlara bir iyilik yaparken veya herhangi bir hayra delâlet ederken, hep Allah’ın rızâsını düşünerek hareket etmelidir. Bu idraki, tabiat-ı asliye hâline getirip; Allah’a, kitabına, Peygamber’ine, Kur’ân’a, mü’minlerin idârecilerine ve tüm müslümanlara karşı samîmî olmalıdır. (Müslim, İmân, 95)

¹⁷ **Riyâ:** Gösteriş, bir ameli insanlar görüp takdir etsin diye yapmak. **Süm’a:** Bir iyilik ve hayrı insanlar işitsin diye yapmak. **Ucub:** İnsanın kendini beğenmesi ve herkesten üstün görmesi.

Rûhen bu seviyeye erişen bir mü'minin imânı kemâle erer ve İslâm'ın lezzetini almaya başlar. İmanın kemâliyle ihlâs kalbinde tecellî ederek kurtuluşa nâil olur. (Ahmed, V, 147)

İhlâsın pek çok faydası vardır:

En başta, kişiyi şeytanın azdırıp dalâlete sürüklemesinden¹⁸ ve cehennem azâbından kurtarır.¹⁹

Rabbimizin yardımını celbederek, insandan kötülük ve fuhşu uzaklaştırır.²⁰ Nitekim Rasûlullah (s.a.v), Allah'ın bu ümmete, zayıfların duası, namazları ve ihlâsları sebebiyle yardım ettiğini haber vermiştir. (Nesâî, Cihâd, 43/3176)

İhlâs, ibadetlere seviye kazandırır ve onların Allah katında makbul olmasını sağlar. Pek çok rivâyette, bir ibadet veya zikre sevap vaad edilirken:

*“Kalpten ihlâsla yapmak”*²¹

*“Sevâbına inanıp karşılığını sadece Allah'tan beklemek, yani samîmî bir niyet”*²² şart koşulmaktadır ki, bu da ihlâsın ne derece mühim olduğunu göstermeye kâfidir. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kul büyük günahlardan kaçınır (takvâ hayatı yaşar) ve tam bir ihlasla «Lâ ilâhe illallah» derse, gök kapıları açılır ve bu söz tâ Arş'a kadar yükselir.” (Tirmizî, Deavât, 126/3590)

Hâsılı, insanı dünyada huzûra, âhirette de selâmete erdirecek olan, ihlâstır. İhlâs olmadığında, insan âciz varlıklardan medet ummaya başlar. Onlar da ne bir fayda sağlar ne de herhangi bir sıkıntıyı defedebilir. Bunu anlatan şu hâdise, ne kadar ibretlidir:

Ebû Cehil'in oğlu **İkrime**, azılı bir İslâm düşmanı olduğu için Mekke fet-hedildiğinde ölüm korkusuyla bir gemiye binerek kaçmıştı. Denizde fırtınaya yakalandılar.

Gemidekiler:

“–Artık şimdi ihlâslı olup (yalnızca Allah'a yönelin)! Zira burada ilâhlarınız size bir fayda veremez” dediler.

Bunun üzerine İkrime şöyle dedi:

¹⁸ Hicr 15/39-40.

¹⁹ Sâffât 37/40.

²⁰ Yûsuf 12/24.

²¹ Bkz. Buhârî, İlim, 49; Deavât, 2; Müslim, Salât, 12; Ebû Dâvûd, Salât, 36/527; Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 19/1653; Ahmed, I, 63; IV, 16.

²² Buhârî, İmân, 25, 28, 35, 37, 41; Salât, 45, 46; Hibe, 35; Tıb, 31; Müslim, İmâre, 117.

“–Vallâhi, denizde beni ancak ihlas kurtarırsa, karada da ihlastan başkası kurtaramaz. Allah’ım, sana söz veriyorum; eğer beni içinde bulunduğum şu felâketten kurtarırsan, Muhammed (s.a.v)’e gidip elimi eline koyacağım ve onu affedici ve kerem sahibi olarak bulacağım.”

Fırtınadan kurtulan İkrime (r.a), kararını tatbik ederek hemen Peygamber Efendimiz’e geldi ve müslüman oldu. (Nesâî, Tahrîmu’d-Dem, 14/4064)

Rasûlullah (s.a.v), kendisi ve bütün âilesi için Allah’tan ihlâs taleb ederek şöyle niyâzda bulunur:

اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ اجْعَلْنِي مُخْلِصًا لَكَ وَأَهْلِي فِي كُلِّ سَاعَةٍ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

“Ey bizim ve her şeyin Rabbi olan Allah’ım! Beni ve âilemi dünya ve âhирette devamlı olarak Sana karşı ihlâslı eyle, ey Celâl ve İkrâm Sâhibi Allah’ım!”
(Ebû Dâvûd, Vitri, 25/1508; Ahmed, IV, 369. Ayrıca bkz. Tirmizi, Deavât, 30/3419)

Kur’ân-ı Kerim’de diğer peygamberlerin de ihlâslı kullar olduğu bildirilir.²³ Çünkü onlar tebliğ ve dâvetlerinde Allah rızâsından başka hiçbir gâye gütmemiş ve tebliğden vazgeçmeleri için yapılan bütün teklifleri reddetmişlerdir.

İhlâs, sadece Allah’ın bildiği bir his olduğundan, onun karşılığını da ancak Allah verir. Allah’ın vereceği karşılığa ise ne paha biçilebilir, ne de buna kimse-
nin gücü yetebilir.

İhlâsın zıddı olan riyâkârlık (gösteriş) ise, büyük bir âhирet felâketidir. Allah için yapılması gereken amellere, insanları ortak etmek, bir anlamda Allah’ın bilmesi ve râzı olmasını kâfi görmeyip başka kapılardan medet ummaktır. Bu da amellerin ecrini zâyî eden büyük bir kalbî hastalık ve iman zaafıdır. Hâlbuki Allah Teâlâ, kalpten geçen her şeyi bildiğinden, hiçbir niyet ve düşüncenin O’ndan gizlenmesi mümkün değildir. Şu hadis-i şerif, gösteriş meraklılarının âhирetteki hüsrânını anlatması bakımından oldukça mânidârdır:

“Kıyamet günü hesâbı ilk görülecek kişi, şehid düşmüş bir kimse olup, ilâhî huzura getirilir. Allah Teâlâ, ona verdiği nîmetleri hatırlatır, o da hatırlar ve bunlara kavuştuğunu îtiraf eder.

Cenâb-ı Hak:

«–Peki bunlara karşılık ne yaptın?» buyurur.

O kimse:

²³ Meryem 19/51; Yûsuf 12/24; Sâd 38/45, 46; Zümer 39/11.

«– Şehid düşünceye kadar senin uğrunda cihâd ettim» diye cevap verir.

Cenâb-ı Hak:

«–Yalan söylüyorsun! Sen, “Ne kahraman adam!” desinler diye savaştın, o da söylendi» buyurur. Sonra emrolunur da o kişi yüzüstü cehenneme atılır.

Bu defa ilim öğrenmiş, öğretmiş ve Kur’ân okumuş bir kişi huzûra getirilir. Allah Teâlâ ona da verdiği nîmetleri hatırlatır. O da hatırlar ve îtirâf eder.

Allah Teâlâ:

«–Peki bu nîmetlere karşılık ne yaptın?» diye sorar.

O da:

«–İlim öğrendim, öğrettim ve senin rızân için Kur’ân okudum» cevabını verir.

Cenâb-ı Hak:

«–Yalan söylüyorsun! Sen, “Âlim” desinler diye ilim öğrendin, “Ne güzel okuyor!” desinler diye Kur’ân okudun. Bunlar da senin hakkında söylendi» buyurur. Sonra emrolunur, o da yüzüstü cehenneme atılır.

(Daha sonra) Allah’ın kendisine her çeşit mal ve imkân verdiği bir kişi getirilir. Allah Teâlâ verdiği nîmetleri ona da hatırlatır. O da verilen nîmetleri hatırlar ve îtirâf eder.

Cenâb-ı Hak:

«–Peki ya sen bu nîmetlere karşılık ne yaptın?» buyurur.

O şahıs:

«–Verilmesini istediğin ve râzı olduğun hiçbir yerden esirgemedim, sadece senin rızânı kazanmak için verdim» der.

Hak Teâlâ:

«–Yalan söylüyorsun. Sen, bütün yaptıklarını “Ne cömert adam!” desinler diye yaptın. Bu da senin için zâten söylendi» buyurur. Emrolunur, o da yüzüstü cehenneme atılır.” (Müslim, İmâre, 152)

Görüldüğü gibi ihlâsın kaybedilmesi, Allah’ın rızâsını ve âhiret mükâfâtını, insanların samîmiyetsiz alkışlarına değişmek gibi bir ahmaklığa sürüklemektedir. Sonuçta ise ne Allah’ın rızâsı elde edilebilmekte, ne de insanların hoşnutluğu kazanılabilmektedir. Çünkü gösteriş için çalışan insanın niyetini, Allah Teâlâ aç-

ğa çıkarır ve onu insanlar arasında küçülterek rezil eder.²⁴ Bir kimsenin riyâkârlığı meydana çıktığında ise, gönüller ondan döner. Diğer taraftan, Allah Teâlâ, riyâkârın herkese göstermek istediği amelini insanlara duyurmak sûretiyle, mükâfâtını basit bir dünya menfaati seviyesine düşürür.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ buyurdu ki: «Ben ortaklara asla ihtiyacı olmayan bir Zât’ım. Kim benim için bir amel işler ve ona başkasını da ortak ederse, onu şirk koştuğu şeyle baş başa bırakırım.»” (Müslim, Zühd, 46)

Yani insana, yaptığı amelin karşılığını Allah’tan değil de, gösteriş yaptığı kimselerden alması söylenir. İnsanlardan bir şey elde etmek ise çoğu zaman mümkün değildir. Olsa bile bu, ilâhî mükâfât yanında hiçbir kıymet ifade etmez.

Bu sebeple Peygamber Efendimiz’in ashâbı, ihlâsa önem verir ve riyâ hususunda titizlik gösterirdi. **Ebû Hüreyre Hazretleri**’nin şu tavsiyesi, ashâb-ı kirâmın riyâdan ne kadar uzak yaşadığını göstermeye kâfidir:

“Bir kişi oruç tuttuğunda kendisine çeki düzen versin ve saçını başını düzeltsin! Üzerinde orucun tesiri görülsün!” (Buhârî, el-Edebü’l-müfred, no: 1303)

D. İLİM ve AMEL

1. İlmin Fazileti

۱۶. عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَإِنَّ الْعَالَمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالْحَيَاتَانِ فِي جَوْفِ الْمَاءِ وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالَمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَرَثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ».

16. Ebû'd-Derdâ (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim:

²⁴ Ayrıca bkz. Ahmed, II, 162.

“Bir kimse, ilim elde etmek arzusuyla bir yola girerse, Allah o kişiyi cennetin yollarından birine sevkeder. Melekler yaptığından hoşnut oldukları için ilim öğrenmek isteyen kimsenin üzerine kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde bulunan her şey, hatta suyun altındaki balıklar bile âlim için Allah’a istiğfar ederler. Âlimin âbide üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, mîras olarak altın ve gümüş bırakmazlar; onlar ilmi miras bırakırlar. Kim bu mîrâsı alırsa, büyük bir nasip almış olur.” (Ebû Dâvûd, İlim, 1/3641; Tirmizî, İlim, 19/2682. Ayrıca bkz. Buhârî, İlim, 10; İbn-i Mâce, Mukaddime, 17)

۱۷. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«فَضَّلُ الْعَالِمُ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَذْنَاكُمْ» ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ وَأَهْلَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ حَتَّى النَّمْلَةِ فِي جُحْرِهَا وَحَتَّى الْحُوتِ لَيُصَلُّونَ عَلَى مُعَلِّمِ النَّاسِ الْحَيْرِ».

17. Ebû Ümâme (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Âlimin âbide üstünlüğü, benim sizin en aşağı derecede olanınıza üstünlüğüm gibidir.”

Sonra Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Şüphesiz ki Allah Teâlâ, O’nun melekleri, göklerde ve yerlerde bulunan bütün canlılar, hatta yuvalarındaki karıncalar ve balıklar bile insanlara hayrı öğreten kişiye dua ederler.” (Tirmizî, İlim, 19/2685)

۱۸. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ أَخَوَانِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ أَحَدُهُمَا يَأْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخَرُ

يَحْتَرِفُ فَشَكَا الْمُحْتَرِفُ أَخَاهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

«لَعَلَّكَ تُرَزِّقُ بِهِ».

18. Enes bin Mâlik (r.a) şöyle anlatır:

“Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) zamanında iki kardeş vardı. Bunlardan biri (ilim öğrenmek için) Peygamber Efendimiz’in yanına gelir, diğeri de çalışır, bir meslek

icra ederdi. Bir gün çalışan kardeş, diğerini Nebiyy-i Ekrem Efendimiz’e şikâyet etti.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Belki de sen, onun yüzünden iş buluyor ve rızıklandırılıyorsun” buyurdu. (Tirmizî, Zühd, 33/2345)

۱۹. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«لَنْ يَشْبَعَ الْمُؤْمِنُ مِنْ خَيْرٍ يَسْمَعُهُ حَتَّى يَكُونَ مُتَّهَاهُ الْجَنَّةَ».

19. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)’den nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Mü’min, sonunda varacağı yer cennet oluncaya kadar, işittiği hiçbir hayra (ilme) asla doymaz.” (Tirmizî, İlim, 19/2686)

Açıklamalar:

İlim, hakikatte Allah Teâlâ’nın bir sıfatı olup kullar için mecâzen kullanılır. Bir kul, Allah’ın ilim sıfatından ne kadar nasib alırsa o nisbette fazilet ve değer kazanır.

İslâm kadar ilme ehemmiyet veren başka bir sistem yoktur. Mukaddes kitâbımız Kur’ân-ı Kerim’de, “ilim” kelimesi ve bu mânâyâ yakın diğer kelimeler yüzlerce defa tekrar edilir. Kişinin Rabbini bilmesi, Kitap ve Sünnet’i öğrenmesi, dünya ve âhiret saâdetine götürecek bilgileri elde etmesi istenir. İlim sahipleri medhedilerek şöyle buyrulur:

“Allah, içinizden iman edenlerin ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir.” (Mücâdele 58/11)

“Kulları içinde Allah’tan (gereği gibi) ancak âlimler korkar.” (Fâtır 35/28)

“İşte biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak âlimler düşünüp anlayabilir.” (Ankebût 29/43)

Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz’e sadece ilmini artırması için dua etmesini emretmiş, ilimden başka herhangi bir şey için “artır” diye dua etmesini emretmemiştir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

“De ki: Ey Rabbim! İlmimi artır.” (Tâhâ 20/114)

Rasûlullah (s.a.v) de **hadislerimizde**, hakîki ilim tâlipleri için pek sevindirici müjdeler vermiştir. İlmin ve ilim tâlibinin faziletine dâir, bunların dışında daha pek çok hadis-i şerif mevcuttur. Onlardan bir kısmı şöyledir:

“İlim tahsil etmek için yolculuğa çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır.” (Tirmizî, İlim, 2/2647)

“Bir kimse, İslâm’ı ihyâ edip yaşatmak için ilim tahsil ederken ölürse, cennette onunla peygamberler arasında sadece bir derece fark vardır.” (Dârimî, Mukaddime, 32)

“Yalnız şu iki kimseye gıpta edilir:

Allah’ın kendisine ihsân ettiği malı Hak yolunda harcıyıp tüketen kimse;

Allah’ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına da öğretene kimse.” (Buhârî, İlim, 15; Zekât 5; Ahkâm, 3; Müslim, Mûsâfirîn, 268)

“Allah, kimin hayrını dilerse onu dinî konularda fakîh (ince anlayış sahibi) kılar.” (Tirmizî, İlim, 1/2645)

Allah’ın peygamberleri, mîras olarak dünya malı değil, ilim bırakmışlardır. Elleri bulunduran dünya mallarını ise ümmetlerinin faydası için kullanmışlardır. İslâm âlimleri de, bu mîrâsı elde etmek ve Peygamber Efendimiz’in bir tek hadisini ilk râvîden duyabilmek için îcâbında aylarca yolculuk yapmışlar, Allah Rasûlü’nün:

“Hikmetli söz, mü’minin yitiğidir, bulduğu yerde onu almaya, herkesten daha çok hak sahibidir”²⁵ hadisini düstûr edinmişlerdir. İlim öğrenip insanlara anlatmayı en faziletli sadaka²⁶ bilen âlimlerimiz, bu uğurda pek çok meşakkate katlanarak ilmi geliştirip bize kadar ulaştırmışlardır.

İlim sahibi bir insan, sadece kendisine değil başkalarına da faydalı olur. İnsanlar, hayatta kalabilmek için yemeye içmeye muhtaç oldukları gibi, dinlerini yaşayıp ebedî kurtuluşa erebilmek için de ilme ihtiyaç duyarlar. Çünkü, ibadetlerin ve kulluğun sıhhati, ilme bağlıdır. Âlimlerin sözleriyle mânen ölü kalpler dirilip canlılık kazanır. Rasûlullah (s.a.v) âlimlerin meclisinde bulunmayı tavsiye ederek şöyle buyurur:

²⁵ Tirmizî, İlim, 19/2687; İbn-i Mâce, Zühhd, 15.

²⁶ İbn-i Mâce, Mukaddime, 20.

“Lokmân Hakîm, oğluna dedi ki: «Âlimlerin (ve âriflerin) meclislerinde bulun! Hikmet ehlinin sözlerini dinle! Çünkü Allah Teâlâ, ölü toprağı yağmurla dirilttiği gibi, ölü kalbi de hikmet nûruyla diriltir.»” (Heysemî, I, 125)

Âlimler, insanları hayra ve sâlih amellere sevkettiğinde, onların yaptığı iyiliklerden de sevap alırlar. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“Kim bir ilim öğretirse, onunla amel eden gibi ecir alır, amel sahibinin ecrinden de hiçbir şey eksilmez” buyurmuştur. (İbn-i Mâce, Mukaddime, 20)

İnsanlar gibi, yeryüzündeki diğer canlılar da, âlimlerin ilminden istifâde ederler. Zira insanlar âlimlerden öğrendikleri güzel ahlâk neticesinde, bütün mahlûkâtâ şefkat, merhamet ve muhabbetle davranırlar. Bu sâyede bütün varlıklar huzur bulur ve yeryüzüne bereket yağar. Dolayısıyla yaratılan her şey, âlim için dua ve istiğfarda bulunur. Melekler bile, ilim tâlibine hürmet eder, tevâzu gösterir ve onu koruyup yardımına koşarlar.

Allah Teâlâ, dine ve insanlara hizmet etmek için ilimle meşgul olan kullarının işlerini kolaylaştırır ve onları ummadıkları yerden rızıklandırır. İlim ehline yardım edenleri de dünya ve âhirette mükâfatlandırır. Belki de dünya malı kazananlar, Allah için ilim taleb edenlere yaptıkları yardımın bereketiyle bol rızık elde etmektedirler.

Dördüncü hadisimizde ilim, insanı cennete götüren bir hayır olarak tarif edilmiştir.

İnsanı Allah’a yaklaştıran amelleri öğretmesi sebebiyle, en üstün hayır ilimdir. Dolayısıyla akıllı bir mü’min, cennete girinceye kadar ilim öğrenip onunla amel etmeyi hiçbir zaman terk etmez. Bu hususun insanı cennetin yoluna sevkeceğini idrak eder. İlmin her an ihtiyaç duyulan büyük bir nimet olduğunu bilir.

Nitekim Abdullah bin Mes’ûd (r.a) şu tavsiyede bulunur:

“Ortadan kalkmadan evvel ilme sıkıca sarılınız. Onun ortadan kalkması ilim sahiplerinin yok olup gitmesidir. İlme sarılın, çünkü bir insan ona ne zaman muhtaç olacağını bilemez...” (Dârimî, Mukaddime, 19)

Bütün kötülük ve çirkinliklerin başı cehâlettir. Hatta, küfür ve şirk bile cehâletten kaynaklanır. Bunun için Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

“Sakın câhillerden olma!” (En’âm 6/35)

“Câhillerden yüz çevir!” (A’râf 7/199)

Ancak şuna çok dikkat etmek lâzımdır ki, âyet ve hadislerde medhedilen ilim, öncelikle Allah’ı, âyetlerini, dîni ve âhireti bilmektir, marifettir. Yani hakikati idrâk etmektir. Bu ilim, insanı eserden müessire götürür. Fizik, kimya vb. her

türlü bilgiler de, sağlıklı öğrenildiği ve öğretildiği zaman kişiyi Allah’a götürür. Bunun dışındaki, sadece zihni doldurup kâinatın hakikatlerine ulaştırmayan, açık ve muşahhas varlıkların ötesine geçmeyen bilgiler, ilim sayılmaz. Diğer bir ifadeyle bilmek, bir şeyi zihne almak değil, kâinâtta sırrı ve muammâyı çözmeye çalışmaktır.

Cenâb-ı Hak, bilenleri şöyle tasvir eder:

“Gece saatlerinde secde eden ve ayakta duran, (samîmi bir mü’min olarak) ibadet eden, âhiret azabından sakınan ve Rabbinin rahmetini arzulayan kimse, hiç (Allah’ı unutan müşrik) gibi midir?”

De ki: Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu? Ancak selim akıl sahipleri ibret ve öğüt alır.” (Zümer 39/9)

Âyet-i kerimeye göre “bilenler”, geceleri kalkıp ibadet eden, secdelere kapanan, kıyamda duran, âhireti düşünüp korkan ve Rabbinin rahmetini uman kimselerdir. İlme sahip olduğu halde bu kıyamda yaşamayan kimseler ise, “bilmeyenler” sınıfına dâhildir.

2. Faydalı İlim

۲۰. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«اللَّهُمَّ أَنْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي وَعَلَّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي وَزِدْنِي عِلْمًا».

20. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle dua ederdi:

“Allah’ım, bana daha önce öğrettiklerinden istifade etmeyi nasîb eyle, fayda verecek ilmi bana öğret ve ilmimi artır.” (Tirmizî, Deavât, 128/3599; İbn-i Mâce, Mukaddime, 23; Hâkim, I, 690/1879)

۲۱. عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا».

21. Zeyd bin Erkam Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle dua ederdi:

“Allah’ım! Fayda vermeyen ilimden, huşu duymayan kalpten, doyma bil-meyen nefisten ve icâbet edilmeyen duadan sana sığınırım. “ (Müslim, Zikir, 73. Ayrıca bkz. Nesâî, İstiâze, 13, 65)

۲۲. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَثَلُ الَّذِي يَجْلِسُ يَسْمَعُ الْحِكْمَةَ ثُمَّ لَا يُحَدِّثُ عَنْ صَاحِبِهِ إِلَّا بِشَرِّ مَا يَسْمَعُ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَتَى رَاعِيًا فَقَالَ: يَا رَاعِي أَجْزَرْنِي شَاةٌ مِنْ غَنَمِكَ قَالَ: اذْهَبْ فَخُذْ بِأُذُنِ خَيْرِهَا فَذَهَبَ فَآخَذَ بِأُذُنِ كَلْبِ الْغَنَمِ».

22. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“İlim meclisinde oturup hikmetli şeyleri dinleyen, sonra da yanında bulunduğ u âlimden, işittiğ i şeylerin kötü taraflarını nakleden kişinin hâli ş una benzer:

Bir kişi ç obana gelir ve:

«–Ey ç oban, bana süründen kesmem için bir koyun ver» der.

Ç oban da:

«–Git, en iyisinin kulağ ından tut getir!» der.

O kişi gider, koca sürünün iç inden köpeğ in kulağ ını tutar.” (İbn-i Mâce, Züh d, 15; Ahmed, II, 353, 405, 508; Beyhakî, Ş uab, II, 268; Heysemî, I, 128)

Açıklamalar:

Bir müslüman, öncelikle sahip olduğ u ilimden faydalanma gayreti içinde bulunur ve onunla amel eder. Daha sonra da, güzel bir kulluk hayatı yaşayarak Allah’ın rızâsını kazanmaya yardımcı olacak faydalı ilimler elde etmeye çalışır. Aynı zamanda, böylesine güzel bir nimete nâil eylemesi ve ilmini artırması için Allah’a dua eder.

İlimden istifâde etmenin en büyük alâmeti, kulun takvâ sahibi olarak dinin emirlerine titizlikle uymasıdır. İlmin fayda verdiğ i kimse, bildikleriyle amel eder ve ilâhî azâba uğramaktan korktuğ u için takvâ üzere yaşar.

Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v):

“Ş üphesiz Allah’a karşı en çok takvâ sahibi olanınız ve O’nu en iyi bileniniz benim!” buyurmuştur. (Buhârî, İmân, 13; Edeb, 72)

Demek ki, ilim arttıkça takvânın seviyesi de buna paralel olarak artmaktadır. Rasûlullah (s.a.v), Allah'ı en iyi bilen insan olduğu için, takvâsı en yüksek kişi de yine odur.

Faydalı ilim, insana hayatta yardımcı olduğu gibi öldükten sonra da âhiret sermayesi hâline gelmektedir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v), bir müslümanın, istifâde edilen bir ilmi öğrenip talebe ve eserler vâsıtasıyla geriye bıraktığında, amel defterinin öldükten sonra da kapanmayacağını, sevap hânesine iyilikler yazılmaya devam edeceğini haber vermiştir. (Müslim, Vasiyyet, 14)

Dolayısıyla, hem istifade etmek, hem de insanların hizmetine sunmak için faydalı ilim peşinde koşmalı, lüzumsuz şeylerle vakit kaybetmemelidir. Nitekim **İbn-i Sîrin**'in yaşadığı şu mânevî hâl, bunu göstermektedir:

O şöyle anlatır:

“Mescid’e girdim baktım ki Semîr bin Abdurrahmân kıssa anlatıyor, Humeyd de ilim öğretiyor. Bunlardan hangisinin halkasına oturayım diye düşünürken beni bir uyuklama aldı. Rüyâmda biri gelip:

«–Hangisinin halkasına oturayım diye düşünüp duruyorsun. İstersen sana Humeyd’in yanında oturan Hz. Cebrâil’in mekânını göstereyim!» dedi.” (Dârimî, Mukaddime, 32)

Demek ki faydalı ilimle meşgul olanların meclisini, büyük melekler bile teşrif etmektedir. Bu durum, faydalı ilimle meşgul olmanın faziletini beyan etmek için yeterli bir delildir.

Diğer taraftan ilim, uçsuz bucaksız bir deryâdır. Bütün bilgileri öğrenmek, beşerin tâkati dışındadır. O hâlde insan, öncelikle lüzumlu bilgileri öğrenmeli, istifâde edemeyeceği faydasız şeylerden yüz çevirmelidir. Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“–İsimlerinizi (nesebinizi), sıla-i rahim yapacak kadar öğrenin, gerisini bırakın! Arapça’yı Allah Teâlâ’nın kitabını anlayacak kadar öğrenin, gerisini bırakın! İlm-i nücûmu da kara ve denizlerin karanlığında yolunuzu bulacak kadar öğrenin, gerisini bırakın!” (Beyhakî, Şuab, II, 269-270)

Selmân-ı Fârisî (r.a), Hz. Huzeyfe’ye:

“İlim engin bir derya, ömür ise kısadır. İlimden, dininle alakalı ihtiyaç duyduğun kadarını al, gerisini bırak, boşuna yorulup kendine yük etme!” nasihatında bulunmuştur. (Ebû Nuaym, Hilye, I, 189)

Yine Selmân (r.a), Dicle kenarında yürürken, yanındaki arkadaşı eğilip su içmişti.

Selman (r.a):

“–Haydi bir daha iç!” dedi.

Arkadaşı:

“–Kandım!” cevabını verdi.

Hız. Selmân:

“–Peki, içtiğin suyun nehirden bir şey eksilttiğini söyleyebilir misin?” diye sordu.

Yanındaki:

“–Hayır” dedi.

Bu sefer Selmân (r.a):

“–İşte ilim de böyledir, tükenmez. O hâlde, sana fayda verecek ilmi öğren!” tavsiyesinde bulundu. (Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 188)

Fayda vermeyen bilgilerle meşgul olmak, boşuna yorgunluk ve her yönüyle büyük bir israftır. Bu sebeple Allah Rasûlü (s.a.v) **ikinci hadisimizde**, kalbi olgunlaştırmayan, nefsi terbiye etmeyen ve ahlâkı güzelleştirmeyen ilimden Allah’a sığınmıştır. Çünkü böyle bir ilim ne dünya ne de âhiret saâdeti sağlar.

Bir de ilimle meşgul olup da ondan istifade etmeyen ve öğrendiklerinin en kötü taraflarını anlatıp yaymaya çalışan nasipsizler vardır. Böyle davranan bir kimse, şüphesiz insanların en bedbahtı ve en mahrûmudur. O, ilmin faydalarını terk ederek lüzumsuz, hatta zararlı şeylerle meşgul olmaktadır. Bir müddet sonra yaptıklarının zararını bizzat kendisi çekecektir.

Böyle bir insan, faydalı ilim öğrenerek pek çok hayırlar kazanma fırsatı varken, bunu terk ederek zararlı şeyleri arayıp bulur. **Üçüncü hadisimizde** verilen misalde olduğu gibi koskoca sürüden kolayca bir koyun alabilecekken, belki de yüz koyunun içinde bir tane bulunan, eti yenmez köpeği tutup getirir. O köpek, kulağını tuttuğu için bir müddet sonra onu ısıracak, belki de parçalayacaktır. Yani bu insan hem zor, hem de zararlı olanı tercih etmiştir.

Diğer bir husus da, faydalı ilmi öğrenen kimsenin, bundan diğer insanları istifade ettirmesi gerektiridir. Çünkü esas olan, ilmi açıklayıp yaymak ve daha fazla insana ulaşmasını temin etmektir. Herkesin bilmesi zarûrî sayılan dînî bilgileri saklamak, büyük bir vebâldir. Böyle davrananlar, âhirette ilâhî azâba dâçar olurlar. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“İndirdiğimiz açık delilleri ve hidayeti, biz kitapta insanlara açıkça beyan ettikten sonra gizleyenler var ya; işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet edebilenler lânet eder.” (Bakara 2/159)

Bu hususta Peygamber Efendimiz’in îkazı da şöyledir:

“Bir kimseye bildiği bir konu sorulur da cevap vermezse, kıyamet günü Allah onun ağzına ateşten bir gem vurur.” (Ebû Dâvûd, İlim, 9/3658. Ayrıca bkz. Tirmizî, İlim, 3/2649; İbn-i Mâce, Mukaddime, 24)

Diğer taraftan, insan ilmi sırf dünyalık kazanmak ve nefsânî arzularını tatmin etmek için öğrenmemelidir. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Kim Allah’ın rızâsını kazandıracak bir ilmi sadece dünyalığa sahip olmak için öğrenirse, kıyamet günü cennetin kokusunu bile duymaz.” (Ebû Dâvûd, İlim, 12/3664. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Mukaddime, 23)

Böyle davranan bir kimse, ihlâsla hareket etmemiş, gayretlerinin karşılığını Allah’tan değil de insanlardan beklemiştir. O da dünyada kendisine verildiği için, âhirette eline bir şey geçmeyecektir.

Rasûlullah (s.a.v), ilmi Allah rızâsı dışında bir maksatla öğrenen kimseler hakkında şöyle buyurur:

“Kim, ilmi, sırf âlimlerle tartışmak, alçaklarla münâkaşa etmek ve insanların teveccühünü kazanmak için öğrenirse, Allah onu cehenneme koyar.” (Tirmizî, İlim, 6/2654; İbn-i Mâce, Mukaddime, 23)

“Kim ilmi, Allah’tan başkası için öğrenir veya ilmiyle Allah’tan başkasını isterse, ateşteki yerine hazırlansın!” (Tirmizî, İlim, 6/2655; İbn-i Mâce, Mukaddime, 23)

Ancak bir âlim, Allah rızâsı için öğrendiği ilim sâyesinde, dünyevî nimetlere de nâil olabilir. Bu Allah’ın ona bir lûtfudur. Farz olmayan ilimleri, helâlin-den maîşet temin etmek için öğrenmekte de bir beis yoktur. Lâkin, bir kimse dînî ilimleri dünyalık elde etmek için öğrenirse, o, kıyâmet günü cennetten uzak kalır ve oraya ilk girenler arasında yer alamaz.

3. İlmiyle Âmil olmak

۲۳. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«يُؤْتَى بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُ بَطْنِهِ فَيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِالرَّحَى فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ أَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ: يَا فُلَانُ مَا لَكَ أَلَمْ تَكُنْ تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَقُولُ: بَلَى قَدْ كُنْتُ أَمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا آتِيهِ وَأَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتَيْهِ».

23. Üsâme bin Zeyd (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim:

“Kıyamet günü bir adam getirilir ve cehenneme atılır. Bağırsakları dışarı çıkar ve bu hâlde değirmen döndüren merkebe gibi döner durur. Cehennem halkı onun başına toplanır ve:

«-Ey filân! Sana ne oldu? Sen iyiliği emredip kötülükten nehyetmez miydin?» diye sorarlar. O da:

«-Evet, iyiliği emrederdim, fakat kendim yapmazdım, münkerden nehyederdim, fakat kendim yapardım» der.” (Müslim, Zühd, 51. Ayrıca bkz. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 10; Ahmed, V, 205-209)

۲۴. عَنْ يَزِيدَ بْنِ سَلَمَةَ الْجُعْفِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ يَزِيدُ بْنُ سَلَمَةَ:
«يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ سَمِعْتُ مِنْكَ حَدِيثًا كَثِيرًا أَخَافُ أَنْ يُنْسِينِي أَوَّلُهُ
آخِرُهُ فَحَدِّثْنِي بِكَلِمَةٍ تَكُونُ جَمَاعًا» قَالَ:
«اتَّقِ اللَّهَ فِيمَا تَعْلَمُ».

24. Yezid bin Seleme el-Cu'fî (r.a) anlatıyor:

“-Ey Allah'ın Rasûlü! Ben senden pek çok hadis işittim. Ancak sonradan işittiklerimin, öncekileri unutturmasından korkuyorum. Bana (hepsinin yerini tutacak) özlü bir söz söyleyebilir misiniz!” dedim.

«-Bildiklerin hususunda Allah'tan kork (onlarla amel et!)» buyurdu.” (Tirmizi, İlim, 19/2683)

۲۵. عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ عُمْرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ وَعَنْ عِلْمِهِ
فِيمَا فَعَلَ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ».

25. Ebû Berze el-Eslemî (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Hiçbir kul, kıyamet günü ömrünü nerede tükettiğinden, ilmiyle ne yaptığından, malını nereden kazanıp nereye harcadığından, vücudunu nerede yıprattığından sorulmadıkça bir adım dahî atamaz.” (Tirmizî, Kıyamet, 1/2417)

Açıklamalar:

İlim bizâtihî fazilet olmayıp, insanı ulvî derecelere yükselten bir vâsıtaadır. Asıl fazilet ilimle amel etmektir. Gereği yapılmayan bir ilim, sahibinin aleyhine delil olmaktan başka bir işe yaramaz. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v) ilmiyle amel etmeyen âlimi, câhille aynı seviyede tutmuştur. (Tirmizî, İlim, 5/2653)

Birinci hadisimizde, ilmiyle insanlara faydalı olup da kendisini unutan kişilerin içine düştüğü hüsrân ve azap hâli gözler önüne serilmektedir. Sahip oldukları onca ilim, amel etmedikleri için kendilerine fayda vermemiştir.

Allah Rasûlü (s.a.v), ilminden fayda göremeyenlerin içine düştüğü acınacak hâli şöyle tasvîr eder:

“Başkalarına hayrı öğretirken kendini unutan âlim, insanları aydınlatırken kendisini yakıp tüketen kandile benzer.” (Heysemî, I, 184)

Oysaki insan, herkesten evvel kendini düşünmeli ve bilgisi evvela kendine fayda vermelidir. Bunun için de, bilginin kalbî âleme intikâl etmesi ve davranışlarda tezahür etmesi zarûrîdir.

Hız. Ali'nin şu îkazı ne kadar ibretlidir:

“Ey ilim sahipleri, ilminizle amel ediniz! Çünkü asıl âlim, bildiğiyle amel eden ve ilmi ameline uygun düşendir. Bazı insanlar gelecek, ilim öğrenecekler ancak ilimleri gırtlaklarından aşağı geçmeyecek, yaptıkları bildiklerine, içleri de dışlarına uymayacaktır. Onlar, halkalar hâlinde oturup birbirlerine karşı ilimleriyle övünecek ve üstünlük taslayacaklardır. Hatta biri arkadaşına, kendisini bırakıp başkasının yanına oturduğu için kızacaktır. İşte onların bu meclislerindeki amelleri, Allah'a yükselmez.” (Dârimî, Mukaddime, 34)

İşte bu insanlar, pek çok zahmet ve meşakatlere katlanarak bilgi topladıkları hâlde, kendileri ondan istifâde edememişlerdir. Hakikatte bunlara âlim demek de doğru değildir. Onlar, pek çok şeyi bilen câhillerdir.

Nitekim Süfyân bin Uyeyne Hazretleri:

“İnsanların en câhili, bildiği şeyi tatbik etmeyendir, insanların en âlimi, bildiğiyle amel edendir, insanların en efdali de Allah’a karşı en fazla huşû duyan kimsedir” buyurur. (Dârimî, Mukaddime, 32)

Ammâr bin Yâsir’in anlattığı şu ibretli hâdise, bilgilerinden âhiret saâdeti istikâmetinde faydalanmayan insanların kötü hâlini ne güzel ortaya koymaktadır:

Rasûlullah (s.a.v) beni, Kays Kabîlesi’nin bir mahallesine göndermişti. Onlara İslâm’ın kâidelerini öğretiyordum. Ancak halk vahşî deve sürüsü gibiydi. Hepsi de gözleri havada olan kibirli insanlardı. Bütün dertleri koyun ve deve idi. Peygamber Efendimiz’in yanına geldim. Bana:

“–Ey Ammâr, ne yaptın?” buyurdu.

Ben de kavmin durumunu kendisine anlattım. İçinde bulundukları gaflet ve aldanışı haber verdim.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Ammâr, sana bu kavimden daha hayret verici olan kimseleri haber vereyim mi? Onlar, bu kavmin bilmediği şeyleri bildikleri hâlde, aynen bunlar gibi gâfilâne bir hayat yaşarlar.” (Heysemî, I, 185)

Şöyle bir düşünecek olursak, günümüz insanları bu hadis-i şerifteki tarife ne kadar uymaktadır: Her şeyi bilen, her türlü bilgiye kolayca ulaşma imkânı olan, ancak aynen o câhil bedevî insanlar gibi dünyalıktan başka bir şeyi gözü görmeyen insanlar...

Şüphesiz, bildikleri hâlde yapmayan insanlar, daha yanlış yoldadır ve yüklendikleri vebâl de daha büyüktür.

İstifâde edilmeyen ilim, Allah yolunda infak edilmeyen bir hazîne gibidir.²⁷ Nasıl infak edilmeyen hazîne, sahibine fayda sağlamıyorsa, amel edilmeyen ilim de insanı dünya ve âhirette saadete erdirmez. Gâfil insan ikisini de bir müddet sakladıktan sonra ölümle hepsini kaybeder ve kullanmadığı bu nimetlerin hesabıyla baş başa kalır.

İkinci hadisimizden anlaşıldığına göre, kişi Allah’tan korkmalı ve bildikleriyle amel etmelidir. Allah’ın bütün yasaklarından kaçınmalı ve emirlerini de

²⁷ Ahmed, II, 499; Heysemî, I, 184.

gücü nisbetinde yerine getirmelidir. İşte bu şekildeki bir davranış, “takvâ”nın esâsını teşkîl etmektedir.

Hadis-i şerifte işaret edildiğine göre, ilimden maksat, takvâyâ ulaşmaktır. Çünkü ilim sahibi kimse neleri yapması ve nelerden sakınması gerektiğini ve bunların nasıl tatbik edileceğini daha iyi bilir.

Diğer taraftan kişi bildikleriyle amel ederek takvâ üzere bir hayat yaşarsa, Allah Teâlâ ona bilmediklerini de öğretir. Çünkü bilinen bir şeyin tatbik edilmesi, onun zihne iyice yerleşmesini sağlayarak kişiyi bildiklerini unutma korkusundan kurtarır ve yeni bilgilerin doğmasına zemin hazırlar. Böyle hareket etmek Allah’ı hoşnut ettiğinden, büyük bir bereket hâsıl olur ve kişinin ilmi artmaya devam eder. Nitekim ashâb-ı kirâm, öğrendikleri bir şeyi hemen tatbik etmeye koyulurlardı. Ebû Abdurrahman es-Sülemî şöyle anlatır:

Allah Rasûlü’nün ashâbından bizlere Kurân-ı Kerim öğreten biri vardı. Şöyle derdi:

“Biz, Peygamber Efendimiz’den on âyet alır, bunlardaki bilgileri ve amel-leri öğrenmeden diğer on âyete geçmezdik. Rasûlullah (s.a.v) bize hem ilim hem de ameli (birlikte) öğretirdi.” (Ahmed, V, 410; Heysemî, I, 165)

Allah Rasûlü (s.a.v), ilmi, amel etmek ve onu yaşayacak insanlara ulaştırmak şartıyla öğretirdi. Bunun bir misâlini Ebû Hüreyre (r.a) şöyle anlatır:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) ashâbına:

“–Şu kelimeleri kim benden alıp onlarla amel edecek veya onlarla amel edecek kişilere öğretecek?” buyurdu.

Ben hemen atılıp:

“–Ben, ey Allah’ın Rasûlü!” dedim.

Rasûlullah (s.a.v) elimden tuttu ve şu beş şeyi saydı:

“Haramlardan sakınırsan, Allah’ın en âbid kulu olursun.

Allah’ın sana olan taksîmâtına rızâ gösterirsen, insanların en zengini olursun.

Komşuna ihsanda bulun (güzel muâmele et) ki, (kâmil bir) mü’min olasın.

Kendin için istediğini başkaları için de iste ki, (kâmil bir) müslüman olasın.

Fazla gülme! Çünkü fazla gülmek kalbi öldürür.” (Tirmizî, Zühd, 2/2305; İbn-i Mâce, Zühd, 24)

Üçüncü hadisimiz, insanların kıyamet günü ilk önce hesâba çekileceği en mühim hususları saymaktadır. Bunlar; ömür, ilim, mâl ve sıhhattir. Cenâb-ı Hak, her biri için kâideler koymuş ve bazı taleplerde bulunmuştur. **Ömrü**, İslâm'ın belirlendiği şekilde yaşayarak faydalı işlere sarfetmelidir. **İlmi**, sadece gurur vesîlesi edinmeyip, onu hayata tatbik etmeli ve diğer insanlara da öğretmelidir. **Malı**, helâlinden kazanıp âilenin ihtiyacına ve hayır yollarına harcamalıdır. **Sıhhatin** ilâhî bir emânet olduğunu bilmeli ve onu Allah'ın rızâsı istikâmetinde kullanmalıdır.

Aslında, lûtfedilen bütün nimetlerle yapılan her türlü işin hesabı verilecektir. Hadisimizde sayılanlar ise, insanın ilk hesâba çekileceği nimetlerdir. İşte bunlardan biri de, insanların öğrendikleriyle amel edip etmedikleri hususudur. İnsanlar, bunun hesâbını vermeden cennete giremezler. Dolayısıyla, dünyadayken, sahip olunan ilimle amel etmek, hem Allah'ın rızâsını, hem de kulların takdirini kazandıran en akıllıca yoldur.

E. İBADET HAYATI

1. Abdestin Fazileti

۲۶. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ -أَوْ الْمُؤْمِنُ- فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ
خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا بِعَيْنَيْهِ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَ مِنْ
يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ كَانَ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ فَإِذَا غَسَلَ
رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَسَّتْهَا رِجْلَاهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ حَتَّى
يُخْرِجَ نَقِيًّا مِنَ الذُّنُوبِ».

26. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Müslüman -veya mü'min- bir kul abdest alır ve yüzünü yıkarsa, gözleri ile bakarak işlediği bütün günahlar, abdest suyu -veya suyun son damlası-²⁸ ile yüzünden akar gider. Ellerini yıkadığında, onlarla tutarak işlediği günahlar, abdest suyu -veya suyun son damlası- ile ellerinden çıkar gider. Ayaklarını yıkadığı zaman, onlarla yürüyerek işlediği günahlar, abdest suyu -veya suyun son damlası-

²⁸ Hadisimizdeki; “Müslüman -veya mü'min-”, “abdest suyu -veya suyun son damlası-” şeklindeki ihtimalli ifadeler, hadisi nakleden râvinin tereddüt etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, muhaddislerin hadis naklederken ne kadar hassas davrandıklarını göstermektedir.

ile ayaklarından çıkar gider. Neticede bu kimse, günahlardan arınmış olur.” (Müslim, Tahâret, 32. Ayrıca bkz. Tirmizî, Tahâret, 2/2)

۲۷. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِنَّ أُمَّتِي يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ فَمَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ».

27. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in şöyle buyurduğunu işittim:

“Şüphesiz ki benim ümmetim, kıyamet gününde, abdest izlerinden dolayı «Yüzleri nurlu, elleri ve ayakları parlak olanlar!» diye çağrılacaktır. Artık, nûrunu artırmaya gücü yeten kimse bunu yapsın!” (Buhârî, Vudû’, 3; Müslim, Tahâret, 35)

۲۸. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى الْمَقْبَرَةَ فَقَالَ:

«الْسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ. وَدِدْتُ أَنَا قَدْ رَأَيْنَا إِخْوَانَنَا» قَالُوا:

«أَوَلَسْنَا إِخْوَانَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟» قَالَ:

«أَنْتُمْ أَصْحَابِي وَإِخْوَانُنَا الَّذِينَ لَمْ يَأْتُوا بَعْدُ» فَقَالُوا:

«كَيْفَ نَعْرِفُ مَنْ لَمْ يَأْتِ بَعْدُ مِنْ أُمَّتِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟» فَقَالَ:

«أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا لَهُ خَيْلٌ غُرٌّ مُحَجَّلَةٌ بَيْنَ ظَهْرَيْنِ خَيْلٍ دُهُمٍ بِهِمْ أَلَا يَعْرِفُ خَيْلَهُ؟» قَالُوا:

«بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ» قَالَ:

«فَإِنَّهُمْ يَأْتُونَ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنَ الْوُضُوءِ وَأَنَا فَرَطُهُمْ عَلَى الْخَوْضِ أَلَا لِيَذَادَنَّ

رَجُلًا عَنْ حَوْضِي كَمَا يَذَادُ الْبَعِيرُ الصَّالُّ أُنَادِيهِمْ: أَلَا هَلُمَّ فَيَقَالُ: إِنَّهُمْ قَدْ بَدَّلُوا بَعْدَكَ فَأَقُولُ: سُحْقًا سُحْقًا».

28. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) kabristana geldi ve:

“Selâm size ey mü’minler diyarının sâkinleri! İnşâallah bir gün biz de sizin yanınıza geleceğiz. Kardeşlerimizi görmemizi çok isterdim” buyurdu.

Ashâb-ı kirâm:

“–Biz sizin kardeşleriniz değil miyiz, yâ Rasûlallah?” diye sordular.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v):

“–Sizler benim ashâbımsınız, kardeşlerimiz henüz gelmemiş olanlardır” buyurdu.

Bunun üzerine ashâb-ı kirâm:

“–Ümmetinizden henüz gelmemiş olanları nasıl tanıyacaksınız, ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular.

Rasûlullah (s.a.v) de onlara:

“–Bir adamın alnı ve ayakları beyaz olan bir atı olduğunu düşünün. Adam bu atını, hepsi de siyah olan bir at sürüsü içinde tanıyamaz mı?” diye sordu.

Sahâbe-i kirâm:

“–Evet, tanır ey Allah’ın Rasûlü!” cevabını verdi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–İşte kardeşlerimiz de abdestten dolayı yüzleri nurlu, el ve ayakları parlak olarak geleceklerdir. Ben, önceden gidip havuzumun başında ikrâm etmek için onları bekleyeceğim. Dikkat edin! Birtakım kimseler yabancı, devenin sürüden kovulup uzaklaştırıldığı gibi benim havuzumdan kovulacaklardır. Ben onlara «Bura gelin!» diye nidâ edeceğim. Bana:

«–Onlar senden sonra hâllerini değiştirdiler, (senin Sünnet’ini takip etmeyip başka yollara saptılar)» denilecek. Bunun üzerine ben de:

«–Uzak olsunlar, uzak olsunlar» diyeceğim.” (Müslim, Tahâret, 39; Fedâil, 26. Ayrıca bkz. Nesâî, Tahâret, 110/150; İbn-i Mâce, Zühd, 36; Muvatta’, Tahâret, 28; Ahmed, II, 300, 408)

۲۹. عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِسْتَقِيمُوا وَلَنْ تُحْصُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ خَيْرَ أَعْمَالِكُمُ الصَّلَاةُ وَلَا يُحَافِظُ عَلَى
الْوُضُوءِ إِلَّا مُؤْمِنٌ».

29. Sevbân (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“İstikâmet üzere olun, (ancak) her şeyi mükemmel bir şekilde yapamazsınız. Şunu bilin ki en hayırlı ameliniz, namazdır. Ancak mü'min kimse, devamlı abdestli bulunmaya gayret eder.” (İbn-i Mâce, Tahâret, 4; Muvatta', Tahâret, 36; Ahmed, V, 276, 282; Dârimî, Tahâret, 2)

Açıklamalar:

Rasûlullah (s.a.v):

“Allah temizdir, temizliği sever” (Tirmizi, Edeb, 41/2799)

“Temizlik imanın yarısıdır” buyurmuştur. (Müslim, Tahâret, 1)

Bu sebeple İslâm, temizlik dîni olarak bilinmektedir. Cenâb-ı Hak, kullarının maddî ve mânevî her türlü kirden arınmalarını istemektedir. İslâm'ın, yeni iman eden kimseye gusletmeyi,²⁹ ibadet edecek kişiye de abdest almayı emretmesi bundan kaynaklanır. Müslümanlar da dinlerinin gereği olarak temizliğe çok ehemmiyet vermişler, fıkıh ve ilmihal kitaplarının başına önce “Tahâret” bahislerini koyarak uzun uzun îzâh etmişlerdir. Zira temizlik, meleklerle yaklaştıran şeytandan uzaklaştıran ve kabir azâbından kurtaran güzel bir haslettir.

Ayrıca temizlik, rûhun yücelip ihsân mertebesine çıkmasına ve Allah'a yaklaşmasına yardım eder. Bu yüzden âyet-i kerime:

“...Allah temizlenenleri sever” buyrulmuştur. (Bakara 2/222)

Zira abdestin mâddî temizlik yönü, mâneviyata da tesir ederek insanın içini nurlandırır ve günahların gönle taşıdığı zulmeti birazcık da olsa aydınlatır. Bu ise, iyiliklerin yazılıp hataların silinmesi mânâsına gelir. Dolayısıyla, gerek tıbbî gerekse mânevî yönden tam bir temizlik vesilesi olan abdestin fazileti, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Abdest âzâları açıkta olduğu için çabuk kirlenir. Bu sebeple onları günde beş defa yıkamak, insana maddî ve mânevî sıhhat verdiği gibi aklen ve zihnen uyanık olmasını da sağlar.

Bütün bunları dikkate alarak bir mü'min, abdestini büyük bir îtinâ ile almalı, âhiretteki nûrunun ziyâdeleşmesi için gayret sarfetmelidir. Bunun yolu da,

²⁹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 129/355.

abdest uzuvlarını, farz olan yerlerin ötesine geçecek şekilde ve üçer defa yıkamak, mümkünse kibleye dönmek, besmele ile başlamak, niyet etmek, ağız ve burnu güzelce temizlemek, abdest dualarını okumak ve suyu israf etmemektir.

Abdest alırken **misvak** kullanmak da mühim bir sünnettir. Rasûlullah (s.a.v), misvak kullanmanın faziletini beyan ederek şöyle buyurmuştur:

“*Misvak, ağız temizler, Rabbin rızâsını kazandırır.*” (Nesâî, Tahâret, 5/5)

“*Eğer ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim, her namaz (hazırlığın)da misvak kullanmalarını emrederdim.*” (Buhârî, Cum’a, 8)

Allah Rasûlü (s.a.v), sâir vakitlerde de misvağa ehemmiyet verirdi. Gece teheccüd için kalktığı anda hemen misvakla dişlerini temizler, abdest alır ve namaz kıları. (Müslim, Müsâfirîn, 139)

Yine evine girdiği zaman ilk yaptığı işi, dişlerini misvaklamak olurdu. (Müslim, Tahâret, 43-44)

Diğer taraftan abdest, kul hakkı dışındaki küçük günahları ve bilmeden işlenen hataları temizler. **İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe Hazretleri**’nin bu husustaki kıssası meşhurdur. Büyük İmam, abdest alan bir genci seyrettikten sonra:

“–Evlâdım, şu şu günahları terk et!” der.

Bu sözlere şaşırان genç büyük bir hayretle:

“–Efendim, o günahları işlediğimi nereden bildiniz?” diye sorar.

Ebû Hanîfe Hazretleri:

“–Uzuvlarından akan abdest suyundan...” cevabını verir.

Hadislerimizde Peygamber Efendimiz’in; “*Benim ümmetim*” ve “*Kardeşlerim*” diye iltifat ettiği kişiler, abdest alıp namaz kılan, ibadetlerine dikkat ederek örnek bir hayat yaşayan müslümanlardır. Onlar, kıyamet günü, nurlu ve parlayan uzuvlarıyla diğer insanlardan ayrılacak ve Peygamber Efendimiz’e yakın olacaklardır.

Bu müjdelerin şuuruna eren her mü’min, abdestini mükemmel bir şekilde almaya ve imkân nisbetinde devamlı abdestli olmaya gayret eder. Fakat, devamlı abdestli bulunmak herkesin muvaffak olamayacağı kadar zor bir meseledir. Bundan dolayı, **dördüncü hadiste** bu güzel hâl, imanın kuvvetli olması şartına bağlanmış ve faziletinin büyüklüğüne işaret edilmiştir. Yani, ancak abdestin kıymetini bilen ve âhiretteki faydalarına kesin olarak inanan kimseler, devamlı abdestli durmaya ehemmiyet gösterirler.

Devamlı abdestli bulunmaya çalışmak, Allah Rasûlü'nün mübarek sünnetlerinden biridir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in, tuvaletten çıktığında hemen abdest aldığı nakledilir. (İbn-i Sa'd, I, 369)

Abdestliyenken yenisini almak da faziletli bir davranış ve nûr üstüne nûrdur. Rasûlullah (s.a.v), abdesti olsun veya olmasın, her vakit yeniden abdest alırdı. Ümmetini buna teşvik için de:

“Kim abdestli olduğu hâlde yeniden alırsa, Allah Teâlâ bu sebeple kendisine on hasene yazar” buyururdu. (Tirmizî, Tahâret, 44/58, 59)

Allah Rasûlü (s.a.v), umumiyetle iki hususu, ehemmiyetine binâen kimseye tevdi etmez, bizzat kendisi yapardı. Bunlar, gece namaza kalktığında abdest suyunu hazırlayıp dökmek ve yoksula sadaka vermektir. O, abdest suyunu kendi hazırlar ve sadakasını bizzat kendi eliyle verirdi. (Bkz. İbn-i Mâce, Tahâret, 30; İbn-i Ebî Şeybe, I, 178; İbn-i Sa'd, I, 369)

Abdestin ve devamlı abdestli bulunmanın faziletini gösteren şu rivâyetler, meseleyi daha iyi anlamamıza yardım edecektir:

Rasûlullah (s.a.v), bir sabah Hz. Bilâl'i yanına çağırıp:

“–Bilâl! Hangi ameli yaparak benden önce cennete girdin? Ne zaman (rüyamda) cennete girsem, ayakkabılarının tıktısını önümde duyuyorum. Dün gece de cennete gitmiştim, ayakkabılarının tıktısını yine önümde duydum...” diye sordu.

Bilâl (r.a):

“–Yâ Rasûlallah, her ezan okuyuşumda, muhakkak iki rekât namaz kılarım. Abdestim bozulduğunda da hemen abdest alır ve üzerimde Allah'ın iki rekât namaz hakkı olduğunu düşünürüm” dedi.

Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem Efendimiz:

“–İşte bu ikisi sâyesinde!” buyurdu. (Tirmizî, Menâkıb, 17/3689; Ahmed, V, 354)

Ukbe bin Âmir (r.a) şöyle anlatır:

Develerimizi sırayla güdüyorduk. Bir gün nöbet bana gelmişti. Vazifemi yaptım, develeri akşam yerlerine getirdikten sonra, Peygamber Efendimiz'in yanına vardım. Allah Rasûlü (s.a.v), ayakta insanlara konuşma yapıyordu. Şu mübarek sözlerine yetiştim:

“Bir müslüman güzelce abdest alır, sonra kalkar kalbiyle ve yüzüyle tam olarak yönelerek iki rekât namaz kılar, cennet ona vâcib olur!”

Bunları işitince:

“–Bu ne güzel!” dedim.

Önümde duran birisi:

“–Az evvel söyledikleri daha güzeldi!” dedi.

Baktım o Hz. Ömer imiş. Sözlerine şöyle devam etti:

“–Seni gördüm, daha yeni geldin. Az evvel Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

«Sizden kim güzelce abdest alır, sonra da: “Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve rasûlüh” derse, kendisine cennetin sekiz kapısı da açılır. Hangisinden isterse oradan cennete girer.»” (Müslim, Tahâret, 17. Krş. Müslim, Müsâfirîn, 294)

2. Ezana Hürmet

۳۰. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا ثُمَّ سَلُوا اللَّهَ لِي الْوَسِيلَةَ فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ لَا تَنْبَغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ فَمَنْ سَأَلَ لِي الْوَسِيلَةَ حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ».

30. Abdullah bin Amr bin Âs (r.a), Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

“Müezzinin ezan okuduğunu duyduğunuzda, söylediklerinin aynısını siz de tekrar edin. Sonra bana salevat getirin. Çünkü kim bana bir salevat getirirse, Allah buna karşılık ona on defa salât eder. Daha sonra benim için Allah’tan «Vesîle»yi isteyin. Vesîle, cennette Allah’ın kullarından bir tek kişiye nasîb olacak bir makamdır. O kulun ben olacağımı umuyorum. Kim benim için Vesîle’yi isterse, ona şefaetim vâcip olur.” (Müslim, Salât, 11)

۳۱. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: (اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مُحَمَّدًا الَّذِي وَعَدْتَهُ) حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

31. Câbir bin Abdullah Hazretleri'nden rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim ezanı işittiği zaman: «Ey şu mükemmel dâvetin ve kılınacak namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed (s.a.v)'e “Vesîle”yi ve fazileti ver. Onu, kendisine vaad ettiğin “Makâm-ı Mahmûd”a ulaştır» diye dua ederse, kıyamet gününde o kimseye şefâatim vâcib olur.” (Buhârî, Ezân, 8; Tefsîr, 17/11. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 37/529; Tirmizî, Salât, 43/211; Nesâî, Ezân, 38/678; İbn-i Mâce, Ezân, 4)

۳۲. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

«مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا) غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ».

32. Sa'd bin Ebû Vakkas Hazretleri'nden rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim müezzini işittiği zaman: «Tek olan ve ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed (s.a.v)'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şahitlik ederim. Rab olarak Allah'tan, Rasûl olarak Muhammed (s.a.v)'den, din olarak İslâm'dan râzı oldum» derse, o kimsenin günahları bağışlanır.” (Müslim, Salât, 13. Ayrıca bkz. Tirmizî, Salât, 42/210; Nesâî, Ezân, 38/677; İbn-i Mâce, Ezân, 4)

Açıklamalar:

Kulluğun esâsı, Allah'a saygı göstermektir. Saygı hâli ne kadar kusursuz olursa kulluk da o nisbette kemâl bulur. Allah'ın yeryüzünde bazı nişâneleri (şei'ri) vardır ki, onlara hürmet ve muhabbet beslemek, Allah'ı sevip O'na tâzimde bulunmak mânâsına gelir. O alâmetlere saygısızlık ise, Allah Teâlâ'ya saygısızlık anlamı taşır. Bunlar; Kur'ân-ı Kerim, Kâ'be, Peygamber, ezan, namaz, kurban, Safâ ve Merve gibi, Allah'a yakınlık hissi uyandıran alâmet ve işaretlerdir. Cenâb-

ı Hak, yeryüzüne koyduğu bu alâmetlere hürmetsizlikten kaçınmayı emretmiştir.³⁰ Onlara tâzimde bulunup hürmet edenlerin ise, hayra nâil olacağını bildirmiştir. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Her kim, Allah’ın hürmet edilmesini istediği şeylere saygı gösterirse, bu, Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır.” (Hac 22/30)

“Kim de, Allah’ın şeâirine ta’zîm gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır.” (Hac 22/32)

İslâm’ın mühim alâmetlerinden biri de ezandır:

Ezan vasıtasıyla, İslâm’ın esasları günde beş defâ yüksek sesle ilân edilerek kâfirler imana, müslümanlar da cemaatle ibadete ve birlik-berâberliğe dâvet edilmektedir.

Bir yerde ezan okunduğunda, orada müslümanların varlığı ve o bölgenin İslâm toprağı olduğu ilân ediliyor demektir. Bu yönüyle ezan, târih boyunca fetih ve zaferlerin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Yeni fethedilen bir memleket, okunan fetih ezanıyla İslâm diyârı hâline dönüşmüş, Rasûlullah (s.a.v), herhangi bir beldenin müslüman olup olmadığını, ezanla tesbit etmiştir.³¹

Aslî lisânıyla okunan ezan, hangi dili konuşursa konuşsun bütün müslümanlar tarafından dünyanın her yerinde rahatça tanınabilir ve mesajı kolayca anlaşılır.

Ezan, peygamberlik vazifesinin bir devamıdır. Çünkü o, dînin en büyük rüknü ve bütün ibadetlerin esası olan namaza çağrıdır.

Cenâb-ı Hak, ezanla kullarını huzûruna davet etmektedir. Bu sebeple ezan, Allah’ın kullarına verdiği kıymeti gösterir.

Doğduğunda kulağına ezan okunan çocuklar, millî ve mânevî terbiyenin ilk esasını, bu ilâhî dâvetten alırlar.

Dolayısıyla ezan, müslümanların hürmet edeceği önemli nişanelerden biridir.

Ezana gösterilecek saygının ilk tezâhürü, onu abdestli olarak okumaktır. (Tirmizî, Salât, 33/200, 201)

Bir diğeri de, müezzinle birlikte ezanı tekrar etmektir. Böyle yapan mü’minler, müezzinin aldığı sevabın aynısını kazanır ve Allah’tan bir şey istediklerinde dualarına icabet edilir.

³⁰ Mâide 5/2.

³¹ Bkz. Buhârî, Ezân, 6; Müslim, Salât, 9; Ebû Dâvûd, Cihâd, 91/2635; Ahmed, III, 448-449.

Âlimlerin ekseriyetine göre, müezzinle birlikte ezanı tekrar etmek müstehaptır. Dolayısıyla ezanı duyan kimsenin, Kur'ân okumayı, tesbihâtı, selâm alıp vermeyi ve konuşmayı terk etmesi güzel bir davranıştır. Bu hüküm, kâmet için de aynen geçerlidir.

Bazı rivâyetlerde, müezzin “Hayye ale’s-salâh” ve “Hayye ale’l-felâh” dediğinde, dinleyenlerin “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh” demeleri istenmiştir. (Müslim, Salât, 12; Ebû Dâvûd, Salât, 36/527)

Rasûlullah (s.a.v), “Kad kâmeti’s-salâh”tan sonra, “أَقَامَهَا اللَّهُ وَأَدَامَهَا” “Al-lah onu ikâme etsin ve devamlı kılsın” buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, Salât, 36/528)

Bâzı âlimler, sabah namazında müezzin, “es-Salâtü hayrun mine’n-nevm” dediğinde, “صَدَقْتَ وَبَرَزْتَ” “Doğru söyledin ve iyi yaptın” şeklinde mukabele edileceği görüşündedirler.

Aynı vakitte birkaç ezan işiten kimsenin, birine icabet etmesi kâfidir.

Ezan bittikten sonra Peygamber Efendimiz’e salevât getirilir ve hadislerimizde öğretilen dualar okunur. Bu dualar, Rasûlullah (s.a.v) için yapılmış gibi görünse de hakikatte kulun kendi faydasıdır. Zira bir salevât getirene Allah Teâlâ on defa rahmet eder ve günahlarını bağışlar. Yine kendisi için istediğimiz yüce makâmlar vâsıtasıyla Allah Rasûlü (s.a.v), bütün insanlığa şafaat edecektir.

Dînin alâmeti olan ezanı, bu şekilde tekrar eden ve duaları okuyan kişi, İslâm’a girip Allah’a boyun eğdiğini ve O’na itaat ettiğini göstermiş olur. Güç ve kudretin sadece Allah’a âit olduğunu vurgulayarak, ibadete yönelmesinin kendisinde bulunan bir üstünlükten kaynaklandığı şeklindeki yanlış düşüncelere kapılmaz. Bütün kalbiyle ilâhî dâvete icâbet eder.

Ezana hürmetin bir diğer tezahürü de, ezan başladığında vaaz ve nasihatın bırakılmasıdır.

İlk iki hadiste zikredilen “**Vesîle**” ile “**Makâm-ı Mahmûd**”, çok yüksek bir derece olup Allah’a yakınlık ve şefaathet makâmıdır. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Gecenin bir kısmında, sâdece sana mahsus bir fazlalık olmak üzere teheccüde kalk (Kur’ân, namaz ve zikirle meşgul ol)! Umulur ki Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd’a erİştirir.” (İsrâ 17/79)

Rasûlullah (s.a.v), bu makâmda sadece kendi ümmeti için değil, bütün günahkârlara şefaathet edecek, insanların en sıkıntılı olduğu bir anda, ilâhî rahmetin tecellî etmesi için niyazda bulunacaktır.

“Övgüye lâyık yer, herkesin medhettiği yüksek dereceli mânevî makâm” mânâsına gelen Makâm-ı Mahmûd, aynı zamanda, İslâm’ın insanlık âlemine yayılıp kabul görmesini ve Hz. Peygamber’in isminin, ezan ve diğer vâsıtalarla bütün dünyaya duyurularak her ân tekrarlanmasını ifade etmektedir.

Üçüncü hadisimizde tavsiye edilen ezan duasında, iman ve İslâm esasları ikrâr edilmektedir ki, ezanın da aynı mâhiyette olduğunu daha önce söylemiştik. Bu durumda müslüman, günde beş defâ dinin esaslarını tekrarlayarak iman ve teslimiyetini tâzelemektedir. Devamlı canlı tuttuğu bu şuur sâyesinde, dünyaya kapılıp gitmekten kurtulmaktadır.

Rasûlullah (s.a.v), ezan okunurken,³² ezan ile kâmet arasında³³ ve kâmet getirilirken³⁴ gök kapılarının açılacağını ve o anda yapılan duaların kabul edileceğini haber vermiştir.

Ezan bu derece faziletli olunca, onu okuyan insanlar da bundan hisse almaktadır. Nitekim müfessirler, şu âyet-i kerimenin aynı zamanda müezzinlerin faziletini beyan ettiği kanaatindedir:

“Allah’a dâvet eden, sâlih ameller işleyen ve: «Ben gerçekten müslümanlardanım» diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?” (Fussilet 41/33)

Müezzinlerin faziletine dâir pek çok hadis-i şerif nakledilmiştir. Bunlardan birinde Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“İnsanlar ezan okumanın ve namazı birinci safta kılmanın ne kadar faziletli olduğunu bilseler ve sonra da kur’a çekmekten başka çare bulamasalardı, muhakkak aralarında kur’a çekerlerdi.” (Buhârî, Ezân, 9, 32, Şehâdât 30; Müslim, Salât 129)

Müezzinin sesini işiten cin, insan ve her türlü varlık, kıyamet günü onun için şahitlik edecektir. (Buhârî, Ezân, 5; Tevhîd, 52; Bed’ü’l-Halk 12)

Müezzinler, ezan sâyesinde îtikatları sağlamlaşıp, iyilik, hayır ve sâlih amelleri artacağından, kıyâmet gününde önder mevkiinde olacak ve arkalarında bir cemaat bulunacaktır. (Bkz. Müslim, Salât, 14; İbn-i Mâce, Ezân, 5)

Ezana hürmetsizlik edenler ise kötü bir âkıbete dûçâr olurlar. Şu hâdisenin bunun bâriz misâllerinden biridir:

Medine hristiyanlarından birisi, müezzin, “Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şehâdet ederim” deyince:

“–Yalancı olan yansın” derdi.

³² Heysemî, I, 328.

³³ Ebû Dâvûd, Salât, 35/521; Tirmizî, Salât, 44/212.

³⁴ Ahmed, III, 342.

Bir gece hizmetçisi elinde ateşle eve girdi. O esnâda hristiyan ile âilesi içerde uyuyordu. Ateşten bir kıvılcım sıçrayarak evi ve içindekileri yaktı.

Bu hâdisе üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu:

“Ezan okuyarak namaza çağırduğınızda, onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Böyle yapmalarının sebebi, onların akıllarını kullanmayıp bu güzelliği kavrayamayışlarıdır.” (Mâide 5/58) (Vâhîdî, s. 203; Kurtubî, VI, 146)

3. Beş Vakit Namaz

a. Namazın Ehemmiyeti

۳۳. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ مِنْ آخِرِ وَصِيَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«الصَّلَاةُ الصَّلَاةُ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ» حَتَّى جَعَلَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلْجِلُجُهَا فِي صَدْرِهِ وَمَا يَفِيضُ بِهَا لِسَانُهُ.

33. Ümmü Seleme (r.a) vâlidemiz şöyle der:

“Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in son vasiyetlerinden biri şu oldu:

“Aman namaza dikkat ediniz! Aman namaza dikkat ediniz! Emriniz altındaki kişilerin haklarına riâyet ediniz!”

Hız. Peygamber (s.a.v) bu sözleri o kadar çok tekrarladı ki, mübârek lisanı söyleyemez hâle gelince, bunları içten içe tekrar etmeye başladı. (Ahmed, VI, 290, 315. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 123-124/5156; İbn-i Mâce, Vasââyâ, 1; Beyhakî, Şuab, VII, 477)

۳۴. عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ:

«لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ شَيْئًا وَإِنْ قُطِّعَتْ وَحُرِّقَتْ. وَلَا تَتْرُكْ صَلَاةً مَكْتُوبَةً مُتَعَمِّدًا فَمَنْ تَرَكَهَا مُتَعَمِّدًا فَقَدْ بَرَأَتْ مِنْهُ الدِّمَةُ».

34. Ebû'd-Derdâ (r.a) anlatıyor: Canımdan çok sevdiğim Rasûlullah (s.a.v), bana şu tavsiyede bulundu:

“Param parça edilsen, ateşlerde yakılsan bile, sakın hiçbir şeyi Allah’a şirk koşma! Hiçbir farz namazını da kasden terk etme! Kim namazı bile bile terk ederse, o kişi Allah Teâlâ’nın himâyesinden ve hıfz u emânından uzak kalır.” (İbn-i Mâce, Fiten, 23)

Açıklamalar:

Namaz İslâm’ın en önde gelen şîârıdır. Müslüman ile gayr-i müslimi ayıran alâmet-i fârikâdır. O hâlde namaza ehemmiyet vermek ve ona büyük bir azimle devam etmek lâzımdır. Bunun için Rasûlullah (s.a.v), son vasiyetlerinden biri olarak namaz üzerinde ısrarla durmuştur.

Peygamber Efendimiz’in, son vasiyetleri esnasında bilhassa namaz üzerinde ısrarla durduğunu gösteren diğer bir rivâyet şöyledir:

Enes (r.a) şöyle anlatır:

Vefatı esnâsında Peygamber Efendimiz’in yanındaydık. Bize üç defâ:

“–Namaz hususunda Allah’tan korkunuz!” buyurdu ve sözlerine şöyle devam etti:

“–Emriniz altındaki insanlar hakkında Allah’tan korkunuz, iki zayıf hakkında Allah’tan korkunuz: Onlar dul kadın ve yetim çocuktur. Namaz hususunda Allah’tan korkunuz!..”

Rasûlullah (s.a.v) daha sonra, *“Namaz, namaz...”* diye tekrar etmeye başladı. (Mübârek lisanı söyleyemez olunca bile) rûh-i pâki Refîk-i A’lâya yükselineceye kadar bunu içten içe tekrar edip durdu. (Beyhakî, Şuab, VII, 477)

Bu rivâyetler, Allah’a kulluğun temeli ve en açık ifadesi olan namazın, ne kadar büyük bir ehemmiyet taşıdığını açıkça gözler önüne sermektedir. Namazın önemini vurgulayan âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Namazı dosdoğru kılınız, zekâtı hakkıyla veriniz, rükû edenlerle beraber rükû ediniz!” (Bakara 2/43)

“Âilene namazı emret! Kendin de ona sabırla devam et!..” (Tâhâ 20/132)

“Nefsini kötülüklerden arındıran, Rabbinin ismini zikredip namaz kılan, felâha erer.” (A’lâ 87/14-15)

Yüce Rabbimiz, namazın titizlikle muhâfaza edilmesini ve hiç fütûr gösterilmeden devamlı bir şekilde edâ edilmesini ister.³⁵ Namaz hususunda gevşek davranan kullarını ise azarlayarak acı bir azâb ile uyarır:

“Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar, (gafletle kılarlar.)” (Mâûn 107/4-5)

“Defteri sağdan verilenler cennetler içindedirler. Günahkârlara: «Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?» diye uzaktan uzağa sorarlar. Suçlular derler ki: «Biz namaz kılanlardan değildik, fukarâya yemek yedirmezdik, bâtıla dalanlarla birlikte daldık, ceza gününü de yalanlardık. Biz o hâl üzereyken ölüm gelip çattı.” (Müddessir 74/39-47)

Burada, cehenneme düşen insanların îtiraf ettiği ilk günah, namazı terk etmeleri olmuştur. Sonra diğer günahlar gelmektedir. Bu, dikkat edilmesi gereken mühim bir husustur.

Rasûlullah (s.a.v) de namazın ehemmiyetini anlatmak maksadıyla şöyle buyurmuştur:

“En hayırlı ameliniz, namazdır...” (Muvatta', Tahâret, 6)

“Cennetin anahtarı namazdır, namazın anahtarı da temizliktir.” (Ahmed, III, 340)

Allah Rasûlü (s.a.v), namaz kılmanın kendilerine ağır geleceğini söyleyen inatçı **Sakîf Kabilesi**'nin temsilcilerine:

“Rükûsuz (namazsız) bir dinde hayır yoktur” buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, Harâc, 25-26/3026)

Peygamber Efendimiz'in bildirdiğine göre:

“Kıyâmet günü kulun hesâba çekileceği ilk amel, namazdır. Eğer kul, namazlarını Allah'ın istediği şekilde edâ etmiş ise, felâha erer ve maksûduna nâil olur. Namazlarını edâ etmemiş veya gafletle kılmışsa, kaybeder ve hüsrâna uğrar. Şayet farzlarından bir şey noksan olursa, Azîz ve Celîl olan Rabbimiz:

«Kulumun nâfile namazları var mı, bakınız?» buyurur. Farzların eksiği nâfilelerle tamamlanır. Sonra kul diğer amellerinden de bu minvâl üzere hesâba çekilir.” (Tirmizî, Salât, 188/413; Nesâî, Salât, 9/462)

Namazın ibadetler içindeki mevkî ve ehemmiyeti o derece yüksektir ki, hastalık, yolculuk vb. fevkalâde durumlarda bile terk edilmesine izin verilmemiş, buna karşılık edâsı hususunda bazı kolaylıklar sağlanmıştır.

³⁵ Meâric 70/23, 34.

İkinci hadisimizde, namazı bilerek ihmal edenlerin, Allah'ın himâyesinden çıkacağı bildirilmektedir. Böyleleri, dünyada tehlikelerle yüzyüze oldukları gibi âhirette de şiddetli bir azâba çarptırılırlar. Onların âhiretteki acı âkıbetini Rasûlullah (s.a.v) şöyle tasvîr eder:

“Bu gece rüyâmda iki melek gelerek beni kaldırdılar ve «haydi gidiyoruz» dediler. Ben de onlarla beraber gittim. Yanı üzerine yatmış bir adamın yanına vardık. Başka biri de elinde kocaman bir kaya ile onun başında duruyordu. Kaya-yı, yatan adamın kafasına vurup eziyor, taş bir tarafa yuvarlanınca arkasından gidiyor ve taşı alıp getiriyordu. O gelinceye kadar diğerinin kafası da iyileşerek eski hâline geliyordu. Adam, önce yaptığını aynen tekrarlayarak, yerde yatanın başını her defasında ezip duruyordu.

Yanımdaki iki meleğe:

«–Sübhânallâh, bunların hâli nedir?» diye sordum...

«–Anlatalım» dediler:

«–Kafası taşla ezilen adam var ya, o, Kur'ân'ı öğrendiği hâlde onu terk eden ve uyuyarak farz namazın vaktini geçiren kimsedir...” (Buhârî, Ta'bîr, 48; Cenâiz, 93)

Kur'ân okuyarak onunla amel etme hususunda ağır davranan ve uykuya yenik düşerek yatsı ve sabah namazının vaktini geçiren kimselerin âhirette göreceği çetin azap, Peygamber Efendimiz'e rüyâsında gösterilmiş, o da merhametle üzerine titrediği ümmetini îkaz buyurmuştur. Hiç şüphesiz, peygamberlerin rüyâsı haktır ve sâdık rüyâdır. Bu sebeple rüyâya istinâden anlattığı şeyler de aynen kabul edilmelidir.

Namaz kıldığı hâlde ihmalkâr davrananların hâli böyle olursa, ya hiç kılmayanların hâli nice olur, bir düşünmek lâzımdır?!

Hadis-i şeriften, ibadetlerin en şerefliisini terk eden insanların, en şerefli âzâları olan başlarıyla azâp göreceği anlaşılmaktadır.

Âyet ve hadislerdeki bu îkazlar sebebiyle ashâb-ı kirâm, namaza çok ehemmiyet vermişlerdir. Meselâ **Hz. Ömer** (r.a), vâlilerine şöyle yazmıştır:

“Benim katımda en mühim işiniz namazdır. Kim onu ahkâmına riâyet ederek güzelce kılar ve vakitlerine dikkat ederse, dînini korumuş olur. Kim de namazı ihmal edip yitirirse, dînin diğer emirlerini daha çok ihmal eder.” (Muvatta', Vukûtu's-Salât, 6)

Misver bin Mahreme (r.a) şöyle anlatır:

*“(Hançerlendiği zaman) **Ömer bin Hattâb**'ın yanına gittim. Üstüne bir örtü örtmüşler, kendinden geçmiş vaziyette yatıyordu.*

Yanında bulunan kişilere:

«–Durumu nasıl?» diye sordum.

«–Gördüğün gibi...» dediler.

«–Namaza çağırın! Onu namazdan başka hiçbir şeyle korkutup uyandıramazsınız!» dedim.

Bunun üzerine:

«–Ey Mü'minlerin Emîri, namaz!» dediler.

Hiz. Ömer (r.a) hemen:

«–*Evet, vallâhi namazı terk edenin İslâm'dan nasîbi yoktur*» diyerek ayağa kalktı ve yarasından kanlar akarak namazını kıldı.” (Heysemî, I, 295. Ayrıca bkz. *Muvatta'*, Tahâret, 51; İbn-i Sa'd, III, 35)

Bu misâller, dînin ihyâsında namazın ne kadar ehemmiyetli bir yer tuttuğunu gözler önüne sermektedir.

Namaza önem vermek, dînin mâhiyetini idrâk ile doğru orantılıdır. Dînî şuurda azalma olduğunda, bu hemen namazdaki dikkat ve titizliğe yansır.

b. Namazın Fazileti

۳۵. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«الصَّلَاةُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ مَا

بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ».

35. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kişi büyük günahlardan kaçındığı takdirde; beş vakit namaz, bir Cuma önceki Cuma'ya kadar, Ramazan da önceki Ramazan'a kadar arada (işlenmiş küçük) günahlara keffâret olur.” (Müslim, Tahâret, 16)

۳۶. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ؟» قَالُوا:

«لَا يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ» قَالَ:

«فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللَّهُ بِهَا الْخَطَايَا».

36. Ebû Hüreyre (r.a), Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işitmiştir:

“–Ne dersiniz? Birinizin kapısının önünde bir nehir aksa, o kimse her gün bu nehirde beş defa yıkansa, (vücûdundaki) kirden bir eser kalır mı?”

Ashâb-ı kirâm:

“–O kimsenin kirinden hiçbir şey kalmaz” dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Beş vakit namaz, işte bunun gibidir. Allah beş vakit namazla günahları silip yok eder” buyurdu. (Müslim, Mesâcid, 283. Ayrıca bkz. Buhârî, Mevâkî, 6; Tirmizî, Edeb, 80/2868; Nesâî, Salât, 7/460; İbn-i Mâce, İkâmet, 193)

Açıklamalar:

Namaz, imandan sonra, Allah'ı zikretmek için yapılan amellerin en faziletli³⁶ ve en kâmilidir. Kelime-i şehâdetten sonra İslâm'ın en önemli rûknüdür. Namaz, Hakk'ı hatırlamaktan alıkoyacak nefsî arzulara karşı en tesirli ilaçtır. Korku ile ümidi namaz kadar ortaya çıkaran, yardım ve hidayet talebini onun kadar içinde barındıran başka bir ibadet yoktur. Namaz, günün belli vakitlerinde tekrarlandığı için nefisler üzerinde daha tesirli, arzu ve hevesleri daha çok dizginleyici, her hususta doğruluğa ve istikâmete daha çok teşvik edici bir ibadettir. Bunun içindir ki **Hz. Ali** (r.a) memurlarından birine:

“Her şey, senin namazına bağlıdır” buyurmuştur.³⁷

Başta beş vakit namaz olmak üzere farz ibadetler, büyüklerinden kaçınıldığı takdirde küçük günahlara keffâret olmaktadır. Günahı kalmayan kimsenin ise derecesini yükseltmektedir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

³⁶ Müslim, İmân, 137-140.

³⁷ Abdülaziz Çaviş, *Anglikan Kilisesine Cevap*, s. 96.

“Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.” (Hûd 11/114)

“Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçırırsanız, küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir mevkiye yerleştiririz.” (Nisâ 4/31)

Namazın insana kazandırdığı yüksek dereceleri gösteren şu rivâyet, aynı zamanda **ikinci hadisimizin** vürûd sebebi³⁸ mâhiyetindedir:

Sa’d bin Ebû Vakkas (r.a) anlatıyor:

“İki kardeş vardı. Bunlardan biri diğerinden kırk gün evvel vefat etti. Peygamber Efendimiz’in yanında daha önce vefat eden kardeşin faziletinden bahsedildi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

«–Diğeri müslüman değil miydi?» diye sordu.

«–Evet, ey Allah’ın Rasûlü, müslümandı ve fenâ biri de değildi!» dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

«–Kıldığı namazın ona ne dereceler kazandırdığını siz nereden bileceksiniz? Namaz, sizden birinin kapısının önünde akan ve her gün içine beş defâ girip yıkandığı, suyu bol ve tatlı bir nehre benzer. Ne dersiniz, bu durum onda hiç kir bırakır mı? Siz, namazın onu hangi derecelere ulaştırdığını bilemezsiniz» buyurdu.” (Muvatta’, Kasru’s-Salât, 91. Krş. Müslim, Mesâcid, 284)

Sonraya kalan kardeş, erken ölene göre daha fazla namaz kıldığı için, daha yüksek dereceler kazanmıştır. Yani insan, huşû ile ne kadar çok namaz kılsa, mânevî derecesi o kadar çok artar. Bu sebeple, elden geldiğince farzlardan sonra nâfile namazlar kılarak ömrümüzü bereketlendirmeli ve âhiret sermâyemizi artırmalıyız.

Diğer bir husus da, gürül gürül akan bu bol sulu nehrin, hemen kapımızın önünde olmasıdır. Yani nehir bize çok yakın, ondan su almamız ve içine girip yıkanmamız çok kolaydır. Küçük bir gayretle, Cenâb-ı Hakk’ın vaad ettiği büyük lütuf ve ihsanlara kavuşabiliriz.

Geçmiş günahlardan arınma vesîlesi olan namaz, insanı gelecekte günaha ve çirkinliklere düşmekten de alıkor.³⁹ Çünkü, namaz sâyesinde küçük günahlardan arındığını bilen kimse, aynı zamanda büyük günahlara düşmemek için de bir

³⁸ **Vürûd sebebi**, bir hadis-i şerifin söyleniş veya bir fiil bildiriyorsa işleniş sebebi demektir. Bununla meşgul olan hususî bir ilim dalı mevcuttur. Kur’ân-ı Kerim için Esbâbu’n-Nüzûl İlmi ne ise, hadisler için Esbâbu Vurûdi’l-Hadîs İlmi odur. Bu ilim, daha çok hadislerin taşıdığı hükümleri ve onlardaki nâsih-mensûhu anlamaya yardımcı olur.

³⁹ Ankebût 29/45.

irâde eğitimi almış olur. Hakkıyla kılınan namaz, sahibine rûhî bir olgunluk kazandırır ve kalbinin huşû ile dolmasını sağlar. Kalbi huşû ile dolan kişi de Allah'ın râzı olmadığı şeylerden büyük bir titizlikle sakınır ve böylece günahlardan arınır.

Buna binâen Rasûlullah (s.a.v), “*Namaz nûrdur*”⁴⁰ buyurmuştur. Yani namaz, bir nûr gibi ortalığı aydınlatarak insanı mâsiyetlerden, kötülük ve çirkinliklerden meneder ve onu en doğru yola iletir. Diğer taraftan, kul kalbindeki her şeyi çıkarıp zâhiren ve bâtinen sadece Allah'a yöneldiği için, kılınan namazlar, mârifet nurlarının parlamasına, kalplerin inşirâhına ve hakikatlerin keşfine sebep olur. Aynı zamanda namaz, mü'minlerin yüzünü dünyada ve âhirette nûr gibi parlatan kıymetli bir ibadettir.

Namaz, **cennetin anahtarı**⁴¹ olduğu için, Rasûlullah (s.a.v), cennete girmek ve orada kendisine komşu olmak isteyenlere, namazı ve secdeyi tavsiye etmiştir.

Rebîa bin Kâ'b (r.a) şöyle anlatır:

Peygamber Efendimiz'in yakınında geceler, ona abdest suyunu getirir ve diğer ihtiyaçlarını görürdüm. Bir gün Allah Râsûlü (s.a.v) bana:

«*İste!*» buyurdu.

Ben de:

«*–Cennette seninle beraber olmayı isterim*» dedim.

Efendimiz (s.a.v):

«*–Başka bir şey istesen olmaz mı?*» buyurdu.

Bu sefer ben:

«*–Dileğim ancak budur!*» dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

«*–Öyleyse çokça secde ederek kendin için bana yardımcı ol!*» buyurdu.”

(Müslim, Salât, 226; Ahmed, III, 500)

Sevbân (r.a), Peygamber Efendimiz'e:

«*–Bana öyle bir amel söyle ki onu yaptığımda Allah beni cennetine koy-sun!*»

⁴⁰ Müslim, Tahâret, 1.

⁴¹ Ahmed, III, 340.

“–Allah’a en sevgili amel hangisidir?” gibi sorular sorduğunda, Rasûlullah (s.a.v), ona şu cevabı vermiştir:

“–Allah için çokça secde etmeye bak! Zira kendisi için bir secde yaptığında, Allah Teâlâ seni bir derece yükseltir ve bir günahını siler.” (Müslim, Salât, 225)

Efendimiz (s.a.v), diğer bir sahâbîye de:

“(Âhirette) bana kavuşmak istersen, secdeleri çoğalt!” buyurmuştur. (Ahmed, III, 428)

Secde aynı zamanda **cehennemden kurtuluş** vesîlesidir. Bu hakikat, hadis-i şerifte şöyle beyan edilir:

“...Kıyâmet günü Allah Teâlâ, cehennem ehlinde dilediklerine rahmet edecektir. Meleklerine, dünyadayken Allah’a ibadet edenleri oradan çıkarmalarını emredecek, onlar da çıkaracaklardır. Melekler, onları secde izlerinden tanır- lar. Allah, cehenneme secde izlerini yemeyi haram kılmıştır. Ateş, insanın her tarafını yakar, sadece secde yerine dokunamaz.” (Buhârî, Ezân, 129)

Secdeden maksat, umûmiyetle namazdır. Bu rivâyetlerde namaz, en mü- him rûknü olan secde ile ifade edilmiştir. Dolayısıyla insanı cennete koyacak ve Peygamber Efendimiz’e komşu edecek ibadet, namazdır.

Namaz, bununla da kalmayıp, cennete giren mü’minleri **cemâlullâha** ulaştıracaktır. **Cerîr** (r.a) şöyle anlatır:

Bir gece Rasûl-i Ekrem Efendimiz’le birlikte oturuyorduk. Allah Rasûlü (s.a.v), dolunaya bakarak şunları söyledi:

“–Şu dolunayı birbirinizi itip kakmadan rahatça nasıl görüyorsanız, (aynı şekilde) Rabbinizi de (cennette) öyle rahatça göreceksiniz. Artık güneşin doğma- sından ve batmasından önceki bütün namazları kılabilmek için elinizden gelen gayreti gösteriniz.”

Allah Rasûlü (s.a.v), bu sözlerin ardından şu âyet-i kerimeyi okudu:

“...Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbîh et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün iki ucunda da tesbîh et ki, Rabbinin rızasına erebilesin.”⁴² (Tâhâ 20/130) (Buhârî, Mevâkîf 16, 26; Tefsîr, 50/1; Tevhîd, 24; Müs- lim, Mesâcid, 211)

Görüldüğü gibi, Rasûlullah (s.a.v), Cenâb-ı Hakk’ı görebilmenin vesîlesi olarak öncelikle farz namazları zikretmektedir.

⁴² Bu âyet-i kerime, beş vakit namazın vakitlerini veciz bir şekilde tâyin etmektedir. Konuyla ilgili ayrıca bkz. Hûd 11/114; İsrâ 17/78; Rûm 30/17-18; M. Kâmil Yaşaroğlu, “Namaz” mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, 351.

Namaz, rûhların mânevî gıdâsı olduğu gibi, aynı zamanda maddî beden için de şifâdır. Vücûdun, elbiselerin ve namaz mahallinin temiz olması gibi şartlar getirdiği için, sıhhatin en mühim muhâfızı namazdır. Ayrıca namazın, muhtelif uzuvların hareket etmesine, eklemlerin bükülmesine ve kasların gerilip gevşemesine imkân sağlayarak vücûda zindelik verdiği de bilinen bir hakikattir.⁴³

Ebû Hüreyre (r.a) şöyle der:

“Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v) erkenden namaz kıldı. Ben de kalkıp biraz namaz kıldıktan sonra oturdum. Allah Rasûlü (s.a.v) bana döndü ve:

«–Karnın mı ağrıyor?» buyurdu.

Ben de:

«–Evet, ey Allah’ın Rasûlü!» dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) bana şu tavsiyede bulundu:

«–Kalk, namaz kıl! Çünkü namazda şifâ vardır.»” (İbn-i Mâce, Tıb, 10; Ahmed, II, 390, 403)

Namaz, aynı zamanda müslümanların hayatında bir denge unsurudur. Her gün muayyen vakitlerde edâ edilen bu ibadet, kişiyi disipline ve düzenli bir hayata alıştıırır.

c. Namazda Huşû

۳۷. عَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ! عَلَّمَنِي وَأَوْجِزْ» قَالَ:

«إِذَا قُمْتَ فِي صَلَاتِكَ فَصَلِّ صَلَاةَ مُودَعٍ وَلَا تَكَلِّمْ بِكَلَامٍ تَعْتَذِرُ مِنْهُ وَأَجْمِعِ الْيَأْسَ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ».

37. Ebû Eyyûb (r.a) diyor ki:

Bir adam Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e geldi ve:

“–Yâ Rasûlallah! Bana (dini) öğret, ancak kısa ve öz olsun!” dedi.

⁴³ Dikkat edilirse, namazdaki hareketlerle insanın yaratılış şekli arasında tam bir uyum mevcuttur. Sanki insan namaz kılmak için yaratılmıştır veya namaz insan fıtratına en uygun ibadettir. Diğer varlıklardan hiçbiri, insan formunda yaratılmadığı için, namazdaki hareketleri tam olarak yapamazlar.

Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v):

“–Namaza kalktığında, dünyaya vedâ eden bir kimse gibi namaz kıl! Özürlü dilemen gereken bir söz söyleme! İnsanların elinde bulunan şeylerden de ümidini kes!” buyurdu. (İbn-i Mâce, Zühd, 15; Ahmed, V, 412)

۳۸. عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«الصَّلَاةُ مَثْنَى مَثْنَى تَشْهَدُ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ وَتُخَشَعُ وَتَضَرَّعُ وَتَمْسُكُنْ وَتَذَرُّعُ وَتُقْنِعُ يَدَيْكَ تَرْفَعُهُمَا إِلَى رَبِّكَ مُسْتَقْبِلًا بِطُورِنِهَا وَجْهَكَ وَتَقُولُ: يَا رَبُّ يَا رَبُّ وَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَهُوَ كَذَا وَكَذَا».

38. Fadl bin Abbâs (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Namaz ikişer ikişer kılınır. Her iki rekâtta bir teşehhüde oturursun. Derin bir huşû içinde olur, tazarrû ve niyazda bulunursun. Tevâzû ve tezellül izhâr edersin. (Namazı bitirince de) ellerini, içleri yüzüne dönük olarak Yüce Rabbine kaldırırsın; «Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!» diye yalvarırsın. Kim böyle yapmazsa namazı eksiktir.” (Tirmizî, Salât, 166/385)

۳۹. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ

الْمَسْجِدَ فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَدَّ وَقَالَ:

«إِرْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ» فَرَجَعَ يُصَلِّي كَمَا صَلَّى ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

«إِرْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ» ثَلَاثًا فَقَالَ:

«وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَحْسِنُ غَيْرُهُ فَعَلَّمَنِي» فَقَالَ:

«إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ مَا تيسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى

تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا وَافْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا».

39. Ebû Hüreyre (r.a) der ki:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) mescide geldi. Ardından bir adam da girdi ve bir kenarda namazını kıldıktan sonra gelip Rasûlullah'a selâm verdi. Allah Rasûlü (s.a.v) selâmına mukâbelede bulunduktan sonra:

“–Dön namazını yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmadın!” buyurdu.

Adam dönüp aynı şekilde bir daha namaz kıldı ve gelip Peygamber Efendimiz'e selâm verdi.

Efendimiz (s.a.v) yine:

“–Dön namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın!” buyurdu.

Bu durum üç defa tekrar etti. Sonunda adamcağız:

“–Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki bundan daha iyisini yapamıyorum, bana doğrusunu öğret!” dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Namaza kalktığında tekbir al, sonra ezberindeki Kur'ân âyetlerinden kolayına gelen bir kısmını oku. Ardından rükûya var ve bir müddet öylece bekle, sonra kalk ve iyice doğrul, sonra secdeye git ve bir müddet o hâlde kal, sonra da kalk ve bir müddet otur. İşte, bunu bütün namazına tatbik et!” (Buhârî, Ezân, 95, 122; Eymân, 15; İsti'zân, 18; Müslim, Salât, 45. Ayrıca bkz. Tirmizî, Salât, 110/302; Ebû Dâvud, Salât, 143-144/856; Nesâî, İstiftâh, 7/882; İbn-i Mâce, İkâmet, 72)

٤٠. عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِنَّ الرَّجُلَ لَيَنْصَرِفُ وَمَا كُتِبَ لَهُ إِلَّا عَشْرُ صَلَاتِهِ تُسْعُهَا ثُمْنُهَا سُبْعُهَا سُدُسُهَا خُمْسُهَا رُبْعُهَا ثُلُثُهَا نِصْفُهَا».

40. Ammâr bin Yâsir (r.a) der ki:

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim:

“Kişi namazını bitirir de ona ancak namazının onda biri, dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri, altıda biri, beşte biri, dörtte biri, üçte biri veya yarısı yazılır.” (Ebû Dâvud, Salât, 123-124/796; Ahmed, IV, 321)

٤١. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
كَانَ يَقُولُ:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ صَلَاةٍ لَا تَنْفَعُ».

41. Enes bin Mâlik Hazretleri'nden rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle dua ederdi:

“Allah’ım, fayda vermeyen namazdan sana sığınırım!” (Ebû Dâvûd, Vitir, 32/1549)

Açıklamalar:

Önceki başlıklarda ehemmiyet ve faziletinden bahsedilen namaz, zâhirî ve bâtınî şartlarına riâyet edilerek kılınan gerçek mânâdaki namazdır. Bunu sağlayacak en kuvvetli iksir de huşûdur.

Huşû, Allah’a duyulan tâzim neticesinde, başta namaz olmak üzere ibadetlerin edâsı esnâsında sükûnet ve tevâzu içinde bulunmak ve bunun hareketlere yansıyan tezahürüdür. İleri derecedeki tâzim ve muhabbetten dolayı, kalplerin yumuşayıp Allah’a boyun eğmesi ve O’ndan korkmasıdır.

Huşû denince ilk akla gelen şey, namazdaki huzur hâlidir. Dolayısıyla namaz kılan kişi, Allah’ın huzûrunda olduğu şuuruna varıp O’nun azamet ve heybetini kalbinde hissederek ibadetini yerine getirmelidir. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Muhakkak ki mü’minler felâh bulmuştur: Onlar, namazlarında huşû içindedirler.” (Mü’minûn 23/1-2)

“Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin. Şüphesiz ki bu, huşû sahibi olanlardan başkasına elbette ağır gelir. Huşû sahipleri kendilerinin hakikaten Rab’lerine kavuşacaklarına ve O’na döneceklerine inanırlar.” (Bakara 2/45-46)

Demek ki ancak huşû ile kılınan namaz, insanı felâha erdirebilmektedir. Kalpte huşû ve bedende tâzim hissi olmadan kılınan namaz ise, hakîkî mânâda bir namaz kabul edilmemektedir. Bu sebeple:

إِنَّ الْمُصَلِّينَ كَثِيرٌ وَالْمُقِيمِينَ لَهَا قَلِيلٌ

“Namaz kılanlar çok, ancak onu hakkıyla edâ edebilenler azdır” denilmiştir.⁴⁴

Hasta ve güçsüzlerin bazı bedenî hareketleri yerine getirmeden namaz kılmasına müsâade edilmesi de, namazın özünün kalpteki huşû hissi olduğunu göstermektedir.

Huşûu sağlamanın en başta gelen yollarından biri, namazı son namazmış gibi kılmaktır. Vakti biten, son anlarını yaşayan kişi hangi duygularla Rabbinin huzûrunda durursa, işte bütün namazlar da bu hâlet-i rûhiye içinde edâ edilmelidir. Hakikat de budur zâten. Zira insanın bir sonraki vakte yetismeye garantisi yoktur. Bu durumda, namaz kılan kişinin, bütün kalbiyle Allah’a yönelerek her türlü dünyevî düşünceden uzak durmaya çalışması, okuduğu âyetlerin mânâsını tefekkür etmesi, göz yaşı dökmesi, secde yerine bakması ve dua hâlinde olması îcâb eder. Ancak böyle kılınan namaz, insana fayda sağlayarak kötülüklerden uzaklaştırır, boş konuşup insanları üzmekten alıkoyar, sahibini, Allah’a ve âhirete yönelterek insanları kıskanmak ve onlardan bir şey beklemek gibi boş heveslerden muhâfaza eder.

İkinci hadisimizde, namazdaki huşûun ehemmiyetine vurgu yapılarak, nasıl tazarrû ve niyazda bulunmamız gerektiği anlatılmaktadır. Kul, namazda aciziyetinin şuuruna varıp, son derece mütevâzı olmalı, tezellül izhar etmeli ve Allah’a yanık bir gönülle yalvarmalıdır.

Bu şekilde derin bir huşû ile kılınmayan namaz eksik kalır. Dolayısıyla, Allah Rasûlü (s.a.v), yüzü sağa sola çevirip bakmak gibi namazın rûhu olan huşûu zedeleyecek hareketlerden kaçınılmasını istemiştir.⁴⁵ Âlimlerimiz de insanın saçı sakalıyla, burnuyla ve yerdeki herhangi birşeyle oynamasını⁴⁶ huşûa aykırı görmüşlerdir.

Nitekim **Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, namazda sakalı ile oynayan birini görmüştü. Bunun üzerine:**

“Bakın, şu kimsenin kalbi huşû duysaydı, âzâları da huşû içinde olurdu” buyurdu. (Ali el-Müttakî, VIII, 197/22530)

Aynı şekilde, tâbiinden Saîd bin Müseyyeb de, namazda sakalı ile oynayan birini gördüğünde:

⁴⁴ Kur’ân’da mü’minlerin namazından bahsedilirken hep “ikâme” kelimesi kullanılır. Yani onların namazı hakkıyla edâ ettikleri bildirilir. Sıra münâfıkların namazına geldiğinde ise sâdece “musallîn” denir. (Mâûn 107/4) Bu da gösteriyor ki namaz kılan ile, onu ikâme eden arasında fark vardır. Namaz kılan çok, lâkin ikâme eden azdır.

⁴⁵ Buhârî, Ezân, 93; Ebû Dâvûd, Salât, 162-163/912; Tirmizî, Cuma, 60/590; Nesâî, Sehv, 10/1193-1197; Ahmed, VI, 130, 443.

⁴⁶ Nesâî, Sehv, 7/1189.

“Bunun kalbi huşû duysaydı, âzâları da huşû içinde olurdu” demiştir. (Abdur-razzâk, *Musannef*, II, 266-267)

Rasûlullah (s.a.v), yemek hazırlarken namaza durmak,⁴⁷ namaz vaktinin çıkması mevzubahis değilken, sıkışık abdestle namaz kılmak⁴⁸ gibi davranışları da doğru bulmamıştır. Çünkü bunlar, namaz kılanın kalbini meşgul ederek huşû hâlini zedeler.

Rasûlullah (s.a.v) kendisi, hadislerinde târif buyurduğu şekilde, huşû dolu namazlar kılardı. Geceleri nâfile kılariken derin bir haz içinde olur ve namazı uzatırdı. Kıyâmı uzun olan namazların daha faziletli olduğunu söylerdi. (Müslim, *Müsâfirîn*, 165)

Abdullah bin Şihhîr (r.a), Peygamber Efendimiz’in namazdaki huşû hâlini şöyle anlatır:

“Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in yanına gitmiştim. Namaz kılıyor ve ağlamaktan dolayı göğsünden, kaynayan kazan sesi gibi sesler geliyordu.” (Ebû Dâvûd, *Salât*, 156-157/904; Nesâî, *Sehv*, 18; Ahmed, IV, 25, 26)

Rasûlullah (s.a.v), namazda huşûunu bozacak hiçbir şeye müsâade etmezdi. Bir gün **Ebû Cehm** (r.a), Fahr-i Kâinât Efendimiz’e işlemeli, zarif bir elbise hediye etmişti. Allah Rasûlü (s.a.v), o elbise ile namaz kıldı. Namazı bitirince Âişe vâlidemize:

“–Bu elbiseyi Ebû Cehm’e geri ver, namazda gözüm nakışlarına takıldı. Neredeyse namazda huzûrumu bozacaktı” buyurdu. (*Muvatta’*, *Salât*, 67; Buhârî, *Salât*, 14)

Huşûu yakalayabilmek için en mühim şart, namazı “**ta’dîl-i erkân**” üzere kılabilmeğdir. Yani namazın rükünlerini tam olarak edâ etmek, rükû, rükûdan sonra ayakta durmak, secde ve iki secde arasındaki oturmanın hakkını vermek, bunları tam bir sukûnet içinde yerine getirmektir. Rasûlullah (s.a.v), **üçüncü hadisi-mizde**, ta’dîl-i erkânı en güzel şekilde târif etmektedir. Buna göre, insanın her bir rükünde biraz bekleyerek itmi’nâna ermesi, bütün uzuvlarının yerli yerince oturması ve dışarıdan bakan birinin onu duruyor vaziyette görmesi gerekmektedir. Nitekim Allah Rasûlü’nün rükû, secde, iki secde arasındaki oturma ve rükûdan sonraki kıyam hâlinin takrîben birbirine müsâvî olduğu nakledilmektedir. (Buhârî, *Ezân*, 121)

Rasûlullah (s.a.v), ta’dîl-i erkân ve huşû ile namaz kılmaları için ashâbını îkaz etmiş ve:

⁴⁷ Buhârî, *Ezân*, 42; Müslim, *Mesâcid*, 64.

⁴⁸ Müslim, *Mesâcid*, 67; Ahmed, V, 250, 260.

“Siz, benim kiblemin, sadece şu (önüm) olduğunu mu sanıyorsunuz?! (Oradan başka bir yeri görmediğimi mi zannediyorsunuz?) Vallâhi sizin rükûunuz ve huşûunuz bana gizli kalmaz. Ben sizi arkamdan da görürüm”

“Rükû ve secdelerinizi düzgün yapınız!” buyurmuştur. (Buhârî, Ezân, 88)

Bu şekilde kılınmayan namazlar hakkında ise şu uyarıda bulunmuştur:

“Rükû ve secdeleri arasında belini düzgün tutmayan kişinin namazına, Allah Teâlâ bakmaz (değer vermez).” (Ahmed, II, 525)

Çünkü namazın ilâhî huzûra çıkabilmesi için hakkıyla edâ edilmesi lâzımdır. Aksi takdirde semâlara çıkamadan geri döner ve sahibine iâde edilir.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kişi rükû ve secdesini tam yaparak namazı güzel bir şekilde edâ ederse, namaz o kişiye:

«–Beni muhâfaza ettiğin gibi Allah da seni muhâfaza etsin!» der. Namaz yükseltilir (ve kabul edilir). Kişi rükû ve secdesini tam yapmayarak namazını güzelce edâ etmezse namaz ona:

«–Beni zâyî ettiğin gibi Allah da seni zâyî etsin!» der. Kıldıgı namaz, bir paçavra gibi toplanıp adamın yüzüne çarpılır.” (Beyhakî, Şuab, III, 143; Süyûtî, Câmi, I, 58/364)

Efendimiz’in bu îkazları sebebiyle ashâb-ı kirâm ta’dîl-i erkâna son derece riâyet ederlerdi. Bir gün **Huzeyfe** (r.a) mescide girdiğinde, bir kişinin namaz kıldığını, ancak rükû ve secdeleri tam yapmadığını görmüştü. Namazdan sonra ona:

“–Kaç senedir böyle namaz kılıyorsun?” diye sordu.

Adam:

“–Kırk senedir” dedi.

Huzeyfe (r.a):

“–Sen kırk senedir namaz kılmamışsın. Bu şekilde namaz kılmaya devam ederken ölecek olursan, Hz. Muhammed (a.s)’in yaratıldığından başka bir fitrat üzere ölürsün (veya, fitrat-ı Muhammediye üzere ölmezsin)” dedi ve ona namazı nasıl kılacağını öğretti.

Sonra da:

“–Kişi namazını hafif kılabilir, ancak rükû ve secdelerini tam yapmak şartıyla!” dedi. (Ahmed, V, 384; Buhârî, Ezân, 119, 132; Salât, 26)

Dördüncü hadisimizden anlaşıldığına göre, rükünleri hakkıyla edâ edilmeyen ve huşûdan yoksun olan namazın içi boşalır ve sevabı eksile eksile onda bire kadar düşer. Melekler, amel defterlerine:

“Falan namazının dörtte birini eksiltti, falan yarısını noksan bıraktı...” şeklinde kaydederler. (Abdurrazzâk, *Musannef*, II, 371)

Böyle eksik kılınan namazlar, zamanla faydasız hâle gelir. Sahibini kötülüklerden korumadığı gibi mânevî derecesini de yükseltmez. İşte Rasûlullah (s.a.v), böylesine fayda vermeyen namazlardan Allah’a sığınmıştır. Bir hadis-i şerifte de:

“*Kimin namazı, kendisine iyilikleri emretmiyor ve onu kötülüklerden alıkoymuyorsa, o namaz Allah’tan uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramaz*” buyurmuştur. (Heysemî, II, 258)

Bu tür hadis-i şerifler, insanları şuursuzca namaz kılmaktan sakındırmak için vârid olmuştur. Yoksa biri kalkıp bu ifadelerden, “Namazı güzel kılmayan kimse, hiç kılmasın daha iyi!” mânâsını çıkarmamalıdır. Zira eksik de olsa, bir şeyin varlığı, yokluğundan daha hayırlıdır. (Abdurrazzâk, *Musannef*, II, 368)

Şunu bir kere daha ifade edelim ki, namazdan tam olarak istifâde edebilmek için, bedenın kıblesi Kâ’be, kalbın kıblesi de Cenâb-ı Hak olmalıdır. Yani kalp huşû ile dolmalıdır. Böyle kılınan namazlara işaret edilerek âyet-i kerimede:

“**Secde et ve yaklaş!**” buyrulur. (Alâk 96/19)

Ashâb-ı kirâm, namazlarını huşû ile kılmaya çok ehemmiyet vermişlerdir. Hz. Âişe’nin naklettiğine göre, annesi Ümmü Rûmân (r.a) şöyle demiştir:

Namaz kılarken sağa sola sallanıyordum. **Ebû Bekir** (r.a) bu hâlimi görünce, beni öyle bir azarladı ki, az kaldı namazı bozacaktım. Sonra da bana şöyle dedi:

“–Rasûlullah (s.a.v): «*Herhangi biriniz namaza durduğunda her tarafı sâkin olsun, huşû içinde bulunsun, yahûdîler gibi sallanmasın. Zira namazda âzâların sükûneti, namazı tamamlayan hususlardandır*» buyurdu.” (Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 304; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XVIII, 3)

Abdullah bin Ebû Bekir (r.a) da şunu nakleder:

“**Ebû Talha** (r.a) kendi bahçesinde namaz kılıyordu. Dübsi denilen bir kuş, bahçeden dışarı çıkmak isteyerek uçtu, çıkacak yer bulmak için sağa sola gidip geldi. Bu durum, Ebû Talha’nın hoşuna gitti ve bir an gözleriyle onu izlemeye daldı. Sonra namazına döndü, fakat kaç rekât kıldığını şaşırdı. Bunun üzerine, şu malım fitneye sebep oldu, huşû hâlimi bozdu diye düşünerek Allah Rasûlü’ne gelip bahçede başına gelen hâdiseyi anlattı ve:

«–Ey Allah’ın Rasûlü! Bu malım Allah için sadakadır, istediğiniz gibi kullanır, istediğiniz yere verebilirsiniz» dedi.” (Muvatta’, Salât, 69)

Efendimiz’in torunlarından **Zeynelâbidîn** Hazretleri, abdest için kalktığında sararıp solar, namaza başlayacağı zaman ayakları titrerdi. Sebebini soranlara:

“–Kimin huzûruna çıkacağımdan haberiniz yok mu?” derdi. (Ebû Nuaym, Hilye, III, 133)

d. Namazı İlk Vaktinde Kılmak

٤٢. عَنْ أُمِّ فَرْوَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ:

«سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟» قَالَ:

«الصَّلَاةُ لِأَوَّلِ وَقْتِهَا».

42. Ümmü Ferve (r.a) şöyle der:

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e:

“–Amellerin hangisi daha faziletlidir?” diye soruldu.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–İlk vaktinde kılınan namazdır” buyurdu. (Tirmizî, Salât, 13/170; Ebû Dâvûd, Salât, 9/426. Ayrıca bkz. Buhârî, Mevâkî, 5; Cihâd, 1; Müslim, İmân, 137-139)

٤٣. عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«الْوَقْتُ الْأَوَّلُ مِنَ الصَّلَاةِ رِضْوَانُ اللَّهِ وَالْوَقْتُ الْآخِرُ عَفْوُ اللَّهِ».

43. İbn-i Ömer’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Namazın ilk vaktinde Allah’ın rızası, son vaktinde de affı vardır.” (Tirmizî, Salât, 13/172)

Açıklamalar:

Rasûlullah (s.a.v), en faziletli amelin hangisi olduğu sorusuna, “ilk vaktinde kılınan namaz” cevabını vermiştir.⁴⁹

Cenâb-ı Hak, namazın ilk vaktinde kılınmasından daha çok râzı olmaktadır. Çünkü bunda, Allah’a muhabbet, itaat ve teslîmiyetin zirvesi görülmektedir. Kulu ilk vaktinde namaza koşturan sebepler, işte bu güzel hasletlerdir. Dolayısıyla Allah Teâlâ da bu duygularla kılınan namaza, muhabbet ve rızâ ile mukâbele etmektedir.

Diğer taraftan, bir iş, vaktinde yapıldığında daha kıymetli olur. Zira her şeyin en verimli hâli, kendisi için tayin edilen vakitte zuhûr eder. Namaz da istenilen vakitte kılınırsa, fayda ve fazileti âzâmî derecede tecellî eder.

Cenâb-ı Hak, ilk vaktin ve erken davranmanın kıymetini beyan etmek için Kur’ân’da kullarına; **“Koşun”, “Yarışın”** buyurmuş ve ibadetler hususunda böyle davrananları medhetmiştir.⁵⁰ Bu da gösteriyor ki, her şeyin evveli, daha faziletli ve daha kıymetlidir.⁵¹ Dolayısıyla mü’minler, Cenâb-ı Hakk’ın **“el-Evvel”** ismi-i şerifinin tecellîsine mazhar olabilmek için, ibadetlerini ilk vaktinde yapmaya koşarlar.

Bütün bunları tefekkür eden bir mü’minin, mecbûr kalmadığı sürece namazını geciktirmesi, mazur görülecek bir durum değildir. Zaten, namaza ağır davranmak ve vaktini geciktirmek, münâfıkların vasıfları arasında zikredilmektedir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“...Şüphesiz ki (münâfıklar) namaza kalktıkları zaman, tembel davranırlar, insanlara gösteriş yapar ve Allah’ı da pek az zikrederler.” (Nisâ 4/142)

Alâ bin Abdurrahmân âyetin tefsiri mâhiyetindeki şu hâdiseyi nakleder:

Bir gün öğleden sonra **Enes bin Mâlik**’in yanına gitmiştik. Enes, biz varınca hemen kalkarak ikindi namazını kıldı. Kendisine namazı erken kıldığını söyledik. O da niçin böyle yaptığını anlatarak dedi ki:

“Peygamber Efendimiz’in şöyle buyurduğunu işittim:

⁴⁹ Allah Rasûlü (s.a.v), “Hangi amelin daha faziletli olduğu” sorusuna farklı zamanlarda; Allah’a ve Rasûlü’ne iman, vaktinde kılınan namaz, kıyâmı uzun tutmak, Allah için sevmek ve Allah için buğzetmek, yüksek sesle telbiye getirilen ve bolca kurban kesilen hac gibi farklı cevaplar vermiştir. Bunun birkaç sebebi vardır:

1. Allah Rasûlü (s.a.v) zamanı ve muhâtabın durumunu dikkate alarak cevap vermiştir.
2. Bir amelin fazileti, İslâm’a sağladığı faydanın azlık veya çokluğu nisbetindedir. Rasûlullah (s.a.v), verdiği cavaplarda bu hususu dikkate almıştır.
3. Amellerdeki üstünlük, değişik açılardan ele alındığında farklılık arz etmektedir. Bunu hesaba katan Hz. Peygamber (s.a.v), her zaman, soru sahibinin maksadına en uygun cevabı vermiştir.
4. Allah Rasûlü (s.a.v), bu cevaplarıyla, zikir geçen amellerin ne kadar faziletli olduğunu beyan etmek istemiştir.

⁵⁰ Âl-i İmrân 3/114, 133; Enbiyâ 21/90; Mü’minûn 23/61; Hadîd 57/21.

⁵¹ İbn-i Arabî, *el-Fütühâtü’l-Mekkiyye*, VI, 73-74.

«O münâfıkların namazıdır! O münâfıkların namazıdır! O münâfıkların namazıdır! Onlardan biri oturur, oturur, tam güneş sararıp batmaya yüz tutunca ve şeytanın iki boynuzu arasına girince kalkar, kuşun yem toplaması gibi hızlıca dört defâ yatıp kalkar, namazda da Allah'ı pek az zikreder.»” (Muvatta', Kur'ân-ı Kerim, 46; Müslim, Mesâcid, 195)

Allah Rasûlü (s.a.v), nerede olursa olsun, vakti girdiği anda hemen namaz kılmaktan çok hoşlanırdı.⁵² Hatta onun, bütün namazlarını ilk vaktinde kıldığı bile söylenebilir. Nitekim **Âişe vâlidemiz** şöyle demektedir:

“Rasûlullah (s.a.v), namazı son vaktine kadar iki defâ bile tehir etmeden Allah Teâlâ O'nu katına aldı.” (Tirmizî, Salât, 13/174; Ahmed, VI, 92)

Yani, Efendimiz'in savaş gibi mecbûrî sebeplerle namazı ilk vaktinde kılamadığı zamanlar, yok denecek kadar azdır. O, en zor şartlarda bile namazını ilk vaktinde kılmıştır. Buna meşakkatli seferler dahî mâni olamamıştır. Şu hâdis bu nun en güzel misallerinden biridir:

Bir sefer esnâsında Rasûlullah (s.a.v) ve ashâbı, dar bir geçide gelmişlerdi. Rasûl-i Ekrem Efendimiz bineğin üzerindeydi. Yağmur üzerlerine devamlı yağıyor, altlarında meydana gelen çamur (bataklık hâlini alıp inmelerine mâni oluyordu). Namaz vakti gelmişti. Rasûlullah (s.a.v) müezzine emretti, müezzin ezan okuyup kâmet getirdi. Fahr-i Kâinât Efendimiz bineğinin üzerinde olduğu hâlde öne geçti ve ashâbına namaz kıldırdı. İmâ ile namaz kılıyordu. Secdeleri yaparken rükûdan biraz daha fazla eğiliyordu. (Ahmed, IV, 173-174)

Allah Rasûlü (s.a.v), kendisi namazlarını ilk vaktinde kılma hususunda titiz davrandığı gibi, ashâbını da bu ahlâk üzere yetiştirdi. Bir defâsında, öğle namazını kıldırdıktan sonra âcıl bir iş çıkmış ve bir kısım ashâbıyla uzak bir yere gitmek mecbûriyetinde kalmıştı. Gittikleri yerden geç dönebileceklerini dikkate alarak **Hiz. Bilâl'e**:

“İkindiye kadar dönemezsem, Ebû Bekir'e söyle, namazı kıldırın!” buyurdu.

İkindi vakti girince Bilâl (r.a), **Hiz. Ebû Bekir'e**:

“Ebû Bekir! Rasûlullah (s.a.v) gelemedi. Namaz vakti de girdi. İmam olup namaz kıldırır mısınız?” diye sordu.

Hiz. Ebû Bekir de:

“Peki, istersen kılalım” dedi ve ilk vaktinde kılabilmek için namaza durdular. Onlar namazdayken Efendimiz (s.a.v) teşrif buyurdu.⁵³

⁵² Buhârî, Salât, 48.

⁵³ Bkz. Buhârî, Ezân, 48; Amel fi's-salât, 3, 16; Sehv, 9; Sulh, 1; Ahkâm, 36; Müslim, Salât, 102; Ebû Dâvûd,

Rasûlullah (s.a.v) namazını ilk vaktinde kılan kimseleri medhederek örnek göstermiş ve onlara Allah'ın rahmetini dilemiştir. Bir defâsında şöyle buyurmuştur:

“Allah, kardeşim Abdullah bin Revâha'ya rahmet etsin! Namaz vakti nerede girse, hemen bineğini durdurup orada namazını kılar.” (Heysemî, IX, 316)

Namazı geciktirip son vaktinde kılmak ise, kişiyi borçtan kurtarmakla birlikte affa muhtaç bir davranıştır. Çünkü **ikinci hadisimizde**, Allah'ın böylelerini affedeceği bildirilmektedir. Af ise yanlış bir davranış veya günah için söz konusudur.

Demek ki namaz, ilk vaktinde kılındığında Allah'ın rızâsını kazandıran en faziletli bir amel olurken, zamanın ilerlemesiyle yavaş yavaş sevabı azalmakta ve son vaktine geldiğinde, kişiyi sadece günaha düşmekten kurtarmaktadır. Öyleyse namazı son vaktinde kılan insan, mes'ûliyetten kurtulsa bile fazla sevap elde etme fırsatını kaçırmış olur.

e. Cemaatle namaz

٤٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً».

44. İbn-i Ömer (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir.” (Buhârî, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 249)

٤٥. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟» قَالُوا:

«بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ» قَالَ:

«إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَذَلِكَ الرِّبَاطُ».

45. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v):

“–Size, Allah’ın kendisiyle günahları yok edip, dereceleri yükselttiği amel-leri haber vereyim mi?” buyurdu.

Ashâb-ı kirâm:

“–Evet, haber veriniz ey Allah’ın Rasûlü!” karşılığını verdiler.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz:

“–Güçlülere rağmen abdesti güzelce almak, mescitlere doğru çokça adım atmak ve bir namazdan sonra diğerini gözlemektir. İşte, bekleyeceğiniz en faziletli nöbet (ribât) budur” buyurdu. (Müslim, Tahâret, 41)

٤٦. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ مَا لَمْ يُحْدِثْ: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ)».

46. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Sizden biri, abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde oturduğu müddetçe, melekler kendisine: «Allah’ım, onu bağışla, Allah’ım ona rahmetinle muamele ey-le!» diye dua eder.” (Buhârî, Ezân, 36)

٤٧. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

47. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“İmam Fatiha’yı bitirip «Âmîn» dediğinde siz de «Âmîn» deyiniz. Kimin âmini meleklerin âmin demesine muvâfık düşerse, onun geçmiş (küçük) günahları mağfiret edilir/örtülür.” (Buhârî, Ezân, 111; Müslim, Salât, 72)

٤٨. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَيْسَ صَلَاةٌ أَثْقَلُ عَلَى الْمُنَافِقِينَ مِنَ الْفَجْرِ وَالْعِشَاءِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهَا لَا تَوَهُمًا وَلَوْ حَبَوًّا».

48. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Münafıklara sabah ve yatsı namazından daha ağır gelen hiçbir namaz yoktur. Onlar, bu iki namazda ne kadar çok ecir ve sevap olduğunu bilselerdi, emekleyerek de olsa cemaate gelirlerdi.” (Buhârî, Ezân, 34; Müslim, Mesâcid, 252. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Mesâcid, 18)

Açıklamalar:

İslâm, birlik beraberliğe ve toplum hâlinde yaşamaya önem verir. Allah Teâlâ, kullarının ictimâîleşmesini istemektedir. Bunun için de Kur’ân-ı Kerim’de insanların bir arada olmalarına yönelik pek çok emir ve işaretler yer alır. Bunlardan birinde şöyle buyrulur:

“Topluca Allah’ın ipine (Kur’ân ve Sünnet’e) sımsıkı sarılın, bölük pörçük olmayın...” (Âli İmrân 3/102-103)

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz de cemaat hâlinde bulunmanın ehemmiyet ve faziletini şöyle beyan eder:

“Allah’ın eli (yardımı) cemaatle birliktedir. Cemaatten ayrılan, cehennem yoluna ayrılmış olur.” (Tirmizî, Fiten, 7/2167)

“Cemaat rahmettir, tefrika ise azaptır.” (Ahmed, IV, 278)

“Bereket cemaatledir.” (İbn-i Mâce, Et’ime, 17)

“Size beş şey emrediyorum, bunları bana Allah emretti: İşitmek, itaat etmek, cihâd, hicret ve cemaat. Kim bir karış da olsa İslâm cemaatinden ayrılırsa, geri dönünceye kadar İslâm bağıını boynundan çıkarmış olur.” (Tirmizî, Edeb, 78/2863)

Bu İslâmî rûhu sağlayacak en kuvvetli âmil de, ibadetlerin en mühimi olan namaz etrafında toplanmak, cami ve cemaate devam etmektir. Allah Rasûlü’nün, gerek Kubâ’yı gerekse Medîne-i Münevvere’yi teşrif buyurduklarında yaptıkları

ilk iş, hemen bir mescid inşâ etmek olmuştur.⁵⁴ Daha sonra bunların sayısı hızla artmıştır. Peygamber Efendimiz'in sünnetini takip eden müslümanlar da tarih boyunca fethettikleri yerlere, hep camiler inşâ etmişlerdir. Günümüzde hâlâ cami yapmak en büyük şeref ve hizmet olarak görülmektedir. Çünkü cami ve cemaat, müslümanların birbirleriyle kaynaşarak, kardeşlik rûhunu elde ettikleri en mühim mekânlardır. Camilerdeki birlik ve beraberlik rûhunu gösteren şu hadis-i şerif, ne kadar dikkat çekicidir:

"...Biriniz cemaati bırakıp sadece kendisine dua edecekse, başkalarına imamlık yapmasın! Kim böyle yaparsa (cemaate) ihanet etmiş olur." (Ahmed, V, 250, 260)

Bu hadis-i şerif, hangi keyfiyette bir cemaat olmak gerektiğini göstermekle birlikte, aynı zamanda ümmet-i Muhammed için yapmamız gereken duanın ne kadar ehemmiyetli olduğunu da göstermektedir.

Nitekim ümmetine her namazda dua etmek, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in sünneti idi. **Hiz. Âişe** (r.a), Peygamber Efendimiz'i neşeli gördüğü bir gün:

"-Ey Allah'ın Rasûlü, benim için Allah'a dua ediver!" demişti.

Rasûlullah (s.a.v):

"Allah'ım, Âişe'nin geçmiş, gelecek, gizli ve açık bütün günahlarını mağfi-ret eyle!" diye dua etti.

Hiz. Âişe vâlidemiz o kadar mesrûr oldu ki, sevincinden başı önüne düştü.

Rasûlullah (s.a.v):

"-Dua etmem seni sevindirdi mi?" diye sordu.

O da:

"-Senin duan beni neden sevindirmesin ki?" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

"-Vallâhi bu, benim ümmetim için her namazda yaptığım duâmdır" buyurdu. (Heysemî, IX, 243; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, XVI, 47/7111)

Rasûlullah (s.a.v), bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

"Allah katında, kulun şöyle demesinden daha sevimli bir dua yoktur:

⁵⁴ Ecdadımız, camilere çok ehemmiyet vermiş, bir beldeyi fethedince orada yaptıkları ilk iş, hemen bir cami inşâ etmek olmuştur. Bu hâli şâir ne güzel ifâde eder:

Hani Yunus Emre ki, kıyında geziyordu;
Hani ardına çil çil kubbeler serpen ordu?

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ رَحْمَةً عَامَّةً

«Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'e umûmî bir rahmet ile merhamet eyle!»

(Ali el-Müttakî, no: 3212, 3702)

Mâruf Kerhî (k.s) da şöyle buyurur:

“Kim her gün on defa:

اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ فَرِّجْ عَنْ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ

«Allâh'ım, ümmet-i Muhammed'in hâlîni ıslâh eyle! Allâh'ım, ümmeti Muhammed'in sıkıntılarını gider! Allâh'ım, ümmet-i Muhammed'e rahmet eyle» derse Abdâl'dan (Allah dostlarından) yazılır. (Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 366)

Bu sebeple Allah dostları, dualarında hep ümmet-i Muhammed'i düşünerek şu şekilde ilticâ etmişlerdir:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِاُمَّةِ مُحَمَّدٍ

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ

اَللّٰهُمَّ انْصُرْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ

اَللّٰهُمَّ احْفَظْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ

اَللّٰهُمَّ اجْمَعْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ

اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ

اَللّٰهُمَّ فَرِّجْ عَنْ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ

Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'i mağfiret eyle!

Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'e rahmet eyle!

Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'e yardım eyle, zafer nasîb eyle!

Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'i muhafaza eyle!

Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'i bir araya getir ve yekvücût eyle!

Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'i ıslah eyle!

Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'in sıkıntılarını gider!⁵⁵

İşte, müslümanlar, din kardeşlerine dua ederek böylesine birbirlerine muhabbetle kenetlenmiş sağlam bir cemaat olmalıdırlar. Bu ulvî maksada ulaşmanın en güzel yolu da, cemaatle namaza devam etmektir. Namazları camide cemaatle kılmak, mü'minleri bencillik ve ferdiyetten kurtarmak sûretiyle, böylesine diğergam, birbirinin iyiliğini isteyip hakkında dua eden ve birbirine bağlı kardeşler hâline getirmektedir. Bundan dolayı Allah Rasûlü (s.a.v), mü'minleri devamlı cemaate teşvik etmiştir. Cemaatle kılınan namazın faziletinden bahsederek, bunun, yalnız kılınan namaza nisbetle yirmi yedi derece daha üstün olduğunu haber vermiştir. Hatta sevâbın, cemaatin sayısına göre daha da arttığını beyan ederek şöyle buyurmuştur:

“Bir kimsenin diğer bir kimseyle kıldığı namazı, yalnız kıldığı namazdan daha bereketli ve sevâbı daha fazladır. İki kişi ile kıldığı namazı da bir kişi ile olan namazından daha bereketli ve üstündür. Beraber kılanların sayısı ne kadar çok olursa, Allah Teâlâ'nın o kadar çok hoşuna gider.” (Ebû Dâvûd, Salât, 47/554; Nesâî, İmâmet, 45/841)

Cenâb-ı Hakk'ın bu hoşnutluğunu da şu misalle anlatmıştır:

“Müslüman bir kimse, namaz ve zikir için çokça camilerde bulunduğunda, Allah Teâlâ onun bu hâinden, tıpkı bir âilenin, gurbetteki yakınları döndüğünde sevindiği gibi, sevinç duyar ve hoşlanır.” (İbn-i Mâce, Mesâcid, 19)

İkinci hadisimizde, namazı cemaatle kılmanın hatâlara keffâret olup dereceleri yükselttiği haber verilirken, bu esnâda karşılaşılan zorluklara da sabır göstermek gerektiğine işaret edilmiştir. Çünkü bu yolda sabırla karşılanan her bir zorluk, yapılan ibadetin ecrini artıracaktır.

Hadisin sonu ile **üçüncü hadis**, camilere gönülden bağlanarak oradan ayrılmak istemeyen mü'minler için büyük müjdeler ihtiva etmekte ve bu davranışın üstünlüğünü bildirmektedir. Namazı bitirince, ondan aldığı hazla biraz yerinde oturan ve diğer vaktin hasretini çeken mü'minler, sınırlarda nöbet tutmuş gibi büyük ecir kazanarak meleklerin duasına mazhar olmaktadır. Hak dostları, camilere bu şekilde gönülden bağlanmayı; “iman ülkesinin hudutlarında nefis ve şeytan düşmanlarına karşı nöbet tutmak” şeklinde anlamışlardır.

Ancak burada abdesti bozmamak şartı getirilmiştir ki, bu da abdestli bulunmanın ehemmiyetini bir defa daha gözler önüne sermektedir.

Müslümanların cemaate gönül huzûruyla gelerek cami ile ülfet etmeleri önemli olduğu gibi, namaz esnâsında uyanık ve huşû hâlinde bulunmaları da son

⁵⁵ Bkz. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 366; İbn-i Asâkîr, *Târîhu Dimeşk*, XXXIX, 402.

derece ehemmiyetlidir. Cemaat, namazda farklı düşüncelere dalarak imamın ne okuduğundan habersiz olmamalıdır. Bu sebeple mühim bir dua olan Fâtiha Sûresi'ni dikkatle dinlemeli ve ihlâsla âmîn demelidir.

Rasûlullah (s.a.v), cemaati ihmal etmenin zararlarından da bahsetmiştir. Muhtelif hadislerinde, cemaate devam etmekte zorlanan insanları uyarmıştır. Çünkü bu konuda tembellik göstermek, münâfıkların alâmetidir. Cemaate gelmek onlara çok ağır gelir. Hele sabah ve yatsı namazları, imanı zayıf olanlar için büyük bir imtihandır. Dolayısıyla bu iki namaz için camiye gitmenin sevabı, diğer vakitlere göre daha fazladır.

Osman bin Affân (r.a) bir gün yatsı namazına gelmişti. Cemaatin henüz az olduğunu görünce mescidin gerisinde bir yere uzandı ve insanların çoğalmasını beklemeye başladı. O esnâda İbn-i Ebû Amre gelip Hz. Osman'ın yanına oturdu. Osman (r.a) ona kim olduğunu sordu. O da kendisini tanıttı.

Hz. Osman (r.a):

“–Kur’ân’dan ne kadar biliyorsun?” diye sordu. O da ne kadar bildiğini haber verdi.

Daha sonra Hz. Osman (r.a) şöyle dedi:

“–Ey kardeşimin oğlu! Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim:

«Yatsı namazını cemaatle kılan kimse, gecenin yarısını namazla geçirmiş gibidir. Sabah namazını cemaatle kılan kimse ise bütün gece namaz kılmış gibidir.» (Bkz. *Muvatta'*, Salâtü'l-Cemaa, 7; Müslim, Mesâcid, 260; Tirmizî, Salât, 165; Ebû Dâvûd, Salât, 47)

Allah Teâlâ, kullarının namazı cemaatle kılmalarına o kadar ehemmiyet vermektedir ki, normal zamanlar bir tarafa, savaşlarda dahî askerlerin cemâatle namaz kılmasını emrederek, bu namazı nasıl kılacaklarını Kur’ân-ı Kerim’de bizzat tâlim buyurmuştur. (Nisâ 4/102; Buhârî, Salâtü'l-Havf, 1-4; Tirmizî, Tefsîr, 4/3035; Ahmed, II, 522; [Hâkim, III, 32/4323](#))

Rasûlullah (s.a.v) de bu konu üzerinde ısrarla durmuş, mühim bir mâzeret olmadıkça cemaate devam edilmesini istemiştir.

Nitekim bir gün **Abdullah bin Ümmü Mektûm** (r.a) gelip:

“–Yâ Rasûlallah! Ben gözü görmeyen ve evi de camiye uzak olan bir kişiyim. Bir kılavuzum var, o da bana yumuşak davranmıyor ve yardımcı olmuyor. Namazımı evimde kılmaya ruhsat var mı?” demişti.

Efendimiz (s.a.v):

“–Ezani işitiyor musun?” diye sordu.

O, “Evet” deyince:

“–*Senin için bir ruhsat bulamıyorum*” buyurdu. (Ebû Dâvûd, Salât, 46/552)

Bu hâdis cemaate devam etmenin ne kadar ehemmiyetli olduğunu vurgulamaktadır. Yoksa âmâ olmak, cemaate gelmemek için kabul gören mâzeretler arasındadır. Lâkin bu durumda olan kişiler de, imkân bulabildikleri nisbette, cemaatin büyük fazilet ve sevabından mahrum kalmamalıdır.

Allah Rasûlü (s.a.v), cemaat hususunda ihmalkâr davrananları şöyle îkaz etmiştir:

“*Kim ezanı işitir de cemaate gelmezse, kıldığı namaz (kâmil bir namaz olarak) kabul edilmez. Ancak bir özrü varsa, o başka.*” (İbn-i Mâce, Mesâcid, 17)

Bir defâsında sahâbîler:

“–(Ey Allah’ın Rasûlü!) Özür nedir?” diye sormuşlardı.

Efendimiz (s.a.v)

“–*Korku veya hastalıktır!*” cevabını verdi.” (Ebû Dâvud, Salât, 46/551)

Âlimlerimiz hadis-i şeriflerden hareketle “Cemâate gitmemeyi mübah kılan özürler”i şöyle sıralamışlardır:

- Yürüyemeyecek kadar hasta olmak,
- Felçli olmak,
- Çok yaşlı olmak,
- Kör olmak,
- Kolu veya ayağı kesik olmak.

Bunların dışında herkesin kendi durumuna göre meşrû sayılan mühim mazaretleri de cemâate gitmemeyi mübah kılabilir. Meselâ, kişinin evde hastasının başında bulunma mecbûriyeti, bunlardan biridir.

Namazı cemaatle kılmaya bu kadar önem verilmesinin sebebi, mü’minleri kurtuluşa sevketmektir. Çünkü cemaat, ebedî kurtuluşun en büyük vâsitalardan biridir. Zâten, hayrın bekâsına ve ebedî kurtuluşa vesile olması sebebiyle cemaatle namaza, “**Felâh**” ismi verilmiş ve mü’minler camiye, “Hayye ale’l-felâh: Haydin felâha/kurtuluşa” diye çağrılmıştır. (Adil Bebek, “Felâh” md., D’A, XII, 301)

Fert ve toplumun felâhını sağlayan cemaatle namazın, mü’minin kişiliğini inşâ açısından pek çok faydası vardır. Bunlardan bir kaç şöyledir:

- Namazın yirmi yedi derece daha faziletli olması,

- Günahların affedilip mânevî derecelerın yükselmesi,
- Meleklerin dua, istiğfar ve şahitliğine mazhar olmak,
- Ameldeki nifak sıfatından kurtulmak,
- Namazı en makbul zaman olan ilk vaktinde kılmak,
- İftitâh tekbirine yetişerek büyük bir ecir kazanmak,
- İctimâîleşmek,
- Şeytandan uzaklaşmak,
- Toplu yapılan dua ve zikirlerin feyzinden istifâde etmek,
- Müslümanlar arasındaki ülfetin devam etmesi,
- Tâat ve ibadet hususunda yardımlaşmak,
- İmamdan işiterek namaz sûrelerini güzelce okumayı öğrenmek,
- Namazı kâmilen ve huzurlu bir şekilde edâ edebilmek...

Cemaatle namaz, ırk, renk, dil, makam ve mevkî ayırımı yapmaksızın Allah'a kullukta aynı safta bir araya gelme, bütünleşme, yardımlaşma ve ictimâî muhasebeyi sağlayarak ümmet şuurunu kuvvetlendirir. Aynı düşünce ve hedefleri paylaşan bir cemaat ortamında, fertler arasındaki ayrılıklar önemli ölçüde aşarak gönüllere eşitlik ve kardeşlik duyguları yerleşir ve dinî bir coşku yaşanır.

Allah ve Rasûlü'ne itaatte zirve olan örnek nesil ashâb-ı kirâm, namazı cemaatle kılmaya son derece ihtimâm gösterirlerdi. **Abdullah bin Mes'ud** (r.a) bunu şöyle ifade eder:

“Vallâhi ben, nifâkı bilinen bir münâfıktan başka (cemaatle) namazdan geri kalanımız olduğunu görmemişimdir. Allah'a yemin ederim ki (hasta) bir adam iki kişi arasında ayakta sallanır hâldeyken bile namaza getirilir ve onların iki taraflı desteğiyle safta durdurulurdu.” (Müslim, Mesâcid, 256-257)

Konumuz açısından güzel bir misâl de şudur:

Rasûlullah (s.a.v) zamanında iki müslüman vardı. Bunlardan biri **tüccar**, diğeri de kılıç yapan bir **demirci** idi. Tüccar olan sahâbî, ezanı duyduğunda terazi elinde ise hemen kenara koyar, yerde ise olduğu gibi bırakıp doğruca Mescid-i Nebvî'ye giderdi.

Kılıç ustası da, çekiç örsün üzerindeyse o vaziyette bırakır, kılıca vurmak üzere kaldırmışsa arkasına atar ve hemen Mescid-i Nebvî'ye giderdi. İşte bu ve benzeri kişileri medhetmek üzere Allah Teâlâ şu âyet-i kerimeyi indirdi:

“Onlar, ne ticaret ne de alışverişin, kendilerini Allah’ı zikretmekten, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin dehşet içinde kalarak allak bullak olduğu bir günden korkarlar.” (Nûr 24/37) (Kurtubî, XII, 184)

İbn-i Mes’ûd (r.a) bir gün çarşıda, ezanı duyar duymaz mallarını bırakarak namaza koşan bir takım insanlar görmüştü. Bunun üzerine şöyle dedi:

“İşte bunlar, Allah Teâlâ’nın (az evvel zikredilen) Nûr sûresinin 37. âyetinde medhettiği kimselerdir.” (Heysemî, VII, 83)

4. Cuma Namazı

٤٩. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ غُسْلَ الْجَنَابَةِ ثُمَّ رَاحَ فَكَانَ مَا قَرَّبَ بَدَنَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَانَ مَا قَرَّبَ بَقَرَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ فَكَانَ مَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنَ وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَانَ مَا قَرَّبَ دَجَاجَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ فَكَانَ مَا قَرَّبَ بَيْضَةً فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ حَضَرَتِ الْمَلَائِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ».

49. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kimse, cuma günü cünüplükten temizleniyormuş gibi gusûl abdesti aldıktan sonra erkenden Cuma namazına giderse bir deve kurban etmiş gibi sevap kazanır. İkinci saatte giderse bir inek, üçüncü saatte giderse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibi sevap kazanır. Dördüncü saatte giderse bir tavuk, beşinci saatte giderse bir yumurta sadaka vermiş gibi sevap elde eder. İmam minbere çıkınca, melekler hutbeyi dinlemek üzere oraya gelirler.” (Buhârî, Cum’a, 4; Müslim, Cum’a, 10. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Tahâret, 127/351; Tirmizî, Cum’a, 6/499; Nesâî, Cum’a, 14/1386)

٥٠. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ عُفِّرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ وَزِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا».

50. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kişi güzelce abdest alır, Cuma namazına gelir ve hutbeyi sükûnetle dinlerse, bununla diğer Cuma arasındaki günahları bağışlanır ve buna üç gün daha ilâve edilir. Kim hutbe okunurken çakıl taşlarıyla oynarsa, abesle iştiğal etmiş ve Cuma’nın faziletini kaçırmış olur.” (Müslim, Cum’a, 27. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 202-203/1050; Tirmizî, Cuma, 5/498; İbn-i Mâce, İkâme, 62, 81)

۵۱. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ
يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ:

«فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا
أَعْطَاهُ إِيَّاهُ» وَأَشَارَ بِيَدِهِ يُقَلِّلُهَا.

51. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) cuma gününden bahsederek şöyle buyurdu:

“Cuma gününde bir vakit vardır ki, şayet bir müslüman, namazda iken o vakte rastlar da Allah’tan bir şey isterse, Allah ona dileğini mutlaka verir.”

Allah Rasûlü (s.a.v) eliyle işaret ederek o zamanın pek kısa olduğunu gösterdi. (Buhârî, Cum’a, 37; Talâk, 24; Deavât, 61; Müslim, Mûsâfirîn, 166, 167; Cum’a, 13-15. Ayrıca bkz. Tirmizî, Cum’a, 2/490, 491; Nesâî, Cum’a, 45/1428; İbn-i Mâce, İkâmet, 99)

۵۲. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُمَا سَمِعَا رَسُولَ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَى أَعْوَادٍ مِنْبَرِهِ:

«لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وُدِّهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونَنَّ
مِنَ الْغَافِلِينَ».

52. Abdullah bin Ömer ve Ebû Hüreyre (r.a), Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’i, minberi üzerinde şöyle buyururken işitmişlerdir:

“Bazı kimseler ya Cuma namazlarını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler de gâfillerden olurlar.” (Müslim, Cum’a, 40. Ayrıca bkz. Nesâî, Cum’a, 2/1368; İbn-i Mâce, Mesâcid, 17)

Açıklamalar:

İslâm'ın ictimâileşmeye verdiği ehemmiyetin bir tezâhürü de “Cuma Namazı”dır. Zaten “cuma” kelimesi “toplamak ve bir araya getirmek” anlamındaki “cem” kökünden gelmektedir. Cuma günü, mü'minlerin bayramı ilan edilmiş⁵⁶ ve faziletine dâir pek çok hadis-i şerif nakledilmiştir. Bu günün fazileti; ibadetlerin en mühimi olan ve bütün müslümanları bir araya toplayan Cuma namazının o güne mahsus olması, içinde duaların kabul edildiği bir vaktin bulunması, kendisinde pek çok mühim hâdisenin meydana gelmesi gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bir de Cenâb-ı Hak, kullarının topluca ibadet etmelerinden hoşnut olmaktadır. Bu sebeple cemaatle namaz, Cuma, bayram, hac gibi toplu yapılan ibadetleri, ferdî yapılanlara nisbetle daha faziletli kılmıştır.

Âyet-i kerimede Cuma hakkında şöyle buyrulur:

“Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilerseniz, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır.” (Cum'a 62/9)

Cenâb-ı Hak, kullarına merhameti sebebiyle hep onların hayrına olan şeyleri emretmektedir. Ezan okunduğunda bütün meşgaleleri bırakıp Cuma'ya koşmak da bunlardan biridir. Çünkü bu, ebedî saadetin teminine yardımcı olmaktadır.

Cuma namazından evvel bazı hazırlıklar yapılarak imkan nisbetinde camiye erken gidilirse, kazanılacak sevap daha fazla olur. **Birinci hadisimizde** bunu ifade etmek üzere kullanılan “İkinci saat, üçüncü saat” gibi tâbirler, bildiğimiz saat mânâsına olmayıp, cemaatin toplanmaya başladığı zamandan imamın minbere çıktığı ana kadar geçen süredeki kısa zaman dilimleridir. Maksat, insanları böylesine ehemmiyetli bir ibadete teşvik ederek ona îtinâ göstermelerini sağlamaktır.

Cuma hazırlığı olarak evvelâ gusül abdesti alınmalıdır. Fahr-i Kâinât (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurur:

“Kim cuma günü abdest alırsa ne güzel bir iş yapmış olur; kim de boy abdesti alırsa, o daha faziletlidir.” (Ebû Dâvûd, Tahâret, 128/354; Tirmizî, Cum'a 5/497)

İnsanları rahatsız etmemek için Cumâ'dan önce diş, tırnak, saç-sakal gibi her türlü temizliği yapmalı ve temiz elbiseler giyerek güzel koku sürünmelidir. (Buhârî, Cum'a, 6, 19; Ebû Dâvûd, Tahâret, 128/353)

Camileri temizleyip güzel kokular sürmeli, mümkünse sabah namazında Secde ve Dehr sûrelerini, Cuma namazında Cum'a ve Münâfıkûn veya A'lâ ve Ğâşiye sûrelerini, gün içinde de Kehf Sûresi'ni okumalı⁵⁷, çokça dua ve zikir

⁵⁶ İbn-i Mâce, İkâme, 83.

⁵⁷ Bkz. Hayreddin Karaman, “Cuma” md., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 85.

yapmalı, Allah Rasûlü'ne bol bol salât u selâm getirmelidir. Nitekim Efendimiz (s.a.v):

“Günlerinizin en faziletlisi cuma günüdür... Bu sebeple o gün bana çokca salât u selâm getiriniz; zira sizin salât u selâmlarınız bana arz olunur” buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, Salât, 201/1047)

Cumâ'ya hazırlanan bir müslüman, camiye mümkün olduğunca vâsıtayla değil yürüyerek gitmelidir. Çünkü bu, tevâzû ve huşûa daha münâsiptir. Kişi, yolda giderken ve camiye vardığında kimseyi rahatsız etmemeli, insanları huzursuz ederek ilk saflara geçmeye çalışmamalıdır. Namazdan önce vaaz ediliyor veya Kur'ân okunuyorsa sükûnetle dinlemeli, yoksa zikir, tefekkür gibi nâfile ibadetlerle meşgul olmalıdır. Hutbe okunurken de, hiçbir şeyle meşgul olmayıp, dikkat ve sükûnetle imamı dinlemelidir.

İkinci hadisimizde, şartlarına riâyette edâ edilen Cuma namazının, on günlük küçük günahlara keffaret olacağı haber verilir. Yani Cenâb-ı Hak, bir iyiliğe on katıyla mukabele ederek, kullarına olan merhametini göstermektedir. Hataların affedilmesi konusunda Cuma namazına mahsus üç günlük ziyâde ise, onun diğer ibadetlere üstünlüğüne işaret etmektedir. Bu ve benzeri hadislerden Yüce Rabbimizin, her fırsatta kullarını affetmeyi istediği anlaşılmaktadır.

Hadisimizde, hutbe okunurken çakıl taşlarıyla oynayan kimsenin, abesle iştiğal edip Cuma'nın faziletinden mahrum olacağı bildirilmiştir. Bununla, müslümanların hutbeyi dikkatlice dinleyerek bilgi sahibi olmaları ve toplumun meselelerine bîgâne kalmayıp hep birlikte ilgilenmeleri hedeflenmiştir.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz zamanında mescidlerin zemini kum ve çakıl taşı ile kaplı idi. Bugün de cami dışında namaz kılanlar için aynı şey söz konusudur. Ancak burada asıl maksat, hutbe esnâsında herhangi bir şeyle meşgul olarak imamı dinleyememek ve diğer insanların dikkatini dağıtmaktır. Oynanan şey çakıl taşı olabileceği gibi, cep telefonu, halının deseni veya başka bir şey de olabilir. Allah Rasûlü'nün bu îkazu, Cumâ'nın faziletinden daha çok istifâde edebilmemiz içindir.

Yine Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

“Cuma günü imam hutbe okurken, konuşan arkadaşına «Sus!» dersin boş yere lakırdı etmiş (Cumanın ecir ve faziletini zâyî etmiş) olursun!” (Müslim, Cuma, 11)

Emr bi'l-mâruf için söylenen kısacık bir kelime bile Cuma'nın faziletine zarar verirse diğer konuşmaların ne kadar mahzurlu olduğunu iyi düşünmek îcâb eder.

Cuma namazında, önce dört rekât sünnet,⁵⁸ sonra iki rekât farz, sonra da dört ve iki olmak üzere toplam altı rekât sünnet⁵⁹ kılınır.

Bir de son iki rekâtta evvel kılınan dört rekâtlık **Zuhr-i Âhir** namazı vardır ki onun ortaya çıkışı şöyle olmuştur: Âlimler, Cuma namazının sahih olabilmesi için bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Bunlar; “Bir yerleşim bölgesinde Cuma namazı sadece bir yerde kılınması gerekir”, “Cuma namazı devlet başkanının izniyle kılınmalıdır” gibi şartlardır. Bazı âlimler, bu şartların gerçekleşmediği korkusuyla, Cuma’dan sonra Zuhr-i Âhir adıyla dört rekât namaz kılınmasını ihtiyâta daha uygun görmüşlerdir.

Bir kısım âlimler ise, Cuma namazı için devlet başkanı, şehir, muayyen sayı, cami ve tek camide kılınma gibi şartların aranacağına dair Kitap ve Sünnet’ten hiçbir delil olmadığını söylemişlerdir. Buna göre, az veya çok bir cemaat ve arkasında namaz kılınabilecek bir imamın küçük ya da büyük bir yerleşim merkezinde bulunması hâlinde, Cuma namazı kılınmalıdır.⁶⁰

Üçüncü hadisimizde bahsedilen, “Cuma günü duaların kabul edildiği vakit”, müslümanların daha uyanık ve gayretli olmaları için kısa tutulmuş ve gizlenmiştir. İmamın hutbeye çıktığı an ile Cumâ’nın farzının kılındığı zaman⁶¹ veya ikindi namazı ile güneşin battığı vakit arasında olması muhtemeldir. Hadisteki, “*namazda iken o vakte rastlar da Allah’tan bir şey isterse*” ifadesine bakılarak, namazın içinde nasıl dua edileceği sorulabilir. Buna bazı sahâbîler şu hadis-i şerif ile cevap vermişlerdir:

“Kim bir yere oturup namazı beklerse, bu süre zarfında devamlı namaz kılmış gibidir.” (Ebû Dâvûd, Salât, 201/1046)

Bu durumda, imam hutbedeyken konuşmayı veya bir şeylerle meşgul olmayı yasaklayan hadislerin hikmeti, daha iyi anlaşılmış olur. Tabî ki duaların kabul edildiği vakitte Allah’tan, kötü ve haram olan bir şey değil, dünya ve âhiret için hayırlı şeyler istemelidir.

Cuma namazı kılındıktan sonra ise herkes işine dönebilir. Ancak; hayatın akışı içinde hiçbir zaman Allah’ı unutmamak şartıyla...

Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lûtfundan isteyin. Allah’ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz! Onlar bir ticaret ve eğlence

⁵⁸ Buhârî, Ezân, 14, 16; Müslim, Müsâfirîn, 304; Ebû Dâvûd, Salât, 238; Tirmizî, Cum’a, 24/523.

⁵⁹ Müslim, Cum’a, 67-71; Müsâfirîn, 104; Buhârî, Teheccüd, 25, 29.

⁶⁰ Cuma mevzuunda tafsilat için bkz. Hayreddin Karaman, “Cuma” md., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 87; *İslâm’ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 14-63.

⁶¹ Müslim, Cum’a, 16.

gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın katında bulunan (lûtuflar, sizin koştüğunuz) eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.” (Cuma 62/10-11)

Demek ki mü'min, hiçbir zaman dünya menfaatini Cuma'ya tercih etmemelidir. Allah'ın, Cuma'ya giden kullarına lûtfedeceği ihsanların, her şeyden daha hayırlı olduğunu bilmelidir. Rızık endişesine kapılarak Cuma hususunda ihmalkâr davranmak, Allah'ın **Rezzâk** ismini unutmak demektir. Hâlbuki herkesin rızık Allah'a âittir. O'nun lûtfedeceği mağfiret, rahmet ve cennet, dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır. Bunları unutarak, mühim bir mâzeret olmadığı hâlde Cuma'yı terk etmek, ebedî âlemin helâkine sebep olur. **Dördüncü hadisimizde** ifade edilen bu gerçek, diğer bir rivâyette şöyle açıklanır:

“Kim önemsemeyerek üç Cuma namazını terk ederse, Allah onun kalbini mühürler.” (Ebû Dâvûd, Salât, 203-204/1052; Tirmizî, Cum'a, 7/500)

Kalbi mühürlenene kimse ise, Allah'ın lûtuf ve kereminden mahrûm kalarak, hakka ve hayra yönelme kabiliyetini kaybeder. İçinde bulunduğu durumdan kurtulabilmek için derhal tevbe ve istiğfâra sarılması, hatta bu iradesindeki samimiyeti göstermek üzere de sadakalar verip hayırlar yapması gerekir. (Ebû Dâvûd, Salât, 203-204/1053-54)

5. Ramazan ve Oruç

a. Ramazan ve Orucun Fazileti

۵۳. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ فَتُحْتَأَبُّ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ».

53. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Ramazan ayı girdiğinde cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur.” (Buhârî, Bed'ul-Halk, 11; Müslim, Sıyâm, 1, 2, 4, 5)

۵۴. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«قَالَ اللَّهُ: (كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ) وَالصَّيَامُ جُنَّةٌ وَإِذَا كَانَ يَوْمٌ صَوْمٍ أَحَدِكُمْ فَلَا يَرِفْ وَلَا يَصْحَبْ فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ

فَلْيَقُلْ: إِنِّي أَمْرٌ صَائِمٌ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ خُلُوفٌ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ
مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ. لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا: إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ
بِصَوْمِهِ».

54. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ: «İnsanın oruç dışındaki her ameli kendisi içindir. Oruç ise benim içindir, onun mükâfatını da ben vereceğim» buyurdu.

Oruç kalkandır. Biriniz oruç tuttuğu gün kötü söz söylemesin ve kavga etmesin. Şayet biri kendisine hakaret eder ya da çatarsa:

«–Ben oruçluyum» desin.

Muhammed'in canı kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında miskten daha hoştur. Oruçlunun sevineceği iki ân vardır:

Bir, iftar ettiği zaman sevinir, bir de Rabbine kavuştuğu zaman orucunun karşılığına sevinir.” (Buhârî, Savm, 9; Müslim, Sıyâm, 163)

۵۵. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ».

55. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Kim yalan konuşmayı ve yalanla iş yapmayı terk etmezse, Allah'ın o kimsenin yiyip içmeyi bırakmasına ihtiyacı yoktur.” (Buhârî, Savm, 8; Edeb, 51. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Savm, 26/2362; Tirmizî, Savm, 16/707; İbn-i Mâce, Sıyâm, 21)

Açıklamalar:

Sene içindeki ayların efendisi⁶² olan Ramazan, mubârek⁶³ bir zaman dilimi ve bereketli bir ibadet ayıdır. Bu ayda semânın kapıları açılır ve ilâhî rahmet her tarafa yayılır. Yapılan ibadet ve hasenâta sâir zamanlardakine göre daha çok sevap verilir ve günahlar affedilir. Müslümanlar topluca yoğun bir ibadet iklimine girerler.

⁶² Beyhakî, *Şuab*, III, 314-315; Heysemî, III, 140.

⁶³ Ahmed, II, 230, 385.

Ramazan ayının faziletli olmasının belli başlı sebepleri şunlardır:

• Hidâyet rehberimiz Kur’ân-ı Kerim, bu ayda indirilmeye başlamıştır. (Bakara 2/185)

• Cenâb-ı Hakk’ın, “**bin aydan daha hayırlı**”⁶⁴ olduğunu haber verdiği Kadir Gecesi bu aydadır.

• En mühim sebep de Yüce Rabbimizin kullarına lûtufta bulunarak, senenin bir ayını kazanç mevsimi hâline getirmesidir. Kendilerine bahşedilen bu fırsatı değerlendiren mü’minler, Kitap ve Sünnet-i Seniyye’yi bir ay boyunca hayatlarına yansıtır, böylece büyük ecirler kazanmış ve günahları da affedilmiş olarak bayram sabahına çıkarlar.

Ramazan ayı, bütün mevsimleri dolaştığından, müslümanların, her tür şartlar altında Allah’a ihlâs ve teslîmiyetle ibadet ettiklerini göstermektedir.

Bu kadar faziletli bir ayda sevap kazanıp cennete girmek, cehennemden uzaklaşarak şeytana gâlib gelmek, şüphesiz daha kolaydır. Şeytanın en büyük yardımcısı olan nefis, oruçla terbiye edildiğinden, insan Ramazan’da günahlardan uzaklaşma hususunda zorluk çekmez. O hâlde müslümanlar, Ramazan fırsatını iyi değerlendirmeli, oruçları hakkıyla tutmaya, Kur’ân-ı Kerim, zikir ve bilhassa gece ibadetleriyle meşgul olmaya, bol bol hayır ve infakta bulunmaya gayret etmelidir.

Ashâb-ı kiram Ramazan’ı büyük bir coşku ve heyecanla yaşar ve bu mânevî havayı evlatlarına da teneffüs ettirirlerdi. Nitekim **H. Ömer** (r.a), Ramazan’da sarhoş olan birine:

“–Yazıklar olsun sana! Bizim çocuklarımız bile oruç tutmaktadır” demiştir. (Buhârî, Savm, 47)

Gündüzleri oruçla değerlendirilen Ramazan ayının, geceleri de terâvih ve teheccüd namazı, Kur’ân tilâveti ve zikirle ihyâ edilmelidir. Rasûlullah (s.a.v) şu müjdeyi verir:

“*Kim, inanarak ve sevâbını Allah’tan umarak Ramazan gecelerini ihyâ ederse, geçmiş günahları affolunur.*” (Buhârî, Terâvih, 46)

Rasûlullah (s.a.v), Ramazan’da bir gün evinden çıktığında, mescidin kenarında namaz kılan bir grub görmüştü.

“–Onlar ne yapıyor?” diye sordu.

“–Onlar, ezberlerinde fazla Kur’ân olmayan kimselerdir, Übey bin Kâ’b (r.a) onlara namaz kıldırıyor!” dediler.

⁶⁴ Kadr 97/3.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“İsabet etmişler, ne kadar güzel ve iyi bir şey yapıyorlar!” buyurdu. (Ebû Dâvûd, Ramazan, 1/1377)

Diğer taraftan, gerek farz olan zekât, gerekse nâfile sadakalar, bu ayda daha önemli hâle gelir. Nitekim Peygamber Efendimiz’e:

“Hangi **sadaka** daha faziletlidir?” diye sorulduğunda:

“Ramazan ayında verilen sadaka!” cevabını vermiştir. (Tirmizi, Zekat, 28/663)

Burada geçen “sadaka” kelimesi, Arapça’da farz olan zekât mânâsına da gelmektedir. Bu sebeple zekâtı Ramazan’da vermek daha güzel görülmüştür. Ashâb-ı kirâm, Fıtır sadakalarını ve diğer infaklarını bu ayda fazlasıyla ifâ ederlerdi.⁶⁵ Çünkü Rasûlullah (s.a.v) Sadaka-i Fıtır’ın müslümanlardan büyük-küçük, kadın-erkek, her bir hür ve köle üzerine bir sâ⁶⁶ hurma veya bir sâ’ arpa olarak farz kıldığını bildirmiştir. (Buhârî, Zekât, 70-78; Müslim, Zekât, 13)

Fıtır Sadakası’nı Bayram Namazı’ndan evvel vermek sûretiyle muhtaçların gönlüne de bayram sürûru tattırılmalıdır.

Ramazan’ın bereketinden âzâmî derecede istifâde edebilmek için cömertliği artırmak lâzımdır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz böyle yapardı.

İbn-i Abbâs (r.a) der ki:

“Rasûlullah (s.a.v) insanların en cömerdi idi. Onun en cömert olduğu vakitler de Ramazan’da Cebrâil (a.s) ile bulunduğu zamanlardı. Cebrâil (a.s), Ramazan’ın her gecesi Hz. Peygamber ile buluşur, (karşılıklı) Kur’ân okurlardı. Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.v), Cebrâil (a.s) ile bulunduğu anda, esmek için engel tanımayan bereketli rüzgârlardan daha cömert olurdu.” (Buhârî, Bed’ü’l-Vahy, 5, 6; Savm, 7; Menâkıb, 23; Bed’ü’l-Halk, 6; Fedâilü’l-Kur’ân, 7; Edeb, 39; Müslim, Fedâil, 48, 50)

Ramazan denildiğinde akla oruç gelir. **Oruç**, İslâm’ın beş esasından biridir. Cenâb-ı Hak onu önceki ümmetlere de farz kılmıştır. Oruç, çok farklı ve derin mânâlar ihtivâ eden bir ibadettir. Riyâ ve gösterişten en uzak ibadet de yine oruçtur. Bu sebeple Allah Teâlâ onu kendisine mahsus kılmıştır.

Her iyiliğe, on mislinden yediyüz misline kadar sevap verilir. Ancak oruç bunun hâricindedir. Onun karşılığını Allah Teâlâ verecek ve oruç tutan kullarını gerek dünyada gerekse âhirette sevindirip cennetinde hususî olarak ağırlayacaktır.

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurur:

⁶⁵ Buhârî, Keffârâtü’l-Eymân, 5.

⁶⁶ **Sâ’**: 2,751 kg veya 3,328 kg ağırlığında bir ölçü birimidir.

“Cennette Reyyân denilen bir kapı vardır ki, kıyamet günü oradan ancak oruçlular girecek, onlardan başka kimse giremeyecektir...” (Buhârî, Savm, 4; Müslim, Sıyâm, 166)

Rasûlullah (s.a.v), orucun günahlara, kötülöklere ve cehennem azabına karşı sağlam bir kalkan olduğunu bildirmiştir. Çünkü oruç tutan kimse, kötü sözlerden uzak durup kimseyle kavga etmeyecek ve oruçlu olduğunu hatırlayarak kendisine yapılan kabalıklara sabredecektir. Böyle bir hayat, şüphesiz insanı cehennemden muhâfaza eder.

Orucun bir hususiyeti de, günahlara keffâret olmasıdır. Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurur:

“Kim, faziletine inanarak ve karşılığını Allah’tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları affedilir.” (Buhârî, İmân, 28; Savm, 6; Müslim, Sıyâm, 203)

Allah’ın emirlerinde kulları için pek çok faydalar, yasakladığı şeylerde de pek çok zararlar vardır. Bunlardaki hikmet ve inceliklerin bir kısmı insan aklıyla idrak edilebilirse de, çoğu akılla kavranamaz. Zâten ibadetlerde asıl olan da, Allah’a ihlâsla kulluk etmektir; hikmet ve sebeplerin tesbîti, o kadar mühim değildir. Âlimlerimiz orucun da bilinen ve bilinmeyen sayısız hikmetler ihtivâ ettiğini söyler ve anlayabildikleri bazı faydalarından bahsederler. Onlardan bir kısmı şöyledir:

Nefsi, meylettiği şeylerden alıkoyan ve sabrı öğreten oruç, insanı belli bir irâde ve nefis terbiyesine tâbî tutarak takvâyâ erdirmektedir. Oruç sâyesinde insan, elindeki nimetlerin kıymetini anlar. Gönlündeki şefkat ve merhamet hisleri artar ve toplumdaki muhtaçları daha iyi fark etmeye başlar. Allah’a karşı hamd ve şükür, kullarına karşı da merhamet ve yardım hisleriyle dolar.

Diğer taraftan, orucun sıhhat açısından da son derece faydalı olduğu, herkesin mâlumudur.

Orucun mânen faydalı olabilmesi için, beden ve rûh âhengi içinde tutulması lâzımdır. Yani maddî beden oruç tutarken kalp, nefis ve diğer âzâlar da oruç tutmalı, her türlü haram ve mekruhtan uzak durmalıdır. Oruçtan maksat da zaten mânen yükselerek, Allah’ın emir ve yasakları karşısında hassâsiyet kazanmaktır. Bu sebeple oruçlunun yalan, iftira, gıybet, söz taşıma gibi davranışlardan, küfür ve lânet gibi kötü sözlerden, kavgadan, her türlü kötü fiil ve günahdan şiddetle sakınması gerekir. Oruçlu mü’min, kendisine karşı yapılan kabalıklara da sükûnetle mukâbele etmeyi bilmelidir. Rasûlullah (s.a.v), Cenâb-ı Hakk’ın böyle tutulmayan oruçtan râzı olmadığını bildirmektedir. Oruç arzu edildiği şekilde tutulmadığında insan, borcunu ödemekle birlikte, orucun mânevî kemâl ve faziletinden mahrum kalmaktadır.

Şunu unutmamak gerekir ki, orucun gâyesi, vücuda işkence etmek ve zahmet çekirmek değildir. Onun için orucun emredildiği âyetlerde, “Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez”⁶⁷ buyrulmuştur. Savm-ı visâl⁶⁸ gibi insanlara meşakkat verecek uygulamalar yasaklanmıştır. Yine Rasûlullah (s.a.v), oruç tutarken sahura kalkmaya ve iftarda acele etmeye ehemmiyet vermiş, sahurda bereket olduğunu⁶⁹ ve oruçlarını açmakta acele ettikleri müddetçe, müslümanların hayır üzere yaşayacaklarını⁷⁰ bildirmiştir. Demek ki orucun asıl hedefi, Allah’a karşı kulluk vazifesini yerine getirmek, nefsi terbiye ederek takvaya ulaştırmak, ferdi ve toplumu geliştirmek sûretiyle Allah’ın râzı olacağı huzurlu bir ortam meydana getirmektir.

b. Kadir Gecesi’nin Fazileti

۵۶. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجَاوِرُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ وَيَقُولُ:
«تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ».

56. Âişe (r.a) der ki:

Rasûlullah (s.a.v), Ramazan’ın son on gününde mescide çekilerek kendini ibadete verir ve şöyle buyururdu:

“Kadir Gecesi’ni Ramazan’ın son on günü içinde arayınız!” (Buhârî, Leyletü’l-Kadr, 3; Müslim, Sıyâm, 219; Tirmizî, Savm, 72/792)

۵۷. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

57. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyete göre Nebî (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kadir Gecesi’ni, fazilet ve kudsiyetine inanarak ve sevâbını yalnız Allah’tan bekleyerek ibadet ve tâatle geçiren kimsenin geçmiş günahları bağışlanır.” (Buhârî, Savm, 6; Müslim, Mûsâfirîn, 173-176)

⁶⁷ Bakara 2/185.

⁶⁸ Savm-ı visâl, iki veya daha fazla günü, arada iftar etmeksizin birbirine ekleyerek oruç tutmaya denir.

⁶⁹ Tirmizî, Savm, 17/708.

⁷⁰ Buhârî, Savm, 45; Müslim, Sıyâm, 48.

٥٨. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قُلْتُ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أَيَّ لَيْلَةٍ لَيْلَةَ الْقَدْرِ مَا أَقُولُ فِيهَا؟» قَالَ: قُولِي:

«اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي».

58. Hz. Âişe (r.a) der ki: Peygamber Efendimiz'e:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! Kadir Gecesi'nin ne zaman olduğunu bilecek olursam, o gece nasıl dua edeyim?” diye sordum.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle cevap verdi:

“«Allah'ım! Sen çok affedicisin, kerimsin, affetmeyi seversin; beni affet!» diye dua et!” (Tirmizî, Deavât, 84/3513; İbn-i Mâce, Dua, 5)

Açıklamalar:

Cenâb-ı Hakk'ın nihâyetsiz merhamet ve lûtfunun eserlerinden biri de Kadir Gecesi'dir. Kullarına her fırsatta kolaylık tanıyan Rabbimizin, bizlere ihsân ettiği en büyük fırsat, bu gecedir. Çünkü bu bir gece, bin ay'dan, yani 83 yıl 4 ay gibi uzun bir ömürden daha hayırlıdır. **12 sene Kadir Gecesi'ni yakalayıp ihyâ eden bir mü'min, 1000 sene ibadet etmiş gibi sevap kazanır.**

Peygamber Efendimiz'e ümmetinin ömrü gösterilmişti. Rasûlullah (s.a.v) bu süreyi, önceki insanların ömrüne nisbetle çok kısa buldu. Ümmetinin, onlar kadar sâlih amel işlemekten mahrum kalacağını düşündü. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, ona ve ümmetine, bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi'ni lûtfetti. (Muvatta', İ'tikaf 15)

Bir gün Allah Rasûlü (s.a.v) ashâbına, İsrâîloğulları'ndan bir kişiyi anlatmıştı. (Şem'ûn-i Gâzî isimli) bu zât, bin ay Allah yolunda silâh kuşanarak cihâd etmiş, gecelerini de ibadetle geçirmişti. Müslümanlar hayretler içinde kalarak ona gıpta ettiler.

Bunun üzerine Allah Tealâ, ümmet-i Muhammed'e olan lûtf ve merhametini beyan etmek üzere Kadir Sûresi'ni indirdi:

“Biz o (Kur'an'ı) Kadir Gecesi indirdik. Kadir Gecesi nedir, bilir misin sen? Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Rûh o gece Rab'lerinin izniyle her iş için iner de iner. O gece, tâ fecrin doğuşuna kadar tam bir esenlik ve selâmettir.” (Kadîr 97/1-5) (Bkz. Vâhidî, s. 486)

Cenâb-ı Hak, bizim Peygamberimiz'e nübüvvet verdiği ve mukaddes kitâbımızı göndermeye başladığı geceyi, en mübârek gece kılmıştır. Bu durum,

hem Efendimiz ile Kur'ân'ın, hem de Kadir Gecesi'nin şeref ve kıymetini ifade etmeye kâfidir.

Allah Teâlâ, Duhân sûresinde:

“Biz o (Kur'ân'ı) mübarek bir gecede indirdik”⁷¹ buyurmak sûretiyle Kadir Gecesi'nin bereketini, kudsiyetini ve ihtiva ettiği hayırların bolluğunu haber vermektedir.

Allah Rasûlü (s.a.v) de şöyle buyurmuştur:

“Ramazan'da bin aydan daha hayırlı bir gece vardır. Kim onun hayrından mahrum olursa, çok büyük bir şeyden mahrum kalmış demektir.” (Ahmed, II, 230, 385)

Bu gecede yapılan ibadetler, içerisinde Kadir gecesi bulunmayan bin ayda yapılan ibadetlerden daha faziletlidir. Bir sonraki seneye kadar cereyan edecek hâdiseler, meleklerle bu gece bildirilir. Bu gece yeryüzüne başta Cebrâîl (a.s) olmak üzere çok sayıda melek iner. Bu gece, tan yerinin ağarmasına kadar huzur ve esenlik doludur; insanlar her türlü kötülükten selâmettedir. Yeryüzüne inen melekler, uğradıkları her mü'mine selam verir, onlar için dua ve istiğfar ederler. Kıyâmette de ibadetlerine şahitlik eder ve o kul için şefaatte bulunurlar.

Birinci hadisimizde, Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on günü içinde aranması tavsiye edilmektedir. Diğer rivâyetlerde, son on günündeki tek gecelerde,⁷² yirmi dördüncü gecesinde,⁷³ yirmi yedinci gecesinde⁷⁴ aranması da tavsiye edilmiştir. Bir kısım sahâbîler, rüyâlarında Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son yedi gecesinde olduğunu görmüşler ve bunu Allah Rasûlü'ne bildirmişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v):

“Kadir Gecesi ile ilgili rüyâlarınızın, Ramazan'ın son yedi gecesi üzerinde toplandığını görüyorum. O hâlde Kadir Gecesi'ni arayan onu Ramazan'ın son yedi gecesinde arasın!” buyurdu. (Buhârî, Leyletü'l-Kadr, 2; Ta'bîr, 8; Müslim, Sıyâm, 205-206)

Allah Rasûlü (s.a.v), o gecenin alâmeti olarak da şunları haber vermiştir:

“Kadir gecesi sabahı, güneş parıltısız doğar, yükselinceye kadar sanki bir tas gibidir.” (Müslim, Müsâfirîn, 179; Ebû Dâvûd, Ramazan, 2/1378; Tirmizî, Savm, 72/793)

“Kadir gecesi aydınlıktır, ne sıcak ne de soğuktur. Bulutsuz, yağmursuz ve rüzgârsızdır. O gecede yıldız kayması da olmaz...” (Taberânî, Kebîr, XXII, 59; Heysemî, III, 178-179; Beyhakî, Şuab, III, 334)

⁷¹ Duhân 44/3.

⁷² Tirmizî, Savm, 72/792.

⁷³ Buhârî, Leyletü'l-Kadr 3.

⁷⁴ Taberânî, Kebîr, XIX, 349.

Kadir Gecesi'nin gizlenmesindeki hikmet, insanları ibadete teşvik etmek, daha fazla vakti ihyâ etmelerini sağlamak ve böylece kulluk seviyesini yükseltmektir. Kadir Gecisini arayan bir kul, vaktini ibadetle değerlendirmesini öğrenir ve diğer zamanlarda da bu güzel alışkanlığa devam eder. İyilik ve ibadet, zamanla onda meleke hâline gelir. Bir de elde edilen neticenin kıymeti, o uğurda katlanılan zorluklar nisbetindedir. Dolayısıyla, bu derece faziletli bir geceye rastlayabilmek için biraz gayret etmek lâzımdır.

Kadir Gecesi'nin gizlenmesi, insanların ona güvenerek günah işlemesine mâni olur. O geceye, bile bile hürmetsizlik edenleri de, bin ay günah işlemiş gibi olmaktan kurtarır. Bütün bu sebepleri dikkate alan ehl-i hikmet, insanları uyanık olmaya davet ederek: "Her geceyi Kadir bil, her gördüğünü Hızır" demişlerdir.

İkinci hadisimizde, Kadir Gecesi'ni ihyâ edenlerin günahlardan arınacağı müjdelenmektedir. Ancak bunun için iman ve ihlâs şart koşulmuştur. Yani insan, Allah ve Rasûlü'nün sözlerine gönülden inanıp o gecenin faziletini kabul edecek ve sevabını da sadece Allah'tan bekleyerek ibadet edecektir. Böyle olduğu takdirde, günah kirlerinden kurtulup, yeni doğmuş bir insan sâfiyetiyle sabaha çıkar.

İnsanın affedilmesi çok mühim bir mazhariyettir. Çünkü, bir şey önce kirlere arınır, sonra güzelliklerle süslenir. Bu sebeple her şeyden evvel, istiğfara sarılmak îcâb eder.

Rasûlullah (s.a.v), Ramazan ayı boyunca, diğer aylara nisbetle daha çok ibadet eder, Kadir Gecesi'ni ihyâ edebilmek için bilhassa son on gün, kendisini daha fazla ibadete verirdi. Bu günlerde geceyi ihyâ eder, âilesini uyandırır. (Buhârî, Leyletü'l-Kadr, 5)

Üçüncü hadiste, Kadir Gecesi'nde yapılacak dualardan biri öğretilmektedir. Bunun dışında başka dualar da yapılabileceği gibi, bu gecede; namaz kılmak, Kur'ân okumak, tevbe ve istiğfar ile meşgul olmak, Allah'ı zikretmek, salevât getirmek ve tefekkürde bulunmak gibi ibadetler yapılmalıdır. Üzerinde namaz borcu olanların, nafile kılmadan önce hiç değilse beş vakit kaza namazı kılmaları daha doğrudur. Bunlara ilâveten, Kadir Gecesi'nin gündüzünü de, gönül almak, infak ve yardımlarda bulunmak, garipleri sevindirmek gibi sâlih amellerle ihyâ etmelidir. Kadir Gecesi'nden nasiplenmenin asgarî sınırı ise akşam, yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmaktır. (Bkz. Beyhakî, Şuab, III, 340)

Bütün bir gece uyanık durmak, herkes için mümkün olmayabilir. Ancak, Fahr-i Kâinât Efendimiz'in sünnetine uyarak son yedi gecede uykuyu azaltıp ibadetleri artırmak, gecenin başından ve sonundan muayyen bir kısmını ibadet için ayırmak, pekâlâ herkesin tatbik edebileceği bir usuldür.

Ramazan, oruç ve Kadir Gecesi'nin faziletlerine rağmen bu mübarek aydan, affa mazhar olmadan çıkan nasipsizler, acınacak insanlardır. Onlar, hayır ve

rahmetten uzak kalmak için ısrarla direnmektedirler. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v):

“Ramazan’a erişip de günahları affedilmeden çıkan kimsenin, burnu sür-tülsün!” buyurmuştur. (Tirmizî, Deavât, 100/3545)

c. Bayram Günlerini Değerlendirmek

۵۹. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ قَامَ لَيْلَتِي الْعِيدَيْنِ مُحْتَسِبًا لِلَّهِ لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمُوتُ الْقُلُوبُ».

59. Ebû Ümâme (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim, sevabını Allah’tan umarak Ramazan ve Kurban Bayramı gecelerini ibadetle ihyâ ederse, kalplerin öldüğü gün onun kalbi ölmez.” (İbn-i Mâce, Sıyam, 68. Ayı- ca bkz. Heysemî, II, 198)

۶۰. عَنْ نُبَيْشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّا كُنَّا مَهِينًاكُمْ عَنْ لُحُومِهَا أَنْ تَأْكُلُوهَا فَوْقَ ثَلَاثٍ لِكَيْ تَسَعَكُمْ فَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالسَّعَةِ فَكُلُوا وَادَّخِرُوا وَاتَّجِرُوا أَلَا وَإِنَّ هَذِهِ الْأَيَّامَ أَيَّامُ أَكْلِ وَشُرْبٍ وَذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

60. Nübeyşe (r.a)’den rivâyete göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Hepinizin istifâde edebilmesi için, kurban etlerini üç günden fazla yeme-nizi yasaklamıştık. Artık Allah size bolluk ihsân etti. Şimdi, kurban etlerini istedi-ğiniz kadar yiyiniz, kendiniz için ayırınız ve dağıtarak sevabını Allah’tan bekleyi-niz. Şunu iyi bilin ki, bu bayram günleri; yeme, içme ve Allah -azze ve celle-’yi zikretme günleridir.”⁷⁵ (Ebû Dâvud, Edâhî, 9-10/2813, 2812)

Açıklamalar:

⁷⁵ Rasûlullah (s.a.v) zamanında, Kurban Bayramı yaklaştığı bir sırada bedevîlerden ihtiyaç içinde bir topluluk gelmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v), kurban etlerinin üç günden fazla saklanmayıp dağıtılmasını istemişti. Daha sonra maddî imkânlar artınca, bu mecbûriyeti kaldırmakla birlikte müslümanları birbirleriyle yardımlaşarak fakirleri gözetmeye teşvikten de geri durmadı. (Müslim, Edâhî, 28, 34; Ebû Dâvud, Edâhî, 9-10/2812)

Rasûlullah (s.a.v) hicret ettiği zaman, Medînelilerin muhtelif oyunlar oynadığı iki câhiliye bayramı vardı. Allah Rasûlü (s.a.v) bunu görünce şöyle buyurdu:

“(Bu) iki bayrama karşılık Allah Teâlâ size daha hayırlılarını, Ramazan ve Kurban bayramlarını verdi.” (Ahmed, III, 103, 178, 235, 250; Ebû Dâvûd, Salât, 239/1134; Nesaî, İydeyn, 1/1554)

Bayramlar Cenâb-ı Hakk’ın rahmet tecellîleridir. Affın, hoşgörünün, yardımlaşmanın, gönül almanın, muhabbet, ikrâm ve ihsân duygularının yaşandığı müstesnâ günlerdir. Ramazan’da ve hacda ibadete yoğunlaşarak, mağfiret ve rızây-ı ilâhîye nâil olan mü’minler, bayramlarda Allah’ın nîmetlerinden daha rahat bir şekilde istifâde ederler. Bir bakıma bayramlar, meşakkatli dünya imtihanından yüzünün akıyla çıkan mü’minlerin, cennet nimetlerine kavuşmasını ve orada diğer mü’minlerle, gönüllerinde haset, kıskançlık, kin gibi hiçbir menfî duygu olmaksızın karşılıklı muhabbet etmelerini temsîl eder. Zâten, esas bayram da o gündür. Nitekim Hak dostları:

“Gerçek bayram, yeni elbise giyene değil, Allah’ın azâbından emîn olana-
dır” demişlerdir.

Birinci hadisimizde, bayram gecelerini teheccüd, zikir, tesbih, tefekkür gibi ibadetlerle değerlendiren kişilere, kalplerinin ölmeyeceği müjdesi verilmektedir. Çünkü onlar, ibadetin lezzetini tadarak nefsî arzulardan geçmiş insanlardır. Herkes nefse câzip gelen hevesler peşinde koşarken, onlar böyle fânî lezzetlere iltifat etmeyerek ibadetten haz alırlar. Günahların çokluğu yüzünden kalplerin öldüğü bir zamana denk gelseler bile, onların kalpleri diri kalır, dünya sevgisine boğulmaz, dünyayı âhirete tercih etmez ve asla küfre düşmezler. Âkıbetleri de hayrolur. Böyle insanlar, ölüm ânında, kabirde ve kıyamet günü hayrete düşüp şaşkına dönmez, bilâkis kalb-i selîm ile Rab’lerinin huzûruna çıkarlar. Çünkü, onlarda ibadet aşkı vardır. İmtihan dünyasında olduklarının ve ölünceye kadar fırsatlar âleminden istifâde etmeleri gerektiğinin şuur ve idrâki içindedirler.

Bir şey nâdir ve yapılması zor olduğunda, daha büyük bir kıymet ifade eder. Herkes bayram heyecanı ile ibadeti unutturken, bazı insanların bayram gecelerini ihyâ etmesi, onların kalbindeki imanın ve Allah muhabbetinin sağlamlığını göstermektedir. Bütün kalpler ölse bile, böyle iman ve muhabbetle dolu gönüller aslâ ölmez.

İkinci hadisimizde bayramların, ictimâî birlik ve beraberlik, hediyeleşme, yardımlaşma, ikrâm etme, ilâhî nîmetlerden faydalanma ve Allah Teâlâ’yı zikretme günleri olduğu haber verilmektedir. Yoksa bayramlar eğlence ve tatil günleri değildir.

Bununla birlikte, düğün ve bayramlarda, sevinç göstermek için, nefsi yanlış heveslere sevketmeyecek şekilde icra edilen oyun ve eğlencelere cevaz verilmiştir. Çünkü bayramlarda müslümanların, sevinçli olduklarını açıkça ortaya koymaları, dînin prensiplerindendir. (Ahmed Naîm, *Tecridi Sarîh Tercümesi*, III, 157)

Nitekim bir bayram günü, iki kız çocuğu Hz. Âişe'nin yanında Buâs Harbi'ne âit ezgiler söylüyorlardı. Peygamber Efendimiz de elbisesiyle başını örtmüş, istirahat ediyordu. O esnâda Hz. Ebû Bekir gelerek müdahale etmek istedi.

Rasûlullah (s.a.v) başındaki örtüyü açarak:

“–Ey Ebû Bekir! Her milletin bayramı vardır; bu da bizim bayramımız!” buyurdu. (Buhârî, İydeyn, 3; Müslim, Salâtu'l-İydeyn, 16)

Yani Allah Rasûlü (s.a.v), kendisi seyretmemekle birlikte, müslümanların bu şekilde sevinç göstermesine müsâade etti. Yine bir bayram günü, Habeşistan'dan gelen bir heyet, mescidde kalkan ve mızrak oyunu oynuyordu. Efendimiz, Hz. Âişe'yi arkasına gizleyip üzerini de ridâsıyla örterek omzunun üzerinden bu oyunu seyrettirdi. (Buhârî, İydeyn, 2; Salât, 69)

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, mübah görülen bu eğlence ve sevinç gösterme havasının, meşru hududu aşmaması için, bayramların dinî yönünü hep öne çıkarmıştır. Bayramlarda ibadete, hayır yapmaya ve zikre teşvik eden Allah Rasûlü (s.a.v), hadislerinde şöyle buyurmuştur:

“Bu günümüzde yapacağımız ilk şey, namaz kılmaktır.” (Buhârî, İydeyn, 3, 10; Müslim, Edâhî, 7)

“Bayramlarınızı, tekbir getirmek sûretiyle zînetlendiriniz!” (Heysemî, II, 197)

Nitekim ashâb-ı kirâm, bayramları coşkulu **tekbir**leriyle canlandırmışlardır. Hz. Ömer, Mina'daki küçük çadırında tekbir alırdı, mesciddeki insanlar bunu işitir onlar da tekbir getirmeye başlardı. Çarşı pazardakiler de onlara katılınca, Minâ, tekbir sadâlarıyla çınılardı. İbn-i Ömer de o günlerde devamlı tekbir getirirdi. Namazlardan sonra, yatağına uzanınca, çadırına girince, oturduğu yerde, yürüdüğünde, hâsılı teşrik günlerinin tamamında her hâlükârda tekbir getirirdi. (Buhârî, İydeyn, 12)

Görüldüğü gibi müslümanların sevinmesi de Allah'a ibadet ederek ve O'nun dînini yücelterek olmaktadır. Sevinçlerinde nefsin payı yoktur. Onlar hiçbir zaman, sevinç ve sürûr anlarında haddi aşarak isrâfa ve haramlara düşmezler. Bu sürûr günlerinde, Allah'ın râzı olacağı güzel davranışlara koşar, bilhassa muhtaçların ve gariplerin gönüllerini hoşnud etmeye çalışırlar. Yoksul, kimsesiz, yetîm, dul, yorgun ve bîtâb düşmüş kimselerin ellerinden tutar; çocukları, bilhassa öksüz ve fakir olanları sevindirirler. Bayramlar, müslümanların mânevî duygularını ha-

rekete geçirmek sûretiyle, dostluk ve akrabâlık hislerini kuvvetlendirir; şefkat, merhamet, vefâ ve diğergâmlık gibi güzel hasletleri zirveye ulaştırır.

Müslümanların, bayram öncesi yardımlaşma ve diğergamlık duygularını gösteren şu misâl, ne güzeldir:

Yüz dinardan başka bir şeyi olmayan bir adam vardı. Bayram yaklaştığında, dostlarından biri ona mektub yazıp:

“Bayram geldi, ama çocukların ihtiyâcını görecekt hiçbir şeyimiz yok” diyerek bir şeyler istedi. Bunun üzerine o zât, yanında bulunan yüz dinarı bir keseye koyup ağzını da mühürleyerek arkadaşına gönderdi. Kese adama ulaştıktan bir müddet sonra, ona da başka bir dostundan yazı geldi. O da elinin daraldığını ifadeyle bayramdaki ihtiyaçları için kendisine yardım etmesini istiyordu. Adam kendisine gelen keseyi olduğu gibi bu arkadaşına gönderdi.

Keseyi ilk gönderen kişi, elinde bir şey kalmadığından, o da başka bir arkadaşına mektup yazdı. Bu zât ise, dinarların ulaştığı üçüncü kişiydi. O da elindeki keseyi mühürüyle birlikte dostuna gönderdi. Para kesesini alan adam, bunun kendi gönderdiği kese olduğunu görünce çok şaşırdı. Paraları yanına alarak dostuna gitti:

“Bana gönderdiğin bu kesenin durumu nedir?” diye sordu.

O da durumu anlattı. Meselenin anlaşılması üzerine adam:

“Haydi, diğer arkadaşımızın yanına gidiyoruz” dedi.

Keseyi alıp beraberce diğer arkadaşlarının yanına gittiler, aralarında konuştular ve keseyi açarak içindeki parayı paylaştılar. (Hatîb Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XIV, 282)

Bayram günü ilk bayramlaşma, bizden istiğfar, dua ve sadaka sevabı bekleyen geçmişlerimizle yapılır. Onlara Fâtihalar ve sadaka sevapları ikrâm edilerek ruhlârı şâd edilir. Hallerinden ibret alınarak, hakîkî bayrama hazırlık yapmak gerektiği anlaşılır. Daha sonra akraba, eş ve dost ziyaretleri yapılarak hâl hatır sorulur. Herkes birbiriyle helalleşir ve dargınlar barışır.

İslâm'ın, bayramlarda yapılmasını güzel gördüğü bazı hususlar vardır. Onlardan bir kısmı şöyledir:

Bayram sabahı erken kalkmak, gusletmek, misvak kullanarak ağzı temizlemek, güzel koku sürünmek, temiz ve güzel elbiseler giymek, Allah'ın lûtf ve nimetlerine şükretmek için sevinçli ve neşeli görünmek...

Bayram namazını, açık ve geniş bir alanda kılmak daha faziletlidir. **Musallâ/namazgâh**⁷⁶ denilen bu geniş alana erkek, kadın, çocuk herkesin gelmesi istenmiştir. Hatta namaza mânî özü olan hanımların bile gelip hayra ve müslümanların dualarına iştirak etmeleri tavsiye edilmiştir. Çünkü bayram namazında kalabalık görünmek, inançsızlara karşı bir güç gösterisi ve Allah'ın dînini yüceltme mânâsı taşır.

Ramazan Bayramı'nda, camiye gitmeden evvel tatlı bir şey yemek sünnettir. Allah Rasûlü (s.a.v), birkaç hurma yemeden bayram namazına çıkmazdı. Bunların da üç, beş gibi tek sayıda olmasına dikkat ederdi. (Buhârî, İydeyn, 4)

Kurban Bayramı'nda namazdan dönünceye kadar bir şey yemeyip, teberük kurbanın etinden yemek, güzel görülmüştür. Çünkü böyle yapmak, kurbanı ehemmiyet verip tâzimde bulunma mânâsı taşır.⁷⁷

Namaza giderken Ramazan Bayramı'nda içten, Kurban Bayramı'nda ise açıktan tekbir getirmek, dönüşte mümkün ise farklı bir yoldan gelmek⁷⁸, mü'minlere rast geldikçe güler yüz gösterip tatlı söz söylemek ve imkân nisbetinde sadaka vermek de bayramın güzelliklerindendir.

Diğer bir husus da şudur: Peygamber Efendimiz, herhangi bir düşman tehlikesi yokken bayramlarda, mescidlerde, çarşı-pazarda ve insanların kalabalık olduğu yerlerde silâh taşımayı uygun görmemiştir. (Buhârî, İydeyn, 9; Salât, 66; Fiten, 7; Müslim, Birr, 120-124; İbn-i Mâce, İkâme, 168; Abdurrazzak, *Musannef*, III, 289)

6. Zekât

٦١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«إِذَا أَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ».

61. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

⁷⁶ **Musallâ/Namazgâh:** Açık havada namaz kılmaya mahsus olan yere verilen bir isimdir. Yerleşim merkezlerinin dışında bayram, yağmur duası (istiskâ) ve cenâze namazlarının kılındığı muayyen yerlere denir. Bu ifade, yol kenârlarında yolcular için yapılan üstü açık mescidler için de kullanılır. Rasûlullah (s.a.v) uzun bir sefere çıktığında istirahat ettiği yerlerde tesbit edilen münâsib bir alan temizlenir, etrâfına taşlar dizilerek sınırları tâyin edilir ve burası namazgâh edinilirdi. Peygamber Efendimiz'in Tebük Seferi esnâsında on beş kadar yerde böyle açık mescidler yapılmıştır. (Vakîdî, III, 999; İbn-i Hişâm, IV, 179) Rasûlullah (s.a.v) Mekke yolunda da muhtelif mekânlarda namazgâhlar edinmiştir. (Buhârî, Salât, 49) Bu sünnet daha sonraki devirlerde devam etmiş, namazgâhlar zaman zaman ordunun konakladığı yerler olmuştur. (Nebi Bozkurt, "Namazgâh" mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, 357-358)

⁷⁷ Şâh Veliyyullâh ed-Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, II, 79.

⁷⁸ Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, bayram namazlarına farklı yollardan gidip dönerdi. (Buhârî, İydeyn, 24)

“Malının zekatını verdiğinde, üzerindeki borcu ödemiş olursun.” (Tirmizî, Zekât, 2/618)

٦٢. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ
يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلَهْزِمَتَيْهِ يَعْنِي شِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا مَالِكٌ أَنَا كَنْزُكَ»
ثُمَّ تَلَا:

(وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ) الْآيَةَ.

62. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Bir kimseye Allah Teâlâ mal verir, o da zekâtını ödemezse, bu mal kıyamet günü oldukça zehirli büyük bir yılan hâlinde karşısına çıkarılır. Yanaklarının üzerinde (gazap ve zehrinin şiddetini gösteren) iki siyah nokta vardır. O gün bu azgın yılan, mal sahibinin boynuna dolanıp (ağzını kapatacak şekilde) iki yanından şiddetle ısırır ve:

«–Ben senin (dünyada çok sevdiğin) malınım, ben senin hazînenim!» der.”

Rasûlullah (s.a.v), sözlerine delil olarak şu âyet-i kerimeyi okudu:

“Allah’ın fazlından kendilerine verdiği nimetleri infak hususunda cimrilik edenler, sakın bunu kendileri için hayır sanmasınlar; bilakis bu, onlar için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına dolacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.” (Âl-i İmrân 3/180) (Buhârî, Zekât, 3; Tirmizî, Tefsir, 3/3012)

Açıklamalar:

Kullarına her türlü nimeti bahşeden Allah Teâlâ, onların mallarında fakirlere âit bir hak olduğunu bildirmiştir.⁷⁹ Zekât ismi verilen bu miktar, zenginin gönlünden koparak verdiği bir hayır olmayıp, fakirin Allah tarafından tâyin edilen hakkıdır. İnsan fakirin o hakkını çıkarıp vermedikçe mes’ûliyetten kurtulamaz. Bu sebeple **birinci hadiste**, malımızın zekâtını verdiğimizde üzerimizdeki hakkı ödemiş ve mes’ûliyetten kurtulmuş olacağımız ifade edilmektedir.

⁷⁹ Zâriyât 51/19; Meâric 70/24-25.

Diğer taraftan zekât, servet sahiplerinin nâil oldukları ilahî nimetlere karşı ifâ etmeleri gereken şükrün bir ifadesidir. Cenâb-ı Hak, şükredildiği takdirde nimetlerini artıracığını, nankörlük edildiğinde ise azâbının şiddetli olduğunu bildirmiştir. (İbrâhîm 14/7)

Allah Teâlâ, zekâtı kullarına bir vazife olarak yüklemekle birlikte, her zamanki gibi yine merhametini onlardan esirgememiş ve bu vecîbeyi yerine getiren kullarına pek çok lûtuflarda bulunmuştur:

Her şeyden önce **“Zekât”** kelimesi; **“temizlemek”** ve **“artırmak”** mânâlarına gelir. Yüce Rabbimiz, emrine itaat ederek zekâtını güzelce ödeyen kullarının nefislerini bencillik, cimrilik, mal ve dünya sevgisi gibi mezmûm sıfatlardan temizleyerek onları güzel ahlâk sahibi kullarından eyler. Bununla birlikte, mallarını da temiz ve helâl u hoş kılıp bereketlendirir. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Onların mallarından sadaka⁸⁰ al; bununla onları (günahlardan) temizler ve arındırıp yüceltirsin...” (Tevbe 9/103)

“Siz hayır yolunda ne harcarsanız, Allah onun yerine daha iyisini verir...” (Sebe 34/39)

Bunu destekler mâhiyette Allah Rasûlü (s.a.v), Fıtır Sadakası’nın kimler tarafından ve ne kadar verileceğini açıkladıktan sonra şöyle buyurmuştur:

“...Allah, zengininizi günahlardan arındırıp malını temizler. Fakirinize gelince Allah ona, sadaka olarak verdiğiinden daha fazlasını ihsân eder.” (Ebû Dâvûd, Zekât, 21/1619)

Herkesin bildiği bir hakikattir ki, malının zekâtını veren ve fukaraya yardıma koşan ihlâslı ve hayırsever kimselerin malı, günden güne umulmadık sebeplerle artar. Bu berekette, sevindirilen fakir gönlünün büyük bir tesîri olduğu muhakkaktır.

Bir de **“İmanın Halâveti”** başlığı altında zikrettiğimiz bir hadis-i şerifte, her sene malının zekâtını gönül hoşluğuyla veren ve bunun için malının kötüsünden değil, orta hâllisinden ayıran kimselerin, imanın tadını alacağı ifade edilmiştir. (Ebû Dâvûd, Zekât, 5/1582)

Zekâtın pek çok ferdî faydaları yanında toplum nizâmı açısından da vazgeçilmez fonksiyonları vardır. Zekât, farklı seviyelerdeki insanlar arasında kurulan ve cemiyeti bütünleştiren bir köprüdür. Zenginlerle fakirler arasındaki mesafeyi asgarîye indirir. Fakirlerin sayısını azaltarak, bu sebeple meydana gelen birçok

⁸⁰ Kur’ân ve hadislerde geçen “Sadaka” kelimesi, yerine göre “Zekât” mânâsına gelir. Zekât, sahibinin imânındaki sadâkat ve olgunluğa delalet ettiği için ona “Sadaka” ismi de verilmiştir. Nitekim:

“Sadaka burhândır” (Müslim, Tahâret, 1) hadisiyle buna işaret edilmiştir. Ancak sadaka, hem farz hem de nafil olan malî ibadetler için kullanılırken, zekât sadece farz olana denir.

tatsız hâdisenin önüne geçer. Fakirlerin gönüllerinde zenginlere karşı doğabilecek kıskançlık ve kin duygularını söndürür. İnsanları sevgi, saygı ve kardeşlik bağlarıyla kaynaştırıp bir araya getirir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v):

“Zekât, İslâm’ın köprüsüdür” buyurmuştur. (Beyhakî, Şuab, III, 20, 195; Heysemî, III, 62)

Bu hadis-i şerif, zekâtın aynı zamanda âhirette kurulan bir köprü olduğunu da beyan etmektedir. **Katâde**’nin nakline göre;

“Zekât, cehennem ile cennet arasında bir köprüdür. Kim zekâtını öderse köprüyü geçerek cennete nâil olur.” (Abdurrazzâk, Musannef, IV, 108)

Zekât verilmediğinde ise bütün bu faydalar tersine dönerek, fert ve toplum aleyhine büyük zararlar meydana gelir. **İkinci hadiste**, bunun acıklı âkıbeti gözler önüne serilmektedir. Orada bahsedilen misâl, âhiretteki elem verici azâbı anlatmakla birlikte, bir taraftan da zekât vazifesini yerine getirmeyenlerin dünyadaki huzursuz hâllerini tasvir etmektedir. Allah’ın, lûtfundan verdiği malı yine Allah’tan kıskanarak cimrilik yapan ve neticede ahlâkî zaafa mübtelâ olan insanın, ne dünyada ne de âhirette huzur bulması mümkün değildir. Zekât vermek sûretiyle tedâvi edilmeyen cimrilik hastalığı, insanı dünyada sıkıntı içinde bıraktığı gibi, âhirette de yılanların zehrine dûçar eder.

Allah Rasûlû (s.a.v), bu zararlı hastalık hakkında şöyle buyurmuştur:

“Cimrilikten daha kötü hangi hastalık vardır ki?!” (Buhârî, el-Edebü’l-müfred, no: 296. Ayrıca bkz. Buhârî, Humus, 15, Meğâzî, 73; Ahmed, III, 308)

“İnsanda bulunan en şerli şey, aşırı cimrilik ve şiddetli korkudur.” (Ebu Davud, Cihâd, 20/2511)

Efendimiz, başka bir hadislerinde de cimriliği, helâk edici vasıflar arasında zikretmiştir. (Münâvî, III, 404/3471)

Zekâtını vermeyerek cimrilik illetinin pençesine düşen, böylece malında yığınla kul hakkı ve milyonlarca göz bulunan bir kişinin, rahat etmesi ve gönül huzûrunu tatması mümkün müdür? Dünyada sevgi ve duadan mahrum yaşayan bu insan, tabî ki âhirette de en ağır cezaya çarptırılacaktır. Dünyada malının bereketini göremeyeceği gibi, zekât olarak vereceği meblağdan daha fazlası, muhtelif vesîlelerle elinden çıkacaktır.

Bu anlayıştaki fertlerin çoğalmasıyla, toplumda zekât, ağır bir yük olarak görülmeye başlar ve zamanla tamamen ihmal edilir. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, bu duruma gelen toplumların başına bir kısım belâların geleceğini haber vermiştir.⁸¹ Bir defâsında da şöyle buyurmuştur:

⁸¹ Tirmizi, Fiten, 38/2210, 2211.

“Mallarının zekâtını vermekten kaçınan her millet, mutlaka yağmurdan mahrum bırakılır ve hayvanları olmasa, onlara yağmur yağdırılmaz.” (İbn-i Mâce, Fiten, 22; Hâkim, IV, 583/8623)

Yani zekât terk edildiğinde, toplumdan bereket kaldırılır. Yağan yağmur ve verilen rızıklar da ibadette beli bükülmüş kullar, mâsumlar ve hayvanlar hürmetine ihsân edilir. Zekât ihmâl edildikçe toplum düzeni sarsılarak zenginle fakir arasında derin uçurumlar meydana gelir. Bu durum pek çok muhtaç insanı kötülüklerle sevkeder. Neticede ne zenginin ne de fakîrin huzûru kalır. Bu tehlikeye dikkat çeken Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Allah yolunda infak⁸² edin! Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Bir de ihsanda bulunun, zira Allah (iyilikte bulunan, işini güzel yapan ve ihsân şuuru ile yaşayan) muhsinleri sever.” (Bakara 2/195)

Buraya kadar sayılanlar, zekâtı terk etmenin dünyevî zararlarıdır. Âhiretteki azâbının ise hadisimizde kısmen açıklandığı gibi çok şiddetli olacağı haber verilmektedir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“...Altın ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda infak etmeyenler yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! (O paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki): «İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!»” (Tevbe 9/34-35)

Bu hususta pek çok hadis-i şerif de vardır. Onlardan biri şöyledir:

Allah [Rasûlü’nün yakınlarından](#) bir kadın, kız çocuğunu yanına alarak Efendimiz’i ziyarete gelmişti. Kızının kolunda altından iki kalın bilezik vardı.

Rasûlullah (s.a.v) kadına:

“–Bunun zekâtını veriyor musun?” diye sordu.

Kadın:

“–Hayır” dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Allah’ın kıyamet günü, onların yerine sana ateşten iki bilezik takması hoşuna gider mi?” buyurdu.⁸³

Kadın hemen onları çıkarıp infak etmesi için Peygamber Efendimiz’e uzattı ve:

⁸² İnfak, farz kılınan zekâtı ve gönüllü olarak yapılan her türlü hayrı ihtivâ etmektedir. (Mustafa Çağrıncı, “İnfak” mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 289)

⁸³ Zînet eşyasının zekâtı hususunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. İhtiyata uygun olan, onun zekâtını vermektir.

“–Bunlar Allah Rasûlü’ne âittir!” dedi. (Ebû Dâvûd, Zekât, 4/1563)

Dolayısıyla bir mü’min, zamanı geçmeden ve pişmanlık duymadan evvel, zekâtını gönül rahatlığıyla vermelidir. Aksi takdirde öyle bir zaman gelir ki, artık fırsatı kaçırmış olur ve istese de zekât veremez. Pişmanlık ve hasret ateşleri içinde kıvranmaya başlar. Nitekim **İbn-i Abbâs** (r.a):

“Kimin hacca gidecek veya zekât farz olacak kadar malı bulunur da bu farzları ifâ etmezse, ölüm sırasında dünyaya geri dönmeyi (rec’a) talep eder” buyurmuş ve şu âyetleri okumuştur:

“Ey iman edenler, mallarınız ve evlâtlarınız sizi Allah’ın zikrinden alıkoymasın! Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrâna uğrayanların tâ kendileridir. Herhangi birinize ölüm gelip de: «Ey Rabbim, beni yakın bir müddete kadar geciktirsen de sadaka versem ve sâlihlerden olsam» demesinden evvel size rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak edin! Allah, eceli geldiğinde hiç kimseyi asla tehir etmez. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Münâfikûn 63/9-11)
(Tirmizî, Tefsir, 63/3316)

7. Sadaka ve İnfak

a. İnfaktaki Bereket

٦٣. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: (أَنْفَقَ أَنْفَقَ عَلَيْكَ) وَقَالَ: يَدُ اللَّهِ مَلَأَى لَا تَغِيضُهَا نَفَقَةً سَحَاءَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَقَالَ: أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مِنْذُ خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَغْضُ مَا فِي يَدِهِ».

63. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah -azze ve celle- «Sen infak et ki, ben de sana infak edeyim» buyurdu. Allah’ın hazîneleri geniştir. Bütün mahlûkâta verdiği rızıklar O’nun hazînesinden hiçbir şey eksiltmez. O, gece gündüz ardı arkası kesilmez infaklarda bulunur. Semâ ve arzı yarattığı günden beri Allah’ın infak ettiği şeyleri bir düşünün! Bunlar, O’nun mülkünden hiçbir şey eksiltmemiştir.” (Buhârî, Tefsîr, 11/2; Tevhîd, 22)

٦٤. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدَلٍ تَمَرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ وَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِيَمِينِهِ ثُمَّ يُرِيهَا لِصَاحِبِهِ كَمَا يُرِي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ».

64. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Kim, helâl kazancından bir hurma kıymetinde sadaka verirse, -ki Allah, helâlden başkasını kabul etmez- Allah o sadakayı bizzat kabul eder. Sonra onu, dağ gibi oluncaya kadar, herhangi birinizin tayını büyüttüğü gibi, sahibi için ihtimamla büyütür.” (Buhârî, Zekât, 8; Tevhîd, 23; Müslim, Zekât, 63, 64. Ayrıca bkz. Tirmizî, Zekât, 28/661, Nesâî, Zekât, 48/2523; İbn-i Mâce, Zekât, 28)

٦٥. عَنْ خُرَيْمِ بْنِ فَاتِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ أَنْفَقَ نَفَقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كُتِبَتْ لَهُ بِسَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ».

65. Hureym bin Fâtik (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Allah yolunda malını harcayan kimseye, harcadığının yedi yüz misli ecir/sevap verilir.” (Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 4/1625; Nesâî, Cihâd, 45/3184)

٦٦. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَتَتْهُمْ ذَبْحُوا شَاةً فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَا بَقِيَ مِنْهَا؟» قَالَتْ:

«مَا بَقِيَ مِنْهَا إِلَّا كَتِفُهَا» قَالَ:

«بَقِيَ كُلُّهَا غَيْرَ كَتِفِهَا».

66. Hz. Âişe vâlidemizden rivâyet edildiğine göre Peygamber Efendimiz'in âilesi bir koyun kesmişti. Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) bir ara:

“–Ondan geriye ne kaldı?” diye sordu.

Hz. Âişe (r.a):

“–Sadece bir kürek kemiği kaldı” cevabını verdi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v):

“–Hakikatte bir kürek kemiği hariç, hepsi duruyor!” buyurdu. (Tirmizî,

Kıyâmet, 33/2470)

Açıklamalar:

İnsanoğluna muhtaç olduğu her şeyi lûtfeden Allah Teâlâ,⁸⁴ onların da bu nimetlerden başkalarını istifâde ettirmesini istemektedir. Bunun için, kolayca verilebilecek kırkta birlik miktarı farz olarak belirledikten sonra, isteyenlerin daha fazla sevap kazanabilmesi için sadaka kapısını açık bırakmıştır. Kişi, kendisini ve bakmakla mes’ûl olduğu kimseleri sıkıntıya düşürmemek şartıyla, istediği kadar infak etmekte serbest bırakılmış ve ısrarla buna teşvik edilmiştir. Hatta Allah Rasûlü (s.a.v):

“Malda, zekattan başka da hak vardır” buyurmuştur. (Tirmizî, Zekât, 27/659-660. Ayrıca bkz. Bakara 2/177)

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bir gün, infâkın hikmet ve faziletini beyan ederek ashâbına şöyle hitâb etmiştir:

“Ey insanlar, tasaddukta bulunun! Ey insanlar, tasaddukta bulunun ki kıyâmet günü size onunla şahitlik edeyim. Belki de biriniz, devesinin yavruları tok ve rahat bir şekilde yatarken, yakınında (amcasının) oğlu açlıktan kıvrılmış hâldedir. Belki birinizin ağaçları güzel meyve vermiş, malı artarken, komşusu hiçbir şeyi olmayan bir yoksuldur. Bir adam yok mu ki develerinden birini sadaka olarak versin de bu deve, fakir âile için sabah bir ihsân, akşam bir ihsan olsun/onlara sabah akşam süt versin. Dikkat edin! Bunun mükâfatı pek büyüktür.” (Âlûsî, X, 146, [Tevbe 9/79]; Ali el-Müttakî, no: 16181)

Pek çok âyet ve hadiste, infak ehlinin kesinlikle mahrum kalmayacağı, ilâhî rahmeti celbederek mutlaka karşılığını göreceği ve berekete nâil olacağı müjdelenmiştir. **Birinci hadisimizde** bunu ifade eden Rasûlullah (s.a.v), Yüce Rabbimizin hazinelerinin tükenmeyeceğini söyleyerek, infaka teşvik etmekte ve bu hususta insanlara cesâret vermektedir. Diğer bir hadisinde de şöyle buyurmuştur:

“Yeminle ifade edebileceğim üç husus vardır:

1. Sadaka vermekle kulun malı eksilmez.

2. Allah, uğradığı haksızlığa sabreden kişinin şerefini arttırır.

3. Dilenme kapısını açan kimseye Allah, fakirlik kapısını açar.” (Tirmizî, Zühd, 17/2325. Ayrıca bkz. Müslim, Birr, 69)

O hâlde insan, karşılığını Allah’tan bekleyerek infak etmekten kesinlikle korkmamalıdır. Zira, bütün mahlûkatına her an infak hâlinde olan Cenâb-ı Hak,

⁸⁴ İslâm’a göre insanın elindeki servetin asıl sahibi Allah’tır. O’nun imtihan maksadıyla ve emânet olarak verdiği bu servetten başkalarına infakta bulunmak gerekir. (Nûr 24/33; Hadîd 57/7; Bakara 2/3; Ra’d 13/22)

sadaka veren kuluna, daha fazlasını ihsân etmeye elbette kâdirdir. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Allah faizi mahveder (faiz karışan malın bereketini giderir), **sadakaları ise bereketlendirir.**” (Bakara 2/276)

Hız. Ali’nin şu hikmetli nasihatı da, aynı mevzuya temas etmektedir:

“Yoksullaştığınız zaman sadaka veriniz ki, Allah da sanki kendisiyle ticaret yapmışsınız gibi size bol rızık versin.” (Şerif er-Radıy, *Nehcü’l-Belâğa*, no: 258)

Ebû Mes’ûd el-Ensârî (r.a), infâkın bereketini gösteren bir sözünde şöyle der:

“Rasûlullah (s.a.v), bize tasaddukta bulunmayı emredince, bizden biri çarşıya gider, sırtında yük taşıyarak bir müd⁸⁵ (mal) kazanır ve ondan infak ederdi. Bugün onlardan bir kısmının yüz bin (dınarı) var.” (Buhârî, Zekât, 10)

Sadakanın maddî bereketinin yanında, mânevî bereketi de çoktur. Bu husus **ikinci hadisimizde** güzel bir misalle anlatılmaktadır. Tasadduk edilen şey küçük bir şey bile olsa, Cenâb-ı Hak onun ecir ve sevabını artırır, hayâl edilemeyecek derecede büyütür ve ona, yapılan iyilikle kıyâslanamayacak kadar bol karşılık verir. Bu durum, Allah Teâlâ’nın sadaka ve infaktan son derece hoşnut olduğunu göstermektedir. Nitekim, bunu ifade etmek için hadisimizin metninde, Allah’ın sadakayı sağ eliyle aldığı bildirilmiştir. “Sağ eliyle” ifadesi, Allah’ın sadakayı memnûniyetle kabul buyurduğunu gösteren teşbîhî bir anlatımdır. Yoksa Allah Teâlâ hiçbir mahlûka benzemez.

Cenâb-ı Hakk’ın sadaka verenlerden râzı olduğunu gösteren diğer bir rivâyet de şöyledir:

“Sadaka, muhtacın eline geçmeden evvel Allah Teâlâ’nın eline geçer. Allah, sadaka vesîlesiyle, sahibine âhirette verilecek ecir dışında, dünya musîbetlerinden yetmiş kapıyı kapatır. Cüzam, alaca hastalığı ve kötü hastalıklar bunlardandır.” (Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 81. Ayrıca bkz. *Taberânî, Mûcemu’l-Kebîr*, IX, 109; Heysemî, III, 110, 111; Ali el-Mütttekî, VI, 377/16134)

Allah’ın sadaka karşısındaki memnûniyetini ve ona âhirette vereceği karşılığı haber veren diğer bir hadiste şöyle buyrulur:

“Hangi müslüman ihtiyacı olan bir müslümana elbise giydirirse, Allah da ona cennetin yeşil elbiselerinden giydirir. Hangi müslüman aç bir müslümanı doyurursa, Allah da ona cennet meyvelerinden ikrâm eder. Hangi müslüman susamış bir müslümana su verirse, Allah da ona, kabı mühürlü hâlde cennet şarâbı (Rahîk-ı Mahtûm) içirir.” (Ebû Dâvûd, Zekât, 41/1682; Tirmizî, Kıyâmet, 18/2449; Ahmed, III, 13)

⁸⁵ **Müd**, yaklaşık 687 gr. ağırlığında bir ölçü birimidir.

Rasûlullah (s.a.v) bir defâsında sadakanın, geniş ve şümullü olan mânevî bereketini anlatarak şöyle buyurmuştur:

“Allah -azze ve celle- bir lokma ekmek, bir avuç hurma ve yoksulun faydalanacağı buna benzer bir şey vesîlesiyle üç kişiyi cennetine koyar:

- 1. Evin sahibi ve onun verilmesini emreden kişi,*
- 2. Verilecek şeyi hazırlayan zevce,*
- 3. Sadakayı yoksulun eline veren hizmetçi.”*

Bunları ifade ettikten sonra Rasûlullah (s.a.v) sözlerini şöyle tamamlamıştır:

“Hiçbirimizi unutmayan Allah’a hamdolsun!” (Heysemî, III, 112)

Diğer taraftan insanın malından ve canından vermesi, onun rûhâniyetini geliştirip şahsiyetini yüceltir. İnsan, başkasından aldığı şeyler sebebiyle ezilirken, verdikleri sebebiyle yücelir. Dolayısıyla insanlara infak ve ikrâm etmek, kişinin mânevî olgunlaşmasına yardım eder.

Burada temas edilmesi gereken mühim bir husus daha vardır: Rasûlullah (s.a.v), her şeyden önce, sadakanın helâl kazançtan verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü dünya ve âhîret saâdetinin başı, helâl lokmadır. Allah Rasûl (s.a.v) bir hadisinde bu şartı şöyle îzah etmiştir:

“...Bir kişi haramdan mal kazanır ve onu harcarsa, bu ona bereketli kılınmaz; tasaddukta bulunursa kabûl edilmez. Arkasında bıraktığı da onu ancak ateşe yaklaştırır. Çünkü Allah -azze ve celle- kötülüğü kötülükle silmez, lâkin kötülüğü iyilikle yok eder. Hiç şüphesiz habîs habîsi silip yok etmez.” (Ahmed, I, 387)

Üçüncü hadisimizden anlaşıldığına göre, en üstün infak, Allah yolunda, yani O’nun dinini yüceltip insanlara tebliğ etmek uğrunda yapılındır. Böyle bir infâka verilecek ecir ve bereket, hadisimizde çokluk bildiren bir rakamla ifade edilmiştir. Veya bu rakam asgarî seviyeyi göstermektedir. Zira Allah dilediğine kat kat fazla, hatta hesapsız olarak sevap verir. Bu durum âyet-i kerimede şöyle haber verilir:

“Allah yolunda mallarını harcayanların misâli, yedi başak bitiren bir tâne gibidir ki, her başakta yüz tâne vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah’ın lûtfu geniştir, O herşeyi bilir.” (Bakara 2/261)

Tasaddukta bulunmak, malı artırmakla kalmaz, bir de onu ebedîleştirir ve yok olmaktan kurtarır. İnsanın elinde bulunan mal, her an telef olmakla yüzyüzedir. Sağlam kalsa bile, lüzumsuz bir yere harcanarak vebal hâline gelebilir. Hatta, insanın kendisi için harcadığı mal bile tam yerinde sarfedilmezse, israf veya lüks

sayılır ve zâyî olur. Tasadduk edilen mala gelince o, sahibinin ihlâsı nisbetinde Allah katında muhâfaza edilerek ebediyet sermâyesi hâline dönüşür. İşte **dördüncü hadisimizde** Allah Rasûlü (s.a.v), bu hususu en güzel şekilde ifade etmektedir. Yani, verdiğimiz mal bizim olmakta, kendi tükettiklerimiz ise çoğu zaman elimizden çıkıp gitmektedir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“...Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Zaten siz, Allah rızasını aramaktan başka bir gâye ile infak etmezsiniz. Hayra dâir her ne infak ederseniz, karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.” (Bakara 2/272)

Diğer taraftan sadaka, dünyevî ve uhrevî pek çok sıkıntıyı defeder. Bunların bir kısmı, hadis-i şeriflerde şöyle haber verilir:

“Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadaka da günah(ın azâbını) söndürür.” (Tirmizî, İmân, 8/2616. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Fiten, 12)

“Sadaka, Rabbin öfkesini söndürür ve kişiyi kötü ölümden uzaklaştırır.” (Tirmizî, Zekât, 28/664)

“Müslümanın verdiği sadaka, ömrünü uzatır, kötü ölümü önler ve Allah onunla kibri, fakirliği ve övünmeyi giderir.” (Heysemî, III, 110)

“İnsanlar arasında hüküm verilinceye kadar, herkes sadakasının gölgesinde olacaktır.”

Bu hadisi bize nakleden râvîlerden biri olan Ebü'l-Hayr, hergün mutlaka bir sadaka vermeye gayret ederdi. Bu bir kek, bir soğan ve benzeri şeyler olsa bile... (Ahmed, IV, 147-8; Heysemî, III, 110)

Rasûlullah (s.a.v) diğer hadislerinde şöyle buyurur:

“Sadaka, sahipleri için kabirlerin sıcaklığını söndürür. Mü'min, kıyamet günü sadakasının altında gölgelenir.” (Heysemî, III, 110)

“Sadaka vermekte acele edin! Çünkü belâ, sadakanın önüne geçemez.” (Heysemî, III, 110)

Peygamber Efendimiz'in haber verdiğine göre Hz. İsa'ya bir grup insan uğramıştı. İsa (a.s):

“–Bunlardan biri, Allah dilerse bugün ölecek” buyurdu.

Onlar gittiler. Akşam olunca, sırtlarında odun demetleriyle tekrar Hz. İsa'nın yanına geldiler. İsa (a.s):

“–Odunları yere bırakın!” buyurdu.

Sonra o gün öleceğini söylediği kişiye:

“–Odun demetini çöz!” buyurdu.

Adam demeti çözdüğünde, içinden siyah bir yılan çıktı. Hz. İsa:

“–Bugün hangi sâlih ameli işledin?” diye sordu.

Adam:

“–Bugün herhangi bir sâlih amel işlemedim” dedi.

İsa (a.s):

“–İyi düşün, ne yapmıştın?” buyurdu.

Bu sefer o zât:

“–Bir amel işlemedim ancak elimde bir ekmek parçası vardı. O esnâda yanıma bir yoksul gelip bir şeyler istedi. Ben de ekmeğin bir kısmını ona verdim” dedi.

Bu cevap karşısında Hz. İsa (a.s):

“–İşte bu sâyede (belâ) senden uzaklaştırılmış” buyurdu. (Heysemî, III, 109-110; Ahmed, Zühed, I, 96)

Ashâb-ı kirâm, infak ve tasadduk hususunda birbirleriyle yarış ederlerdi. Buna misâl olarak gösterebileceğimiz şu hâdise ne kadar ibretlidir:

Hiz. Ömer (r.a) şöyle anlatır:

“Rasûlullah (s.a.v) bize tasaddukta bulunmamızı emretmişti. O günlerde malım da vardı. Kendi kendime, «Ebû Bekir’i geçersen ancak bugün geçebilirim» dedim ve malımın yarısını getirip Peygamber Efendimiz’e verdim.

Allah Rasûlü (s.a.v):

«–Âilene ne bıraktın?» buyurdu.

«–Şu getirdiğim kadar da onlara bıraktım» dedim.

Hiz. Ebû Bekir de elinde bulunan malın tamamını alıp getirdi.

Rasûlullah (s.a.v):

«–Ebû Bekir, çoluk çocuğuna ne bıraktın?» diye sordu.

Ebû Bekir (r.a):

«–Allah ve Rasûlü’nü bıraktım» cevabını verdi.

İşte o zaman kendi kendime, «Vallâhi onu hiçbir hususta kesinlikle geçemem!» dedim.” (Tirmizî, Menâkıb, 16/3675)

b. İnfakta Acele Etmek

٦٧. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ سَاهِمُ الْوَجْهِ قَالَتْ فَحَسِبْتُ أَنَّ ذَلِكَ مِنْ وَجَعٍ فَقُلْتُ:

«يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا لَكَ سَاهِمُ الْوَجْهِ؟» قَالَ:

«مِنْ أَجْلِ الدَّنَائِرِ السَّبْعَةِ الَّتِي أَتَيْنَا أَمْسٍ. أَمْسَيْنَا وَهِيَ فِي خُصْمِ الْفِرَاشِ».

67. Ümmü Seleme (r.a) anlatır:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz yanıma geldi, yüzünün rengi değişmişti. Bu hâlinin bir ağrı sebebiyle olduğunu zannettim:

“–Ey Allah’ın Peygamberi, neyiniz var, yüzünüzün rengi değişmiş?” diye sordum.

Efendimiz (s.a.v):

“–Bize dün gelen yedi dînâr yüzünden bu hâldeyim. Akşam oldu, hâlâ yatağın altında duruyorlar, (onları infak edemedik!)” cevabını verdi. (Ahmed, VI, 293; Heysemî, X, 238)

٦٨. عَنْ عُقْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ الْعَصْرَ فَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ مُسْرِعًا فَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ إِلَى بَعْضِ حُجَرِ نِسَائِهِ فَفَزَعَ النَّاسُ مِنْ سُرْعَتِهِ فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ فَرَأَى أَنَّهُمْ عَجِبُوا مِنْ سُرْعَتِهِ قَالَ:

«ذَكَرْتُ شَيْئًا مِنْ تَبَرٍّ عِنْدَنَا فَكَرِهْتُ أَنْ يَحْسِنِي فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ».

68. Ukbe (r.a) şöyle der:

Bir keresinde Medine’de Nebiyy-i Ekrem Efendimiz’in arkasında ikinci namazı kılımtım. Rasûlullah (s.a.v) selâm verip namazı bitirince sür’atle yerinden kalktı ve safları yara yara hanımlarından birinin odasına gitti. Ashâb-ı kirâm, Peygamber Efendimiz’in bu telaşından endişe ettiler. Allah Rasûlü (s.a.v) bir müddet sonra döndü, kendisinin bu acele davranışından dolayı cemaatin meraklanmış olduğunu gördü ve şöyle buyurdu:

“–Odamızda birazcık altın -veya gümüş- bulunduğunu hatırladım da beni meşgul etmesini hoş görmedim ve derhal dağıtılmasını emrettim.” (Buhârî, Ezân, 158; el-Amel fi’s-salât, 18; Nesâî, Sehv, 104/1363)

٦٩. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الصَّدَقَةِ أَكْثَرُ أَجْرًا؟» قَالَ:

«أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ صَاحِبُ شَيْءٍ تَخْشَى الْفَقْرَ وَتَأْمُلُ الْغِنَى وَلَا تُثْمِلَ حَتَّى إِذَا بَلَغْتَ الْخُلُقُومَ قُلْتَ: لِفُلَانٍ كَذَا وَلِفُلَانٍ كَذَا وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ».

69. Ebû Hüreyre (r.a) der ki:

Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz’e bir adam geldi ve:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Hangi sadakanın sevabı daha büyüktür?” diye sor-du.

Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Sıhhatin yerinde ve cimriliğin üzerindeyken, fakir düşmekten korkup daha zengin olmayı ümid ederken verdiğin sadakanın sevabı daha büyüktür. Bu işi can boğaza gelip de, «Falana şu kadar, filana bu kadar!» demeye bırakma! Zaten o mal vârislerinden şunun veya bunun olmuştur.” (Buhârî, Zekât, 11; Vasâyâ, 17; Müslim, Zekât, 92)

٧٠. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«لَأَنْ يَتَصَدَّقَ الْمَرْءُ فِي حَيَاتِهِ بِدِرْهَمٍ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمِائَةِ دِرْهَمٍ عِنْدَ مَوْتِهِ».

70. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)’den nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kişinin hayatında (sağlıklı iken) bir dirhem sadaka vermesi, ölümü esnâsında yüz dirhem sadaka vermesinden daha hayırlıdır.” (Ebû Dâvud, Vasâyâ, 3/2866)

Açıklamalar:

Sadaka, ferdî ve ictimâî faydaları sebebiyle, en hayırlı iyilik kapısı olarak görülmüştür. Nitekim bir önceki başlık altında, sadakanın bereketi ve faydalarına dâir pek çok rivâyet nakletmiştik. Dolayısıyla böylesine ehemmiyetli bir ibadetten istifâde etme hususunda eli çabuk tutmak gerekmektedir. Çünkü bütün hayırlı işlerde önde koşan Peygamber Efendimiz'in en bâriz vasıflarından biri de bu idi. **Birinci ve ikinci hadislerimizde**, Allah Rasûlü'nün sadaka mevzuunda ne kadar acele davrandığına dâir misaller görmekteyiz. Verilmesi düşünülen şey geciktiğinde, Rasûlullah (s.a.v) endişelenmiş, âdeti olmadığı hâlde namazdan sonra hemen kalkmış ve cemaati yara yara evine gitmiştir. Bunun sebebini ise geri döndüğünde şöyle açıklamıştır:

“Odamızda tasadduk edilmek üzere ayrılmış bazı şeyler olduğunu hatırladım ve zihnimi meşgul ederek bütün benliğimle Allah’a yönelmemi engellemesin, geciktirdiğim için de kıyamet günü hesâbını vermekle uğraşmayayım diye acele gidip ihtiyaç sahiplerine taksim edilmesini emrettim.”

Bir hayra karar verildiğinde, acele etmek lâzımdır. Zira âfetler malı telef eder veya başka bir mânî çıkabilir. En mühimi de ölümün ne zaman geleceği bilinmez. Dolayısıyla hayırlı işleri tehir etmek ve sonra yaparım diye düşünmek, doğru değildir. Bir de her şey zamanında güzeldir; vakti geçtiğinde kıymetini kaybeder. Bundan hareketle ecdâdımız; “Gündüzün hayrını geceye bırakma!” demişlerdir.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, camilerde insanların omuzlarına basarcasına onları yara yara gitmeyi muhtelif vesilelerle yasaklamıştır. Ancak **ikinci hadisi-mizde**, infak ve hayırda acele etmek için, buna müsâade ettiği anlaşılmaktadır. Bu da infak ve diğer hayırları yapma hususunda ne kadar acele etmek gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sadakanın en mühim faydalarından biri, insan nefsini arındırıp güzelleştirmesi ve sahibine iman sadâkati bahşetmesidir. İnsan, sadakanın sağladığı bu faydaya, en çok gençlikte ve güçlü kuvvetliyken ihtiyaç duyar. Hayatının baharında olan bir insan, çoluk çocuğunu büyütme için daha çok kazanması gerektiğini düşünür. Bu sebeple tasarrufa meyleder ve eli sıkı olur. Şeytan da fakir düşme korkusuyla [onu](#) sadaka ve infaktan vazgeçirir. (Bakara 2/268)

Bu duygular içinde nefse muhâlefet ederek tasaddukta bulunabilmek, hem başarılması zor, hem de nefsin terbiyesinde daha tesirli olduğundan, en kıymetli sadaka kabul edilmiştir. Diğer taraftan, hayatın bu devresinde verilen sadaka, kişinin âhireti dünyaya tercih ettiğini, amelini kalb-i selîm ve samîmî bir niyetle yaptığını göstermektedir. Ümitlerin tükendiği son âna bırakılan hayırlar ise, kişinin bencil davranarak kendini mîrasçılara tercih ettiği mânâsına gelir. Böylelerine her

ne kadar Allah ecir verse de, nasipleri az olur. Çünkü tünelin ucu görünmüş ve dünyadan ümid kesilmiştir.

İnsan, gençlik devresinde sadaka vermenin zorluklarını aşarak, zamanında sadakasını verirse kazanır, ömrünün sonuna bırakırsa kaybeder. Çünkü tasadduk etmeye fırsat bulamadan ölüm hastalığına yakalanabilir. Ondan sonra infak etmek istese de kimseye söz geçiremez. Zira mal, el değiştirmek üzeredir. Hırsı ve sevgisi sebebiyle Allah yolunda infak etmediği malı, artık başka hırsların ve arzuların pençesine düşmüştür. Dolayısıyla akıllı bir kimse, sıhhati yerindeyken hayır işlerinde acele etmeli ve âhireti için tedârikte bulunmalıdır. İnsan kendi eliyle iyilik yapmazsa, başkasının onun adına hayır işlemesini beklememelidir. Kendisi geçmişleri için ne yapabildi ki evlâtlarından medet ummaya yüzü olsun! Şunu asla unutmamalıdır ki, insanın Allah yolunda verdiği herşey, kendi malıdır; benim diye biriktirdikleri ise sonunda başkalarının eline geçecektir.

Konumuzu destekler mâhiyetteki şu rivâyet ne ibretlidir:

Rasûlullah (s.a.v) [buyurur](#) ki:

“Allah -azze ve celle- şöyle buyuruyor:

«Ey Âdemoğlu! Sen nasıl olur da beni âciz bırakabileceğini düşünürsün?! Hâlbuki ben seni, tükrük damlası kadar bir sudan yarattım ve sana en güzel bir şekil verip her yönden mütenâsip kıldım. Yeryüzünde süslü elbiseler içinde kibir ve azametle yürüdün. Çocuğunu diri diri toprağa gömdün. (Yani bu derece ağır günahlar işledin.) Mal biriktirip kimseye vermedin. **Can boğaza gelince, “Tasadduk ediyorum” diyorsun. Sadaka vermenin zamanı şimdi mi?!»**” (Ahmed, IV, 210. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Vasââyâ, 4; Hâkim, II, 545/3855)

Ölüm ânında imtihan sırrı çözülmeye başladığından, bazı şeylerin zamanı geçer ve daha evvel çok kıymetli olan ameller, artık fazla bir anlam ifade etmez. Rasûlullah (s.a.v), meselenin bu yönüne işaret ederek, ölüm esnâsında verilen sadakanın, vaktinde yapılan infâka göre yüzde bir kıymetinde bile olmayacağını haber vermektedir.

Rasûlullah (s.a.v), son anda aklı başına gelen bu tür insanları, şöyle tasvîr eder:

“Ölüm esnâsında köle âzâd eden (ve tasaddukta bulunan) kişi, kendisi iyice doyduktan sonra, kalanları hediye etmeye çalışan kimse gibidir.” (Ebû Dâvûd, İtk, 15/3968; Tirmizî, Vasââyâ, 7/2123)

Burada “hediye etmek”ten bahsedilmesi, bu tür insanların ne kadar gülünç duruma düştüklerini ifade etmek içindir. Çünkü böyle kimseler, hodgam duygularla sadece kendilerini düşünürler, ancak iyice doyduktan sonra istemeyerek başkalarına vermeye râzı olurlar.

Dikkat edilmesi gereken bir husus da, ölüm döşğinde verilecek sadakanın, artık vasiyyet hükmüne girmesidir. Bu hâlde iken sadaka vermek isteyen kimsenin, malının üçte birinden fazlasında hakkı yoktur. Sadece vârisleri zarara uğratmak için vasiyyette bulunmak ise, malın üçte birinden az bile olsa câiz değildir. **Selef-i sâlihîn**, böyle gösteriş ve isrâf ehli için şöyle demişlerdir:

“Onlar malları hakkında Allah’a karşı iki defa isyân ediyorlar. Önce, mal ellerindeyken hayatta cimrilik yapıyor, ikinci olarak da ölüm esnâsında mal ellerinden çıktıktan sonra, sağa sola dağıtarak isrâf ediyorlar.” (İbn-i Hacer, *Fethü’l-Bârî*, V, 374/2597)

Zamanında tasaddukta bulunmayan ve âhiret sermâyesi biriktirmeyen kimselerin ölüm ânındaki pişmanlıklarını ifade eden şu âyet-i kerime, ne kadar îkaz ve irşâd edicidir:

“Herhangi birinize ölüm gelip de: «Ey Rabbim, beni yakın bir müddete kadar geciktirsen de sadaka versem ve sâlihlerden olsam» demesinden evvel size rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak edin! Çünkü Allah, bir kimseyi eceli geldiği zaman asla ertelemez. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Münâfikûn 63/10)

Bunun yanında, hayırlı bir evlât çıkar da geçmişleri için tasaddukta bulunursa, Cenâb-ı Hak onu kabûl eder:

Abdurrahmân bin Ebû Amre’nin anlattığına göre annesi, bir köle âzad etmek istemiş ve bunu sabaha bırakmıştı. Ancak sabaha çıkamadan vefat etti. Abdurrahmân, Kâsım bin Muhammed’e gelerek:

“Ben annem adına bir köle âzad etsem, ona faydası olur mu?” diye sordu.

Kâsım şu cevabı verdi:

“Sa’d bin Ubâde, Peygamber Efendimiz’e gelip:

«Annem vefat etti, ben onun adına köle âzad etsem anneme faydası olur mu?» diye sormuştu.

Rasûlullah (s.a.v):

«Evet!» buyurdu.” (*Muvatta’*, İtk, 13)

Hiz. Âişe vâlidemizin bildirdiğine göre, bir kişi Nebiyy-i Ekrem Efendimiz’e gelerek:

“Annem âniden vefat etti. Öyle zannediyorum ki konuşabilseydi, mutlaka sadaka verirdi. Ben onun adına tasaddukta bulunabilir miyim?” diye sordu.

Peygamber Efendimiz (s.a.v):

“–Evet, onun yerine sadaka ver!” buyurdu. (Buhârî, Vasâyâ, 19; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 15/2881)

c. İnfak Edebi

٧١. عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْجِدَ وَبِيَدِهِ عَصَا وَقَدْ عَلَّقَ رَجُلٌ فَنَّا حَشَفًا فَطَعَنَ بِالْعَصَا فِي ذَلِكَ الْقِنُوقَالَ: «لَوْ شَاءَ رَبُّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ تَصَدَّقَ بِأَطْيَبِ مِنْهَا» وَقَالَ: «إِنَّ رَبَّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ يَأْكُلُ الْحَشَفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

71. Avf bin Mâlik (r.a) demiştir ki: Rasûlullah (s.a.v) elinde bir asâ ile yanımıza mescide geldi. Bir kişi, mescide (sadaka olarak) âdî bir kuru hurma salkımı asmıştı. Rasûlullah (s.a.v) asâ ile bu hurma salkımına dürttü ve şöyle buyurdu:

“Bu sadakanın sahibi dileyeydi, bundan daha iyisini verebilirdi. Bu sadakanın sahibi, kıyamet günü âdi hurma yiyecektir.” (Ebû Dâvûd, Zekât, 17/1608)

٧٢. عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قُلْتُ:

«يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟» قَالَ:

«سِرٌّ إِلَى فَقِيرٍ وَجُهْدٌ مِنْ مُقِلٍّ».

72. Ebû Zer (r.a) şöyle anlatır:

Peygamber Efendimiz’e:

“–Yâ Nebiyyallah! Hangi sadaka daha faziletlidir?” diye sordum.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Fakire gizlice verilen ve malı az olan kimsenin zorlanarak verdiği sadakadır” buyurdu. (Ahmed, V, 265, 178-179. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Zekât, 40/1677)

٧٣. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ تَمِيدُ فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَعَادَ بِهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَّتْ
فَعَجِبَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ قَالُوا: يَا رَبِّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنْ
الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْحَدِيدُ قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنْ الْحَدِيدِ؟
قَالَ: نَعَمْ النَّارُ فَقَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ
الْمَاءُ قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ الرِّيحُ قَالُوا:
يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ إِنَّ آدَمَ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ
بِئَمِينِهِ يُخْفِيهَا مِنْ شِمَالِهِ».

73. Enes bin Mâlik (r.a)'in nakline göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«Allah Teâlâ arzı yarattığı vakit, arz sarsılmaya başladı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, dağları yaratarak yeryüzüne yerleştirdi ve onu istikrâra kavuşturdu. Melekler dağların kuvvetine hayran kaldılar.

«–Ey Rabbimiz, dağlardan daha kuvvetli bir mahluk yarattın mı?» diye sordular.

«–Evet, demiri yarattım» buyurdu.

«–Ey Rabbimiz, demirden daha kuvvetli bir şey yarattın mı?» dediler. Hak Teâlâ:

«–Evet, ateşi yarattım» buyurdu.

«–Ey Rabbimiz, ateşten daha kuvvetli bir şey yarattın mı?» diye yine sordular. Hak Teâlâ:

«–Evet, suyu yarattım!» buyurdu.

«–Ey Rabbimiz, sudan daha kuvvetli bir şey yarattın mı?» dediler. Hak Teâlâ:

«–Evet, rüzgârı yarattım» cevabını verdi.

«–Ey Rabbimiz, rüzgârdan daha kuvvetli bir şey yarattın mı?» diye yine sordular. Bu sefer Hak Teâlâ:

«–Evet insanoğlunu yarattım. Eğer o, sağ eliyle sadaka verir ve bunu da sol eli bilmeyecek şekilde gizlerse, (hepsinden daha kuvvetli olur)» buyurdu.” (Tirmizî, Tefsîr, 113-114/3369; Beyhakî, Şuab, III, 244)

Açıklamalar:

Allah için verilen sadaka, fakire ulaşmadan evvel Allah'ın eline geçtiğine göre, zekât ve infak niyetiyle ayrılan malın keyfiyetine dikkat etmek lâzımdır. Diğer taraftan, insan kendisine herhangi bir şey verildiğinde, o şeyin nasıl olmasını istiyorsa, başkasına verirken de aynı hassasiyeti gözetmelidir. Böyle düşünüldüğünde zekât ve sadaka olarak malın en iyisini vermek lâzım gelirken, Cenâb-ı Hak yine kullarına merhamet ederek, elde bulunan malın orta hallisinden vermenin yeterli olacağını beyan etmiştir.

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurur:

“...Zekat (verirken) malın yaşlı, uyuz, hasta ve zayıfını değil, vasatından veren (kimse imanın tadını alır). Zira Allah sizden mallarınızın en iyisini istemiyor, ancak kötüsünü vermenizi de emretmiyor.” (Ebû Dâvûd, Zekât, 5/1582)

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, Hz. Muâz'ı Yemen'e gönderirken, oranın halkını Allah'a imana, beş vakit namaz kılmaya ve zekât vermeye dâvet etmesini söyledikten sonra:

“Mallarının en gözde ve kıymetli olanlarını almaktan uzak dur! Mazlumun bedduasını almaktan da şiddetle sakın; çünkü onun bedduası ile Allah arasında bir perde yoktur” buyurmuştur. (Buhârî, Zekât, 63; Meğâzî, 60; Tevhîd, 1; Müslim, Îmân, 29, 31)

Cenâb-ı Hakk'ın bu kadar lûtf ve merhametini görmezden gelerek zekât ve sadaka verirken malın en kötüsünü ayıranları, Yüce Rabbimiz îkaz buyurmuştur: **Berâ bin Âzib** (r.a) şöyle anlatır:

Ensâr, hasat mevsiminde hurma salkımlarından getirip Mescid-i Nebvî'deki iki direk arasına bağlanan bir ipe asar, fakir Muhâcirler de ondan yedi. Bazıları, oraya konan hurma hevenklerinin çokluğuna bakarak, bir beis olmayacağı düşüncesiyle, iyilerin arasına kötü hurmaları da koydular. Allah Tealâ böyle yapanlar hakkında şu âyet-i kerimeyi inzâl buyurdu:

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardığımız nîmetlerin iyilerinden (Allah için) infak edin. (Size verildiği takdirde) gözünüzü yummadan alamayacağınız (basit ve değersiz) şeyleri, hayır diye vermeye kalkışmayın! Allah'ın her şeyden müstağnî ve övülmeye lâyık olduğunu bilin!” (Bakara 2/267) (Vâhidî, s. 90)

Rasûlullah (s.a.v) **birinci hadisimizde**, normalini verebileceği hâlde, kendisinin de beğenmediği değersiz hurmaları tasadduk eden kimselerin âhirette cezaya çarptırılacağını haber vermiştir. Ceza, yapılan amelin cinsinden olacağından, yoksulların yemesi için âdî ve bozuk hurma getiren kimseye, âhirette aynı şekilde kötü şeyler yedirilecektir. Aslında dünyanın en güzel nimetleri bile, akla hayâle

gelmez cennet meyveleri yanında insana azâb gibi gelir. Bir de orada âdî ve bozuk hurma yemenin insan için ne kadar kötü olacağını tasavvur etmek lâzımdır! Dolaşısıyla insan, kendi beğenmediği şeyi, hiçbir zaman fakirlere revâ görmemelidir.

Bir gün **Hz. Âişe** (r.a), kokusu biraz değişmiş bir eti sadaka olarak vermek istemişti.

Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) ona:

“*Kendin yemediğin bir şeyi mi tasadduk edeceksin?!*” buyurdu. (Heysemî, III, 113)

Yine **Âişe vâlidemiz**, Allah Rasûlü’nün hoşlanmadığı bir yiyecek hakkında:

“–Ey Allah’ın Rasûlü, onu yoksullara verelim mi?” diye sormuştu.

Nebiyy-i Ekrem (s.a.v):

“–*Onlara, kendi yemediğiniz şeyleri vermeyiniz!*” buyurdu. (Ahmed, VI, 105, 123; Heysemî, III, 113; IV, 37)

Sadaka vermek her hâlükârda güzel olmakla birlikte, umûmiyetle onu gizlice vermek daha makbul görülmüştür. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Sadakaları açıktan verirsiniz ne güzel! (Fakat) onları fakirlere gizlice verirsiniz, sizin için daha hayırlı olur ve Allah bu sebeple bir kısım günahlarınızı affeder. Allah, yaptığınız her şeyden haberdardır.” (Bakara 2/271)

Şu âyette de Cenâb-ı Hak, “gece” ve “gizli” ifadelerini, “gündüz” ve “açık” kelimelerinden önce zikrederek, nâfile sadakalarda gizliliğe riâyet etmenin ehemmiyetine dikkat çekmiştir:

“Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık infak edenler var ya, onların Rab’leri katında ecirleri vardır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.” (Bakara 2/274)

Allah Rasûlü (s.a.v) de, sadakayı gizli vermenin ehemmiyeti üzerinde ısrarla durmuştur. Çünkü verirken gizliliğe riâyet etmek, hem kişiyi nefsin tuzaklarından muhâfaza eder, hem de muhtâc mahcûbiyetten kurtarır. Buna teşvik için, “Sağ elin verdiğini sol elin duymayacağı” şekilde tasaddukta bulunan kimselerin, affedileceği ve kıyametin dehşetli ânında Arş’ın gölgesinde bulunacağı müjdenmiştir. (Bakara 2/271; Buhârî, Ezân, 36)

Rasûlullah (s.a.v), sadakayı gizli vermenin bir diğer faydasını beyan ederek şöyle buyurur:

“*Gizli verilen sadaka, Rabbin gazabını söndürür.*” (Beyhakî, Şuab, III, 244; VI, 255; Heysemî, III, 115)

Sadakayı gizli verenler, buna ilâveten Allah'ın muhabbetine de nâil olurlar. Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“...Bir adam bir cemaate gelir, aralarındaki herhangi bir yakınlık sebebiyle değil de, sırf Allah adına onlardan bir şeyler ister. İstedliğini vermezler. Bu topluluktan biri yavaşça, kimseye hissettirmeden cemaatin arka tarafına kayar ve isteyen kimseye gizlice ihsanda bulunur. (Öyle gizli verir ki) onun verdiğini sâdece Allah ile yardım ettiği kimse bilir. (Allah bu kişiyi sever)...” (Tirmizî, Cennet, 25/2568; Nesâî, Zekât, 75/2568)

Üçüncü hadisimizde, gizli verilen sadakanın insana sağladığı güç ve kuvvet dile getirilmektedir. Zira, sadakayı gizlice vermek, dağlardan, demirden, ateşten, sudan ve rüzgârdan daha büyük bir kuvveti gerektirir. Çünkü burada, nefse muhalefet ederek cimriliği ve şöhret tutkusunu yenmek ve şeytanı kahretmek söz konusudur. Bu ise oldukça zor bir meseledir. Diğer taraftan, bir mü'min gizlice sadaka verirse, Allah onu sadakanın bereketiyle dağ, demir, ateş, su, rüzgâr ve benzeri şeylerden gelecek musîbetlere karşı muhâfaza eder.

Bir de, gizlice verilen sadaka mü'minin kalbini Allah'a öyle bağlar ki bu bağ sebebiyle kul her şeyden daha kuvvetli hâle gelir. Mâneviyât ehli zâtların rûhâniyet gücü bunun bir örneğidir. Nitekim onlar için:

هَمَّةُ الرِّجَالِ تَقْلَعُ الْجِبَالَ

“Allah erlerinin himmeti, dağları kökünden söküp atar” denilmiştir.

Bahsedilen mahzurlar söz konusu değilse, sadakayı açıktan vermekte bir beis yoktur. Hatta bazen, sadakayı açıktan vermenin daha faydalı olacağı durumlar bile zuhûr edebilir. Böyle durumlarda sadakayı gizlemeye gerek yoktur. Diğer taraftan âlimlerimiz, farz olan zekâtı açıktan, nâfile sadakaları da gizli vermeyi daha uygun görmüşlerdir.

Sadaka vermenin, buraya kadar sayılanlar dışında bir takım âdâbı daha vardır. Onlardan bir kısmı şöyle sıralanabilir:

1. Sadaka veren kimse, onu fakire bizzat kendi eliyle takdim etmelidir. Abdullah bin Abbâs'ın bildirdiğine göre, Peygamber (s.a.v) sadakasını kimseye havâle etmez, bizzat kendisi verirdi. (İbn-i Mâce, Tahâret, 30)

Ashâb-ı kirâmdan Hârise bin Nûmân (r.a) gözlerini kaybetmişti. Namazgâhından odasının kapısına bir ip çekmiş, yanına da içinde hurma ve başka şeyler bulunan bir sepet koymuştu. Herhangi bir fakir yakınından geçip selâm verdiğinde, sepetten bir şeyler alır, ipe tutunarak odasının kapısına gelir ve fakire bizzat verirdi.

Âilesi:

“–Biz senin adına veririz” dediklerinde o, şu cevabı verirdi:

“–Peygamber Efendimiz’in şöyle buyurduğunu işittim:

«Yoksula kendi eliyle sadaka vermesi, kişiyi kötü ölümden muhâfaza eder.»” (İbn-i Sa’d, III, 488; Taberânî, *Kebîr*, III, 229, 231; Heysemî, III, 112)

2. Başa kakmak ve incitmek sûretiyle sadakaları boşa çıkarmamalıdır. Cenâb-ı Hak, bu çirkin davranışı ısrarla yasaklamaktadır. (Bakara 2/262-264; *İnsân* 76/8-11)

Aksine zekât ve sadakayı veren kişi, alana teşekkür hissiyâtı içinde olmalıdır. Çünkü fakir, onun mühim bir borçtan kurtulmasına ve sevap kazanmasını vesile olmaktadır.

3. Burada önemli bir husus da sadaka ve infaktan dönmek gerektiğidir. Zira Efendimiz (s.a.v) bundan şiddetle sakındırmak için şöyle buyurmuştur:

“Verdiği sadakadan dönen kimse, yediğini kustuktan sonra dönüp onu yiyen köpeğe benzer.” (Müslim, *Hibât* 5)

Hz. Ömer (r.a) şöyle anlatır:

Allah yolunda cihad eden bir kişiye at vermiştim. O zât, ata iyi bakamadı ve onu zayıflattı. Ben de ucuza satacağını düşünerek atı ondan satın almak istedim. Bunu Peygamber Efendimiz’e sordum.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Sakin alma! Onu bir dirheme verse bile artık sadakandan geri dönme! Çünkü sadakasından dönen kişi, kustuğunu yiyen kimse gibidir” buyurdu. (Buhârî, *Zekât*, 59; *Hibe*, 29, 37; *Cihâd*, 119, 137; Müslim, *Hibât*, 1-2; *Muvatta’*, *Zekât*, 49)

4. En mühimi de, sadakayı samîmiyet ve ihlâsla, sırf Allah rızâsı için verebilmektir. Gösteriş yapmak ve dünyevî maksatlar için yapılan infaklar boşa gider ve insana bir fayda sağlamaz. (Bakara 2/264)

Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Kendileri de muhtâc oldukları hâlde yiyeceklerini yoksula, yetime ve esire ikrâm ederler ve: «Biz size, sırf Allah rızâsı için ikrâm ediyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. Biz, çetin ve belâlı bir günde Rabbimizden (O’nun azâbına uğramaktan) korkuyoruz.» (derler). Allah da onları, o günün fenâlığından korur, yüzlerine nûr, gönüllerine sürûr bahşeder.” (*İnsân* 76/8-11)

Cenâb-ı Hakk’ın burada medhettiği kullar, öyle bir ihlâs ve mahviyet içindirler ki, infakta bulunurken içlerinden “...Biz size, sırf Allah rızâsı için

ikrâm ediyoruz...” diye geçirmelerine rağmen, bunu açıkça muhtâcın yüzüne söylemez, sadece hâllerıyla ifade ederler. Bu nükteye işaret etmek için, âyet-i kerimde “derler” ifadesine açık olarak yer verilmemişti.

d. Azdan Veren Candan Verir

۷۴. عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ».

74. Adiy bin Hâtim (r.a) der ki:

Nebiyi-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz’i şöyle buyururken işittim:

“Yarım hurma ile de olsa cehennemden korunun!” (Buhârî, Zekât, 10; Rikak, 51; Tevhîd, 36; Müslim, Zekât, 66-70)

۷۵. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«سَبَقَ دِرْهَمٌ مِائَةَ أَلْفٍ» قَالُوا:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ؟» قَالَ:

«رَجُلٌ لَهُ دِرْهَمَانِ فَأَخَذَ أَحَدَهُمَا فَتَصَدَّقَ بِهِ وَرَجُلٌ لَهُ مَالٌ كَثِيرٌ فَأَخَذَ مِنْ عَرْضِ مَالِهِ مِائَةَ أَلْفٍ فَتَصَدَّقَ بِهَا».

75. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v):

“–Bir dirhem, yüz bin dirhemi geçmiştir” buyurmuştu.

Ashâb-ı kirâm:

“–Ey Allah’ın Rasûlü, bu nasıl olur?” diye sordular.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şu cevabı verdi:

“–Bir adamın iki dirhemi vardı, bunlardan birini tasadduk etti. Diğerinin ise çok malı vardı, malının kenarından yüz bin dirhem aldı ve onu tasadduk etti.”

(Nesâî, Zekât, 49/2526)

Açıklamalar:

Zekâtın farz olabilmesi için, belli bir nisap miktarı tesbit edilmekle birlikte, sadaka için böyle bir şey söz konusu değildir. İnsanların zihninde “Sadaka ve infak zenginlerin işidir” şeklinde yanlış bir kanaat mevcuttur. Hâlbuki herkes kendi imkânları nisbetinde tasaddukta bulunabilir. Zira Cenâb-ı Hak, nihâyetsiz lûtfunun bir eseri olarak kullarının sadaka sâyesinde sevap kazanmasını son derece kolaylaştırmıştır.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Kardeşine göstereceğin tebessüm, bir sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yolu gösterivermen sadakadır; gözü sakat kimse için görüvermen sadakadır; yoldan taş, diken, kemik (gibi şeyleri) kaldırıp kenara atman sadakadır; kovandan kardeşinin kovasına su boşaltman sadakadır.” (Tirmizî, Birr, 36/1956)

Diğer taraftan, insan âhirette en küçük iyiliklere dahi muhtâç olacaktır. Dünyadayken herhangi bir sâlih amel işlemiş veya tasaddukta bulunmuş olmayı harâretle arzu edecektir. Hatta, dünyada verdiği bir bardak sudan medet umacaktır. Bu durumu Rasûlullah (s.a.v) şöyle tasvîr eder:

“Kıyâmet günü insanlar saf saf olur -bir rivâyete göre, cennet ehli saf saf olur-. Derken, cehennem ehlinde bir kişi cennet ehlinde birine rastlayıp:

«-Ey fûlan! Hatırladın mı, sen su istemiştin de ben sana bir içimlik su vermiştim?» der, (ve bu sûretle şefaata ister). Mü'min de o kimseye şefaata eder.

(Cehennemlik olan bir başka) kimse, cennetlik olan birinin yanına varır ve ona:

«-Hatırlıyor musun, sana bir gün abdest suyu vermiştim?» diyerek (şefaata ister. O da hatırlar) ve ona şefaata eder.

Yine cehennemlik olanlardan biri, cennetlik birisine:

«-Ey fûlan! Beni şöyle şöyle bir işe gönderdiğin günü hatırlıyor musun? Ben de o gün senin için gitmiştim» der. Cennetlik olan kimse de ona şefaata eder.”
(İbn-i Mâce, Edeb, 8)

Başka bir rivâyette Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah, sizin her biriniz ile tercümanlı konuşacaktır. Kişi sağ tarafına bakacak, âhirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Soluna bakacak, âhirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Önüne bakacak, karşısında cehennemden başka bir şey göremeyecektir. O hâlde artık bir hurma-

nın yarısı ile de olsa, kendinizi cehennem ateşinden koruyun! Bunu da bulamayan, güzel bir söz ile kendisini korusun!” (Buhârî, Tevhid, 36; Müslim, Zekât, 97)

Dolayısıyla, herkes küçük bir şeyle de olsa, muhtacın gönlünü alarak sadakanın iki cihandaki faydalarından istifâde etmelidir.

Hanım sahâbîlerden **Ümmü Büceyd** (r.a) Peygamber Efendimiz’e gelerek:

“–Ya Rasûlullah, Allah’ın salât u selâmı sizin üzerinize olsun! Bazen fakir biri gelip kapımın önünde duruyor da, ona verecek bir şey bulamıyorum?..” demişti.

Rasûlullah (s.a.v) ona şöyle buyurdu:

“–Ona vermek için bir koyunun yanmış tırnağından başka bir şey bulamasan bile, onu fakirin eline ver!” (Ebû Dâvûd, Zekât, 33/1667; Tirmizî, Zekât, 29/665; Nesâî, Zekât, 70/2566; Ahmed, VI, 383)

Allah Rasûlü’nün bu sözü, yoksula verilen şeyin çok az bir şey bile olabileceğini gösteren mübalağalı bir ifadedir. Demek ki mühim olan tasadduktaki iyilik ve hayır yapma niyetidir, verilen miktar ikinci derecede önem arzeder. Hatta fakir kimsenin, az malından zorlanarak verdiği küçük miktarın, en faziletli sadaka olduğu bildirilmiştir. (Ahmed, V, 265, 178-179)

Rasûlullah (s.a.v), bunun kıymet ve faziletini beyan için şöyle buyurmuştur:

“Üç şey imandandır:

1. Az maldan infakta bulunmak,
2. Herkese selâm vermek sûretiyle selâmı yaymak,
3. İnsanın kendisiyle ilgili hususlarda da insaflı davranması. (Yani lehine de aleyhine de adâlet ve insafla hüküm verebilmesi.)” (Suyûtî, Câmi, I, 117/3441)

Bir gün fakir biri **Hz. Osman**’a gelerek:

“–Ey mâl sahibi zenginler! Bütün hayrı alıp götürdünüz; malınızdan sadaka veriyor, köle âzâd ediyor, hacca gidiyor ve infakta bulunuyorsunuz!” dedi.

Hiz. Osman (r.a):

“–Siz gerçekten bize gıpta ediyor musunuz?” diye sordu.

O zât:

“–Evet, vallâhi size gıpta ediyoruz!” dedi.

Bu sefer Hz. Osman (r.a), şu açıklamada bulundu:

“–Allah’a yemin ederim ki bir kimsenin zorluk çekerek infak ettiği bir dirhem, çok malın bir kısmından infak edilen on bin dirhemden daha hayırlıdır.”

(Beyhakı, şuab, III, 251; Ali el-Müttakı, VI, 612/17098)

Çünkü az malı olan, kendi ihtiyaından koparıp vermektedir. Böyle olunca da sırf Allah rızası için olması daha kuvvetlidir. Çok maldan verilen sadakaya ise nefsi duyguların karışma ihtimali daha fazladır ve zengin kimse, maddi olarak zorlanmadan verir.

Bununla birlikte, kişinin her şeyini verip muhtaç duruma dışmesi doğru değildir. Bilhassa imanı zayıf kişiler infakta aşırı giderek fakirliğe mârız kaldıklarında, sadaka verdiklerine pişman olurlar. Bu durumda hem malları ellerinden gider, hem de sevaptan mahrum kalırlar.

Fahr-i Kâinât (s.a.v) Efendimiz, bu konuda dengeyi muhâfaza etmek için şöyle buyurmuştur:

“*Biriniz, sahib olduğu şeyi getirip: «Bu sadakadır!» diyor, sonra da oturup insanlara el açıyor. Sadakanın en faziletlisi, malın ihtiyaç fazlasından verilir.*” (Ebû Dâvûd, Zekât, 39/1673)

Lâkin Allah Rasûlü (s.a.v), Hz. Ebû Bekir’in bütün malını tasadduk etmesine îtiraz etmemiştir. Çünkü o ve benzerleri, imanı sağlam ve müslümanlığı güzel olan müstesnâ kişilerdir. Onlar, azdan da çoktan da hiç çekinmeden vermesini bilen büyük şahsiyetlerdir.

şu hâdis, **Hz. Ebû Bekir**’in cmertlikteki zirve hâlini ne güzel ifade eder:

Rasûlullah (s.a.v) bir gün sabah namazını kıldırdıktan sonra ashâbına dönmüş ve:

“–İçinizde bugün herhangi bir yoksulu doyuran var mı?” diye sormuştu.

Hz. Ömer (r.a):

“–Yâ Rasûlallah! Sabah namazını kıldık ve yerimizden hiç ayrılmadık. Bu durumda bir yoksulu nasıl doyurabiliriz ki?” diye cevap verdi.

Hz. Ebû Bekir (r.a) ise:

“–Mescide girdiğimde, ihtiyaını arzeden birini gördüm. Oğlum Abdurrahman’ın elinde bir parça arpa ekmeği vardı. Hemen onu alıp yoksula verdim” dedi.

Bunun zerine Rasûlullah (s.a.v):

“–*Seni cennetle müjdelerim*” buyurdu. (Heysemî, III, 163-164. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Zekât, 36/1670; Hâkim, I, 571/1501)

Azdan ve candan veren müstesnâ şahsiyetlerden biri de, Zeyneb vâlide-mizdir. **H.z. Âişe** (r.a) şöyle anlatır:

Allah Rasûlü (s.a.v) Efendimiz, hanımlarına:

“–*Sizin bana en çabuk ve en erken kavuşacak olanınız, kolu en uzun olanınızdır*” buyurmuştu.

Onlar da hangisinin kolu daha uzun diye, kollarını ölçerlerdi. Meğer kolu en uzun olan, **H.z. Zeyneb** imiş. Çünkü o eliyle iş yapar ve tasaddukta bulunurdu. (Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 101)

Kolu uzun olmanın mecâzî mânâsı sadaka vermek, hayır işlerine koşmak ve cömertliktir. Vâlidelerimizin ölçümlerine göre H.z. Sevede’nin kolu uzun görünüyordu, lâkin Allah Rasûlü’ne en erken kavuşan Zeyneb (r.a) oldu. O zaman anladılar ki Efendimiz’in maksadı; sadaka, hayır ve cömertlik imiş.

8. Hac ve Umre

۷۶. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
«مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ».

76. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz’in şöyle buyurduğunu işittim:

“Kötü söz söylemeden ve büyük günah işlemekten Allah için hacceden kimse, annesinden doğduğu gün gibi günahsız olarak döner.” (Buhârî, Hac, 4)

۷۷. عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«الْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ وَفَدُّ اللَّهِ دَعَاهُمْ فَأَجَابُوهُ وَسَأَلُوهُ
فَأَعْطَاهُمْ».

77. İbn-i Ömer (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah yolunda gazâyâ çıkan, hacca ve umreye giden kişiler Allah’ın elçileridir. Çünkü Allah, (bu ibadetleri yapmaları için) kullarını dâvet etti, onlar da

icâbet ettiler. Buna mukâbil onlar da Allah'tan isterler, O da istediklerini verir.”

(İbn-i Mâce, Menâsik, 5)

٧٨. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ فَإِنَّهُ قَدْ يَمْرُضُ الْمَرِيضُ وَتَضِلُّ الضَّالَّةُ وَتَعْرِضُ
الْحَاجَّةُ».

78. İbn-i Abbâs (r.a) der ki: Nebî (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Hac yapmak isteyen acele etsin! Olur ki insan hastalanır, bineği kaybolur veya bir ihtiyaç zuhûr eder.” (Ahmed, I, 214; İbn-i Mâce, Menâsik, 1)

٧٩. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«مَنْ مَلَكَ زَادًا وَرَاحِلَةً تَبْلُغُهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ وَلَمْ يَحْجَّ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ
يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا وَذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ
اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا)».

79. Hz. Ali (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Kim, yol azığına ve kendisini Allah'ın evi (Kâ'be)'ye ulaştıracak bir bineğe sahip olduğu halde hacetmezse, ister yahûdi ister hıristiyan olarak ölsün hiç fark etmez! Bu, Allah Teâlâ'nın Kitâb'ında şöyle buyurmasından dolayıdır:

«Gitmeye gücü yetenlerin Beytullâh'ı hacetmesi (ziyârette bulunması), Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır.» (Âl-i İmrân 3/97) (Tirmizî, Hac, 3/812)

٨٠. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ».

80. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Umre ibadeti, önceki umre ile aralarında işlenen (küçük) günahlara keffâret olur. Mebrûr haccın karşılığı ise, ancak cennettir.” (Buhârî, Umre, 1)

Açıklamalar:

Hac; Kitap, Sünnet ve icmâ-i ümmetle sâbit olan en kuvvetli farzlardan biridir. Şartlarına sahip olan mü'minlerin ömürlerinde bir defâ haccetmeleri farzdır.⁸⁶ Adanmış olan haccın yerine getirilmesi ve başlanmışken bozulmuş nâfile haccın kazâsı ise vâciptir. Henüz kendisine farz olmamış kişi ile farz haccını edâ etmiş bulunan kimsenin yaptığı hac da, nâfile sayılır.

Hac, Hz. İbrâhim'in, canı, malı, evlâdı ve her şeyiyle Rabbine gösterdiği tevekkül, teslîmiyet ve itaatın kıyâmete kadar devam edecek en güzel bir sembolüdür.

Hac, sâlihlerden teşekkül eden büyük bir kalabalığın, belli bir zaman ve mekânda toplanmasıdır.

Hac; ihram, telbiye, tavaf, sa'y, Arafat'ta vakfe, şeytan taşlama, kurban ve tıraş gibi birtakım sembol niteliğindeki tatbikatı ihtivâ eden, kullukta kemâl ve zirveyi gösteren geniş kapsamlı bir ibadettir. Bu sebeple İslâm'ın beş esâsı içinde, en son o farz kılınmıştır. **Birinci hadisimizde**, haccın faziletine dikkat çekilmiş ve şartlarına riâyatle edâ edilen haccın, insanı anasından doğduğu gün gibi günahlardan ve bir takım kötü vasıflardan arındıracağı müjdelenmiştir.

Rasûlullah (s.a.v), müslüman olurken, önceki günahlarının bağışlanmasını şart koşan **Amr bin Âs**'a da aynı şeyi hatırlatarak:

“Müslüman olmanın daha önceki günahları silip süpürdüğünü, hicret etmenin, daha önce işlenen günahları yok ettiğini, haccetmenin de daha önce yapılan günahları ortadan kaldırdığını bilmiyor musun?” buyurmuştur. (Müslim, İmân, 192)

Peygamber Efendimiz'e:

“–Hangi amel daha faziletlidir?” diye sorulmuştu.

Rasûlullah (s.a.v) cevaben, Allah'a ve Rasûlü'ne inanmak ile Allah yolunda cihadı saydıktan sonra, üçüncü sırada, Allah katında makbul olan haccı zikretti. (Buhârî, İmân, 18; Hac, 4; Tevhîd, 47; Müslim, İmân, 135)

Burada şunu hatırlatalım ki, bir amelin fazileti, İslâm'a sağladığı faydanın azlık veya çokluğu nisbetindedir. Bu yönden bakıldığında hac; İslâmî şuur, ibadet heyecânı, birlik ve beraberlik duygusu... gibi pek çok yönden büyük bir ehemmiyet arz etmektedir.

⁸⁶ Müslim, Hac, 412; Fedâil, 130-131; Nesâî, Menâsik 1/2617.

Diğer taraftan, amellerdeki üstünlük, değişik açılardan ele alındığında farklılık arzeder. Yukarıdaki rivâyette maksat, Allah'ın dinini yüceltmenin ve O'nun nişânelerine saygı göstermenin faziletini beyan etmektir. Bu da en güzel şekilde ancak iman, cihâd ve hac ile yapılabilir.

Rasûlullah (s.a.v) hac ve umreyi, “*bütün zayıfların cihâdı*”, “*kadınlar için, çarpışması olmayan bir cihâd*” ifadeleriyle târif etmiştir. (İbn-i Mâce, Menâsık, 8)

Bir gün **Hz. Âişe** vâlidemiz:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! En üstün amel olarak cihâdı görüyoruz. Biz hanımlar cihad etmeyelim mi?” diye sormuştu.

Peygamber Efendimiz (s.a.v):

“–*Fakat (sizin için) cihadın en üstünü, hacc-ı mebrûrdur*” buyurdu. (Buhârî, Hac, 4; Sayd, 26; Cihâd, 1)

Hiz. Âişe (r.anhâ):

“Bu sözü Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den işittiğimden beri haccı hiç terketmedim!” buyurur. (Buhârî, Cezâü's-Sayd, 26)

Yani mebrûr bir hac, cihâd kadar faziletli bir amel-i sâlihtir. Haccın “mebrûr” olabilmesi için de, günah ve isyan karıştırmadan, zulüm ve ihânetten uzak durmak sûretiyle, ihlâs ve samimiyetle, kısaca şartlarına riâyette edâ edilmesi lâzımdır.

İkinci hadisimiz, cihâd erleriyle hac ve umreye giden müslümanları, Allah'ın emrine itaat ve dâvetine icâbet ederek O'nu ziyârete giden ve ihtiyaçlarını arzeden heyetlere benzetmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın, kendisine gelen bu seçkin insanlara değer verip dualarını kabûl edeceğinde ve pek çok kıymetli hediyelerle memleketlerine geri göndereceğinde hiç şüphe yoktur.

O hâlde, şartları tahakkuk ettiğinde böyle faziletli bir ibadeti geciktirmelidir. Zâten âlimlerimizin büyük çoğunluğu, imkânı varken haccı geciktiren kişilerin günahkâr olacağı, bu tehiri uzun yıllar sürdürdüğü takdirde ise şahitliğinin kabul edilmeyeceği görüşündedir. Çünkü bu davranış, Allah'ın emrine ehemmiyet vermeme mânâsı taşır. Diğer taraftan hastalık, imkânların kaybolması ve benzeri mânîler zuhûr ederek insanı bir farzın îfâsından mahrûm bırakabilir. Dolayısıyla **üçüncü hadisimizde**, hac yapmak isteyenlerin acele etmesi istenmiştir.

Nitekim, Akabe Bey'atı'ne katılan on iki temsilciden biri olan **Berâ bin Ma'rûr** (r.a), bir sonraki sene hac mevsiminde Mekke'ye geleceğine dâir Peygamber Efendimiz'e vaadde bulunmuştu. Ancak, hac mevsimi gelmeden ölüm döşğine düştü. Bu durumda âilesine:

“–Allah’ın Rasûlü’ne olan vaadim sebebiyle, beni Kâ’be’ye doğru çeviriniz! Çünkü ben O’na geleceğimi söylemişim” dedi ve böylece hem hayattayken hem de öldükten sonra Kâ’be’ye yönelenlerin ilki oldu.

Nebiyi-i Ekrem Efendimiz Medîne’yi şereflendirdiğinde, Berâ (r.a)’i sordu. Ashâb-ı kirâm:

“–O vefât etti ve malının üçte birini size vasiyet etti ey Allâh’ın Rasûlü! Bir de vefatı iyice yaklaşınca yönünün kibleye doğru çevrilmesini vasiyet etti.” dediler. Rasûlullah (s.a.v):

“–Fıtrata uygun olan davranışı bulmuş. Bana vasiyet ettiği üçte biri de evlatlarına iâde ediyorum.” buyurdu.

Sonra ashâbıyla birlikte Berâ (r.a)’ın kabri başına gitti, saf bağlatıp cenâze namazını kıldırıldı ve:

“Allah’ım onu affet! Ona rahmet et, ondan râzı ol ve onu cennetine koy!” diye dua etti. (Bkz. Hâkim, I, 55/1305; İbn-i Abdilber, I, 153; İbn-i Sa’d, III, 619-620)

Dördüncü hadisimiz, imkân olduğu hâlde hacca gitmeyenler için ağır bir tehdîd ihtivâ etmektedir. Çünkü bu insanlar, güçleri yettiği hâlde ne Allah’ın hakkına riâyet etmiş, ne de sıhhat ve mallarının şükrünü yerine getirmişlerdir. Âdetâ gayr-i müslimlerle aynı tavır içine girmişlerdir. Yahûdi ve hristiyanlar gibi bir hayat yaşadıklarına göre, onlar gibi ölmeleri ihtimal dâhilindedir. Çünkü Allah Teâlâ, imkân lûtfettiği kimselerin hacca gitmesini, kendisinin bir hakkı olarak ilan etmiş ve bunu farz kılmıştır.

Diğer taraftan hadisimiz, çarpıcı bir üslup ile haccın ehemmiyetini ifade etmekte ve bu konuda ihmalkâr davrananların çok büyük bir günah işlediğini göstermektedir. Nitekim Allah Teâlâ, gücü yettiği hâlde hacca gitmeyenlerin, son derece çirkin bir iş yaptığını ifade etmek üzere, âyetin devamında “Kim haccetmezse” buyurmak yerine **“Kim inkâr ederse/küfre düşerse”** buyurmuştur. (Âl-i İmrân 3/97)

Bir kişi Peygamber Efendimiz’e gelerek, haccı gerektiren şeyin ne olduğunu sorduğunda Efendimiz (s.a.v):

“–Azık ve binek” cevabını vermiştir. (Tirmizî, Hacc, 4/813; İbn-i Mâce, Menâsik, 6, 16)

Öyleyse yol, geceleme ve yiyecek masraflarını tedârik eden müslümanların, gösteriş ve isrâfa kaçmadan mütevâzı bir şekilde yola koyulmaları gerekir.

Hz. Enes’in bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.v), erzak ve eşyâsı aynı deve üzerinde olduğu hâlde, sâde bir şekilde hacca gitmiştir. (Buhârî, Hac, 3. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Menâsik 4)

Bununla birlikte mü'minler, yeterli malları yokken hacca ve umreye giderek başkalarına yük olmaktan da sakınmalıydılar. İlk zamanlar, Yemenliler hacca giderken yanlarına yol azığı almaz:

“–Biz tevekkül ehliyiz” derlerdi. Mekke’ye gelince de insanlara el açmak durumunda kalırlardı. Bunun üzerine:

“...Kendinize yol azığı hazırlayınız...” (Bakara 2/197) âyet-i kerimesi nâzil oldu. (Buhârî, Hacc, 6; Vâhidî, s. 63)

Hacca giderken dikkat edilecek hususların başında, helâl kazanç gelir. Allah Rasûlü’nün ifadesiyle:

“Kim Beyt-i Şerif’i, haram kazançtan elde ettiği parayla ziyâret ederse, Allah’a itaatten çıkmış olur. Böyle bir insan hacca niyet eder, ihrâma bürünerek bineğinin üzengisine ayağını basıp devesini hareket ettirdikten sonra:

«Lebbeyk Allahümme lebbeyk!» derse, semâdan bir münâdî şöyle seslenir:

«Sana ne lebbeyk ne de sa’deyk! Çünkü senin kazancın haram, azığın haram, bineğin haramdır. Hiçbir sevap almadan günahkâr olarak dön! Hoşlanmayacağın şeyle karşılaşacağın için üzül!»...” (Heysemî, III, 209-210)

Hacca, Mekke-i Mükerreme’ye varmadan evvel mîkâtlarda ihrâma girilir. Kâ’be’ye ulaşmış olmanın şükrünü îfâ anlamında, Kâ’be’nin etrafında yedi kere dönerek Kudûm Tavafı yapılır. İlk üç dönüşte kısa ve çabuk adımlarla biraz çalımlıca yürünür. Bu yürüyüşe “Remel” denir. Makâm-ı İbrahim’in yanında iki rekât tavaf namazı kılınır. Safâ ile Merve arasında dört gidiş ve üç gelişle sa’y yapılır, günü gelince Arafat’a çıkılır, sonra Müzdelife’ye, oradan Mina’ya gelinir, şeytan taşlanır, kurban kesilir, tıraş olunur ve Kâ’be tavaf edilir. Artık bir daha remel ve sa’y yapılmaz.

Enes (r.a), Peygamber Efendimiz’in haccından bir bölümü anlatırken şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) Mina’ya gelince, hemen cemreye gitti ve taşları attı. Sonra Mina’daki dinlenme yerine gitti ve kurbanını kesti. Bu işler bitince, berberi çağırdı ve ona önce başının sağ tarafını, sonra da sol tarafını gösterip:

“–*Buralardan kes!*” buyurdu.

Daha sonra kesilen saçlarını (büyük bir iştiaqla bekleyen) ashâbına dağıttı. (Buhârî, Vudû’, 33; Müslim, Hac, 323-325)

Mübarek topraklarda, İslâm’ın nişânelerinden olan Kâ’be-i Muazzama, Safâ ve Merve Tepeleri gibi kudsî mahallere hürmette kusur etmeyip bilhassa

tâzim göstermek îcâb eder. Kâ'be'ye doğru ayak uzatarak oturmak veya yatmak, o mübârek mekânlarda boş ve mâlâyânî konuşmalarda bulunmak doğru değildir.

Cenâb-ı Hak, dinin nişânelerine gösterilecek hürmetin, kalplerin takvâsından ileri geldiğini beyan ederek şöyle buyurur:

“Kim de, Allah’ın şeâirine tâzim gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır.” (Hac 22/32)

Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v), hacı esnâsında Beytullâh’ı görünce ellerini kaldırmış ve:

“Ey Allah’ım! Bu Beyt’inin şerefini, azametini, keremini ve heybetini artır. Ona hac ve umre ile tâzimde bulunanların da şereflerini, keremlerini, heybetlerini, tâzimlerini ve iyiliklerini artır!” diye dua etmiştir. (İbn-i Sa’d, II, 173)

Yolculukta ve mukaddes topraklarda, temizliğe, vakara, sükûnete, teennîye dikkat etmek ve acelecilikten uzak durmak gerekir.

Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v), Arefe günü (Arafat’tan Müzdelife’ye) dönüyordu. Arka tarafta bazı kimselerin develerini hızlı sürmek için bağırıp çağırdığını ve develere vurduğunu işitti. Bunun üzerine, onlara kamçısıyla işaret ederek şöyle buyurdu:

“–Ey insanlar, sükûnete riâyet ediniz! İyilik; acele ve hızlı yürümekle kazanılmaz.” (Buhârî, Hac, 94; Müslim, Hac, 268)

Aynı şekilde, fazileti bildirilen mekanlara ulaşmak için uygunsuz davranışlarda bulunmak, insanları itip kakarak Hacer-i Esved, Makâm-ı İbrâhîm, Ravza-i Mutahhara gibi yerlere varmaya çalışmak, doğru değildir. Zira Efendimiz (s.a.v) bizleri, Allah’ın kullarına zarar vermekten sakındırmıştır.

Rasûlullah (s.a.v), bir gün **Hz. Ömer’e**, Tavâf esnâsında nezâketle hareket etmesini tavsiye ederek şöyle buyurmuştur:

“Ey Ömer! Sen güçlü kuvvetli bir adamsın. Hacer-i Esved’e erişmek için insanları sıkıştırıp zayıflara eziyet etme! Ne rahatsız ol, ne de rahatsız et! Tenhâ bulursan Hacer-i Esved’i istilâm et ve öp, aksi takdirde uzaktan «el sürüp öpme» işareti yap, kelime-i tevhîd okuyarak ve tekbîr alarak geç!” (Ahmed, I, 28; Heysemî, III, 241)

Haccın pek çok fayda ve hikmetleri vardır. Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurur:

“Haccla umrenin arasını birleştirin! Zira bunlar, tıpkı körüğün demir, altın ve gümüşteki pası temizlediği gibi fakirliği ve günahları giderir.” (Tirmizî, Hac, 2/810; Nesâî, Menâsık, 6/2629; İbn-i Mâce, Menâsık, 3)

“Hacdaki harcamalara, Allah yolunda yapılan harcamalar gibi bire yedi-yüz misli (sevab) verilir.” (Ahmed, V, 354-355)

“Allah’ın, kullarını cehennemden en çok âzâd ettiği gün, Arefe günüdür. O gün Allah Teâlâ yaklaşır, kullarıyla meleklerle karşı iftihâr eder ve şöyle buyurur:

«Onlar ne istiyorlar?!»” (Müslim, Hacc, 436; Nesâî, Menâsık, 194/3001; İbn-i Mâce, Menâsık, 56)

Yani Cenâb-ı Hak, o vakitte kullarının isteklerini yerine getirir ve dualarını kabûl eder.

Diğer bir hadis-i şerifte Rasûlullah (s.a.v) şu müjdeyi vermiştir:

“Vallâhi Allah Teâlâ, onu (Hacer-i Esved’i) kıyamet günü gören iki gözü ve konuşan bir dili olduğu hâlde diriltir, o da kendisini hakkıyla istilâm edenler/selamlayanlar için şahitlik yapar.” (Tirmizî, Hac, 113/961)

Yine Efendimiz (s.a.v), hacca giden kimselerin, fakir ve muhtaç duruma düşmeyeceğini haber vermiştir. (Heysemî, III, 208)

Hacda insanlar büyük bir ibadet, dua ve zikir tâlimi görürler. Her hareketlerinde Allah’ı hatırlar ve O’nun muhabbetini gönüllerine yerleştirirler. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“(Şeytan) taşlamak ve Safâ ile Merve arasında sa’y yapmak, ancak Allah’ın zikrini ikâme etmek için emredilmiştir” buyurur. (Tirmizî, Hac, 64/902)

İbadetlerin asıl maksadı olan, Allah’ın emrini yerine getirmek ve O’nun dinini yüceltmek gayreti, hacda ümmet çapında gerçekleşmektedir. Çünkü hac, müslümanların îtikâd ve amel birliğinin en güzel temsîlidir.

Hacılar, peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve sâlihlerin hâlini hatırlayarak tefekküre dalar, onların bulunduğu mukaddes zaman ve mekanlardan feyz alırlar. Büyük bir mânevî tesir altında kalarak ahlâkî kemâle doğru adım atarlar. Tevazû, hiçlik duygusu, sabır, teslîmiyet, yardımlaşma, ihlâs, zaman ve hareket disiplini, ölüme ve kıyamete hazırlık, hiçbir bitki ve canlıya zarar vermeme, kimse hakkında kötü düşünmeme gibi güzel vasıflar elde ederler. Çünkü, dış görünüşü itibarıyla bir takım semboller ihtivâ eden hac, hakikatte muhtelif rûhî temrinler yaptıran farklı mekânlardaki farklı davranışlardan ibarettir. Dolayısıyla herkes onun bir veya birkaç yönünden mutlaka istifâde eder.

Hacca giden müslümanlar, aynı zaman ve mekan içinde bir araya gelerek manevî bir ittifak içinde bulunurlar. Birbirlerinin dertlerini ve meselelerini dinler, uzaklardaki kardeşlerine mesajlarını iletirler. Nitekim Rasûlullah (s.a.v), câhiliye dönemindeki hac mevsimlerinde bile, kurulan panayırarda İslâm’ı tebliğ eder, in-

sanlara ilâhî hakikatleri ulaştırırdı. Bu esnâda pek çok sıkıntı, meşakkat ve işken-ceye de Allah için sabrederdi.

Umre de, hac gibi faziletli bir ibadettir. Haccın fayda ve hikmetlerinin bir kısmı onda da mevcuttur. Bu sebeple umreye; **“Küçük Hac”** denilmiştir. Nitekim **beşinci hadisimizde**, umrenin faziletinden bahsedilip günahlara keffâret olduğu haber verilmektedir. Dolayısıyla imkan bulabilenlerin umre ibadetinden istifâde etmeleri gerekir.

Umre için niyet edilerek mîkatta ihrama girilir, Kâ’be tavaf edilir, Safa ile Merve arasında sa’y yapılır, sonra da tıraş olarak veya saçları biraz kısaltarak ih-ramdan çıkılır.

İmam Ebû Hanîfe’ye göre umre sünnettir ve senenin her günü yapılabilir. Sadece, hacıların Arafat’ta vakfe yaptığı Arefe günü ile Kurban Bayramı’nın dört günü mekruhtur.

“Hac ve umreyi Allah için tamamlayınız!”⁸⁷ âyeti gereğince, başlanmış olan hac ve umrenin tamamlanması vâciptir.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle **buyurmuştur**:

“Ramazan ayında yapılan umre, tam bir hac sayılır veya benimle birlikte yapmış bir haccın yerini tutar.” (Buhârî, Umre, 4; Müslim, Hac, 221)

Hac ve umrenin ehemmiyetini beyan eden şu hadis-i kudsî ne kadar câlib-i dikkattir.

Rasûlullah (s.a.v), Yüce Rabbinden şöyle nakleder:

“Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

Ben bir kuluma sıhhat ve âfiyet ihsân edip rızkını da bol verdiğim hâlde, o her dört senede (diğer rivâyete göre beş senede) bir bana gelmezse (yani hac veya umre ziyâretinde bulunmazsa), o kimse gerçekten mahrum biridir.” (Heysemî, III, 206)

Hac ve umre ziyâretleri esnâsında **Medîne-i Münevvere**’ye gidip Rasûlul-lah (s.a.v) Efendimiz’den feyz almak, onun nûrlu şehrinin lâhûtî havâsını teneffüs etmek ve oralardaki hatırâlardan ders almak da, hiçbir mü’minin müstağnî kala-mayacağı çok yönlü ve ecir bol bir kazanç kapısıdır.

Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Vefatımdan sonra beni ziyâret eden kimse, sanki hayatımda ziyâret etmiş gibidir!” (Dârekutnî, Sünen, II, 278)

⁸⁷ Bakara 2/196.

“Vefatımdan sonra kim hacceder de kabrimi ziyâret ederse, sanki beni hayattayken ziyâret etmiş gibi olur.” (Dârekutnî, Sünen, II, 278; Heysemî, IV, 2; Beyhakî, Şuab, III, 489)

“Kabrimi ziyâret edene, şefaati vâcib olur.” (Heysemî, IV, 2; Beyhakî, Şuab, III, 488-490)

“Şu mescidimde kılınan namaz, Mescid-i Haram hâriç diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır.” (Buhârî, Fadlu’s-Salâti fî Mescidi Mekke ve’l-Medîne, 1; Müslim, Hac, 505-510)

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v), ibadet maksadıyla ancak üç mescide yolculuk yapılabileceğini ifade ettikten sonra, Mescid-i Harâm, Mescid-i Rasûl ve Mescid-i Aksâ’yı zikretmiştir. (Buhârî, Fadlu’s-Salâti fî Mescidi Mekke ve’l-Medîne, 1; Müslim, Hac, 511-513)

Her müslüman, Medîne-i Münevvere’ye ayrı bir muhabbet besler. Çünkü orayı Allah Rasûlü (s.a.v) de severdi. Rasûlullah (s.a.v) bir seferden dönüp de Medine’nin duvarlarını gördüğünde, devesini hızlandırır. Eğer (at ve katır gibi) bir bineğin üzerinde ise, onu da hemen harekete geçirirdi. Efendimiz’in bu davranışı, Medine’ye muhabbetinden kaynaklanırdı. (Buhârî, Fedailu’l-Medine, 10; Umre, 17; Tirmizî, Deavat, 42/3441)

Medîne-i Münevvere’nin faziletine dâir daha pek çok rivâyet mevcuttur. Bunlar için Buhârî’nin *Sahîh*’indeki Fedâilu’l-Medîne kitabına bakılabilir.

9. Kurban

۸۱. عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَا عَمِلَ ابْنُ آدَمَ يَوْمَ النَّحْرِ عَمَلًا أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ هِرَاقَةٍ دَمٍ وَإِنَّهُ لَيَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقُرُونِهَا وَأَضْلَافِهَا وَأَشْعَارِهَا وَإِنَّ الدَّمَ لَيَقَعُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ فَطِيبُوا بِهَا نَفْسًا».

81. Hz. Âişe vâlidemizden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Âdemoğlunun, Kurban Bayramı’nın birinci günü yaptığı işlerin Allah’a en sevimli olanı, (kurban) kanı akıtmaktır, (O gün Allah katında bundan daha sevimli bir amel yoktur.) Kıyâmet günü o kurban, boynuzları, tırnakları ve kıllarıyla gelir. Kurbanın kanı da, henüz yere düşmeden Allah’ın rızâsına nâil olur ve kabul edilir. O hâlde, kurbanlarınızı gönül hoşnutluğu ile kesin!” (İbn-i Mâce, Edâhî, 3; Tirmizî, Edâhî, 1/1493)

۸۲. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ كَانَ لَهُ سَعَةٌ وَلَمْ يُضَحِّ فَلَا يَقْرَبَنَّ مُصَلَّانَا».

82. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim imkânı olduğu hâlde kurban kesmezse, bizim mescidimize yaklaşmasın!” (İbn-i Mâce, Edâhî, 2; Ahmed, II, 321)

Açıklamalar:

Kurbân, yaklaşmak ve Allah’a yakınlık sağlamaya vesîle kılınan şey mânâlarına gelir. Mal ve candan fedâkârlık mânâsı taşıdığından, Allah’a yaklaşmanın en mühim vâsıtalarındandır.

Aynı zamanda Kurban, atamız Hz. İbrahim’in sünnetidir. (İbn-i Mâce, Edâhî, 3)

Hicretin ikinci senesinde emredilmiştir. Ebû Hanîfe’ye göre Kurban günlerinde 20 miskâl (96 gr) altın veya 200 dirhem (640 gr) gümüşe mâlik olan kimse-lerin kurban kesmeleri, vâciptir. Bu nisabın üzerinden bir sene geçmesi şart değildir.

Âlimlerin ekseriyetine göre ise, kurban kesmek, müekked sünnettir.

Bir kısım âlimler, şu âyetlerin kurbana delâlet ettiğini bildirirler:

“Her ümmet için, Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanların üzerlerine O’nun adını anarak kurban kesmeyi meşrû kıldık...”

(Hac 22/34, 67)

“Rabbin için namaz kıl ve (kurban) kes!” (Kevser 108/2)

“Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik.” (Sâffât 37/107)

Allah Rasûlü (s.a.v), emredildikten sonra kurban kesmeyi hiç terk etmemiş,⁸⁸ hatta yolculukta bile kesmiş⁸⁹ ve şöyle buyurmuştur:

⁸⁸ Tirmizî, Edâhî, 11/1507. Hatta Efendimiz (s.a.v), vefâtından sonra da kendisi adına kurban kesilmesini istemiştir. Haneş (r.a), Hz. Ali’yi iki tâne koç kurban ederken görmüş ve niçin böyle yaptığını sormuştu. Hz. Ali (r.a) şu cevâbı verdi:

“–Rasûlullah (s.a.v), bana (vefâtından sonra) kendisi için de kurban kesmemi vasiyet buyurmuştu. Bunlardan birini onun adına kesiyorum ve bunu da hiçbir zaman terk etmeyeceğim!” dedi. (Ebû Dâvûd, Edâhî, 1-2/2790; Tirmizî, Edâhî, 3/1495; Ahmed, I, 107)

⁸⁹ Müslim, Hac, 356-7; Ebû Dâvûd, Edâhî, 10-11/2814; Tirmizî, Edâhî, 8/1501. Ancak kesme ve dağıtmanın zorluğu sebebiyle, yolculara bu hususta ruhsat tanınmıştır. Yani seferî/yolcu olan kişi, isterse kurban keser istemezse kesmeyebilir.

“Ey insanlar! Her sene her bir ev halkına kurban kesmek vâciptir.” (İbn-i Mâce, Edâhî, 2; Tirmizî, Edâhî, 18/1518)

Rasûlullah (s.a.v) kurban günlerinin faziletine dâir şöyle buyurur:

“Allah indinde günlerin en büyüğü, Kurban Bayramı günüdür, bunu, fazilette yevmü’l-karr (bayramın ikinci günü) takib eder.” (Ebu Davud, Menasik, 18/1765)

Yine Efendimiz (s.a.v):

“Sâlih amellerin Allah’a en ziyade sevimli olduğu günler, Zilhicce’nin ilk on günüdür!” buyurmuştu.

Cemaatten bazıları:

“–Allah yolundaki cihaddan da mı?” diye sordu.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Cihaddan da!⁹⁰ Ancak canı ve malıyla cihâda çıkıp hiçbir şeyle dönmeyen (yani malı ve canını fedâ ederek şehid düşen) kişi müstesnâ!” karşılığını verdi. (Buhârî, İydeyn, 11; Ebû Dâvûd, Savm, 61/2438; Tirmizî, Savm, 52/757)

Böylesine faziletli günlerde, Allah’a yaklaşma gayreti içinde olmak îcâb eder. **Birinci hadisimiz**, o günlerde yapılacak en sevimli amelin, kurban olduğunu haber vermektedir. Çünkü kurbanın her şeyi, kıyâmet günü sahibi için sevap olarak gelecektir.

Kurban, maddî fedâkârlığı ve her yönüyle vermeyi gerektiren bir ibadet olduğu için, insan nefesine zor gelir. Bu sebeple Allah Rasûlü (s.a.v) müslümanlara, yaptıkları amelin fazilet ve sevabını düşünerek müsterih olmalarını tavsiye etmektedir.

Hadisimizde “kan akıtmaktan” ve “kanı henüz yere düşmeden” ifadelerine yer verilmek sûretiyle, kurbandan maksadın “kan akıtmak” olduğu gösterilmiştir. Kan akıtmaktan maksat da, mü’minin Allah’a itaat, teslîmiyet ve râğbetini arz etmesidir. Yoksa Allah’ın, ete ve kana ihtiyacı yoktur. Nitekim âyet-i kerimede:

“Allah’a, kestiğiniz kurbanların ne etleri ne de kanları ulaşır. O’na ancak sizin takvânız ulaşır...” buyrulmaktadır. (Hac 22/37)

Hiz. Âdem’in oğlu Kâbil’in gönülsüz takdim ettiği kurbanı kabul edilmeyince, kıskançlığa kapılarak kardeşine, «Andolsun seni öldüreceğim» demişti. O zaman Hâbil’in ona verdiği cevap çok mânidardır:

⁹⁰ Buradaki “Cihâd”dan maksadın, hac ibadetine mânî olacağı için sadece o günlerde yapılan cihad olması muhtemeldir. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.v) muhtelif hadislerinde, en üstün ibadetin “Allah yolunda cihâd” olduğunu haber vermiştir.

“...Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.” (Mâide 5/27)

Demek ki kurban ile takvâ arasında çok sıkı bir bağ bulunmaktadır. Kurbanı ancak, takvâ ehli kimseler gönül huzûru ile kesebilir. Diğer taraftan, kurban keserken takvâ duygularıyla hareket edilmelidir. Bunun yanında kurban, sahibini takvâ duygularıyla tezyîn ederek Allah’a yaklaştırmaktadır. Allah katında en değerli insan da, en fazla takvâ sahibi olan kişidir. (Hucurât 49/13)

Diğer taraftan Allah, sırf kendi emrine imtisâlen ve rızâsı için kesilen kurbanı kabul etmektedir. Bunun için Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz:

“Kestiğini Allah’tan başkası adına kesene, Allah lânet etsin” buyurmuştur. (Müslim, Edâhî, 43-45; Nesâî, Dahâyâ, 34)

İkinci hadisimizde, imkânı olduğu hâlde kurban kesmeyen kimseler, ağır bir dille îkaz edilmiştir. Burada, kurban kesmeden namazın sahih olmayacağı kastedilmiyor. Ancak kurban kesmeyen kişiye bir ceza veriliyor ve onun hayırlı insanlardan uzaklaştığına, böylece büyük bir kayıp içinde olduğuna işaret ediliyor. Efendimiz (s.a.v), bu şekilde ümmetini kurban kesmeye teşvik ederek, hepsinin de sevap kazanıp kurtuluşa nâil olmasını istemektedir.

Âyet-i kerimede:

“Biz, (kurbanlık olarak seçtiğiniz) büyükbaş hayvanları da Allah’ın şeâirinden (O’nu hatırlatan nişânelerden) kıldık...” buyrulmuştur. (Hac 22/36)

Bu sebeple kurbana ve kurbanlık hayvanlara Allah için hürmetkâr olmak îcâb eder. Bütün ibadetlerde olduğu gibi, kurbanda da aslolan, tâzîm ve takvâ hisleridir. Bunun bir gereği olarak, kesilecek hayvanın sağlam ve besili olması lâzımdır. Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kurban edilmeleri câiz olmayan dört (hayvan) vardır:

1. Körlüğü açıkça belli olan tek gözlü,

2. Hastalığı açıkça belli olan hasta,

3. Topallığı açık olan topal ve,

4. İlikleri kurumuş zayıf hayvan.” (Ebû Dâvud, Edâhî, 5-6/2802; Tirmizî, Edâhî, 5/1497)

Urve (r.a) bir gün evlâdlarına şöyle demiştir:

“Evlâtlarım! Sakın biriniz, bir büyüğe hediye edince utanacağı bir şeyi Allah için kurban olarak takdim etmesin! Zîra Allah, büyüklerin büyüğüdür ve O, her şeyin en seçkinine ve en kıymetlisine herkesten ziyâde lâyıktır.” (Muvatta’, Hacc, 147)

Kurban keserken çok hassas davranılmalı, hayvanın gözü iyice bağlanmalı ve bir çukura iki kurban kesilmemelidir. Yine bir hayvanı, diğerinin gözü önünde kurban etmemeye îtinâ gösterilmelidir. Hayvanı kesileceği yere itip kakarak sürüklemek, uygun bir davranış değildir. Şayet küçükbaş bir hayvan ise, onu kucağa alıp rıfk ve mülâyemetle götürmek en güzelidir. Büyükbaş hayvanı da yine güzel bir şekilde kesim mahalline götürmelidir. Kurbanın yönü kibleye döndürülmeli, kesecek olan kişi besmele çekip tekbir getirmeli ve mümkünse bizzat kendi eliyle kesmelidir.⁹¹ Bu mümkün değilse vekâlet vermeli, ancak kesilirken, kurbanın yanında bulunmaya gayret etmelidir.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Ey Fâtıma! Kalk kurbanının yanında bulun, şunu iyi bil ki onun kanından yere düşen ilk damla ile, işlemiş olduğun (küçük) günahlar affedilir.” (Hâkim, IV, 247/7524; Heysemî, IV, 17; Beyhakî, Şuab, V, 483)

Peygamber Efendimiz (s.a.v), bıçakların bilenerек hayvanlardan gizlenmesini emretmiş ve şu tenbihte bulunmuştur:

“Biriniz hayvanını keseceği zaman, o işi hızlı yapsın!” (İbn-i Mâce, Zebâih, 3)

“Allah her şeyi en güzel şekilde yapmayı emretmiştir. Öldürdüğünüzde bile en güzel tarzda öldürünüz! Kestiğiniz zaman da kesmeyi en iyi şekilde yapınız! Her biriniz bıçağını bilesin ve hayvanını rahatlıtsın!” (Müslim, Sayd, 57; Tirmizî, Diyât, 14/1409; Ebû Dâvud, Edâhî, 11-12/2815)

Burada hayvanı rahatlatmaktan maksat, bıçağı bileyerek hayvanın boğazına sür’atle sürüp kesimi çabuk yapmak ve hayvanı okşamak gibi şeylerdir.

Allah Rasûlü (s.a.v), koyun kesen birini görmüştü. Adam, kesmek üzere koyunu yere yatırdıktan sonra bıçağını bilemeye çalışıyordu. Bu katı ve duygusuz davranış karşısında, Rasûl-i Ekrem Efendimiz şu îkazda bulundu:

“–Hayvanı defalarca mı öldürmek istiyorsun? Bıçağını, onu yere yatırmadan önce bilesen olmaz mıydı?” (Hâkim, IV, 257, 260/7570)

Rasûlullah (s.a.v), derisini ve boğazının bir kısmını kesip bırakarak hayvanı ölünceye kadar bu şekilde terk etmeyi yasaklamıştır.⁹² Boğazın iki tarafındaki şah damarları ile yemek ve nefes boruları iyice kesilmelidir. Hayvanı kestikten sonra biraz bekleyerek, vücûdundaki kanın iyice boşalması sağlanmalı ve hayvan can çekişirken hemen yüzmeye başlanmamalıdır.

Kurban kesilirken oturmayıp, kan tamamen akıncaya kadar hürmeten ayakta beklemek de sâlihlerin âdetlerindendir.

⁹¹ Müslim, Edâhî, 17-18.

⁹² Ebû Dâvud, Edâhî, 16-17/2826.

Câbir (r.a), Allah Rasûlü'nün kurban kesmesini şöyle anlatır:

“Rasûlullah (s.a.v), kurban günü alacalı ve boynuzlu iki koç kesti. Onları (yatırıp kibleye) yöneltince:

«Ben hanîf olarak (Allah'ı bir tanıyarak), yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim» (En'âm 6/79)

«De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben müslümanların ilkiyim»⁹³ âyetlerini okudu ve:

«Ey Rabbim! (Bu kurban bize) sendendir ve senin için kesiyoruz. Muhammed (s.a.v) ve ümmeti adına kesiyorum. Bismillahi vallâhu ekber!» deyip koçu kesti.” (Ebu Dâvud, Edâhî, 3-4/2795; İbn-i Mâce, Edâhî, 1)

Yine **Câbir** (r.a) şöyle anlatır:

“Bir Kurban Bayramı'nda, Allah Rasûlü (s.a.v) ile musallâda/namazgâhta hazır bulundum. Hutbesini tamamlayınca minberinden indi. Kurbanlık bir koç getirildi. Rasûlullah (s.a.v) onu kendi eliyle kesti. Keserken de şöyle buyurdu:

«Bismillahi vallâhu ekber. Bu, benim adıma ve ümmetimden kurban kesemeyenler adınadır!»” (Tirmizî, Edâhî, 20/1521)

Bu rivâyetlerde aynı zamanda, Fahr-i Kâinât Efendimiz'in ümmetine ne kadar düşkün olduğu da görülmektedir.

İhramda bulunan hacılar kurbanlarını kesmedikçe, tıraş olup ihramdan çıkmamak gibi, memleketlerinde kurban kesecek müslümanların da Zilhicce ayının hilâli görüldükten sonra kurbanlarını kesinceye kadar saç ve tırnaklarını kestirmemeleri uygun olur.⁹⁴

Bu davranış, hacılara benzemek ve müslümanlar arasındaki inanç birliğinin, mümkün mertebe cihanşümûl karakterde davranış birliğine dönüşmesine katkıda bulunmak içindir.

Böyle davranmanın diğer bir hikmeti de, kurban kesen kişinin bütün hücreleriyle birlikte cehennemden âzâd olmasını sağlamaktır. Çünkü Cenâb-ı Hak, kurban edilen hayvanın her bir âzâsına mukabil, kurban kesen kulunun o uzvunu cehennemden âzâd etmektedir.

Kurban, usûlünce kesilip parçalandıktan sonra etinden yemeli ve başkalarına da ikrâm etmelidir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

⁹³ En'âm 6/162-163.

⁹⁴ Müslim, Edâhî, 39-42; Ebû Dâvûd, Edâhî, 2-3/2791.

“...Artık ondan, hem kendiniz yiye, hem de yoksula, fakire yedirin!.”

(Hac 22/28, 36)

Müstehap olan, kurbanı üçe taksim edip bir kısmını evde yemek, bir kısmını eşe dosta ikrâm etmek, bir kısmını da fukaraya dağıtmaktır. (Ebû Dâvud, Edâhî, 9-10/2813)

Kurbanın derisini ve istifâde edilen diğer kısımlarını evde kullanmak câiz ise de, satıp parasını almak câiz değildir. Satıldığı takdirde, kıymetinin tasadduk edilmesi lâzımdır. Yine kurbanlık hayvanın kesilmeden evvel sütünden, yününden istifâde edilmesi hoş görülmemiş, şayet kullanıldıysa bedelinin fakirlere verilmesi istenmiştir.

Kurbanın kesilip parçalanması esnâsında temizliğe ve sıhhî şartlara âzamî derecede dikkat etmek lâzımdır. Sokakları ve çevreyi kirleterek çirkin koku ve manzaralara meydan verilmemelidir.

Kurbanın bazı fayda ve hikmetlerini kısaca hatırlamak gerekirse şunlar söylenebilir:

Kurban bize, Hz. İbrahim ve İsmail’in teslimiyetini ve kulluktaki üstün hâllerini hatırlatır. Allah’ın her şeyi insanlara musahhar kıldığını fiilen gösterip bunlardan usûlünce istifâde ve infak etmeyi öğretir. Zira, Allah’ın emrimize verdiği nîmetlerden faydalanmamak doğru olmadığı gibi, onları israf etmek de son derece yanlıştır. Bunun için İslâm kurbanı emretmiş, ancak diğer taraftan da isrâfı ve hayvanlara eziyeti yasaklamış, hatta belli bir yaş sınırı koymuştur.

Kurban, insanı cimrilik ve mal sevgisinden kurtarır. Toplumdaki kardeşlik, yardımlaşma, paylaşma ve fukarayı sevindirme duygularını geliştirir. İnsanları muhabbet ve merhametle birbirine bağlar. Allah’ın nîmetlerinden bütün kullarının istifâde etmesini sağlar. Toplum hâlinde yerine getirilen ferdî ve ictimâî ibadetlerle Allah’ın rızâsını kazanmaya ve O’na yaklaşılmaya vesîle olur.

10. Kur’ân-ı Kerim ile Hemhâl Olmak

a. Kur’ân’ı Anlama Gayreti

۸۳. عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ».

83. Hz. Osmân’dan rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Sizin en hayırlınız, Kur’ân’ı öğrenen ve öğretendir.” (Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân, 21; Ebû Dâvud, Vitir, 14/1452; Tirmizî, Fedâilü’l-Kur’ân, 15/2907)

٨٤. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«...وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ».

84. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“...Bir grup insan, Allah’ın evlerinden bir evde toplanır, Allah’ın kitabını okur ve onu aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekînet iner, onları rahmet kaplar ve melekler çevrelerini kuşatır. Allah Teâlâ da o kimseleri kendi nezdinde bulunanların arasında zikreder.” (Müslim, Zikr, 38; Ebû Dâvûd, Vitir, 14/1455; Tirmizî, Kırâât, 10/2945; İbn-i Mâce, Mukaddime, 17)

Açıklamalar:

Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim’i, kullarının cennete girebilmesi için bir kılavuz ve rehber olarak göndermiştir. Dolayısıyla Kur’ân, insanları en doğru yola hidâyet etmektedir. (İsrâ 17/9-10)

Diğer bir ifadeyle Kur’ân-ı Kerim, anlaşılıp yaşanmak üzere gönderilmiştir. Cenâb-ı Hak Kur’ân’da, kullarının istifâde edeceği her türlü misâli muhtelif şekillerde tekrar tekrar açıklamıştır. (İsrâ 17/41, 89; Kehf 18/54; Rûm 30/58; Zümer 39/27)

Bunları kolayca anlayıp idrâk ederek öğüt almaları ve hayatlarına tatbik etmeleri için de Kur’ân’ı kolaylaştırmıştır. (Meryem 19/97; Duhân 44/58; Kamer 54/17, 22, 32, 40)

O hâlde mü’mine düşen, Rabbinin kelâmını anlamak için gayret sarfetmek ve Kur’ân talebesi olmaktır. Tabî ki onu anlamadan önce, güzelce okumasını öğrenmek gerekmektedir. Çünkü Kur’ân tilâveti bir mü’mine günde beş defâ namazlarda lâzım olmaktadır. Dolayısıyla kıraat, hiç olmazsa namaz sahîh olacak kadar herkesin mutlaka öğrenmesi gereken farz-ı ayn bir ilimdir.

Kur’ân’ı öğrenen kişi ise, onu başkalarına öğretme gayreti içinde olmalıdır. **Birinci hadisimizde**, Kur’ân’ı öğrenme ve öğretme faaliyetine ihlâsla katılan

bahtiyarların, en hayırlı insan oldukları haber verilmektedir. Çünkü meşgûl oldukları kitap, Allah'ın kelâmı ve sözlerin en hayırlısıdır.⁹⁵

Peygamber Efendimiz'in en mühim ve en büyük işi Kur'ân okumak⁹⁶ ve başkalarına öğretmektir. Nitekim **Ebû Talha** (r.a), bir gün Efendimiz'in yanına vardığında, onun ayakta Ashâb-ı Suffe'ye Kur'ân öğrettiğini gördü. Açlıktan iki büküm olan belini doğrultmak için de karnına taş bağlamıştı. (Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 342)

Kur'ân'ı öğrenip öğretme hususunda, ashâb-ı kirâm ve daha sonra gelen sâlih insanlar, Allah Rasûlü'nün sünnetini takip etmişlerdir.

Bunlardan **Abdullah bin Mes'ûd** (r.a), bir kişiye Kur'ân'dan bir âyet okuttuğunda:

“–Bu âyet, üzerine güneşin doğduğu veya yer yüzünde bulunan her şeyden daha hayırlıdır” derdi.

Bu sözünü Kur'ân'ın her âyeti için tekrar ederdi. (Heysemî, VII, 166)

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Hz. Osman'ın hilâfeti devrinde kıraat hocasına başlamış ve bu vazifesine uzun seneler devam etmiştir. Kûfe'de imâmet ve Kur'ân muallimliği yaptığı mescidi kastederek şöyle derdi:

“–Şu makâmda bulunmamın tek sebebi, Peygamber Efendimiz'in:

«Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir» hadis-i şerifindeki müjdeye nâil olabilme arzusudur.” (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 21; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 15/2907)

Ancak bu faaliyetler ihlâsla, sırf Allah rızâsı için yapılmalıdır. Araya dünya menfaati ve basit hesaplar girmemelidir.

İmrân bin Husayn (r.a) Kur'ân okuyan bir kimseye rastlamıştı. Adam okumayı bitirince, insanlardan bir şeyler istedi. Bunu gören İmrân (r.a), büyük bir musîbetle karşılaşmışçasına:

إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

⁹⁵ Kur'ân-ı Kerim'i öğrenirken, başkalarına öğretirken ve onu anlama gayreti içinde bulunurken büyük bir tâzim, hürmet, edeb ve dikkat içinde olmak icâb eder. Öncelikle, ona abdestsiz dokunmaktan sakınmak gerekir. (Vâkıa 56/79)

Hadis-i şeriflerde şöyle buyrulur:

“Kur'ân'a temiz olan dışında hiç kimse dokunmasın!” (Hâkim, I, 553/1447; *Muvatta'*, Kur'ân, 1; Kettânî, I, 216)

“Ne hayırlı kadın ne de cünup kimse Kur'ân'dan hiçbir şey okuyamaz.” (Tirmizî, Tahâret, 98/131)

Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'i bel hizâsından aşağıda tutmak, ona doğru ayak uzatmak, üzerine başka kitap ve eşya koymak, Kur'ân-ı Kerim'le tuvalete girmek de son derece yanlış davranışlardır ve takvânın zayıflığını gösterir. Kur'ân'a saygıda kusûr etmemek ise, kalplerin takvâsından ileri gelir. (Hac 22/32)

⁹⁶ Yûnus, 61; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 17; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, IV, 156.

“İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn: Biz, Allah’a âidiz ve nihâyet O’na döneceğiz”⁹⁷ dedi.

Sonra da şunları söyledi:

“Rasûlullah (s.a.v) bir gün dedi ki:

«Kim Kur’ân okursa, onunla Allah’tan istesin. Çünkü öyle insanlar gelecek ki, Kur’ân okuyacaklar ve onunla, insanlardan bir şeyler isteyecekler.»” (Tirmizî, Fedâilü’l-Kur’ân, 20/2917)

Kur’ân öylesine yüksek bir kıymettir ki onu öğrenip öğretmenin karşılığını verebilmek mümkün değildir. Bunun karşılığını en güzel şekilde ancak Allah Teâlâ ödeyebilir. Kur’ân’ın kıymetini idrâk edenlerin sergilediği şu iki misal ne müthiştir:

İmam Ebû Hanife, oğlu Hammâd Fâtiha Sûresi’ni öğrendiğinde, [hocasına](#) beşyüz dirhem verdi. O zaman bir koç bir dirheme satın alınabiliyordu. Hocasını bu cömertliği fazla buldu. Çünkü çocuk yalnızca Fâtiha Sûresi’ni öğrenmişti. Bunun üzerine Ebû Hanife Hazretleri şöyle dedi:

“–Yavruma öğrettiğin ilmi küçük görme! Eğer yanımızda bundan daha fazla para olsaydı, Kur’ân’a hakkıyla hürmet edebilmek için onu sana verirdik.”⁹⁸

Salâhaddin Eyyûbî, kışlada dolaşırken babasının önünde Kur’ân okuyan bir çocuğa rastlamıştı. Çocuğun okuyuşunu beğendi ve ona yaklaşıp kendi yiyeceğinden bir miktar verdi. Ayrıca kendisine âit tarlanın bir kısmını o çocuk ve babası için vakfetti.⁹⁹

Kur’ân’ı öğrenmek ve öğretmek, Allah katında çok faziletli bir amel olduğu gibi, onu unutmak veya onun öğretilmesine mânî olmak da büyük bir vebaldir. Kur’ân’ı unutmanın kötü âkıbetini bildiren hadis-i şeriflerde şöyle buyrulur:

“...Ümmetimin günahı bana arzedildi. Kişinin, kendisine (lûtuף olarak) verilen bir sûre veya âyeti unutmasından daha büyük bir günah görmedim.” (Ebu Dâvud, Salât, 16/461; Tirmizî, Fedâilü’l-Kur’ân, 19/2916)

“Kur’ân’ı okuyup (öğrenip) de sonra unutan kimse, kıyâmet günü Allah’ın huzûruna eli boş ve hayırdan mahrûm olarak çıkar.” (Ebû Dâvûd, Vitir, 21/1474)

Buradaki “unutmak”tan maksat, hakîkî mânâsıyla Kur’ân-ı Kerim’i ezberledikten sonra unutmak olduğu gibi, daha çok Kur’ân okumayı bırakmak, gere-

⁹⁷ Bakara 2/156. Cenâb-ı Hak, herhangi bir musîbetle karşılaştığımızda bu şekilde söylememizi arzu etmektedir. Buna “İstircâ” denir.

⁹⁸ Ebû Gudde, *Fethu bâbi’l-inâye*, s. 19; Muhammed Nûr Süveyd, *Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi*, s. 119-120.

⁹⁹ Bundârî, Ebû’l-Feth Ali, *en-Nevâdiru’s-sultâniye (Sîretü Salâhuddîn)*, s. 9; Muhammed Nûr Süveyd, *Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi*, s. 120.

ğince amel etmemek, helâl ve haramını tanımamaktır. Nitekim şu âyetler de aynı hususu ifade etmektedir:

“Kim zikrimden (Kur’ân’dan) yüz çevirirse, şüphesiz onun dar bir geçimi olur ve biz onu kıyâmet günü kör olarak haşrederiz. O:

«Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin, oysa ben gören bir kimseydim?!» der. (Allah Teâlâ şöyle) buyurur:

«İşte böyle! Çünkü sana âyetlerimiz geldi de sen onları unuttun. İşte bugün de aynı şekilde sen unutulacaksın.»» (Tâhâ 20/124-126)

Kalbinde, Kur’ân’dan bir miktar bile bulunmayan kimse ise, harap olmuş ev gibidir. (Tirmizî, Fedâilü’l-Kur’ân, 18/2913; Dârimî, Fedâilü’l-Kur’ân, 1)

Kur’ân’ı öğrenip öğretmekten maksat tabî ki onu hayatın her alanında yaşamaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için, Kur’ân’ı anlama gayreti içinde olmak îcâb eder. **İkinci hadisimiz**, Cenâb-ı Hakk’ın, bu yöndeki çalışma ve gayretlerden ne kadar hoşnut olduğunu göstermektedir. Çünkü Allah Teâlâ, bir araya gelerek Yüce Kitâbını okuyup müzakere eden ve mânâsını anlamaya çalışan kullarının üzerine sekînet ve rahmet indirmekte, meleklerini onlara muhâfız yaparak, o kullarını kendi katındaki varlıklara medhetmektedir. Böylece Kur’ân dersi yapan bu kullar, Allah’ın katındaki seçkin meleklerin dua ve muhabbetlerine mazhar olmaktadır.

Böyle meclisleri, Allah’ın rahmeti kaplayarak, oradakilerin kul hakkı dışındaki günah ve kusurları affedilir. Rahmet melekleri etraflarını kuşatarak onları yerden göğe kadar bir halka içine alıp her türlü kötülük ve tehlikeden muhafaza ederler. Mecliste bulunanların zihinlerine ve gönüllerine açıklık ve ferahlık verir, onları âdetâ ziyarette bulunarak, kendileriyle musâfaha ederler.

Ashâb-ı kirâm, bir araya gelerek Kur’ân ve hadis müzâkere ederlerdi. **Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) şöyle der:**

“Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz’in ashâbı bir araya gelip oturduklarında, öncelikle Kur’ân-ı Kerîm ile meşgul olur, onu okur ve anlamaya çalışırlardı. Ya içlerinden biri bir sûre okur veya birinden bir sûre okumasını talep ederlerdi. (Daha sonra diğer ilmî ve fikhî mevzûlara geçerlerdi.)” (Hâkim, Müstedrek, I, 172/322)

Tâbiînden **Ebû Nadre de** şöyle anlatır:

“Peygamber Efendimiz’in ashâbı bir araya geldiklerinde, ilim (hadis-i şerifleri) müzâkere ederler ve Kur’ân’dan bir sûre okurlardı.” (Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve’l-mütefakkîh*, II, 126)

Aynı şekilde **Ashâb-ı Suffa** da, devamlı Mescid-i Nebevî’de bulunur, Kur’ân okur, geceleri onu aralarında müzâkere edip öğrenirlerdi. (Buhârî, Cihâd, 9; Müslim, İmâre, 147)

Hadisimizde Rasûlullah (s.a.v), Kur’ân mütâlaa edilen mekânı **“Allah’ın evi”** sıfatıyla taltîf etmiştir. Burada *“Allah’ın evleri”*nden kasıt, öncelikle camiler ve mescitler olmakla birlikte, Kur’ân okunan her türlü nezih mekânlar ve hatta evlerimizdir.

Kur’ân’ın **“tedrîs”**i, akli ve idraki onun üzerinde yoğunlaştırıp âyetlerini ve sûrelerini tek tek ele alarak derinlemesine incelemek, bunların ihtiva ettiği inanç esaslarını, hükümleri, ahlâkî prensipleri ve ilmi müzakere ederek yaşamaya gayret etmektir.

Allah’ın kelâmını tedrîs eden kulların üzerine inen **“sekînet”** ise; kalbin arınmasına ve nurlanmasına, neticede huzur ve itmi’nâna ermesine vesîle olan şeydir. Böyle bir kalbin sahibi, Allah’tan hakkıyla korkarak mü’mine yakışır bir vakârı elde edecektir. Ayrıca sekînet, meleklerin inmesi demek olduğu gibi aynı zamanda inen meleğe ve rahmet meleklerine verilen bir isimdir.

“Sekînet”in inmesine dâir müşahhas bir misâl şöyledir:

Sesi son derece güzel ve yanık olan Üseyd bin Hudayr (r.a), gece vakti hurma yığınlarının yanında Kur’ân okuyordu. Yanında iki uzun iple bağlanmış atı vardı. Derken at birden şahlandı. Üseyd okumayı kesince at da sâkinleşti. Üseyd okumaya devam edince, at yine şahlandı. Üseyd susunca at da sâkinleşti. Bu durum iki kez daha tekerrür etti. Küçük oğlu Yahya, ata yakın bir yerde uyuyordu. Atın çocuğa zarar vermesinden korkan Üseyd (r.a), onu bulunduğu yerden yanına çekti. Bu sırada başını kaldırıp gökyüzüne baktığında, buluta benzer bir şey içinde kandiller misali ışıklar gördü. Bunlar yavaş yavaş yükselerek nihayet gözden kayboldu. Sabah olunca, hâdiseyi Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e anlattı.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“O sekînedir; Kur’ân okuduğun için inmiştir” buyurdu. (Buhârî, Menâkıb, 25; Fedâilü’l-Kur’ân 11; Müslim, Mûsâfirîn 240-241)

Diğer bir rivâyette de:

“Onlar, seni dinlemeye gelen meleklerdi. Eğer okumaya devam etseydin sabaha kadar seni dinler, sabah olunca da herkes onları görürdü. İnsanlardan gizlenmezlerdi” buyurmuştur. (Bkz. Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân, 15; Müslim, Mûsâfirîn, 242)

Ashâb-ı kirâm, Kur’ân’ı anlayıp hakkıyla yaşayabilmek için büyük fedâkârlıklara katlanmışlardır. Suffa’da pek çok sahâbî bu maksatla, aç susuz Kur’ân talebeliği yapmıştır. Belki dünyevî bir menfaat elde edememişlerdir, lâkin

isimleri kıyâmete kadar bâkî kalacaktır. Bıraktıkları ilimden istifâde eden binlerce insan, hergün onlara dua etmektedir. Bu talebelerden biri olan **Abdullah bin Mes'ûd** (r.a) şöyle der:

“Kendisinden başka ilâh olmayan Allah’a yemîn ederim, Allah’ın kitâbından hiçbir sûre indirilmemiştir ki, ben onun nerede nâzil olduğunu bilmeyeyim. Yine Allah’ın kitâbından hiçbir âyet inmemiştir ki ben onun kimin hakkında nâzil olduğunu bilmeyeyim. Bir kimsenin, Allah’ın kitâbını benden daha iyi bildiğini duysam ve deveye ona ulaşmak da mümkün olsa, hiç durmaz hemen yola düşerim.” (Buhârî, Fedâilu’l-Kurân, 8)

H. Ömer (r.a), Kur’ân’ı anlamak için tefekküre yoğunlaşmış, Allah’ın âyetleri üzerinde derin derin düşünerek ve onları hayatına tatbîk ederek okumuştur. Onun:

“Bakara Sûresi’ni on iki senede tamamladım ve şükrâne olarak bir deve kurbân ettim” sözü, bunun şahidlerinden biridir. (Kurtubî, I, 40)

İmâm-ı Mâlik’in bildirdiğine göre **Abdullah bin Ömer** (r.a) de, Bakara Sûresi’ni öğrenmek için âyetleri üzerinde tam sekiz sene çalışmıştır. (Muvatta’, Kur’ân, 11)

el-Bâcî şöyle der:

“Bu, onun akıl ve hâfızasının zayıflığı sebebiyle değildir, maâzallâh (böyle düşünmekten Allah’a sığınırız). Bilakis o Kur’ân’ın ferâizini, ahkâmını ve bunlara tealluk eden şeyleri öğreniyordu.” (Kettânî, Terâtib, II, 191)

Bir zât, **Zeyd bin Sâbit**’in yanına varıp, Kur’ân-ı Kerim’i bir haftada hatmetmek hususunda ne düşündüğünü sormuştu. O da; “İyi olur” dedikten sonra şöyle devam etti:

“Fakat ben, onbeş veya yirmi¹⁰⁰ günde bir hatim yapmaktan daha çok hoşlanırım. Neden diye sorarsan, bu takdirde Kur’ân üzerinde iyice düşünüp mânâlarını daha iyi anlayabilirim.” (Muvatta’, Kur’ân, 4)

b. Kur’ân’ı Yaşamak

٨٥. عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

¹⁰⁰ İbn-i Abdilberr, *İstizkâr*, II, 477.

«لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ».

85. İbn-i Ömer (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Yalnız şu iki kişiye gıpta edilir:

Biri, Allah’ın kendisine Kur’ân verdiği kişidir. O kişi, Kur’ân ile gece gündüz meşgul olup onunla amel eder. Diğeri, Allah’ın kendisine mal verdiği kimsedir. O da gece gündüz bu malı infak eder.” (Müslim, Müsâfirîn, 266, 267. Ayrıca bkz. Buhârî, Temennî, 5; Tevhîd, 45)

۸۶. عَنْ مُعَاذِ الْجُهَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ أُلْبَسَ وَالِدَاهُ تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْءُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ، فَمَا ظَنُّكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ بِهَذَا».

86. Muâz el-Cühenî (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim Kur’ân-ı Kerim’i okur ve muhtevâsıyla amel ederse, kıyâmet günü anne babasına bir tâc giydirilir. Bu tâcın ışığı, güneş aranızda olsa, onun dünyadaki bir eve konulduğunda vereceği ışıktan daha güzeldir. Öyleyse, Kur’ân-ı Kerim ile amel eden kişinin durumu nasıl olur, düşünebiliyor musunuz?” (Ebû Dâvûd, Vitr, 14/1453)

Açıklamalar:

Kur’ân’ı okuyup anlamamanın asıl hedefi, onu hayatın her alanında yaşamaktır. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“(Rasûlüm!) Sana bu mübarek Kitab’ı, âyetlerini iyice düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye indirdik.” (Sâd 38/29)

“Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiği-miz rızıktan gizli ve açık infak edenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.” (Fâtır 35/29)

Âyetlere göre, Allah’ın kitabını okuyup anlamayı, ondan öğüt almak, emir ve nehiylerini tatbik ederek davranışlara yansıtmak izlemelidir. Bundan dolayı

ikinci âyette Kur’ân okumayı; namaz kılmak ve Allah’ın bahşettiği rızıklardan O’nun yolunda gizli açık infaklarda bulunmak takip etmiştir.

Kur’ân’ı okuyup anlayan kişi, onun müjdelerini, tehditlerini, apaçık âyetlerini ve açıklamalarını düşünüp itaate yönelerek haramlardan daha fazla çekineceğinden, şeytan, insanları Kur’ân’dan uzaklaştırmak için daha çok çaba sarf eder. Dolayısıyla Cenâb-ı Hak, bilhassa Kur’ân okumaya başlarken kendisine sığınmamızı emrederek:

“Kur’ân okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Allah’a sığın!” buyurmaktadır. (Nahl 16/98)

Cenâb-ı Hakk’ın bu emrine itaat edildiği takdirde, şeytanın, Kur’ân ile onu hayata geçirme faaliyetinin arasına girmesi engellenmiş olur.

Kur’ân’la amel edildiğinde, şeytanın ne hâle girdiğini Rasûlullah (s.a.v) bir misalle şöyle anlatır:

“Ademoğlu secde âyeti okur ve secde ederse şeytan ağlayarak ayrılır ve:

«Yazık bana, insanoğlu secdeyle emredildi ve secde etti, mukabilinde ona cennet var. Ben de secdeyle emrolundum ama ben itiraz ettim, benim için de ateş var» der.” (Müslim, İmân, 133)

Bütün mesele, aradan nefis ve şeytan engellerini çıkarmak sûretiyle Kur’ân’ı okuyup hayata geçirebilmektir. Zâten Kur’ân’ı yaşamayan kimse ne kadar ezber okursa okusun hâfız kabul edilmemiştir. Nitekim **Ebû Ömer**, Kur’ân hâfızını şöyle târif etmektedir:

“Asıl Kur’ân hâfızları, Kur’ân’ın hükümlerini, helâl ve haramını bilen ve içindekilerle amel eden kişilerdir.” (Kurtubî, I, 26)

Abdullah bin Mes’ud (r.a) da hakîkî Kur’ân hâfızı sayılmanın, ancak onu yaşamakla mümkün olabileceğine işaretle şunları söyler:

“Kur’ân’ı ezberlemiş olan kimse:

1. İnsanlar uyurken gece kalkıp ibadet etmesiyle,
2. Halk yemek yerken oruç tutmasıyla,
3. Başkaları sevinip eğlenirken âkıbeti için kederlenmesiyle,
4. İnsanlar gülerken kulluktaki acziyetinden dolayı ağlamasıyla,
5. Halk birbiriyle konuşurken sükûtuyla,
6. İnsanlar kibirlenirken mütevâzı davranışlarıyla tanınmalıdır.

Kur’ân’ı ezberlemiş birisinin:

1. Ağlaması,
2. Hüzünlü durması,
3. Vakarlı ve bilgili olması,
4. Tefekkür ve sükût hâlinde bulunması îcâb eder.

Kur’ân ehli;

1. Katı yürekli,
2. Gâfil,
3. Çığırkan ve,
4. Hemen öfkelenen biri olmaktan da sakınmalıdır.” (Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 130)

Rasûlullah (s.a.v), Kur’ân-ı Kerim’i daha okurken yaşardı. Allah’ın âyetlerini okurken mânâları üzerinde tefekkür eder ve emirlerini derhâl tatbîke koyulurdu. Allah’ı tesbîh etmekten bahseden âyetlere gelince; “Sübhânallâh” gibi tesbîh ifadeleriyle Allah’ı noksanlıklardan tenzîh ederdi. Dua âyetleri gelince onlarla Allah’a münâcâtta bulunurdu. Cenâb-ı Hak’a sığınmaktan bahseden âyetleri okuyunca, hemen Allah’a sığınırdu. (Müslim, *Müsâfirîn*, 203; Nesâî, *Kıyâmu’l-Leyl*, 25/1662)

İnsanı kurtaracak olan da böyle bir Kur’ân meşgûliyetidir. Nitekim meşhur Osmanlı âlimlerinden **Muhammed Hâdimî** şöyle der:

Her türlü sıkıntıdan, belâ ve musîbetten kurtulmanın yegâne yolu, Kur’ân’a sarılmak ve onu hayata geçirmektir. İbadet ve tâatlere devam edin! Bil-hassa en faziletli ibadetlerden olan tedebbür, tertîl ve edeple Kur’ân okumaya iyi sarılın! Zira Kur’ân’ı böyle okumak, Allah ile konuşmak gibidir. (Bkz. Hâdimî, *Mecmûatü’r-resâil*, s. 112, 194, 200)

Cenâb-ı Hak, Kur’ân’ı böyle ihlâsla okuyup ahkâmıyla amel edenleri yüceltir, okusa bile onunla amel etmeyenleri ise alçaltır. (Müslim, *Müsâfirîn*, 269; Ali el-Kârî, *Mirkât*, IV, 620)

Birinci hadisimizde, Kur’ân ile gece gündüz meşgul olup onunla amel eden kişinin, kendisine gıpta¹⁰¹ edilecek bahtiyar insanların başında geldiği bildirilmektedir. Ona nasıl gıpta edilmesin ki?! Zira Kur’ân-ı Kerim’in ilmine sahip olarak hakkını vermek, en büyük zenginliktir. Böyle mü’minler, kendilerine lûtfedilen ilâhî nîmetin kadrini bilmeli, geçici ve aldatıcı menfaatlara tenezzül etmemelidir.

¹⁰¹ Hadisimizin metninde geçen “**Hased**” kelimesinin gerçek mânâsı, bir kişinin sahip olduğu malın elinden çıkmasını temennî etmektir. Mecâzî mânâsı ise, gıpta edip imrenmektir. Burada mecâzî mânâsıyla kullanıldığında şüphe yoktur. Yani Kur’ân ehline gıpta edilmeli ve onun gibi olmaya gayret sarfedilmelidir.

Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kur’ân bir zenginliktir ki, ondan sonra fakirlik olmaz (yani Kur’ân’a sahip olan en muazzam bir hazîneye sahip olmuştur) ve ondan başka zenginlik de yoktur (yani o ilâhî hazîne hiçbir maddî zenginlikle kıyas edilemez).” (Heysemî, VII, 158)

Abdullah bin Mes’ûd’un şu sözü, Kur’ân’ın ne büyük bir zenginlik olduğunu ifade açısından oldukça mühimdir:

“Kim ilim istiyorsa Kur’ân’ın mânâlarını tefekkür etsin, tefsîri ve kıraati üzerinde yoğunlaşsın! Zira onda, öncekilerin ve sonrakilerin ilmi mevcuttur.” (Heysemî, VII, 165; Beyhakî, *Şuab*, II, 331)

Mevzû ile alâkalı olarak **Hüseyin bin Fadl** şu hâdiseyi nakleder:

Benî Kurayza ve Benî Nadîr yahûdilerine âit yedi kervan, aynı günde Medîne-i Münevvere’ye gelmişti. Kervanlarda çeşitli kumaşlar, koku kapları, mücevherler ve muhtelif deniz ürünleri vardı.

Müslümanlar:

“–Keşke şu mallar bizim olsaydı da onlarla kuvvetlensek ve onları Allah yolunda harcasaydık” dediler.

Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyet-i kerimeyi inzâl buyurdu:

“Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti (Fâtiha’yı) ve yüce Kur’ân’ı verdik.” (Hicr 15/87)

Yani Cenâb-ı Hak, “Ben size öyle yedi âyet lûtfettim ki onlar sizin için bu yedi kervandan daha hayırlıdır” buyurdu.

Bu âyetten sonra da:

“Sakın onlardan bir kısmına, geçici bir zevk olarak verdiğimiz dünya malına göz dikme! Onların (iman etmemesi) sebebiyle üzülme ve mü’minlere kol kanat ger, alçak gönüllü ol!” buyruldu. (Hicr 15/88) (Vâhidî, s. 283)

Eyfa bin Abd de şu hâdiseyi nakleder:

Irak’tan alınan haraç malları Hz. Ömer’in yanına geldiğinde, Ömer (r.a) ve yardımcısı çıktılar. Hz. Ömer develeri saymaya başladı. Beklenenden fazla olduklarını görünce; “Elhamdülillah!” demeye başladı. Yardımcısı da (bir âyete telmihle bulunarak):

“–Ey Mü’minlerin Emîri, vallâhi bunlar, Allah’ın lûtf ve rahmetindendir” diyordu.

Hz. Ömer (r.a):

“–Hayır yanlış söylüyorsun. Bunlar Allah’ın: «**Ancak Allah’ın lûtfu ve rahmetiyle sevinirler...**»¹⁰² âyetinde bahsettiği şeyler değildir. Allah’ın lûtfu ve rahmeti; hidâyet, Sünnet ve Kur’ân’dır. Mü’minler bunlarla sevinirler. Bu gelen mallar âyetin: «**Allah’ın lûtfu ve rahmeti, onların topladığı şeylerden daha hayırlıdır**» kısmında bahsedilen şeylerdendir. Çünkü bu mallar da insanların topladıklarındandır.” (İbnü’l-Cevzî, *Menâkıb*, s. 229)

İkinci hadisimizde, Kur’ân’ı yaşayan kimselerin fazileti ve onlara âhirette verilecek mükâfâtın büyüklüğü anlatılmaktadır. Zâhiren bakıldığında hadiste, Kur’ân’ı öğrenip hayatına tatbik eden kişilerin anne babalarına verilecek mükâfât anlatılmaktadır. Ancak son cümle, asıl, Kur’ân’ı yaşayan kimsenin âhiretteki fazilet ve üstünlüğünü belîğ bir ifade ile ortaya koymaktadır. Anne babasına giydirilen tâcın güzelliği böyle olursa, bizzat kendisinin elde edeceği karşılık kim bilir ne kadar güzel ve üstün olacaktır. Bu durumda müslüman, hem kendisi Kur’ân’ı yaşamaya gayret etmeli hem de evlâtlarına sağlam bir Kur’ân eğitimi vermelidir.

Kur’ân-ı Kerim’i öğrenen, öğreten ve yaşayan insanlar, dünyada olduğu gibi kabirde ve âhirette de bunun karşılığını fazlasıyla göreceklerdir. Kur’ân ehlinin kabirdeki mükâfatlarından birini, Rasûlullah (s.a.v) şöyle haber verir:

“Hâmil-i Kur’ân (Kur’ân-ı Kerim’in ahkâmı ile yaşayan, ahlâkı ile ahlâklanan ve hikmeti ile kemâle eren bir hâfız efendi) öldüğü zaman Allah, toprağa, onun vücûdunu yememesini vahyeder. Toprak da der ki:

«Yâ Rabbî! Sen’in kelâmın sînesinde iken, ben onun vücûdunu nasıl yiye bilirim ki?..»” (Deylemî, I, 284/1112; Ali el-Müttakî, I, 555/2488)

Nitekim, Kur’ân ehlinin kabrinde çürümeden sapasağlam durduğunu gösteren canlı misallerle bugün de zaman zaman karşılaşmaktayız.

Kur’ân’ı terk edenleri ise acıklı bir azap beklemektedir. Allah kendisine Kur’ân’ı öğrettiği hâlde, bütün gece uyuyarak onunla hiç meşgul olmayan ve Kur’ânı terk eden kimsenin, öldükten sonra göreceği azap, Allah Rasûlü’ne gösterilmiştir. Buna göre, Kur’ân’ı ihmâl eden kimsenin kafası, büyük bir kaya ile kıyâmete kadar devamlı ezilip duracaktır. (Buhârî, Cenâiz, 93; Ta’bîr, 48)

Konuyla ilgili bir hadis-i şerifte şu acıklı manzaralar gözler önüne serilir:

“Kıyamet günü bir adam getirilir. Kur’ân ona (insan sûretinde) temessül ettirilir. Adam dünyadayken Kur’ân’ın farzlarını ihmâl etmiş, çizdiği sınırları aşarak haramlara düşmüş, bildirdiği ibadetleri yapmayıp muhâlif davranmış, yasakladığı günahları işlemiştir. Kur’ân der ki:

¹⁰² Yûnus 10/58.

«–Yâ Rabbî! Âyetlerimi ne kötü bir adama verdin (öğretip ezberlettin!) Hududlarımı aştı, farzlarımı terk etti, açıkladığım ibadetleri bırakıp yasak olduğunu bildirdiğim mâsiyetleri işledi...»

Kur'ân, o kimse aleyhine delillerini sayıp dökmeye o kadar devam eder ki, nihayet Cenâb-ı Hak, Kur'ân'a:

«–Haydi onu sana bırakıyorum, hesabını gör!» buyurur.

O da adamın elinden tutar ve burnu üstüne sürükleyerek cehenneme atıncaya kadar yanından ayrılmaz.

Başka bir kimse daha getirilir. O da dünyadayken Kur'ân'ın çizdiği sınırları korumuş, farzları yerine getirmiş, emrettiği ibadetleri yapıp yasakladığı çirkin fiillerden kaçınmıştır. Kur'ân önünde durup onu müdâfaa eder ve şöyle der:

«–Yâ Rabbî! Âyetlerimi ne güzel bir kişiye tevdî ettin (öğretip ezberlettin!) Hududlarımdan sakındı, farzlarımı îfa etti, beyan ettiğim taatlere tâbi olup mâsiyetlerden kaçındı...»

Kur'ân, o kişi lehine delillerini saymaya o kadar devam eder ki, nihayet Cenâb-ı Hak, Kur'ân'a:

«–Onu sana havale ettim, hesabını sen gör!» buyurur.

Bunun üzerine (insan sûretinde) temessül ettirilen Kur'ân, onun elinden tutar, yanından hiç ayrılmaz. Ona beyaz atlastan elbiseler giydiren, başına kral tâcı koyar ve kralların kâsesiyle ona su ikrâm eder.” (Heysemî, VII, 160-161; Bezzâr, no: 2337)

Kur'ân'ın okunmasını ve yaşanmasını terk eden kişilerden, Allah Rasûlü (s.a.v) dünyada şikâyetçi olduğu gibi âhirette de şikâyetçi olacaktır. Bir mü'minin, en zor anda, şefaatine muhtaç olduğu Peygamber'inin açık şikâyetiyle karşılaşması ne acı bir durumdur! Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Rasûl (s.a.v) der ki: Ey Rabbim! Kavmim, bu Kur'ân'ı büsbütün terk etti.” (Furkân 25/30)

Bu şikâyetin içinde Kur'ân'a iman etmemek ve karşı tavır almak bulunduğu gibi, onun müjde ve tehditlerine aldırmmamak ve bilhassa lafzını okumayı terk etmek de mevcuttur. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kim, Kur'ân'ı öğrenir de mushafını asar, onu sık sık okumaz ve yüzüne bakmazsa, kıyâmet günü Kur'ân gelir, o kişinin yakasına yapışır ve:

«–Ey Âlemlerin Rabbi! Bu kulun beni terk etti ve benden uzak durdu. Aramızda sen hüküm ver!» diye şikâyetle bulunur.” (Kurtubî, XIII, 27-28; Âlûsî, Rûhu'l-meâni, XIX, 14, [Furkân, 30])

Kur'ân'ı öğrenip yaşamadığı gibi bir de onu vesîle edinerek şöhret ve menfaat elde etmek isteyen kimseler vardır. **Muaz bin Cebel**'in, büyük ihtimalle Peygamber Efendimiz'den işittiği şu sözünde, bunlarla ilgili çok mühim îkaz ve irşatlar bulunmaktadır:

O şöyle der:

“Muhakkak ki ileride (birtakım) fitneler olacaktır. O zaman mal çoğalır, Kur'ân açılır, mü'min, münafık, erkek, kadın, köle, hür, küçük, büyük herkes Kur'ân'ı alıp okur. İçlerinden birinin:

«Bu insanlara ne oluyor da Kur'ân okuduğum hâlde bana tâbi olmuyorlar? Ben (din adına) Kur'ân'a muğâyir şeyler ortaya atmadıkça onlar bana uymayacaklar» diyeceği günler yakındır.

Böyle sonradan uydurulan şeylere tabi olmaktan sakının! Zira bu bid'atler apaçık bir dalâlet ve sapıklıktır. Ben sizi hakîm (ilim ve hikmet ehli) kişilerin ayaklarının sürçmesine karşı uyarıyorum. Çünkü şeytan bâtil sözleri, bazen âlim kimselerin diliyle söyler. Bazen de münâfık doğru söz söyler.”

Oradakilerden biri:

“–Allah sana rahmet etsin, âlim kimsenin yanlış söz söylediğini, münafığın da hakkı konuştuğunu nasıl bileceğiz?” diye sordu.

Muâz (r.a) şöyle cevap verdi:

“–Evet, sen âlimin o şöhret kazanmış, herkesin gözüne batan, sana karışık gelen ve «Bundan ne kastediyor acaba?» denilen sözlerinden kaçın! Fakat âlimin bazen böyle yanıltması, seni onun sözlerini dinlemekten tamamen vazgeçirmesin! Çünkü onun (bu bâtil sözünden hakka) dönmesi (her zaman için) mümkündür. Sen hakkı işittiğin zaman (onu kimin ağzından çıktığına bakmadan mutlaka) al! Çünkü hakkın üzerinde nûr vardır.” (Ebû Dâvud, Sünnet, 6/4611)

c. Kur'ân'la Tedâvî

٨٧. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«خَيْرُ الدَّوَاءِ الْقُرْآنُ».

87. Hz. Ali (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Devanın en hayırlısı, Kur'ân'dır.” (İbn-i Mâce, Tıb, 28, 41)

٨٨. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«عَلَيْكُمْ بِالشِّفَاءَيْنِ: الْعَسَلِ وَالْقُرْآنِ».

88. Abdullah bin Mes'ud (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Size şu iki şifâ kaynağını tavsiye ederim: Bal ve Kur’ân.” (İbn-i Mâce, Tıb, 7)

Açıklamalar:

Allah Teâlâ, yarattığı her derdin muhakkak şifâsını da var etmiştir.¹⁰³ Bunun için hastalıkların şifâsını aramak îcâb eder.

Peygamber Efendimiz, kendisine:

“Yâ Rasûlallah! Tedâvî olalım mı?” diye soranlara:

“–Tedâvî olunuz! Allah -azze ve celle-, ihtiyarlık hariç, her derdin devasını yaratmıştır” cevabını vermiştir. (Ebû Dâvûd, Tıb, 1/3855; İbn-i Mâce, Tıb, 1)

Ancak Allah Rasûlü (s.a.v), tedâvinin helâl kılınan maddelerle yapılmasını zarûrî görmüş ve:

“Haramla tedâvi olmayınız!” buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, Tıb, 11/3874)

Şarapla tedâvi olduklarını söyleyen kimselere de:

“O, deva değil derttir” buyurmuş ve bundan nehyetmiştir. (Tirmizî, Tıb, 8/2046)

Herşeyin sahibi ve hâkimi olan Cenâb-ı Hak, bütün hâdiseleri sebeplere bağlamıştır. Çünkü bu âlemi Âlemü'l-esbâb, yani sebepler âlemi kılmıştır. Dolaşısıyla hastalıkların tedâvisini de bazı ilaçlara havâle etmiştir. Esasen hastalıklarla meşgul olmak, tıp ilminin mevzuudur. Bununla birlikte, Allah’a dua etmenin lüzûmu ve faydası da hiçbir zaman inkâr edilmemelidir. Her şeyde olduğu gibi hastalıklarda da dua son derece ehemmiyet arzeder. Çünkü, herşey Allah’ın elindedir. Peygamber Efendimiz’in hastalar için okuduğu pek çok dua nakledilmiştir. Efendimiz (s.a.v), dua ile birlikte hastalar için Kur’ân’dan bazı âyet ve sûreler de okumuş ve böyle yapanları tasvîb etmiştir.

Hatta, **birinci hadisimizde** olduğu gibi Kur’ân’ın en hayırlı deva oluşunu bildirdiğinden, mü’minlerin ilâçlarla birlikte, duayı ve Kur’ân okumayı da hiçbir zaman ihmal etmemeleri îcâb eder. Zira ilaçlar, gıdalar ve vitaminler, hastalıkların tedâvisinde Allah’ın yarattığı bir vesile olmaktan öte geçemez. Gerçekte şifâ ve-

¹⁰³ Buhârî, Tıb, 1.

ren ise Allah Teâlâ'dır. Dolayısıyla, bir taraftan şifâya vesile olacak bütün tedâvi yolları tecrübe edilirken, öbür taraftan da samimiyetle Allah'tan şifâ istenmeli, dua edilmeli ve Kur'ân okunmalıdır.¹⁰⁴

Kur'ân-ı Kerim, bir hidâyet ve şifâ menbaıdır. O, kalpler, bedenler ve rûhlar için en mühim devadır. Beşerî tıb ile ilâhî tıbbı, bedenlerin tıbbıyla ruhların tıbbını, yeryüzüne âit deva ile semâvî devayı cem etmiştir. Ancak onun şifâsı, daha çok rûhânî hastalıklar içindir. Bununla birlikte maddî hekimliğin, bütün gayretlere rağmen tedâvisinde âciz kaldığı nice cismânî hastalıklara karşı da Kur'ân'ın şifâ bahşeden hususiyetleri, ehli tarafından öteden beri müşâhede edilegelmiştir. (Râzî, XXI, 29; Elmalılı, V, 3195, [İsrâ 17/82])

Bazı beşerî sözlerin bile tesiri ve faydası kabul edilirken, Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın indirdiği Kur'ân'ın, hastalara fayda vermeyeceğini düşünmek doğru değildir. İnsafla bakıldığında, ihlâslı bir şekilde ve bereketini umarak Kur'ân okumanın, pek çok hastalığı iyileştirdiği görülür.

Rasûlullah (s.a.v), hastalık ve sıkıntılar için, Kur'ân okumayı hiçbir zaman terk etmemiştir. **Hız. Âişe** (r.a) şunları söyler:

“Rasûlullah (s.a.v) yatağına girdiği zaman, İhlas Sûresi ve Muavvizeteyn'in tamamını (Felâk ve Nâs sûrelerini) okuyarak avucuna üfler, sonra elleriyle yüzünü ve vücudunun erişebildiği yerlerini meshederdi. Rahatsızlandığında bunu, kendisi için benim yapmamı isterdi.” (Buhârî, Tıb, 39)

Yine **Âişe** (r.a) şöyle der:

“Allah Rasûlü (s.a.v), vefat ettiği hastalığında Muavvizeteyn'i okuyup ellerine üfler ve onları da yüzüne sürerdi. Hastalığı ağırlaştığında o sûreleri ben okuyup üfler ve bereketinden istifâde etmesi için kendi ellerini yüzüne sürerdim.” (Buhârî, Tıb, 32)

¹⁰⁴ Son günlerde inancın, duanın ve Kur'ân okumanın insan sağlığına tesiri üzerine bazı ilmî araştırmalar yapılmaktadır. Onlardan birkaçına burada temas edebiliriz:

ABD'de çalışan müslüman bilim adamı Dr. Ahmet el-Kâdî, “**Kur'ân ve Stres**” konusunda bir araştırma yapmış ve hazırladığı tebliği 1984'de İstanbul'da yapılan İslam Tıp Kongresi'ne sunmuştur. Bu bilim adamı, araştırmalarının neticesinde, Kur'ân kelimelerindeki ses hususiyetlerinin stresi azalttığını tespit etmiştir. (<http://www.thehealthnews.org/tr/news/05/11/10/dua.tedavi.iyilesme.html>, [23.04.2007])

ABD'de, çeşitli konularda yapılan farklı araştırmaların gözden geçirilip derlenmesi yoluyla ortaya konulan bir çalışmaya göre, ömrün uzamasında, iyi beslenme, spor yapma, düzenli sağlık kontrolünden geçme ve hastalıkların uygun bir şekilde tedâvi edilmesi kadar, dînî inancın da rol oynadığı tesbit edilmiştir. Pittsburgh Üniversitesi Tıp Merkezi'nden Dr. Daniel Hall'ün çalışması, dînî inancın sağlıklı uzun ömre müsbet katkısının, diğer faktörlerden çok daha kolay olduğunu göstermektedir. (<http://www.ktuvakfi.org.tr/h1.htm>, [23.04.2007])

Yine, Ağustos 1982 ve Mayıs 1983 tarihleri arasında 393 hasta üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Bu araştırmada, hastalar ikiye ayrılarak bir kısmına, haberleri olmadan dua edilmiş, diğer kısmına ise yine haberleri olmadan dua edilmemiştir. Çalışmanın başlamasından sonra tahlil edilen hâdiseler, kendilerine dua edilen gruptakilerin daha az konjestiv kalp bozukluğu yaşadığı, diüretiklere daha az ihtiyaç hissettiği, onlara antibiyotik tedâvisinin daha az uygulandığı, daha az pnömoni vakasına rastlandığı, daha az intube edildikleri ve oksijen verildiği görülmüştür. Rakamlara bakıldığında, gıyaben dua edilen hastaların her bakımdan daha iyi bir tablo çizdiği tespit edilmiştir. Bu tür tecrübelerin sonuçları 2001 yılının Ekim ayında New York Times dergisinde yayımlanmıştır. (http://www.benotesi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=56, [23.04.2007])

Bir zât sahâbeden **Seleme bin Ekvâ**'nın dizinde bir darbe izi görmüş ve:

“–Bu nedir?” diye sormuştu.

Seleme (r.a), ona başından geçen şu hâdiseyi anlattı:

“–Bu darbe bana Hayber günü isabet etmişti. Bunun üzerine orada bulunan insanlar:

«–Seleme vuruldu!» diye feryada başladılar. Derken Peygamber (s.a.v) yanıma geldi ve bana üç defâ nefes etti. Nihayet bir saat sonra hiç rahatsızlığım kalmadı.” (Ebû Dâvûd, Tıb, 19/3894)

Rasûlullah (s.a.v) göz değmesi, yani nazar için de okunmasını emretmiştir. Nitekim **Ümm-i Seleme** vâlidemizin odasında yüzünde sarılık eseri bulunan bir kız çocuğu görünce:

“–*Bu kızcağıza okutunuz, buna nazar değmiş*” buyurmuştur. (Buhârî, Tıb, 35)

Ebû Saîd (r.a) anlatıyor:

“Biz, Peygamber Efendimiz'in gönderdiği askeri bir seferde idik. Bir yerde konakladık. Yanımıza bir hizmetçi gelip:

«–Kavmimizin efendisini zehirli bir yılan soktu. Onunla meşgûl olacak erkekler de şu anda yanımızda değil. Sizde rukye yapan (tedâvi maksadıyla okuyan) biri var mı?» dedi.

Bunun üzerine bizden, rukye hususunda mahâretini bilmediğimiz bir adam kalkıp onunla birlikte gitti ve hastaya okuyuverdi. Adam iyileşti. Okuyan arkadaşımıza otuz koyun verdiler. O da bize onların sütünden içirdi. Kendisine:

«–Sen rukye yapmasını bilir miydin?» diye sorduk.

«–Hayır, ben sâdece Fâtiha Sûresi'ni okuyarak rukye yaptım» dedi.

Biz ona:

“–Rasûlullah'a sormadan bu koyunlara dokunma!” dedik.

Medine'ye gelince durumu Peygamber Efendimiz'e anlattık. Allah Rasûlü (s.a.v):

«–*Fâtiha'nın rukye olduğunu sana kim söyledi? Verdikleri koyunları paylaşın, bana da bir hisse ayırın!*»¹⁰⁵ buyurdu. (Müslim, Selâm, 66, 65; Buhârî, Fedailü'l-Kur'ân, 9; İcâre, 16; Tıp, 33, 39)

Diğer bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v):

¹⁰⁵ Rasûlullah (s.a.v), bu sözü, ashâbının gönlünü hoş etmek ve tedâvî karşılığında alınan malın helâl olduğunu açıkça göstermek için söylemiştir. (Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXI, 271-272)

“*Fatiha Sûresi’nde her hastalığa şifâ vardır*” buyurmuştur. (Dârimî, Fedâilü’l-Kur’ân, 12)

İlâka bin Sahâr (r.a), Peygamber Efendimiz’in yanına gelip müslüman olmuştu. Sonra Efendimiz’in yanından ayrılıp geri dönmüş, yolda, yanlarında demirle bağlı deli bir adam bulunan bir topluluğa uğramıştı. Hastanın âilesi ona:

“–Bize anlatıldığına göre, şu sizin arkadaşınız (Rasûlullah [s.a.v], Allah’tan bir takım) hayırlar getirmiş. Senin yanında bu deliyi tedâvi edecek bir şifâ var mı?” diye sordular.

İlâka (r.a) sözlerine devam ederek şunları anlatır:

Bunun üzerine ben de deliye Fâtihatü’l-Kitâb’ı okudum. Adam iyileşti. Bu okumama karşılık bana yüz koyun verdiler. Peygamber Efendimiz’e varıp durumu anlattım (ve koyunların bana helal olup olmadığını sordum).

“–(Kur’ân’dan) başka bir şey okudun mu?” diye sordu.

Ben de:

“–Hayır” cevabını verdim.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz:

“–Onları al! Ömrüme yemin olsun ki, *bâtıl bir şey okuyup üfleme karşılığında ücret alarak yiyen kimse, (bunun günahını çekecektir.) Sen ise hak olan bir tedâvi karşılığında aldığın ücreti yiyorsun!*” buyurdu. (Ebû Dâvûd, Tıb, 19/3896; Büyû’, 37/3420; Ahmed, V, 211)

Peygamber Efendimiz’in, bu sahâbîye, Fâtîha’dan başka birşey okuyup okumadığını sorması, yaptığı tedâviye câhiliye âdeti olan bâtl şeyler karıştırıp karıştırmadığını öğrenmek içindir. Böyle bir şey karıştırmadığını anlayınca, kendisine verilen ücretin helâl olduğunu söylemiştir.

Câbir (r.a) şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte oturuyorduk. İçimizden birini akrep soktu. Oradakilerden biri:

“–Ey Allah’ın Rasûlü, rukye yapayım mı?” diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v):

“–*Kardeşinin imdâdına koşmaya kimin gücü yetiyorsa, derhal koşsun!*” buyurdu. (Müslim, Selâm, 61, 62, 63; Ahmed, III, 302, 304)

Dua ederek ve okuyarak yapılan tedâvi (rukye), câhiliye devrinde bilinen bir metod idi. Ancak hastaya söylenen sözler arasında, şirke giren ifadeler vardı. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v) ilk zamanlar rukyeyi yasaklamış, sonra; “Getirin,

rukyelerinizi bana gösterin!” buyurmuş ve içindeki yanlış şeyleri ayıklayarak kalan kısmına müsaade etmiştir.

Âlimler şu üç şartın bulunması hâlinde, rukyenin câiz olacağı görüşünde ittifak etmişlerdir:

- a. Allah Teâlâ’nın kelâmı, isimleri veya sıfatlarıyla yapılması;
- b. Arap diliyle veya başka bir dille anlaşılır şekilde olması;
- c. Yapılan rukyenin, bizzat fayda verdiğine değil, umulan faydanın ancak Allah Teâlâ tarafından ihsân edildiğine inanılması. (Bkz. İbn-i Hacer, *Fethu’l-Bârî*, X, 206 vd.)

Yani rukye, Kur’ân-ı Kerim’den âyetlerle Allah Teâlâ’nın isim ve sıfatlarıyla, Allah’ın zikredildiği hadislerle ve anlamı anlaşılır bir dille yapıldığı takdirde mubahtır. Anlaşılmaz sözler, anlamsız kesik harfler, bilinmeyen isimlerle yapılan rukye haramdır. Yine demir ve tuz kullanarak veya ip bağlayarak rukye yapılması da haram kılınmıştır. Allah Teâlâ’dan başkasına dua ederek, sığınarak veya yardım dileyerek yapılan rukye ise, şirktir.

“*Rukye yapmayan ve yaptırmayanlar*”ın cennete sorgusuz sualsiz gireceğini bildiren hadis-i şerif¹⁰⁶ ise, câhiliye döneminde yapılan ve bu tür haram ve şirk ihtivâ eden rukyeleri kasdetmektedir.

Kur’ân ile tedâvide en fazla tatbik edilen metod, şifâdan bahseden âyetlerin okunmasıdır. **İmam Kuşeyrî**’nin anlattığına göre, oğlu hastalanmıştı. Durumu o derece kötüleşti ki hayatından ümitlerini kestiler. İmam Kuşeyrî, rüyâsında Peygamber Efendimiz’i gördü. Oğlunun hâlini ona arzetti. Allah Rasûlü (s.a.v) de kendisine Kur’ân’daki Şifâ Âyetleri’ni hatırlatarak onları okumasını söyledi. Kuşeyrî, Efendimiz’in tavsiyesini yerine getirince oğlu kısa sürede şifâyâ kavuştu. (Bkz. Âlûsî, XV, 145, [İsrâ 17/82])

Şifâ Âyetleri şunlardır:

وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ

“...Allah, mü’min bir topluluğun kalplerine **şifâ** versin/gönüllerini ferahlatsın.” (Tevbe 9/14)

وَشَفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ

“...Gönüllerdeki dertlere şifâdır...” (Yûnus 10/57)

¹⁰⁶ Buhârî, Rikak, 50; Tıb, 17, 43; Libâs, 18; Müslim, İmân, 367, 369, 371, 374.

يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ

“...Onların (arınların) karınlarından çeşit çeşit renklerde bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifâ vardır...” (Nahl 16/69)

وَنُزِّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

“Biz, Kur’ân’dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü’minler için şifâ ve rahmettir...” (İsrâ 17/82)

وَإِذَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ

“Hastalandığım zaman, bana O şifâ verir.” (Şuarâ 26/80)

قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ

“...De ki: O (Kur’ân), inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuz ve şifâdır...” (Fussilet 41/44)

Okuyarak tedâvîde, kalbin ihlâs üzere olması çok mühimdir. Bu usûlün fayda verebilmesi için, ihlâs ve samîmî bir niyetle sırf Allah rızâsı için hareket edilmeli ve gece gündüz Kur’ân ile hemhâl olunmalıdır. Kişinin yaptığı fiiller, söylediği sözleri, okuduğu âyet ve duaları yalanlamazsa, Kur’ân’ın şifâsı daha çabuk tahakkuk eder.

İbn-i Kayyım el-Cevziyye, Kur’ân’ın hem ruhânî hem de bedenî hastalıklara şifâ oluşuyla alâkalı şu îzâhta bulunur:

Kur’ân, kalbî ve bedenî, dünyevî ve uhrevî bütün hastalıklar için tam bir şifâdır. Fakat sıradan herkes, onunla şifayab olmaya ehil değildir. Hasta olan kimse onunla güzel bir şekilde tedâvi olur, kesin bir iman, tam bir ihlâs ve doğrulukla, bütün şartlarına riayet ederek onu hastalığının üzerine koyar ise, hastalık ona karşı asla mukavemet gösteremez. Göklerin ve yerin Rabbi olan Allah’ın kelimasına karşı hastalıklar nasıl mukavemet edebilir ki? O kelam, dağların üzerine inseydi onları darmadağın eder, yeryüzüne inseydi onu paramparça yapardı.¹⁰⁷ Hiçbir kalbî ve bedenî hastalık yoktur ki, Kur’ân’da onun tedâvisi ve ondan korunma yolu göste-

¹⁰⁷ Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Eğer biz bu Kur’ân’ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu Allah korkusundan baş eğerek parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri, insanlara düşünsünler diye veriyoruz.” (Haşr 59/21)

“Eğer dağları yürütecek, yeri param parça edecek ve ölüleri konuşturacak bir kitap olsaydı, işte o, Kur’ân olurdu...” (Ra’d 13/31)

rilmiş olmasın! Lâkin bundan, sadece kitabını anlama hususunda, Allah'ın kendilerine hususî bir anlayış verdiği kimseler istifâde edebilir.¹⁰⁸

İkinci hadisimizde, Allah Rasûlü (s.a.v), Kur'ân-ı Kerim'in yanında şifa olarak "bal"ı da tavsiye etmiştir.

Cenâb-ı Hak, arıların yaptığı muhtelif renklerdeki balda, insanlar için şifâ olduğunu beyan eder. (Nahl 16/69)

Bu sebeple tatlı ve balı seven Rasûlullah (s.a.v),¹⁰⁹ bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

"Şifâ üç şeye münhasırdır:

1. Bal şerbeti içmek,

2. Hacamat yaptırmak,¹¹⁰

3. Ateşle dağlamak. Fakat ümmetimi (zarûrî bir hâl olmadıkça) ateşle dağlamaktan men ederim." (Buhârî, Tıb, 3)

Allah Rasûlü (s.a.v), ashâbından hasta olanlara bal şerbeti içmelerini tavsiye ederdi. Ebû Saîd el-Hudrî'nin naklettiğine göre, bir adam Peygamber Efendimiz'e gelerek:

"Kardeşim midesinden rahatsız, (ne yapayım?)" diye sormuştu.

Rasûlullah (s.a.v):

"Ona bal şerbeti içir!" buyurdu.

Adam denileni yaptı. Bir müddet sonra tekrar gelip:

"Bal şerbeti içirdim, ancak bu, onun rahatsızlığını artırmaktan başka bir işe yaramadı" dedi...

Adam bu şekilde üç defâ gidip geldi. Sonunda Rasûlullah (s.a.v):

"Şüphesiz Allah Teâlâ doğru söylüyor, kardeşinin karnı ise yalan söylüyor!" buyurdu.

Bundan sonra o zât kardeşine bir kere daha bal şerbeti içirdi ve hasta şifâyâ kavuştu. (Buhârî, Tıb, 4; Müslim, Selâm, 91)

¹⁰⁸ İbn-i Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, IV, 352; Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, X, 3978.

¹⁰⁹ Buhârî, Tıb, 4.

¹¹⁰ **Hacamat;** iki omuz arasından, sırttan, başın arka tarafından veya vücûdun herhangi bir yerinden tedavi maksadıyla kan aldırma. Peygamber Efendimiz'in tıb ile ilgili tavsiyelerinden ve bizzat tatbik ettiği sünnetlerindendir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), son sözüyle, balda insanlar için şifâ olduğunu bildiren âyetin¹¹¹ doğru olduğunu ve buna her müslümanın, kesin bir şekilde inanması gerektiğini anlatmıştır.¹¹²

d. Kur'ân'ın Şefaati

۸۹. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
«إِقْرُءُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ».

89. Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim:

“Kur'ân okuyunuz! Çünkü o, kıyamet günü kendisiyle hemhâl olan kişilere şefaathçi olarak gelecektir.” (Müslim, Müsâfirîn, 252)

۹۰. عَنِ النَّوَاسِ بْنِ سَمْعَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلِهِ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ فِي الدُّنْيَا تَقْدُمُهُ
سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ وَضُرِبَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةَ
أَمْثَالٍ مَا نَسِيْتُهُنَّ بَعْدُ قَالَ:

«كَانَتْهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ ظُلَّتَانِ سَوْدَاوَانِ بَيْنَهُمَا شَرْقٌ أَوْ كَانَتْهُمَا حِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ
صَوَافٍ مُحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبَيْهِمَا».

90. Nevvâs bin Sem'ân (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim:

“Kıyamet günü Kur'ân ve dünyada hayatlarını ona göre tanzim eden Kur'ân ehli, mahşer yerine getirilirler. Bu sırada Kur'ân'ın önünde Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri vardır.”

¹¹¹ Nahl 16/69.

¹¹² Kur'ân'ın şifâsı hususunda tafsilat için bkz. Mustafa Çetin, “Kur'ân'da Şifâ Kavramı”, *Dokuzeylül Ünivesitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, sy. 7, s. 68; Ömer Çelik, *Kur'ân'a Göre Kur'ân-ı Kerim ve Muhatapları*, s. 182-187; Kâsımî, *Mehâsin*, X, 3979.

Rasûlullah (s.a.v) bu iki sûre için üç misâl verdi ki onları hâlâ unutmuş değîlim. Allah Rasûlü (s.a.v) sözlerine şöyle devam etti:

“Sanki onlar iki bulut gibidirler veya iki siyah gölgelik gibidirler ki aralarında bir nûr parlar veya sanki onlar, gök yüzünde kanat açmış iki grup kuş gibidirler. Kendilerini okuyan insanları müdâfaa ederler.” (Müslim, Müsâfirîn, 253. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 5/2883)

٩١. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ: اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنَزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرُؤُهَا».

91. Abdullah bin Amr (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Kur’ân’ı okuyup onunla hemhâl olan kimseye (âhirette) şöyle denilir:

«—Oku ve yüksel, dünyada nasıl tertîl üzere ağır ağır okuyor idiysen öylece oku, senin makâmın, okuduğun en son âyetin seviyesinde olacaktır.»” (Ebû Dâvûd, Vitir, 20/1464; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 18/2914)

Açıklamalar:

Kur’ân-ı Kerim, insanların dünya ve âhiret saâdetini temin etmek için gönderilmiştir. Dünya saâdetinin asıl maksadı da âhiret olduğundan, Kur’ân’ın en mühim gâyesi, Allah’ın kullarını ebedî âlemin huzur ve mutluluğuna erdirmektir.

Dünyadayken onun emir ve nehiylerine sarılan mü’minler, hem bu hayatta hem de ölüm sonrasında kurtuluşa ermekle birlikte, bir de Kur’ân-ı Kerim’in şefaatine nâil olarak daha yüksek makamlar elde edeceklerdir. Bunu haber veren Rasûlullah (s.a.v), **birinci hadisimizde**:

“Kur’ân okuyunuz! Çünkü o, kıyamet günü Kur’ân ehline şefaatchi olarak gelecektir” buyurmaktadır.

Başka bir hadis-i şerifte de:

“Kim Allah’ın kitâbından bir âyet öğrenirse kıyâmet günü öğrendiği âyet o kişiyi, yüzüne gülerek karşılar” buyrulur. (Heysemî, VII, 161)

Burada bilhassa vurgulanan husus, Kur’ân’ın, ehli ve ashâbı için şefaatchi olacağıdır. “**Kur’ân ehli**” veya “**Kur’ân ashâbı**”, onu okuyup mûcibince amel edenler ve onunla hemhâl olanlardır. Yoksa tefekkür etmeden, muhtevâsını öğre-

nip hükümlerini yerine getirmeden kuru kuruya okuyanlar değildir. Ali el-Kârî, Kur'ân'ın, böylelerine şefaathçi olmayacağını, bilâkis aleyhlerinde şahitlik yapacağını söyler. Çünkü Kur'ân, sadece okunmak için değil, ferdî ve ictimâî hayatta yaşamak için gönderilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmek, yaşamak ve öğretmekle meşgul olan kimseler, Allah'ın sevdiği has kullarıdır. Nitekim, bir gün Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Şüphesiz insanlardan Allah'a yakın olanlar vardır!” buyurmuştu.

Ashâb-ı kirâm:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar kimlerdir?” diye sordular.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Onlar, Kur'ân ehli, Allah ehli ve Allah'ın has kullarıdır!” cevabını verdi. (İbn-i Mâce, Mukaddime, 16)

Hadisimizin müjdesine göre Kur'ân, kıyamet günü kendisini okuyan ve hükmüyle amel edenlere lehte şahitlik yapacak ve o kişilerin affedilmesi için şefaatte bulunacaktır. Allah Teâlâ da bu kullarına rahmetiyle muamele edecektir.

Mevzuyla alâkalı diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kıyâmet günü Kur'ân-ı Kerim, rengi uçuk bir adam gibi gelir ve (okuyucusuna):

«–Seni gece uykusuz ve gündüz susuz bırakan benim!» der.” (İbn-i Mâce, Edeb, 52)

Yani, dünyada kendisini okuyup yaşamak için zahmet çeken ve zorluklara katlanan müslümanlara, Kur'ân-ı Kerim, o kadar çok yardım edecektir ki, âdetâ yorgun ve bitkin bir hâle düşecektir. Rasûlullah (s.a.v) bu ifadeyi, Kur'ân'ın, kendisiyle amel edenlere kıyâmetin dehşetli ânında çokça yardım edeceğini, hesaplarını kolaylaştıracağını, o günün sıcaklık ve meşakkatlerini hissettirmeyeceğini anlatmak için kullanmıştır.

Cenâb-ı Hak da böyle kullarına azap etmeyecektir. Zira Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

“Kur'ân okuyunuz... Çünkü Allah, içinde Kur'ân bulunan bir kalbe azâb etmez...” (Dârimî, Fedâilü'l-Kur'ân, 1)

İkinci hadisimizde, Kur'ân'ın dünyada kendisi ile hemhâl olan mü'minlere şefaath edeceği bildirildikten sonra, bilhassa Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin en önde geleceği ve ehl-i Kur'ân'a daha çok şefaatte bulunarak onları müdâfaa edeceği haber verilmektedir.

Hadisin devamında Allah Rasûlü (s.a.v), bu sûrelerin fazilet ve sevabının çokluğunu beyan etmek için onları üç farklı misâlle anlatmıştır.

Kur'ân'ın bir sûre veya âyetinin, diğer bir sûre veya âyete üstünlüğü, ifade ettikleri derin mânâlar ve muhtevâları yönündendir. Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri ise, dinin neredeyse tamamını ihtivâ etmektedirler.

Şu rivâyet de Bakara Sûresi'nin, muhtevâ îtibarıyla çok zengin olduğunu ve bu sebeple daha faziletli sayıldığını göstermektedir:

Bir defâsında Rasûlullah (s.a.v), sayıca kalabalık bir müfreze gönderecekti. Onlara Kur'ân okuttu. Her biri ezberinde olduğu kadarıyla Allah'ın âyetlerinden okudu. Allah Rasûlü (s.a.v), yaşça en genç olan sahâbînin yanına geldi ve:

“–Ey fülân! Senin ezberinde ne var?” buyurdu.

O da:

“–Ezberimde falan falan sûreler, bir de Bakara Sûresi var!” dedi.

Efendimiz (s.a.v):

“–Ezberinde Bakara Sûresi var mı?” diye sordu:

Delikanlı:

“–Evet!” deyince, Fahr-i Kâinât Efendimiz:

“–Haydi git, onların emîri (kumandanı) sensin! Çünkü bu sûre, neredeyse dînin tamamını ihtivâ eder” buyurdu.

Cemaatin ileri gelenlerinden biri:

“–Yâ Rasûlallah! Muhtevâsını yaşayamayacağım korkusu, benim Bakara Sûresi'ni ezberlememe mânî olmuştur” dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Kur'ân'ı öğrenin, okuyun, okutun ve onunla amel edin! Çünkü Kur'ân'ı öğrenen, okuyan ve onunla amel eden kişi, içi misk dolu dağarcık gibidir ki, kokusu her tarafa yayılır. Kur'ân'ı öğrenip uyuyan (onunla amel etmeyen) kimse de, içine misk doldurulup ağzı bağlanmış dağarcık gibidir.” (Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 2/2876; Heysemî, VII, 161)

Üçüncü hadisimizde, Kur'ân'ı âdâbına riâyetle okuyup onu hayatının her safhasında yaşayan mü'minlerin cennetteki yükselişleri anlatılmaktadır. Onlar, dünyadayken Kur'ân'la kurdukları alâka nisbetinde cennette yüksek bir makâma nâil olacaklardır.

Hadisimizin şerhi mâhiyetindeki başka bir rivâyette Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kıyamet günü Kur’ân gelip, (onunla hemhâl olan kişi için) şöyle der:

«–Yâ Rabbî, onu süsle!»

Bunun üzerine ona kerâmet¹¹³ tâcı giydirilir.

Kur’ân:

«–Yâ Rabbî, ona daha fazlasını ihsân eyle!» der.

Kur’ân’ı okuyup yaşayan kişiye bu sefer kerâmet elbisesi giydirilir.

Kur’ân:

«–Yâ Rabbî, ondan râzı ol!» der.

Allah Teâlâ da Kur’ân ehli kişiden râzı olur ve ona:

«–Oku ve yüksel!» denir.

Okuduğu her âyetle hasenesi artırılır.” (Tirmizî, Fedâilü’l-Kur’ân, 18/2915)

Hiz. Âişe vâlidemiz der ki:

“Cennetin dereceleri, Kur’ân âyetleri sayısındadır. Cennete girenler arasında, Kur’ân okuyandan daha faziletli kimse yoktur.” (İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 120/29952)

O gün, kim Kur’ân’ın tamamını okursa cennetin en üst mertebesine yükselcektir. Herkes, Kur’ân okuduğu miktarda yükselip ona göre sevap alacaktır.

Ehl-i Kur’ân’ın cennette Kur’ân okumaları, meleklerin tesbîhi gibi olacak ve onları, hiçbir sûrette diğer lezzetlerden alıkoymayacaktır. Hatta, tertîl üzere Kur’ân okumak, onların en büyük zevki olacaktır.

Hadisimizde bahsedilen “**tertîl**”, esasen âhenk ve nizâm mânâsına gelip Kur’ân-ı Kerim’i acele etmeden ağır ağır, harfleri mahreçlerinden yerli yerince çıkarıp hareketleri iyice belirterek yani Kur’ân’ın hakkını vermek suretiyle okumaktır.

Peygamber Efendimiz’in kırâati, açık bir şekilde harf harf, tertîl üzere yani teennî ve tedebbür ile, aynı zamanda tecvid kâidelerine uygun olarak icrâ edilen bir okuyuş idi. (Tirmizî, Fedâilü’l-Kur’ân, 23)

Çünkü Allah Teâlâ ona:

¹¹³ **Kerâmet:** Şeref, izzet, ilâhî ikrâm gibi mânâlara gelir.

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً

“...Kur’ân’ı ağır ağır, tâne tâne oku!” diye emir buyurmuştu. (Müzzemmil 73/4)

Bu âyet-i kerimede “rattıl” emrinin “tertilen” masdarı ile tekîd edilmesinden anlaşıldığına göre Allah Teâlâ, tertîli en güzel şekilde yapmamızı arzu etmektedir. Kur’ân okumak, sâdece ses güzelliği ile rastgele teğannî yapmak kabîlinden bir mûsîkî işi değildir. Bilakis, nazmın mânâ ile münâsebetini, fesâhat ve belâğatini gözeterek, mânâyı hissedip, mümkün olduğunca hissettirmek sûretiyle okumaktır. Dolayısıyla Kur’ân okumakta tertîl ve tecvid, son derece lüzumludur. Zâten hadisimiz de Kur’ân’ı ezberleyip tertil üzere güzelce okumaya teşvik etmekte ve Kur’ân ile amel eden ehl-i Kur’ân’ın mertebelerinin yüceliğine delâlet etmektedir.

Ancak burada şunu tekrar hatırlatmakta fayda vardır:

Allah’ın kitabı ile amel eden, onun muhtevâsını düşünen kişi, onunla amel etmeyip sadece ezberleyen ve güzel okuyandan daha faziletlidir. Nitekim ashâb-ı kirâm arasında Ebu Bekir (r.a)’den daha kuvvetli hafız, Kur’ân’ı daha iyi okuyan bir çok kişi vardı. Lâkin Hz. Ebû Bekir’in ashâbın en üstünü olduğu hususunda ittifak edilmiştir. Çünkü o, Allah’ı ve Kur’ân’ın rûhunu en iyi bilen, hayatını Kur’ân’ın muhtevâsına göre en güzel şekilde tanzim eden bir kişiydi.

Diğer taraftan, insan sadece kendi okuduğu Kur’ân’dan değil, başkalarına öğrettiğinden de istifâde eder ve onun şefaatine nâil olur. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim çocuğuna Kur’ân’ı yüzünden okumasını öğretirse, geçmiş ve gelecek (küçük) günahları mağfiret edilir. Kim de çocuğuna Kur’ân’ı ezberletirse, Allah kıyâmet günü onu Dolunay gibi diriltir ve evlâdına:

«–Oku!» denir.

O her bir âyeti okudukça, Allah Teâlâ babayı bir derece yükseltir. Evlâdın ezberindeki Kur’ân âyetleri bitinceye kadar bu böyle devam eder.” (Heysemî, VII, 165-166)

Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerim’i en güzel şekilde öğrenip okumayı, muhtevâsını anlayarak hayatımıza tatbîk etmeyi ve kıyâmet günü şefaatine nâil olmayı cümlemize ihsân buyursun! Yüce Rabbimiz, hayatımızı Kur’ân hizmetleriyle bereketlendirsin!

Âmîn!..

11. Seher Vakitleri

۹۲. عَنْ بِلَالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ وَإِنَّ قِيَامَ اللَّيْلِ قُرْبَةٌ إِلَى اللَّهِ وَمَنْهَاةٌ عَنِ الْإِثْمِ وَتَكْفِيرٌ لِلْسَّيِّئَاتِ وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنِ الْجَسَدِ».

92. Hz. Bilâl (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Aman gece kalkmaya gayret edin! Çünkü o sizden önceki sâlih kimsele-
rin âdetidir. Şüphesiz gece ibadete kalkmak, Allah’a yakınlıktır. (Bu ibadet) gü-
nahlardan alıkoyar, hatalara keffâret olur ve bedenden dertleri giderir.” (Tirmizî,
Deavât, 101/3549)

۹۳. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِنَّ فِي اللَّيْلِ لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ وَذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ».

93. Câbir (r.a) der ki: Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'in şöyle buyurduğunu
işittim:

“Gecede bir saat vardır ki, Allah’tan dünya veya âhiretle alâkalı bir hayır
taleb eden bir müslüman o saate rastlarsa, Allah istediği şeyi ona mutlakâ verir.
Bu saat, her gecede vardır.” (Müslim, Mûsâfirîn, 166)

۹۴. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«يَنْتَزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ
الْآخِرِ يَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ».

94. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle
buyurmuştur:

“Her gece Rabbimiz, gecenin son üçte biri kalınca en yakın semâya iner
ve:

«Kim bana dua ediyor ona icâbet edeyim, kim benden bir şey istiyor ona vereyim, kim bana istiğfar ediyor onu mağfiret edeyim» buyurur.” (Buhârî, Tevhid, 35; Teheccüd, 14; Deavât, 13; Müslim, Müsâfirin, 168)

۹۵. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَدٍ يَضْرِبُ عَلَى كُلِّ عُقْدَةٍ: عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَارْقُدْ، فَإِنْ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللَّهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدُهُ فَأَصْبَحَ نَشِيطاً طَيِّبَ النَّفْسِ وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسَلَانٍ».

95. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Biriniz uyuduğu zaman, şeytan onun ensesine üç düğüm atar. Her bir düğümün üzerine vurup: «Gecen uzun olsun, yat uyu!» der. Şayet o kimse, uyanarak Allah’ı zikrederse, düğümlerden biri çözülür. Abdest alırsa, bir düğüm daha çözülür. Bir de namaz kılarsa, şeytanın attığı bütün düğümler çözülür ve böylece neşeli ve huzurlu bir şekilde sabahlar. Aksi takdirde sabaha uyuşuk ve tembel bir hâlde çıkar.” (Buhârî, Teheccüd, 12; Bed’ü’l-Halk, 11; Müslim, Müsâfirin, 207. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Tatavvu, 18/1306; İbn-i Mâce, İkâmet, 174)

Açıklamalar:

Gündüze nisbetle gece, gece içinde ise seher vakitleri daha faziletli zamanlardır. Dolayısıyla, cennete nâil olmak isteyen mü’minlerin bu kıymetli fırsatları değerlendirmeleri lâzımdır. Zira Cenâb-ı Hak, âhireti ihmal etmek istemeyen kullarına şu tavsiyede bulunur:

“Gecenin bir kısmında O’na secde et; gecenin uzun bir bölümünde de O’nu tesbîh et! Şu insanlar, çarçabuk geçen dünyayı seviyor, istiyor ve tercih ediyorlar da önlerindeki çetin bir günü (âhireti) ihmal ediyorlar.” (İnsan 76/26-27)

Rasûlullah (s.a.v) de şöyle buyurur:

“Korkan kimse, geceleyin yol alır. Gece yol alan kimse de varacağı yere ulaşır. İyi biliniz ki, Allah’ın metâi çok pahalıdır. İyi biliniz ki, Allah’ın metâi cennettir.” (Tirmizî, Kıyâmet, 18/2450)

Allah Rasûlü (s.a.v), bu temsîlî anlatımıyla, dünyada bir âhiret yolcusu olan mü'minlerin, tıpkı savaş zamanında tedbir alan ve böylece zafere ulaşan kimse gibi, vakit kaybetmeden tedbir almasını ve seher vakitlerinden istifâde ederek âhirete hazırlanmasını istemektedir.

Vakit kıymetli olunca, onda yapılan ameller de büyük bir kıymet kazanmaktadır. Bunun için seher vakitlerinde namaz kılmak, Kur'ân okumak, zikretmek ve tefekkürde bulunmak gibi ibadetler, son derece faziletli amellerdir.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Farz namazlardan sonra en faziletli namaz, gece namazıdır.” (Müslim, Sıyâm, 202, 203)

“Allah, geceleyin iki rekat namaz kılan bir kulun (Kur'ân okuyuşunu) dinlediği kadar hiçbir şeyi dinlemez. Allah'ın rahmeti, namazda olduğu müddetçe kulun başı üstüne saçılır. Kullar, namazda Kur'ân okudukları andaki kadar hiçbir zaman Allah'a yaklaşmış olamazlar.” (Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân, 17/2911)

Seher vaktinde görülen rüyâlar bile diğerlerinden farklı olmaktadır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v):

“En sâdık rüyâ, seherlerde görülen rüyâdır” buyurmuştur. (Tirmizî, Rü'yâ, 3/2274)

Birinci hadisimizde, seher vakitlerinde ibadet için kalkmanın, sâlihlerin âdeti olduğu bildirilir. İnsanları Allah'a en fazla yaklaştıran bu güzel alışkanlığın, aynı zamanda günahlara keffâret olduğu ve bedenden hastalıkları giderdiği de haber verilir. Yani, seher vakitlerinde ibadete kalkmak, mânevî olduğu kadar maddî sıkıntılara da şifâdır.

Müttakîlerin İmâmı olan Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in en başta gelen âdeti, seherlerde ibadete kalkmaktır. Cenâb-ı Hak ona şöyle buyurmuştur:

“Gecenin bir kısmında da sâdece sana mahsus bir fazlalık olmak üzere Kur'ân oku, teheccüd namazı kıl! Umulur ki Rabbin Sen'i Makâm-ı Mahmûd'a eriştirir.” (İsrâ 17/79)

Yani, âhirette sadece bir insana nasîb olacağı bildirilen bu yüce makâma ulaşmanın en büyük vâsıtası, seher vakitlerini Allah'a ibadetle değerlendirmektir.

Bu sebeple Peygamber Efendimiz, gece ibadetine çok ehemmiyet verir, istirahatini de ihmal etmemekle birlikte çokça kulluk ederdi. **Enes** (r.a) şöyle der:

“Onu gece namaz kılarken görmek istersen, mutlaka öyle görürdün. Uyurken görmek istersen de öyle görürdün.” (Buhârî, Teheccüd, 11; Savm, 52, 53; Müslim, Savm, 178-180)

Fahr-i Kâinât Efendimiz, bazen gecenin ilk kısmında, bazen yarısında, ekseriyetle de seher vakti teheccüde kalkardı. Ashâb-ı kirâm onu gecenin belli saatlerinde değil, farklı saatlerinde ibadet ve istirahat ederken görebilirlerdi. Ancak Rasûlullah (s.a.v), [hayatının](#) sonuna doğru umûmiyetle gecenin son üçte birinde, yani seher vaktinde teheccüde kalkardı.

Hz. Âişe (r.a), Fahr-i Kâinât Efendimiz'in gece namazını şöyle anlatır:

“Rasûlullah (s.a.v), ne Ramazan'da ne başka zamanda gece on bir rekâtтан fazla namaz kılmazdı. Önce dört rekât kılardı ki, onların güzelliği ve uzunluğu anlatılacak gibi değildi. Sonra dört rekât daha kılardı. Onların da güzelliğini ve uzunluğunu hiç sormayın. Sonra üç rekât daha kılardı...” (Buhârî, Teheccüd, 16; Terâvih, 1; Müslim, Mûsâfirîn, 125)

Geceleri böylesine târifi mümkün olmayacak güzellikte uzun uzun namazlar kılan Rasûlullah (s.a.v), ilerleyen yaşlarında oturduğu yerde namaz kılmaya başladı. Allah Rasûlü (s.a.v), oturduğu yerde uzun süre okur, secde edeceği zaman ayağa kalkar, bir müddet daha okuduktan sonra rükû ve secdeye varırdı. (Buhârî, Tefsîr, 48/2)

Fahr-i Kâinât Efendimiz'e tâbi olarak seherleri değerlendiren diğer sâlih kullarını, Allah Teâlâ şöyle medheder:

“...Seher vakitlerinde Allah'a istiğfâr ederler” (Âl-i İmrân 3/17)

“Onlar, geceleri pek az uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfâr ederlerdi.” (Zâriyât 51/17-18)

Gece ibadetini âdet hâline getiren bu sâlih kulların güzel hâllerinden birkaç misâl verelim:

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Ben, yumuşak kalpli Eş'ârî kabîlesinin gece (evlerine) girerken okudukları Kur'ân seslerini çok iyi tanırım. (Sefer esnâsında) gündüz nereye konakladıklarını görmesem bile, gece onlardan yükselen Kur'ân sesinden yerlerini hemen tanırım...” (Buhârî, Meğâzî, 38)

Âişe (r.a) şöyle der:

Hiz. Peygamber (s.a.v) odamda teheccüde kalktı. Mescidde namaz kılan **Abbâd bin Abdullah**'ın sesini duydu:

“–Ey Âişe, bu Abbâd'ın sesi mi?” buyurdu.

Ben de:

“–Evet!” dedim.

Bunun üzerine:

“–Allah’ım Abbâd’a merhamet eyle!” diye dua etti. (Buhârî, Şehâdât, 11)

Rasûlullah (s.a.v), sekiz veya dokuz gece yatsı namazını, gecenin üçte birine kadar tehir etmişti. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a):

“–Yâ Rasûlallah! Yatsıyı biraz erken kıldırırsanız gece ibadetine kalkmamız daha kolay olur!” dedi.

Allah Rasûlü (s.a.v), bundan sonra yatsıyı erken kıldırdı. (Ahmed, V, 47)

Hiz. Ömer, gece teheccüd namazı için kalktığında şöyle dua ederdi:

“Yâ Rabbî, bulunduğum yeri görüyorsun, ihtiyâcımı biliyorsun! Allah’ım beni huzûrundan ihtiyâcı görülmüş, her türlü korku ve tehlikelerden kurtulmuş, Sen’in emirlerine derhal icâbet eden, duası kabul edilen, hatalarını affettiğin ve kendisine rahmet ettiğin bir kulun olarak döndür.”

Namazını bitirince de:

“Allah’ım, dünya üzerinde bâkî kalan bir şey göremiyorum. Orada müstakîm (dosdoğru) bir hâl de yok. Allah’ım, beni dünyada ilimle konuşan, hikmetle susan kullarından eyle! Allah’ım, bana fazla dünyalık verme ki azmayayım, malımı iyice azaltarak zor durumda bırakma ki (ibadet ve vazifelerimi) unutmayayım. Şüphesiz, az olup da kifâyet miktarı olan mal, çok olup da (ibadet, zikir ve mes’uliyetlerden) gâfil bırakan maldan daha hayırlıdır.” (İbn-i Ebî Şeybe, Musannef, VII, 82)

Teheccüd namazının, insanı sâlihler zümresine kattığını ve kurtuluşa erdirdiğini gösteren şu hâdise de oldukça ibretlidir:

Hayattayken teheccüde çok ehemmiyet veren **Âmir bin Rebîa**, gece namazı kılarken vefat etmişti. İnsanlar (Hz. Osman devrinde) kurtuluşu imkansız bir fitneye dâhil olduklarında, Âmir’e rüyâsında:

“–Kalk, Allah’tan, sâlih kullarını koruduğu fitneden seni de korumasını iste!” denildi.

O da hemen kalktı ve namaz kıldı. Namazı müteâkip hastalandı ve kendisi hiç dışarı çıkmadan evinden cenâzesi çıktı. (Heysemî, IX, 301; İbn-i Ebî Şeybe, Musannef, VI, 362/32044; İbn-i Abdî’l-Berr, İstîâb, I, 238/1327)

Katâde şöyle der:

Âmir bin Abdikays, ölümü yaklaşınca ağlamaya başladı.

“–Niçin ağlıyorsun?” diye sordular.

O da şöyle cevap verdi:

“–Ne ölüm korkusuyla, ne de dünyaya duyduğum hırs sebebiyle ağlıyorum. Lâkin sıcak günlerde oruç tutmaktan ve **geceleeri ibadet için kalkmaktan (teheccüdden) mahrûm kalacağım diye ağlıyorum.**” (Zehebî, Siyer, IV, 19)

Cenâb-ı Hak, seherlere ehemmiyet veren bu sâlih kullarının diğer vasıflarından şöyle bahseder:

“(O müttakîler, geceleri namaz kılmak ve istiğfâr etmek için) **yanlarını (tatlı) yataklarından ayırırlar. Rab’lerinin azâbından korkarak ve rahmetini umarak dua ederler. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan da hayır yollarına infak ederler.**” (Secde 32/16)

Yani seherleri değerlendirmek, onları infak gibi ictimâî hizmetlere sevk eder.

Bu âyetin devamında Yüce Rabbimiz, seherlerde yataklarını terk ederek ilticâda bulunan ve bir infak ömrü yaşayan kullarına, şu emsalsiz müjdeyi vermektedir:

“Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için nice sevindirici ve göz kamaştırıcı nimetlerin saklandığını hiç kimse bilemez!” (Secde 32/17)

Rasûlullah (s.a.v) de bu âyet-i kerimeyi tefsîr ederek **şöyle buyurur:**

“Allah Teâlâ: «Ben, sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın **işitmediği**, hiçbir insanın hatır ve **hayâline gelmeyecek** nimetler hazırladım!» buyurdu.” (Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 8; Tefsîr, 32/1; Tevhîd, 35; Müslim, Cennet, 2-5)

Bu hadis-i şerif, diğer âyet ve hadislerde bildirilen cennet nimetlerine göre bildirilmeyen nimetlerin çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Bazı rivâyetlerde bu nimetleri meleklerin ve peygamberlerin bile bilmediği haber verilir.

Bu durum, Cenâb-ı Hakk’ın seher vakitlerinde ibadete kalkan kullarını çok sevdiğine en kuvvetli delildir. Şu hadis-i şerif de bunun diğer bir delilini teşkil etmektedir:

“Üç kişi vardır ki, Allah onları sever. Üç kişi de vardır ki, Allah onlara buğzeder. Allah’ın sevdiği üç kişi şunlardır:

1. Bir adam bir cemaate gelir, aralarındaki bir yakınlık sebebiyle değil de, sırf Allah adına onlardan bir şeyler ister. İstedğini vermezler. Bu topluluktan biri yavaşça, kimseye hissettirmeden cemaatin arka tarafına kayar ve isteyen kimseye, gizlice ihsanda bulunur. (Öyle gizli verir ki) onun verdiğini sâdece Allah ile yardım ettiği kimse bilir.

2. Bir cemaat yoldadır. Gece boyu yürürler. Derken (yorulurlar ve) uyku herşeyden kıymetli hâle gelir. Kâfile bir yerde konaklar. (Herkes uyur.) İçlerin-

den birisi kalkıp büyük bir muhabbet ve tevâzû ile bana tazarrûda bulunur ve âyetlerimi okur.

3. Bir kimse seriyyeye (askerî harekâta) katılmıştır. Birlik, düşmanla karşılaşır ve hezîmete uğrar. Ancak o ilerler, öldürülünceye veya muvaffak oluncaya kadar savaşmaya devam eder.

Allah'ın buğzettiği üç kişi ise, zina eden ihtiyar, kibirli fakir ve zâlim zengindir.” (Tirmizî, Cennet, 25/2568; Nesâî, Zekât, 75/2568)

Seherleri teheccüde kalkanları Rasûlullah (s.a.v) de sevmektedir. Bunu da şu rivâyetten anlamaktayız:

Hz. Âişe vâlidemize:

“–Rasûlullah (s.a.v), insanlardan en çok kimi sever?” diye sordular.

Âişe (r.a):

“–Fâtıma’yı!” dedi.

“–Ya erkeklerden?” denildi.

Bu sefer Hz. Âişe (r.a):

“–Onun kocasını!” dedikten sonra çok mühim bir noktaya dikkat çekerek şöyle devam etti:

“–Bildiğim kadarıyla o, çok oruç tutan ve çok gece namazı kılan bir kişidir.” (Tirmizî, Menâkıb, 60/3874)

Geceleri Allah için namaz kılan kimselerin, cennete gireceğini haber veren şu rivâyet de oldukça mühimdir:

Rasûlullah (s.a.v):

“–Cennette birtakım köşkler vardır. (Şeffaflık ve güzellikleri sebebiyle) dışları içlerinden, içleri de dışlarından görülür” buyurmuştu.

Bunu işiten bir bedevi ayağa kalkıp:

“–Bu köşkler kimler içindir ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordu.

Fahr-i Kâinât Efendimiz:

“–Sözünü güzel ve hoş söyleyen tatlı dilli, yemek yediren, oruca devam eden ve **gece herkes uyurken Allah için namaz kılan kimseler içindir!**” buyurdu.

(Tirmizî, Birr, 53/1984)

Rasûlullah (s.a.v), Medîne-i Münevvere'ye hicret ettiği ilk günlerde, Ensâr ve Muhâcirlere, onları cennete götürecek yolu târif ederken yine aynı hususa dikkat çekmiş ve herkes uyurken geceleri namaz kılmayı tavsiye etmiştir.

Bu hâdiseyi, İslâm'a girmeden evvel büyük bir yahûdi âlimi olan Abdullah bin Selâm (r.a) şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v) Medîne'ye geldiğinde, insanlar koşuşarak onun etrafını sardılar.

“Rasûlullah (s.a.v) geldi, Rasûlullah (s.a.v) geldi, Rasûlullah (s.a.v) geldi!” diye ilan edildi.

Ben de ona bakmak için insanların arasına karıştım. Allah Rasûlü'nün mübarek yüzünü görünce, anladım ki onun yüzü, yalancı yüzü olamaz. Efendimiz'den işittiğim ilk sözler şunlar oldu:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ! أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطِيعُوا الطَّعَامَ وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ وَصَلُّوا
بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ

“Ey insanlar! Selâmı yayınız, yemek yediniz, akrabanızla ilginizi ve onlara yardımınızı devam ettiriniz! **İnsanlar uyurken siz geceleri namaz kılınız! Bu sâyede selâmetle cennete girersiniz.**” (İbn-i Mâce, Et'ime, 1; İkâmet, 174; Tirmizî, Kıyâmet, 42/2485)

Bu iki rivâyette dikkati çeken husus, insanlar uyurken, onlardan farklı bir iş yaparak geceleri ibadet etmenin medhedilmesidir. İnsanların ekseriyetinin yapamadığı bir şey, hâliyle zor yapılan bir iştir. Takdir edileceği gibi, herkesi uyku bastırırken teheccüde kalkmak da seçkin kulların muvaffak olabileceği bir sâlih ameldir. Bu yönüyle büyük bir kıymeti hâizdir. Onu değerli kılan diğer husus ise, riyâdan (gösterişten) uzak olmasıdır. Hakikaten, herkes uyurken gece karanlığında kalkıp ibadet eden kişiyi, kimse görmez. Dolayısıyla seherlerde ibadet için kalkan insanlar, sırf Allah rızâsı için hareket eden ihlâslı kullardır.

Zâten böyle olmayan ve çeşitli maksatlarla teheccüde kalkan kimselerin yaptığı ibadet, bir mânâ ifade etmemektedir. Onlar için Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Nice gece ibadetine kalkanlar vardır ki, ondan nasîbi sadece uykusuzluktur.” (Heysemî, III, 202)

Birinci hadisimizde, gece ibadetinin geçmiş günahlara keffâret olduğu bildirilmişti. Bu ibadet aynı zamanda insanı günah ve kötülüklerden de muha-

faza etmektedir. Nitekim, şu rivâyette bu durum açıkça müşâhede edilmektedir:

Bir **kişi** Peygamber Efendimiz’e gelerek:

“–Falan zat gece namaz kılıyor, sabah olunca da hırsızlık yapıyor” dedi.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–*Hakîkî namaz kılıyorsa, bu namazı ve namazda okuduğu Kurân âyetleri, onu yaptığı kötü fiilden uzaklaştıracaktır.*” (Ahmed, II, 447)

İkinci hadisimizde, her gecede bulunan ve o ânda yapılan duaların mutlaka kabul edildiği bir vakitten bahsedilmektedir. Bu durum, ibadet etmek için gecelerin gündüzlerden daha kıymetli olduğuna delildir. Çünkü duaların kabul edildiği saat, günlerden sadece Cuma’da bulunmasına rağmen, gecelerin hepsinde mevcuttur. Bu da Cenâb-ı Hakk’ın kullarına büyük bir lûtf ve ihsânıdır. Dolayısıyla mü’minlerin bu vakti bulmak için, geceleri kalkıp Allah’a yönelerek ilticâda bulunması îcâb eder.

Üçüncü hadisimize baktığımızda, duaların makbûl olduğu bu vaktin, gecenin son üçte biri, yani seher vakitleri olduğunu söyleyebiliriz. Zira Cenâb-ı Hakk’ın seher vakitlerinde uyanık kullarına daha yakın olduğu, yaptıkları duaları kabul ettiği, isteyenlere arzularını verdiği, istiğfar edenleri bağışladığı ve bedenlerine sıhhat lûtfettiği bildirilmektedir.

Amr bin Abese (r.a) şöyle anlatır:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Vakitler içinde Allah’a yakınlık bakımından, diğerlerine göre daha faziletli olan veya ibadet için tercih olunacak araştırmaya değer bir vakit var mıdır?” diye sordum.

Allah Rasulü (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Evet, *Yüce Rabbimizin kuluna en yakın olduğu vakit, gecenin son kısmının ortasıdır. Eğer o saatte Allah’ı zikreden kimselerden olmaya gücün yeterse ol! Çünkü o vakitten güneş doğuncaya kadar kılınan namaza melekler gelir ve şahitlik ederler...*” (Nesâî, Mevâkîtü’s-Salât, 35/570. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, İkamet, 182; Müslim, Salatü’l-Müsâfirîn, 52)

Hak dostları, ibadetlerin son derece faziletli olduğu, duaların kabul edildiği, günahların silindiği ve bedeninin sıhhat bulduğu seher vakitlerini değerlendirmeyi, bulunmaz bir ganimet bilerek şöyle demişlerdir:

“Geceleri ihyâ etmek, Allah Teâlâ’nın:

«Ey mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin...» (Âl-i İmrân, 26) âyetinde işaret edilen hakîkî mülk ve saltanattır.”¹¹⁴

Dördüncü hadisimizde, şeytanın, mü'minleri böyle faziletli vakitlerden ve neticede büyük bir âhiret saltanatından mahrûm etmek için nasıl çaba sarfettiği anlatılmaktadır. Şeytan, insanları seher vakitlerinde ibadet etmekten alıkoymak için uykuyu câzip göstermekte, “Daha vakit var, biraz daha uyu!” şeklinde telkinlerde bulunarak ve muhtelif bahaneler icâd ederek zamanın geçmesini sağlamaktadır.

Bu oyuna gelmemek için, seherlerde kalkıp ibadet etmek niyet ve arzusuyla uyumalıdır. Gece uyanınca Allah'ı zikrederek onun büyüklüğünü, emirlerinin yapılması gerektiğini ve mükâfâtının çokluğunu düşünmeli, rızâsını kazanma arzusuyla dolmalıdır. Sonra iradeyi kullanarak hemen kalkmalı, abdest alarak uykuyu dağıtmalıdır. Ardından ihlâs ve samîmiyetle teheccüd namazı kılarak şeytanın belini kırmalı ve Allah'a yaklaşma gayreti içinde olmalıdır.

Geceleri bu şekilde ihyâ etmek, şüphesiz gündüzlerin de canlanıp dirilmesine vesîle olacaktır. Geceler ibadetle aydınlanınca gündüzler de hizmet ve sevaplarla daha parlak hâle gelir. Şeytana yenik düşerek geceleri uykuyla geçirmek ise gündüzlerin bereketini giderir. Gecesi karanlık geçen kimsenin, gündüzü de karanlık olur. Mânevî gıdâsını almadan dünya işlerine dalan insanların kalpleri zaafa uğrar. Öyleyse seher vakitlerinde kuvvetli bir mânevî gıda almalı ki gündüzleri hem rûhen hem de cismen dinç olabilelim.

Seherlerdeki fırsatı kaçıran mü'minler, âhirete elleri boş olarak gelirler. Buna gönlü râzı olmayan Rasûlullah (s.a.v), annesinin Hz. Süleyman'a yaptığı şu nasihati hatırlatarak ümmetini ikaz etmiştir:

“–Yavrucuğum! Geceleyin fazla uyuma! Zira geceleyin fazla uyku, kişiyi kıyamet günü fakir bırakır!” (İbn-i Mâce, İkâmet, 174)

Yine Efendimiz (s.a.v), ashâbından Abdullah bin Amr'a:

“Abdullah! Filan kimse gibi olma! Çünkü o gece ibadetine devam ederken, sonra geceleri ibadet etmeyi terk etti” buyurmuştur. (Buhârî, Teheccüd, 19; Müslim, Siyâm, 185)

Seherlerde kalkıp ibadet etmeyi îtiyat hâline getiren, ancak bir gece uykuya yenik düşerek kalkamayan kimsenin amel defterine, Cenâb-ı Hakk'ın lûtfundan yine teheccüt sevabı yazılır. Uykusu da ona Allah'ın bir ikrâmı sayılır. Niyeti hâlis olduğundan, o gün kalkamasa bile, ertesi gün Allah'ın izniyle uyanıp kalkar.

Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

¹¹⁴ Hâdimî, *Mecmûatü'r-resâil* (Risâletü'l-vasıyye ve'n-nasîha), s. 194.

“Gece namaz kılmayı îtiyad hâline getiren kimse uyuyakalır da teheccüd namazına kalkamazsa, Allah ona teheccüd sevabı yazar, uyuması da kendisi için bir sadakadır (yani Allah’ın ona bir ikrâmıdır).” (Muvatta’, Salâtu’l-Leyl, 1; Ebû Dâvûd, Tatab-vu’, 20/1314; Nesâî, Kıyâmu’l-Leyl, 61)

Tabî ki bu durum nâfileler için geçerlidir. Farzların mes’ûliyeti ise sefer, hastalık ve uyku gibi mâzeretler sebebiyle ortadan kalkmaz.

Gece kalkamamanın başka telâfi yolları da mevcuttur:

Rasûlullah (s.a.v), ağrı, sancı veya benzer bir sebeple gece namazını geçirirse, bir sonraki günün gündüzünde on iki rekât namaz kılar. (Müslim, Müsafirîn, 140)

Yine Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kimse, geceleri okuduğu zikir ve duasını okumadan veya tamamlayamadan uyur da, sonra onu sabah namazı ile öğle namazı arasında okursa, gece okumuş gibi sevap kazanır.” (Müslim, Müsafirîn, 142)

12. Zikir

۹۶. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ».

96. Ebû Mûsâ Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Rabbini zikredenle zikretmeyen kimsenin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir.” (Buhârî, Deavât, 66)

۹۷. عَنْ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَجُلًا

سَأَلَهُ فَقَالَ:

«أَيُّ الْجِهَادِ أَعْظَمُ أَجْرًا؟» قَالَ:

«أَكْثَرُهُمْ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرًا» قَالَ:

«فَأَيُّ الصَّائِمِينَ أَعْظَمُ أَجْرًا؟» قَالَ:

«أَكْثَرُهُمْ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرًا» ثُمَّ ذَكَرَ لَنَا الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْحَجَّ
وَالصَّدَقَةَ كُلَّ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«أَكْثَرُهُمْ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرًا» فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ لِعُمَرَ
رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ:

«يَا أَبَا حَفْصٍ! ذَهَبَ الذَّاكِرُونَ بِكُلِّ خَيْرٍ» فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«أَجَلْ!».

97. Muâz el-Cühenî (r.a)'den rivâyet edildiğine göre bir kişi Peygamber Efendimiz'e geldi ve:

“–Hangi cihâdın ecri daha büyüktür?” diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Allah Teâlâ'yı en çok zikredenlerinki!” buyurdu.

O zât:

“–Hangi oruçlunun ecri daha büyüktür?” diye sordu.

Efendimiz (s.a.v):

“–Allah Teâlâ'yı en çok zikredenlerinki!” buyurdu.

Bundan sonra o sahâbî, namaz kılan, zekât veren, hacca giden ve sadaka verenler için de aynı soruyu tekrarladı. Fahr-i Kâinât Efendimiz bunların hepsi için de:

“–Allah Teâlâ'yı en çok zikredenlerinki!” cevabını verdi.

Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a), Hz. Ömer'e:

“–Ey Ebû Hafs! Allah'ı zikredenler, hayrın tümünü alıp götürdü!” dedi.

Bunu duyan Rasûlullah (s.a.v), onlara doğru yöneldi ve:

“–Evet, öyledir!” buyurdu. (Ahmed, III, 438; Heysemî, X, 74)

۹۸. عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ بِيَدِهِ يَوْمًا ثُمَّ قَالَ:

«يَا مُعَاذُ إِنِّي لَأُحِبُّكَ» فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ:

«بَابِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَنَا أُحِبُّكَ» قَالَ:
«أَوْصِيكَ يَا مُعَاذُ لَا تَدْعَنِي فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ أَنْ تَقُولَ:
(اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ)».

98. Muâz bin Cebel (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) bir gün onun elini tutarak:

“–Ey Muâz! Allah’a yemin ederim ki, ben seni gerçekten seviyorum!” buyurdu.

Muâz (r.a) da:

“–Anam babam size fedâ olsun yâ Rasûlallah! Ben de sizi çok seviyorum!” karşılığını verdi.

Daha sonra Peygamber Efendimiz, ona şöyle buyurdu:

“–Ey Muâz! Sana kıldığın her namazın sonunda:

«Allah’ım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzelce kulluk yapabilmek hususunda bana yardım eyle!» duasını hiç bırakmamayı tavsiye ediyorum.” (Ahmed, V, 244-245; Ebû Dâvûd, Vitir, 26/1522; Nesâî, Sehv, 60/1301)

۹۹. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ:
(سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ)».

99. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Dile hafif, mîzana konduğunda ağır gelen ve Rahmân olan Allah’ın sevdiği iki söz vardır:

«Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi’l-azîm: Ben, Allah’ı bütün noksan sıfatlardan tenzih eder ve O’na hamdederim. Ben, Yüce Allah’ı bütün noksan sıfatlardan tekrar tenzih ederim.»” (Buhârî, Eymân, 19; Deavât, 65; Tevhîd, 58; Müslim, Zikir, 31. Ayrıca bkz. Tirmizî, Deavât, 59/3467; İbn-i Mâce, Edeb, 56)

۱۰۰. عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَا تُكْثِرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ
وَإِنَّ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبُ الْقَاسِي».

100. İbn-i Ömer (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah’ı unutarak lüzumsuz konuşmalara dalmayın. Çünkü Allah’ı unutarak çokca konuşmak kalbi katılaştırır. Allah’tan en uzak olan kimse ise kalbi katı olandır.” (Tirmizî, Zühd, 62/2411. Ayrıca bkz. Muvatta’, Kelâm, 8)

Açıklamalar:

Zikir; anmak ve hatırlamak mânâlarına gelir. Bu, dil ile olabildiği gibi kalple de yapılabilir. En fazla zikredeceğimiz varlık Allah Teâlâ’dır.

Cenâb-ı Hak, mübârek isminin zikredilmesini murâd eylemiştir. Bu sebeple kâinâtta bütün varlıklar, O’nu zikir hâlinindedir. Allah’ı en fazla zikreden varlıklar cemâdât, sonra nebâtât, sonra hayvanât, en son da insanlar gelir. Yani varlıklar içinde gafletin en koyusunu yaşayan insandır. İhtiyaç ve meşguliyetlerinin diğer varlıklara göre daha fazla olması sebebiyle, onun unutma vasfı biraz daha öndedir. Diğer taraftan, “İnsan” kelimesinin “Nisyân: Unutma” kelimesiyle de alâkası vardır. İnsana çok şeyler kaybettiren bu gaflet ve nisyânın yegâne ilâcı ise “zikir”dir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Yedi kat gök, yer ve bunlarda bulunan herkes, O’nu tesbîh eder. O’nu hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir varlık yoktur. Ne var ki siz, onların tesbîhini anlamazsınız. O, hilim sahibidir, bağışlayıcıdır.” (İsrâ 17/44)

Yüce Rabbimiz, âyet-i kerimede bütün varlıkların kendisini tesbîh ettiğini beyan ederek biz insanları da zikir ve tesbîhe teşvik etmektedir.

Hayvanların Allah’ı çokca zikrettiğini beyan eden şu hadis-i şerif ne kadar çarpıcıdır:

Rasûlullah (s.a.v) yolda giderken bir grup insana rastlamıştı. Bunlar binek hayvanlarının üzerinde oldukları hâlde durmuş (muhabbet ediyorlardı.)

Allah Rasûlü (s.a.v) onlara şöyle buyurdu:

“–Hayvanlarınıza, onları yormadan güzelce binin ve (kullanmadığınız zaman da) güzel bir şekilde bırakıp istirahat ettirin! Onları, yollardaki ve sokaklardaki konuşmalarınız için kürsü edinmeyin (sırtlarında durup muhabbet etmeyin). **Nice binilen hayvan vardır ki, sırtına binenden daha hayırlıdır ve Allah Tebâreke ve Teâla’yı ondan daha çok zikretmektedir.**” (Ahmed, III, 439; Heysemî, VIII, 107; X, 140)

İnsana yakışan, Rabbinin emrine itaat ederek O’nu çokça zikretmek ve lâıyk olduğu mertebeye yükselmektir. Zira hayvanlardan ve cansız varlıklardan daha aşağı bir durumda olmak, onun mükerremiyetine yakışmaz.

Cenâb-ı Hak kullarına şöyle emreder:

“Rabbini gönülden ve korkarak, içinden hafif bir sesle sabah akşam zikret, gafillerden olma!” (A’râf 7/205)

“Ey iman edenler! Allah’ı çokça zikredin! O’nu sabah akşam aralıksız tesbih edin!” (Ahzâb 33/41-42)

Bu âyet-i kerime, zikir için, diğer ibadetlerde olduğu gibi herhangi bir sınır tâyin etmemiştir. Dolayısıyla, insanların her hâlükârda Allah’ı anmaları ve O’nu hiçbir zaman unutmamaları istenmektedir.

Kolayca yapılabildiği ve çok sevap kazandırdığı için, zikrin mâzereti de yok gibidir. Diğer ibadetler için mâzeret sayılabilen hastalık, yolculuk, çalışma gibi şeyler zikre mânî olmadığı gibi bilâkis onun için güzel bir fırsattır. Zira insan bu durumlarda, Allah’ı daha çok hatırlama imkânı yakalayabilir.

Zikirten maksat, kalben Allah’ı hatırlayıp anmak ve ona göre bir tavır almaktır. Yoksa Allah’ın ism-i şerifini şuursuzca sadece dille söylemek değildir. Dolayısıyla kişinin Cenâb-ı Hakk’ı her hâl ve hareketinde kalbiyle anması yani O’nu kalbinden hiç çıkarmamaya çalışması en önemli zikirdir. Allah’ı kalpten zikretmeye ise hiçbir durum mânî değildir.

Allah’ı devamlı zikreden kullar, hem bol sevap alır, hem de diğer ibadetlere daha büyük bir iştiyakla sarılarak onları kolaylıkla yapabilirler.

Abdullah bin Büsr (r.a) anlatıyor:

İki bedevî, soru sormak üzere Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e geldi. Birisi:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! İnsanların hangisi daha hayırlıdır?” diye sordu.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Ömrü uzun, ameli de sâlih olandır” buyurdu.

Diğeri de:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! İslâm’ın hükümleri çoğaldı, bana öyle bir amel söyle ki, ona sıkıca yapışayım” dedi.

Rasûlullah (s.a.v) ona da:

“–*Dilin dâimâ Allah’ın zikriyle ıslak olsun!*” buyurdu. (Ahmed, IV, 188; Tirmizî, Deavât, 4/3375)

Rivâyetten anlaşıldığına göre, devamlı zikir hâlinde bulunan kimse gaflet ve nisyandan kurtularak, Allah’ın emir ve nehiylerine daha çok itaat eder ve teslîmiyet gösterir. Diğer taraftan hadis-i şerif, zikrin en kolay ve en kârlı nâfile ibadetlerden biri olduğunu göstermektedir.

İnsan, kendisine her türlü nîmeti bahşeden Rabbini unutursa, büyük bir vefâsızlık etmiş olur. Rasûlullah (s.a.v), bu hususu ifade ederken şöyle buyurur:

“*İnsanlar bir mecliste oturur da orada Allah’ın ismini anmazlarsa, eksik bir iş yapmış, bir günah işlemiş olurlar. Kim bir yolda yürür de Allah -azze ve celle-’yi zikretmezse, eksik bir iş yapmış, bir günah işlemiş olur. Kim yatağına girer de orada Allah’ı zikretmezse, yine eksik bir iş yapmış, günah işlemiş olur.*” (Ahmed, II, 432. Krş, Ebû Dâvûd, Edeb, 25/4855, 97-98/5059; Tirmizî, Deavât, 8/3380)

İnsan, bu gafleti sebebiyle hebâ ettiği vakitlerin ızdırâbını, âhirette çok acı bir şekilde hisseder. Zikirsiz geçirdiği ânlara büyük bir hasret ve nedâmet duyar.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“*Cennet ehli, başka hiçbir şeye değil, sâdece, dünyada Allah’ı zikretmeksizin geçirmiş oldukları anlara hasret ve nedâmet duyarlar!*” (Heysemî, X, 73-74)

O hâlde bir mü’min her hâlükârda Allah’ı zikretmeye gayret sarfetmelidir. Nitekim Hz. Âişe vâlidemizin bildirdiğine göre, biricik örneğimiz Rasûlullah (s.a.v), Allah Teâlâ’yı her hâlinde zikrederdi. (Müslim, Hayz, 117; Ebû Dâvûd, Tahâret, 9/18; Tirmizî, Deavât, 9/3384; İbn-i Mâce, Tahâret, 11)

Hz. Hüseyin (r.a), babası Hz. Ali’ye Peygamber Efendimiz’in ahlâk ve âdâbından sormuş, babası da uzun uzun anlatmıştı. Anlattıkları arasında geçen şu cümle, Allah Rasûlü’nün zikre ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermektedir:

“Rasûlullah (s.a.v), Allah’ı zikretmedikçe ne oturur, ne de kalkardı...” (İbn-i Sa’d, I, 424)

Yani o, her hâlinde ve her hareketinde muhakkak Cenâb-ı Hakk’ı zikreder, yaptığı her işinde O’na dua ve ilticâda bulunurdu.

Birinci hadisimizde, zikrin mânevî âlemimize olan tesîri anlatılmaktadır. İnsan kalbi, Allah’ı ne kadar çok zikrederse o kadar diri, canlı ve huzurlu olur. Ebedî hayat için son derece uyanık bulunur. Onun bu güzelliği, diğer uzuvlara da

sirâyet eder ve insanın hareketleri düzelerek ahlâkî kemâle ermeye başlar. Çünkü zikir çokça tekrar edildiğinde, nefis, zikrin mânâsındaki renge boyanmaya başlar.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), zikreden insanla zikretmeyenin farkını bir başka hadis-i şerifte şöyle tasvîr eder:

*“Gâfiller arasında Allah’ı zikreden kişi, harpten kaçanların arkasında sa-
vaşan kimse gibidir. Gâfiller içinde Allah’ı zikreden kimse, kapkaranlık bir evdeki
lâmba gibidir. Gâfiller arasında Allah’ı zikreden kişi, kuru ağaçların ortasındaki
yeşil ağaç gibidir. Gâfiller içinde Allah’ı zikreden kimseye Allah, daha ölmeden
cennetteki makâmını gösterir. Allah, gâfiller arasında kendisini zikreden kulunun
günahlarını, bütün insanlar ve hayvanlar sayısınca mağfiret eder.”* (Ebû Nuaym, *Hilye*,
VI, 181; İbn-i Asâkir, *Fadiletü Zikrillâh*, no: 8)

Demek ki, insan kalbinin canlanarak huzur bulması, ancak Cenâb-ı Hak’ın zikirle mümkündür. Zira Cenâb-ı Hak bir âyet-i kerimede:

“...Bilesiniz ki, kalbler ancak Allah’ı zikretmekle huzur bulur” buyu-
rur. (Ra’d 13/28)

Kalp zikirle meşgul olmadığında ise, nefis onu sultanı altına alarak istediği yöne çevirir. Böyle bir kalbin ise huzur bulması asla mümkün değildir.

Bir defâsında Rasûlullah (s.a.v), ehl-i zikrin faziletini beyan sadedinde:

“–Müferridler öne geçti!” buyurmuştu.

Sahâbîler:

“–Müferridler kimlerdir, yâ Rasûlallah?” diye sordular.

Rasûl-i Ekrem Efendimiz:

“–Allah’ı çok zikreden erkekler ve kadınlardır” buyurdu¹¹⁵ ve şu açıklama-
mayı yaptı:

*“–Müferridler, Allah’ı zikretmeye düşkün olan kimselerdir. Zikir onların
sırtlarındaki günah yüklerini indirdiği için kıyamet günü hafiflemiş olarak gelir-
ler.”* (Tirmizî, Deavât, 128/3596)

Şu hâdise de Allah’ı zikredenlerin âhiretteki durumlarını tasvîr etmesi açı-
sından oldukça mühimdir:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v):

¹¹⁵ Müslim, Zikir 4. Ayrıca bkz. Tirmizî, Deavât, 128/3596.

“–Allah Teâlâ, kıyamet günü bir topluluğu diriltir. Yüzleri son derece nûr-ludur, inciden yapılmış minberler üzerine otururlar ve bütün insanlar onlara gıb-ta eder. Bunlar, ne peygamber ne de şehîddir!” buyurmuştu.

Bir bedevî hemen dizleri üzerine çökerek:

“–Yâ Rasûlallah! Ne olur onları bize anlat da bilelim!” diye yalvardı.

Fahr-i Kâinât Efendimiz şu açıklamayı yaptı:

“–Onlar, çeşitli kabile ve beldelerden olup Allah için birbirlerini seven ve Allah’ı zikretmek üzere toplanarak O’nu ananlardır.” (Heysemî, X, 77)

Zikirden uzak kalan insanlar ise, hem dünyada hem de âhirette büyük zara-ra uğrarlar. Âyet-i kerimelerde onların bu kötü hâli şöyle haber verilir:

“Kim benim zikrimden yüz çevirirse, şüpheşiz onun hakkı, dar bir ge-çimdir ve biz onu, kıyâmet gününde kör olarak haşrederiz.” (Tâhâ 20/124)

“Kim Rahmân (olan Allah)’ı zikretmekten gâfil olursa, yanından hiç ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz.” (Zuhuf 43/36)

“Ey iman edenler! Sakın mallarınız ve evlâtlarınız, sizi Allah’ı zik-retmekten alıkoymasın! Kim böyle yaparsa, işte onlar, hüsrâna uğrayanların tâ kendileridir.” (Münâfikûn 63/9)

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz de şöyle buyurur:

“..Allah Teâlâ, huşû dolu, hüznü, merhametli, insanlara hayrı öğretip Allah’a itaat etmeye çağıran her kalbi sever. Katı, boş şeylerle meşgul olan, rûhunun tekrar kendisine iâde edilip edilmeyeceğini bilmediği hâlde, bütün geceyi uykuyla geçiren ve Allah’ı çok az zikreden her kalbe de buğzeder.” (Deylemî, I, 158)

Allah’ı zikretmekten gâfil kalmanın büyük zarar ve tehlikelerinden ko-runmamız için Yüce Rabbimiz biz kullarını defalarca îkaz etmiştir. Meselâ bun-lardan birinde Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“İman edenlerin Allah’ı zikretme ve O’ndan inen Kur’ân sebebiyle kalblerinin ürpereceği zaman daha gelmedi mi?..” (Hadîd 57/16)

Bu âyet, Mekke’de çile ve sıkıntı içinde yaşadıkları hâlde, hicretten sonra kısmen rahata kavuştukları için biraz rehâvete kapılan bazı sahâbîler hakkında nâzil olmuştur. (Süyûtî, Lübb, s. 227)

H. Mûsâ ile Hârûn (a.s) peygamber oldukları hâlde, Cenâb-ı Hak onları tebliğ için Firavun’a gönderirken:

“Sen ve kardeşin, birlikte âyetlerimi götürün! Beni zikretme hususunda ihmalkâr davranmayın!” buyurmuştur. (Tâhâ 20/42)

Buradan anlaşıldığına göre zikir en zor ve tehlikeli anlarda dahî terk edilmemelidir. Ayrıca zikir, hayattaki zorlukları aşmada insana büyük bir destek sağlar.

Birinci hadisimizde bahsedilen zikir ehli insanla gaflet içinde yüzen kimse arasındaki fark, evlerimiz için de geçerlidir. Rasûlullah (s.a.v):

“İçinde Allah’ın zikredildiği ev ile Allah’ın zikredilmediği evin farkı, diriy-le ölünün farkı gibidir” buyurmuştur. (Müslim, Müsâfirîn, 211)

Evlerimizi kabir ve kurak mekân hâline gelmekten kurtarıp ihyâ etmenin yolu, içlerinde ibadet etmek, namaz kılmak, Kur’ân okumak ve Allah’ı zikretmektir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazın (sünnetlerin)den evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teâlâ, bu namaz sebebiyle evinde hayır yaratır” buyurmuştur. (Müslim, Müsâfirîn, 210. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, İkâmet, 186)

Yine Efendimiz, evlerde Kur’ân okunmasına işaretle:

“Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Muhakkak şeytan, içinde Bakara Sûresi okunan evden kaçır!” buyurur. (Müslim, Müsâfirîn, 212)

Zikir, kalpleri diriltip mânevî âlemleri canlandırdığı gibi yapılan ibadetlere de farklı bir boyut kazandırır. Allah’ı hatırd tutarak yapılan bütün işler, böyle olmayanlara göre daha üstün ve ecir daha fazladır. Çünkü Allah hatırlanarak yapılan işler, ihlâsla ve kâmil bir şekilde edâ edilir. Bu şekilde hayatı zikirle dolu dolu yaşayanlar ise, büyük hayırlara nâil olurlar.

Devamlı Allah’ı zikir hâlinde yaşamanın hayata kattığı derin anlamı gözler önüne seren şu hâdise, ne kadar ibretlidir:

Benî Uzre Kabîlesi’nden üç kişi Peygamber Efendimiz’e gelip müslüman olmuşlardı. Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Bunların bakımını kim üstlenir?” diye sordu.

Talha (r.a):

“–Ben üstlenirim, ey Allah’ın Rasûlü!” dedi.

Onlar Hz. Talha’nın yanında kalırken, Rasûlullah (s.a.v) bir seriyye¹¹⁶ gönderdi. O üç kişiden biri bu seriyye ile çıktı ve şehîd düştü. Daha sonra Rasûlul-

¹¹⁶ Peygamber Efendimiz’in bizzat katılmayıp sancağı ashâbından birine teslim ederek onun kumandanlığında

lah (s.a.v), bir seriyye daha gönderdi. Bununla da ikincisi çıktı ve o da şehâdet şerbetini içti. Üçüncü şahıs ise bir müddet yaşadıktan sonra yatağında vefat etti.

Talha (r.a) hâdisenin bundan sonraki kısmını şöyle anlatır:

“Yanımda kalan bu üç şahsı rüyamda cennette gördüm. Yatağında ölen en öndeydi, ikinci sırada şehîd olan onu takip ediyordu. İlk şehîd düşen de en sondaydı. Şaşırdım ve bu vaziyet biraz da ağırıma gitti. Hemen Nebiyy-i Ekrem Efendimiz’e giderek gördüklerimi anlattım.

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurdu:

“*–Bunda şaşılacak bir şey yok! Allah katında; tesbîh, tekbîr ve tehlîli (lâ ilâhe illallâh demeyi) dilinden düşürmeden İslâm üzere ömür süren mü’minden daha faziletli bir kimse yoktur.*” (Ahmed, I, 163)

Demek ki zikrullah, en güzel âhiret azıklarından biridir. Rasûlullah (s.a.v), gecenin üçte biri geçince uyanıp kalkmış ve Allah’ı zikrederek âhirete hazırlanmak gerektiği hususunda şu îkazda bulunmuştur:

“*İnsanlar! Allah’ı zikredin! Allah’ı zikredin! Yeri yerinden oynatan birinci sûr üflenecek. Arkasından ikincisi gelecek. Ölüm bütün şiddetiyle gelip çatacak! Ölüm, bütün şiddetiyle gelip çatacak!...*” (Tirmizî, Kıyâmet, 23/2457)

Üçüncü hadisimizde, Rasûlullah (s.a.v), zikir hususunda Allah’tan yardım dilememiz gerektiğini öğretmektedir. Rasûl-i Ekrem Efendimiz, yemin ederek kendisini sevdiğini ifade ettiği Hz. Muâz’a, namazlardan sonra okuyacağı bir dua ve zikri öğretmiştir. Bu durum, zikrin kadr u kıymetini göstermeye kâfidir.

Rasûlullah (s.a.v), namazlardan sonra yapılacak başka zikirler de öğretmiştir. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

“*Farz namazların ardından yapılan zikirleri okuyan kimse hiçbir zaman zarara uğramaz. Bunlar otuz üç defa «Sübânallah», otuz üç defa «Elhamdülillah», otuz dört defa «Allahu ekber» demektir.*” (Müslim, Mesâcid, 144, 145. Ayrıca bkz. Tirmizî, Deavât, 25/3412; Nesâî, Sehv, 92/1347)

Dördüncü hadisimizde, Allah Teâlâ’nın, kullarına rahmetiyle muâmele ederek, az ve kolay bir şekilde yapılan gayretlere çok ecir verdiği bildirilmektedir. Çünkü dile çok hafif gelen zikir, Mîzan’da ağır basacak ve Rahmân olan Rabbi-mizi de memnûn edecektir.

Hadiste fazileti beyan edilen, “Sübânallah” zikri, “Ben Allah Teâlâ’yı ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim. O’na hiçbir eksikliği

gönderdiği küçük birliklerin gerçekleştirdiği siyasî ve askerî harekete “seriyye” denir.

yakıştırmam ve yaklaştırmam. O’nu en yüce, en üstün sıfatlarla zikrederim” demektir ve Allah Teâlâ’nın meleklerle öğrettiği bir zikirdir. (Bakara 2/30)

Cenâb-ı Hak, gönüllerin her an kendisiyle beraber olmasını murâd etmektedir. Bunun için de zikri dile kolay getirmiş ve:

“(O gerçek akıl sahibi) mü’minler, ayakta dururken, otururken ve yan-ları üzerinde yatarken dâimâ Allah’ı zikrederler...” buyurmuştur. (Âl-i İmrân 3/191)

Dolayısıyla kişi, hadisimizde olduğu gibi bazı rivâyetlerde tavsiye edilen pratik zikirleri yeterli görmek sûretiyle bir kenara çekilmemelidir. Bu tür tesbîhâta çok ecir verileceğinin bildirilmesi, onların faziletindeki büyüklüğü ortaya koymak içindir. Bu itibarla bir mü’min, Allah’ı zikretmeyi sadece bu tesbîhâta hasretmeyip, devamlı zikir hâlinde olmaya gayret etmelidir. Zira, Allah’ı unutarak hayatı boş sözlerle doldurmak kalbi katılaştırır, bu duruma gelen kimseler de zamanla Allah’tan uzaklaşırlar.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“...Allah’ı zikretmek hususunda kalbleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun!..” (Zümer 39/22)

Bir kimsenin çok konuşması gerekiyorsa bile, Allah’ı anmadan uzun süre konuşmaya devam etmemeli, sık sık Rabbimizi hatırlamalıdır.

İnsanın sözleri her zaman lüzumlu ve yerinde olmayabilir. Kişi çoğu zaman diliyle kendisini sıkıntıya sokar ve günah kazanır. Dolayısıyla İslâm, bir söz disiplini getirmiş ve müslümanlara bu hususta son derece dikkatli olmalarını emretmiştir. Çünkü, konuşulan sözlerin de bir hesâbı vardır.

Rasûlullah (s.a.v) buyurur ki:

“Ademoğlunun, emir bi’l-ma’rûf, nehiy ani’l-münker veya Allah Teâlâ Hazretleri’ni zikir hâriç, bütün sözleri aleyhinedir, lehine değildir.” (Tirmizî, Zühd 63/2412)

O hâlde bir müslüman faydalı ve hayırlı şeyler konuşmaya dikkat etmeli, yerine göre de sükûtu tercih etmeyi bilmelidir. Bu şekilde davrandığı takdirde hem konuşmanın sevabını hem de sükût hâlindeki zikir ve tefekkürün sevabını elde eder. Hikmet ehline âit olan şu güzel söz, ne kadar ibretli ve ehemmiyetlidir:

“Zamanı boşa harcamayıp İslâm’a ve müslümanlara faydalı olacak bir iş yapmalıdır! En küçük doğru bir işi yapmak, en büyük doğru bir sözü söylemekten daha kıymetlidir. Çünkü, söz söylemek kolaydır.”

Müslüman devamlı zikir hâlinde bulunarak öyle bir rûhî kıvam kazanmalıdır ki, onu gören insanların aklına, hemen Allah Teâlâ gelmelidir.

Bir gün Rasûlullah (s.a.v):

“*Dikkat edin! Size en hayırlınızı bildireyim mi?*” diye sordu.

Ashâb-ı kirâm:

“–Evet bildiriniz ey Allah’ın Rasûlü!” dediler.

Peygamber Efendimiz:

“–Sizin en hayırlılarınız, görüldükleri zaman Allah’ı hatırlatan kimselerdir!” buyurdu. (İbn-i Mâce, Zühd, 4; Ahmed, VI, 409)

Allah Rasûlü (s.a.v) bir defasında da:

“*İnsanlar arasında Allah’ın zikrinin anahtarları vardır. İnsanlar, onları gördüğünde hemen Allah hatırlarına gelir*” buyurmuştur. (Heysemî, X, 78)

Başka bir gün ashâb-ı kirâm:

“–Allah’ın velî kulları kimlerdir?” diye sorduklarında, Allah Rasûlü (s.a.v):

الَّذِينَ إِذَا رُئُوا ذُكِرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

“Onlar, yüzlerine bakıldığında Allah Teâlâ’yı hatırlatan kimselerdir!” buyurdu. (Heysemî, X, 78; İbn-i Mâce, Zühd, 4)

Görüldüğü gibi, insanların en hayırlıları, Allah’ı çok zikrettikleri ve neticede üstün takvâ sahibi oldukları için, yüzlerine ve hâllerine bakıldığı zaman Allah Teâlâ’nın hatırlanmasına vesîle olurlar. Çünkü onlar, bulundukları her yerde devamlı zikir hâlinde dirler. Lüzumsuz söz ve fiillerden yüz çevirip insanlara hep doğruyu ve hayrı gösterir ve tavsiye ederler.

Allah’ım! Bizleri, senin zikrinin anahtarları olan sâlih kullarınla beraber eyle! Bizleri de, yüzüne bakıldığında seni hatırlatan kullarından eyle!..

Âmîn!..

13. Hamd ve Şükür

۱۰۱. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ أَفْطَعُ».

101. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah’a hamdederek başlanmayan her mühim iş bereketsiz olur.” (İbn-i Mâce, Nikâh, 19. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 18/4840)

۱۰۲. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الْأَكْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا».

102. Enes bin Mâlik (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ, kulun yemek yedikten veya bir şey içtikten sonra, bunlar sebebiyle hamd etmesinden râzî olur.” (Müslim, Zikir, 89. Ayrıca bk, Tirmizî, Et’ime, 18/1816)

۱۰۳. عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ: قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي فَيَقُولُونَ: نَعَمْ فَيَقُولُ: قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي فَيَقُولُونَ: حَمْدَكَ وَاسْتَرْجَعَ فَيَقُولُ اللَّهُ: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ».

103. Ebû Mûsâ el-Eş’arî (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kulun çocuğu öldüğü zaman Allah Teâlâ meleklerine:

«–Kulumun çocuğunun ruhunu mu aldınız?» buyurur.

Melekler:

«–Evet» derler.

Allah Teâlâ:

«–Kulumun gönül meyvesini (ciğerpâresini) mi kopardınız?» buyurur.

Melekler:

«–Evet» derler.

Allah Teâlâ:

«–Peki, kulum ne dedi?» buyurur.

Melekler:

«–Sana hamd etti ve “İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn/biz Allah’a âidiz ve O’na döneceğiz” diye istircâda¹¹⁷ bulundu» derler.

Bunun üzerine Allah Teâlâ:

«–O hâlde kulum için cennette bir ev yapın ve adını da “Hamd Evi” koyun!» buyurur.” (Tirmizî, Cenâiz, 36/1021)

۱۰۴. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ».

104. Câbir bin Abdullah (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’i şöyle buyururken işittim:

“En faziletli zikir «Lâ ilâhe illallah», en faziletli dua da «el-Hamdü lillâh»tır.” (Tirmizî, Deavât, 9/3383)

۱۰۵. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حَتَّى تَتَفَطَّرَ قَدَمَاهُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ:

«لَمْ تَصْنَعْ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ؟» قَالَ:

«أَفَلَا أُحِبُّ أَنْ أَكُونَ عَبْدًا شَكُورًا».

¹¹⁷ Hadiste geçen “istircâ”, başına bir belâ ve mûsîbet gelen veya fevkalâde bir hâdisi işiten kimsenin:

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

“Biz Allah’ın kullarıyız ve O’na döneceğiz” diyerek hemen Allah’ı ve âhireti hatırlayıp tesellî bulmasıdır. Bu durum âyet-i kerimede şöyle bildirilir:

“O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: «Biz Allah’ın kullarıyız ve O’na döneceğiz» derler. İşte Rab’leri tarafından bol mağfiret ve rahmete mazhar olanlar onlardır. Hidâyete erenler de ancak onlardır.” (Bakara 2/156-157)

105. Hz. Âişe vâlidemizden rivâyet edildiğine göre Nebiyyullah (s.a.v), geceleri ayakları şişip çatlayıncaya kadar namaz kılardı.

Âişe (r.a):

“–Niçin böyle yapıyorsunuz (neden bu kadar meşakkate katlanıyorsunuz) ey Allah’ın Rasûlü? Oysa Allah sizin geçmiş ve gelecek hatalarınızı¹¹⁸ bağışlamıştır” dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Çok şükreden bir kul olmayı istemeyeyim mi?” buyurdu. (Buhârî, Tefsîr, 48/2; Müslim, Münâfikîn, 81. Ayrıca bkz. Buhârî, Teheccüd, 6; Rikak, 20; Müslim, Münâfikîn, 79-80; Tirmizî, Salât, 187/412; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 17/1642; İbn-i Mâce, İkâmet, 200)

١٠٦. عَنْ صُهَيْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَاكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ».

106. Suheyb bin Sinân (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Mü’minin durumu gıpta ve hayranlığa değer. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böyle bir hususiyet sadece mü’minde vardır: Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayırdır. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayırdır.” (Müslim, Zühd, 64)

Açıklamalar:

Bir kimsenin lûtuflukârlığını, iyiliğini ve hayırseverliğini dile getirmeye “**hamd**” denir.

Kişinin kendisine yapılan iyiliği bilip sahibine övgü ile mukâbelede bulunması ve bunu diğer insanlara duyurmasına da “**şükür**” denir. Dolayısıyla hamd, şükürden daha geniş bir mânâyâ sahiptir.

Allah Teâlâ’ya duyulan tâzim, muhabbet ve minneti, hamd kadar güzel ifade eden başka bir söz yoktur. Çünkü “el-Hamdülillâh” diyen bir mü’min, her türlü yüceltme ve övgünün ezelden ebede kadar sadece Allah’a mahsus olduğunu bildirir.

¹¹⁸ Aslında peygamberler bilerek günah işlemezler. Onların hataları ya evlâ (daha iyi) olanı terk etmek ya da zelle denilen küçük sürçmelerden ibarettir. Bunların da muhtelif hikmetleri vardır. Cenâb-ı Hak, peygamberlerin zellesini olduğu gibi bırakmayıp hemen düzeltir.

Allah'ın sâlih kulları için, **“Hamd Makâmı”**ndan daha yüce ve daha ulvî bir makam yoktur. Zira:

- Kâinâtın Fahr-i Ebedîsi (s.a.v), dünya ve âhirette insanların Allah'ı en çok hamd edenidir. Bu sebeple ona **“Ahmed”** ismi verilmiştir.

- Kâinâtın Efendisi'nin cennette taşıyacağı sancağın ismi “Hamd”dir. Hz. Âdem'den kıyamete kadar gelen bütün peygamberler, **“Livâü'l-Hamd”** denilen bu “Hamd Sancağı”nın altına sığınacaklardır.

- Allah'ın kullarından sadece bir kişiye nasib olacak, yani Allah'ın Habîbi'ne verilecek en yüce şefaât makamının ismi, **Makâm-ı Mahmûd**'dur.

- Allah Rasûlü (s.a.v), kıyametin en dehşetli ânında bütün insanlığa şefaât etmek için secdeye vardığında, Allah Teâlâ, ona, daha evvel kimseye bildirmediği en güzel **“hamd”**i ilham edecek ve Rasûlullah (s.a.v) de onunla hamd ettikten sonra şefaâtçi olacaktır. Şefaati sayesinde kurtulan insanlar da o yüce Ahmed'i övecekler ve bu sefer de onun **Mahmûd** ve **Muhammed** isimleri anlam kazanacaktır.

- Önceki kitaplarda kendilerinden övgüyle bahsedilen Muhammed Ümmeti'nin mühim bir vasfı da, **“Hammâdûn/Çokça hamd edenler”**dir. Nitekim Cenâb-ı Hak, husûsî olarak Ümmet-i Muhammed'e **“Hamd Sûresi”**ni (Fâtîha'yı) ikram etmiş, onlar da bu sûreyi namazlarının her rekâtında okumaktadırlar.¹¹⁹

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

“Kıyâmet günü insanlar düz bir arâzide toplanırlar. Bakıldığında hepsini de görmek mümkündür, biri seslendiğinde sesini hepsine de işittirebilir. O gün bir münâdî üç defâ:

«–Bugün herkes asıl değerli insanların kimler olduğunu bilecek!» diye nidâ ettikten sonra:

«–Nerede korku ve ümidle Rablerine yalvarmak üzere (teheccüde kalktukları için) vücutları yataklardan uzak kalan ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda infâk edenler?»¹²⁰

Nerede o ticaretin ve alış-verişin kendilerini Allah'ı zikretmekten, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlar?»¹²¹

Daha sonra bir başka münâdî:

¹¹⁹ Bkz. Tirmizî, Tefsîr, 17/3148; Ahmed, I, 281; İbn-i Hacer, *Fethü'l-Bârî*, VI, 555; Elmalılı, I, 506.

¹²⁰ es-Secde, 16.

¹²¹ en-Nûr, 37.

«–Bugün herkes en değerli insanların kimler olduğunu öğrenecek!» diye nidâ ettikten sonra:

«–Nerede Rablerine çok çok hamdeden Hammâdûn!» diye nidâ eder.”
(Hâkim, Müstedrek, II, 432; Beyhakî, Şuab, IV, 539)

• Cenâb-ı Hakk’a yakın ve seçkin varlıklar olan meleklerin bütün işi, Allah’a hamd etmektir.

Âyet-i kerimelerde bu durum şöyle haber verilir:

“Melekleri, Arş’ın etrafını kuşatmış Rab’lerini hamd ile tesbih ederken görürsün.” (Zümer 39/75)

“Arş’ı yüklenen ve bir de onun çevresinde bulunanlar (melekler), Rab’lerini hamd ile tesbih ederler.” (Mü’min 40/7)

• Bütün varlıklar da Allah’ı hamd ile tesbîh etmektedir, ancak insanoğlu onların tesbîhini anlayamaz. (İsrâ 17/44)

Hatta gök gürültüsü bile bu tesbîhe yüksek sesle iştirâk etmektedir. Cenâb-ı Hak bunu şöyle haber verir:

“Gök gürültüsü, Allah’ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O’nu heybetinden dolayı tesbih ederler.” (Ra’d 13/13)

• Cenâb-ı Hak son derece lûtufluk, merhametli ve cömerttir. Bütün mahlûkâtına gece gündüz **sayısız infaklarda** bulunmaktadır. Dolayısıyla bütün varlıklar, sahip oldukları her şeyi Allah’a borçludurlar. O hâlde Allah’ın lûtufluk ve ihsanları karşısında hamd ile dolu bir hayat yaşamak, insanoğlunun vefâ borcudur. İbrâhim (a.s) vefâkâr bir kul olduğu için Yüce Rabbimizin medhine mazhar olmuştur. Vefâkârlık vasfını da Allah’a çok hamd etmesi sebebiyle kazanmıştır.

Bir gün Rasûlullah (s.a.v):

“Allah Teâlâ, Halîli Hz. İbrâhim’i niçin: **«Çok vefâkâr olan İbrâhîm»**¹²² diye tavsîf etti, size haber vereyim **mi?**” diye sordu ve şöyle devam etti:

“Çünkü o, her sabah ve akşam şöyle derdi:

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ.

وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ

«Akşama ulaştığımızda ve sabaha kavuştuğunuzda tesbih Allah’adır (O’nu tesbîh edin!). Göklerde ve yerde, hamd O’na mahsustur. Gündüzün so-

¹²² Necm 53/37.

nunda ve öğle vaktine eriştiğinizde de (Allah'ı tesbih edin!) (Rûm 30/17-18) (Ahmed, III, 439)

Birgün Rasûl-i Ekrem Efendimiz, Hazret-i Ömer'in üzerinde bir gömlek görmüştü:

“–*Bu gömleğin yeni mi yoksa yıkanmış mı?*” diye sordu.

Hazret-i Ömer -radiyallâhu anh-:

“–Hayır yeni değil, yıkanmış gömlektir yâ Rasûlallâh!” deyince:

“–*Yeni giy, hamd ederek yaşa, şehîd olarak vefât et!*” buyurdu. (Ahmed, II, 89)

• Cenâb-ı Hak, hamd'in ehemmiyetine binâen, Kur'ân-ı Kerim'i **“Hamd Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur”** cümlesiyle başlatmış ve pek çok âyette bu hakikati tekrar tekrar hatırlatmıştır.

Her bir kuluna da tek tek hitap ederek:

“Allah’a hamdolsun, de!” buyurmuştur. (İsrâ 17/111)

Dolayısıyla, Allah’a hamd etmek, çok mühim bir ibadet ve büyük bir şereftir. Allah’a yaklaşmak isteyen akıllı bir mü’min, hamd'in mânâsını kendi sığ idrâkine göre sınırlandırmadan, **“Yâ Rabbî, senin katında nasıl bir mânâ ifade ediyorsa, sana öylece hamd ederim”** diye Allah'ın katındaki mânâ zenginliğine havâle ederek hamd etmelidir. Hayatını hamd ile tezyin etmeli ve her işinin başı hamd olmalıdır. Her türlü söze ve işe hamd ile başlamalıdır. Zâten **birinci hadisimizde** ifade edildiği üzere, böyle olmayan bir işin bereket ve hayrını ummak mümkün değildir.

İkinci hadisimizde bildirildiğine göre, Cenâb-ı Hak, kullarının yemek yedikten ve su içtikten sonra kendisine hamd etmesinden râzı olmaktadır. Efendimiz (s.a.v), yemek yedikten sonra hamd eden kişilerin günahlarının affedileceğini müjdeleyerek:

“Bir kimse yemek yedikten sonra:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا الطَّعَامَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ

«Bana bu yemeği yediren, sonucu etkileyecek bir güç ve kudretim olmasızın onu bana nasip eden Allah’a hamd olsun!» derse, geçmiş günahları mağfiret edilir” buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, Libâs, 1/4023; Tirmizî, Deavât, 55/3458. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Et’ime, 16)

Yiyip içmek, insanın hayatiyetini devam ettirmesi için zarûrî olan şeylerin başında gelir ve en açık nimetler cümlesindendir. Bunlara hamd etmeyen kimse-nin, diğer nimetleri görüp Allah’a şükretmesi daha zordur.

Şakîk bin İbrâhîm der ki:

Allah'ın verdiği nîmetler karşısında kemal derecesinde bir hamdde bulunabilmenin üç şartı vardır. Bunlar:

1. Allah sana bir şey lûtfettiğinde, bunun kimden geldiğini bilmen,
2. Allah'ın sana ihsan ettiği şeye, az çok demeden rızâ göstermen,
3. Allah'ın verdiği nimetten elde ettiğin kuvvet bedeninde bulunduğu müddetçe, O'na âsî olmamandır. (Kurtubî, I, 134)

Sadece yiyip içtikten sonra değil, her hâlûkârda hamd ve şükür hâlinde olmak îcâb eder. Hz. Âişe vâlidemizin hamd ve dua hâlini gösteren şu güzel misâl, ne ibretlidir:

Kesîr bin Ubeyd şöyle anlatır:

“Âilesinden birinin çocuğu olduğunda **Hiz. Âişe** vâlidemiz:

«–Erkek mi, kız mı?» diye sormazdı. Ancak:

«–Sihhatli ve kusursuz doğdu mu?» diye sorardı.

Kendisine:

«–Evet, hiçbir noksanı yok” denildiğinde:

«–el-Hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn» derdi. (Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, no: 1256)

Üzerimizdeki nimetlerin kıymetini idrâk edip hamd ve şükür hâline ulaşabilmek için, insafılı davranarak bizden aşağıda olanlara bakmamız îcâb eder. Böyle yapmayıp da kendimizden daha zengin olanlara baktığımızda, hamd ve şükür duygularına yaklaşmamız zorlaşır.

Allah Rasûlü (s.a.v) bu hususta ümmetini îkaz ederek şöyle buyurur:

“...Kim dîni hususunda kendisinden üstün olana bakıp, ona tâbî olur, dünyası hususunda da kendinden aşağı olana bakıp, Allah'ın kendine vermiş olduğu üstünlüğe hamdederse, Allah o kişiyi şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim de dînî hususlarda kendisinden aşağı olana, dünyevî hususlarda kendisinden üstün olana bakar ve elde edemediği dünyalık için üzülürse, Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz.” (Tirmizî, Kıyâmet, 58/2512)

Üçüncü hadisimizde, evlâdını kaybetmek gibi büyük bir mûsîbet karşısında isyân etmeyip sabırla tahammül gösteren ve Allah'a hamd edebilen kimsele-
rin, Allah katında ne kadar değerli ve üstün olduğu anlatılmaktadır.

Ölüm karşısında hamd edebilmek, çok zor ulaşılabilecek bir makâm olduğundan, karşılığı cennette güzel bir köşktür. Aslına bakılırsa böyle belâlar karşısında kişi hamd etmeyip başka şeyler yapsa da, başa gelen bu durum değişecek değildir. Artık ölen kişi geri gelmez. O hâlde mü'min, belâlar karşısında sabır ve hamde sınırlanarak, dünyevî kaybını ebedî kazanca çevirmeye gayret etmelidir.

Cenâb-ı Hak, her şeyi en iyi bilen olduğu hâlde, musîbetler karşısında hamd etmenin ehemmiyetine dikkat çekmek maksadıyla meleklerine, kulunun ne dediğini sorar. Melekler de, kulun hamd edip istircâda bulunduğunu söyleyince, Allah Teâlâ, herkesin başaramadığı bu güzel davranışın karşılığında o kulu için cennette bir ev yapılmasını ve isminin de "Hamd Evi" konulmasını emreder. Dolayısıyla bu sabırlı kulun cennete girmesinin kesinleştiği de böylece müjdelenmiş olmaktadır.

Konumuzla alakalı diğer bir hadiste Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

"Kul hastalandığı zaman Allah Teâlâ ona iki melek gönderir ve der ki:

«Bakınız, kulum ziyaretçilerine ne söylüyor.»

Eğer hasta, ziyaretçiler geldiğinde Allah'a hamd ü senâ ediyorsa, melekler bunu her şeyi en iyi bilen Allah -azze ve celle- Hazretleri'ne ulaştırırlar. Bunun üzerine Allah da şöyle buyurur:

«Eğer o kulumu vefat ettirirsem cennete koyarım. Şifâ veririm, onun etini öncekinden daha hayırlı bir etle, kanını da daha hayırlı bir kanla değiştirir ve günahlarını da affederim.» (Muvatta', Ayn, 5)

Dördüncü hadisimizde, en üstün duanın "Hamd Allah'a mahsustur" cümlesi olduğu haber verilmektedir. Zira Cenâb-ı Hak, kendisine hamd ve şükürde bulunan kuluna nimetlerini daha o istemeden artırmaktadır. Dolayısıyla, evvelâ üzerimizdeki nimetlerin kadrini bilmeli, onlar için gerekli olan vefâ borcumuzu hamd ve şükür ile edâ etmeli, sonra başka şeyler istemeliyiz. Böyle olduğu takdirde, hem Allah'a en güzel şekilde dua etmiş oluruz, hem de üzerimizdeki nimetler kendiliğinden artmaya başlar.

Cenâb-ı Hak bunu şöyle haber verir:

"Eğer şükrederseniz, nimetlerimi muhakkak artırırım." (İbrâhim 14/7)

Hamd, âyetle bahsedilen şükürü de ihtivâ ettiği için, kulu maksûduna erdiren en üstün dua olmaktadır. Bu sebeple de dualara başlarken önce hamd ederiz. Zira Rasûlullah (s.a.v), Allah'a hamd ve Rasûlü'ne salât ile başlayan kişinin, duasına icâbet edileceğini müjdelemiş, böyle yapmayıp acele eden kimseye de duaya hamd ve salevâtla başlamasını tavsiye etmiştir. (Tirmizî, Deavât, 64/3476; Ebû Dâvûd, Vitir, 23/1481)

Diğer taraftan, Allah Teâlâ'ya "hamd" etmenin de dereceleri vardır. Rasûlullah (s.a.v), Allah'a yapılan hamdin en faziletlilerinden birini şöyle haber verir:

"Allah'ın kullarından bir kul:

يَا رَبِّ! لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلَالِ وَجْهِكَ وَلِعَظِيمِ سُلْطَانِكَ

«Yâ Rabbî! Yüzünün (zâtının) celâline, kudret ve hâkimiyetinin azametine lââyık şekilde sana hamd olsun!» dedi.

Bu hamd, kulun amelini yazmakla vazifeli iki meleği âciz bıraktı. Onlar bu hamdin sevâbını nasıl yazacaklarını bilemediler. Semâya çıktılar ve:

«–Ey Rabbimiz! Senin kulun öyle bir söz söyledi ki, sevâbını nasıl yazacağımızı bilemiyoruz» dediler.

Allah Teâlâ Hazretleri -kulunun ne söylediğini en iyi şekilde bildiği hâlde:

«–Benim kulum ne söyledi?» diye sordu.

Melekler şöyle cevap verdi:

«–Ey Rabbimiz! O kul şu şekilde hamd etti: “Yâ Rabbî! Yüzünün (zâtının) celâline, kudret ve hâkimiyetinin azametine lââyık şekilde sana hamd olsun!”»

Bunun üzerine Allah Teâlâ o iki meleğe:

«–Kulum bana kavuşup da ben onu söylediği söze (hamde) karşılık mükâfatlandırınca kadar, siz o sözü kulumun söylediği gibi yazınız!» buyurdu.”

(İbn-i Mâce, Edeb, 55)

Allah'a hamd etmek, kulu cehennemden kurtarıp cennete nâil eyleyen sâlih amellerden biridir. **Ebû Hüreyre**'nin anlattığı şu hâdise bunun açık bir delilidir:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v):

«–Kalkanlarınızı alınız!» buyurdu.

Biz:

«–Düşman geldi de onlara karşı mı kalkanlarımızı alalım?» diye sorduk.

Efendimiz (s.a.v):

«–Hayır, sizi cehennemden koruyacak kalkanlarınızı alınız:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

«Sübhânallâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber: Allah'ı tesbîh ederim, hamd Allah'a mahsustur, Allah'tan başka ilâh yoktur ve Allah en büyüktür» deyiniz! Bunlar kıyamet günü kurtarıcı olarak gelir ve sizi karşılar. Bu sözler bâkî kalacak sâlih amellerdendir.» (Hakim, I, 725/1985)

Beşinci hadisimiz, hamd ve şükrün, Peygamber Efendimiz'in hayatında nasıl bir yer işgâl ettiğini anlatmaktadır.

Allah'ı en iyi tanıyan bir kul olarak Rasûlullah (s.a.v), ayakları şişip çatlayıncaya kadar ibadet etmekte ve hâl lisânıyla, **“O'na ne kadar şükretsek az gelir”** buyurmaktadır.

Bu hadisten, günahların affedilmesinin de şükrü gerektirdiği anlaşılmaktadır.

Allah Rasûlü (s.a.v) aynı zamanda burada, ibadet ve şükrün sadece bazı menfaatler karşılığında yapılmayacağını, aslında bunların muhabbete dayalı kulluk tezâhürleri olduğunu anlatmaktadır.

Âişe vâlidemize verdiği cevaptan anlaşıldığına göre Rasûlullah (s.a.v), Allah'a şükretmekten doyumсу bir lezzet alıyordu. Dolayısıyla şükür duyguları ile dolu olmayı ve bu hislerini amelleriyle ifade etmeyi seviyordu. Müslümanların işlerini yapmak, dîni tebliğ etmek, tebaasını korumak, cihâd etmek, devletin sınırlarını muhafaza etmek gibi ağır vazifelerine rağmen, Allah'a şükür için onun kadar ibadet ve tâatte bulunan başka kimse yoktu. **Geceleri secdelere kapanıyor ve en muhtevâlî ifâdelerle senâda bulunuyordu:**

اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخِطِكَ وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ،

لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

“Allâh'ım! Sen'in gazâbından Sen'in rızâna sığınırım. İkâbından affına sığınırım! Allâhım başka değil, Sen'den yine Sana sığınırım. Sen'i senâ etmekten âcizim. Sen Yüce Zâtını nasıl senâ ettinse öylesin!” (Müslim, Salât, 222)

Fahr-i Kâinât Efendimiz bununla da kalmıyor, daha çok şükredebilmek için Allah'a niyazda bulunuyordu:

“Allah'ım! Ben senden din ve istikâmet üzere sebat isterim, rüşd üzere kararlı olmayı isterim, nîmetlerine şükredebilmeyi ve sana güzelce kulluk yapabilmeyi isterim. Kalb-i selîm ve sâdık bir lisân isterim. Senin bilip (de benim bilmediğim) hatalarım için affını taleb ederim. Senin bilgin dâhilinde olup (benim bilmediğim) her hayrı ister ve böyle olan bütün şerlerden de sana sığınırım.” (Ahmed, IV, 125)

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz ashâbının ve ümmetinin de hamd üzere yaşamalarını arzu ederdi:

Bir defâsında bir sahâbîsi ile karşılaşmıştı. Ona:

“–*Nasılsın?*” buyurdu. O da “İyiyim” dedi. Efendimiz (s.a.v) tekrar:

“–*Nasılsın?*” buyurdu. O da yine “İyiyim” dedi. Efendimiz (s.a.v) üçüncü defa:

“–*Nasılsın?*” buyurdu. Bu sefer sahâbî:

“–Allah’a hamd ederim hayır üzereyim.” deyince Efendimiz (s.a.v):

“–*İşte benim senden istediğim cevap buydu!*” buyurdu. (İbnü’l-Mübârek, *Zühd*, I, 328/937; Heysemî, VIII, 46. Krş. *Muvatta’*, Selâm, 5)

Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle buyurur:

“Biz bazen bir günde bir kardeşimizle defâlarca karşılaştık ve her defâsında birbirimize hâlimizi sorardık. Bunu da sırf Allah’a hamd edelim diye yapardık.” (İbnü’l-Mübârek, *Zühd*, I, 68-69/207)

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bir kişinin “Bize İslâm’ı lûtfettiği için Allah’a hamd olsun!” dediğini işitmişti. Ona:

“–*Sen büyük bir nimet sebebiyle Allah’a hamd ediyorsun!*” buyurdu. (İbnü’l-Mübârek, *Zühd*, I, 318/911)

Mevlânâ Hazretleri şöyle buyurur:

“Yüce Allah, kulları arasından bir kula hidâyetini, lûtfunu, yardımını ve rızâsını devamlı bir şekilde vermeyi arzu ettiğinde, ona hamd etme saâdetini bahşeder. Başına yüz acı, bir tek hoş hâdise gelse, o, bu hoş hâdise için yüz yerde yüz kere şükreder. Buna karşılık -din kardeşlerinden ayrılma acısı hâriç- o yüz acı hâdiseden bir kere olsun bahsetmez.”

Altıncı hadisimiz, mü’minlerin, kalplerinde taşıdıkları sağlam imandan kaynaklanan şükür ve sabır duyguları sayesinde, îtidâl ve istikrâr üzere huzurlu bir hayat yaşadığını bildirmiş ve onları medhetmiştir.

Hayat, sevinç ve hüznlerle doludur. Bunlar, bir misafirhâne olan insan gönlünü sırayla ziyaret eder ve giderler. Kimsenin onlardan kurtulması mümkün değildir. Bunun için Cenâb-ı Hak, kaybedilen şeylere aşırı derecede üzülmeyip elde edilen şeyler sebebiyle de haddinden fazla sevinmemek gerektiğini bildirir. (Âl-i İmrân 3/153; Hadîd 57/23)

O hâlde sevinçler karşısında şükürden, hüznler karşısında da sabırdan istifâde etmesini bilmelidir. Nimete şükrün, onu artırdığını, belâyâ sabrın da onu

hayra tebdîl ettiğini unutmamak lâzımdır. İşte mü'min bu iki güzel hasletten devamlı istifâde ederek gıpta edilmeye lâyık huzurlu bir hayat yaşar.

Aslında, mü'minlerin her hâlükârda Allah'a şükretmeleri îcâb eder. Aksi takdirde nankörlük etmiş olurlar ki bunun karşılığı şiddetli bir azaptır. Nitekim âyet-i kerimelerde:

“Siz beni anın ki, ben de sizi anayım. Bana şükredin; nankörlük etmeyin!” (Bakara 2/152)

“Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!” buyrulur. (İbrâhîm 17/7)

İnsanın Allah'a olan şükrünü tam olarak îfâ edebilmesi için, iyilik gördüğü kullara da teşekkür etmesi zarûrîdir. Zira Rasûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmiş olmaz!” (Ebû Dâvûd, Edeb, 11/4811; Tirmizî, Birr, 31/1955)

Dünyada hamd ve şükür üzere yaşayan mü'minler cennette de Allah'a hamd etmekle meşgul olurlar:

“Onların duaları:

«Bütün hamd ü senâlar, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur» diye son bulur.” (Yûnus 10/10)

Cennet ehlinin altı yerde Allah'a hamd edeceği nakledilir:

1. **Ayrılın bugün ey mücrimler!”** (Yâsîn), 59) diye

nidâ edilip de mü'minler kâfirlerden ayrılınca şöyle derler:

“Bizi zâlimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun!” (el-Mü'minûn, 28) Tıpkı, Allah Teâlâ kendisini kavmin-

den kurtardığı zaman Nûh (a.s)'ın hamd ettiği gibi.

2. Sırât'ı geçtiklerinde:

“Bizden hüznü, gam ve kederi gideren Allah'a hamd olsun!” derler. (Fâtır, 34)

3. Cennet'in kapısına yaklaşıp hayat suyunda yıkandıkları ve Cennet'e baktıkları zaman:

“Hidâyetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah’a hamdolsun! Allah bizi hidâyete erdirmeseydi biz kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik...” derler. (el-A‘râf, 43)

4. Cennete girip melekler de onları selâm ile karşılayınca:

“Lûtfuyla bizi asıl kalınacak yurda yerleştiren (Allah’a hamd olsun!)” derler. (Fâtır, 35)

5. Cennet’teki makamlarına yerleştikleri zaman:

“Bize verdiği sözde sâdık olan ve bizi, dilediğimiz yerinde oturacağımız bu cennet yurduna vâris kılan Allah’a hamdolsun!” derler. (ez-Zümer, 74)

6. Her yemekten sonra:

“Hamd, Âlemlerin Rabbi’ne mahsustur!” derler.

(Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, VII, 258, [Sebe’ 34/1])

14. Salât ü Selâm

۱۰۷. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أُرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ».

107. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kimse bana selâm gönderdiği zaman, onun selâmını almam için Allah Teâlâ ruhumu iâde eder.” (Ebû Dâvûd, Menâsik, 96/2041. Ayrıca bkz. Ahmed, II, 527)

۱۰۸. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا».

108. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim bana bir defa salât ederse, bu sebeple Allah Teâlâ da ona on misli merhamet eder.” (Tirmizî, Vitir, 21/485. Ayrıca bkz. Müslim, Salât, 70; Ebû Dâvûd, Vitir, 26/1530; Nesâî, Ezân, 37/676; Sehv, 55/1294)

۱۰۹. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«أَوَّلَى النَّاسِ بِیَ یَوْمِ الْقِیَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَیَّ صَلَاةً».

109. Abdullah bin Mes'ûd Hazretleri'nden rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kıyâmet günü insanların bana en yakın olanı, bana en çok salât ü selâm getirenidir.” (Tirmizî, Vitir, 21/484)

۱۱۰. عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«الْبَخِيلُ الَّذِي مَنْ ذُكِرْتُ عَنْدهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَیَّ».

110. Ali bin Ebû Tâlib (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Asıl cimri olan kimse, yanında ismim zikredildiği hâlde bana salât ü selâm getirmeyen kişidir.” (Tirmizî, Deavât, 100/3546. Ayrıca bkz. Ahmed, I, 201)

۱۱۱. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عَنْدهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَیَّ وَرَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ رَمْضَانُ ثُمَّ انْسَلَخَ قَبْلَ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ وَرَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ أَدْرَكَ عَنْدهُ أَبَوَاهُ الْكِبَرَ (أَوْ أَحَدُهُمَا) فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ».

111. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Yanında ismim zikredildiği hâlde bana salât ü selâm getirmeyen kimse perişan olsun! Ramazân-ı Şerif’e girip de mağfiret edilmeden çıkan kimse perişan olsun! Anne ve babası yaşlılık günlerini yanında geçirip de (onları memnûn ederek) cennete giremeyen kimse perişan olsun!” (Tirmizî, Deavât, 100/3545)

Açıklamalar:

Allah’ın Habîbi Hz. Muhammed Mustafâ (s.a.v) Efendimiz’e ümmet olma şerefine nâil olanların, bu nimetin şükrünü edâ edebilmeleri mümkün değildir. Çünkü Rasûlullah (s.a.v), Allah’ın en çok sevdiği ve peygamberlerin en üstünü olan pek yüce bir Nebiyy-i Muhterem’dır. Cenâb-ı Hak, kendisini seven kullarına, bu muhabbetin bir tezâhürü olarak Rasûlullah’a tâbî olmalarını emretmiştir. Böyle yaptıkları takdirde, kendisinin de onları seveceğini ve işledikleri günahları affedeceğini müjdelemiştir. (Âl-i İmrân 3/31)

Cenâb-ı Hakk’ın Peygamber Efendimiz’e muhabbetini gösteren âyetlerden biri şudur:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ
وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Şüphesiz ki Allah ve melekleri, Nebiyy-i Ekrem’e çokça salât ederler. Ey mü’minler, siz de ona salevât getirin ve tam bir teslîmiyetle selâm verin!”
(Ahzâb 33/56)

İşte bu âyette Yüce Rabbimiz, Peygamber Efendimiz’e olan muhabbet, ikrâm ve ihsanını gösterdikten sonra bize de ona salevât getirmemizi, tam bir ita-atle selâm vermemizi ve emirlerine teslîm olmamızı emretmektedir.

Salât; istiğfâr, mağfiret, dua, bereket, övgü, tebrîk ve ta’zîm gibi mânâlara gelir. İslâm âlimleri bu kelimeye, salât edene göre farklı mânalar vermişlerdir:

- Allah’ın bir kula salât etmesi; ona rahmet etmesi, şân ve şerefini yücelterek tezkiye etmesi, sevap vermesi, başarıya ulaştırıp korumasıdır.

- Meleklerin salât etmesi; o kul için mağfiret talebinde bulunmaları, kadr ü kıymetini anıp yüce mertebelere erişmesi için Allah’a niyaz etmeleri ve her türlü yardımına koşmalarıdır.

- Mü’minlerin Peygamber Efendimiz’e salâtı ise; ona hayır dua etmeleri, tâzimde bulunmaları ve şânını yüceltmeleridir.

Âyette geçen “**selâm**” kelimesi ise selâmet, esenlik, huzur, emniyet anlamlarını ihtivâ eder. Selâmın ayrıca teslim olma, itâat etme ve sulh içerisinde bulunma mânâları da vardır.

Bu durumda biz Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e salât ü selâm getirirken Cenâb-ı Hak’a şöyle dua etmiş oluruz:

“Yâ Rabbî! Rasûl-i Ekrem Efendimiz’in nâmını, şânını hem dünyada hem de âhirette yüce kıl! Onun getirdiği İslâm dînini bütün cihâna yay ve bu dîni, dünya durdukça yaşat! Ona âhirette ümmetine şefaât etme hakkı ver ve kendisine sayısız sevaplar ihsan eyle! Ona selâmet, huzur ve emniyet bahşeyle!”

Âlimlerimiz salât ü selâm getirmenin hükmü konusunda farklı görüşlere sahiptirler:

Bir kısım âlimlerimiz, Peygamber Efendimiz’in mübârek isimleri her geçtiğinde, onları hem söyleyen, hem de duyan kimselerin salât ü selâm getirmesinin farz olduğunu söyler. Diğer bir kısmı, sayı ile sınırlandırmaksızın çokça okunmasının vâcib olduğu kanaatindedir. Bazıları da, aynı mecliste Efendimiz’in ism-i şerifi bir çok defa zikredilse bile, bir defa salât ü selâm getirmenin yeterli olacağı görüşündedir. İhtiyâta uygun olanı ise Peygamber Efendimiz’in ismi geçtiğinde ve hatıra geldikçe, salât ü selâm göndermektir.

Rasûlullah (s.a.v), kendisine gönderdiğimiz salât ü selâmlarımızı bizzat aldığı haber vermektedir. Çünkü peygamberler kendilerine mahsus bir hayatla diridirler.¹²³

Rasûlullah (s.a.v) bir hadis-i şerifte:

“Yeryüzünde Allah’ın seyyâh melekleri vardır. Onlar ümmetimin selâmını bana ulaştırırlar” buyurmuştur. (Nesâî, Sehv, 46/1280)

Bizler, getirdiğimiz salât ü selâmın melekler tarafından alınıp Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e arzedildiğini, onun da bu âcizâne hediyemizi lûtfedip kabul

¹²³ Bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 201/1047; Vitir, 26/1531; Nesâî, Cuma, 5; İbn-i Mâce, İkamet, 79; Cenâiz, 65. Ayrıca Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerim’de şehîdlerin ölmediğini ve diri olduklarını bildirir:

“Allah yolunda öldürülenlere, «ölüler» demeyiniz. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlamazsınız.” (Bakara 2/154)

“Allah yolunda öldürülenleri, sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah’ın lûtf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir hâlde Rab’leri yanında bol bol nimetlere mazhar olmaktadır. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehîd kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.” (Âli İmrân 3/169-170)

Şehidler diri olduğuna göre, peygamberlerin diri olması daha evlâdır. Diğer taraftan, Allah Rasûlü (s.a.v) de aynı zamanda bir şehîddir. Hayber’de ağzına aldığı zehirli etin tesiriyle şehîd olarak vefât etmiş, kendisini peygamberlikle şereflendiren Allah Teâlâ, böylece onu şehîdlikle de müşerref kılmıştır. (İbn-i Hişâm, III, 390; Vâkıdî, II, 678-679; Heysemî, VI, 153)

Nitekim hastalığının ağırlaştığı bir vakitte Hz. Âişe vâlidemize:

“Ey Âişe! Hayber’de tatmış olduğum zehirli etin elemi devamlı hissedip durdum. Şu anda kalbimin damarlarının koptuğunu hissetmekteyim” buyurmuştur. (Buhârî, Meğâzî, 83)

buyurduğunu, hatta salât ü selâmımıza karşılık verdiğini hakkıyla idrak edebilseydik, acaba nasıl bir hissiyât içinde olurduk?! Herhâlde çok farklı bir hâlet-i rûhiyeye bürünür ve dilimizden salevât-ı şerifeyi hiç düşürmemeye çalışırdık. Hakikaten bu durum, bir mü'min için ne kadar şeref verici ve büyük bir nimettir. Zira o, salevât sâyesinde hem Âlemlerin Fahr-i Ebedîsi ile râbıta kurmakta hem de ilâhî lûtuflara nâil olarak sayısız sevap kazanmaktadır.

Cenâb-ı Hakk'ın lûtfuna bakın ki, bu kadar ecir ve sevâbı kullarına kolayca vermektedir. Şöyle bir düşünecek olursak, salevât getirmenin insan için ne zorluğu vardır ki?! Yeter ki insan gaflet perdelerini yırtabilsin.

Diğer taraftan salât ü selâm getirmek için hususî bir şart ve hazırlık da gerekmez. İnsan her hal u kârda ve nerede bulunursa bulunsun Peygamber Efendimiz'e salât ve selâm gönderebilir. Nitekim Fahr-i Kâinât (s.a.v):

“...Bana salât ü selâm getiriniz. Zira nerede olursanız olun sizin salât ü selâmınız bana ulaşır” buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, Menâsik, 96-97/2042)

Her ân salevât getirmek mümkün olmakla birlikte bilhassa Cuma günü salat ü selâma devam etmenin fazileti daha büyüktür. Bir gün Rasûlullah (s.a.v):

“Günlerinizin en faziletlisi cuma günüdür. Bu sebeple o gün bana çokça salât ü selâm getiriniz; zira sizin salât ü selâmlarınız bana takdim edilir” buyurdu.

Ashâb-ı kirâm:

“Yâ Rasûlallah! Vefat ettiğiniz ve sizden hiçbir eser kalmadığı zaman salât ü selâmlarımız size nasıl takdim edilir?” diye sordu.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v):

“Allah Teâlâ peygamberlerin bedenlerini çürütmeyi toprağa haram kıldı” buyurdu. (Ebû Dâvûd, Salât, 201/1047. Ayrıca bkz. Nesâî, Cuma, 5; İbn-i Mâce, İkamet, 79)

Cuma günü salât ü selâma devam etmenin faziletiyle alâkalı olarak **Hz. Ali** (r.a) de şöyle der:

“Her kim cuma günü, Peygamberimize yüz kere salevât getirirse, kıyâmet günü mahşer yerine yüzü çok güzel ve nûrlu olarak gelir. İnsanlar gıptayla:

«Bu adam acaba hangi ameli işliyordu?» diye birbirlerine sorarlar.” (Beyhakî, Şuab, III, 212)

Peygamber Efendimiz'e salât eden kişilere Allah Teâlâ on katıyla mukâbele etmekte ve günahlarını affedip derecesini yükseltmektedir. Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kim bana bir defa salât getirirse, Allah o kimseye on defâ salât eder, on hatâsı silinir ve mertebesi on derece yükseltilir.” (Nesâî, Sehv, 55/1290)

Yine Rasûlullah (s.a.v), dualarında çokça salevât-ı şerife getireceğini söyleyen sahâbîsine:

“–O takdirde Allah Teâlâ, dünya ve âhirete âit bütün arzularını ihsân eyler ve günahlarını bağışlar!” buyurmuştur. (Tirmizî, Kıyâmet, 23/2457; Hâkim, II, 457/3578; Beyhakî, Şuab, III, 85/1418; Abdurrazzâk, II, 214)

Bununla birlikte salât edenlere büyük meleklerden Cebrâîl (a.s) da kat kat fazlasıyla karşılık vermektedir:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) mütebessim bir çehreyle ashâbının yanına gelmiş ve Hz. Cebrâîl’in kendisine şu müjdeyi verdiğini bildirmiştir:

“Yâ Rasûlallah! Ümmetinden biri sana bir salât getirdiğinde benim onun günahlarının bağışlanması için on defa istiğfâr etmem, o kimsenin sana bir selâm göndermesi hâlinde benim ona on selâm vermem seni sevindirmez mi?” (Nesâî, Sehv, 55/1293)

Bu durum, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in Allah ve melekleri katındaki mevkiini göstermektedir.

Peygamber Efendimiz’e gönderdiğimiz salevâtlar, herkesten ziyâde kendimize fayda sağlamaktadır. Getirdiğimiz salât ü selâmlar sâyesinde Allah’ın bize rahmet etmesi, günahlarımızı affetmesi, meleklerin dua ve istiğfarda bulunması, mânevî âlemimizin zenginleşmesi gibi son derece ehemmiyetli kazançlar elde etmekteyiz. Bunların en mühimi de âhirette Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e yakın olmaktır. Bir mü’min, Kur’ân-ı Kerim okudukça cennetteki derecesini yükselttiği gibi salevât getirdikçe de Âlemlerin Fahr-i Ebedisi’ne yakınlığını artırmaktadır. Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihî ve bârik ve sellim!

Mahşer kalabalığında Allah’ın Habîbi ve İki Cihân Güneşi olan Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e yakın olmanın ne büyük bir saâdet olduğunu, insan ancak o gün anlayabilir. Herkese nasib olmayan bu büyük nimeti elde etmenin yolu ise son derece basittir:

Dilimizin devamlı salât ü selâm ile meşgul olması...

Âhiretteki ebedî saâdet için bu kadar faydalı olan salevâtı getirmekte ihmalkâr davrananlar, “cimrilik” gibi en kötü ve en şerli bir mânevî hastalığa yakalanmış demektir. Zira Allah Rasûlü (s.a.v), asıl cimrinin, yanında mübarek ism-i şerifi zikredildiği hâlde salevât getirmeyen kimse olduğunu haber vermektedir.

Cimri, verdiği zaman malının biteceğini ve zarara uğrayacağını zanneder. Vermediğinde ise kârlı çıkacağını ve bu davranışının kendisi için daha hayırlı olacağını düşünür. Hâlbuki bunların tamamı yanlıştır. Vermek malı bereketlendirir. Aynen bunun gibi salevât getirmeyen kimse de, büyük bir hata içindedir. Salevât getirmek, mal vermeyi ve herhangi bir bedel ödemeyi gerektirmediğinden, asıl cimrilik [hastalığına mübtelâ kılınan](#) ve daha çok zarar edecek olan kimseler [de](#) işte bu tür insanlardır. Hâlbuki katlanacakları azıcık bir zahmet, âhirette kendilerini âbâd edecektir.¹²⁴

Dolayısıyla cimrilik yaparak salevât getirmekte gevşek davranan insanlar, farkına varmadan büyük kayıplara uğrarlar. Fahr-i Kâinât Efendimiz'in gönlü buna râzı olmadığı için, ismi anıldığında salevât getirmeyen kimseleri ağır bir dille îkaz etmiştir.

Zira imanın kemâle erebilmesinin şartlarından biri, Rasûlullah'a muhabbet beslemektir. Onu annemizden, babamızdan, evlâdımızdan, bütün insanlardan ve hatta kendi nefsimizden daha çok sevmedikçe iman etmiş olmayız. (Buhârî, İmân, 8; Eymân, 3; Müslim, İmân, 69-70)

İnsan bu muhabbeti sağlamalı ki, imanı kemâle erebilsin ve hem dünyada hem de âhirette huzûra nâil olsun. Çünkü dünya ve âhiret saâdetini temin eden İslâm'ı, Efendimiz (s.a.v) teblîğ ve beyan etmektedir. Dolayısıyla, ona muhabbetini kuvvetlendirmeyen kimsenin, iki dünyada da saâdete ulaşması mümkün değildir. Bu muhabbeti sağlayan en mühim âmillerden biri de Allah Rasûlü (s.a.v) zikredildiğinde, ona salât ü selâm getirmektir.

Bütün bunlara rağmen kendi menfaatini düşünmeyerek salevâtı terk eden kimse artık perişan olmaya, burnunun yere sürtülmesine, hem insanlar hem de Allah katında kıymetsiz ve ehemmiyetsiz bir duruma düşmeye müstehak olmuş ve kendisine de yazık etmiş demektir. Nitekim, Rasûlullah (s.a.v):

“Kim bana salât u selâm getirmeyi unutup ihmal ederse, cennetin yolunu şaşırır” buyurmuştur. (İbn-i Mâce, İkâmet, 25)

¹²⁴ Cimrilik gibi kötü vasıflar, maddî konularda zararlı ve çirkin olmakla birlikte, mânevî mevzûlarda insana daha çok zarar vermektedir. Efendimiz (s.a.v), cimrilik yaparak kendi mânevî kazancını terk eden kimselere “*insanların en cimrisi*” demiştir:

Bir kişi Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'e gelerek:

“Yâ Rasûlallah! Falanca zâtın benim bahçemde bir hurma ağacı var. Ona söyleseniz de o ağacı bana satsa veya hibe etse!” diye ricâda bulundu.

Adam bu teklifi kabul etmedi.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“Dediğimizi yap, buna karşılık sana cennette bir hurma ağacı verilsin!” buyurdu.

Adam bu teklifi kabul etmemekte diretti. Bunun üzerine Nebiyy-i Ekrem (s.a.v):

“Bu adam, *insanların en cimrisidir*” buyurdu. (Ahmed, V, 364)

Bahsedilen zât, küçük bir fedâkârlıkla sadece uhrevî bir ağaç kazanmayacak, aynı zamanda cenneti elde etmesi de kesinleşmiş olacaktı. Ancak cimriliği yüzünden, tahayyül edilemeyecek şeyler kaybetti. Salevât getirmeyen kimse de, bunun gibi kolayca elde edebileceği pek çok uhrevî nimetten mahrûm kalmaktadır. Böyle bir insan, elbette “*insanların en cimrisi*”dir ve asıl cimrilik de mânevî alandaki bu cimriliktir.

Yine, Cebrâîl (a.s), Peygamber Efendimiz’e gelip:

“–*Senin ismin yanında zikredilip de salevât getirmeyen kimse rahmetten uzak olsun!*” diye dua etmiş, Rasûlullah (s.a.v) de bu duaya «Âmîn!» demiştir. (Hâkim, IV, 170/7256; Tirmizî, Deavât, 100/3545)

Fahr-i Kâinât Efendimiz’in kendisine salat ü selâm getirmemizi istemesi ve bunu terk edenleri ağır bir dille îkaz etmesi, şahsî bir taleb olmaktan ziyâde, nübüvvet makâmını tazim ve kulun bu makâma olan mânevî irtibâtını sağlamak içindir. Zira, bir kimsenin İslâm dâiresine girebilmesi için sâdece Allah’ın varlığını ve birliğini tasdik etmesi yeterli olmayıp Efendimiz’in risâletini kabulü de zarûrî bir şarttır.

Sun’ullah-ı Gaybî bunu şâirâne bir üslûb ile ne güzel terennüm eder:

Hakk’ın habîbi Mustafâ,
Oldur bu yolda reh-nümâ,
Andan cüdâ Hak’tan cüdâ,
Estağfirullâhe’l-azîm.

“Muhammed Mustafâ (s.a.v), Allah’ın en sevgili kuludur. İslâm yolunda yol gösterici kılavuz ve rehber odur. Ondak uzak kalan Allah’tan da uzaklaşmış olur. Bu duruma düşmekten Allah’a sığınırız ve ona itaat hususunda gösterdiğimiz kusurlar sebebiyle de Allah’tan af ve mağfiret dileriz.”

Salât ü selâma bu kadar ehemmiyet verilmesinin bir hikmeti de şudur:

Kullarına karşı son derece merhametli olan Yüce Rabbimiz, onları affetmeyi arzu etmektedir. Dolayısıyla Sevgili Peygamberimiz’e salevât getirmeyi de buna bir vesîle kılmıştır.

Diğer taraftan, ezanlardan sonra okuduğumuz dualarda ve getirdiğimiz salevâtlarda, Efendimiz’in Makâm-ı Mahmûd’a yükseltilmesini istemek, nihâyetinde faydası bize dönecek olan bir duadır. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) bu makâmda bütün insanlığa şefâat edecektir.

Peygamber Efendimiz’e salevât getirmek, aslında bütün insanlığın ona karşı bir vefâ borcudur. Haksızlıklar içinde boğulan insanlık, onun getirdiği din sâyesinde rahat bir nefes almıştır. Peygamberliğine inanmayan kimseler bile, onun getirdiği hakikatin nûrundan istifâde etmiştir. O, Hak yolunu sadece müslümanlara değil bütün insanlığa açmıştır. Mevlânâ Hazretleri, *Fîhi Mâ Fîh* isimli eserinde bu hakikati ne güzel terennüm eder:

“*Hakk’ın yolu pek korkulu, kapalı ve kar ile kaplı idi. İlk önce fedâîliği Efendimiz Rasulullah (s.a.v) yaptı, atını sürdü ve yolu yarıdı. Her kim bu yola gi-*

derse, onun hidâyet ve inâyetindendir. Yolu o açığa çıkardı, her bölgeye bir işaret koyup sütunlar dikti, nereye gidilip nereye gidilmemesi gerektiğini o söyledi.”

Müslümanların Peygamber Efendimiz’e olan vefâ borcu ise daha fazladır. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.v), bir ömür boyu akla hayâle gelmez çilelere tahammül ederek onları ebedî karanlıktan kurtarmış, akıl almaz sapkınlıklardan selâmete çıkarmıştır. Bu iyilik karşısında minnet duygularımızı harekete geçirmek isteyen Hz. Mevlânâ, hikmet dolu üslûbuyla müslümanlara şöyle hitâb eder:

“Ey bugün müslüman olan kimse! Eğer Hz. Ahmed (s.a.v)’in sa’y ü gayreti ve putları kırma hususundaki himmeti olmasaydı, bugün sen de ecdâdın gibi putlara tapardın.”

Yüce Rabbimiz, bu sebeple Peygamber Efendimiz’i şânına lâayık bir keyfiyette, en güzel ve en hayırlı şekilde mükâfâtlandırırsın!..

Peki salevât nasıl getirilmelidir?

Kâ'b bin Ucre (r.a) der ki:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) yanımıza gelmişti. Kendisine:

“Yâ Rasûlallah! Size nasıl selâm vereceğimizi öğrendik, peki nasıl salevât getireceğiz?” dedik.

O da şöyle buyurdu:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى (إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى)
إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى (إِبْرَاهِيمَ
وَعَلَى) آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

“«Allah’ım! (İbrâhim’e ve) âilesine rahmet ettiğin gibi Muhammed’e ve âilesine de rahmet eyle!. Şüphesiz sen övülmeye lâayık ve yücesin. Allah’ım! (İbrâhim’e ve) âilesine hayır ve bereket lûtfettiğin gibi Muhammed’e ve âilesine de hayır ve bereket ihsân eyle. Şüphesiz sen, övülmeye lâayık ve yücesin!» deyiniz.”

(Buhârî, Deavât, 32; Tirmizî, Vitir, 20/483; İbn-i Mâce, İkâme, 25)

Peygamber Efendimiz’in ism-i şerifleri zikredildiğinde şu salevâtlardan biri de söylenebilir:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

Aynı şekilde, “Sallallâhu aleyhi ve sellem”, “Aleyhisselâm”, “Aleyhis-salâtü vesselâm” gibi kısa salevâtları da dilimizden düşürmemeliyiz.

Salevâtta geçen “**bârik**” kelimesi, “bereket ver” demektir. Bereket; hayır, iyilik ve keremin artması, ayıplardan temizlenme ve tezkiye mânâsına gelir.

“**Âl-i Muhammed**” ise Peygamber Efendimiz’in zevceleri, evlatları ve diğer yakınlarıdır. İmâm-ı Mâlik gibi bir kısım âlimler, bütün ümmet-i Muhammed’in buna dâhil olduğunu söylemişlerdir. Bazı âlimler de bu ifadeyi, “ittikâ” ile kayıtlıyarak “Âl-i Muhammed, ümmetin muttakî olanlarıdır” demişlerdir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

أَلَا إِنَّ آلَ أَبِي لَيْسُوا لِي بِأَوْلِيَاءَ إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللَّهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ

“Dikkat edin, benim dostlarım babamın âilesi değildir. Benim asıl dostlarım, Allah Teâlâ ve sâlih mü’minlerdir.” (Müslim, İmân, 366; Buhârî, Edeb, 14)

Diğer bir rivâyete göre de Rasûlullah (s.a.v) Kureyş kabîlesini bir araya toplayarak:

“Sizin içinizden benim dostlarım, müttakî olanlarıdır” buyurmuştur. (Hâkim, II, 358/3266)

15. Dua

۱۱۲. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ».

112. Enes bin Mâlik Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Dua, kulluğun özüdür.” (Tirmizî, Deavât, 1/3371)

۱۱۳. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ:

«كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَحِبُّ الْجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ وَيَدْعُ مَا سِوَى ذَلِكَ».

113. Hz. Âişe (r.a) şöyle der:

“Rasûlullah (s.a.v) özlü dualardan hoşlanır, bunun hâricindekileri terk ederdi.” (Ebû Dâvûd, Vitir, 23/1482)

۱۱۴. عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَدْعُو فِي صَلَاتِهِ لَمْ يُمَجِّدِ اللَّهَ تَعَالَى وَلَمْ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَجَلْ هَذَا» ثُمَّ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ أَوْ لغيره:

«إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَمْجِيدِ رَبِّهِ جَلَّ وَعَزَّ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَدْعُو بَعْدَ بَيِّنَةٍ شَاءَ».

114. Fedâle bin Ubeyd (r.a.)’in şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a.v), bir adamın namazında Allah Teâlâ’yı senâ etmeden ve Peygamber Efendimiz’e salevât getirmeden dua ettiğini duymuştu. Bunun üzerine:

“–Şu adam acele etti!” buyurdu.

Sonra adamı çağırıp ona -veya bir başkasına:-

“–Sizden biriniz namaz kıldığı vakit, önce Rabbini tâzim ve senâ etsin, sonra Peygamber’e salevât getirsin, bundan sonra da istediği şekilde dua etsin!” buyurdu. (Ebû Dâvûd, Vitir, 23/1481)

۱۱۵. عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا ذَكَرَ أَحَدًا فَدَعَا لَهُ بَدَأَ بِنَفْسِهِ.

115. Übeyy bin Kâ’b’den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v) birisinden bahsedip de ona dua edeceği zaman, önce kendisine dua ederek başladı. (Tirmizî, Deavât, 10/3385)

۱۱۶. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ: دَعَوْتُ رَبِّي فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي».

116. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Herhangi biriniz; «Rabbime kaç defa dua ettim de duamı kabul buyurmadı» diyerek acele etmediği müddetçe duası kabul edilir.” (Buhârî, Deavât, 22; Müslim, Zikir, 90, 91. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Vitir, 23; Tirmizî, Deavât, 12; İbn-i Mâce, Dua, 7)

۱۱۷. عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَدْعُو لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ إِلَّا قَالَ الْمَلَكُ: وَلَكَ بِمِثْلٍ».

117. Ebü'd-Derdâ (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Bir müslüman, yanında bulunmayan bir din kardeşi için dua ederse, mutlaka melek de ona, «Aynı şeyler sana da verilsin» diye dua eder.” (Müslim, Zikir, 86. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Vitir, 29)

Açıklamalar:

Âyet-i kerimede:

“Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, icâbet edeyim. Çünkü bana ibadet (dua) etmeyi kendilerine yediremeyenler, cehenneme zelîl olmuş bir hâlde gireceklerdir”¹²⁵ buyuran Rabbimiz, kulluğun temel şartının dua olduğunu beyan etmiştir.

Çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek anlamlarına gelen dua, “kulun bütün benliğiyle Allah’a yönelmesi” ya da “gücü sınırlı ve sonlu bir varlık olan insanın, sınırsız ve sonsuz bir kudret karşısında âcizliğini kabul ederek yardım dilemesi”dir. Dua, kulluk şuuruyla Hakk’a yönelip, tevazu ve mahviyet içinde, ihtiyaçlarımızı O’na arz etmemizdir. Aslında dualarımızla biz, beşerî isteklerimizin gerçekleşmesinden ziyâde, Rabbimiz’e tâzîmimizi, îtimâdımızı ve her şeyi O’ndan beklediğimizi izhar ederiz.

Dua eden bir kimse, bütün gönlüyle Allah’a yönelip ilticâ edebildiği takdirde, kendisine her şeyden daha yakın olan Rabbine karşı, saygısını ifade etmiş olur.

Kur’ân’a göre dua etmek, Allah’a ulaşabilmenin en kolay yoludur. Zira O, insana şah damarından daha yakın olan, her şeyi bilen ve işitendir... İnsanın için-

¹²⁵ Mü’min 40/60.

den geçirdiği tek bir düşünce bile Allah’a gizli kalmaz. İşte Cenâb-ı Hak, bu husustaki bütün şüpheleri bertaraf ederek kullarını irşâd için buyuruyor ki:

“Kullarım sana beni sorarlarsa, ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit, dua edenin dileğine karşılık veririm. O hâlde (kullarım da) benim dâvetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler.” (Bakara 2/186)

İnsan, **kulluğunun şuurunda olduğu müddetçe**, Allah katında bir değer kazanabilir. Bu yüzden insanın Allah’a yönelmesi, hataları konusunda Rabbine tevbe etmesi ve sadece O’ndan yardım dilemesi gerekmektedir.

Günümüzde, sadece beş vakit namazın veya belli bir kısım ibadetlerin sonuna sıkıştırılarak küçültülen dua, gerçekte hayatın tamamını kaplar ve onun mihrini teşkîl eder. Hayatı duasız düşünmek mümkün değildir. Yaşadığımız hayat, baştan sona kadar duadan ibarettir. Dikkat edilirse görülür ki, duayı önemsemeyenler, ibadete ehemmiyet vermeyenlerdir. Bunlar Allah’a yalvarmayı ihmal eder de, yaratıkların teveccühüne mazhar olmayı cana minnet bilirlir. Hâlbuki Peygamber Efendimiz (s.a.v), ibadetin özünün dua olduğunu haber vermiştir.

Diğer bir hadiste ise:

“Dua, ibadetin tâ kendisidir” buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, Vitr, 23/1479; Tirmizî, Tefsîr, 2/2969)

Bu beyan, duanın kulluktaki ehemmiyetine dikkat çekmek içindir. Yoksa dua ibadet olmakla birlikte, ondan başka birçok ibadetler de vardır. Duanın bu derece büyük kıymeti hâiz olması, onun, bütün ihtiyaçlarda Allah’ın karşısında tevâzû ile boyun büküp yalvarmaktan ibaret olan mâhiyetinden ileri gelmektedir.

“Dua, ibadetin ta kendisidir” hadisine benzeyen başka hadis-i şerifler de vardır. Meselâ; *“Hac Arafat’tır”*¹²⁶ hadisi bunlardan biridir. Herkes bilir ki, hac ibadeti Arefe günü Arafat’ta vakfeden ibaret değildir. Haccın pek önemli bir diğer farzı da tavaftır. Ama Arefe günü, belli bir süre Arafat’ta durmayan kimse hacı olamaz. İşte Arefe günü vakfe, haccın en mühim esası olduğu gibi, dua da ibadetin/kulluğun en ehemmiyetli esası ve temelidir.

Öyle ise, dua, kabul edilsin veya edilmesin bir ibadet olmaktadır. Çünkü dua ile kişi, ihtiyacını temindeki aczini idrak etmiş, bunu ancak her şeye kâdir olan Rabbinin lûtfedeceği şuuruna ermiş ve bu sebeple O’na iltica etmiş olmaktadır.

¹²⁶ Tirmizî, Tefsîr, 2/2975; Ebû Dâvûd, Menâsık, 68/1949.

“**De ki: Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin?**”¹²⁷ âyet-i kerimesini, “*Allah katında, duadan daha kıymetli bir şey yoktur*”¹²⁸ şeklinde açıklayan Efendimiz (s.a.v):

“*Allah’ın fazlından isteyiniz! Zira Allah Teâlâ, kendisinden istenilmesinden hoşlanır*”¹²⁹ buyurmak sûretiyle, bizleri sürekli Allah’tan istemeye teşvik etmiştir.

Ebû Hüreyre (r.a)’den gelen bir hadis-i şerifte de Efendimiz (s.a.v):

“*Bütün ihtiyaçlarınızı Allah’tan isteyin, hatta ayakkabı bağınızı bile!.. Çünkü Allah kolaylaştırmazsa, ayakkabı bağını elde etmeniz bile kolay olmaz!*”¹³⁰ buyurmakta ve müslümanın hayatını dua ile bütünleştirmektedir.

Peygamber Efendimiz’in her tavsiyesine olduğu gibi, bu tavsiyesine de sıkı sıkıya yapışan **Abdullah bin Ömer** (r.a) şöyle demiştir:

“Her işimde Allah’a dua ederim, hattâ hayvanımın yürüyüşüne genişlik ve kolaylık vermesi hususunda bile... Bundan dolayı, beni sevindiren sonuçlarla da karşılaşırım.” (Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, no: 628)

Âişe vâlidemiz, Peygamber Efendimiz’in özlü duaları sevdiğini ifade etmiştir. Cenâb-ı Hak, Efendimiz’e “**Cevâmiu’l-Kelim**: Az sözle çok mânâ ifade etme” hususiyetini bahşetmiştir.¹³¹ Bu sebeple o, konuşmaları gibi dualarını da özlü yapardı.

Diğer mü’minler de, hâllerini ve ihtiyaçlarını Allah’a arzederken kısa ve özlü sözleri seçmelidirler. Kişi dua ederken Rabbinin huzurunda olduğunu düşünmeli, ağzından çıkana dikkat etmelidir. Dua, dileklerin Cenâb-ı Hakk’a arz edilmesi olduğuna göre, O’ndan dünya ve âhiret için faydalı şeyler istemelidir.

Sa’d bin Ebû Vakkas’ın oğlu şöyle der:

“Babam, benim; «Allah’ım! Senden cenneti, cennetin nimetlerini, güzelliğini, şunları ve şunları isterim. Cehennemden, cehennemdeki zincirlerden, şunlardan ve bunlardan... sana sığınırım» dediğimi duydu. Bunun üzerine bana şöyle dedi:

«–Yavrucuğum! Böyle yapma, ben Peygamber Efendimiz’i:

“*Duada haddi aşan bir topluluk gelecek*” buyururken işittim. Sakın sen onlardan olma! Şüphesiz sana cennet verilirse, içindeki hayırlarla birlikte verilir.

¹²⁷ Furkân 25/77.

¹²⁸ Tirmizî, Deavât, 1/3370.

¹²⁹ Tirmizî, Deavât, 115/3571.

¹³⁰ Beyhakî, *Şuab*, II, 41/1118.

¹³¹ Buhârî, Cihâd, 122; Müslim, Mesâcid, 5-8.

Cehennemden korunursan, ondaki şerlerden de korunursun.»” (Ebû Dâvud, Vitir, 23/1480; Tahâret, 45/96; Ahmed, I, 172, 183, 269)

Duada haddi aşmak birkaç türlü açıklanmıştır.

a. Hadis metninde olduğu gibi, bütün olarak istenilen şeyin teferruatını tekrar sayıp dökmek,

b. “Araçsız gökyüzüne çıkmak”, “bir dağın altına dönüşmesi” ve “ölülerin dirilmesi” gibi normal şartlar hâricindeki şeyleri istemek,

c. Söylenilen sözlerin secîli olmasına çalışmak, birbirine benzeyen kelimeleri sıralamak (yani cümleleri şiir okur gibi kâfiyeli söylemek) için gayret sarf etmek ve dua ederken bağırıp çağırmaktır. Nitekim İbn-i Abbâs (r.a) bu hususa işaretle şöyle demiştir:

“Dua’da secîden kaçın. Zira ben, Rasûlullah (s.a.v) ve ashab-ı kirâm devrinde yaşadım, onlar böyle bir şey yapmıyorlardı.” (Buhârî, Deavat, 20)

“Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez”¹³² âyet-i kerimesini görmezden ve bilmezden gelerek bağırıp çağıra ve âdeta emredercesine dua eden, bir söylediğini değişik ifadelerle tekrarlayıp duran duahanların hâli, gerçekten hüznü vericidir. Kendisine dua etmemizi emreden, dua edersek bizi geri çevirmeyeceğini vaad buyuran Cenâb-ı Mevlâ, nasıl dua etmemiz gerektiğini tarif etmiş, Hz. Peygamber (s.a.v) de bunun sayısız örneklerini ortaya koymuştur. Kula yakışan; Rabbinin huzurunda olduğunu unutmadan, yalvaran bir edâ ile, gayet ölçülü bir ses ve özlü ifadelerle dua etmesidir.

Bizlere her konuda en güzel örnek olan Efendimiz (s.a.v), duadaki edeb ve inceliklerle ilgili dikkat edilmesi gereken hususları da açıklamıştır.

Dua ederken Allah Teâlâ’ya hamd ü senâ, Efendimiz’e de salat ü selam ile başlamak gerekir. Duanın, istek ve ihtiyaçlarımızı Allah’a arz etmekten başka, Allah’ı anmanın ve yüceltmenin bir yolu olduğunu söylemiştik. Kur’ân’da, bilhassa peygamberlerin dualarında, Rabbinin sıfatları ile birlikte yüceltilmektedir. Efendimiz (s.a.v) de hamd ve salât ü selâm olmadan başlanan bir duayı, acelecilik olarak nitelemektedir. Çünkü dua esnasında insan, Allah’tan başka her şeyden alakayı kesip sadece O’na yönelerek âcizliğini en güzel şekilde hissedebilmek için, önce hamd etmeli, sonra İslâm nimetini getiren Efendimiz’e minnet borcu olarak salât ü selâm getirmeli, daha sonra da duaya geçmelidir. Bu, âdeta bir kapıyı vururken, o kapının anahtarlarını elinde tutan zâta selâm vermek gibidir. Diğer taraftan, salât ve selâmın mânâsı, Cenâb-ı Hak’tan Hz. İbrahim ve onun âilesine verilenlerin, aynen Efendimiz’e de verilmesini talep etmek ve Hz. İbrahim’in gönüllerde kazandığı saygıya denk bir saygıyı Allah Rasûlü (s.a.v) için de arzu etmek-

¹³² A’râf 7/55.

tir. Böyle makbûl iki duanın arkasından gelen bir isteğin kabûl edilmesi de, bir yönden teminat altına alınmış olur.

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) Mescid’de otururken içeriye bir adam girdi. Namaz kılıp, “Allah’ım, beni bağışla bana merhamet et!” diye dua etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

“–Ey namaz kılan adam! Acele ettin. Namazını kılıp da oturduğun zaman lâıyk olduğu şekilde Allah’a hamd et, sonra bana salevât getir. Sonra da ona dua et” buyurdu.

Daha sonra başka bir adam namaz kıldı. Namazdan sonra Allah’a hamd etti, Peygamber’e salevât getirdi. Rasûlullah (s.a.v) bu zata:

“–Ey namaz kılan! Dua et, karşılık görürsün” buyurdu. (Tirmizî, Deavât, 64/3476; Ebû Dâvûd, Vitir, 23/1481)

Duanın bir diğer âdâbı da insanın kendisinden başlayarak yakından uzağa doğru dua etmesidir. Nitekim insanın malını harcarken ve sadaka verirken de aynı usûlü takip etmesi tavsiye edilmiştir. Bu durum, bencillik değildir. İnsan her şeyden evvel kendisini kurtarmak mecbûriyetindedir. Herkesin bazı günahlarının ve bir takım ihtiyaçlarının olacağı da muhakkaktır. Bu durumda kişinin, kendisini atlayarak başkalarına dua etmesi, belki de müstağnîlik mânâsı taşıyacaktır. Dolayısıyla mü’minin, büyük bir tevâzû ile herkesten çok kendisinin mağfirete ve rahmet-i ilâhiyeye muhtaç olduğunu düşünüp evvelâ kendisine, sonra da diğer insanlara dua etmesi daha güzel olur.

Allah’a hamd ve Rasûlü’ne salât ü selamla başlanan bir duada, arzu ve isteklerimizi Rabbimize arzettikten sonra, neticeyi elde etme hususunda aceleci davranmamak gerekir. Zira **beşinci hadisimizde**:

“Rabbime kaç defa dua ettim de duamı kabul etmedi” diyerek acele etmediğimiz müddetçe duamızın er veya geç kabul edileceği müjdelenmektedir. Bu da, “Kulum beni nasıl düşünürse ben ona öyle tecellî ederim”¹³³ hadis-i kutsîsinin ifadesiyle Cenâb-ı Hakk’ın, acele etmeden dua eden kuluna rahmetiyle yöneleceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla âdâbına riâyetle dua edebilmek, kul için büyük bir lûtuftur. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Kime dua kapısı açılırsa, ona rahmet kapıları açılır. Allah’ın en çok sevdiği şey, kendisinden âfiyet istenilmesidir. Dua, inen ve inmeyen (belâlara karşı) faydalı olur. Onun için ey Allah’ın kulları, duaya sarılınız.” (Tirmizî, Deavât, 101/3548)

Dua eden bir kimsenin, duasının karşılığı geciktiği veya başka bir şekilde tecelli ettiği için, “dua ettim fakat kabul edilmedi” demesi, yaptığı duayı başa ka-

¹³³ Buhârî, Tevhîd, 15, 35; Müslim, Tevbe, 1; Zikir 2, 19.

kıp ye'se düşmesi anlamına gelir ki, bu imanî açıdan da tehlike arz etmektedir. Zira âyet-i kerimede:

“Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü, Allah’ın rahmetinden ancak kâfirler topluluğu ümit keser” buyrulur. (Yûsuf 12/87)

İnsan bazen istediği şeyin gerçekleşmediğini görünce duasının kabul edilmediğini zanneder. Hâlbuki duanın kabulü birkaç türlü olabilir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“Yeryüzünde bir müslüman Allah’tan bir şey dilerse, günah bir şeyi istemediği veya akrabası ile alâkasını kesmeyi arzu etmediği sürece, Allah onun dileğini mutlaka yerine getirir veya ona vereceği şey kadar bir kötülüğü kendisinden giderir” buyurmuştur.

Efendimiz’in bu sözü üzerine, orada bulunanlardan biri:

“–O takdirde biz Allah’tan çok şey isteriz” deyince Rasûl-i Ekrem (s.a.v):

“–Allah’ın lûtfu, sizin istediğiniz şeylerden daha çok ve geniştir” buyurmuştur. (Tirmizî, Deavât, 115/3573; 9/3381)

Diğer rivâyetlerde “veya Allah Teâlâ onun duâsını âhirete saklar, (orada duası sebebiyle kendisine ihsanlarda bulunur)” ziyâdesi yer almaktadır. (Ahmed, III, 18; Hâkim, I, 670/1816; Buhârî, el-Edebü’l-müfred, s. 374, no: 710)

Zeyd bin Eslem (r.a) şöyle der:

“Dua eden herkes, muhakkak şu üç şeyden birini elde eder: Ya duası kabul edilir, ya kendisi için âhirete saklanır, ya da yaptığı dua günahlarına kefarete olur.” (Muvatta’, Kur’ân, 36)

Duanın faydalarından bahseden rivâyetlerde şöyle buyrulur:

“Kazayı ancak dua geri çevirir, ömrü de ancak iyilik uzatır.” (Tirmizî, Kader, 6; İbn-i Mâce, Mukaddime, 10; Ahmed, II, 316, 350; V, 277, 280)

“Sizi düşmanlarınızdan kurtaracak ve rızınızı bollaştıracak bir şeyden bahsedeyim mi? Gecenizde ve gündüzünüzde Allah’a dua edersiniz. Çünkü, dua mü’minin silâhıdır.” (Heysemî, X, 147)

Tabî ki dualarımızda sonsuz teslimiyetle birlikte, kabulü için gerekli şartlara da riayet etmemiz gerekmektedir. Bütün şartlarına riâyet ederek dua ettiği hâlde, duasının kabul edilmediğini söyleyen kimse mutlaka yanılmıştır. Ya kendisinde bir kusur vardır ya da duası, yukarıda işaret ettiğimiz yollardan biri ile kabul edilmiştir.

Duanın kabul edilmesi için en mühim şartlardan biri helâl gıda ile beslenmektir. Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kimse Allah yolunda uzun seferler yapar. Saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette ellerini semâya kaldırır; Yâ Rabbî! Yâ Rabbî! diye dua eder. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, gıdası haramdır. Böyle birinin duası nasıl kabul edilir!” (Müslim, Zekât, 65; Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’ân, 3)

İbn-i Atâ Hazretleri, duanın rükünleri, kanatları, sebepleri ve vakitleri olduğunu söyler ve:

“Duanın rükünleri tam olursa kuvvetlenir, kanatları uygun olursa semâlara uçar, vakitlerine rastlarsa kazanır, sebepleri bulunursa hedefine ulaşır. Duanın rükünleri kalb huzuru, şefkat, itaat ve huşu; kanatları doğruluk; vakti seher; sebepleri de Hz. Muhammed (s.a.v)’e salevâtır” der. (N. Yenieş - H. Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Ter-ceme ve Şerhi*, V, 479)

Rasûlullah (s.a.v), duanın yapılacağı zamanın da önemli olduğunu muhtelif hadis-i şeriflerinde bildirmiştir. Ezan okunurken, savaş anında düşmanla karşı karşıya gelindiği sırada,¹³⁴ ezan ile kâmet arasında¹³⁵, Cuma günü kullara gizlenmiş olan kısa bir vakitte,¹³⁶ gecenin son saatlerinde, farz namazlardan sonra¹³⁷ ve yağmur yağarken¹³⁸ yapılacak duaların makbul olduğunu haber vermiştir.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Rükûda âlemlerin Rabbine tâzim ediniz. Secdede ise dua etmeye çalışınız; çünkü oradaki duanızın kabul olma ihtimâli daha fazladır.” (Müslim, Salât, 207; Ebû Dâvûd, Salât, 148/876; Nesâî, Tatbîk, 8, 62)

“Kulun Rabbine en yakın olduğu hâl, secde hâlidir. İşte bu sebeple secde de çok dua etmeye bakınız!” (Müslim, Salât, 215; Ebû Dâvûd, Salât, 148/875; Nesâî, Tatbîk, 78)

İslâm’ı, bir hayat nizamı olarak gönderen Rabbimiz, mü’minleri kardeş ilan etmiş, mü’minlerin birbirlerine muhabbet beslemelerini, birbirlerinin hayrını ve saâdetini istemelerini, bunun için de birbirlerine dua etmelerini tavsiye etmiştir.

Efendimiz (s.a.v), kendisi sürekli dua ettiği gibi bizlere de diğer müslüman kardeşlerimiz için dua etmemizi tavsiye etmiştir. **Altıncı hadisimizde:**

“Bir müslüman, yanında bulunmayan bir din kardeşi için dua ederse, mutlaka melek de ona, «Aynı şeyler sana da verilsin!» diye dua eder” buyurmak suretiyle, dualarımızda dikkat edeceğimiz bir inceliğe daha işaret etmiştir.

H. Ömer (r.a) bir gün umre yapmak için izin istediğinde Rasûlullah (s.a.v):

¹³⁴ Ebû Dâvûd, Cihâd, 39/2540; Ahmed, III, 342.

¹³⁵ Tirmizî, Deavât, 79/3594-95; Ebû Dâvûd, Tatavvû’, 10/521; Nesâî, Mevâkît, 35, 40.

¹³⁶ Buhârî, Cum’a, 37; Talâk, 24; Deavât, 61; Müslim, Müsâfirîn, 166, 167; Cum’a, 13-15.

¹³⁷ Tirmizî, Deavât, 78/3498-99; Ebû Dâvûd, Tatavvû’ 10; Nesâî, Mevâkît, 35, 40.

¹³⁸ Ebû Dâvûd, Cihâd, 39/2540; Muvatta’, Salât, 7.

“Sevgili kardeşim, bizi de duadan unutma!” buyurmuştur.

“Sevgili kardeşim” ifadesiyle Hz. Ömer’in gönlünü fetheden Efendimiz (s.a.v), aynı zamanda birbirimizden nasıl dua isteyeceğimiz hususunda bizlere en güzel örnek olmuştur.

Böyle bir iltifata mazhar olan **Hz. Ömer** (r.a):

“Hz. Peygamber’in bana bu hitabı, benim için dünyaya bedeldir. Dünyayı verselerdi bu kadar sevinmezdim” diyerek Allah Rasûlü’nün iltifatına nâil olmanın sahabe için ne anlam ifade ettiğini ortaya koymuştur. (Bkz. Ebû Dâvûd, Vitir, 23/1498; Tirmizî, Deavât, 109/3562; İbn-i Mâce, Menâsik, 5)

Hadisimizde müslümanların, din kardeşleri için gıyâben yaptıkları duaların mutlaka kabul edildiği, ayrıca kardeşlerine istedikleri şeyin aynen kendilerine de verilmesi için bir meleğin onlara dua ettiği bildirilmektedir.

“Bir kimsenin gıyâbı” denildiği zaman, önce “ondan uzakta, onun bulunmadığı yer” akla gelir. Burada zikredilen “gıyab”dan maksat, dua edilen kişinin, dua eden iştmemesidir. Yani kendisi için yapılan duadan haberdar olmamasıdır. Bu, bedenî uzaklıkla olabileceği gibi, kişinin kalbiyle veya arkadaşının duyamayacağı kadar kısık bir sesle dua etmesi ile de mümkündür.

Müslümanlara gıyâben yapılan dualar, tam bir samimiyet taşıdığı, gösteriş ve riyâdan uzak olduğu için bu derece büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Üstelik bu, dua edenin âlicenaplığına delâlet eder ve onu kıskançlık, hırs gibi kötü huylardan uzaklaştırır. “Sizden biri, kendisi için istediğini müslüman kardeşi için de istemedikçe kâmil imana sahip olamaz”¹³⁹ hadisindeki yüce duyguyu gerçekleştirebilir. Müslümanı fedakârlığa alıştırır.

Müslümanların birbirleri için dua etmelerini emreden ve bunu nasıl yapmaları gerektiğini öğreten âyetler, konunun önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Ey Rabbimiz! Hesap sorulduğu gün beni, anne babamı ve bütün mü’minleri mağfiret eyle!” (İbrahim 14/41)

“...Hem kendin hem de erkek ve kadın mü’minlerin günahları için mağfiret dile!” (Muhammed 47/19)

“Bunlardan sonra gelenler de şöyle derler: Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden evvel iman eden kardeşlerimizi bağışla!” (Haşr 59/10)

¹³⁹ Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71-72; Tirmizî, Kıyâmet, 59; Nesâî, İmân, 19, 33; İbn-i Mâce, Mukaddime, 9.

Ekonomik bağımsızlığını elde ettikçe muhtaçlık duygusunu kaybeden insanlık, kendisini her şeyden müstağni görmekte, yaratan Rabbine dua etmekten her geçen gün daha da uzaklaşmaktadır. Bu ise onun hem dünyası hem de âhireti için büyük bir zarardır. Dolayısıyla mü'minlerin bir an evvel kulluğun özü olan duaya dönmeleri ve devamlı dua hâlinde yaşamaya gayret etmeleri lâzımdır.

16. Nâfile İbadetlerde Devamlılık

۱۱۸. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ».

118. Âişe (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Amellerin Allah Teâlâ’ya en sevimli olanı, az da olsa devamlı yapılana-
dır.” (Müslim, Müsâfirîn, 218. Ayrıca bkz. Buhârî, Rikâk, 18)

۱۱۹. عَنْ عَلْقَمَةَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا:

«هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْتَصُّ مِنَ الْأَيَّامِ شَيْئًا؟» قَالَتْ:

«لَا، كَانَ عَمَلُهُ دِيمَةً وَأَنْتُمْ يُطِيقُ مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يُطِيقُ».

119. Alkame şöyle der: Hz. Âişe (r.a) vâlidemize:

“–Rasûlullah (s.a.v), herhangi bir günü bir ibadete tahsis eder miydi?” diye sordum.

Hz. Âişe şöyle cevap verdi:

“–Hayır! Allah Rasûlü’nün ameli hafif ve devamlı yağan yağmur gibiydi. Hanginiz Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in yaptığına güç yetirebilir ki?!” (Buhârî, Savm, 64; Rikâk, 18; Müslim, Müsâfirîn, 217)

۱۲۰. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

«الشَّتَاءُ رِبْعُ الْمُؤْمِنِ».

120. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kış mevsimi mü’minin ilk baharıdır.” (Ahmed, III, 75)

۱۲۱. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ اللَّهَ قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَلَئِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ».

121. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ şöyle buyurdu: «Her kim benim bir dostuma düşmanlık ederse, ben de ona harb ilân ederim. Kulum kendisine farz kıldığım amellerden daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık kazanamaz. Kulum bana, (farzlara ilâveten işlediği) nâfile ibadetlerle durmadan yaklaşır, nihayet ben onu severim. Kulumu sevince de (âdetâ) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne isterse, onu mutlaka veririm; bana sığınır, onu korurum. Ben, yapacağım herhangi bir şeyde, mü’min kulumun rûhunu kabzetmekteki tereddüdüm kadar hiçbir hususta tereddüd etmedim:¹⁴⁰ (Zira) o, ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem.” (Buhârî, Rikâk, 38. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Fiten, 16; Ahmed, VI, 256; İbn-i Hibbân, Sahîh, II, 58/347)

Bazı rivâyetlerde şu ilâve vardır:

“...akleden kalbi ve konuşan dili olurum.” (Taberânî, Kebîr, VIII, 221/7880; Heysemî, II, 248)

۱۲۲. عَنْ عُتْبَةَ بْنِ عَبْدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ قَالَ:

¹⁴⁰ Cenâb-ı Hak, tereddüt etmek gibi beşerî vasıflardan münezzehtir. Buradaki ifadeler ise, Cenâb-ı Hakk’ın sevdiği kuluna gösterdiği îtinâ ve ihtimâmı, beşerî idrâkin anlayabilmesi için kullanılmıştır.

«لَوْ أَنَّ رَجُلًا يُجِرُّ عَلَى وَجْهِهِ مِنْ يَوْمٍ وُلِدَ إِلَى يَوْمٍ يَمُوتُ هَرَمًا فِي مَرْضَاةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لَحَقَّرَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

122. Utbe bin Abd (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Bir kişi doğduğu günden ihtiyarlayıp vefat ettiği güne kadar Allah rızâsını kazanma uğruna yüz üstü yerlerde sürünse (yani her türlü meşakkate katlanarak ibadet, tâat ve hizmetlere koştursa), kıyâmet günü bu yaptığını çok yetersiz görür (daha fazla yapmış olmayı ister).” (Ahmed, IV, 185; Beyhakî, Şuab, I, 479; Heysemî, I, 51; X, 225, 358)

Açıklamalar:

Nâfile ibadetlerin insanı Allah’a yaklaştırmakta çok mühim bir yere sahip olduğunu belirten Peygamber Efendimiz, nâfilelerde devamlılığa teşvik etmektedir. Zaman zaman terk edilen çok ibadetten, devamlı yapılan az ibadet daha faziletli sayılmıştır.

Nâfile ibadetler, zorlama olmadan ve insanı bıktırmadan yapılmalıdır. Allah’a kulluğun ve O’na ibadetin bir sınırı ve sonu yoktur. İnsan îtidalden uzaklaşırsa ibadet etmekten bitkin düşer ve bıkkınlık hâli hâsıl olur. Fakat Allah Teâlâ’ya ne kadar ibadet edilse azdır ve O, kuluna ecir vermekten bıkip usanmadığı gibi, mülkünden de bir şey eksilmez.

Hadisimizin Buhârî’de geçen farklı bir rivâyeti, bu konuyu daha güzel açıklığa kavuşturmaktadır:

Âişe (r.a) bir kadınla birlikte otururken, yanlarına Rasûlullah (s.a.v) girer ve:

“–Bu kadın kim?” diye sorar.

Âişe validemiz:

“–Bu filan hanımdır”¹⁴¹ dedikten sonra, onun çok namaz kıldığından bahseder.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

“–Bütün bunları sayıp dökmeyi bırak; gücünüzün yettiği nisbette ibadet etmeniz size yeter. Allah’a yemin ederim ki, siz bıkip usanmadıkça, Allah da bıkip usanmaz (sevap vermeye devam eder)” buyurur.

¹⁴¹ Müslim’in rivâyetinde bu kadının Havle bint-i Tüveyt olduğu bildirilmiştir. (Müslim, Müsâfirîn, 200)

Rivâyetin sonunda şöyle denir:

Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in en çok sevdiği ibadet, sahibinin devamlı yaptığı ibadet idi. (Buhârî, Îmân, 32; Teheccüd, 18; Müslim, Mûsâfirîn, 221)

Allah Rasûlü (s.a.v), amellerde ölçülü davranmayı tavsiye etmiştir. Hadiste dikkat çeken bir başka nokta da, bir kimseyi tanıtırken onun ibadet ve namazlarını sayıp dökmenin, Rasûlullah (s.a.v) tarafından uygun görülmediğidir. Bu şekilde tanıtmanın insanı gurur ve riyakârlığa düşürme ihtimali vardır. Bir de, insanları nâfilelerde yarışmaya teşvik etmek, bir takım menfî netîceler doğurabilir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v), nâfile ibadetleri “güç yetirebilme” ölçüsü ile tarif edip sınırlandırmıştır.

İnsanın güç ve kudretinin sınırlı olduğu bir hakikattir. Bu güç, bitip tükenmeden en güzel şekilde kullanılmalıdır. Rabbimiz, kullarına güçlerinin yetmediği şeylerden sorumlu tutulmamak için dua etmeyi öğreterek¹⁴², insanın yapamayaacağı şeylerin altına girmemesi gerektiğine işaret etmiş ve bizleri “orta ümmet” diye vasıflandırmıştır.¹⁴³ Efendimiz (s.a.v) de, ümmetine ağır gelip devam ettiremeyecekleri endişesiyle, bazı ibadet ve davranışları sürekli yapmaktan çekinmiş, bizleri devamlı yapabileceğimiz kolay amellere teşvik etmiştir. Nitekim sahabe-den **Abdullah bin Amr bin Âs** (r.a), gençken nâfile ibadetleri çokça yapmayı istediğinde, Allah Rasûlü (s.a.v) buna müsaade etmemiştir.

Abdullah (r.a), ibretli kıssasını kendisi şöyle anlatır:

Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'e benim:

“Allah'a yemin ederim ki, yaşadığım sürece gündüzleri hep oruç tutup, geceleri de ibadet ve tâatle uyanık geçireceğim!” dediğim haber verilmiş.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) bana:

“–*Bunları söyleyen sen misin?*” diye sordu.

Ben de:

“–Anam babam sana feda olsun, ya Rasûlallah! Evet, öyle söylemiştim” dedim.

Buyurdu ki:

“–*Sen buna güç yetiremezsin. Hem oruç tut, hem iftar et; hem uykunu al, hem ibadet et! Şüphesiz senin üzerinde vücudunun hakkı vardır, iki gözünün hakkı vardır, hanımının hakkı vardır, ziyâretçilerinin hakkı vardır. Çocuklarının da se-*

¹⁴² Bakara 2/286.

¹⁴³ Bakara 2/143.

nin üzerinde hakları vardır. Her ay üç gün oruç tut; çünkü bir iyiliğe on misli ecir ve sevap vardır. Bu ise bütün zamanını oruçlu geçirmek gibidir.”

Ben:

“–Bundan daha fazlasını yapmaya gücüm yeter” dedim.

Rasûlullah (s.a.v):

“–O hâlde bir gün oruç tut, iki gün tutma!” buyurdu.

Ben:

“–Ama ben bundan daha fazlasını yapabilirim” deyince Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma; bu Hz. Dâvûd’un orucu olup, oruçların en ölçülü olanı, en faziletlisidir. Allah’a en sevimli namaz da yine Hz. Dâvûd’un namazıdır. O, gecenin yarısını uyuyarak geçirir, sonra üçte birinde namaz için kalkar, altıda birinde yine uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığında ise kaçmazdı” buyurdu.

Ben:

“–Bundan daha faziletlisine de gücüm yeter” deyince Rasûlullah (s.a.v):

“–Bundan daha faziletlisi yoktur” buyurdu. Sonra da:

“–Bütün zamanını oruçlu geçirenin orucu yoktur” dedi ve bu sözünü üç defa tekrarladı.

Meğer Peygamber Efendimiz’in tavsiye etmiş olduğu, ayda üç gün orucu kabul etmek, benim için ehlimden ve malımdan daha sevimli olacakmış.

Allah Rasûlü (s.a.v) sonra bana:

“–Nasıl hatim yapıyorsun?” diye sordu.

Ben:

“–Her gece” diye cevap verdim.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Kur’ân’ı ayda bir defâ hatmet!” buyurdu.

Ben:

“–Ya Rasûlallah! Benim bundan daha fazlasına gücüm yeter” dedim.

Peygamber Efendimiz:

“–O hâlde yirmi günde bir hatmet!” buyurdu.

Ben yine:

“–Ya Rasûlallah! Bundan daha fazlasını yapabilirim.” dedim.

O:

“–Öyleyse on günde bir hatmet!” buyurdu.

Ben tekrar:

“–Bundan daha fazlasına gücüm yeter, yâ Nebîyyallah!” diye ısrar edince:

“–Şu hâlde yedi günde bir hatim yap, artık bunun üzerine çıkma!” buyurdu.

Ben artırdıkça, aleyhime artırıldı. Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) bana:

“–Sen bilmiyorsun, belki ömrün uzun olur?” dedi.

Sonunda onun dediği hâle döndüm. İhtiyarlayınca, Allah Rasûlü’nün ruhsatını kabul etmiş olmayı çok arzu ettim.”

Abdullah (r.a) yaşlandıktan sonra:

“–Keşke Allah Rasûlü’nün ruhsatını kabul etmiş olsaydım!” der dururdu. Geceleyin rahat etmek için, okuduğu Kur’ân’ın yedide birini, gündüz âile fertlerinden birine okuyup dinletirdi. Güçlü ve kuvvetli olmak istediğinde, bir kaç gün oruç tutmazdı. Sonra oruç tutmadığı günleri sayar, Peygamber Efendimiz’e verdiği sözden dönmüş olmamak için, tutamadığı günler kadar orucu kazâ ederdi. (Bkz. Buhârî, Savm, 55, 56, 57; Teheccüd, 7; Enbiyâ, 37; Nikâh, 89; Müslim, Sıyâm, 181-193)

İnsan kaldırabileceği yükün altına girmeli ve bir işe Allah için başladıktan sonra, meşru bir mâzeret olmadıkça da ara vermemeye çalışmalıdır. Zamanında yapamadıysa bile gecikmeli olarak ibadetini edâ etmelidir. Şu hâdise bu husustaki bir kolaylığı ortaya koymaktadır:

Hiz. Ömer (r.a) bir gece Kur’ân-ı Kerim okuyamamıştı. Ertesi gün Rasûlullah (s.a.v) ona:

“–Ey Hattâb oğlu, Allah Teâlâ senin hakkında bir âyet indirdi” buyurdu ve:

“Tefekkür ederek ibret almak veya şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü peşpeşe getiren O’dur”¹⁴⁴ âyet-i kerimesini tilâvet eyledi.

Sonra da şöyle buyurdu:

¹⁴⁴ Furkân 25/62.

“–Geceleyin kaçırdığın nâfile ibadetleri gündüz; gündüz kaçırdıklarını da geceleyin yerine getir.” (Râzî, XXIV, 93, [Furkân 25/62 tefsirinde])

Nâfile ibadetler hususunda Cenâb-ı Hak kullarına muhtelif lûtuflarda bulunmuştur. Onlardan biri şudur: Kişi, îtiyâd hâline getirdiği bir ameli, herhangi bir mâzeret sebebiyle yapamadığında, Cenâb-ı Hak ona aynen amel işlemiş gibi sevap verir.

Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Bir kimse hastalanması veya (cihad ve hayır için) yola çıkması sebebiyle, yapageldiği nâfile ibadetlerini ifâ edemezse, ona evinde sıhhatli iken yaptığı amellerin sevabı yazılır.” (Buhârî, Cihâd, 134; Ahmed, IV, 410, 418)

Şu âyet-i kerime de bu mânâyı ifade etmektedir:

“Fakat iman edip sâlih amel işleyenler için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır.” (Tîn 95/6)

Müfessirlerimiz bu âyet-i kerimeden şu mânâları çıkarmışlardır:

Bir mü'min, nâfile ibadetlere istikrarlı bir şekilde devam ederse, yolculukların zor anlarında, hastalıklarda veya yaşlılıkta bunları ifâ edemediğinde, Yüce Rabbimiz aynı sevabı ona ihsân eder. Bedeni amel edemez olduğunda, hattâ vefat ettikten sonra bile onun ecir, herhangi bir başa kakma olmaksızın, sonsuza kadar devam eder.

İkinci hadisimizde, Peygamber Efendimiz'in, başladığı bir ibadeti sürekli yaptığı, en veciz bir şekilde ifade edilmiştir. Onun ameli, baharda sürekli yağan bereketli yağmurlara benzetilmiştir. Halk arasında “kırk ikindi yağmurları” diye bilinen, başladığında 40 gün devam eden, toprağın ve tohumun bereketi sayılan ikindi yağmurları, sürekliliği ve okşayıcı yumuşaklığı ile rahmetin bir tezahürü ve bereketin timsali olmuştur.

Az da olsa devamlı ibadet etmek, ilk bakışta insanın gözüne basit ve yetersiz görünse de, buna sabırla devam edildiği takdirde, zamanla çok büyük birikimlerin meydana geldiği görülür. İşte bu, devamlılığın bereketidir.

Hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz'in herhangi bir günü, belli bir ibadete tahsis etmediği bildirilmektedir. Ancak bu cümleden onun hiçbir zamana belli ibadetler tahsis etmediği anlamı çıkarılmamalıdır. Efendimiz'in belirli günlerde oruç tuttuğuna dâir sahih rivâyetler bulunmaktadır. Onun pazartesi ve perşembe günleri, her aydan üç gün ve Aşura Günü oruç tuttuğunu, mübarek gün ve gecelerde taat ve ibadetini daha da artırdığını başka rivâyetlerden biliyoruz. Hadisimiz Allah Rasûlü'nün ibadeti sadece o günlere tahsis etmediğini, diğer günlerde de az veya çok ibadet ettiğini ve bu konuda müsâmahalı davrandığını ifade etmektedir.

Sadece mübarek gün ve geceleri, birkaç saatlik ibadetle ihyâ edip diğer günlerde bunlara devam etmemek, hadisın rûhuna uygun düşmemektedir. Devamlılığı olmayan hiçbir davranışın bereketli olmadığı ve semere vermediği herkesçe malumdur.

İnsanlığı günah ve zulüm karanlığından kurtarmak için gönderilen Efendimiz (s.a.v), dünyada eşi benzeri görülmemiş bir diriliş gerçekleştirmiş ve insanlığı ihya etmiştir. Kıyamete kadar tüm insanlığa hayat verecek sözlerinde, diriliş ve rahmetin sembolü olan “yağmur” ve “bahar” gibi ifadeleri zaman zaman kullanmıştır. **Üçüncü hadisimizde** Allah Rasûlü (s.a.v), kış mevsimini mü'minler için ilkbahara benzetmiştir. İlkbahar; tabiatda diriliş, canlılık ve bereketin meydana geldiği ve hasat vakti olan yaz mevsimini müjdelediği için herkes tarafından sevilen ve beklenen bir mevsimdir. Bundan hareketle, kış mevsimini “Mü'minin İlkbaharı” olarak tarif eden hadisimiz, kışın gece ve gündüzlerinin salih amellerle değerlendirilerek mü'minin hayatında mânevî bir canlılığa ve berekete vesile olduğuna işaret etmektedir. Hemen her canlının kış uykusuna yattığı, yani faaliyetlerinin belli ölçüde kısıtlandığı bir mevsimde mü'minin uyanıklığı ve diriliği elbette ona yeni, yepyeni bir bahar yaşatmış olacaktır. Nitekim Beyhakî'nin rivâyeti şöyledir:

“Kış mü'minin baharıdır. Gündüzü kısılır, onda oruç tutar; gecesi uzar, onu da ibadetle ihyâ eder.” (Beyhakî, Şuab, III, 416)

Diğer bir hadis-i şerifte:

“Kış mevsiminde oruç tutmak, meşakkatsiz ve rahat bir şekilde elde edilen ganimettir” buyrulur. (Tirmizî, Savm, 74/797; Ahmed, IV, 335)

Kış mevsiminin, mü'min için ilkbahar oluşu, gecelerinin namaz, gündüzlerinin de oruç için müsait olmasıyla açıklanmaktadır. Önemli olan, kış mevsiminin takdim ettiği fırsatların farkında olabilmektir. Mü'min, bu kıymetli vakitleri boş şeylerle hebâ etmeyip âhiret sermayesi biriktirme gayretiyle değerlendirmelidir.¹⁴⁵

Dördüncü hadisimizde, bu derece teşvik edilen nâfile ibadetlerin niçin gerekli olduğu ortaya konulmaktadır. Kul Allah'a en çok, farz kılınan ibadetlerle yaklaşır. Lâkin bu herkesin üzerine vazife olduğundan, Yüce Rabbimize hususî bir yakınlık kazanarak, O'nun dostu olabilmek için **nâfile ibadetlere** de ihtiyaç vardır. Farzlarla başlayan ilâhî vuslat yolculuğu, ancak nâfilelerle devam ettirilebilmektedir. Nihayet Cenâb-ı Hak, nâfile ibadetlerle kendisine yaklaşan kulunu severek onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı gibi olur. Her işinde ona yardım eder. Ne isterse, onu mutlaka verir, Yüce Zâtına sığınsa onu korur. Yüce Rabbimiz böyle kullarını o kadar sever ki, onların sevmediği şeyleri

¹⁴⁵ Hadisin daha geniş açıklaması için bkz. İsmail L. Çakan, *Hadislerle Gerçekler*, s. 174.

O da sevmez. Hatta, onlar ölümden hoşlanmadıkları için Allah da kulunun rûhunu kabzetmeyi istemez. Onlara düşmanlık edenlere harb ilân eder.

İşte bu büyük saâdet nâfile ibadetlere devam etmenin bir netîcesidir.

“Onun işiten kulağı, gören gözü... olurum” beyanları, Allah Teâlâ’nın, o kulunun vücuduna gireceği anlamına asla gelmez. Bu, ilâhî yardımın o kulun bütün hayatında çok yönlü olarak tecelli edeceği mânâsında güzel, güçlü ve tatlı bir mecâzî anlatımdır.

Beşinci hadisimizde, nâfile ibadetlerin kıymetinin asıl âhirette anlaşılacağına işaret edilmektedir. Bir insan, uzunca bir ömrü ibadet, hayır ve hizmet yolunda geçirse ve bu uğurda pek çok meşakatlere katlansa, hakikaten büyük bir kazanç elde etmiş olur. Ancak, âhirette insana hakikat keşfedilip herşey ayan olunca, nâfile ibadetlere verilen sevâbı ve Allah’ın nimetlerini görünce, mü’min, dünyada yaptığı ibadetlerin ne kadar az olduğunu anlayacak ve bu yüzden daha fazlasını yapmadığı için hayıflanmaya başlayacaktır. Hatta bu kimse uzunca bir ömrü ibadet için yorularak tüketmiş olsa bile yaptıkları gözüne pek kıymetsiz görünecektir. **Muhammed bin Ebû Umeyra’nın** dediği gibi:

“...Ecir ve sevabını artırmak için dünyaya tekrar döndürülmek isteyecektir.” (Ahmed, IV, 185; Heysemî, I, 51; X, 225)

Ebû Hâzim der ki:

“**Ebû Hüreyre** (r.a) ile birlikte, yeni defnedilmiş bir kabrin yanına uğradık. Ebû Hüreyre (r.a) şöyle dedi:

«—Sizin basit gördüğünüz hafifçe kılınan iki rekât namaz, burada (kabirde) benim için sizin şu dünyanızdan daha sevimli ve değerlidir.” (İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 126/34702)

O hâlde kabre girmeden evvel, fırsat elimizdeyken nâfile ibadetlerimizi artıralım ki âhiretteki pişmanlığımız daha az olsun. Bu hususta hiçbir gayreti küçük görmemek îcâb eder. Ebû Hüreyre Hazretleri’nin dediği gibi, kısa sûrelerle hafifçe kılınan iki rekât namaz bile kabirde ve âhirette insan için dünyalardan daha kıymetli olacaktır.

17. Fesat Zamanlarında İbadete Devam

۱۲۳. عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«الْعِبَادَةُ فِي الْهَرَجِ كَهَجْرَةِ إِلَيَّ».

123. Ma'kil bin Yesâr'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Ortalık kargaşa içindeyken ibadet etmek, bana (kavuşmak üzere) hicret etmek gibidir.” (Müslim, Fiten, 130. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fiten, 31/2201; İbn-i Mâce, Fiten, 14)

١٢٤. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدِ اقْتَرَبَ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا يَبِيعُ قَوْمَ دِينِهِمْ بَعْرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا قَلِيلٍ. الْمُتَمَسِّكُ يَوْمَئِذٍ بِدِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجُمْرِ».

124. Ebû Hüreyre (r.a) der ki Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Şiddetli bir şekilde yaklaşan fitne sebebiyle vay Arabın (insanların) hâline! Kişi mü'min olarak sabahlar da akşam kâfir oluverir. Bir takım insanlar dinlerini küçücük bir dünya menfaati karşılığında değiştirirler. İşte öyle zamanda dinine sıkıca sarılan kişi, elinde kor ateşi tutan kimse gibidir.” (Ahmed, II, 390; Ayrıca bkz. Müslim, İman, 186; Tirmizi, Fiten, 30/2196)

Açıklamalar:

Fesat; istikrârın bozulması ve istikametten sapmak mânâlarına gelir. Başta küfür olmak üzere, bütün isyankâr davranışları içine alır. Fesâdı, insanları Kur'ân ve Sünnet'ten ayırma faaliyeti şeklinde de târif edebiliriz. Dinden yana görünerek dine karşı zihin bulandırıcı şüpheler yaymak ise, fesâdın en zararlı çeşididir.

Allah'a isyân eden veya bunu emreden kişi, yeryüzünde bozgunculuk yapmış olur. Hâlbuki göklerin ve yerin ıslâhı, Allah'a itaatle gerçekleşmektedir.

Nefsinin hevâsına ve şeytana uyan insanoğlu hırs, tamah, azgınlık gibi kötü vasıflarının tesiriyle, yeryüzünde fesat çıkarır. Cenâb-ı Hak ise:

“Sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin!” buyurmaktadır. (Bakara 2/60)

Yine müslümanlara, takvâ sahibi olup kendisine itaat etmelerini emrettikten sonra:

“Yeryüzünde bozgunculuk yapıp ıslâha çalışmayan, böylece haddi aşan kimselerin emrine uymayın!” buyurmuştur. (Şuara 26/151-152)

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ fesâdı ve fesatçıları sevmemektedir. (Bakara 2/205; Mâide 5/64)

Çünkü onların müslümanların başına açtığı zararlar çok büyüktür. Bu sebeple Hz. Lût'un dilinden bizlere:

رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ

“Şu fesatçılar güruhuna karşı bana yardım eyle Rabbim!” diye dua etmemizi öğretmiştir. (Ankebut 29/30)

Fesatçılar dîni ve dindarları sevmezler. Dolayısıyla onların karıştırdığı bir toplumda, Allah'ın dînini yaşamak son derece zordur. Öyle bir vasatta ibadetlere mânî olduğu gibi, inançlar bile kontrol edilmek istenir. Bu zulme mâruz kalan insanlar da kabuklarına çekilerek, ibadet etmekten korkar hâle gelirler.

Diğer taraftan insanların dînî ve ahlâkî duyguları zayıfladığından herkes dünyanın peşine düşer. İnsanlar karışıklıktan istifâdeyle bir takım geçici menfaatler elde etmeye çalışırlar. Mâneviyatla ilgilenen kimseler, iyice azalır. Nitecede müslümanlar, İslâm'ın başladığı ilk günlerdeki gibi garip duruma düşerler.

İşte böyle bir zamanda her şeyi göze alarak ibadet etmek ve Allah'ın dînini yaşamaya çalışmak, çok zor ve bir o kadar da kıymetli bir davranıştır. Nitekim **birinci hadisimizde**, karışık dönemlerde ibadet etmenin ve İslâm'ı yaşatmaya çalışmanın, Peygamber Efendimiz'e kavuşmak üzere hicret **etmeye**, yani Rasûlullah'ın **nurlu** dünyasına doğru yolculuk **yapmaya benzediği ifade edilmiştir**.

Bilindiği gibi Mekke Fethi'ne kadar hicret, ısrarla istenen çok faziletli bir amel idi. O devirde hicret edenler, Kur'ân-ı Kerim'de pek çok defâ medhedilmiş ve örnek gösterilmiştir. Kargaşa döneminde ibadetlere sarılmak da aynen bunun gibi zarûrî ve medhe şâyân bir davranıştır. Fesat zamanlarında kargaşadan gönlü çekerek ibadetin huzur iklimine girmek, hâdiseleri İslâmî bakış açısıyla değerlendirip ona göre tavır almak, mânen ve his dünyası olarak Peygamber Efendimiz'in nûrlu Medîne'sine hicret etmek gibidir. Nasıl ki küfür karanlıklarından kurtulmak, Medîne'ye hicret etmekle mümkün olduysa, fitne ve fesat karanlıklarından kurtulmak da yine İslâm'ı yaşamakla, Sünnet'e hicret etmekle mümkündür.

Zâten hicretin maksadı da kötülüklerden uzaklaşıp Allah'ın emirlerini tatbik edebilmektir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurur:

“*Hakîkî muhâcir, Allah'ın yasakladığı şeyleri terk edendir.*” (Buhârî, İmân, 4; Rikâk, 26)

İşte müslümanlar, fesat zamanlarında günahlara bulaşmayarak onların pis ortamından Allah'a kaçmalı, O'nun emrettiği ibadetlere sarılarak fitne ve fesâda

karşı kuvvet kazanmalıdır. Rahat zamanlarda ibadet edip de sıkıntıyla karşılaşınca bu hususta zaaf göstermek ve yanlışlara yönelmek, kulluğa yakışan bir tavır değildir. Asıl kulluk, rahat zamanlarda olduğu gibi sıkıntılı zamanlarda da Allah'ın emirlerine yapışabilmektir. Dolayısıyla şuurlu bir mü'min, karışıklıklar içinde de dînini muhâfaza edip Allah'ın emirlerine uyarak, kendi ebedî âlemini kurtarmalıdır.

İkinci hadisimizde, gelecek fitnelerden bahsedilerek müslümanlar îkaz edilmiş, o devirde dîni yaşayabilenlerin ellerinde kor taşıyan bir kişi gibi zorlanacağı ve meşakkatlere mâruz kalacağı haber verilmiştir. Zira öyle zamanlarda bazı insanlar, küçük dünya menfaatleri karşılığında dînlerini satıp sabah mü'min iken akşama kâfir olarak çıkabilirler. Her şey maddî menfaatle ölçülür. İnanca saygı kalmaz. Fesatçıların nefsânî hayatına gölge düşürecekleri endişesiyle mü'minler, istenmeyen kimseler durumuna düşerler. Kimin ne olduğu belli olmayan böyle bir toplumda, mü'minlerin yaşaması çok zordur. Zorluğu nisbetinde mükâfâtının da büyük olacağı muhakkaktır.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Ümmetimin fesâda uğradığı dönemde, sünnetime yapışan kişiye şehîd sevâbı verilir.” (Heysemî, I, 172; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 200; Suyûtî, *el-Câmî*, no: 9171)

Beyhakî'nin rivâyetinde bu ifade “yüz şehîd sevabı” olarak geçer. (Beyhakî, *ez-Zühû'l-kebir*, s. 151/209)

Zira fesâdın galebe çaldığı devirlerde, Sünnet'e yapışan kimse bulmak gerçekten zordur. Bilâkis o devirde Sünnet'i aşağılayan ve ortadan kaldırmaya çalışan insanlar zuhûr eder. Ona yapışmak isteyenler, bu sebeple eziyetlere uğrar, sıkıntılar çekerler. Bu tür insanlar, her şeyi göze alarak Sünnet'e sarıldıkları için de şehidler mertebesine yükselirler.

Rasûlullah (s.a.v), diğer bir hadiste, fesat zamanlarında ibadet eden mü'minleri tebşîr ederek şöyle buyurmaktadır:

“İslâm garip başladı ve yine önceki garip hâline dönecektir. Gariplere müjdeler olsun! Onlar benden sonra, insanların Sünnet'imden bozup fesâda uğrattığı hususları ıslâh ederler.” (Tirmizî, *İmân*, 13/2630. Ayrıca bkz. Müslim, *İmân*, 232-233; Ahmed, I, 184; IV, 73)

Buradaki ıslahtan maksat, sayıları iyice azalan ve toplumda garipsenir hâle gelen müslümanların Peygamber Efendimiz'in Sünnet'ini yaşamaları ve güçleri nisbetinde insanlara anlatıp öğretmeleridir. Nitekim Beyhakî'nin rivâyetinde:

“–Ey Allah'ın Rasûlü, garipler kimlerdir?” diye sorulunca, Rasûlullah (s.a.v):

“–Sünnet’imi yaşayarak ihyâ edenler ve onu Allah’ın kullarına öğretenlerdir” cevabını vermiştir. (Beyhakî, ez-Zühdü’l-kebîr, s. 150/207)

Demek ki Efendimiz’in müjdelediği garipler, fesat zamanlarında kendileri müslüman kalarak diğer insanları ıslâh etmeye çalışan kimselerdir. (Bkz. Ahmed, I, 184; IV, 73)

Yine bir gün Rasûlullah (s.a.v):

“–Gariplere müjdeler olsun! Gariplere müjdeler olsun! Gariplere müjdeler olsun!” buyurmuştu.

“–Ey Allah’ın Rasûlü, garipler kimlerdir?” diye soruldu.

Efendimiz (s.a.v):

“–Çok sayıdaki kötü insanın arasında bulunan sâlih kişilerdir. Çevresindekilerden onlara isyân edenler, itaat edenlerden daha fazladır” cevabını verdi. (Ahmed, II, 222, 177)

Fitne ve fesat dönemlerinde az bir amele çok karşılık verilir. Kötülüklerin içinde ve karanlık rûhlu insanların muhâlefet ve engellemelerine rağmen yapılan ibadetler, az da olsa çok büyük kıymet ifade eder. Dolayısıyla böyle bir devirde, müslümanların ebedî kurtuluşu elde etmeleri kolaylaşır.

Bu sebeple, müslümanların zor zamanlarında daha fazla İslâmî hizmetlere koşmak gerekir. Zira, Cenâb-ı Hakk’ın az amele çok sevap verdiği böyle bir fırsat devresini, en iyi şekilde değerlendirmek, son derece kârlı bir iştir.

Bununla birlikte, fitne dönemlerinde vukû bulan hâdiselere karışmamak îcâb eder. Böyle bir devirde, oturan kişi ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen de koşandan daha hayırlıdır.¹⁴⁶ Yani böyle devirlerde hareketsiz kalmayı, ıslâha imkân olan hususlarda gayret edip, diğer konularda fitne ve fesâda âlet olmamayı ve ibadetle vakit geçirmeyi tercih etmelidir.

Çünkü o zaman insanlar sırât-ı müstakîmden büsbütün ayrılırlar. Kendilerini îkaz edip doğruyu göstermeye çalışanları dinlemezler. Böyle fenâ bir zamanda fazilet mücâdelesini veren müslümanlar, kimseye tesir edemediklerini görünce, hiç olmazsa kendilerini ve âilelerini, fitne ve fesattan kurtarmaya çalışmalıdırlar.

Demek ki, bir müslüman, elinden geldiğince toplumdaki fenâlıklarla mücâdele etmeli, onları ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Çünkü Allah’ın emirlerini bütünüyle yaşayabilmek, ancak böyle mümkün olabilir. Ancak kötülüklerin çağ gibi büyüdüğünü, kendisini ve âilesini de içine alacağını fark edince de, uzleti tercih etmeli, bir köşeye çekilip dînini âilesiyle birlikte yaşamalıdır. Nitekim

¹⁴⁶ Tirmizî, Fiten, 29/2194.

Rasûlullah (s.a.v), böyle zamanlarda mü'minin تنها bir yere çekilip Allah'a ibadet etmesini ve dînini fitnelerden korumasını tavsiye etmiştir. (Bkz. Buhârî, İmân, 12; Cihâd, 2; Bed'ü'l-Halk, 15; Rikâk, 34; Müslim, İmâre, 122-123)

Sa'd bin Ebû Vakkâs (r.a) bu hususta güzel bir misâldir:

Hz. Ömer (r.a), kendisinden sonraki halifeyi seçecek 6 kişilik heyette ilk müslümanlardan olan Hz. Sa'd bin Ebû Vakkâs'ı da vazifelendirmişti. Bu veya daha sonraki bir halife seçiminde, muhtelif gruplar arasında anlaşmazlık çıkınca, Sa'd (r.a) çok üzüldü. Kurtuluşu, Medine dışındaki ağullarına gitmekte buldu. Orada koyunlarla ve develerle meşgul olurken, oğlu Ömer'in gelmekte olduğunu gördü. Keskin firâsetiyle oğlunun niyetini anladı ve:

“–Şu deveye binmiş adamın şerrinden Allah'a sığınırım” diye dua etti.

Oğlu Ömer gelip de:

“–Baba! Millet Medine'de iktidar kavgası yaparken, onları bırakıp develerinin ve koyunlarının arasına çekildin, öyle mi?” deyince, Sa'd (r.a) eliyle onun göğsüne vurdu ve:

“–Sus! Ben Peygamber Efendimiz'in şöyle buyurduğunu işittim:

«Allah Teâlâ; müttakî, gönlü zengin, kendi hâlinde işiyle ve ibadetiyle meşgul olan kulunu sever.»” (Müslim, Zühd, 11)

Sa'd bin Ebû Vakkâs (r.a), Hz. Osman şehid edilip ortalık bozulmaya başladığında, bu nevî hadis-i şeriflerden hareketle tamamen bir köşeye çekildi ve karışık hâdiselere hiç karışmadı.

18. İtikâf

۱۲۵. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ إِبْرَاهِيمَ عَشْرِينَ يَوْمًا.

125. Ebû Hüreyre (r.a) der ki:

“Nebî (s.a.v), her Ramazan on gün itikâfa girerdi. Vefat ettiği sene ise yirmi gün itikâf yaptı.” (Buhârî, İ'tikâf, 17. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Savm, 78; İbn-i Mâce, Sıyâm, 58)

١٢٦. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ شَدَّ مِزْرَهُ وَأَحْيَا لَيْلَهُ وَأَيَّقَطَ أَهْلَهُ.

126. Âişe (r.a) şöyle der:

“Ramazan ayının son on günü girince, Rasûlullah (s.a.v), kendini ibadete verir, geceleri ihyâ eder ve âilesini de uyandırır.” (Buhârî, Leyletü'l-Kadr, 5; Müslim, İ'tikâf, 7. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Ramazan, 1; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 17; İbn-i Mâce, Sıyâm, 57)

Açıklamalar:

“İ'tikâf” kelimesi; hapsedmek, alıkoymak, bir yere yerleşmek, oraya bağlanıp kalmak ve kişinin kendisini sıradan davranışlardan uzak tutması mânâlarına gelir. Istilahta ise, kulluk ve Allah'a yakınlaşmak niyetiyle camide belli bir süre durmak demektir. İtikâfa giren kişiye “mu'tekif” veya “âkif” denir.

Kişinin zaman zaman ibadete teksîf olarak meşrû bile olsa her türlü nefsânî ve şehvî arzulardan uzak durması, rûhânî tekâmül için mühim vesîlelerden biridir. Bu bakımdan itikâf, önceki peygamberler zamanında da muhtelif şekillerde yapılan önemli bir ibadet olmuştur. Nitekim şu âyet-i kerime, bir yönüyle buna işaret etmektedir:

“İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, itikâfa girip ibadete kapananlar, rûkû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik.” (Bakara 2/125)

Peygamber Efendimiz, nübüvvetten evvel Hirâ Mağarası'nda uzlet ve inzivâyâ çekilir, orada tefekkürle meşgul olurdu. Peygamberliğin verilmesi yaklaştığında ilâhî bir ilhâm ile bu inzivâlarını artırdı. Nübüvvetin ilk günlerinde ise Cenâb-ı Hak ona teheccüd namazını emretti. Gündüz tebliğ ve dâvetle meşgul olacağı için, seher vaktinin sükûnetinde Rabbiyle baş başa kalarak mânevî kuvve-tine kuvvet katıyordu. İslâmî tebliğ belli bir seviyeye gelip Medîne döneminde oruç farz kılındığında Rasûlullah (s.a.v), en faziletli ay olan ve senenin seheri mevkiindeki Ramazan-ı Şerif'te ibadet ve hayırlarını daha da artırdı. Hatta ikinci on gününü tamamen ibadete ayırmaya başladı. Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on gününde olduğu ağırlık kazanınca, Allah Rasûlü (s.a.v) de itikâflarını bu günlerde yapmaya başladı. (Buhârî, İ'tikâf, 1)

Mescidde keçeden yapılmış küçük bir Türk çadırında itikâfa girerdi. (Müslim, Sıyâm, 215; İbn-i Mâce, Sıyâm, 62)

Âişe (r.a) şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v) Ramazan'ın son on günü itikâfa girerdi. Ben onun çadırını kurardım, o da sabah namazını kılar ve çadırına girip itikâfa başlardı.

Bir seferinde Efendimiz'in çadırı kurulunca hanımlarından bir kısmı da mescide çadırlarını kurmuşlardı. Rasûlullah (s.a.v) bunları görünce:

“–*Bunlar da ne?*” diye sordu.

Durum kendisine arzedilince:

“–*Böyle yapmayı iyilik ve takvâ mı zannederler?!*” buyurdu ve o Ramazan'da itikâf yapmadı. Şevval ayının ilk on gününde itikâfa girdi. (Buhârî, İ'tikâf, 6, 7, 14; Müslim, İ'tikâf, 6; Ebû Dâvûd, Savm, 77; Tirmizî, Sıyâm, 71)

Bu rivâyetten hareketle, müslüman kadınların mescidlerde değil, evlerinde mescid olarak kullandıkları hususî köşelerinde itikâfa çekilmeleri uygun bulunmuştur.

Rasûlullah (s.a.v) itikâfa girmek istediğinde yatağı Mescid-i Nebevî'deki Tevbe Sütûnu'nun kible tarafına konulurdu. Efendimiz de o direğe yaslanırdı. (İbn-i Mâce, Sıyâm, 61; Taberânî, *Kebîr*, XII, 385/13424; Beyhakî, *Kübrâ*, V, 247)

Birinci hadisimizde ifade edildiği üzere Rasûlullah (s.a.v), vefat ettiği sene, bu ibadetini yirmi güne çıkardı. Böylece ömrün sonuna doğru ibadet ve tâati daha da artırmak gerektiğine işaret etti. [Aynı şekilde Efendimiz'in, Hz. Cebrâîl ile Ramazanlarda yaptığı Kur'ân mukâbelesi de son sene iki katına çıkarılmıştır.](#)

Allah Rasûlü (s.a.v) Mekke Fethi için sefere çıktığı sene, itikâfa girememişti. Bu ibadetin faziletinden mahrum kalmamak için ertesi sene yirmi gün itikâf yaptı. (Ebû Dâvûd, Savm, 77/2463; İbn-i Mâce, Sıyâm, 58)

Demek ki bir insan, ne kadar ibadet ederse etsin, zaman zaman uzlete çekilerek nefis muhâsebesi yapıp, kâinattaki ilâhî kudret akışlarını tefekkür etmeden tam mânâsıyla kemâle eremez. Zira mescidde itikâfa çekilmek; zihnin toplanması, kalbin meşgalelerden uzak tutulması, kişinin kendisini tâate vermesi ve Allah'a daha çok yaklaşması için güzel bir vesîledir.

Rasûlullah (s.a.v), itikâfa giren kimsenin fazileti hakkında şöyle buyurmuştur:

“*O kendisini gûnahtan uzak tutar ve kötülüklerden korunur. Kendisine, bütün sâlih amelleri işlemiş kimse gibi sevap yazdırır.*” (İbn-i Mâce, Sıyâm, 67)

Yine bir hadis-i şerifte:

“*Kim Ramazan'da on gün itikâfa girerse, iki hac ve iki umre yapmış gibi olur*” buyrulur. (Taberânî, *Kebîr*, III, 128/2888; Beyhakî, *Şuab*, III, 425)

Allah için bir camiye girip itikafa başlayan mü'min, her an namaz kılıyormuş gibidir. O bu hâliyle sağlam bir kaleye sığınan kişiye benzer. İslâm büyüklerinden Atâ şöyle der:

“İtikâfa giren kişi, ihtiyacından dolayı büyük birinin kapısına gidip «İhtiyacımı almadan gitmem» diye yalvaran kimseye benzer. Çünkü o, Allah'ın bir mâbedine girmiş «Beni bağışlamadıkça buradan ayrılıp gitmem» demektedir.”

İkinci hadisimizde ifade edildiği şekilde, Rasûlullah (s.a.v) Ramazan-ı Şerif'in son on gününde kendini ibadete verip geceleri ihyâ ettiği gibi, âilesini de buna teşvik eder, hep birlikte gece uykusunu iyice azaltırlardı. Bu güzelliğe alışan vâlidelerimiz, Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra da itikâfa girmeye devam etmişlerdir. (Buhârî, İ'tikâf, 1; Müslim, İ'tikâf, 5. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Savm, 77)

İtikâfa giren kimse, gücü yettiği kadar namaz kılar, Kur'ân okur, istiğfâr eder, dua ve niyazda bulunur, kelime-i tevhîd getirir, tekbir getirir, salevât çeker, Allah'ın varlığı, birliği ve kâinattaki kudret akışları hakkında tefekküre dalar, başta Peygamber Efendimiz'in hayatına dâir kitaplar olmak üzere dînî ve ilmî eserler okur. Bu esnâda, her türlü lüzumsuz işten uzak durur.

Hanefîler itikafı üç bölümde ele almış ve her birisinin ayrı bir hükmü olduğunu söylemişlerdir. Buna göre:

1. Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek, kifâye sûretiyle sünnet-i müekkededir.

2. Adandığı takdirde itikâf yapmak vâciptir. Bu konuda bütün mezhepler müttefiktir. Bir kimse adadığı bir itikâfı yerine getiremeden vefâtının yaklaştığını hissederse, her gün için bir fidye verilmesini vasiyet etmelidir.

3. Bu ikisinin hâricindeki itikâflar müstehaptır.

İtikâfın asgarî müddeti hususunda da âlimler ihtilaf etmişlerdir. Şâfiîlere göre, itikâf “Sübhânellâh” denilecek bir an dahî olabilir. Ahmed bin Hanbel'in meşhur görüşü de böyledir. Ancak, ihtilâftan kurtulmak için en az bir gün kalmak müstehaptır.

Atâ bin Ebû Rebâh şöyle der:

“Bir kimse hayır murad ederek bir camide oturursa, orada kaldığı müddetçe itikâf hâlinindedir.”

Bundan hareketle ecdâdımız, cami girişlerine “Neveytü'l-i'tikâf: İtikâfa niyet ettim” yazarlar ki, insanlar içeri girerken bu şekilde niyet ederek on beş, yirmi dakikalık da olsa itikâf sevâbı alabilsinler.

Hanefîlere göre, vâcib olan itikâflarda oruçlu olmak şarttır. Müstehab

itikâflarda muayyen bir süre şartı olmadığı için oruç şartı da yoktur.

İtikâfta olan kişi, hanımına şehvetle dokunmamalı, cinsî temasta bulunmamalı ve zarûrî hâller hâricinde dışarı çıkmamalıdır. (Ebû Dâvûd, Savm, 80/2473)

Zira Cenâb-ı Hak:

“...Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın!..” buyurur. (Bakara 2/187)

İtikâf çok faziletli bir ibadet olmakla birlikte, daha mühim olan ictimâî ibadetlere mânî olmamalıdır. Bir müslüman, zamanını güzel kullanarak hem toplumla ilgili hayır hizmetlerine, hem de şahsî ibadetlerine vakit ayırmalıdır. İkişi çakıştığında ise daha hayırlı olanı tercih etmelidir. Bu husustaki ibretli hâdiselerden biri şöyledir:

Abdullah bin Abbâs (r.a), bir gün Peygamber Efendimiz’in mescidinde itikâfta iken bir kimse yanına gelerek selâm verdi ve oturdu.

İbn-i Abbâs (r.a):

“–Kardeşim, seni kederli ve mahzûn görüyorum” dedi ve konuşmaları şöyle devam etti:

“–Evet ey Rasûlullah’ın amca oğlu, kederliyim! Falan şahsın benim üzerimde hakkı var. Fakat şu kabrin sahibi (Allah Rasûlü) hakkı için söylüyorum ki borcumu ödeyemiyorum.”

“–Senin için onunla konuşayım mı?”

“–İstersen konuş.”

İbn-i Abbâs (r.a) ayakkabılarını giyerek mescidden çıktı.

Adam ona:

“–İtikâfta olduğunu unuttun mu, niçin mescidden çıktın?” diye seslendi.

İbn-i Abbâs (r.a):

“–Hayır! Ben, şu kabirde yatan ve henüz aramızdan yeni ayrılmış olan muhterem zâttan duydum ki, (bunları söylerken gözlerinden yaşlar akıyordu):

“–Her kim, din kardeşinin bir ihtiyacını karşılamak için gayret eder ve o işi görürse, bu kendisi için on yıl itikâfta kalmaktan daha hayırlıdır. Hâlbuki bir kimse Allah rızâsı için bir gün itikâfa girse, Cenâb-ı Hak o kimse ile cehennem

arasında üç hendek yaratır ki, her bir hendeğin arası, doğu ile batı arası kadar uzaktır.”¹⁴⁷ (Beyhakî, Şuab, III, 424-425. Ayrıca bkz. Heysemî, VIII, 192)

F. GÜNAHLARDAN SAKINMAK

1. Allah Kulunu Günahlardan Kıskanır

۱۲۷. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

«إِنَّ اللَّهَ يَغَارُ وَغَيْرُهُ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ الْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ».

127. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ kıskanır. Allah’ın kıskanması, mü’min kulunun O’nun haram kıldığı şeyi işlemesi sebebiyledir.” (Buhârî, Nikâh, 107; Müslim, Tevbe, 36. Ayrıca bkz. Tirmizî, Radâ, 14/1168; Ahmed, II, 519, 536, 539)

۱۲۸. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَا أَحَدٌ أَغْيَرَ مِنَ اللَّهِ وَلِذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ».

128. Abdullah bin Mes’ûd (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“(Kulunu) Allah’tan daha çok kıskanan bir varlık yoktur. Bu sebeple O, çirkinliklerin açığına da gizlisini de haram kılmıştır...” (Müslim, Tevbe, 33, 32-35. Ayrıca bkz. Buhârî, Tefsîr, 6/7; Tevhîd, 15)

۱۲۹. عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ الرَّجُلَ لَيُحَرِّمُ الرِّزْقَ بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ وَلَا يَرُدُّ الْقَدَرَ إِلَّا الدُّعَاءُ وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبِرُّ».

129. Sevbân (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Kişi, işlediği günah sebebiyle rızkıdan mahrum kalır! Kaderi ancak dua geri çevirir. Ömrü de ancak iyilik ve hayırlar (birr) uzatır.” (Ahmed, V, 277, 280, 282; İbn-i Mâce, Mukaddime, 10; Fiten, 22; Hâkim, I, 670/1814)

¹⁴⁷ İtikâf hakkında tafsîlât için bkz. Mehmed Şener, “İtikâf” mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXIII, 457-459.

Açıklamalar:

Günah, ilâhî emir ve yasaklara muhâlif inanç, söz, fiil ve davranışlar, dinen suç sayılan işlerdir. Rasûlullah (s.a.v) günahı hadis-i şeriflerinde şöyle tarif eder:

“(Günah) kalbini tırmalayıp duran ve insanların bilmesini istemediğin şeydir.” (Müslim, Birr, 14, 15. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd, 52)

“Günah içini tırmalayan ve başkaları sana yap diye nice nice fetvâlar verse bile içinde şüphe ve tereddüt uyandıran şeydir.” (Ahmed, IV, 227-228; Dârimî, Büyû’, 2)

Dünyaya imtihan maksadıyla gönderilen insan, hem hayra hem de şerre istidatlı olarak yaratılmıştır. Onun yapısında bulunan kötülük meylinin kaynağı nefistir. Çünkü nefis, **“devamlı kötülüğü emreden (nefs-i emmâre)”**¹⁴⁸ ve kişiyi günaha sevk etmek için fısıltılar hâlinde devamlı telkinlerde bulunan¹⁴⁹ dâhilî bir düşmandır.

İnsanı günahlara sevkeden bir başka sâik de, onun ölümsüz bir dünya hayatını arzu etmesi ve âhireti pek düşünmemesidir.¹⁵⁰ Kendini bu zehirli duygulara kaptıran insan, âhireti unutarak pervasızca hareket eder ve hayvanî isteklerini tatmin edebilmek hırsıyla günahlara kolayca düşüverir.

Ayrıca insanın zayıf yaratılması,¹⁵¹ mal, mülk ve evlat sevgisiyle dolu olması da onu günahlara sürüklemektedir.¹⁵²

Günahın hâricî sebepleri de vardır. Dünya hayatının câzibesi,¹⁵³ kötü örneklerin bol miktarda mevcudiyeti¹⁵⁴ ve sırât-ı müstakîm üzerine oturup insanları Hak yolundan saptırmaya ahdetmiş olan şeytanın aldatması¹⁵⁵ bunlardandır.

İnsan bütün bunlarla mücâdele edebilmek için nefsini tezkiye ve kalbini tasfiye ameliyesi ile meşgul olmalıdır. Bu sâyede, Allah’tan gâfil olmadan zikir üzere bir hayat yaşamayı öğrenmelidir. Zira bütün günahlar, insan Allah’ı unuttuğu zaman devreye girmeye başlar.

Günahları terk ederek onlardan uzaklaşmak, ilâhî emirleri yapmaktan **daha** önce gelir. Kalp evvelâ günahlardan temizlenmeli, daha sonra farzları yaparak

¹⁴⁸ Yûsuf 12/53.

¹⁴⁹ Kâf 50/16; Necm 53/23.

¹⁵⁰ Bakara 2/95-96.

¹⁵¹ Nisâ 4/28.

¹⁵² Bakara 2/155; Âl-i İmrân 3/14.

¹⁵³ Âl-i İmrân 3/14, 185; Yûnus 10/23; Ra’d 13/26.

¹⁵⁴ En’âm 6/116; Furkân 25/27-29.

¹⁵⁵ A’râf 7/14-18; Hicr 15/36-42.

nûrla doldurulup tezyîn edilmelidir. Çünkü günahlar ve haramlar, dinî duyguları helâk eden zehirler mesâbesindedir. Fakat zâhiren bal gibi görünüp insanlara tatlı gelir. Onlara aldanan insanlar da nihâyetinde mânevî hayatlarını perişân ederler.

Şunu unutmamalıdır ki, her nimet bir külfeti gerekli kılar. Cennet ve Cemâlullah'ı isteyen mü'minler de, nefse tatlı gelen günahlara düşmemek için birtakım külfet ve meşakatlere katlanmak mecbûriyetindedir. Bu hâl, ilâhî imtihanın bir sırrıdır.

Cenâb-ı Hak kullarını çok sevdiği için dâimâ onların hayrını istemekte ve her zaman onlara rahmetiyle muâmele etmektedir. Dolayısıyla Allah, kullarının günah işleyerek imtihanı kaybetmesini ve Yüce Zâtından uzaklaşmasını asla istemez/bundan hoşnut olmaz. **Birinci hadisimizde** beyan edildiği üzere, kullarını günahattan kıskanır. O yüce kudret, onların nefse, şeytana ve neticede günahlara kapılarak sırat-ı müstakîmden ayrılmasını ve cennetin yolunu şaşırmasını hiç istemez. Kullarının devamlı kendisine doğru gelerek mânen yükselmesini ve cennetinden istifâde etmesini arzu eder. Onlara, Yüce Zâtını hiçbir zaman unutmayıp dâimî berâberlik şuuruna ermelerini tavsiye eder. Çünkü insanların bütün kazancı buradadır.

Hadis-i şerifte geçen ve “kıskançlık” diye tercüme ettiğimiz “gayret” kelimesi, Allah'a nisbet edilince, kulunun haram ve gayr-i meşrû söz ve fiiller yapmasına, dalâlet ve şekâvete düşmesine rızâ göstermemesi, ona merhamet ederek doğruluk, hidayet ve saadet üzere olmasını ve Yüce Zâtına yaklaşmasını arzu etmesi mânâlarına gelir. Yoksa, insanlarda olduğu gibi âni ve ölçüsüz tepkilerle kendisini gösteren bir gayret ve kıskançlık Allah hakkında düşünülemez.

Cenâb-ı Hak kulunun kötü duruma düşmesine rızâ göstermeyeceğini şöyle beyan buyurur:

“Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz Allah, size muhtaç değildir. Bununla beraber O, kullarının küfrüne râzî olmaz.” (Zümer 39/7)

Aslında kıskançlık, karı-kocanın muhabbet ve koruma hisleriyle birbirlerini başkalarından sakınmalarını, kırgınlık gösterip sitemde bulunmalarını ifade eder. Cenâb-ı Hak da, kullarını korumak ister ve onların kendisinden uzaklaşmalarından hoşlanmaz. Bu sebeple günahları yasaklar ve günaha kapılan kullarını, bu musîbetten kurtarıp temizlemek için, bazı belâ ve musîbetlerle tedip eder. İşte böyle durumlarda “Gayretullah'a veya gayret-i ilâhiyeye dokundu” denir.

Yüce Rabbimiz, insanların mânevî olarak alçalıp, âhirette perişân olmasına rızâ göstermez. Günahlar ise melekî hisleri hayvânî arzulara teslîm ederek, rûhun mükemmele doğru gelişimine mânî olur ve onu en aşağı seviyeye (esfel-i sâfilîne) doğru sürükler. Netîcede kalbin kararıp sâfiyetini kaybetmesine sebep olur. Bu da

en güzel kıvamda ve mükerrer olarak yaratılan insanın tükenişini ifade eder. Dolayısıyla kalbin sâfiyet ve berraklığını muhâfaza için, günah ve mâsiyetlerin menfî telkinlerinden son derece sakınmak îcâb eder.

Cenâb-ı Hak kullarını günahattan uzak tutmak için her türlü kolaylığı sağlamıştır. Şu hadis-i şerif Rabbimizin ne kadar merhametli olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir:

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Allah Teâlâ Hazretleri meleklerine şöyle emreder:

«Kulum kötü bir amel yapmak isterse, onu yapmadıkça yazmayın! Yapınca, onu aleyhine bir günah olarak yazın! Eğer benim rızâmı düşünerek terk ederse bunu onun lehine bir sevap yazın! Kulum iyi bir iş yapmayı arzu ederse, yapmasa bile ona bir sevap yazın! Eğer onu yaparsa, en az on misli olmak üzere yediyüz misline kadar ona sevap yazın!” (Buhârî, Tevhîd, 35; Müslim, Îmân, 203, 205)

Bunun yanında Cenâb-ı Hak, kullarını affetmek için sayısız fırsat kapıları aralayarak, onları her fırsatta günahlardan arındırmayı murâd etmektedir.

İkinci hadisimizde, Allah’tan daha çok kıskanan kimse bulunmadığı, bu sebeple de Allah’ın çirkinliklerin açığını da gizlisini de yasakladığı ifade edilmektedir.

Bu durum, kullarına Allah’tan daha çok şefkât ve merhamet gösteren kimse bulunmadığını gösterir. Her şeyi en iyi bilen Rabbimiz, günahların kulları için ne kadar zararlı olduğunu da en iyi şekilde bildiğinden, açık gizli bütün günahları yasaklamıştır. Günahların işlenmesine Cenâb-ı Hak kadar kızan ve bunu O’nun kadar çok yasaklayan kimse olamaz. O hâlde, Allah’ın günahkâr kuluna vereceği ağır cezayı yadırgamamak îcâb eder. Yüce Rabbimiz bu cezalarla kullarını korkutup, onları günahların zararından muhâfaza etmeyi murâd etmektedir.

Allah Teâlâ, kullarını günah ve çirkinliklerden muhâfaza etmek için peygamberler ve kitaplar göndermiş, emir ve yasaklarını önceden bildirmiştir. Koyduğu sınırlara riâyet edilmemesi hâlinde gazaplanacağını da daha önceden haber vermiştir. Bütün bunlar onun kullarını günahlardan korumayı murâd etmesinden kaynaklanmaktadır.

Cenâb-ı Hak, günahlar karşısında kulunu her varlıktan daha çok kıskanmakla birlikte, buna karşı muâmelesini dâimâ hikmetle, adâletle ve en güzel şekilde yapar. Zulme ve haksızlığa asla meydan vermez. Hadisimizle alâkalı şu ri-vâyet, konuya biraz daha açıklık getirmektedir:

Sa’d bin Ubâde (r.a) bir gün Peygamber Efendimiz’in huzurunda:

“Eğer hanımımın yanında yabancı bir erkek görecekt olursam, onu kılıcımın keskin tarafıyla vurup öldürürüm” demişti.

Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v), çevresindekilere:

“Siz, Sa’d’ın bu gayret ve hamiyetine şaşıyor musunuz?! Ben Sa’d’dan daha kıskancım. Allah Teâlâ da benden daha kıskançtır” buyurdu. (Buhârî, Nikâh, 36, 107)

Bir yasağın çiğnenmesine karşı Hz. Peygamber ve Allah Teâlâ’nın hoşnutsuzluğu, elbette eşlerin birbirlerini kıskanmasından çok daha fazladır. Buna rağmen Cenâb-ı Hak, aceleyle karar verilmesini ve fevrî davranışlar sergilenmesini yasaklamıştır. Günahlar karşısında takınılacak tavrı sağlam kâide ve esaslara bağlamıştır. Dolayısıyla herkesin kendi kendine karar verip günahkârları cezalandırmaya kalkması doğru değildir. Allah’ın emir ve hükümlerinde pek çok hikmetler bulunduğunu bilerek bu emirlere tâbî olmak îcâb etmektedir.

İkinci hadisimizde geçen “Fevâhiş” kelimesi, gerek söz ve gerekse fiille icra edilen her çeşit çirkin iştir. Allah’ın haram kıldığı bütün çirkinlikler bu kelimenin sınırlarına dâhildir.

Hadis-i şerifteki, “Kötülüklerin açığını da gizlisini de haram kılmıştır” ifadesi şu âyet-i kerimelere telmihte bulunmaktadır:

“De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin! Sizin de onların da rızkını biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah’ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah’ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız.” (En’âm 6/151)

Yüce Rabbimiz burada, “Kötülüklerin açığını da gizlisini de yapmayın” yerine “Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın” buyuruyor. Yani bırakın yapmayı, yanına bile yaklaşmayın, demek istiyor. Bu da, Allah Teâlâ’nın kullarını haramlardan ne derece kıskandığını açıkça ortaya koyan nüktelerden biridir.

Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerim’de helâl, hoş ve temiz şeylerden istifade etmeyi kullarına serbest bırakmış ve bunları yasaklamak isteyenleri azarlamıştır. Sonra da, kendisinin insanların faydasına olan şeyleri yasaklamayıp sadece zararlı şeyleri haram kıldığına işaret ederek şöyle buyurmuştur:

“De ki: Rabbim açığıyla, gizlisiyle tüm çirkinlik ve hayâsızlıkları, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmedığı bir şeyi Allah’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.” (A’râf 7/33)

Cenâb-ı Hak, kullarını günahlardan şiddetle kıskanmasına rağmen onları hemen cezalandırmaz. Tевbe ederek istikâmet kazanmaları için mühlet verir. Buna aldanarak günahlara iyice dalmak ise, büyük bir ahmaklık ve hüsrân sebebidir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Allah, insanları kazandıkları (günahlar) yüzünden hemen yakalayır-verseydi, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir süreye kadar tehir ediyor. Vakitleri gelince (gereğini yapar). Şüphe yok ki Allah kullarını görmektedir.” (Fâtır 35/45)

Ancak Cenâb-ı Hak, günahkârların gafletten uyanarak kendilerine gelmesi veya âhiretteki cezalarının hafiflemesi için dünyada muhtelif musîbetler de verebilir.¹⁵⁶ Bunlar herkes için aynı olmayıp, farklı farklı îkazlar hâlinde gelebilir. Mesele bunlardan biri rızkın azaltılmasıdır.

Üçüncü hadisimizde Rasûlullah (s.a.v), kişinin günahları sebebiyle, bazı rızıklardan mahrûm bırakılacağını haber vermektedir.¹⁵⁷ Takdir edilen rızık kendisine ulaşsa bile, günahı sebebiyle bir yolla elinden çıkar ve ondan istifâde edemez. Nitekim Kalem Sûresi’nde anlatılan bahçe sahipleri, fakirlerin hakkını vermeden gizlice mahsulleri toplamak istediklerinde, bahçeleri büyük bir âfete mâruz kalmış ve simsiyah kesilivermişti. Cenâb-ı Hak bu hâdiseyi bizlere ibret olması için uzun uzun anlattıktan sonra¹⁵⁸ sözü şöyle bitirir:

“İşte azap böyledir. Âhiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bil-selerdi!” (Kalem 68/33)

Günahların, îkaz mahiyetindeki âcil cezasını gösteren bir hâdiseyi Hz. Ali (r.a) şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v) zamanında Medine sokaklarından birinde yürümekte olan bir adam, yine yolda yürümekte olan bir kadına baktı. Şeytan her ikisine de vesvese verip, birbirlerine beğenen bir nazarla baktıklarını düşündürdü. Onlar böyle birbirlerine bakarken adamın karşısına âniden bir duvar çıkıverdi. Adam duvara çarptı ve burnu yarılıp kanamaya başladı. O anda nasıl bir suç işlediğinin farkına varan adam:

¹⁵⁶ Bkz. İbn-i Mâce, Fiten, 22; Hâkim, IV, 583/8623.

¹⁵⁷ Üçüncü hadisin devamında, iyiliklerin ömrü artıracığı da bildirilmektedir. Hadis âlimleri iyiliklerin başına, akraba ile güzel münâsebetleri devam ettirmeyi koyarlar. **Ömrün uzamasından** kastın da, hayırlı ve sâlih amellerle bereketlenmesi olduğunu söylerler. Hayır ve iyilik eden kişi, kısa bile olsa ömründen bol bol istifâde eder. Tabîî bu bereketlenme ve mânevî istifâde, ebedî âlemin selâmeti için son derece ehemmiyet arz etmektedir. Bunun yanında meleğin bildiği muallak kaderin değişerek insan ömrünün gerçekten uzadığını kabul edenler de vardır. Çünkü Allah Levh-i Mahfûz’dan dilediğini siler, dilediğini olduğu gibi bırakır. (Ra’d 13/38) **Duanın kaderi geri çevirmesi** de aynı şekilde anlaşılmıştır. Dua etmek belâların uzaklaştırılmasına ve ilâhî rahmetin celbedilmesine sebeptir. Bu da kader cümlesindendir. (Bkz. Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn-i Mâce Tercemesi ve Şerhi*, I, 159-160)

¹⁵⁸ Kalem 68/17-33.

“–Vallâhi Peygamber Efendimiz’e gidip ne olduğunu anlatmadan bu yaranın çaresine bakmayacağım ve kanı da silmeyeceğim” dedi.

Peygamber Efendimiz’e gelerek olup bitenleri anlattı.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–İşte bu, işlediğin günahın cezasıdır” buyurdu.

Bu hâdisi üzerine Allah Teâlâ şu âyet-i kerimeyi indirdi:

“(Rasûlüm!) Mü’min erkeklere söyle, gözlerini (haramdan) sakınsınlar ve ırzlarını muhâfaza etsinler. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yaptığı her şeyden haberdardır.” (Nûr 24/30) (Alûsî, XVIII, 138)

Dolayısıyla günahlardan tam bir hassâsiyetle sakınmak ve Allah’a ilticâ etmek zarûrîdir. Rasûlullah (s.a.v) bu hususta ümmetine örnek olarak Cenâb-ı Hak’a şöyle niyazda bulunmuştur:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ
وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالْفُورَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ بِعَوْنِكَ مِنَ النَّارِ

“Allah’ım! Senin rahmetini kazandıracak, mağfiretini sağlayacak işler yapmayı, her türlü günden selâmette kalmayı, bütün hayır, iyilik ve taatleri işlemeyi, cennete kavuşup yardımınla cehennemden kurtulmayı nasip etmeni niyâz ediyorum!” (Hâkim, I, 706/1925. Ayrıca bkz. Tirmizî, Vitr, 17/479; İbn-i Mâce, İkâme, 189)

2. Büyük Günahlar

a. Şirk Koşmak ve Ana Babaya İtaatsizlik

۱۳۰. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَلَا أُتَبِّحُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكِبَائِرِ؟» -ثَلَاثًا- قَالُوا:

«بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ» قَالَ:

«الْإِشْرَاكَ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ» وَجَلَسَ وَكَانَ مُتَكِنًا فَقَالَ:

«أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ» قَالَ فَمَا زَالَ يُكْرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا: «لَيْتَهُ سَكَتَ».

130. Ebû Bekre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v):

“–Büyük günahların en ağırını size haber vereyim mi?” diye üç defa sor-du.

Ashâb-ı kirâm:

“–Evet, yâ Rasûlallah!” dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Allah’a şirk koştuk, ana babaya itaatsizlik etmek” buyurduktan sonra, yaslandığı yerden doğrulup oturdu ve:

“–İyi dinleyin, bir de yalan söylemek” buyurdu.

Bu sözü o kadar tekrar etti ki, (daha fazla üzülmesini istemediğimiz için) “keşke sussa” diye arzu ettik. (Buhârî, Şehâdât, 10; Edeb, 6; İsti’zân, 35; İstîtâbe, 1; Müslim, İmân, 143. Ayrıca bkz. Tirmizî, Şehâdât, 3; Birr, 4; Tefsîr, 4/5)

۱۳۱. عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَوْفُ عَلَى أُمَّتِي الْإِشْرَاقُ بِاللَّهِ أَمَا إِنِّي لَسْتُ أَقُولُ يَعْبُدُونَ شَمْسًا وَلَا قَمَرًا وَلَا وَثَنًا وَلَكِنْ أَعْمَالًا لِغَيْرِ اللَّهِ وَشَهْوَةً خَفِيَّةً».

131. Şeddâd bin Evs Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey Allah’a şirk koşturmadır. Bu sözümle onların aya, güneşe veya puta tapmalarını kastetmiyorum. Beni korkutan şey, Allah’tan başkası için yaptıkları amelleri ve gizli arzularıdır (gösteriş duygularıdır).” (İbn-i Mâce, Zühed, 21)

۱۳۲. عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمِّهَاتِ وَمَنْعَ وَهَاتِ وَوَادَ الْبَنَاتِ وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ».

132. Muğîre bin Şu’be (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah size ana babaya itaatsizlik etmeyi, verilmesi gerekeni vermeyip almaya hakkı olmayan şeyi istemeyi ve kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi

haram kılmıştır. Dedi kodu yapmayı, çok soru sormayı ve malı israf etmeyi de çirkin görmüştür.” (Buhârî, Edeb, 6; İstikrâz, 19; Zekât, 53; Müslim, Akdiye, 10-14)

۱۳۳. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«رَضِيَ الرَّبُّ فِي رِضَى الْوَالِدِ وَسَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ».

133. Abdullah bin Amr Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ’nın rızâsı, anne ve babayı hoşnut ederek kazanılır. Allah Teâlâ’nın gazabı da, anne ve babayı öfkeliendirmek sûretiyle celbedilir.” (Tirmizî, Birr, 3/1899; Hâkim, IV, 168/7249)

۱۳۴. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«رَغِمَ أَنْفٌ ثُمَّ رَغِمَ أَنْفٌ ثُمَّ رَغِمَ أَنْفٌ» قِيلَ:

«مَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟» قَالَ:

«مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ أَحَدَهُمَا أَوْ كِلَيْهِمَا فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ».

134. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v):

“–Burnu yere sürtülsün, burnu yere sürtülsün, burnu yere sürtülsün!” buyurmuştu.

“–Kimin yâ Rasûlallah?” diye soruldu.

Efendimiz (s.a.v) şöyle cevap verdi:

“–Anne ve babasına veya onlardan sadece birine yaşlılık günlerinde yetişip de cennete giremeyen kimsenin!..” (Müslim, Birr, 9, 10)

Açıklamalar:

Hakikatte Allah’ın yasakladığı büyük küçük her türlü günahattan uzaklaşmak îcâb eder. Çünkü bir işin ne olduğundan ziyâde niçin ve kime karşı yapıldığı ehemmiyet arzeder. O hâlde Allah’a karşı bilerek işlenen en küçük cürüm bile mü’minler için âr edilmesi gereken yüz kızartıcı bir hatâdır. Ancak beşer îcâbı ko-

laylıkla düşülen hatâlar ve zararı fazla ağır olmayan cürümler dikkate alınarak günahları büyük ve küçük diye ikiye ayırmak mümkündür.

Büyük günahlar; Kur’ân’da veya hadis-i şeriflerde kendilerine ağır tehdit ve lânet yöneltilen, ceza verileceği bildirilen, işleyene fâsık denilen, kabirde ve âhirette ağır bir şekilde azabı gerekli kılan suçlardır. Yine Allah’ın lânet ettiği, rahmetinden uzak tuttuğu ve sonu helâk olan işlerin haram veya büyük günah olduğu âşikârdır.

Büyük günahlar insan için çok ciddî tehlikeler ihtivâ eder. Hatta mâsiyetlerin ve büyük günahların yaygınlaşması ve bunlara mânî olunmaması hâlinde, insanların topyekün helâk edilmeleri bile söz konusudur.

Büyük günahlardan sakınmayan kimseler, Cenâb-ı Hak’ın gazabını celbederek küçük günahların da cezasını çekmeye müstahak olur ve yaptıkları hayırlı işlerden fazla istifâde edemezler. Nitekim önceki konularda, bir takım hayır ve ibadetlerin küçük günahlara keffâret olduğunu görmüştük. Ancak bu durum umûmiyetle “büyük günahlardan uzak kalma” şartına bağlanmıştır.¹⁵⁹

Yani kul büyük günahlardan uzak durursa, ancak o zaman yaptığı ameller küçük günahlarına keffâret olur. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi şerefli bir yere yerleştiririz.” (Nisâ 4/31. Ayrıca bkz. Necm 53/32)

Konunun ehemmiyetine binâen Rasûlullah (s.a.v), **birinci hadisimizde** büyük günahlardan bahsetmeden evvel dikkat çekici bir üslup kullanmış, “*Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?*” diye üç defa sormuştur. Daha sonra da Allah’a şirk koşmayı, anne babaya itaatsizlik etmeyi ve yalan söylemeyi saymıştır.

Büyük günahların en büyüğü Allah’ı tanımamak, zatında, sıfatlarında ve fiillerinde O’na ortak koşmaktır. Buna “*Ekberu’l-Kebâir*” denir. Cenâb-ı Hak şirk, “**en büyük zulüm ve haksızlık**”¹⁶⁰, “**büyük bir günah ile iftirâ etmek**”¹⁶¹ şeklinde tavsîf etmiştir. Çünkü şirk hakikat karşısında son derece yanlış bir tavrıdır. İnsan şirke saplanmakla kendisine zulmetmiş ve Allah’ın hakkını teslim etmeyerek büyük bir haksızlık yapmış olur. Bunun sonu derin bir sapıklığa düşmektir.¹⁶²

¹⁵⁹ Meselâ bkz. Buhârî, Hac, 4; Muhsar, 9, 10; Müslim, Tahâret, 14, 16; Hac, 438; Tirmizî, Mevâkîf, 46; Hac, 2; Nesâî, Hac, 4; İbn-i Mâce, İkâmet, 79; Menâsık, 3.

¹⁶⁰ Lokmân 31/13.

¹⁶¹ Nisâ 4/48.

¹⁶² Nisâ 4/116.

Şirk, bütün kâinâtı ve bizi vâir eden Allah’a karşı büyük bir saygısızlık ve edepsizliktir. Nitekim Abdullah bin Mes’ûd (r.a), Peygamber Efendimiz’e:

“–Allah katında en büyük günah **hangisidir?**” diye sorduğunda, Allah Rasûlü (s.a.v):

“–*Seni yaratmış olduğu hâlde Allah’a şirk koştur*” buyurmuştur. (Müslim, İmân, 141)

Dikkat edilirse, ikinci büyük günah olarak zikredilen anne-babaya itaatsizlikte de aynı şey söz konusudur. Zira Allah onları insanın dünyaya gelerek bir varlık kazanmasına sebep kılmıştır. Anne-baba, çocuklarını büyütüp kendi kendini idâre eder vaziyete getirinceye kadar her türlü fedâkârlığı seve seve yapmışlardır. O hâlde varlığımızı borçlu olduğumuz Allah’a ve buna vâsıta olan anne-babamıza haklarını teslim etmemiz îcâb eder.

Şirk koşturmak Allah’a hiçbir zarar vermez. Şirkin bütün zararı insanadır. Cenâb-ı Hak, kulunu günah ve yanlışlıklardan kışkırdığı için, şirki bu derece şiddetle yasaklamaktadır.

Cenâb-ı Hak şirkin ne kadar ağır bir günah olduğunu ve insana ne büyük zararlar verdiğini şöyle tasvîr eder:

“Allah’a ortak koşturmayan hâlis muvahhitlerden olun! Kim Allah’a ortak koştursa, gökten düşüp parçalanarak kuşlar tarafından kapışılmış, yahut rüzgâr tarafından uzak bir yere sürüklenip atılmış (bir nesne) gibi olur.” (Hacc 22/31)

Allah’a iman etmek, insanı yüceltip, mânen sonsuzluğa kanat açtırırken, şirk koşturmak onu göklerden yere fırlatıp paramparça olmasına yol açmaktadır. İşte böylesine helâk edici bir günah olan şirk, insanın kalbini paramparça edip uçurumlara ve her türlü tehlikenin bulunduğu ücrâ köşelere sürükler. Zira şirke düştüğünde, nefsin hevâ ve heveslerinden her biri onu bir tarafa çeker, bir helâk rüzgârı olan şeytan da onu cehennem vâdilerinin en uzak köşelerine atar. Bu gönül parçalanmışlığı, maddî bedeninin parçalanmasından kat be kat daha kötüdür. Bu sebeple Allah Rasûlü (s.a.v):

“*Param parça edilsen, ateşlerde yakılsan bile, sakın hiçbir şeyi Allah’a şirk koşturma!*” buyurmaktadır. (İbn-i Mâce, Fiten, 23)

Şirk ehlinin gönlünde bir karar ve huzur yoktur. Kimi ve neyi memnûn edeceğini bir türlü bilemez. Onun bu şaşkın hâli, âyet-i kerimede ne güzel tasvîr edilir:

“Allah, çekişip duran birçok ortakların sahip olduğu bir adam ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir? Hamd Allah’a mahsustur. Fakat onların çoğu bilmezler.” (Zümer 39/29)

Bir hizmetçi ve bir de öfkeyle birbirleriyle çekişip duran bazı ortaklar düşünün!.. Ortakların her biri, o hizmetçiyi kendi emrinde kullanmak istiyor ve diğerlerine itaat ettiğinde ona kızıyor. Bu durumdaki bir insan ne yapacağını şaşırır, birisini memnûn etmek isterken diğerlerini öfkeliendirir, birinin emrini yapmayı düşünürken diğerleri farklı farklı emirler verir. Neticede bu hizmetçi hepsinin nazarında kötü olur ve hayatı bitmeyen rahatsızlık ve yorgunluklar içinde geçer.

Bir de, yalnızca bir kişiye bağlı, selamet içinde olan bir hizmetçi vardır. Tek olan efendisini her defasında memnûn eder ve mükâfâtlar alır. Efendisi de onun her türlü işine ve ihtiyaçlarına destek olur ve arzularını yerine getirir. Bu ikisinin hâli hiç bir olur mu?

Müşriklerin durumu, dünyada böyle rezil ve perişan olduğu gibi âhirette de son derece korkutucudur. Allah Teâlâ, diğer günahlardan dilediğini affettiği hâlde, kendisine şirk koşan kimseleri kesinlikle affetmez. (Nisâ 4/48, 116)

Onlar, ebedî hayatı kaybeden insanlardır. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Kitâb ehlinden ve Allah’a şirk koşanlardan kâfir olanlar, içinde ebediyyen kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte halkın en şerlileri onlardır.” (Beyyine 98/6)

Her peygamber mutlaka şirkin hakikatini açıklamıştır. Sebeplere aldanmayıp, Müsebbibü'l-esbâbı yani sebeplerin sebebi olan Allah'ı görmeleri için ümmetlerini îkaz etmişlerdir. Peygamberlerin açıkladığı şirk sayılan bazı davranışları şöyle sıralayabiliriz:

- Allah'tan başkasına secde etmek,¹⁶³
- İhtiyaçları Allah'tan başkasına arzetmek, yalnız Allah'tan beklenmesi gereken sonuçları, O'ndan başka güç ve kişilerden beklemek,
- Bazı varlıklara -hâşa- “Allah'ın kızları”, “Allah'ın oğulları” gibi isimler vermek,
- Helal ve haramlar koyan idarecileri rab edinmek. Çünkü insanlara bir şeyi yasaklama veya serbet bırakma salâhiyeti sadece Allah'a mahsûstur.
- Allah'tan başkasının adına kurban kesmek,

¹⁶³ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

“Gece ve gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir. Eğer Allah'a kulluk etmek istiyorsanız, güneşe de aya da secde etmeyin. Onları yaratan Allah'a secde edin!” (Fussilet 41/37)

- Allah’tan başkasının adına yemin etmek,
- Şirk koşulan şeylere mahsus olan yerleri ziyaret etmek,
- Çocuklara şirki hatırlatan isimler vermek...¹⁶⁴

İkinci hadisimizde “gizli şirk” olarak bilinen riyâ, gösteriş ve Allah’tan başkası için bazı işler yapmanın büyük tehlikesine dikkat çekilmektedir. Allah rızâsı için yapılması gereken bir şeyi, insanların görmesi, medhetmesi ve bir takım menfaatler elde etmek için yapmak, Peygamber Efendimiz’in, ümmeti adına en çok korktuğu bir durumdur. Çünkü böyle davranmak büyük günahlardandır ve gizli olduğu için ona düşmek de gayet kolaydır. Büyük şirk ise âşikârdır. Allah Rasûlü (s.a.v) onu bütün yönleriyle açıklayıp ümmetine anlatmıştır. Artık bundan sonra selîm akıl sahibi bir mü’minin, ay ve güneş gibi mahlûkâta tapması mümkün değildir. Ancak nefsin gizli arzuları ve riyâ böyle değildir, onlara karşı dâimâ uyanık bulunmak îcâb eder. Meselâ Allah Rasûlü (s.a.v), kişinin, kendisini görenler sebebiyle namazı daha güzel kılmaya çalışmasını, gizli şirkin bir tezâhürü kabul etmiştir. (İbn-i Mâce, Zühd, 21)

Gizli şirkin âkıbeti sürpriz bir hüsrândır. Kişi gösterişle yaptığı ibadetlerden aynı zamanda mânevî kazanç da beklerken, âhirette ilâhî ceza ile karşılaşacak ve elinin boş kaldığını görecektir.

Bir gün Peygamber Efendimiz:

“–Sizin için en çok korktuğum şey, küçük şirktir” buyurmuştu.

Yanındakiler:

“–Küçük şirk nedir ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular.

Rasûlullah (s.a.v) şu cevabı verdi:

“–Riyâ, yani gösteriştir. Kıyâmet günü insanlar amellerinin karşılığını alırken Allah Teâlâ riyâ ehline:

“–Dünyadayken kendilerine mürâîlik yaptığınız/amellerinizi göstermek istediğiniz kimselere gidin! Bakın bakalım onların yanında herhangi bir karşılık bulabilecek misiniz?» buyurur.” (Ahmed, V, 428, 429)

¹⁶⁴ Bkz. Şâh Veliyyullâh ed-Dihlevî, *Huccetullâhi’l-bâliğa*, I, 183-188.

Birinci hadisimizde, şirk ve anne-babaya itaatsizlikten sonra, büyük günah olarak, yalan zikredilmiştir. Yalan konusunu bir sonraki başlıkta ele alacağız. Şimdilik şu kadarını ifade edelim; Efendimiz (s.a.v), yalanın ne kadar büyük bir günah olduğunu göstermek için konuşurken yaslandığı yerden doğrulmuş, “iyi dinleyin, bir de yalan söylemek” buyurmuş ve bu sözü o kadar tekrarlamış ki, onu canlarından çok seven ashâb-ı kirâm, daha fazla yorulmasını istemedikleri için susmasını arzu etmişler.

Öyleyse müslüman, ibadetlerini ve hayırlarını ihlâs ve samîmiyetle yapmalı, rızâ-yı ilâhî hâricindeki riyâ, gösteriş ve benzeri menfaat duygularından şiddetle sakınmalıdır.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Her kim Rabbine kavuşmayı umuyor, buna inanıyorsa, sâlih ameller işlesin ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.” (Kehf 18/110)

Üçüncü hadisimizde, Allah Teâlâ’nın anne-babaya itaatsizlik etmeyi ve onlardan alâkayı kesmeyi yasakladığı haber verilmektedir. Her ne kadar hadis metninde sadece “*annelere*” ifadesi geçse de burada annelerle birlikte babaların da kastedildiği âşikârdır. Bilhassa annenin vurgulanması ise onların merhametli, yumuşak ve zayıf olmaları sebebiyle babalara göre daha fazla mağdûr edilmeleridir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), kıyâmet günü Allah Teâlâ’nın, ana ve babasına itaatsizlik eden kimselerin yüzlerine bakmayacağını haber vermektedir. (Nesâî, Zekât, 69/2560)

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Allah’a ibadet edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolcuya ve ellerinizin altında bulunanlara (köle, cârîye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın...” (Nisâ 4/36)

Âyet-i kerimede Yüce Rabbimiz şirki yasakladıktan hemen sonra anne babaya iyiliği emretmektedir. Bu durum, anne babaya iyiliğin ehemmiyetini ortaya koymakla birlikte onlara itaatsizliğin de ne kadar büyük bir günah olduğunu göstermeye kâfîdir.¹⁶⁵

Bu sebeple Allah’ı râzı edebilmenin yolu anne babayı râzı etmekten geçer. Anne babayı kızdırmak ise Allah’ın gazabına uğramak demektir.

¹⁶⁵ **Üçüncü hadisimizin** devamında Yüce Rabbimiz, kişinin elindeki malı Allah rızâsı için yoksullara vermediği gibi bir de başkalarına el açmasını, borcunu vermeyip, başkalarından borç istemesini, cimrilik yapmasını ve ihtiyacı olmadığı hâlde dilenmesini, hâsılı vazifelerini yapmayıp, hakkı olmayan şeyleri istemesini yasaklamaktadır.

Bundan sonra da kız çocuklarını diri diri toprağa gömmenin haram kılındığı bildirilmektedir. Tefsir âlimleri, Kur’ân’daki en korkutucu âyetin:

“Diri diri toprağa gömülen kıza, hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda!” (Tekvîr 81/8-9) âyeti olduğunu söylerler. Bu cinâyet, câhiliye devrinin en kötü âdetlerinden biriydi. O zamanlar anne babalar çok ağır bir cürüm işlemiş olmakla birlikte, çocuk yaşta öldükleri için yavrucakların ebedî hayatı kurtuluyordu. Günümüzde ise aynı cinâyet, nesillerin mânen bataklığa gömülmesi şeklinde işlenerek, anne-babalara mâsum ve günahsız olarak tevdi edilen bu ilâhî emânetler, amansız felâketlere sürüklenip iki dünyaları da harâb edilmektedir. Dolayısıyla evlâtlarımıza güzel bir dînî terbiye vermek sûretiyle ruhlarını diriltip iki cihanda da saadete nâil olmalarını sağlamak, hepimizin Allah’a karşı kulluk borcudur.

Hadisimizin ikinci kısmında ise Rabbimizin; dedi kodu, çok soru sormak ve malı İslâm’ın uygun görmediği şekilde harcayarak zâyî etmek gibi davranışlardan hoşlanmadığı bildirilmektedir.

Bir kişi Peygamber Efendimiz'e gelip:

“–Yâ Rasûlallah! Anne babanın çocukları üzerindeki hakkı nedir?” diye sormuştu.

Rasûlullah (s.a.v):

“–*Onlar senin ya cennetin ya da cehennemindir*” buyurdu. (İbn Mâce, Edeb, 1/3662)

Yani anne baba insana takdim edilmiş iki büyük fırsattır. Bir müslüman onları memnûn ederek cennete girmeyi kendi hesâbına kolaylaştırabilir. Böyle yapmaz da anne babasını überse, bu sefer de cennetin yollarını kendisine zorlaştırmış olur. Zira Cenâb-ı Hak cenneti onların ayakları altına sermiştir.

Hız. Âişe vâlidemiz, annesine güzel hizmet ederek cennete nâil olan bir sahâbînin güzel hâlini şöyle anlatır:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“*Uyumuştum, kendimi cennette gördüm. Bir kimsenin sesini işittim, Kur'ân okuyordu.*

«–*Bu kimdir?*» diye sordum.

«–*Bu Hârîse bin Nu'mân'dır*» dediler.”

Bunu anlatan Allah Rasûlü (s.a.v) sözlerine şöyle devam etti:

“–*İyilik işte böyle olur, iyilik işte böyle olur!*”

Rivâyetin sonunda, Hârîse'nin bu mertebeye, annesine yaptığı güzel muâmele sebebiyle yükseldiği beyan edilerek:

“O, annesine karşı en iyi davranan bir sahâbî idi” denir. (Ahmed, VI, 151-152; Hâkim, IV, 167)

Anne babasına iyilik edenlere Fahr-i Kâinât Efendimiz şöyle dua etmiştir:

“*Ana babasına iyilik edene ne mutlu! Allah Teâlâ onun ömrünü ziyâdeleştirsin!*” (Heysemî, VIII, 137)

Anne-babaya her zaman için iyilik etmekle birlikte, bilhassa yaşlılık hâllerinde onların hizmetine koşmak daha mühim bir vazifedir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Rabbin, yalnız kendisine ibadet etmenizi ve ana babaya iyilikte bulunmayı emretmiştir. Eğer ikisinden biri veya her ikisi, senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa, onlara karşı «öf» bile deme, onları azarlama! İkisine de hep tatlı söz söyle. Onlara rahmet ve alçak gönüllülük kanatlarını ger ve:

«Rabbim! Küçükken beni (merhametle) yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet eyle !» de!” (İsrâ 17/23-24)

Çünkü insanın, yaşlılık gibi en zayıf ânında iyiliğe, yardıma ve hizmete daha çok ihtiyacı vardır. Bunu da evlâdından daha iyi yapabilecek bir kimse yoktur. Cenâb-ı Hakk’ın kendilerine ihsân ettiği bu fırsatı değerlendiren evlatlar, cenneti kolayca kazanabilirler. Rasûlullah (s.a.v), anne-babasına yaşlılık günlerinde yetişip de onlara hizmet ve iyilikte bulunmayı ihmâl ederek cenneti kazanma fırsatını kaybeden kimseleri ağır bir dille îkaz etmiştir.

Anne-babaya itaatin bir tek istisnâsı vardır: Evlât, anne-babasına sadece Allah’a şirk koşmayı emrettikleri takdirde itaat etmez. Ancak yine de onlarla dünyada iyi geçinmeye ve kendilerine iyilikte bulunmaya devam eder. (Lokmân 31/14, 15; Ankebût 29/8)

b. Adam Öldürmek ve İntihar Etmek

۱۳۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْكِبَائِرِ قَالَ:

«الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ».

135. Enes (r.a) der ki: Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz’e büyük günahlardan sorulduğunda şöyle buyurdu:

“Allah’a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek, adam öldürmek ve yalan yere şahitlik yapmak.” (Buhârî, Şehâdât, 10)

۱۳۶. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَنْ يَزَالَ الْمُؤْمِنُ فِي فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا لَمْ يُصَبْ دَمًا حَرَامًا».

136. Abdullah bin Ömer (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Haram kan dökmediği müddetçe mü’min, dîni hususunda bir genişlik içinde olmaya (Allah’ın rahmetini ummaya) devam eder.” (Buhârî, Diyât, 1)

١٣٧. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَتُلُ مُؤْمِنٌ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ زَوَالِ الدُّنْيَا».

137. Abdullah bin Amr bin Âs (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Canım kudret elinde olan Allah’a yemîn ederim ki, bir mü’minin öldürülmesi, Allah katında, dünyanın zevâl bulup yok olmasından daha büyük (bir hâdise)dir.” (Nesâî, Tahrîmü’d-Dem, 2/3984. Ayrıca bkz. Tirmizî, Diyât, 7/1398; İbn-i Mâce, Diyât, 1)

١٣٨. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَوَّلُ مَا يُفْضَى بَيْنَ النَّاسِ فِي الدِّمَاءِ».

138. Abdullah bin Mes’ûd (r.a) der ki: Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Kıyâmet günü insanlar arasında ilk görülecek dâvâ, kan dökmekle ilgili olanlardır.” (Buhârî, Diyât, 1; Müslim, Kasâme, 28)

١٣٩. عَنْ أَبِي الْحَكَمِ الْبَجَلِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ وَأَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَذْكُرَانِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«لَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ اشْتَرَكُوا فِي دَمِ مُؤْمِنٍ لَأَكْبَهُمُ اللَّهُ فِي النَّارِ».

139. Ebü'l-Hakem el-Becelî (r.a) der ki: Ebû Saîd el-Hudrî ile Ebû Hüreyre Hazretleri’ni, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in şu sözlerini zikrederken işittim:

“Eğer semâ ve yeryüzü ehli, bir mü’minin kanını (haksız yere dökme günahına) iştirak etselerdi, Allah onların hepsini birden cehenneme atardı.” (Tirmizî, Diyât, 8/1398)

١٤٠. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى فِيهِ خَالِدًا مُخَلَّدًا
فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا
مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَجَأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ
جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا».

140. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim kendisini dağdan atarak intihar ederse, o cehennemde devamlı ve ebedî olarak sonsuza kadar kendini dağdan atar. Kim zehir içerek intihar ederse, zehirini eline alır ve cehennem ateşinin içinde ebedî olarak onu içer. Kim de kendisini bir demir ile öldürürse, demirini eline alır ve cehennem ateşinin içinde ebedî olarak o demiri karnına saplar.” (Buhârî, Tıbb, 56; Müslim, Îmân, 175; Tirmizi, Tıbb, 7/2044-2045; Nesâî, Cenâiz, 68; Ebû Dâvûd, Tıbb, 11/3872)

Açıklamalar:

Rasûlullah (s.a.v) adam öldürmeyi büyük günahlar arasında zikretmektedir. Hatta adam öldürmek, muhtelif rivâyetlerde şirkten hemen sonra zikredilir.¹⁶⁶

İbn-i Ömer (r.a), haksız yere adam öldürmeyi, çıkışı olmayan en tehlikeli ve helâk edici bir uçurum olarak görmüştür. (Buhârî, Diyât, 1)

İmâm Şâfiî'ye göre de, şirkten sonra en büyük günah adam öldürmektir.

İkinci hadisimizde ifade edildiğine göre, bir kul, adam öldürmediği müddetçe Allah'ın af ve merhametini ummaya devam edebilir. Yani bütün günahlar affedilir, ancak adam öldürmenin günahı söz konusu olduğunda orada biraz durmak îcâb eder. O konuda dikkatli olmak lâzımdır.

Diğer taraftan, Allah'ın şirk hâriç bütün günahları affedeceğini bildiren âlimlerimiz, bu hadisin adam öldürmekten şiddetle sakındırmak gâyesine mâîuf olduğunu ifade ederler. Burada, “Cana kıymak”, günahının büyüklüğü sebebiyle affedilmesi çok zor bir suç olarak tanıtılmaktadır.

İslâm nazarında bir kişiyi ihyâ etmek bütün insanlara hayat vermek gibi büyük ve ehemmiyetli bir hayır olarak telâkkî edilir. Bunun aksine bir kişiyi öldürmek de yine bütün insanları öldürmek kadar büyük bir günahıdır.

¹⁶⁶ Meselâ bkz. Buhârî, Diyât, 2; Nesâî, Tahrîmü'd-Dem, 3/4007.

Diğer taraftan, bir mü'minin öldürülmesi, Allah katında, bütün dünyanın yok olmasından daha büyük bir mânâ ifade eder. Yani bütün dünyanın yok olması, Allah'a göre bir mü'minin dînî bir ceza olmaksızın öldürülmesinden daha hafiftir.

Hız. Âdem'in oğlu Kâbil, hasedi sebebiyle nefesine uyarak kardeşi Hâbil'i öldürmüştü. Kardeşinin ikazlarına rağmen bunu yapması, onun Allah'ı unuttuğunu ve gafleti sebebiyle O'ndan korkmadığını gösteriyordu. Neticede bir cinâyet işleyerek hem öldürdüğü kişinin hem de kendisinin günahlarını yüklenmiş, zâlimler sınıfına katılarak cehennem ehlinde olmuştur. Nefsine tâbî olarak işlediği bu büyük günah onu tam bir hüsrâna sürüklemişti. Nihâyet acziyetini ve hatâsını anlayarak büyük bir pişmanlık ateşiyle yanmaya başladı. Zira üstlendiği vebâl çok ağırdı. Nitekim Peygamber Efendimiz, ondan sonraki bütün öldürme hâdiselerinden Kâbil'e de bir misli günah yazılacağını haber vermiştir.¹⁶⁷ Çünkü bu kötü çılgını o açmıştır.

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de bu kıssayı naklettikten sonra şöyle buyurur:

“Kim, herhangi bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir kimseyi öldürürse, bütün insanları öldürmüş, kim de bir kimşenin yaşamasına sebep olursa, bütün insanları ihyâ etmiş gibi olur.” (Mâide 5/32)

Demek ki adam öldürmek, insanın hem maddî hem de mânevî âlemini perişân ederek, onu iki dünya bedbahtı yapmaktadır. İnsanı Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıp, gazabına mâruz bırakmaktadır.

Adam öldürmenin âhiretteki cezası da çok büyüktür. **Dördüncü hadisi-mizde**, insanlar arasında görülecek ilk dâvânın, haksız yere akıtılan kanlar hususunda olacağı ifade edilir. Yani yeryüzünde ilk işlenen günah, âhirette ilk olarak hesaba çekilecektir.

Kul ile Rabbi arasındaki meselelerde ilk hesaba çekilecek amel, namazdır. Kul hakkı hususunda ilk hesap ise, haksız yere kan akıtmak sebebiyle olacaktır. Bu da, adam öldürmenin ne kadar büyük bir günah olduğunu anlatmaya kâfidir.

Dolayısıyla böyle bir günahın dünyadaki cezası kısâsen öldürülmektir. Bir kişinin öldürülmesine çok sayıda insan iştirak etmiş olsa, hepsine de aynı ceza verilir.¹⁶⁸ **Beşinci hadisimizde** bu durum daha çarpıcı bir üslup ile ifade edilmektedir. Şayet bir mü'minin öldürülmesine bütün insanlar iştirak etseler, Cenâb-ı

¹⁶⁷ Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Haksız olarak öldürülen her kişinin kanından bir pay, Âdem'in ilk oğluna ayrılır. Çünkü o, insan öldürme çılgırını ilk başlatan kişidir.” (Buhârî, Cenâiz, 33; Enbiyâ, 1; Diyât, 2; İ'tisâm, 15; Müslim, Kasâme, 27. Ayrıca bkz. Tirmizî, İlm, 4; Nesâî, Tahrim, 1; İbn-i Mâce, Diyât, 1)

¹⁶⁸ Buhârî, Diyât, 21.

Hakk'ın bir cana karşılık hepsini de cezalandırıp cehenneme atabileceği bildirilmektedir. İşte bu anlayış, insan hayatına verilebilecek ehemmiyetin zirvesini göstermektedir. Öyleyse bir mü'minin haksız yere öldürülmesine hiçbir sûretle iştirak etmemeli ve yardımda bulunmamalıdır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Bir mü'minin katline yarım bir söz ile yardımcı olan kimse, iki gözünün arasında «Bu kişi Allah'ın rahmetinden ümid kesmiştir» ibaresi yazılmış olarak Allah'a kavuşur.” (Süyûtî, *el-Fethu'l-kebîr*, III, 164)

Adam öldürmenin âhiretteki cezasını haber veren en korkutucu âyetlerden biri şudur:

“Her kim bir mü'mini kasten öldürürse onun cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah ona gazabetmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azâb hazırlamıştır.” (Nisâ 4/93)

Müfessirler, âyetin, bir mü'mini kasten öldürmekten şiddetle menetmek için bu şekilde ağır bir tehditte bulunduğunu ifade ederler. Zira Cenâb-ı Hak, şirk hâriç bütün günahları affedebileceğini bildirmiştir. Adam öldüren bir mü'min, ebedî olarak cehennemde kalmasa bile büyük bir azapla karşılaşacağı muhakkaktır. Dolayısıyla bu âyet-i kerime, bir mü'mini kasten öldüren müslümanlar hakkında, haksız yere cana kıyma fiilini şiddetli ve korkutucu bir üslûp ile yasaklamaya (tağlîz ve tahzîre) hamledilmiştir.

Ancak bir mü'mini, sırf mü'min olduğu için öldüren kimselerin, âyette ifade edildiği gibi ebediyyen cehennemde kalacağında şüphe yoktur.

Allah'ın verdiği can bir emânettir ve onu almaya kimsenin hakkı yoktur. Canı insana Allah vermiştir ve yine O alacaktır. Bu husustaki bir müdâhale, Cenâb-ı Hakk'ın gazabını celbeder. Bu sebeple başkasının canına kıymak bir tarafta, kişinin kendi canına kastetmesi bile şiddetle yasaklanmış ve intihar etmek büyük günahlardan sayılmıştır. Nitekim **altıncı hadisimizde** buna verilecek cezanın çok ağır ifadelerle ortaya konulduğu görülmektedir. Bu hadiste, intihar edenlerin kendilerini nasıl öldürdülerse cehennemde de aynı şekilde ceza görecekleri bildirilmiş ve bu cezanın ebediyyen devam edeceği üst üste üç tekid ile ifade edilmiştir. Her cezanın akabinde, sonsuzluk ifade eden “huld” ve “ebed” kelimelerinin üç defâ ard arda tekrarlanması, oldukça dikkat çekicidir. Bu üslup, çok nâdir rastlanan bir tehdît ihtivâ etmektedir.

Dünyada kendisini öldüren insan âhirette de kendi kendine işkence yapacaktır. Nasıl intihar ettiyse cezası da aynı şekilde olacaktır. Rasûlullah (s.a.v) diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

“Kim, ne ile intihar ederse, kıyamet günü onunla azâb olunur.” (Buhârî, Cenâiz, 84; Edeb, 44, 73; Eymân, 7; Müslim, İmân, 176, 177)

Ebû Hüreyre (r.a) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte Hayber Gazvesi'nde idik. Müslüman olduğunu iddiâ eden bir kimse için, Efendimiz (s.a.v):

“–O, *cehennem ehli*ndendir!” buyurdu.

Savaş başlayınca o kimse kahramanca savaştı ve yaralandı. Ashaptan bazıları:

“–Ey Allah'ın Rasûlü, az evvel cehennem ehlinden olduğunu bildirdiğiniz kimse korkusuzca savaştı ve öldürüldü!” dediler.

Rasûlullah (s.a.v) yine:

“–*Cehenneme (gitmiştir)*” buyurdu.

Bu cevap üzerine müslümanlardan bazıları nerdeyse şüpheye düşecekti. Tam o esnâda Efendimiz'e:

“–O kimse henüz ölmemiş, ancak ağır şekilde yaralanmış!” diye haber geldi.

Gece olunca adam yarasının acısına dayanamadı. Kılıcının keskin tarafını alıp üzerine yüklendi ve intihar etti. Durum kendisine haber verildiğinde Allah Rasûlü (s.a.v):

“–*Allahu ekber! Şehâdet ederim ki, ben Allah'ın kulu ve Rasûlüyüm!*” buyurdu.

Daha sonra Hz. Bilâl'e insanlar içinde şöyle ilan etmesini emretti:

“*Cennete sadece müslüman olan kimseler girecektir. Şurası muhakkak ki, Allah bu dîni fâcir bir kimse ile de kuvvetlendirir.*” (Buhârî, Cihâd, 182; Meğâzî, 38; Kader, 5; Müslim, İmân, 178)

c. Yalan ve Yalan Yere Yemin Etmek

١٤١. عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ جَبَانًا؟» فَقَالَ:

«نَعَمْ» فَقِيلَ لَهُ:

«أَيُّكُونُ الْمُؤْمِنُ بَخِيلًا؟» فَقَالَ:

«نَعَمْ» فَقِيلَ لَهُ:

«أَيُّكُونُ الْمُؤْمِنُ كَذَّابًا؟» فَقَالَ:

«لَا!».

141. Safvân bin Süleym (r.a) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e:

“–Mü'min korkak olabilir mi?” diye soruldu.

“–Evet, *olabilir!*” buyurdu.

“–Mü'min cimri olabilir mi?” diye soruldu.

Allah Rasûlü (s.a.v) yine:

“–Evet, *olabilir!*” buyurdu.

“–Pekâlâ mü'min yalancı olabilir mi?” diye soruldu.

Rasûlullah (s.a.v) bu sefer:

“–*Hayır, aslâ!*” buyurdu. (Muvatta', Kelam, 19; Beyhakî, Şuab, IV, 207)

١٤٢. عَنْ مَعَاوِيَةَ بْنِ جَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ وَيْلٌ لَهُ وَيْلٌ لَهُ».

142. Muâviye bin Ceyde (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyurken işittim:

“Yazıklar olsun o kimseye ki, konuşur da insanları güldürmek için yalan söyler! Yazıklar olsun ona, yazıklar olsun ona!” (Ebû Dâvûd, Edeb, 80/4990; Tirmizî, Zühd, 10/2315)

١٤٣. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا وَبَيْتٍ فِي وَسْطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَإِنْ كَانَ مَازِحًا وَبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ».

143. Ebu Ümame (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Ben, haklı bile olsa münâkaşayı terk eden kimseye cennetin kenarında bir köşk verileceğine kefilim. Şakadan bile olsa, yalan söylemeyen kimseye cennetin ortasında bir köşk verileceğine kefilim. Ahlakını güzelleştiren kişiye de cennetin en üstünde bir köşk verileceğine kefilim.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 7/4800. Ayrıca bkz. Tirmizî, Birr, 58/1993; İbn-i Mâce, Mukaddime, 7)

١٤٤. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ كُلُّفَ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ وَلَنْ يَفْعَلَ».

144. İbn-i Abbâs Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim görmediği bir rüyayı gördüm deyip anlatırsa, âhirette iki arpa tanesini birbirine düğümleme¹⁶⁹ cezasına çarptırılır ve bunu da asla yapamaz.” (Buhârî, Ta’bîr, 45. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 88/5024; Tirmizî, Rüyâ, 8; İbn-i Mâce, Rüyâ, 8)

١٤٥. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْكِبَائِرُ؟» قَالَ:

«الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ» قَالَ:

«ثُمَّ مَاذَا؟» قَالَ:

«ثُمَّ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ» قَالَ:

«ثُمَّ مَاذَا؟» قَالَ:

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd’un rivâyetinde, bu tür yalana verilecek ceza “bir arpaya düğüm atma” şeklinde geçmektedir ki, maksat yapılması imkânsız olan bir şeyi emrederek yalancının azâbını uzatmaktır.

«الْيَمِينُ الْغَمُوسُ» قُلْتُ:

«وَمَا الْيَمِينُ الْغَمُوسُ» قَالَ:

«الَّذِي يَقْتَطِعُ مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ هُوَ فِيهَا كَاذِبٌ».

145. Abdullah bin Amr (r.a) der ki: Bir bedevî, Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'e gelerek:

“–Yâ Rasûlallah! Büyük günahlar nelerdir?” diye sordu.

Peygamberimiz:

“–Allah’a şirk koştur!” buyurdu.

“–Sonra hangisidir?” dedi.

“–Anne babaya itaatsizlik!” buyurdu.

“–Sonra hangisidir?” dedi.

“–Yemîn-i Gamûs’tur!” buyurdu.

Ben:

“–Yemîn-i gâmûs nedir?” diye sordum.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v):

“–Bir müslümanın malından bir parça almak için yalan yere yapılan yemindir” buyurdu. (Buhârî, İstîtâbetü'l-Mürteddîn, 1; Eymân, 16; Diyât, 2. Ayrıca bkz. Tirmizî, Tefsîr, 4/3020; Nesâî, Tahrîmü'd-Dem, 3/4009; Kasâme, 48)

Açıklamalar:

Beşeriyet için en zararlı günahlardan biri de yalandır. Yalan rûhu çürüten mânevî bir hastalıktır. Kıyâmet günü insanın aleyhine en büyük delil olarak çıkacaktır.

İnsanlar umûmiyetle mahcûbiyetten kurtulmak için [yalana tevessül ederler](#). Kişi yalan söylemekle insanları kandırabilir, lâkin bir de her şeyi bilen Cenâb-ı Hakk'a ne cevap vereceğini düşünmelidir. Hâlbuki dünyada rezil olmamak için baş vurduğu yalan, âhirette onu daha fazla mahcûb edecektir. Dünyada üçbeş kişi karşısında yüzünün kızarmasından kaçan insan, âhirette bütün insanların huzûrunda yalanı ortaya çıktığında ne yapacaktır? Onların içinde en çok sevdiği insanlarla birlikte en büyük düşmanları da bulunacaktır. Hâlbuki kişi, her iki gruptaki insan-

ların **da yanında mahcup** olmayı aslâ istemez. İşte azıcık darda kaldığında kendini kurtarmak için yalan söyleyenler, ebedî hayatta çok daha zor ve sıkıntılı bir durumla karşı karşıya kalacaklardır. Çünkü insanoğlunun her sözü kayıt altına alınmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulur:

“İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen, yazmaya hazır bir melek bulunmasın.” (Kâf 50/18)

Bunun için kullarına son derece merhametli olan Cenâb-ı Hak, onları baştan îkaz ederek:

“Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme!” buyurmaktadır. (İsrâ 17/36)

Yüce Rabbimizin bu emri mûcibince mü’minler, konuşurken dikkatli olmalı, hakkında bilgi sahibi olmadıkları sözü söylememeli ve tam olarak bilmedikleri mevzûlarda görüş beyan etmemelidir. (Buhârî, İ’tisâm, 7)

Zira, *“Her duyduğunu söylemesi kişiye yalan olarak yeter.”* (Müslim, Mukaddime, 5; Ebû Dâvûd, Edeb, 80/4992)

Yalan söyleyen kimse, başkasına değil kendisine zarar verir. Onun yalan yanlış sözleri hep kendi aleyhinedir. (Mü’min 40/28)

• Her şeyden önce yalan, insanın kalbini karartmak sûretiyle hidâyet yolunda büyük bir engel teşkîl eder. Bu konuda Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kul yalan söylemeye devam ettikçe kalbine siyah bir nokta vurulur. Sonra bu nokta büyür ve kalbin tamamı simsiyah kesilir. Bu kimse nihayet Allah katında «yalancılar» arasına kaydedilir.” (Muvatta’, Kelâm, 18)

Cenâb-ı Hak da, böyle kalbi kararmış yalancı kimseleri hidâyete erdirmez. (Zümer 39/3; Mü’min 40/28)

• Yalan, insanı Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’den uzaklaştırır. **H. Âişe** (r.a) şöyle buyurur:

“Rasûlullah (s.a.v)’e, yalandan daha kötü ve çirkin gelen bir huy yoktu. Ashâbından birinin herhangi bir hususta azıcık yalan söylediğini duysa, onun tevbeye ettiğini öğreninceye kadar kendisini o sahâbîden uzak tutar, fazla görüşmek istemezdi.” (İbn-i Sa’d, I, 378)

• Yalan söyleyen kimseden melekler de uzaklaşır. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kul yalan söylediği zaman, yaptığı şeyin kötü kokusu sebebiyle melek ondan tam bir mil uzaklaşır.” (Tirmizî, Birr, 46/1972)

• Diğer taraftan yalan, insanı önce günaha, sonra da cehenneme sürükler. Nitekim hadis-i şerifte:

“Yalan kişiyi fücûra, fücûr da cehenneme götürür. Kişi yalan söylemeye devam ettikçe, sonunda Allah indinde yalancı olarak yazılır” buyrulmaktadır.

(Buhârî, Edeb, 69; Müslim, Birr, 103-105)¹⁷⁰

Bu sebeple **birinci hadisimizde**, imanla yalanın kesinlikle bir araya gele-meyeceği, doğruluktan ayrılmanın hiçbir sûrette mü'mine yakışmadığı ifade edil-mektedir. Korkaklık ve hatta cimrilik gibi en çirkin hasletler bile geçici olarak mü'minde bulunabilirse de, yalan onun semtine hiç yaklaşmamalıdır. Çünkü yalan mü'minin ahlâkından değildir. Aslında mü'min korkak ve cimri de olmamalıdır; bunlar da istenmeyen en çirkin vasıflardır. Lâkin yalanın yanında onlar bile hafif kalmaktadır. Efendimiz (s.a.v), yalanın büyüklüğünü ve mü'minden ne kadar uzak kalması gerektiğini beyan için böyle bir üslup kullanmıştır. Yoksa kâmil bir mü'minde bu vasıfların hiçbiri bulunmamalıdır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“Beni asla cimri, yalancı ve korkak bulamazsınız!” buyurmuştur. (Buhârî, Cihâd, 24; Nesâî, Hibe, 1)

Hiz. Ömer (r.a) da:

“Mü'mini yalancı olarak bulamazsın”¹⁷¹ diyerek mü'minin yalanla alâkası olmadığını anlatır.

Yalan, mü'mine yakışmadığı gibi cennete de yakışmayan kötü bir haslettir. Yalancı cennetten uzaklaştığı gibi yalanın da cennette aslâ yeri yoktur. Nitekim âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Onlar orada ne boş bir lâkırdı ne de yalan işitirler.” (Nebe 78/35)

Kur'ân, yalanı inkarcılara nisbet ederken, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz de onu ayrıca münafıklara nisbet etmiştir:

Âyet-i kerimede:

“Yalanı ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlar uydurur, iftira ederler. İşte onlar, yalancıların tâ kendileridir” buyrulur. (Nahl 16/105)

Rasûlullah (s.a.v) de:

¹⁷⁰ Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Edeb 80; Tirmizi, Birr, 46; İbn-i Mâce, Mukaddime, 7; Dua, 5.

Abdullah bin Mes'ûd (r.a) bu mânâda der ki:

“Aman doğru sözlü olmaya dikkat edin! Çünkü doğruyu söylemek sâlih amellere, bu hayırlı ameller de insanı cennete götürür. Aman yalandan uzak durun! Çünkü yalan kişiyi kötülüğe ve günahlara sevkeder. Bu şerler de onu cehenneme götürür. Görmez misin, «Doğru konuştu, iyi yaptı; yalan konuştu, günaha girdi» denilir.” (Muvatta', Kelam, 16)

¹⁷¹ Beyhakî, Şuab, IV, 230.

“Münâfığın alâmeti üçtür; konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünden döner, kendisine bir şey emânet edildiğinde emânete hiyânet eder” buyurmuştur. (Buhârî, İmân, 24; Müslim, İmân, 107)

Bu kadar kötülük ve tehlikelerine rağmen, ne yazık ki insanlar, pervanelerin (kelebeklerin) ateşe üşüştüğü gibi, yalana üşüşmekte ve bu konuda lâkayd davranmaktadır. Hâlbuki örnek nesil ashâb-ı kirâm yalandan en uzak duran insanlardı. Şu iki rivâyet, onların yalandan ne denli uzak kaldıklarını en güzel şekilde ortaya koymaktadır:

Rasûlullah (s.a.v) Huneyn’de elde edilen ganîmetlerden, kalbini İslâm’a ısındırmayı istediği kişilere bol bol verince, Ensâr’ın gençleri rahatsız oldular.

“–Doğrusu bu hayret verici bir şey! Kılıçlarımızdan hâlâ (Kureş’in) kanları damlıyor, buna karşılık ganîmetlerimiz onlara veriliyor” dediler.

Bu sözler Peygamber Efendimiz’e ulaşınca Ensâr’ı topladı:

“–Sizden bana ulaşan sözler de nedir?” buyurdu.

Ensâr, son derece mahcup olmalarına rağmen başlarını önlerine eğerek:

“–Evet, aynen size ulaştığı gibi oldu” dediler.

Çünkü onlar yalan söylemezlerdi. (Müslim, Zekât, 134)

Rivâyette bilhassa dikkatlere arzedilen bu son cümle, ashâb-ı kirâmın ne kadar zor durumda olsalar bile yalana hiç tevessül etmediklerini göstermektedir.

Bunun bir misâli de Hz. Enes’in şu sözünde görülmektedir:

“Vallâhi size anlattıklarımızın tamamını, (doğrudan) Allah Rasûlü’nden duymuş değiliz (Rasûlullah’ın hadis-i şeriflerini birbirimizden de öğreniyorduk). **Fakat biz birbirlerimize hiç yalan söylemezdik.**” (Heysemî, I, 153)

Tebük Seferi dönüşünde sefere katılmayan münâfıklar, yalan söyleyerek kurtulduklarını zannederken, **Kâ’b bin Mâlik** (r.a) ne pahasına olursa olsun doğruyu söylemişti. Doğru sözlülüğü neticesinde epey sıkıntılar çekmiş, hatta dünya bütün genişliğine rağmen kendisine dar gelmişti. Lâkin sonunda elde ettiği kazanç hiçbir şeyle değişilmezdi: Allah’ın gazâbından ve o esnâda inen âyet-i kerimede ki şiddetli azardan kurtulmuş, sonra da Cenâb-ı Mevlâ’nın yüce mağfiretine nâil olmuştu. Kendisi şöyle anlatır:

“Allah’a yemin ederim ki, İslâm ile şereflelendirdikten sonra Cenâb-ı Hakk’ın bana verdiği en büyük nimet, Peygamber Efendimiz’in huzurunda doğruyu söylemem, böylece yalan söyleyenlerle birlikte helâk olmaktan kurtulmamdır. Çünkü Allah Teâlâ, Tebük Seferi’ne katılmayıp da yalan

söyleyenler hakkında, hiç kimse için kullanmadığı ağır sözleri vahyederek şöyle buyurdu:

«Onların yanına döndüğünüz zaman, kendilerini hesâba çekip cezalandırmamanız için Allah adına yemin edecekler. Onlardan yüz çevirin, çünkü onlar necistirler/pisliktirler. İrtikâb ettikleri günahın cezası olarak varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden râzı olasınız diye de size yemin ederler. Siz onlardan râzı olsanız bile Allah fâsıklardan asla râzı olmaz.»

(Tevbe 9/95-96)” (Buhârî, Megâzî, 79)

Doğru sözlülük, insanı helâk olmaktan kurtardığı gibi faziletli bir insan olmanın da ilk şartıdır:

Lokman Hakîm’e, sahip olduğu fazilet kast edilerek:

“–Seni şu gördüğümüz yüksek mertebeye ulaştıran nedir?” diye sorulduğunda, o:

“–Doğru sözlülük, emânete riâyet edip yerine getirmek ve beni ilgilendirmeyen şeyleri terk etmektir” diye cevap vermiştir. (Muvatta’, Kelam, 17)

İkinci hadisimizde, mizah yapmak ve insanları güldürmek için yalan söyleyenler için ağır bir tehdît söz konusudur. İnsanlar bu tür yalanı önemsemeler ve “Şaka yapıyorum” diye kolayca söyleyiverirler. Bir müddet sonra da dilleri yalana alışır. Bu ve benzeri tehlikeleri sebebiyle şaka yollu yalan, ağır bir tehditle yasaklanmıştır. Hatta hadis-i şerif, bu tür yalanın getireceği vebâlin diğerlerine nazaran daha büyük olduğunu göstermektedir. Çünkü metinde geçen “Veyl: Yazıklar olsun” hitâbı, âkıbeti son derece korkunç olan durumlar için kullanılır. Bu hadiste de üç defa tekrar edilmiştir.

İnsanları neşelendirmek için kendilerini tehlikeye atan kimseler, ne kadar acınacak bir hâldedirler. Çünkü Peygamber Efendimiz’in “Veyl” hitâbına mâruz kaldıkları gibi, Cenâb-ı Hakk’ın da “Veyl” hitâbıyla karşı karşıyadırlar:

وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ

“Her yalancı ve günahkâr kişinin vay hâline!” (Câsiye 45/7)

Üçüncü hadisimizde, olgun bir mü’minin sahip olduğu üç güzel haslete işaret edilmektedir. Bunları elde etmek zor olduğu için Efendimiz (s.a.v), karşılığında büyük ecirler vaad etmektedir.

Birincisi, mü’minin haklı bile olsa büyük bir olgunluk gösterip lüzumsuz tartışma ve münâkaşalara girmemesidir. İnsan nefsi cedel ve münâkaşadan çok

hoşlanır.¹⁷² Tartışmada gâlip gelmekten büyük bir haz alır. Nefsini terbiye ederek bu hevesini dizginleyen müslümanın mükâfâtı, cennetin kenârında bir köşk elde etmektir.

İkincisi, şaka bile olsa yalan söylememektir. İnsan başkalarına şaka yaparak eğlenip gülmeye meyyâldir. Bunu yaparken de çoğu zaman yalana başvurur. Mâsum görünüşlü bu tehlikeli alışkanlığı terk etmek, zamanla çok zor bir hâl alır. Dolayısıyla onu terk etmenin mükâfâtı da cennetin ortasında bir köşktür.

Üçüncüsü ise insanın bütün kötü vasıflardan kurtularak ahlâkî kemâle doğru yol almasıdır. Nefsi tezkiye ederek güzel ahlâka erebilmek, ciddî bir mücâhede gerektirmektedir. Çoğu insanın muvaffak olamadığı bu bahtiyarlığın karşılığı da cennetin en üstünde bir köşktür.

Diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kul, şakalaşırken yalan söylemeyi ve haklı bile olsa tartışmayı terk etmedikçe tam iman etmiş olamaz.” (Ahmed, II, 352, 364; Heysemî, I, 92)

Hadisimizden anlaşıldığına göre mü'min, yalanı hafife almamalıdır. Zira çoğu insanın yalan olmayacağını düşündüğü bazı sözler vardır ki, söyleyenin amel defterine yalan günahı yazılmasına sebep olur. Abdullah bin Âmir (r.a) şöyle anlatır:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) bizim evimizdeydi. O esnâda annem beni çağırdı ve:

“–Gel sana bir şey vereceğim” dedi.

Allah Rasûlü (s.a.v) anneme:

“–Ona ne vermek istemiştin?” diye sordu.

Annem:

“–Bir hurma vermek istemiştim” deyince, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Haberin olsun, eğer ona bir şey vermeyecek olsaydın, sana bir yalan (günahı) yazılırdı.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 80/4991; Ahmed, III, 447; II, 452)

Demek ki çocuk terbiyesinde de yalandan uzak kalmaya çok dikkat etmeli, çocukları sevindirmek veya korkutmak için asılsız şeyler söylemekten sakınmalıdır.

¹⁷² Kehf 18/54; Zuhurf 43/58.

Dördüncü hadisimizde, farklı bir yalan türünden bahsedilmektedir. Hadis-i şerif, kişinin rüyâsında görmediği hâlde gördüm diye bazı şeyler anlatmasının büyük günah olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü bu, en kolay söylenebilecek bir yalan olup, doğru veya yanlış olduğunu tesbit etmek mümkün değildir. Dolayısıyla diğer yalanlara göre daha büyük bir fesada sebep olur. Bu yolla pek çok insan aldatılarak çeşitli menfaatler elde edilmektedir ki, hepsi de kul hakkına girer.

Diğer taraftan yalan rüyâ anlatan kimse, öncelikle Allah'ı yalanlamış ve O'na iftirâ etmiş olmaktadır. Bu ise herhangi bir insanla ilgili yalan ve iftirâdan daha büyük bir günahdır. Dolayısıyla Allah Rasûlü (s.a.v), böyle bir yalana teves-sül edenler için, âhirette sonu gelmez bir azap olduğunu anlatan dikkat çekici bir misâl vermiştir.

Beşinci hadisimizde, büyük günahlar arasında, başkalarının malından bir parça almak için yalan yere yemin etmek sayılmaktadır. Böyle bir yemin; haramı helâl, bâtılı hak göstermek sûretiyle İslâm'ın hükmünü değiştirmek anlamına geldiğinden, insanı önce dünyada günaha batırır, sonra da âhirette cehenneme sürükler. Bu sebeple yalan yere yemin etmeye, “Yemîn-i gamûs” denilmiştir. Yani “günaha ve cehenneme batıran yemin!”

Yalan yere yemin eden kimse, Allah'ı şahid gösterip insanları aldatmak istediği için O'nun mukaddes ismini istismar etmekte ve Allah'a iftirâda bulunmaktadır. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.v), yalan yere yemini en büyük günahlardan saymıştır.

Nebî (s.a.v):

“Bir müslümanın malını elinden almak için yalan yere yemin eden kimse, Cenâb-ı Hakk'ın gazabına uğramış olarak O'nun karşısına çıkar” buyurmuş ve şu âyet-i kerimeyi okumuştur:

“Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların âhirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azâb vardır.” (Âl-i İmrân 3/77) (Buhârî, Eymân, 11, 17; Müslim, İmân, 220, 222)

Bir gün Rasûlullah (s.a.v):

“Yalan yere yemin ederek bir müslümanın hakkını gasbeden kimseye, Allah cehennemi vâcip, cenneti de haram kılar” buyurmuştu.

Bir kişi:

“Eğer o hak önemsiz bir şey ise yine böyle midir, yâ Rasûlallah?” diye sordu.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–*Misvak ağacından bir dal parçası olsa bile böyledir*” buyurdu. (Müslim, İmân 218. Ayrıca bkz. Nesâî, Âdâbü'l-Kudât, 30; İbn-i Mâce, Ahkâm, 8, 9)

Ticârî muâmelelerde de yalan yemin, malın bereketini giderip helâkine sebep olmaktadır. (Buhârî, Büyû', 44, 26; Müslim, Büyû', 47)

Rasûlullah (s.a.v), hata ederek alışverişine yalan ve yemin karıştıran tâcirlere, sadaka vermek sûretiyle bu günahlardan arınmaya çalışmalarını tavsiye etmiştir. (Ebû Dâvud, Büyû', 1/3326-7; Tirmizî, Büyû', 4/1208)

Yalan yere yemînin ağır bir günah olduğunu gösteren delillerden biri de şudur:

Bir kimse yeminini bozduğunda, keffaretini ödemek sûretiyle gûnahtan kurtulabilir. Fakat yalan yemin öyle büyük bir gûnahtır ki, onun cezasını keffâret dahî düşüremeyeceğinden, yalan yemînin keffâreti yoktur. Kişi yalan yeminle başkalarının hakkını almışsa, ikinci bir günah daha işlemiş olur. Haksız yere elde ettiği şeyi, sahibine iâde etmedikçe tevbe ile kurtulması mümkün değildir.¹⁷³

Yalan şahitlik de yalan yere yemin etmek gibi büyük bir gûnahtır. Hatta bunları aynı şey saymak bile mümkündür. Rasûlullah (s.a.v) bir gün sabah namazını kıldırıktan sonra ayağa kalkıp:

“–*Yalan şahitlik Allah'a şirk koşturmakla denk tutuldu*” buyurmuş ve bu sözünü üç defâ tekrarlamıştır. Sonra da şu âyet-i kerimeyi okumuştur:

“...**Pislik olan putlardan ve yalan sözden** (yalan yere şahitlik yaptıktan) **sakinin!**” (Hac 22/30) (Ebû Dâvûd, Akdiye, 15/3599; Tirmizî, Şehâdât, 3/2300; İbn-i Mâce, Ahkâm, 32)

Cenâb-ı Hak, bu gûnahtan kaçınan kullarını medhederek şöyle buyurur:

“**Onlar yalan şahitlik yapmazlar...**” (Furkân 25/72)

d. Faiz (Ribâ)

١٤٦. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَكِلَ الرَّبَا وَمُوكِلَهُ وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدِيهِ وَقَالَ:

«هُمْ سَوَاءٌ».

¹⁷³ Aslında yalanı bir tarafa, normal yemin bile pek hoş karşılanmamıştır. Rasûlullah (s.a.v):

“*Yemin (sonuç itibarıyla), gûnaha girmeye ya da pişmanlığa sebep olur*” (İbn-i Mâce, Keffârât, 5) buyurduğundan, müslümanlar yemin etmekten kaçınmışlardır.

146. Câbir (r.a) şöyle der:

“Rasûlullah (s.a.v) faiz yiyene, yedirene, bu muameleyi yazan kâtibe ve şahitlerine lânet etti ve:

«—Onlar mûsâvîdir...» buyurdu.” (Müslim, Mûsâkât, 105-106. Ayrıca bkz. Buhârî, Büyû’, 24, 25, 113; Ebû Dâvûd, Büyû, 4/3333; Tirmizî, Büyû’, 2/1206; İbn-i Mâce, Ticârât, 58)

١٤٧. عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرَّبِّ إِلَّا كَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهِ إِلَى قِلَّةٍ».

147. Abdullah bin Mes’ûd Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Faiz yoluyla malını artıran herkesin âkıbeti, malının azalarak fakirliğe dûçâr olmasıdır.” (İbn-i Mâce, Ticârât, 58; Hâkim, IV, 353/7892; Beyhakî, Şuab, IV, 392/5512; Taberânî, Kebîr, X, 223/10539)

١٤٨. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا أَكَلَ الرَّبَّ فَإِنْ لَمْ يَأْكُلْهُ أَصَابَهُ مِنْ غُبَارِهِ».

148. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki faiz yemeyen hiç kimse kalmayacak! Kişi doğrudan yemese bile ona tozundan¹⁷⁴ bulaşacak.” (Ebû Dâvûd, Büyû, 3/3331. Ayrıca bkz. Nesâî, Büyû’, 2/4452; İbn-i Mâce Ticârât, 58)

Açıklamalar:

Peygamber Efendimiz’in nazarında kazançların en şerlisi faizle elde edilen maldır.¹⁷⁵ Karşılıksız mal elde etme esâsına dayanan faiz/ribâ, büyük bir kul hakkı ihlâlidir. Zâhirde, insanlara yardım ve kolaylık gibi görünse de, hakikatte zor durumdaki insanların çâresizliğini istismâr etmekten başka bir işe yaramayan büyük bir musîbettir. Dînî ve ahlâkî duyguları söndüren ve ekonominin içini kemiren ha-

¹⁷⁴ Ebû Dâvûd’un bir rivâyetinde “buharı” şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁵ İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 106/34552; Vâkıdî, III, 1016; ; İbn-i Kesîr, *Bidâye*, V, 13-14.

bis bir urdur. Enflasyonu artırmak sûretiyle zenginın daha çok güçlenmesine, muhtâcın da daha çok ezilmesine sebep olur. Böylece toplum kesimleri arasında derin uçurumlar meydana getirir. Hâlbuki meşhur iktisatçıların tâbiriyle ekonomik olarak en iyi seviyede bulunan toplum, enflâsyan ve faiz oranlarını sıfırlayan toplumdur.

Bunun yanında faizin; işsizliği artırmak, sun'î fiyat artışına yol açmak, diğergamlık, yardımlaşma, dayanışma, muhabbet, merhamet ve şefkat gibi ahlâkî duyguları zaafa uğratmak, bencilliği ve menfaatperestliği körükleyip para ve nüfuz kazanma hırsını kamçılarak gibi pek çok zararları vardır.

Faiz, insanları çalışıp kazanmak ve üretim ile meşgul olmaktan uzak tutar. Faize alışan insanlar, ziraat, zanaat ve ticaret gibi temel kazanç yollarını terk ederler. Geriye para ile para kazanmak kalır ki onun da karın doyurmadığı bir müddet sonra herkes tarafından anlaşılır.

Faiz, büyük çekişmelere ve ardı arkası kesilmeyen husûmetlere sebep olur. Akitler arasında, düşmanlık ve husûmete sebep olma bakımından faiz gibisi yoktur.

Faizin en kötü yönü de insanın ona mübtelâ/tiryaki olup bir türlü kurtulamayışdır. Yorulmadan para ile para kazanmak, bazı insanların hoşuna gitse de bu durum fertlerin ve toplumun aleyhinedir. Hatta uzun vâdede toplumdaki emek-sermâye münâsebetlerini altüst ettiğinden, sonunda bizzat faiz yiyen kişilerin de aleyhine dönmektedir.

Faiz bütün dinlerde haram kılınan bir günahdır. Çünkü onun zararı açıktır. Âyet-i kerimelerde bunun yahûdilere de yasaklandığı ifade edilir. (Nisâ 4/160-161)

Câhiliye döneminde Kureyşliler, faize batmış olmalarına rağmen, onun zararlarını ve haram oluşunu biliyorlardı. Nitekim Efendimiz'e peygamberlik gelmeden beş sene evvel Kâ'be'yi tâmir edecekleri zaman, Mekke'nin ileri gelenlerinden Ebû Vehb bin Amr ayağa kalkarak:

“-Ey Kureyş cemaati! Kâ'be'nin inşâsına, kazancınızın ancak temiz ve helâl olanını karıştırın! Ona zina gibi gayr-i meşrû yoldan kazanılan mal, faiz parası veya herhangi bir kimseden zulüm yoluyla elde edilmiş para katılmasın!” demiştir. (İbn-i Hişâm, I, 210; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye*, II, 305)

Kureyşliler helâl mal bulmakta zorlandıkları için Kâ'be'nin Hatîm kısmını açıkta bırakmak mecbûriyetinde kalmışlardır. Yani o dönemin müşrikleri, faizin Allah'ın evine yakışmayacak kadar necis olduğunu bildikleri hâlde kendilerini ondan bir türlü kurtaramamışlardır.

Bir müddet sonra İslâm gelerek, faizi yasaklamış, buna mukâbil ortaklık usûlüyle malı çalıştırıp büyütmeyi tavsiye etmiştir. Çünkü bu usûl herkesin faydasıdır. Bunun yanında “karz-ı hasen” denilen, “imkân nisbetinde Allah için borç vermeyi” teşvik etmiş ve darda kalan bir kimseye verilen borcu sadakadan daha faziletli saymıştır. Bunu Rasûlullah (s.a.v) şöyle haber vermiştir:

“Miraç gecesinde cennetin kapısı üzerinde şu ibârenin yazılı olduğunu gördüm:

«Sadaka on misliyle, ödünç para ise onsekiz misliyle mükâfâtlandırılacaktır.»

Ben:

«–Ey Cibrîl! Ödünç verilen şey, niçin sadakadan daha üstün oluyor?» diye sordum.

Cebrâil (a.s):

«–Çünkü sâil, (ekseriyetle) yanında para bulunduğu hâlde sadaka ister. Borç isteyen ise, ihtiyâcı sebebiyle talepte bulunur» cevabını verdi.” (İbn-i Mâce, Sadakât, 19)

Bunların yanında İslâm, zekât ve sadakayı da emrederek topluma tam bir iktisâdî istikrâr ve nizâm kazandırmıştır.¹⁷⁶

Câhiliye insanının alış veriş gibi normal bir akit kabul ettiği faiz, topluma iyice yerleşmiş olduğu için, Kur’ân-ı Kerim’de tadrîcen yasaklanmıştır. Çünkü insanlar kökleşmiş âdet ve inançlarından vazgeçirmek oldukça zor bir iştir. Bu sebeptendir ki, başta peygamberler olmak üzere bütün ıslahatçılar, insanlara yanlış fikirlerini ve kötü âdetlerini bıraktırmakta pek çok zorluklarla karşılaşmışlar, büyük meşakkatler çekmişlerdir. Bu sebeple hedeflerine ulaşabilmek için tedricî metodu kullanmışlardır.

Cenâb-ı Hak, Mekke’de nâzil olan “**İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz mallar, Allah katında artmaz**”¹⁷⁷ âyetiyle faizi kınamış ve ileride yasaklanacağına işaret buyurmuştur.

Medîne döneminin ilk yıllarında nâzil olan şu âyette faiz yemek, yahûdilerin cezaya çarptırılmalarına sebep olan günahlar arasında zikredilmektedir:

¹⁷⁶ Ecdâdımız, fakirlere sadaka verme hususunda edep, incelik ve nezâketin zirvesine çıkmışlardır. İffet ve hayâsı sebebiyle kimseden bir şey isteyemeyecek olanların gönüllerini rencide etmemek için muhtelif mekânlara “sadaka taşları” koymuşlardır. Hâli vakti yerinde olanlar gece karanlığında sadakalarını bu taşın tepesindeki çukura bırakırlardı. Semtin faziletli ve iffetli fakirleri ihtiyaçları kadar parayı oradan alırlar, fazlasına dokunmazlardı. On yedinci asır İstanbul’unu anlatan bir Fransız seyyah, üzerinde para bulunan bir taş, bir hafta boyunca gözetlediğini, ancak oradan sadaka almaya gelen kimseyi göremediğini yazmaktadır.

¹⁷⁷ Rûm 30/39.

“Yahûdilerin zulûmleri, insanları Allah yolundan çokça alıkoymaları, menedildikleri hâlde faizi almaları ve haksız yere insanların mallarını yemeleri sebebiyle kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri haram kıldık ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.” (Nisâ 4/160-161)

Bu âyetlerde faizin müslümanlara yasaklandığına dâir açık bir hüküm bulunmamakla birlikte, faizin son derece kötü ve uzak kalınması gereken bir günah olduğuna işaret edilmiştir.

Daha sonra nâzil olan şu âyetlerle de faiz müslümanlara yasaklanmıştır:

“Ey iman edenler! Kat kat artırmak sûretiyle faiz yemeyin! Allah’a karşı takvâ sahibi olun ki felâha eresiniz. Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının! Allah’a ve Rasûl’üne itaat edin ki rahmet-i ilâhiyeye nâil olasınız.” (Âl-i İmrân 3/130-132)

“Câhiliye ribâsı” denilen faiz uygulamasında fazlalık, ödemenin ertelenmesine dayanıyordu. Alacaklı, ya işin başında borcun bir müddet sonra ödenecek olması sebebiyle bir fazlalığı şart koşardı, ya da mevcut borcun vâdesi gelip de ödenemediğinde, erteleme karşılığında bir artış isterdi. Çoğunlukla borçlar vâdesinde ödenemediğinden, faiz katlanarak artardı. Yukarıdaki âyet-i kerime **“kat kat artırmak sûretiyle”** kaydı ile bu vâkıya işaret etmekte ve bunun vicdanlara sığmaz bir zulüm olduğunu anlatmaktadır. Dolayısıyla bu ifadelerden, ana paranın bir ve daha fazla katına ulaşmayan, yani kat kat olmayan faizin yasaklanmadığını düşünmek doğru değildir. Zira âyette maksat, yasaklamaya kayıt koymak değil, yasaklanan faizin giderek ulaştığı vahim netîceyi ve insanların zararına olan bir vâkıyayı hatırlatmaktır.

Bu sebeple faiz, oranı az olsun çok olsun her çeşitiyle haramdır. Nitekim daha sonra nâzil olan şu âyet-i kerimede, **“kat kat artırmak sûretiyle”** kaydı zikredilmeksizin faiz mutlak olarak yasaklanmış ve bu hususta akla gelebilecek bazı sorular cevaplandırılmıştır:

“Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar. Bu hâl onların «Alış veriş de faiz gibidir»¹⁷⁸ demeleri sebebiyledir. Hâlbuki Al-

¹⁷⁸ Faiz; ölçü, tartı ve tür itibâriyle aynı olan malları alıp verirken, karşılıksız olarak verdiğinden daha fazla almaktır. Muamelenin peşin veya veresiye olması farketmez. Bir adam bir başkasına altın, gümüş, buğday ya da hurma verse, sonra altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday ve hurmaya karşılık hurmayı tür veya ölçü olarak fazla alsa, işte bu fazlalık âyetlerin haram kıldığı faizdir; ödeme belli bir süre sonra olsa da durum değişmez. Tür, ölçü ve tartı açısından tam eşitlik gözetildikten sonra, altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş ve buğdaya karşılık buğday almanın hiçbir sakıncası yoktur. Bir adam bir başkasına altın verse karşılığında da gümüş veya arpa ya da hurma alsa yahut arpa verip karşılığında buğday alsa, ama tartı, ölçü ve tür olarak fazla alsa, bu aldığı kârdır, helâldir. Çünkü yapılan iş, peşin veya veresiye şeklinde de olsa, neticede alış verıştır.

Değişik türden olan iki mal üzerinde yapılan alış veriş esnasında bir miktar artırarak almak, emeğin, vaktin, malın ve meşguliyetin karşılığıdır. Oysa denk türlerin, malların ve miktarların el değiştirmesinde fazladan bir

lah, alış verişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun hakkındaki hüküm Allah’a âittir. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.” (Bakara 2/275)

İbn-i Abbâs (r.a), bu âyetleri kastederek:

“Nebiy-i Ekrem Efendimiz’e indirilen en son âyet(lerden biri) faiz âyetidir” demiştir. (Buhârî, Tefsîr, 2/53)

Devam eden âyet-i kerimelerde Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Ey iman edenler! Eğer gerçekten inanıyorsanız Allah’a karşı takvâ sahibi olun ve faizden kalan alacaklarınızı terk edin! Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Rasûlü tarafından size savaş açıldığını bilin! Fakat tevbe ederseniz, sermayeleriniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.” (Bakara 2/278-279)

Allah Teâlâ faiz yiyenden başka hiçbir âsî ve günahkâra Kur’ân-ı Kerim’de harb ilan etmemiş, bu derece şiddetli bir tehditte bulunmamıştır.¹⁷⁹ Bu durum faizin ne kadar büyük bir günah olduğunu göstermeye kâfîdir. Bu ilâhî îkazlar karşısında kör ve sağır davranarak faiz yemeye devam edenlerin, nasıl perişan olduklarını bir vâkıa olarak her gün yeni yeni misalleriyle görüp durmaktayız.

Rasûlullah (s.a.v) de Vedâ Hutbesi’nde faizin haram kılındığını herkese ilan etmiş ve şöyle buyurmuştur:

“Câhiliye faizi kaldırılmıştır. Lâkin «Anaparalarınız sizindir. Ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğrarsınız.»¹⁸⁰ *Kaldırdığım ilk faiz, amcam Abbâs bin Abdülmuttalib’in faizidir. Onunki tamamen kaldırılmıştır.”* (Bkz. Müslim, Hacc, 147-8; Ebû Dâvud, Büyû’, 5/3334; Tirmizî, Tefsîr, 9/3087)

Diğer bir hadis-i şeriflerinde Allah Rasûlü (s.a.v), insanı helâke sürükleyen yedi şeyden birinin faiz olduğunu haber vermiştir. (Buhârî, Vasâyâ, 23; Tıb, 48; Hudûd, 44; Müslim, İmân, 145)

Faizin ne kadar büyük bir günah olduğunu ifade eden başka ağır ifadeler de mevcuttur. Bunlardan birinde Rasûlullah (s.a.v), faizin yetmiş çeşit günahından bahsederek:

“Bunların en hafifi kişinin annesi ile evlenmesi gibidir” demektedir. (İbn-i Mâce, Ticârât, 58; Hâkim, II, 43/2259; Beyhakî, Şuab, IV, 392-395)

miktar almak, karşılığı bulunmayan bir artırmadır. (İzzet Derveze, *et-Tefsîru’l-hadis*, V, 309-310)

¹⁷⁹ Rasûlullah (s.a.v), Allah’ın harp ilan ettiği diğer bir hususu daha zikreder. O da Allah dostlarına düşmanlık etmektir. (Buhârî, Rikâk, 38)

¹⁸⁰ Bakara 2/279.

Buradaki yetmiş rakamı bir sınır ifade etmek için değil, faizin günah ve zararlarının ne kadar çok olduğunu anlatmak için kullanılmıştır. Nitekim muhtelif rivâyetlerde yetmiş iki, yetmiş üç gibi rakamlar verilmektedir. Öyleyse faiz o kadar farklı yönlerden günah kazandırmaktadır ki, bunların hepsi de büyük vebal taşımaktadır. En hafifi bile insana en ağır ve en çirkin gelen bir durum gibidir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), faiz yiyenlerin âhiretteki cezalarını gösteren bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur:

“Miraç gecesi, bir kısım insanlara uğradım ki, karınları evler gibi iri idi. Karınlarının içi yılanlarla doluydu ve bunlar dışardan görünüyordu. Ben:

«–Ey Cibrîl bunlar kimlerdir?» diye sordum.

«–Bunlar faiz yiyenlerdir!» cevabını verdi.” (İbn-i Mâce, Ticârât, 58)

Faiz yiyenlerin kabirde ve âhirette karşılaşacakları elîm azâbı haber veren başka rivâyetler de bulunmaktadır. Allah Rasûlü (s.a.v), ümmetinin bu kötü durumlara düşmemesi için pek çok îkazlarda bulunmuştur. Meselâ, **birinci hadisi-mizde** haber verildiği üzere, ümmetini bu büyük gûnahtan uzaklaştırmak için, faiz yiyene, yedirene, faizli işlemler yapan memurlara ve bu tür anlaşmaların şahitlerine lânet etmiş, günah bakımından hepsinin eşit seviyede olduğunu bildirmiştir.

Burada “faiz yiyen”den maksat, onu alandır. İster yesin isterse yemesin fark etmez. Maldan faydalanma çeşitlerinin en mühimi ve bilineni, “yemek” olduğundan, istifâde etmek mânâsında çoğu zaman bu ifade kullanılır.

Peygamber Efendimiz’in faize yardımcı olan herkese lânet etmesi, İslâm toplumunda faizciliğe hiç yer olmadığını, kimsenin ona bulaşmaması gerektiğini en açık bir şekilde anlatmak ve bütün kötülük ve fesat kapılarını kapatmak içindir. Rasûlullah (s.a.v) faiz konusunda o kadar titiz davranmıştır ki, en ufak bir boşluk bırakmamış ve bu konudaki ölçüleri son derece hassas bir şekilde ortaya koymuştur. Meselâ şu hadis-i şeriflere bakalım:

“Kim bir kimseye aracı olur, o da buna karşı bir hediye verirse, hediyeyi kabul ettiği takdirde, faiz kapılarından büyük bir kapıya girmiş olur (yaptığı hayrın ecrini zâyi eder).” (Ebû Dâvûd, Büyû’, 82/3541)

“Biriniz, kardeşine ödünç para verir de ödünç alan kimse, ona bir şey hediye ederse, kabûl etmesin veya bineğine bindirmek isterse ona binmesin. Ancak daha evvel aralarında hediyeleşmek ve yardımlaşmak cârî ise bu müstesna.” (İbn-i Mâce, Sadakât, 19)

Demek ki faiz konusunda son derece hassas davranarak şüpheli şeylerden bile uzak durmak îcâb eder. Nitekim Hz. Ömer (r.a) şöyle der:

“Kur’ân’dan en son nâzil olan (âyetlerden biri), ribâ/faiz hakkındaki âyet-tir. Binaenaleyh siz, faizi de faiz şüphesi olanı şeyi de (ribâyı da rîbeyi) terk ediniz.” (İbn-i Mâce, Ticârât, 58)

Burada Hz. Ömer’in maksadı, faizin en son haram kılınan ahkâm arasında bulunduğunu ve bu konuda nesih (hükmün değişmesi) gibi bir şeyin mevzubahis olmadığını ifade etmektir. Yani faizin haramlığı kesindir, bu sebeple ondan korunmak için âzamî derecede gayret sarfetmek, hatta şüpheli şeyleri bile terk etmek îcâb eder. Nitekim ashâb-ı kirâm da böyle yaparlardı. Hz. Ömer (r.a), ashâb-ı kirâmın bu konudaki titizliğini şöyle dile getirmiştir:

“Biz, faize düşme korkusu ile on helalden dokuzunu terk ettik.” (Ali el-Müttakî, IV, 187/10087)

Âlimlerimiz, şüpheli şeylerden kaçınmayı mendub kabul ederken, faiz şüphesi olan şeylerden sakınmanın vâcib olduğunu söylemektedir.

Rasûlullah (s.a.v), faiz konusuna o kadar ehemmiyet vermiştir ki, hatta Necranlılarla anlaşma yaparken:

“Artık, faiz alıp vermek yoktur. Gelecekte faiz alan kişi, himâyemden uzak kalır” buyurmuş, onlara faizli muâmele yapmamalarını şart koşturmuştur. (Bkz. Ebû Dâvud, Harac, 29-30/3041; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, IX, 202; İbn-i Ebî Şeybe, Musannef, VII, 426/37015)

İbn-i Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde, Necran ehline yazılan sulh belgesinde:

“Eğer faiz yerseniz, aramızda herhangi bir sulh söz konusu değildir” ibâresinin yer aldığı bildirilir. Sonra da Peygamber Efendimiz’in faiz yiyenlerle musâlaha/anlaşma yapmadığı ifade edilir. (İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 448/22006)

Faizin toplum için zararlı olduğu herkes tarafından kabul edilmekle birlikte, bazen fertlere faydası olduğu yönünde bir vehme kapılanlar olabilir. Ancak **ikinci hadisimizde** ifade edildiği üzere, faiz alarak malı artıyormuş gibi görünen insanın bu sevinci fazla sürmez, nihayetinde tersine döner ve âkıbeti hüsrân olur. Baştan malının bereketi gider, hiç hayrını göremez. Daha sonra çeşitli musîbetlerle malı azalır, hatta iflâs eder. Sonunda hem bu dünyada hem de âhirette yoksulluğa mahkûm olur.

Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz şeyler, Allah katında artmaz. Allah’ın rızâsını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte o zekâtı verenler, asıl (sevaplarını ve mallarını) kat kat artıranlardır.” (Rûm 30/39)

“Allah faizi mahveder, sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.” (Bakara 2/276)

Bu kadar zararlı ve veballi bir günah olmasına rağmen, insanların çoğu, zâhirine aldanarak faiz bataklığına saplanmaktadır. Hatta **üçüncü hadisimizde** haber verildiğine göre öyle bir zaman gelecektir ki, faiz yemeyen kimse kalmayacak, sonunda toplum o kadar bozulacak ki, kişi faiz yememek için gayret sarfetse bile tozuna bulaşacaktır. Çünkü toplumda yaşayan insan muhakkak beşerî münâsebetlerde bulunacak, misâfir olacak, hediye alıp verecek, düğüne bayrama gidecek, maaşını bankadan çekmek mecbûriyetinde kalacak... böylece faizden kendisini kurtaramayacaktır.

Bu duruma gelen bir toplumda insanlar o hâle gelecektir ki, helâl-haram kaygısı bile taşımayacaklardır. Çünkü rûhları ve kalpleri tamamen iflâs etmiş olacaktır. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Öyle bir zaman gelecek ki, kişi malı helâlden mi yoksa haramdan mı kazandığına hiç aldırmayacak.” (Nesâî, Büyû’, 2/4451)

Bu ifadelerden, “zamanımızda faizsiz bir toplum düşünmek mümkün değildir” gibi bir mânâ çıkarmak doğru değildir. Öyle olsaydı Cenâb-ı Hak faizi yasaklamazdı. Pekâlâ faizsiz bir hayat yaşanabilir ve bunun zannedilenden daha güzel olacağı da muhakkaktır. Nitekim bunu başaran toplumlar mevcuttur. Müslümanlara düşen vazife, faizin yayıldığı zamanlarda, ciddî bir mücâdele vermek sûretiyle onu hayatlarından çıkarmak ve faizden uzak, tertemiz bir toplum meydana getirmektir. Nitekim Peygamber Efendimiz’in *“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, faiz yemeyen kimse kalmayacak. Kişi doğrudan yemese bile ona tozundan bulaşacak”* sözünü, bu yönde bir îkaz olarak almak mümkündür. Yani zaman öylesine kötü bir hâl alacak ki, mü’minlerin o vasatta çok daha titiz davranmaları gerekecektir. Aksi takdirde, faiz yemeseler bile tozundan zarar görmele-ri söz konusudur.

Yüce Rabbimiz ümmet-i Muhammed’i her türlü gûnahtan muhâfaza buyursun ve bizlere günahlardan arınmış huzurlu bir toplum oluşturmayı nasîb eylesin!

Âmîn!..¹⁸¹

e. İçki İçmek

١٤٩. عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

¹⁸¹ Faiz hakkında tafsîlat için bkz. İsmail Özsoy, “Faiz” mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XII, 110-126; a.mlf., *Faiz ve Problemleri*, İzmir 1993.

«كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا فَمَاتَ وَهُوَ يُدْمِنُهَا لَمْ يَتُبْ لَمْ يَشْرَبْهَا فِي الْآخِرَةِ».

149. İbn-i Ömer (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Her sarhoşluk veren şey içkidir ve her sarhoşluk veren şey haramdır. Bir kimse dünyada şarap içer de ona devam ederken tevbe etmeden ölürse, âhirette (cennet) şarabı içemez.” (Müslim, Eşribe, 73, 77. Ayrıca bkz. Buhârî, Eşribe, 1; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5)

۱۵۰. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ».

150. Câbir bin Abdullah (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.” (Ebû Dâvûd, Eşribe, 5/3681; Tirmizî, Eşribe, 3/1865)

۱۵۱. عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَا تَشْرَبِ الْخَمْرَ فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ سُرٍّ».

151. Ebu'd-Derdâ (r.a) şöyle demiştir: Canımdan çok sevdiğim Rasûlullah (s.a.v) bana şu tavsiyede bulundu:

“Sakin içki içme, çünkü o bütün kötülük ve şerlerin anahtarıdır.” (İbn-i Mâce, Eşribe, 1)

۱۵۲. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَعَنَ اللَّهُ الْخَمْرَ وَشَارِبَهَا وَسَاقِيَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ».

152. İbn-i Ömer (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Muhakkak ki Allah Teâlâ; içkiye, onu içene, dağıtana, satana, alana, yapana, yaptıranı, taşıyana ve kendisine götürülene lânet etmiştir!” (Ebû Dâvud, Eşribe, 2/3674)

۱۵۳. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«...وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَجْلِسُ عَلَى مَائِدَةٍ يُدَارُ عَلَيْهَا بِالْحَمْرِ».

153. Câbir (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“...Allah’a ve âhiret gününe iman eden kişi, (kendisi içmese bile) içki içilen bir sofraya oturmasın!” (Tirmizî, Edeb, 43/2801)

۱۵۴. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَدِمَ مِنْ جَيْشَانَ وَجَيْشَانَ مِنْ الْيَمَنِ فَسَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَرَابٍ يَشْرَبُونَهُ بِأَرْضِهِمْ مِنَ الذَّرَّةِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَوْ مُسْكِرٌ هُوَ؟» قَالَ:

«نَعَمْ» قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ إِنَّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَهْدًا لِمَنْ يَشْرَبُ الْمُسْكِرَ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ طِينَةِ الْحَبَالِ» قَالُوا:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا طِينَةُ الْحَبَالِ؟» قَالَ:

«عَرَقُ أَهْلِ النَّارِ أَوْ عُصَاةُ أَهْلِ النَّارِ».

154. Câbir (r.a) şöyle anlatır:

Bir Adam Ceyşân’dan geldi. -Ceyşân Yemen’de bir şehirdir- Nebiyy-i Ekrem Efendimiz’e beldelerinde içtikleri, mısırdan yapılan ve Mizr adı verilen bir içeceği sordu.

Nebî (s.a.v):

“–O sarhoşluk veriyor mu?” buyurdu.

Adam:

“–Evet” dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

“–Her sarhoşluk verici şey haramdır. Allah -azze ve celle-’nin, sarhoşluk verici şey içene «Tînetü’l-Habâl» içireceğine dâir ahdi vardır” buyurdu.

Oradakiler:

“–Ey Allah’ın Rasûlü, «Tînetü’l-Habâl» nedir?” diye sordular.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Cehennem ehlinin teridir veya cehennem ehlinin usâresidir (kan ve iri-nidir)” buyurdu. (Müslim, Eşribe, 72; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5)

Açıklamalar:

Cenâb-ı Hak kullarını sevmekte ve onların cennete girmelerini istemektedir. Bu sebeple de kullarını günahlardan kıskanarak günahın açığını da gizlisini de yasaklamıştır. Aynı şekilde, bütün günahların sebebi ve anahtarı olan içkinin de her türlüşünü, ister az olsun ister çok, ağır ifadelerle haram kılmıştır.

İçki, insan fıtratına tamamen zıt olan zararlı bir içecektir. Nitekim Rasûl-i Ekrem Efendimiz’e İsrâ gecesinde, birinde şarap, diğerinde süt bulunan iki bardak getirildiğinde, Allah Rasûlü (s.a.v) bardaklara şöyle bir baktıktan sonra süt bardağını tercih etmiştir. (Hâlbuki ona ikrâm edilen şarap bizim bildiğimiz cinsten değil cennet şarabıydı ve o zaman dünyadaki içki de henüz haram kılınmamıştı.)

Bunun üzerine Cebrâil (a.s):

“–Seni, insanın yaratılış gâyesine (fıtrata) uygun olan şeye yönlendiren Allah’a hamdolsun. Şayet içki dolu bardağı alsaydın, ümmetin sapıklığa düşerdi”¹⁸² demiştir. (Müslim, İmân, 272; Eşribe, 92. Ayrıca bkz. Buhârî, Tefsîr, 17/3; Eşribe, 1, 12; Nesâî, Eşribe, 41)

Hâdiseden anlaşıldığına göre aslolan ayık ve ciddî olmaktır. Kendinden geçmiş vaziyette ve lezzetin rehâveti içinde bulunmak makbûl değildir. Uyanıklığı

¹⁸² Allah Rasûlü (s.a.v) burada fıtratı yani iyi, doğru ve insanın yaratılıştan sahip olduğu hususiyetlere uygun olanı tercih etmiştir. Süt, insanın ilk gıdasıdır. Bebek, doğduğunda sadece sütle beslenir ve karakterini oluşturmaya onunla başlar. Cenâb-ı Hak, insanın fıtratına “süt sevgisi”ni yerleştirmiştir. Rasûlullah (s.a.v) şarabı seçseydi, ümmeti de, sadece isim benzerliği olmasına rağmen, dünya şarabına ve onun sebep olduğu kötülöklere meyyâl olurdu. Zira halk, önderlerinin hâl ve istikâmeti üzere bir yol takip eder.

terk etmenin sonucu ise umûmiyetle sapıklığa düşmektir. O hâlde içkiyi tabîî görüp benimseyenlerin sapıklığa düşmeleri kaçınılmazdır.

Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v), İslâm'dan evvel de içkiye hiç yaklaşmamıştır. Bir gün kendisine:

“–Yâ Rasûlallah! İslâm gelmeden önce hiç içki içtiniz mi?” diye sorulduğunda:

“–Hayır! Ben Kitap ve iman ne olduğunu bilmezken bile, câhiliye insanların yaptıkları şeylerin küfür olduğunu bilirdim” buyurmuştur. (Diyarbekrî, I, 254-255; Ali el-Müttakî, no: 35439)

Câhiliye döneminde, içkinin fıtrata uymadığını fark eden Abdülmuttalib, Ebû Tâlib, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman gibi akıllı kimseler içkiyi ağızlarına hiç koymamışlardır.¹⁸³ Hatta onu âilesine ve çocuklarına yasaklayanlar bile çıkmıştır.

O dönemde insanlar içkiye mübtelâ oldukları için Cenâb-ı Hak bu habis içeceği birden bire yasaklamamış, bunu tadrîcî bir şekilde gerçekleştirmiştir. Zira ânî bir yasak söz konusu olsaydı insanların ekseriyeti hemen îtiraz ederdi. Nitekim Hz. Âişe vâlidemiz şöyle demektedir:

“...Helâl ve harâma dâir hükümler ancak insanlar İslâm'a tam olarak ısındıktan sonra nâzil olmaya başladı. Eğer ilk defâ:

«–İçki içmeyin!» emri inseydi insanlar:

«–Biz içkiyi kesinlikle bırakamayız!» derlerdi.

Yine ilk olarak:

«–Zina etmeyin!» emri gelseydi insanlar aynı şekilde:

«–Zinayı aslâ bırakamayız!» derlerdi....” (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 6)

İşte insan fıtratının bu yapısı göz önüne alınarak içkinin haram kılınması da tadrîcen gerçekleştirilmiştir. Şöyle ki:

İlk defa Mekke-i Mükerreme'de:

“Hurma ve üzümünden, hem sarhoşluk veren içki hem de güzel gıdâlar elde edersiniz. Şüphesiz bunda aklını kullanan kimseler için alınacak bir ibret vardır”¹⁸⁴ âyet-i kerimesi nâzil oldu.

Bu âyette hurma ve üzümünden, güzel gıdâlardan farklı olarak bir de sarhoşluk veren bir madde elde edildiği bildirilerek, sarhoşluk veren şeylerin, güzel ve

¹⁸³ Bkz. Ebû Dâvûd, Diyât, 3/4502; Ahmed, I, 163; Halebî, I, 184.

¹⁸⁴ Nahl 16/67.

makbul bir içecek sayılmadığı hissettirilmiş ve onun ileride yasaklanacağı îmâ edilmiştir.

Hicretten sonra Medîne-i Münevvere’de insanların soruları üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için bir kısım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı, faydasından daha büyüktür...” (Bakara 2/219)

Bu âyetin nüzûlünden sonra müslümanların ekseriyeti içkiyi terk ettiler.

Aradan biraz daha zaman geçti. Bir gün sahâbeden biri, akşam namazını kıldırırken âyeti, mânâsı bozulacak şekilde yanlış okudu. Bunun üzerine:

“Ey iman edenler! Siz sarhoş iken, ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın!..”¹⁸⁵ âyeti nâzil oldu.

Bundan sonra müslümanlardan içki içenler iyice azaldı. Namaz kılınacağı zaman Fahr-i Kâinât Efendimiz’in vazifelendirdiği bir kişi:

“Sarhoş olanlar kesinlikle namaza yaklaşmasın!” diye nidâ ederdi. Müslümanlar, artık içkinin kesin bir şekilde yasaklanacağını anlayarak buna hazır hâle geldiler.

Bir müddet sonra artık müslümanların çoğu içkiyi bırakmıştı. Bâzıları ise içki yüzünden karşılaştıkları nâhoş hâllerden muzdarip durumdaydı.

H. Ömer (r.a):

“Allah’ım! İçki hakkında bize açık ve kesin bir beyanda bulun!” diye dua ediyordu. Nihâyet bir içki sofrasının ardından çıkan kavgâ ile içkinin kötülüğü daha müşahhas bir şekilde görüldü. Artık içkinin yasaklanması, kolaylıkla takdîr edilebilecek bir hâle geldi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak şu âyet-i kerimleri inzâl buyurdu:

“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları, şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan uzak durun ki felâh bulasınız. Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranızda düşmanlık ve kin salmak; sizi Allah’ı zikretmekten ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bütün bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?” (Mâide 5/90-91)

Rasûlullah (s.a.v), Hz. Ömer’i çağırıp ona bu âyetleri okudu. **“Artık vazgeçtiniz değil mi?”** kısmına gelince o:

¹⁸⁵ Nisâ 4/43.

“–Vazgeçtik! Vazgeçtik yâ Rab!” diyordu. Hz. Ömer (r.a) ile birlikte bütün müslümanlar da:

“–Artık içkiden, kumardan vazgeçtik ey Rabbimiz!” diyorlardı.

Bu âyetler nâzil olunca, Peygamber Efendimiz’in emriyle bir münâdî:

“–Haberiniz olsun ki içki haram kılınmıştır!” diyerek seslendi.

Tulumları delinip boşaltılan, küpleri kırılıp dökülen içkiler, Medîne sokaklarında seller gibi aktı!.. (Bkz. Ahmed, I, 53; II, 351; Nesâî, Eşribe, 1-2; Hâkim, II, 305/3101)

Enes (r.a) şöyle anlatır:

Ebû Talha’nın evinde insanlara sâkîlik yaptığım sırada içki haram kılındı. Allah Rasûlü (s.a.v) bir sahâbîye emretti, o da insanlara bunu duyurdu. Biz evdeyken vazifeli sahâbînin sesi geldi. Ebû Talha:

“–Çık da bir bakıver, şu ses neyin nesidir?” dedi.

Çıkıp baktım ve:

“–Bir münâdî; «Dikkat edin; içki haram kılınmıştır!» diye nidâ ediyor” dedim. Bana:

“–Öyleyse git ve onu dök!” dedi.

O andan itibâren Medîne sokaklarından içki aktı. (Buhârî, Tefsîr, 5/11)

Bundan sonra, içki içen müslümanlar ellerindeki şarapların hepsini imhâ ettiler. Bir daha da içmediler. İçkiyi dinden uzak bir sapıklık olarak gördüler. Meselâ Ebû Mûsâ (r.a) şöyle derdi:

“Benim nazarımda ha içki içmişim ha Allah’ı bırakıp şu sütuna tapmışım, hiç fark etmez (ikisi de aynı derecede büyük günahıdır).” (Nesâî, Eşribe, 42/5661)

Dolayısıyla artık sarhoşluk veren her türlü içkiden uzak durulmalıdır. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v), **birinci hadisimizde**, sarhoşluk veren her şeyin, içki olduğunu ve haram kılındığını haber vermektedir. Yani ismin değişmesi önemli değildir. Bazı insanların, “Haram olan şaraptır, bizim içtiğimiz şeyin adı şarap olmadığından haram değildir” demeleri anlamsızdır. Rasûlullah (s.a.v) mûcizevî bir şekilde buna işaret ederek şöyle buyurmuştur:

“*Ümmetinden bir takım insanlar, farklı isimler verip şarabı içecekler.*”

(Nesâî, Eşribe, 41/5656. Ayrıca bkz. Buhârî, Edahî, 3; İbn-i Mâce, Fiten, 22)

Dolayısıyla, çeşitli bahanelerle içkiye fetvâ almaya çalışanlar, kendilerini kandırmaktan başka bir şey yapmazlar.

Diğer taraftan Rasûlullah (s.a.v), içkiye mübtelâ olup da tevbe etmeden ölen kimselerin cennet şarabından içemeyeceğini haber vermiştir. Hatta, bir başka hadis-i şerifte, içki tiryakisi olan kimselerin cennete giremeyeceği ifade edilir. (Nesâî, Zekât, 69/2560)

Cennette şarap bulunduğuna bakarak, dünyadaki şaraba iyi gözle bakmaya meyletmek doğru değildir. Cennet şarabı ile dünya şarabı arasında, isimden başka hiçbir benzerlik yoktur. Dünya şarabı insanı sarhoş edip ona her türlü günahı işlettiği hâlde, cennet şarabının insanı sarhoş etme ve onu rezilliğe sevk etme gibi bir vasfı yoktur.

İçkinin haram olması az veya çok olmasıyla da alâkalı değildir. **İkinci hadisimizde**, çoğu sarhoşluk veren şeyin azının da haram olduğu bildirilmektedir. Bu sebeple, “Sarhoş olmayacak kadar içmekle bir şey olmaz” diyenlere aldanmamalıdır. Ölçü gayet açıktır, bir şeyin çoğu sarhoş ediyorsa, onun azı da haramdır. Dinimiz, günaha giden yolları tamamen kapatarak kötülükleri en güzel şekilde önlemek ister. Hayatın pratiğine uymayan teorik çözümleri kâle almaz. Yasakları, caydırıcı olması için büyük bir hikmetle koyar ve bunları çiğneyenlere de ağır cezalar verir. Bu, dinimizin insana değer vermediğinden değil, aksine insanlığı nihâetsiz bir şefkât ve merhametle kucaklamasından ileri gelir.

İslâm fıkhrına göre içki içmenin dünyadaki cezası, 40 veya 80 sopa vurmaktır. Bundan maksat, sarhoşa göz dağı vermek ve utanmasını sağlayarak onu içki içmekten vazgeçirmektir. (Ebû Dâvûd, Hudûd, 35/4478)

Bir defasında Peygamber Efendimiz’e içki içmiş birini getirdiler. Rasûlullah (s.a.v) orada bulunanlara, adamın hak ettiği cezayı uygulamalarını söyledi. Bir müddet sonra oradakilerden biri suçluya:

“–Allah seni rezil etsin, kahretsinsin!” diye söylendi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

“–Hayır, öyle demeyiniz, onun aleyhinde böyle şeyler söyleyip de şeytana yardımcı olmayınız!” buyurdu. (Buhârî, Hudûd, 4; Ebû Dâvûd, Hudûd, 35, 36)

Cezası verildikten sonra ashâb-ı kirâm, aklını başına alması için günahkârı:

“–Allah’tan sakınmadın mı? Allah’tan korkmadın mı? Peygamber Efendimiz’den utanmadın mı?” diye azarladıktan sonra gönderdiler. Merhamet ummânı Efendimiz (s.a.v), o gittikten sonra ashâbına:

“«Allah’ım, onu mağfiret eyle, Allah’ım, ona rahmet ve merhamet eyle...» diye dua ediniz!” buyurdu. (Ebû Dâvûd, Hudûd, 35/4478)

Burada Allah Rasûlü’nün ümmetine olan merhametini müşâhade etmekteyiz. Zâten haramları yasaklaması da onlara olan merhametinden değil midir?

Rasûlullah (s.a.v), içkinin haram kılınmasındaki hikmeti **üçüncü hadisi-mizde** şöyle ifade buyurur:

“Sakın içki içme! Çünkü o bütün şerlerin anahtarıdır.”

Efendimiz (s.a.v), Tebük’te yaptıkları uzun konuşmada da:

“İçki, günahların her çeşidini bir araya toplayan bir içecektir” buyurmuştur. (Vâkıdî, III, 1016)

İçki, hem fert hem de toplum için büyük bir fesat sebebidir. İçki içmek akli melekelerle menfî yönde tesir eder. Oysaki dünya ve âhirete yönelik bütün maslahatlar ancak akılla gerçekleşir. Akıl gidince insan, akla hayâl gelmez günahlara dalar.

Nasıl ki ispirtonun içine bir kıvılcım düştüğünde hemen alev alırsa, alkol bağımlısı bir beynin ve kalbin içinde kötülüğün ateşini tutuşturmak da bu kadar kolay olmaktadır.

İşlenen günahlara bakıldığında, hep gaflet ânında yapıldıkları görülür. Günahlara düşme hususunda gaflet bu kadar tesirli olursa, ondan daha ileri olan sarhoşluğun insanı ne büyük günahlara sevkedeceğini tahmin etmek hiç de zor değildir.

İçki, kumar, şans oyunları gibi insana maddî ve mânevî sarhoşluk veren şeyler, insanlığın ebedî düşmanı şeytanın elindeki en tesirli silâhlardır. İnsan bunlardan uzak durmadıkça felâha ermesi mümkün değildir. Şeytan, içki ve kumar yoluyla insanlar arasına kin, husûmet ve düşmanlık sokar, onları birbirine düşürür. Onları Allah’ın zikrinden, namazdan ve ibadetlerden alıkoyarak âhîret fukarâları hâline getirir. Kısacası hem dünyalarını hem de âhiretlerini berbâd eder. Dolayısıyla iki cihanda da perişân olmaktan kurtulmanın yolu, Allah’ın yasakladığı günahları terk etmekten geçer. (Mâide 5/90-91)

İçkinin ülkesine ve milletine verdiği büyük zararları gözyaşları ve sinir krizleri içinde seyreden Rus profesör **Raçinski**, şu ibretli sözleri söyler:

“Şeytan, şişenin içinde bekler ve alkol bağımlılarının elinde avucunda ne varsa hepsini alır. Hatta üzerlerindeki son gömleklerini, kucaklarında tuttukları yavrularının son lokmasını bile kapar. Bundan başka şişedeki şeytan, kendine köle ettiği insanların ve âilelerinin sıhhatini, nâmusunu, vicdanını, sevinç ve sürûrunu, huzur ve saâdetini de alır. İnsanlarda çalışma azmini ve duygusunu kırdığı gibi her türlü kazançtan da mahrum bırakır. Bir defâ alkol ve içki üretimi için, ara yerde ne kadar emeklerin boş yere hebâ edildiğini bir düşününüz.

Bu kadar çeşit içkinin hazırlanması için ne kadar yiyeceğin, içeceğin ve emeğin boş yere ziyân edildiğini iyice hesap ediniz. Basit bir tahminle bu uğurda

milyarlarca kilo buğday, çavdar, patates, arpa, üzüm, erik vb. harcandığı anlaşılır. Eğer insanların alkol bataklığına pervasızca saçıp savurduğu milyarlarca kilo ekmek, erik, incir ve üzümün hepsi bir araya toplansaydı, hiçbir zaman dünyada açlık ya da gıdâ pahalılığı olmazdı. Bırakın insanları, hayvanları bile doyuncaya kadar besleyecek her çeşit yiyecek bulunabilirdi.

İçinde alkol bulunan içecekleri mayalamak için dünyada binlerce fabrika vardır. Bu fabrikalarda yüz binlerce işçi çalışmaktadır. İşte bu işçiler, insanların ihtiyacı olan milyonlarca ton gıdâyı, bir taraftan zehire dönüştürüyorlar, diğer taraftan da «Niçin dünyada yaşayan insanlara yiyecek ekmek bulunmuyor; niçin gıdâ fiyatları gittikçe yükseliyor; niçin insanlar açlıktan ölüyor?» diye hayattan yakınıyor ve şikayet ediyorlar.

Alkol üreten bunca fabrika yetmiyormuş gibi, birçok ülkede insanlar bu şeytan kazanını bizzat kendileri kaynatıyor, içkilerini kendileri hazırlıyorlar. Eğer idareciler evlerdeki bu içki üretimini yasaklayacak olsa, hemen itiraz edip gürültü patırtı koparırlar.

Devletin gücü şişedeki şeytanın gücü ve kudreti kadar büyük değildir. Çünkü bu güç, yıkmak ve bozmak için harekete geçtiğinden, az bir kuvvetle çok zarar verir. Şişedeki şeytanın ordusu, dünyanın en kalabalık ordusudur. Bu ordu, her türlü iyilik ve güzelliğe karşı tam bir savaş hâlinedir. Bu ordunun hiçbir askeri, harp meydanından kaçmayı aslâ düşünmez.

Şişedeki şeytanın bütçesi tam olarak nedir bilinmez. Çünkü şeytana uyanlar, kullandıkları içkinin vergilerini eksiksiz öderler. Lâkin aynı kişiler, başka insanlara ödemek mecburiyetinde oldukları borçlarını bir türlü ödemezler. Şeytan kendi alacaklarını her zaman ve eksiksiz tahsil eder. Eğer bu insanlar ödeyecek paraları yoksa bile, ya çalarlar ya öldürürler ya da kendilerinin ve âilelerinin nâmusunu, şerefini satarlar, ne yapıp eder şeytanın vergisini mutlaka öderler.

İşte binlerce yıldan beri, dünyanın her yerindeki masum insanlar bu yollarla soyuluyor ve ahlâkî düşüklüğe uğruyor. Bu duruma ise, kimse aldırış etmiyor. Bir yerde vebâ, kolera, sıtma vb. bulaşıcı bir hastalık çıksa, herkesi bir telâştır alıyor; memleketin her yerinde kıyametler kopuyor; çevre baştan aşağıya dezenfekte edilip ilaçlanıyor. Salgına karşı amansız ve şiddetli bir mücadele veriliyor. Bütün insanlığı tehdit eden içki salgınına karşı ise, maalesef hiçbir mücadele verilmiyor.

Alkol yüzünden binlerce kıymetli ve seçkin insanın hayatı mahvolmuştur. Bu insanlar sahip oldukları değerleri hep kaybetmişlerdir. İçki ve alkol, milyonlarca büyük insanın sıhhatini bozmuştur.

Bataklık bir zemin üzerine sağlam ve büyük binalar yapılamayacağı gibi, alkolik ve ayyaş olan bir milletin içinde de kalıcı bir düzen sağlamak ve huzurlu

bir hayat tesis etmek mümkün değildir. Bu sebeple, ıslâh faaliyetlerine, öncelikle bütün bir milleti bu feci durumdan uyandırıp ayıltmakla başlamalıdır.”¹⁸⁶

Dünya Sağlık Teşkilatı’nın Türkiye’nin de içinde bulunduğu otuz ülkeyi içine alan son araştırma raporlarına göre, cinâyetlerin % 85’i (bunların % 60-70’i âile içine dönüktür), tecâvüzlerin % 50’si, şiddet hâdiselerinin % 50’si, eşlerini dövenlerin % 70’i, işe gitmeyenlerin % 60’ı ve akıl hastalığı vak’alarının % 40-50’si alkolden kaynaklanmaktadır.

İçki kullanan insanların çocukları da pek çok zarar ve kayba mâruz kalmaktadır. Alkoliklerden doğan çocuklarda aklî ârızalar % 90’lardadır. Alkolik bir kadının özürlü bir çocuğa sahip olma riski % 35 gibi yüksek bir orandır. Bu risk, anneleri içki içen çocukların, ana rahminde iken alkole mâruz kalmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü alkol, ana rahmindeki büyümeyi ve doğum sonrası gelişmeyi engeller; çocukta zekâ geriliğine, boy kısalığına ve davranış bozukluklarına sebep olur.

İçki mübtelâsı olan insanların çocukları, sürekli çekişme ve şiddet dolu bir âile atmosferinde yaşadıklarından, onlarda duygusal çöküntü ve davranış bozukluklarının artma riski çok yüksektir. Dolayısıyla bu çocukların çoğu, okulda ve hayatta başarısız olur.¹⁸⁷

Trafik kazaları, intiharlar, suça teşvik, âile parçalanması, iş hayatının bozulması, meslek kayıpları ve muhtelif ekonomik kayıplar da içkinin çokça görülen zararları arasındadır. İnsanın aklını dumûra uğratan içki, kişinin görüş ve düşüncesini ifsâd, malını da telef eder. Bunun yanında âileyi yıkar, nesilleri çürütür, sosyal îtibar ve konumu târumâr eder. Çünkü o, bütün günah ve kötülüklerin anasıdır.

Hz. Osman (r.a), içkinin bütün şerhlerin anahtarı oluşunu bir misalle şöyle anlatır:

“İçkiden sakının, çünkü o bütün kötülük ve çirkinliklerin anasıdır. Sizden önceki milletlerden birinde kendisini ibadete vermiş bir adam vardı. Kötü bir kadın ona musallat oldu. Hizmetçisini adama gönderdi ve:

«–Seni şahitlik yapman için çağırıyoruz» dedi.

İbadet ehli adam, (şahitlikten kaçmış olmamak için) hizmetçiyle birlikte gitti. Eve vardıklarında, adam hangi kapıdan girdiyse hizmetçi ardından kapıyı kilitliyordu. Nihayet adam kendisini son derece güzel bir kadının yanında buldu. Kadının yanında bir çocuk, bir de şarap şişesi vardı. Kadın ona:

¹⁸⁶ Grigory Petrov, *İdeal Öğretmen*, İstanbul 2005, s. 48-52.

¹⁸⁷ Musa Tosun, “İçki” mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXI, 463.

«–Vallâhi ben seni şahitlik yapman için çağırmadım. Benimle birlikte olman veya bu şaraptan bir kadeh içmen ya da şu çocuğu öldürmen için çağırdım» dedi. Çâresiz kalan adam kendince en hafifini tercih ederek:

«–Bâri şu içkiden bir kadeh ver» dedi.

Kadın ona bir kadeh içki verdi. Sonra adam:

«–Biraz daha verin!» dedi.

Adam içkiyi içince çok geçmeden kadınla da zina etti, (yaptıkları duyulmasın diye) çocuğu da öldürdü. İşte bu sebeple, aman içkiden uzak durun! Vallâhi iman ile içkiye mübtelâ olmak, asla bir arada bulunmaz. Pek yakında birinin diğelerini uzaklaştırmasından korkulur.” (Nesâî, Eşribe, 44/5664)

Yani içkiye mübtelâ olmak, tevbe edilmediği takdirde kişinin imanını zedeler. Tevbe edildiğinde ise kâmil iman, içki içme hastalığını sahibinden uzaklaştırır. Çünkü içki mü'mine yakışmaz. Allah'a inanan bir kimse için bu şeytan işi pislige kapılmak büyük bir ayıptır. Hem Allah'a iman etmek hem de O'nun emrine itaatsizlikte bulunmak akıl kârı değildir. Bu durum hadis-i şerifte şöyle ifade edilir:

“Zina eden kimse zina ettiği anda mü'min değildir. İçki içen kimse içki içerken mü'min değildir. Hırsızlık yapan kimse hırsızlık yaparken mü'min değildir...” (Buhârî, Mezâlim, 30; Tirmizî, İman, 11/2625; Nesâî, Eşribe, 42/5657)

İnsanın îman gibi en kıymetli cevherini zedeleyen içkinin, onu daha ne gibi büyük felâketlere sürüklediğini gösteren bir hadîs-i şerîf de şöyledir:

“İçki bütün çirkinlik ve hayâsızlıkların anası, büyük günahların en büyüğüdür. Kim onu içerse, annesiyle, teyzesiyle ve halasıyla bile zinâ eder.” (Heysemî, V, 67)

Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v), ümmetini içkiden uzaklaştırmak için ağır ifadeler kullanmış, onunla alâkalı her şeyi yasaklamıştır. **Dördüncü hadisimizde**, Allah'ın içkiye, onu içene, dağıtana, satana, alana, yapana, yaptırana, taşıyana ve kendisine götürülene lânet ettiğini haber vermiştir. Diğer rivâyetlerde içkinin yapıldığı yere, onu bağışlayana, hediye edene, bedelini ve kazancını yiyen kimselere de lânet edildiği bildirilmiştir.¹⁸⁸

Demek ki içkinin kötülüklerinden korunabilmek için bütün yolları kapatmak, onunla alâkalı her şeyden uzak durmak îcâb etmektedir. Hem ferdin hem de toplumun selâmeti için yapılması gereken en mühim vazife budur.

¹⁸⁸ Bkz. Ebû Dâvûd, Eşribe, 2/3674; Tirmizî, Büyû', 59/1295; Nesâî, Eşribe, 1-2; İbn-i Mâce, Eşribe, 6; Ahmed, I, 53; II, 351; Hâkim, II, 305/3101.

İçki yüzünden lânete uğrayan kimsenin ibadetleri de tehlikeye girmektedir. Rasûlullah (s.a.v), bu durumdaki insanları îkaz için şöyle buyurur:

“Kim içki içerse, Allah onun yedi gün namazını kabul etmez. O süre içinde ölürse kafir olarak ölür. İçtiği şey aklını giderir ve onu farzlardan alıkoyarsa kırk gün namazı kabul olunmaz, o süre zarfında ölürse kafir olarak ölür.” (Nesâî, Eşribe, 44/5667; Dârimi, Eşribe, 3; İbn-i Mâce, Eşribe, 4)

İbadetlerin iki yönü vardır. Birisi, ibadeti yapan kişinin borcunu ödemiş olması, diğeri de bundan sevap kazanmasıdır. Bu hadis-i şeriflerde içki içen kimsenin namaz ve diğer ibadetlerden sevap kazanamayacağı kastedilmektedir.

Dolayısıyla, Allah’a ve âhiret gününe iman eden bir mü’min, içkiden büyük bir titizlikle kaçınmalıdır. İçkili sofralara oturmamalı, İslâmî usullere uymayan düğün ve benzeri merasimler düzenlememeli ve bu tür merasimlere katılmamalıdır. Bu konuda kimsenin hatır ve gönlüne bakmadan, içkili sofraya ve meclislere niçin iştirak etmediğini de açıkça söylemelidir ki, Allah’ın haramlarını çiğneyen kimseler hatalarını anlasınlar. Aksi takdirde bir günahkârın gönlünü kırma için Allah’ın lânet ve gazabına uğramak söz konusudur ki, dünyanın en büyük ahmaklığı budur.

Allah’ın emrine riayet etmemenin netîcesi, dünyada pek çok zarar ve ziyana uğramak, âhirette de elem verici bir azâba mâruz kalmaktır. **Altuncu hadisi-mizde** içki içenlere cehennemde verilecek ağır cezadan bahsedilmektedir. Dünyada kendilerini pis şey içmeye lâyık görenler, elbette âhirette de en pis şeyi içmekle cezalandırılacaklardır. Çünkü ceza suçun cinsine göredir. İçki içenlere âhirette cehennem ehlinin yanık derilerinden akan ter, kan ve irin gibi, insanın bakmaya bile tahammül edemediği pislikler içirilerek azap edilecektir.

f. Zina Etmek

۱۵۵. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ مَا أَحَدٌ أَغْيَرَ مِنَ اللَّهِ أَنْ يَرَى عَبْدَهُ أَوْ أَمَّتَهُ يَزْنِي! يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمَ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا».

155. Hz. Âişe vâlidemizin rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Ey ümmet-i Muhammed! Erkek veya kadın bir kulunun zina etmesini, Allah’tan daha çok kıskanan (hoşnutsuzluk ve nefretle karşılayan) hiçbir kimse yok-

tur. *Ey ümmet-i Muhammed!*¹⁸⁹ Siz benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız.” (Buhârî, Nikâh, 107)

۱۵۶. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ: يَا عَلِيُّ لَا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ.

156. Büreyde (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v), Hz. Ali’ye hitaben şöyle buyurdu:

“Ey Ali, âniden bir haramı gördüğünde dönüp tekrar bakma! Zira ilk bakış senin (için affedilmiş)tir, ancak ikinci bakış aleyhinedir (günahdır).” (Ebû Davud, Nikâh, 42-43/2149; Tirmizî, Edeb, 28/2777; Heysemî, VIII, 63)

۱۵۷. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَنْظُرُ إِلَى مُحَاسِنِ امْرَأَةٍ أَوْ لَمَرَّةٍ ثُمَّ يَغْضُ بَصَرَهُ إِلَّا أَحْدَثَ اللَّهُ لَهُ عِبَادَةً يَجِدُ حَلَاوتَهَا».

157. Ebû Ümâme (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kimin gözü bir kadının güzelliğine takılır da hemen gözünü ondan çevirirse, Allah ona kalbinde halâvetini (lezzetini) hissedeceği bir ibadet sevâbı (ve kulluk şuuru) ihsân eder.” (Ahmed, V, 264; Heysemî, VIII, 63)

۱۵۸. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا يَخْلُونَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ وَلَا تُسَافِرَنَّ امْرَأَةٌ إِلَّا وَمَعَهَا مُحَرَّمٌ» فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ اكْتَتَبْتُ فِي غَزْوَةٍ كَذَا وَكَذَا وَخَرَجَتْ امْرَأَتِي حَاجَةً؟» قَالَ: «أَذْهَبَ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ».

¹⁸⁹ Peygamber Efendimiz’in, iki defa “Ey Ümmet-i Muhammed!” diye hitab etmesi, onun ümmetine olan şefkat ve merhametini hissettirmektedir. Allah Rasûlü (s.a.v), ümmeti üzerinde titreyerek onların böylesine çirkin günahlara düşmemesi için ısrarla îkazda bulunmaktadır.

158. İbn-i Abbas Hazretleri'nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v):

“Hiçbir erkek, (mahremi olmayan) bir kadınla başbaşa kalmasın! Hiçbir kadın yanında mahremi olmadan yolculuk yapmasın!” buyurmuştu.

Bir kişi kalkarak:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! Ben falan gazveye gitmek üzere kaydoldum, hanımım da hacca gitmek üzere yola çıktı, (ne yapayım)?!” dedi.

Rasûlullah (s.a.v) ona:

“–Git, hanımınla birlikte haccet!” buyurdu. (Buhârî, Cihâd, 140; Nikâh, 111; Müslim, Hac, 424; Ahmed, I, 222. Ayrıca bkz. Tirmizî, Radâ', 15-17; Fiten, 7)

Açıklamalar:

Zina, öteden beri insan aklının, ahlâk ve hukuk nizamlarının ve diğer semâvî dinlerin tamamen yanlış ve çirkin gördüğü bir davranış olup İslâm'da da büyük günahlardan sayılmıştır.

Kullarını çok seven Cenâb-ı Hak, onların böylesi bir çirkinliğe düşmesini asla istemez. **Birinci hadisimizde** ifade edildiği üzere, bir insanın zina çirkinliğine düşmesi sebebiyle Allah Teâlâ kadar gazaplanan kimse yoktur. Nasıl ki bir insan, kendisine bağlı birinin veya evlâdının zina gibi günahlara düşmesini kıskanır, bundan hiç hoşlanmaz ve böyle bir şeye üzülsün, Cenâb-ı Hak da bundan daha fazla kullarını çirkinliklerden uzaklaştırmayı arzu eder. Onların günahlara kapılarak Yüce Zâtından uzaklaşmasını istemez. Bu sebeple günahları şiddetle yasaklamış, onları işleyenleri büyük cezalarla tehdîd etmiş ve günah işlendiğinde gazaplandığını bildirmiştir. Cenâb-ı Hak, merhameti sebebiyle günahları ve cezalarını önceden haber vermiştir ki, insanlar tedbirlerini alıp o çirkinliklere düşmesinler.

Zina öylesine çirkin bir günahdır ki, Cenâb-ı Hak, onu işlemek bir tarafa yanına yaklaşmayı bile yasaklamıştır.

Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ

“Fuhşiyâtın (kötülük ve edepsizliğin) açığına da gizlisine de yaklaşmayın!” (En'âm 6/151)

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

“Zinaya yaklaşmayın, zira o çok çirkin bir hayâsızlık ve çok kötü bir yoldur.” (İsrâ 17/32)

Yani zinaya zemin hazırlayan hiçbir yola ve vesîleye yaklaşmamak gerekir.¹⁹⁰

Rasûlullah (s.a.v), Cenâb-ı Hakk’ın zinaya ne kadar gazaplandığını bildirdikten sonra, “*Siz benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız*” buyurmuştur. Allah Rasûlî (s.a.v) bu sözüyle, “Allah’ın yasaklarındaki hikmet ve sebepleri, bunlara uymadığınız takdirde Allah’ın vereceği cezayı ve kıyamet gününün korkularını bilseydiniz çok ağlar, az gülerdiniz, zihniniz hep o azametli hâdiselerle meşgul olurdu” demek istemiştir.

Kullarını günahlardan kıskanan Cenâb-ı Hak, onların iffetli ve nâmuslu olmalarını istemektedir. Pek çok âyet-i kerimde bu hususa temas edilir.¹⁹¹ Nâmus ve iffetin korunması, Kur’ân’da müslüman erkek ve kadınların en mühim vasıfları arasında zikredilir. (Mü’minûn 23/5; Nûr 24/30-31; Furkân 25/68; Ahzâb 33/35)

Dualarında, vücûdundaki uzuvların şerre yönelmesinden ve onlar vâsıtasıyla günaha düşmekten Allah’a sığınan¹⁹² Rasûlullah (s.a.v), ümmetine de şu müjdeyi vermektedir:

“Kim bana iki çenesi arasındaki (dilini), bir de iffet ve nâmusunu koruma sözü verirse, ben de ona cennet sözü veririm.” (Buhârî, Rikâk, 23)

Peygamber Efendimiz’in, günaha düşmek üzere olan bir gence, mantıkî telkinlerde bulunarak iffetli olmanın lüzûmunu anlattığı şu hâdis, ne kadar ibretlidir:

Ebû Ümâme (r.a) anlatıyor:

¹⁹⁰ İslâm, günahların önüne geçmek için kişileri günaha sevkeden duygu, vasat ve araçların ıslahına ehemmiyet verir. Bu sebeple öncelikle erkek ve kadınların belli yerlerini örtmeleri, birbirlerini tahrik edecek davranışlardan kaçınmaları, yabancı erkekle kadının başbaşa kalmaması, toplumda açıklık ve müstehcenliğin önlenmesi gibi birinci kademedede yer alan tedbirler alır. İnsanları tahrik edecek türden söz, bakış ve yakın ilişkileri de zinaya hazırlayıcı hareketler olarak kınaması bu yüzdendir. İslâm bunlarla da kalmayıp, âile ve topluma çocukları terbiye etme, evlilik yaşını zaruret olmadıkça geciktirmeme, evlenmeyi kolaylaştırma, toplumda dînî ve ahlâkî değerleri diri tutma vazifesi verir.

Bunlardan anlaşıldığına göre, İslâm’ın gayesi suçluları cezalandırmak değil, toplumda suç vasatının oluşmasına mânî olarak insanların emniyet ve huzur içinde yaşamasını temin etmektir. İslâm, “günahın cezalandırılması”ndan ziyâde “işlenmesine meydan vermeme” ilkesinden hareket eder. Bu sebeple İslâm tarihi boyunca zina cezası çok nâdir görülmüştür.

İslâm’ın aldığı bunca tedbire rağmen günah işleyen kişinin cezalandırılması ise, hem fert hem de toplum için hakîkî mânâda adâlet ve rahmettir. (Nûr 24/2)

Ceza sayesinde fert, günaha alışıarak ebedî hayatını mahvetmekten ve âhirette daha büyük bir cezaya çarptırılmaktan kurtulmaktadır. Toplumdaki diğer insanlar da bu cezadan ibret alarak günahattan uzaklaşmaktadır.

¹⁹¹ Misâl olarak bkz. Nisâ 4/25; Mâide 5/5; Enbiyâ 21/91; Nûr 24/4, 23; Tahrîm 66/12.

¹⁹² Ebû Dâvûd, Vitir, 32/1551; Tirmizî, Deavât, 74/3492. Ayrıca bkz. Müslim, Zikir, 72; Nesâî, İstiâze, 4, 10, 11, 28. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz için günaha düşmek diye bir şey söz konusu olmadığından, burada Peygamber Efendimiz’in maksadı ümmetine nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretmektir.

“Bir genç Peygamber Efendimiz’e geldi ve:

«–Yâ Rasûlallah! Zina için bana izin verir misiniz?» dedi.

Oradakiler hemen gencin üzerine yürüdüler ve azarlayarak «Sus, sus!» dediler.

Peygamber Efendimiz:

«–*Yaklaş!*» buyurdu.

Genç Hz. Peygamber’in yanına varıp oturdu.

Rasûlullah (s.a.v) ona:

«–*Böyle bir şeyi annen için ister misin?*» diye sordu.

Genç:

«–Allah beni senin yoluna kurban etsin, hayır, vallâhi istemem yâ Rasûlallah!» dedi.

Allah Rasûlü (s.a.v):

«–*Diğer insanlar da anneleri için böyle bir şeyi istemezler*» buyurdu.

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v), aynı soruyu kızı, kız kardeşi, halası, teyzesi için de sordu. Genç hepsine:

«–Allah beni senin yoluna kurban etsin, hayır, vallâhi istemem yâ Rasûlallah!» cevabını verdi.

Rasûlullah (s.a.v) her defasında “*diğer insanların da yakınları için böyle bir şeyi istemeyeceklerini*” hatırlattı. Konuşmanın sonunda mübârek elini gencin üzerine koydu ve:

«*Allah’ım, bunun günahlarını affet, kalbini temizle ve iffetini muhâfaza et!*» diye dua etti.

Genç bundan sonra böyle bir şeye hiç tenezzül etmedi.” (Ahmed, V, 256-257; Heysemî, I, 129)

Diğer taraftan Allah Rasûlü (s.a.v), insanlardan, zina ve ona götüren fiillere yaklaşmayıp iffetlerini muhâfaza etmeleri hususunda bey’at alırdı. **Hız. Âişe** (r.a) anlatıyor:

“Rasûlullah (s.a.v) kadınlarla bey’ati (el ile musâfaha etmeden sadece) sözle yapıyor ve şu âyette belirtilen şartları koşuyordu:

«**Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle**

ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, kendilerine emredeceğin meşrû herhangi bir mevzûda sana karşı gelmemek üzere sana bey’at etmeye geldikleri zaman, bey’atlerini kabul et ve onlar için Allah’tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.» (Mümtehhine 60/12)

Bu şartları kabul eden mü’min bir kadına Rasûlullah (s.a.v) şöyle:

«–*Tamam, seninle bey’at etmiş oldum*» buyururdu. Hayır, vallâhi onun eli bey’at ederken yabancı bir kadının eline asla değmedi. Allah Rasûlü (s.a.v) kadınlarla ancak:

«–*Seninle bu âyetteki şartlar üzerine bey’at ettim*» sözüyle bey’at etmiştir.” (Buhârî, Tefsîr, 60/2; Ahmed, VI, 270)¹⁹³

Ebû Şehm (r.a) bu husustaki ibretli bir hâtırasını şöyle anlatır:

Medîne’de, yanımdan bir genç kız geçiyordu. Yakasından tuttum. Sonra bıraktım. Sabah olunca Rasûlullah (s.a.v) insanlardan bey’at alıyordu. Ben de onun yanına gittim. Benden bey’at almadı ve:

“–*Şimdi de yakayı tutup çeken mi geldi?*” buyurdu.

Ben de:

“–Vallâhi bir daha o fiili yapmayacağım” dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) benden bey’at aldı. (Ahmed, V, 294)

Allah Rasûlü (s.a.v), engelleyici bir tedbir olması için fuhuş ve zina yoluyla para elde etmeyi de yasaklamıştır.¹⁹⁴ En değerli varlık olan insanın iffet ve namusunun bedeli olan bu mal, haram kılınmıştır. Hatta bir hadis-i şerifin ifadesiyle bu para, “*habîstir, necâsetten ibarettir*”. (Müslim, Müsâkât, 41; Ebû Dâvûd, Büyû’, 38; Tirmizî, Büyû’, 46)

Diğer taraftan, Rasûlullah (s.a.v), zinanın maddî ve mânevî zararlarını anlatarak da ümmetini bundan uzaklaştırmıştır. Bir hadis-i şerifte zinânın en kıymetli cevher olan imana zarar verdiği ifade edilerek şöyle buyrulur:

“*Kişi zina ettiği zaman iman ondan çıkar, üzerinde bir gölgelik gibi durur. Zinadan (tevbe edip) tamamen vazgeçtiği zaman iman tekrar ona döner.*” (Ebû Dâvud, Sünnet, 15/4690; Tirmizî, İmân, 11/2625; Hâkim, I, 72/56)

¹⁹³ Allah Rasûlü (s.a.v) kadınlardan bey’at alırken onlarla musâfaha etmekten hususiyle kaçınmış (Buhârî, Talâk, 20) ve:

“–*Ben kadınlarla tokalaşmam!*” buyurmuştur. (İbn-i Mâce, Cihâd, 43)

¹⁹⁴ Buhârî, Büyû’, 25, 113; İcâre, 20; Talâk, 51; Tıb, 46; Libâs, 86, 96; Müslim, Müsâkât, 40. Ayrıca bkz. Ebû Dâvud, Büyû’, 26, 63; Tirmizî, Büyû’, 46, 49, 50; Nikâh, 37; Tıb, 23; Nesâî, Sayd, 15; Büyû’, 91, 92, 94; İbn-i Mâce, Ticârât, 9.

Diğer bir hadis-i şerifte Rasûlullah (s.a.v), zinanın maddî yönden zararlarını anlatarak şöyle buyurur:

“Bir milletin içinde zina ve fuhuş ortaya çıkıp nihayet o millet bu suçu alenî olarak işlemeye başladığında, mutlaka içlerinde vebâ hastalığı ve kendilerinden önce gelip-geçmiş milletlerde vuku bulmamış başka hastalıklar yayılır.” (İbn-i Mâce, Fiten, 22; Hâkim, IV, 583/8623)

İbn-i Abbâs Hazretleri’nden gelen bir rivâyette ise şöyle buyrulur:

“...Bir kavim içinde zina yaygınlaşırsa, aralarında ölümler artar...” (Muvatta’, Cihâd, 26; İbn-i Mâce, Fiten, 22)

Zina nesebin karışmasına, âilenin dağılmasına, hısmılık, komşuluk, arkadaşlık gibi bağların çözülüp toplumdaki mânevî ve ahlâkî değerlerin kökten sarıymasına sebep olur. İnsanı bedenî zevklerin esiri yaparak haysiyet ve şerefini ayaklar altına alır.

Diğer taraftan zinanın sıhhat için de pek çok zararları mevcuttur. Zina batıklığına düşen insanlarda frengi, bel soğukluğu gibi sirayet edici pek çok hastalıklar müşâhede edilmektedir. Günümüzde tıbbın çare bulamadığı ölümcül hastalık AIDS, büyük ölçüde zina yoluyla bulaşmaktadır.

Zinakârlar, öylesine kötü ve şerli insanlardır ki, Cenâb-ı Hak kıyâmeti onların üzerine koparır. Peygamber Efendimiz’in haber verdiği göre, dünyanın sonuna doğru Deccâl ile Ye’cûc ve Me’cûc fitnelerinden kurtulan ve benzeri görülmemiş derecede mes’ûd bir hayat yaşayan mü’minler, ilâhî bir tecellî ile ölürler. *“Yeryüzünde insanların en fenâları kalır; onlar merkepler gibi birbiriyle tepişip herkesin gözü önünde zina ederken kıyamet üzerlerine kopuverir.”* (Müslim, Fiten, 110. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fiten, 59/2240; İbn-i Mâce, Fiten, 33)

İşte, Cenâb-ı Hakk’ın gazabına uğramamak ve bu tür zararlara dûçâr olmamak için zinaya yaklaşımcı her türlü söz, fiil, düşünce ve vâsıtanın uzak durulmasıdır. Zira fiil ve davranışlar, sebep oldukları netîcelere göre hüküm aldıklarından, harama yol açan fiiller haram, vâcib kılınan bir işe vesile olan fiiller de vâciptir. Dolayısıyla zinaya götüren bakış, dinleme, konuşma, tutma, yürüme, okuma ve koklama gibi fiiller de yasaklanmış bulunmaktadır. Bu durumda gayr-i irâdî bir göze çarpma söz konusu olduğunda, hemen bakışı çevirmeli ve günahın câzibesine kapılmamalıdır. Nitekim **ikinci hadisimizde** Rasûlullah (s.a.v), göz bir harama takıldığında bakışı uzatmadan hemen çevirmeyi, tekrar dönüp bakmamayı emretmektedir. Cenâb-ı Hak, istemeden ve âniden vâkî olan ilk bakışı affetmekte, lâkin bundan sonraki isteyerek bakmayı günah kabul etmektedir.

Cerîr (r.a) şöyle der:

Peygamber Efendimiz’e ansızın görmenin hükmünü sordum.

“–Hemen gözünü başka tarafa çevir!” buyurdu. (Müslim, Âdâb 45. Ayrıca bkz. Ebû Davûd, Nikâh, 43; Tirmizî, Edeb, 28)

Çünkü bakmak gözlerin zinası olmaktadır ve günahtır. Aynı şekilde kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayakların zinası yürümek, kalbin ve nefsin zinası da arzu etmektir. (Buhârî, İsti'zân 12, Kader 9; Müslim, Kader 20-21. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh, 43)

İslâm bunları yasaklayarak büyük günahların yolunu kapatmıştır. Buna İslâm Fıkhi'nda “**Sedd-i zerîa**” denir.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Her göz (harama bakmakla) zina eder. Kadın koku sürünüp (erkeklerin bulunduğu) bir meclisten geçtiği zaman, o da zâniyedir/zina etmiş sayılır.”¹⁹⁵ (Tirmizî, Edeb, 35/2786; Ebû Dâvud, Tereccül, 7/4173; Nesâî, Zînet, 35)

Cenâb-ı Hak şöyle îkaz buyurur:

“(Rasûlüm!) Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (haramdan) sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.

Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; nâmus ve iffetlerini muhâfaza etsinler...” (Nûr 24/30-31)

Rasûlullah (s.a.v), lüzumsuz bakışların kalp için ne derece zararlı olduğunu şöyle ifade buyurur:

“Harama bakış, iblisin zehirli oklarından bir oktur. Her kim Allah korkusu sebebiyle bunu terk ederse Allah ona kalbinde halâvetini hissedeceği bir iman bahşeder.” (Hâkim, IV, 349/7875; Heysemî, VIII, 63)

Gözler, kalbe açılan pencerelerdir. Gözlerin yanlış şeylere bakması zihni menfî yönde etkiler ve günahlarla meşgul eder. Böylece kalbin kirlenmesine ve mâneviyatın mahvolmasına sebep olur.

Dolayısıyla nefse hâkim olarak şeytanın zehirli oklarından korunabilmek, mü'min için büyük bir kazançtır. **Üçüncü hadisimizde** bunun, kalbe huzur veren bir ibadet sevabı ile mükâfâtlandırılacağı müjdelanmaktadır. Yani Cenâb-ı Hak, insanı büyük günahtan uzaklaştıran böylesine basit bir hareketi, ehemmiyetine

¹⁹⁵ Kadınlar, erkekleri tahrik edecek şekilde yürümek, koku sürünmek ve konuşmaktan sakınmalıdırlar. Ayakkabılarını yere vurmak sûretiyle ökçelerin çıkardığı sesle erkeklerin dikkatini çekmemelidirler. Allah Teâlâ bu tür davranışları haram kılarak şöyle buyurur:

“(Kadınlar) gizlemekte oldukları zînetleri (ayak bileklerine takılan ve Halhal adı verilen bilezikleri) fark edilsin diye ayaklarını yere vurmasınlar.” (Nûr 24/31)

“...Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız (yabancı erkeklere karşı) çekici bir edâ ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin. Evlerinizde oturun, eski câhiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allâh'a ve Rasûlü'ne itaat edin...” (Ahzâb 33/32-33)

binâen ibadet kabul etmektedir. Bu da O'nun kullarına olan rahmet ve merhametinin bir tezâhürüdür.

Diğer bir hadis-i şerifte haramlardan sakınan gözün fazileti şöyle beyan edilir:

“Üç kişi vardır ki onların gözleri cehennemi görmez: Allah yolunda nöbet tutan göz, Allah korkusuyla ağlayan göz ve Allah'ın haramlarından sakınan göz.”
(Heysemî, V, 288)

Dördüncü hadisimiz, zinaya kapı aralayan en büyük yanlışlardan birini daha yasaklayarak mü'minleri koruma altına almaktadır. O da bir erkeğin mahremi olmayan yani evlilik bağı veya devamlı evlenme engeli bulunmayan bir kadınla تنها bir yerde yalnız kalmasıdır. Yanında kocası, annesi, babası, oğlu, kardeşi, teyzesi, süt kardeşi gibi bir mahremi bulunmayan kadınlarla birlikte olmak ve onlarla oturmaktan titizlikle sakınmak îcâb eder. Erkeğin kendi kızkardeşi, kızı, halası ve teyzesi yanında olursa, kadının mahremi varmış gibi kabul edilir. Aynı şekilde kadınlar da yabancı erkeklerle baş başa kalmamaya dikkat etmelidirler. Çünkü Allah Rasûlü'nün ifadesiyle:

“Bir erkek, yabancı bir kadınla baş başa kaldığında mutlaka üçüncüleri şeytan olur.” (Tirmizî, Radâ', 16/1171; Fiten, 7/2165; Ahmed, I, 18, 26)

Kadınlar, nâmahrem erkeklerden bir şey isteyeceklerinde veya onlara bazı şeyler söyleyeceklerinde, kapı ve perde arkasından işlerini görmelidir. (Ahzâb 33/53)

Bu durum âyet-i kerimede her ne kadar Peygamber Efendimiz'in hanımlarına emredilmiş olsa da, diğer mü'min kadınlar için de imkân nisbetinde uyulması gereken güzel bir örnek teşkil **etmektedir.**

Bugün pek fazla dikkat edilmeyen mühim bir husus da şudur: Kişi, kardeşinin hanımıyla yani yengesiyle başbaşa kalmamalıdır. Kardeş çocukları, amca ve amca çocukları gibi erkeğin yakın erkek akrabası da aynı durumdadır.

Bir gün Rasûlullah (s.a.v):

“–(Yanında mahremi bulunmayan) kadınların yanına girmekten sakının!” buyurmuştu.

Bunun üzerine Ensâr'dan birisi:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! Kocanın erkek akrabası (el-Hamvü) hakkında ne dersiniz?” diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Onlarla halvet (baş başa kalmak), ölüm demektir” buyurdu. (Buhârî, Nikâh, 111; Müslim, Selâm, 20; Tirmizî, Radâ', 16/1171)

Bu hadiste geçen “el-Hamvü” kelimesi, kocanın erkek kardeşi, yeğenleri, amcası ve amca çocukları gibi yakın erkek akrabasıdır.

Yakın akraba oldukları için her zaman rahatlıkla eve girip çıkma imkanına sahip olan bu kabil insanlar, daima tehlike ile yüzyüzedirler. Onların bu hususta herkesten daha fazla dikkat etmeleri ve halvetten kaçınmaları îcâb eder. Bu insanlar çok iyi niyetli olabilirler. Ancak İslâm, muhtemel tehlikelerin kapısını sıkı sıkıya kapatır ki daha sonra insanlar sıkıntıya düşüp zarar görmesin. Nitekim bu hususa dikkat etmeyen nice âilelerin perişan oldukları herkesin mâlumudur. Diğer taraftan bu durumlarda insanların dedikodusundan kurtulmak da mümkün değildir.

Hadisimizin ikinci kısmında kadınların yanlarında mahremleri olmadan yolculuğa çıkmamaları emredilmektedir. Peygamber Efendimiz’in, cihâd gibi en üstün bir ibadete gitmeye hazırlanan sahâbîyi, yalnız başına hac yolculuğuna çıkan hanımının yanına göndermesi, konunun ehemmiyetini göstermeye kâfidir.

g. Hıyânette Bulunmak

۱۵۹. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَلَّمَا خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا قَالَ:

«لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ».

159. Enes bin Mâlik (r.a) şöyle der:

Nebî (s.a.v) bize yaptığı konuşmalarda çoğu zaman şu sözü söylerdi:

“*Emâneti olmayanın imanı yoktur, ahdine riâyet etmeyenin de dîni yoktur.*” (Ahmed, III, 154, 135)

۱۶۰. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِيَ خَانَ» وَفِي رِوَايَةٍ: «وَأَنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ».

160. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“*Münâfığın alâmeti üçtür:*

Konuşunca yalan söyler,

Söz verince sözünden cayar,

Kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder.” (Buhârî, İmân, 24; Müslim, İmân, 107-108. Ayrıca bkz. Tirmizî, İmân, 14/2631-2633)

Bir rivâyette şu ilâve yer alır:

“Oruç tutsa, namaz kılsa ve mü’min olduğunu iddiâ etse bile!” (Müslim İmân, 109)

١٦١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«أَدِّ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنْ اتَّيَمَّنَكَ وَلَا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ».

161. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Sana emânet bırakana emânetini iade et! Sana ihânet edene sen hâinlik yapma!” (Ebû Dâvûd, Büyû’, 79/3535; Tirmizî, Büyû’, 38/1264)

١٦٢. عَنْ عَدِيِّ بْنِ عَمِيرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَكَتَمْنَا خِيَطًا فَمَا فَوْقَهُ كَانَ غُلُولًا يَأْتِي بِهِ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ» قَالَ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ أَسْوَدُ مِنَ الْأَنْصَارِ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ فَقَالَ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ، اقْبَلْ عَنِّي عَمَلِكَ» قَالَ:

«وَمَا لَكَ» قَالَ:

«سَمِعْتُكَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا» قَالَ:

«وَأَنَا أَقُولُهُ الْآنَ: مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَلْيَجِئْ بِقَلِيلِهِ وَكَثِيرِهِ فَمَا
أُوتِيَ مِنْهُ أَخَذَ وَمَا نُهِيَ عَنْهُ انْتَهَى».

162. Adiy bin Amîre (r.a) şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in şöyle buyurduğunu işittim:

“Bir işe memur tâyin ettiğimiz kimse, bizden bir iğneyi veya ondan daha küçük bir şeyi gizlerse, bu hıyânet olur ve kıyâmet günü onunla gelir.”

Bunun üzerine Ensâr’dan siyah tenli bir adam ayağa kalktı, -şu anda sanki onu görüyor gibiyim-:

“–Ya Rasûlallah! Bana verdiğiniz vazifeyi geri alınız” dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Sana ne oldu?” diye sordu.

Ensârî:

“–Şöyle şöyle dediğinizi işittim” cevabını verdi.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Ben o sözü şimdi de söylüyorum: Sizden kimi (mâlî) bir vazifeye tâyin edersek, o malın azını da çoğunu da getirsin. O maldan kendisine verileni alır, ve-rilmeyenden ise geri durur.” (Müslim, İmâre, 30. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Akdiye, 5/3581)

١٦٣. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ فَإِنَّهُ بئْسَ الضَّجِيعُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ فَإِنَّهَا بئْسَتِ الْبِطَانَةُ».

163. Ebû Hüreyre (r.a) der ki:

“Rasûlullah (s.a.v) şöyle dua ederdi:

«Allah’ım! Açlıktan sana sığınırım; *o ne kötü bir arkadaşı (insanı avucunun içine alan ne fena bir hâl)dir.* Emânete ihânetten de sana sığınırım; *o ne kötü bir sırdaşı (huy ve tabiat)tır.*»” (Ebû Dâvûd, Vitir, 32/1547. Ayrıca bkz. Nesâî, İstiâze, 19, 20; İbn-i Mâce, Et’ime, 53)

Açıklamalar:

“Mü’min” kelimesinin emniyet ve emânet kelimeleriyle alâkası olması münâsebetiyle, dünyanın en güvenilir insanları Allah’a iman eden müslümanlar olmalıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak mü’minlerin emîn kimseler olmasını istemektedir. Nitekim peygamberlerin en mühim sıfatlarından biri de “Emânet”tir. Bizim Peygamberimiz ise emînliğin sembolü olmuş, “Emîn” kelimesi onun ikinci ismi hâline gelmiştir. Dolayısıyla Muhammedü’l-Emîn’in ümmeti olan mü’minler için

emîn ve güvenilir olmaktan daha tabîî bir şey olamaz. Böyle olmayıp hıyânete sapan insanların da zamanla hem mü'minlikle hem de Muhammedü'l-Emîn ile alâkası kesilir.

Münâfıklık alâmetlerinden biri olan hıyânet; emânet edilen şeyde, İslâm'a aykırı şekilde tasarrufta bulunmak, haksızlık yapmak ve güven hissi vermemektir. Bu durum maddî konularda olduğu gibi mânevî mevzûlarda da geçerlidir. Kişi Allah ve Rasûlü'nün emâneti olan Kitap ve Sünnet'in hükümlerini eğip büker ve terk ederse onlara ihânet etmiş olur.

Diğer taraftan bir dosta verilen sır da emânet olduğundan, onu ifşâ etmek de ihânet çerçevesine girer.

Yüce Rabbimiz ise hâinleri hiç sevmez. (Enfâl 8/58; Hac 22/38)

Onların hîlelerini kesinlikle muvaffâkiyete erdirmez. (Yûsuf 12/52)

Muazzez Peygamberi'ne de hıyânet ehlinden uzak durmasını emrederek şöyle buyurur:

“Hâinlerden taraf olma!” (Nisâ 4/105)

“Kendilerine hıyânet edenleri savunma; çünkü Allah hâinliği meslek edinmiş günahkârları sevmez.” (Nisâ 4/107)

İhânet eden kimseler, peygamberlerin en yakın akrabaları bile olsalar, âhi-rette kendilerini kurtaramazlar.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında iken onlara hâinlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: «Haydi, cehenneme girenlerle beraber siz de girin!» denildi.” (Tahrîm 66/10)

Rasûlullah (s.a.v), cehenneme girecek kimleri sayarken şunları da zikretmiştir:

“...Tamahkârlığını ızhar etmeyen hâin. Böylesi, hangi kapıyı çalsa mutlaka ihanet eder.

Akşam, sabah her fırsatta malın ve ehlin hususunda seni aldatan kimse.”
(Müslim, Cennet, 63)

Cehennemden kurtularak cennete girebilmek için mü'min olmak lâzımdır. İman da ihânetle bir arada bulunmaz. Nitekim **birinci hadisimizde**, güvenilmeyen kimsede imanın, ahdine riâyet etmeyen kimsede de dînin olmayacağı bildirilmiş-

tir. Bu ikisi de güvenilirlikle ilgili konulardır. Hadisimiz, korkutucu üslûbuyla hıyânetin ne kadar büyük bir günah olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı rivâyetlerde, mü'minin günahlara düşebileceği, ancak hıyânet ile yalanın onda kesinlikle bulunamayacağı ifade edilir. (Ahmed, V, 252; Beyhakî, Şuab, IV, 207)

Burada maksat, hıyânet ile yalanın büyüklüğünü ortaya koymaktır, yoksa mü'mine diğer günahların yolunu açmak değildir. Mü'min bütün günahlardan şiddetle kaçınmalıdır, lâkin hıyânet ve yalan onda kesinlikle bulunmamalıdır. Çünkü bu kötü vasıflar, mü'mine hiç yakışmaz ve imanla kesinlikle bağdaşmaz.

Rasûlullah (s.a.v), müslümanı târif ederken şöyle buyurur:

“Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona hıyânet etmez, yalan söylemez ve yardımı ondan esirgemez. Her müslümanın, diğer müslümana ırzı, malı ve kanı haramdır.” (Tirmizî, Birr, 18/1927)

Cenâb-ı Hak'tan hiçbir şeyi gizlemek mümkün değildir. O, hâinlerin kötü bakışlarını ve çirkin niyetlerini bilmekte ve bunu aleyhlerine delil olarak amel defterlerine kaydetmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

“Allah, gözlerin hâin bakışını ve kalplerin gizlediği şeyleri bilir.”

(Mü'min 40/19)

Dolayısıyla, Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kimsenin, hıyânette bulunması mümkün değildir. Nitekim **ikinci hadisimizde**, hıyânetin münâfıklık alâmeti olduğu ifade edilmiştir. Hadisin devamında, münâfıklık alâmetleri taşıyan kimselerin konuştuklarında yalan söyledikleri ve söz verince buna riâyet etmedikleri bildirilmektedir ki, bunların hepsi de hâinlikten bir şubedir. Yani düşüncesine, sözüne ve fiiline güvenilmeyen ve ihânet etmesinden korkulan kimse, mü'minlikten uzaklaşıp münâfıklığa yaklaşmış olmaktadır. Hatta bu kimse oruç, namaz gibi ibadetlere devam etse ve mü'min olduğunu zannetse bile hakikatte durum böyledir. Bu sebeple mü'minler, güvenilirlik hususuna çok dikkat ederek, yüksek karakter ve seciye sahibi insanlar hâline gelmelidir.

Diğer bir hadislerinde Rasûlullah (s.a.v), Allah Teâlâ'nın:

“Ben kıyamet günü şu üç insanın düşmanıyım” buyurduğunu bildirmiş ve ilk sırada, Allah adına yemin ettikten sonra sözünden dönen kişiyi zikretmiştir. (Buhârî, Büyû', 106)

Başka bir hadisinde de şu korkutucu haberi vermiştir:

“Ahdine vefâsızlık eden herkes için kıyamet günü bir bayrak dikilip bu falanın vefâsızlık alâmetidir diye ilân olunacaktır.” (Buhârî, Cizye, 22; Edeb, 99; Hiyel, 99; Müslim, Cihâd, 11-17)

Bu kötü duruma düşmemek için Rasûlullah (s.a.v) **üçüncü hadisimizde**, ümmetinin her bir ferdine emîn bir kişi olmayı ve kendisine ihânet edenlere karşı ihânetle karşılık vermemeyi tavsiye etmektedir.

Bu iki husus o kadar mühimdir ki, ahlâk ve ictimâî nizamın esasını teşkil eder.

İlk madde, hem Allah'ın hem de insanların haklarını yerine getirmeyi emreder. Yani maddî hususlarda olduğu kadar mânevî alanda da emânete ihânet etmemek gerekir.

Cenâb-ı Hakk'ın kullarına emâneti,

“Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunun mes’ûliyetinden korkarak onu yüklenmekten çekindiler...”¹⁹⁶ âyetinde işaret edildiği üzere Allah'ın bütün emir ve nehiyleridir. Bunlara tâbî olan mü'min, Allah ve Rasûlü'nün emânetine riâyât etmiş demektir. İslâmî emirlere riâyât etmeyen kimse ise Allah ve Rasûlü'ne karşı hıyânette bulunmuş olur. Bunun zararını da kendisinden başka kimse çekmez. Zira **“Kişi kazdığı kuyuya kendi düşer.”** (Fâtır 35/43)

Bu hakikati daha açık şekilde haber veren bir âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Ey iman edenler! Allah’a ve Peygamber’e hâinlik etmeyin; (sonra) bile bile kendi emânetlerinize hıyânet etmiş olursunuz.” (Enfâl 8/27)

Kendi iyiliğimizi düşünüyorsak, ilâhî hükümlere ve Efendimiz'in Sünnet'ine saygısızlık ve riâyetsizlikten uzak durup, bize hayat veren bu hükümler sebebiyle Allah'a şükretmemiz gerekir. Onlara sadakat ve itaatten ayrılmayp, dînî vazifelerimizi ciddiyet ve samimiyetle yapmamız, saâdet ve selâmetimizin temînâtıdır. Bir insan böyle davranmaz da Allah ve Rasûlü'ne hıyânet ederse, insanların emânetlerine daha fazla hıyânet eder. Yani insan, karakter ve şahsiyetini yitirip, Allah ve Rasûlü'ne ihânet etmeye başladığında, artık insanlar arasında da mala, cana, ırza, namusa, hakka, hukûka, vatana ve milli vazifelere hâinlik eder.

Kulların emânetleri açısından bakıldığında, büyük küçük her türlü hak ve vazife bir emânettir. İnsanlara bile bile haksızlık yapmak ve onları aldatmak hâinliktir. Taahhüd edilen iş, vaktinde ve büyük bir îtinâ ile yapılmazsa, ihânet sayılır. Vaktinde işin başına gelmemek, işleri ihmal ederek gecikmeli ve kusurlu yapmak da hıyânettir ve karşılığında alınan haksız ücret haramdır.

¹⁹⁶ Ahzâb 33/72.

Hadisimizde doğrudan hıyânette bulunmak yasaklandığı gibi, hıyânete hıyânetle mukâbele etmek de yasaklanmıştır. Ancak hâinliğe ilk başlayan kimse her zaman için daha zâlim olur ve onun cezası da daha büyüktür.

Âdil olan Yüce Rabbimiz, herkesin ne yaptığını çok iyi bildiğinden, kimin haklı kimin haksız olduğunu, kimin ne kadar alacağı ne kadar vereceği bulunduğunu açıkça ortaya koyacak ve ona göre hüküm verecektir. Şu hâdise bu hususu açıklayan ibretli misallerden biridir:

Bir adam Peygamber Efendimiz'in önüne oturdu ve:

“–Ey Allah'ın Rasulü! Benim kölelerim var. Durmadan bana yalan söylüyor, ihânet ediyor ve baş kaldırıyorlar. Ben de onlara hakâret ediyor ve dövüyorum. Onlar yüzünden hâlim ne olacak?” diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v) şu cevabı verdi:

“–Onların sana karşı yaptıkları hıyânet, isyan ve yalanları ile senin onlara verdiğin ceza hesaplanacak, eğer senin verdiğin ceza onların suçuna eşit olursa, senin ne lehine ne de aleyhine bir şey yoktur. Eğer senin verdiğin ceza onların suçundan az ise bu lehine fazilet olacaktır. Eğer verdiğin ceza onların suçunu aşarsa o fazlalığı ödemek zorunda kalacaksın, ki bu senden kisas yoluyla alınacaktır.”

Adam bir kenara çekilerek hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

“–Allah Teâlâ'nın: **«Biz, kıyamet günü için adâlet terâzileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tânesi kadar dahi olsa, onu (adâlet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz yete-riz»**¹⁹⁷ âyet-i celîlesini okumuyor musun?” buyurdu.

Adam bunun üzerine şöyle dedi:

“–Vallâhi yâ Rasûlallah, hem kendim hem de onlar için birbirimizden ayrılmaktan daha hayırlı bir durum kalmadı. Şahit olun, onların hepsi de hürdür.”
(Tirmizî, Tefsîr, 21/3165)

Dördüncü hadisimizde, insan nefsinin en çok hıyânete düştüğü bir hususa temas edilmektedir. Az olsun çok olsun devlet ve kamu malına ihânet, Allah'ın affetmeyeceği büyük günahlardandır ve kişinin cehenneme girmesine sebep olur. Çünkü onlarda, bütün ülke insanının hakkı vardır. Dolayısıyla cezası da o nisbette ağır olmaktadır. Bu nevi büyük günahlara dalanlar, dünyada hak sahipleriyle helâlleşip tevbe etmedikleri takdirde, âhirette ihânet ettikleri kişilerle, Allah'ın huzurunda hesaplaşacaklardır. Yedikleri haklar sebebiyle, sevapları varsa maz-

¹⁹⁷ Enbiyâ 21/47.

lumlara verilecek, onlar bittiğinde de hak sahiplerinin günahlarını yüklenerek tam mânâsıyla iflâs edeceklerdir.

İhânet ehli, kıyâmetin zor ânında kendilerine yardım ve şefaâat edecek kimse de bulamaz. Ebû Hüreyre (r.a), Peygamber Efendimiz'in bu konudaki mühim bir îkazını şöyle nakleder:

Bir keresinde Nebî (s.a.v), aramızda ayağa kalktı, ganîmet (ve devlet) malına hiyânet hakkında konuşma yaptı. Hıyânetin çok büyük bir fenâlık olduğunu, günahının çok fazla olacağını bildirip, bunun şiddetle haram kılındığını îzâh etti ve şöyle buyurdu:

“Sakin sizden biri, kıyâmet gününde omuzunda (hiyânetle elde ettiği) bir koyun avaz avaz melerken, öbürü de omuzunda bir at kışnerken karşıma çıkarak:

«–Yâ Rasûlallah, bana yardım et!» diye yalvarmasın. Aksi takdirde ben ona:

«–Sana hiçbir şekilde şefâat edemem, ben sana dünyada Allah'ın hükmünü teblîğ etmiştim!» diye cevap veririm.

Biri de omuzunda bir deve böğürdüğü hâlde bana gelip:

«–Yâ Rasûlallah, yardım eyle!» demesin! Ben ona da:

«–Senin için hiçbir sûretle şefâat edemem; çünkü ben sana dünyada Allah'ın hükmünü teblîğ etmiştim!» derim.

Bir başkası da omuzunda altın, gümüş yüklü olarak gelip:

«–Yâ Rasûlallah, bana yardım et!» demesin. Ben ona:

«–Sana hiçbir türlü yardım edemem. Çünkü ben, dünyada sana Allah'ın hükmünü teblîğ etmiştim» derim.

Bir diğeri de üzerinde (hiyânetle elde ettiği) elbiseler dalgalandığı hâlde gelip:

«–Yâ Rasûlallah, bana yardım et!» demesin. Ben ona da:

«–Sana hiçbir şekilde yardım edemem. Çünkü ben dünyada sana Allah'ın hükmünü teblîğ etmiştim» derim.” (Buhârî, Cihâd, 189; Müslim, İmâret, 24)

Kıyamet günü hâinlerin, haksız yere aldıkları malla birlikte gelmesi, şiddetli bir tehdît olup, onların cehennemlik olduğuna delâlet etmektedir.

Ömer bin Hattâb (r.a) şöyle anlatır:

Hayber Gazvesi günü idi. Hz. Peygamber'in ashâbından bir grup geldi ve:

“–Falanca şehit, falanca da şehit!” dediler.

Sonra bir adamın yanından geçerken:

“–Falanca kişi de şehit olmuş!” dediler.

Bu defâ Efendimiz (s.a.v):

“–Hayır, ben onu, *ganîmet* mallarından haksız yere aldığı bir hırka içinde cehennemde gördüm” buyurdu.

Sonra da:

“–Ey *İbn-i Hattâb*, git ve insanlara «Cennete ancak mü'minler girebilecektir» diye *nidâ et!*” emrini verdi.

Ben de çıktım ve:

“Cennete ancak mü'minler girebilecektir!” diye *nidâ* ettim. (Müslim, İmân, 182)

Kul hakkı o kadar mühimdir ki en yüksek makamlardan biri olan şehidlik bile onu affettirememiştir. Bu sebeple haksız kazanç ve hıyânetten şiddetle kaçınmak îcâb eder.

Peygamber Efendimiz'in cennete sadece mü'minlerin girebileceğini ilan ettirmesi ise, hıyânetin iman ile hiçbir sûrette bağdaşmadığını göstermektedir.

Diğer taraftan, hâinlere yardımcı olmak da ayrı bir ihânettir. Peygamber Efendimiz (s.a.v):

“*Kim emânete hıyânet eden kimseyi gizlerse, o da onun gibidir!*” buyurmuştur. (Ebû Dâvud, Cihâd, 135/2716)

Dördüncü hadisimizden anlaşıldığına göre, umûmun hak ve hukûkunu ilgilendiren vazifelerin peşinde koşmamalıdır. Ancak vazife verilmişse bunu da en iyi şekilde îfâ etmeye çalışmalıdır. Böyle bir vazifeyi kabul eden kişi, kendisi için tâyin edilen ücretin dışında hiçbir şey alma hakkına sahip değildir. Ayrıca, vazifesi müddetince hediye kabul etmesi de uygun görülmemiştir. Çünkü, bu tür salâhiyet sahibi kişilere hediye veren insanlar, toplumun aleyhine bir takım menfaatler elde etme peşinde olabilir. Bu da muhtelif hıyânet ve suistimallere yol açar.

Ashâb-ı kirâm bu konuda çok titiz davranırlardı:

Hz. Ebû Bekir (r.a), Muâz bin Cebel'i zekât memuru olarak vazifelendirmişti. Muaz (r.a) bazı mallarla geldi ve Hz. Ebû Bekir'e:

“–Bunlar sizin, şunlar da bana hediye edilenler” dedi.

Hz. Ömer (r.a):

“–Onların tamamını Hz. Ebû Bekir’e teslim et” dedi.

Muâz (r.a), kendisine hediye edilenleri vermekte yavaş davrandı. Gece uykuya daldığında bir rüyâ gördü. Sanki kendisi büyük bir ateşin kenarındaydı. İçine düşmekten korkuyordu. O esnâda Hz. Ömer (r.a) geldi ve kuşağından yakalayarak onu ateşten kurtardı.

Muâz (r.a), sabah olunca doğruca Hz. Ebû Bekir’in yanına varıp rüyâsını anlattı ve yanındaki malların tamamını ona teslim etti.

Hz. Ebû Bekir de:

“–Mâdem böyle davranıyorsun, ben de onları sana gönül hoşluğuyla veriyorum” dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a):

“–İşte şimdi bunlar sana helâl ü hoş oldu” dedi. (İbnü’l-Cevzî, *Menâkıb*, s. 261)

Rasûlullah (s.a.v), kamu malına ihânet etmeyen insanları medhetmiş ve bunun övülecek bir haslet olduğunu göstermiştir. Bir gün şöyle buyurmuştur:

“Esed ile Eş’arî kabileleri ne güzel kabiledirler; harbdan kaçmazlar ve ganimet malına hıyânet etmezler. Onlar bendendir, ben de onlardanım.” (Tirmizî, *Menâkıb*, 74/3947)

Cenâb-ı Hak da hıyânette bulunmayanlarla beraberdir. Bir kudsî hadiste bu hakikat şöyle haber verilir:

“Allah Teâlâ buyuruyor: «Biri diğerine ihânet etmediği müddetçe, ben iki ortağın üçüncüsüyüm. Biri arkadaşına hıyânet ederse, ben aralarından çıkarım.” (Ebû Dâvud, *Büyû*, 26-27/3383)

Cenâb-ı Hak aradan çıkınca oraya hemen şeytanın girip her iki ortağı da hazîn akıbetlere sürükleyeceğinde şüphe yoktur.

İhânetle ilgili bir mevzû da, kişinin kendisiyle istişâre eden kardeşini yanlış yönlendirmesidir. Doğrunun ne olduğunu bildiği hâlde ondan hiç bahsetmeyip yanlış yolu tavsiye eden kimse, kendisine güvenerek gelen kardeşine büyük bir ihânette bulunmuş olur.

Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kim doğru olmadığını bildiği hâlde müslüman kardeşine bir işi tavsiye ederse, ona ihânet etmiş olur.” (Ebû Dâvud, *İlim*, 8/3657)

Kendisine güvenerek sözünü dinleyen birine kişinin yalan söylemesi kadar büyük bir ihânet düşünülemez. Çünkü insan, yalan söyleyeceğini hiç tahmin etmediği bir tanıdığının sözleri karşısında son derece saf ve tedbirsiz davranır. Dolayısıyla uğrayacağı zarar da diğerlerine nisbetle büyük olur.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“*Senin doğru söylediğine inanan ve sözünü tasdik eden bir din kardeşine yalan söylemen, ne kadar büyük bir hıyânettir!*” (Ebû Dâvud, Edeb, 71/4971; Ahmed, IV, 183; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, no: 393)

Hıyânetin bütün boyutlarını ve zararlarını açıkça beyan eden Rasûlullah (s.a.v), ümmetine örnek olmak için dualarında bu kötü huy ve tabiattan Allah’a sığınmıştır. **Beşinci hadisimizde** görüldüğü üzere:

“*Allah’ım! Emânete ihânetten sana sığınırım; o ne kötü bir huy ve tabiat-tır*” buyurmuş ve bizlere nasıl dua etmemiz gerektiğini göstermiştir. Aynı zamanda, hâinliğin insanı rezil eden ve onu en aşağı seviyeye indiren korkunç durumunu ümmetine göstermek istemiş ve ondan Allah’a sığınmalarını tavsiye etmiştir.

h. Gıybet ve Söz Taşımak

١٦٤. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«تَدْرُونَ مَا الْغَيْبَةُ؟» قَالُوا:

«اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ» قَالَ:

«ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ» قِيلَ:

«أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ؟» قَالَ:

«إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبَتْهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَّتْ».

164. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) bir gün:

“–Biliyor musunuz, gıybet nedir?” diye sormuştu.

Ashâb-ı kirâm:

“–Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” karşılığını verdi.

Hiz. Peygamber (s.a.v):

“–Gıybet, din kardeşinden, onun hoşlanmayacağı bir şekilde bahsetmendir” buyurdu.

Yanındakilerden biri:

“–Söylediğim ayıp eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz?” diye sordu.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, ona iftirâda bulundun demektir” buyurdu. (Müslim, Birr, 70; Ebu Davud, Edeb, 40/4874)

١٦٥. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«حَسْبُكَ مِنْ صَفِيَّةٍ كَذَا وَكَذَا» قَالَ غَيْرُ مُسَدِّدٍ تَعْنِي قَصِيرَةً فَقَالَ:

«لَقَدْ قُلْتَ كَلِمَةً لَوْ مُزِجْتُ بِمَاءِ الْبَحْرِ لَمَزَجَتْهُ» قَالَتْ:

وَحَكَيْتُ لَهُ إِنْسَانًا فَقَالَ:

«مَا أَحَبُّ أَنِّي حَكَيْتُ إِنْسَانًا وَأَنَّ لِي كَذَا وَكَذَا».

165. Âişe (r.a) diyor ki: Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz’e:

“–Safiyye’nin kısa boylu oluşu sana yeter” demiştim.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Ey Âişe! Öyle bir söz söyledin ki, eğer o söz denize karıştırılsa idi onun suyunu bozardı” buyurdu.

Başka bir gün de kendisine bir kişinin durumunu takliden hikâye etmiştim.¹⁹⁸

Rasûlullah (s.a.v):

“–Bana dünyanın en kıymetli şeylerini verseler, ben yine de bir insanı hoşlanmayacağı şekilde taklid edip anmayı kesinlikle istemem” buyurdu. (Ebû Dâvûd, Edeb, 35/4875; Tirmizî, Kıyâmet, 51/2502; Ahmed, VI, 189)

¹⁹⁸ Hz. Âişe (r.a) ve diğer vâlidelerimiz, bütün faziletlerine rağmen birer insandılar. Dolayısıyla zaman zaman hatâlarının olması tabîdîr. Onlar hatalarını anlayınca hemen vazgeçmişlerdir. Diğer taraftan Allah Rasûlü (s.a.v) ile birlikte yaşayan insanların bu tür davranışları, bir takım İslâmî hükümlerin öğrenilmesine vesile olmuştur.

١٦٦. عَنْ أَبِي بَرَزَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ! لَا تَعْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ».

166. Ebû Berze (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Ey diliyle iman edip de kalplerine iman tam olarak yerleşmeyen kimseler! Müslümanları gıybet etmeyiniz, onların kusurlarını da araştırmayınız! Kim müslümanların kusurlarını araştırırsa Allah da onun kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurlarını araştırırsa onu evinin içinde bile olsa rezil eder.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 35/4880; Tirmizî, Birr, 85/2032; İbn-i Kesîr, Tefsir, IV, 229)

١٦٧. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَارْتَفَعَتْ رِيحٌ حَيَفَةٌ مُتْنِنَةٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«اتَدْرُونَ مَا هَذِهِ الرِّيحُ؟ هَذِهِ رِيحُ الَّذِينَ يَغْتَابُونَ الْمُؤْمِنِينَ».

167. Câbir (r.a) der ki:

“Rasûlullah (s.a.v) ile beraberdik. Birden ortalığa kötü bir cîfe kokusu yayıldı.

Rasûlullah (s.a.v):

“—Bu kokunun ne olduğunu biliyor musunuz? Bu, mü'minlerin gıybetini yapan kimselerin kokusudur” buyurdu. (Ahmed, III, 351)

١٦٨. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَمَّا عُرِجَ بِي مَرَرْتُ بِقَوْمٍ هُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نَحَاسٍ يَحْمِشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُّوهُمْ فَقُلْتُ:

«مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جَبْرِيلُ؟» قَالَ:

«هُؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ وَيَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ».

168. Enes bin Mâlik (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Mirac’a çıkarıldığımda, bakırdan tırnaklarla yüzlerini ve sadırlarını tırmalayan bir topluluğa rastladım.

«–Ey Cebrâil! Bunlar kimlerdir?» diye sordum.

«–Bunlar, (gıybet etmek sûretiyle) insanların etlerini yiyenler ve onların şeref ve namuslarıyla oynayanlardır» cevabını verdi.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 35/4878; Ahmed, III, 224)

١٦٩. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَعْضِ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ فَسَمِعَ صَوْتَ إِنْسَانَيْنِ يُعَذِّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا فَقَالَ:

«يُعَذِّبَانِ وَمَا يُعَذِّبَانِ فِي كَبِيرٍ وَإِنَّهُ لَكَبِيرٌ كَانَ أَحَدُهُمَا لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ وَكَانَ الْآخِرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ» ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ فَكَسَرَهَا بِكَسْرَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَتَيْنِ فَجَعَلَ كِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا وَكِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا فَقَالَ:

«لَعَلَّهُ يُخَفِّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَنْبَسَا».

169. İbn-i Abbâs (r.a) şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v) Medîne-i Münevvere’nin bahçelerinden birinden çıktığı bir esnâda kabirlerinde azap gören iki insanın sesini işitti.

“–Bu ikisi, kendilerince büyük olmayan birer günah sebebiyle azap görüyorlar. Aslında günahları gerçekten büyük idi. Biri idrarından sakınmaz, diğeri de söz taşır, kovuculuk yapardı” buyurdu.

Sonra yaş bir hurma dalı istedi. Onu iki parçaya ayırdı, birini bir kabrin, diğeri de öbür kabrin başına dikti ve sözlerine şöyle devam etti:

“Kurumadıkları müddetçe azaplarının hafifletilmesi umulur.” (Buhârî, Edeb, 49; Vudû, 55, 56; Cenâiz, 82. Ayrıca bkz. Müslim, Tahâret, 111; Ebû Dâvûd, Tahâret, 11; Tirmizî, Tahâret, 53; Nesâî, Tahâret, 26; Cenâiz, 116; İbn-i Mâce, Tahâret, 26)

١٧٠. عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا مَعَ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الْمَسْجِدِ فَجَاءَ رَجُلٌ حَتَّى جَلَسَ إِلَيْنَا فَقِيلَ لِحُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ هَذَا يَرْفَعُ

إِلَى السُّلْطَانِ أَشْيَاءَ فَقَالَ حُذَيْفَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِرَادَةَ أَنْ يُسْمِعَهُ: سَمِعْتُ رَسُولَ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
«لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ».

170. Hemmâm bin Hâris (r.a) şöyle anlatır:

Huzeyfe (r.a) ile birlikte mescidde oturuyorduk. Bir kişi gelerek yanımıza oturdu. Huzeyfe Hazretleri'ne:

“–Bu şahıs sultana söz taşıyor” denildi.

Huzeyfe (r.a) sözünü o kişiye ıstırtırmeyi arzu ederek şöyle dedi:

“–Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu ıstıttım:

“–*Laf getirip götüren kimse cennete giremez.*” (Müslim, İmân, 170, 168, 169; Buhârî, Edeb, 50; Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 33; Tirmizî, Birr, 79)

Açıklamalar:

Cenâb-ı Hak kullarını, bunlar içinde de bilhassa mü'minleri çok sevdiği için onları can, mal, ırz, nâmus gibi her yönden koruma altına almış, dokunulmaz kılmıştır. Gıybeti büyük günahlar arasında zikrederek yasaklaması da bunun tezâhürlerinden biridir. Cenâb-ı Hak gıybeti yasaklayarak günahkâr kulunun bile gönlünü incinmekten muhâfaza etmektedir. Demek ki nazargâh-ı ilâhî olan gönül bu kadar kıymetlidir. Gıybetin yasak kılınmasının bundan daha mühim olan diğer bir sebebi de, onun, insanların arasını bozması, toplum hayatının en mühim esasları olan sulh, sükûn ve kardeşlik duygularını zedeleyip yok etmesidir.

Yüce Rabbimiz, gıybetin; aklen, kalben, vicdânen ve dînen zemmedilmiş zararlı bir davranış olduğunu, nefisleri ürperten bir tasvirle şöyle ortaya koyar:

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçın. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz, diğerinizi gıybet etmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz değil mi? O hâlde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeleri çok kabul edendir; çok merhametlidir.” (Hucurât 49/12)

Gıybet kolayca düşülen bir günah olduğu için onu engelleyecek tedbir ve cezalar da şiddetli gelmiştir. Bu sebeple Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerime ile en ağır misallerden birini gıybet için vermiştir.

Gıybet edilen kimse, uzakta olduğu için ölü gibi savunmasız ve zayıf bir durumdadır. Gıybet eden kimse de bu durumda olan kardeşine arkadan saldırdığı için hâin mevkiindedir.

Âyet-i kerimede, “Sever mi, hoşlanır mı?” buyrulurken ölmüş bir kardeşimizin etini yemenin sevilecek bir şey olmadığına dikkat çekilmiştir. Kaldı ki insanın eti diriye kadar dahî murdar ve haramdır. Kişinin, ölmüş kardeşinin kokuşmuş ve kurtlanmış etini severek yemesi ne kadar büyük bir aklî, kalbî ve ahlâkî bozulmadır.

Gıybet, sevilmeyen bir kimsenin günahını sermaye edinerek günah kazanma ahmaklığının adıdır. **Sâdî-i Şîrâzî** şöyle der:

“Peymânesi dolduğu zaman defteri kara bir bedbahtı günahları cehenneme çeker götürür. Fakat onun orada yalnız kalmasını istemeyen bir diğeri de gıybet sebebiyle arkasından koşturur.” (Bostan, s. 236)

İnsanları arkalarından çekiştirmek; ucub, riyâ, haset ve Allah’ın kullarını küçük görme gibi en fecî kalbî hastalıklardan neş’et ettiğinden, Cenâb-ı Hakk’ın gazabını celbeder ve insana her yönden zarar verir. Şeyh Sâdî bu hususta da şunları söyler:

“Ey mürüvvetli, akıllı kimse; iyi olsun, kötü olsun kimsenin hakkında kötü söyleme! Çünkü kötülüğünü söylediğin kimse hakikaten kötü ise, onu kendine düşman etmiş olursun. Eğer iyi ise, sen kötü bir iş yapmış olursun.

Sana birisi gelir de «Filân kimse kötüdür» derse, iyice bil ki, o kendi ayıbını söylemektedir. Çünkü «Filânın işi şöyledir» dediği zaman, ispat lâzımdır. Sadece söylemek kâfi değildir. O ise sözünü ispat etmiyor. Sözü yalnız gıybet derecesinde kalıyor. Böylece gıybet ettiği de sabit oluyor. Gıybet ise büyük bir günahdır. Dolayısıyla o kişinin kendi sözü kendi aleyhine delil teşkil eder.

Sana doğrusunu söyleyeyim mi: Birisini gıybet ettiğin zaman, doğru da söyleyen, sen kötüsün!..

Bir şahsa birisi gıybet ederek dil uzatmıştı. Orada bulunan bir âlim ona şöyle dedi:

“–Benim yanımda kimseyi kötülükle anma! Beni kendi hakkında fenâ zanna düşürme! Çünkü sen birisini gıybet edersen, ben seni fenâ bilirim. Hem bu gıybetten ne çıkacak onu da bilmem. **Farzedelim sen onu gıybet ederek derecesinden bir şey eksilttin, fakat bu eksilen şey senin derecene ilâve edilmez ki!**”

(Bostan, s. 234-235)

Öyleyse mü’min, diline hâkim olarak konuşmasına dikkat etmelidir. Efendimiz’in verdiği ölçüler ne güzeldir:

“Ya hayır söyle ya sus!” (Buhârî, Edeb, 31, 85; Rikâk, 23; Müslim, İmân, 74; Lukata, 14)

“Susan kurtuldu!” (Tirmizî, Kıyâmet, 50/2501; Dârimî, Rikak, 5)

Rasûlullah (s.a.v) **birinci hadisimizde**, gıybetin ne olduğunu ortaya koymaktadır. Allah Rasûlü (s.a.v) ashâbına gıybetin ne olduğunu tam olarak öğretmek için dikkat çekici bir soru sormuş ve ardından unutulmayacak şekilde gıybetin kesin sınırlarını çizmiştir:

“Din kardeşinden, onun hoşlanmayacağı bir şekilde bahsetmek.”

Söylenen söz kötü olmayabilir, ancak hakkında konuşulan kişi bu sözün kendisi için söylenmesinden hoşlanmıyorsa, bu gıybettir. Gıybet, söylenen sözden ziyâde, kişinin ondan hoşlanıp hoşlanmaması ehemmiyetlidir.

İnsanların yanlış anladığı bir husus daha vardır ki, Efendimiz (s.a.v) onu da açık ve öz ifadelerle îzah etmiştir:

“Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, ona iftirâda bulundun demektir.”

O hâlde, “Ben doğruyu söylüyorum”, “Olan şeyden bahsediyorum”, “Aynı şeyleri yüzüne de söylerim” gibi sözler, insanı gıybetten kurtarmaya kâfi değildir.

Gıybetin sahası çok geniştir. Yanımızda bulunmayan birinin fizîkî yapısı, ahlâkı, ibadetleri, malı, çocukları, akrabâsı, eşyâsı, yürüyüşü, konuşması, alışkanlıkları... gibi hususları, onun hoşlanmayacağı şekilde sözlü veya yazılı olarak dile getirmek, rumuzla veya kaş-göz, el-kol hareketleriyle anlatmak, taklîdini yapmak ve hattâ îmâda bulunmak, gıybet mefhûmuna dâhil olmaktadır. Yani bir müslümanın gıyâbında olan ve gönlünü inciten herhangi bir söz veya hareket gıybettir.

Peygamber Efendimiz’in yanında oturan bir adam kalkıp gitmişti. Ancak kalkarken biraz zorlanmıştı. O gittikten sonra geride kalanlar:

“–Falanca da ne kadar âciz” dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Kardeşinizin etini yediniz, onu gıybet ettiniz” diyerek onları îkaz etti. (Heysemî, VIII, 94)

Abdullah bin Mes’ûd (r.a) şöyle anlatır:

Peygamber Efendimiz’le birlikte oturuyorduk. Bir adam kalkıp gitti. Onun ardından başka biri ileri geri konuştu. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Git ağzını iyice yıka ve dişlerinin arasındaki yemek kalıntılarını çıkar!” buyurdu.

Adam:

“–Dişlerimin arasından ne çıkarayım ey Allah’ın Rasûlü, et mi yedim ki?!” diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Sen kardeşinin etini yedin” cevabını verdi. (Heysemî, VIII, 94)

Şeyh Sâdî bu konuda ibretli bir misâl verir:

Nizâmiye Medresesi’nde vazifem vardı. Gece gündüz ders müzâkere ederdim. Bir gün üstadıma:

“–Filân dostum bana haset ediyor. Ben hadis-i şerifin mânâsını güzelce verdiğim zaman o habîsin içi karmakarışık oluyor!..” dedim.

Çok edîb bir insan olan üstadım benden bu sözü işitince fenâ hâlde kızdı:

“–Çok kötü bir durum” dedi, **“Dostunun haset etmesi hoşuna gitmedi. Pekâlâ! Gıybetin iyi bir şey olduğunu sana kim söyledi. Eğer o kıskançlık cihe-tinden cehennem yolunu tuttu ise, sen de başka bir yoldan ona yetişeceksin!..”**

(Bostan, s. 235-236)

İnsan birinin arkasından öyle konuşmalıdır ki, aynı şeyleri onun yüzüne karşı da rahatça ve kalbini kırmadan söyleyebilmelidir. Eğer bakan gözlerden çekinerek yüze karşı başka arkadan başka söylerse, gaybı bilen Cenâb-ı Hakk’ın her zaman ve her yerde hâzır ve nâzır olduğunu unutmamalıdır. Aklını başına alarak Cenâb-ı Hak’tan da en az karşındaki adam kadar sıkılmalıdır.

Bir kimsede olmayan bir şeyi ona izâfe ederek aleyhinde konuşmak ise, hadisimizde ifade edildiği şekilde, bühtân ve iftirâdır ki bunun günahı daha büyüktür. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz büyük bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.” (Ahzâb 33/58)

Gıybet ve iftirâ kul hakkı olduğu için, onları affettirmeye sadece tevbe kâfi gelmez. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Gıybet edilen kimse affetmediği müddetçe gıybetçi mağfiret olunmaz.” (Heysemî, VIII, 92)

Dolayısıyla, gıybeti yapılan kardeşimizden helâllik alarak Allah'tan af dilemek îcâb eder. Bundan sonra da yapılan gıybet için bir keffâret gereklidir ki onu da tâbîîn âlimlerinden Mücâhid şöyle ifadelendirir:

“Kardeşinin etini yemenin keffareti, onu medhetmen ve hakkında hayır duada bulunmandır.”

Öte yandan, hayâ perdesini yırtarak açıkça günah işleyen fâsık, zâlim idâreci ve dinde olmayan şeyi dîne karıştırmak isteyen bid'atçının yanlışlarını söylemek gıybet sayılmaz. Bir kimse ile dünürlük, ortaklık, komşuluk, alış-veriş vs. yapmak, emânet bırakmak isteyen kişiye, mevzû ile doğrudan alâkalı bilgileri vermek de gıybet değildir. Çünkü bu bilgiler verilmediği takdirde diğer şahıs zarar görecektir.

Ancak bu hususlarda nefsin tuzağına düşmemek îcâb eder. Zira nefis, dâimâ kendini haklı gösterecek bahaneler peşindedir.

İkinci hadisimizde, bir kelimelik bir gıybetin dahî koskoca denizleri kirletip ifsâd edeceği haber verilmektedir. Devamında da, bir insandan hoşlanmayacağı şekilde bahsetmenin günahını hiçbir şeyin telâfi edemeyeceği bildirilmiştir.

Peygamber Efendimiz'in Hz. Âişe vâlidemize müdâhale etmesinden anlıyoruz ki, bir mü'min kendisi gıybetten uzak durduğu gibi, yanında o günahın işlenmesine de müsâade etmemelidir. Yanında yapılmak istenen gıybeti dinlemeyip, imkânı varsa müdâhale etmelidir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler...” (Kasas 28/55; Mü'minûn 23/3)

Çünkü gıybetçiden fayda umulmaz. Hikmet ehli ne güzel söylemiştir:

“Birisi sana gelir de diğerini gıybet ederse, onun başka yerde sana teşekkür edeceğini, senin iyiliğini söyleyeceğini ümid etme!”

Dolayısıyla gıybet mânî olan kişi hem kendisini, hem gıybet etmek isteyen, hem de gıybet edilen kardeşini zarardan kurtarmış olur.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Kim bir mü'mini bir münâfiğa (gıybetçiye) karşı himaye ederse, Allah da onun için, kıyamet günü, etini cehennem ateşinden koruyacak bir melek gönderir. Kim de kötülenmesini dileyerek müslümâna bir iftira atarsa, Allah onu, kıyamet günü, cehennem köprülerinden birinin üstünde, söylediğinin (günahından) kurtuluncaya kadar hapseder.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 36/4883)

Üçüncü hadisimizde Rasûlullah (s.a.v), “*Ey diliyle iman edip de kalplerine iman tam olarak yerleşmeyen kimseler!*” hitâbıyla gıybetin ve kusur araştırmanın hakîkî mü’minlerde bulunmayacağına ve bu mânevî hastalığın münâfıklık alâmeti olduğuna işaret etmiştir.

Mü’minlerin gıybetini yapıp kusurlarını araştıran kimseler, Âlemlerin Rabbi olan Allah’ı karşılarına almaktadırlar. Bu durumda Allah da onların kusurlarını ortaya dökerek evlerinin ortasında bile olsalar onları âleme rezil eder.

Diğer rivâyetlerden öğrendiğimize göre, Rasûlullah (s.a.v), öğle namazını kıldırdıktan sonra kızgın bir şekilde cemaate dönmüş, hatta minbere çıkıp yüksek bir sesle nidâ ederek bu hadis-i şerifi söylemiş ve gıybet hakkındaki ilâhî mesajı duymayan kimse bırakmamıştır. (Tirmizî, Birr, 85/2032; Heysemî, VIII, 92)

Rasûlullah (s.a.v) diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

“*Kim, günahı sebebiyle bir kardeşini ayıplarsa, o günahı işlemekten ölmez.*” (Tirmizî, Kıyâmet, 53/2505)

Bu hadis-i şerifi pek çok defa tecrübe eden ecdâdımız, “Gülme komşuna gelir başına” demişlerdir.

Dördüncü hadisimizde Allah Rasûlü (s.a.v), yanındaki mü’minlere gıybetin kötü kokusundan bahsetmiştir. Bazı hadis-i şeriflerde haber verildiğine göre, günahların çok çirkin tad, koku ve şekilleri vardır.¹⁹⁹ Şayet insanlar onları hissedebilselerdi, hiç günahlara yaklaşımazlardı. Ancak imtihan îcâbı bunlar insanlardan gizlenmiştir. Efendimiz (s.a.v) bunları bize haber vermiştir. Müslümanlara düşen, Allah Rasûlü’nün sözlerine tam olarak îtimâd ederek günahlardan uzak durmaktır.

“Gıybetin kötü kokusunu bugün niçin duymuyoruz?” sorusuna şu şekilde cevap verenler de olmuştur:

“Asr-ı saâdetde insanlar gıybette büyük bir hassâsiyetle kaçınırlardı. Zaman zaman gıybet eden olursa, bu şekilde kötü kokusu hissedilirdi. Günümüzde ise her an gıybet günahı işlendiğinden, burunlarımız pis kokuya alışmış, dolayısıyla onları fark edemez olmuştur.”

Beşinci hadisimizde gıybetin uhrevî cezası temsîlî bir şekilde zihinlerimize yaklaştırılmaktadır.

Bir insanın yüzünü ve sadrını yırtması, bilerek yaptığı bir hatâ ve kendi başına açtığı büyük bir zarar netîcesinde, aşırı pişmanlık ve üzüntü duymasının alâmetidir. Yani gıybet eden kimse, başkalarına değil kendisine zarar vermekte,

¹⁹⁹ Bkz. Buhârî, Ta’bîr, 48; Ebû Dâvûd, Edeb, 35/4875; Tirmizî, Birr, 46/1972; Kıyâmet, 51/2502; Ahmed, III, 351; VI, 189; Heysemî, II, 322, 324.

kendi azâbını kendi elleriyle hazırlamaktadır. Dolayısıyla kabirde göreceği azap da bakır tırnaklarla yüzünü ve sadrını tırmalama şeklinde gösterilmiştir.

Diğer taraftan, bir kimsenin yaptığı gıybet, bir müddet sonra kardeşi tarafından duyulduğunda, gıybetçinin kendi yüzü kızarmakta ve insanlar arasında haysiyetini kaybetmektedir. Dolayısıyla gıybet, müslümanlığa yakışmadığı gibi mertliğe de yakışmaz.

Sâdî-i Şîrâzî şöyle anlatır:

Bir gün birisi:

“–Harâmîlik gıybetten daha iyidir!..” dedi.

Bu sözü lâtife tarîkiyle söyledi sandım. Ona sordum:

“–Dostum, saçmaladın. Bu söz bana tuhaf geldi. Harâmîlikte iyilik namına ne gördün ki; onu gıybetle tercih ediyorsun?” dedim.

Cevap olarak şöyle dedi:

“–Harâmîler babayiğit insanlardır. Bir kervan görünce tehevvür ile ona saldırırlar, çekişir, boğuşur, sonunda kervanı yakalarlar. Yenerler, vurgun vururlar. Para ve mal kazanarak keselerini doldururlar ve hiç değilse dünyada bolluk içinde yaşarlar. Fakat biçimsiz, maymun tıynetli, sinsi gıybetçiler ne yapar: Gıybetle defterlerini karartır, bir şey kazanmazlar.” (*Bostan*, s. 235)

Burada maksat, harâmîliği hafif görmek değil, gıybetin kötülüğünü ve zararının büyüklüğünü târizli bir üslûb ile anlatmaktır.

İşte gıybetçiler ne dünyada ne de âhirette bir şey elde edemediklerini anlayıp, mâruz kalacakları cezayı da görünce, büyük bir pişmanlıkla kendi kendilerine azâb edeceklerdir.

Gıybet konusunda mühim bir husus da, zulme mâruz kalan kimsenin hakkını helâl etmesi ve gıybetçiyi affedebilme faziletini göstermesidir. Gıybet edilen kimse, kendisini çekiştirenleri affettiğinde, bunun karşılığında âhirette büyük mükâfâtlar elde edecektir.

Rasûlullah (s.a.v) buna teşvik ederek bir gün:

“–Sizden biri, *Ebû Damdam* gibi olmaktan âciz midir?” buyurdu.

Yanındaki sahâbîler:

“–**Ebû Damdam** kimdir?” diye sordular.

Rasûl-i Ekrem Efendimiz şu cevabı verdi:

“–Sizden önceki kavimlerden birine mensub idi. «Bana hakâret eden ve dil uzatarak gıybetimi yapan kimselere hakkımı helâl ediyorum» derdi.” (Ebu Dâvûd, Edeb, 36/4887)

Bu durum hiç şüphesiz, “Yaratılanı hoşgör Yaratan’dan ötürü” anlayışının bir tezâhürüdür. Yani Allah’ı seven olgun mü’minler, O’nun rızâsını kazanmak için O’nun kullarını kolayca affedebilirler.

Bu hususta büyüklük gösteren fazilet timsâli mü’minlerden biri de fakir sahâbî Ulbe bin Zeyd (r.a)’dır. Rasûlullah (s.a.v) müslümanları Zorlu Sefer Tebük için yardıma çağırınca, Ulbe (r.a) gece teheccüde kalkıp namaz kıldı, Allah’a yalvardı ve sabah olunca sahib olduğu yegâne malı olan bir parça eşyayı alarak Peygamber Efendimiz’in yanına geldi. Ulvî bir rûh hâliyle büyük bir fazilet ve fedâkârlık örneği sergileyerek:

“–Yâ Rasûlallah! Elimde sadaka olarak verebileceğim bir şey yok. Şu bir parça eşyâmı tasadduk ediyorum. Bundan dolayı beni üzen veya bana kötü söyleyen, ya da benimle alay eden kimseye de hakkımı helâl ediyorum!” dedi. (İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, II, 500; İbn-i Kesîr, *es-Sîre*, IV, 9; Vâkıdî, III, 994)

Bir de komşularını gıybet günahıyla yüzyüze getirmemek için fedâkârlık yapan yüksek ruhlar vardır. Bir Allah dostu şöyle der:

“Komşularım görür de kıskanıp gıybet ederek günaha girerler diye yeni elbise giymeyen kimseler bilirim!”

Altıncı hadisimizde gıybete benzeyen ancak ondan daha kötü olan bir büyük günahattan daha bahsedilmektedir. O da insanların arasında laf getirip götürmek sûretiyle fitne ve fesâda sebep olmaktır. Halkımızın dilinde “kovuculuk yapmak”, “müzevirlik etmek” diye geçen bu günah, iki kişinin arasını bozmak maksadıyla yapılması yönüyle gıybetten ayrılır.

Söz taşıyan kimseler hadislerimizde “Nemmâm” ve “Kattât” diye isimlendirilmektedir. Her ikisi de aynı mânâyı ifade etmekle birlikte, aralarında ince bir farkın bulunduğu ifade edilir. Bu durumda **Nemmâm**, aralarında bulunduğu bir cemaatin sözlerini başkalarına taşıyan kimsedir. **Kattât** ise, insanların haberi olmadan onların konuşmalarını dinleyip başkalarına ulaştıranlara denir.

Hadisimizden anlaşıldığı üzere, insanlar bu çirkin günahı hafife almakta ve basit görmektedirler. Hâlbuki söz taşıma fitne ve fesat sebebi olduğu için büyük bir günahattır. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’de fitne çıkarmanın adam öldürmekten daha ağır bir günah olduğu haber verilir.²⁰⁰ Bu sebeple kovuculuk, kabirde şiddetli azap görmeye ve cehenneme girmeye sebep olmaktadır.²⁰¹

²⁰⁰ Bakara 2/191, 217.

²⁰¹ Rasûlullah (s.a.v), **altıncı hadisimizde** nemmâmlığın yanında tuvalette necâsetten sakınmamanın günahından

Nitekim **yedinci hadisimizde** kovucuların cennete giremeyeceği haber verilir.

Hadisten anlaşıldığına göre, müslüman olup da söz taşıma günahını işleyenler, ilk anda cennete nâil olamayacaklardır. Bunlar, affedilmedikleri takdirde önce cehenneme giderek yaptıkları günahın cezasını çekecek, daha sonra da cennete gireceklerdir. Çünkü günahkâr müslümanlar kâfirler gibi cennetten ebediyen mahrûm kalmazlar.

Diğer taraftan, fesat çıkarmak maksadıyla halktan duyduğu sözleri, idârecilere götürenler de söz taşıyanlar sınıfına dâhildir.

1. Zulüm

۱۷۱. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا رَوَى عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ:

«يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا».

171. Ebû Zer (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Allah Tebâreke ve Teâlâ Hazretleri’nin şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

“Ey kullarım! Ben zulmetmeyi kendime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Artık birbirinize zulmetmeyiniz!...” (Müslim, Birr, 55)

۱۷۲. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ اللَّهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ» قَالَ ثُمَّ قَرَأَ:

da bahsetmektedir. Bazı insanlar küçük abdestlerini ayakta bozar, taharetlerini güzel yapmaz ve bu konuya pek ehemmiyet vermezler. Bilhassa günümüzde, tabanı beton ve fayansla kaplanan tuvaletlerde bütün idrar üzerlerine sıçrar. Hâlbuki temizlik timsâli olan ve günde beş defâ Rabbinin huzûruna çıkan bir müslümana bu kirlilik yakışmaz. Müslüman küçük ve büyük tuvaletini oturarak nezih bir şekilde yapmalı ve sonunda elbiselerine bir damla bile düşürmeyecek şekilde tahâretlenmelidir. Aksi takdirde elbiselerinin kirlenmesi neticesinde ibadetleri tehlikeye girer. Rasûlullah (s.a.v) bundan sakındırmak için:

“Kabir azâbının çoğu, necâsetten gereği gibi sakınmaktan kaynaklanır” buyururlar. (İbn-i Mâce, Tahâret, 26)

Günahları sebebiyle azap gören kişilerin kabrine Peygamber Efendimiz’in yaş hurma dalı dikerek azaplarının hafifletilmesini umması, onun ümmetine olan engin şefkat ve merhametinin bir alâmetidir. Efendimiz (s.a.v) böyle yapmakla aynı zamanda kabristanların ağaçlandırılmasını ve yeşillendirilmesini de teşvik etmektedir.

(وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ).

172. Ebû Mûsâ (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v):

“Hiç şüphesiz Allah zâlîme mühlet verir. Onu yakalayınca da kaçmasına fırsat vermez” buyurdu.

Sonra da şu âyet-i kerimeyi okudu:

“Rabbin, zâlimlik yapan memleket (halkını) yakaladığında, onun yakalayışı işte böyle (şiddetlidir). Şüphesiz O’nun yakalaması pek elem vericidir, pek çetindir!” (Hûd 11/102) (Buhârî, Tefsîr, 11/5; Müslim, Birr, 61. Ayrıca bkz. Tirmizî Tefsîr, 11; İbn-i Mâce, Fiten, 22)

۱۷۳. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ».

173. Câbir (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Zulümden sakınınız! Çünkü zulüm, kıyamet gününde zâlîme zifiri karanlık olacaktır. Cimrilikten de sakınınız. Çünkü cimrilik sizden önceki ümmetleri helâk etmiş, onları birbirlerinin haksız yere kanlarını dökmeye, haramlarını helâl saymaya sevketmiştir.” (Müslim, Birr, 56; Buhârî, el-Edebü’l-müfred, no: 483. Ayrıca bkz. Ahmed, II, 92, 136; Hâkim, I, 55/26)

۱۷۴. عَنْ أَبِي سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَنَاسٍ خُصُومَةٌ فَذَكَرَ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَتْ لَهُ:

«يَا أَبَا سَلَمَةَ! اجْتَنِبِ الْأَرْضَ فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ ظَلَمَ قِيدَ شِبْرٍ مِنَ الْأَرْضِ طَوَّقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ».

174. Ebû Seleme bin Abdurrahmân Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre, onunla kavminden bazı insanlar arasında bir anlaşmazlık vardı. Bu konuyu Hz. Âişe’ye açınca, muhtereme vâlidemiz şöyle dedi:

“–Ey Ebû Seleme, toprak hususunda haksızlık yapmaktan sakın! Çünkü Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurdu:

«Kim bir karış mikdarı bir yere zulümle sahip olursa, o yer yedi kat altıyla birlikte boynuna dolandır.» (Buhârî, Mezâlim, 13; Bed’ü’l-Halk, 2; Müslim, Müsâkât, 139-142. Ayrıca bkz. Tirmizî, Diyât, 21)

۱۷۵. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«لَتُؤَدَّنَ الْحُقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجُلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ».

175. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kıyamet gününde, haklar sahiplerine mutlaka verilecektir. Hatta boynuzsuz koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacaktır.” (Müslim, Birr, 60. Ayrıca bkz. Tirmizî, Kıyâmet, 2/2420; Ahmed, II, 235, 302, 372, 411)

Açıklamalar:

Adâletin zıddı olan zulüm; bir şeyi olması gerektiği şekilde değil, olmaması gerektiği şekilde yapmak, hakkı yerli yerine koymamaktır. Yine zulüm, haksızlık yapmak, başkasının hakkı üzerinde haksız bir tasarrufta bulunmak ve herhangi bir konuda haddi aşmaktır.

Cenâb-ı Hak pek çok âyet-i kerimede, kendisine iman etmeyen, Rasûlü’nü kabullenmek istemeyen, Kur’ân’a tâbî olmayan, emir ve yasaklarına uymayan ve kötülük yapanları “zâlim” diye isimlendirmiştir. (Bkz. Bakara 2/229, 254; Mâide 5/45; Furkân 25/8)

Her haksızlık bir çeşit zulümdür. Haksız yere başkasının malını almak, ırzına, namusuna sataşmak, zulümdür. Yalan yemin ile veya helâl olmayan herhangi bir yolla insanların hakkını almak, zulümdür. Günah ve düşmanlık, birer zulümdür. Kendini haklı, başkasını haksız göstermek için çekişmek ve karşısındakini aşağılamaya çalışmak, zulümdür. Yollarda oturmak ve oralara eşya koymak sûretiyle insanların geçişini zorlaştırmak, tam bir zulüm ve eziyettir. “Zengin borcunu ödemeyi ertelemesi zulümdür.”²⁰² Geçmiş olaylardan ibret almamak, bir çeşit zulümdür. Zulme sebep ve vasıta olmak da zulümdür...

²⁰² Buhârî, Havâlât, 1, 2; İstikrâz, 12; Müslim, Müsâkât, 33; Ebû Dâvûd, Büyû’, 10; Tirmizî, Büyû’, 68; Nesâî, Büyû’, 100, 101; İbn-i Mâce, Sadakât, 8.

Birinci hadisimizde, zulüm bizzat Cenâb-ı Hak tarafından haram kılınmaktadır.

Cenâb-ı Hak, zulümden müberrâ ve uzak olduğunu haber vermektedir. Zîrâ Allah âdildir, O'nun "el-Adl" sıfat-ı ilâhiyesi vardır. (Tirmizî, Deavât, 82/3507)

Yani O, adâletin kaynağıdır ve O'nun bütün işleri tam bir adâlet üzeredir.

Cenâb-ı Hak, zulmü sevmediği ve ondan râzı olmadığı için kullarına hiçbir zaman zulmetmeyeceğini bildirmiştir. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Onlara de ki: «Dünya menfaati pek az ve önemsizdir, Allah’tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez.»” (Nisâ 4/77)

“Bakalım onları geleceğinde hiç şüphe olmayan bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman hâlleri nice olacak?” (Âl-i İmrân 3/25)

“Bu (başınıza gelenler), kendi yaptıklarınızın karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez.” (Âl-i İmrân 3/182; Enfâl 8/51; Hac 22/10)

“Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mü’min olarak sâlih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.” (Nisâ 4/124)

Aslında, bütün âlemler Allah’ın mülkü olduğundan ve hakikatte O’ndan başka mâlik de bulunmadığından, Allah Teâlâ için hiçbir zaman zulüm söz konusu değildir. Yani Allah Teâlâ zulüm ve haksızlıktan her zaman için münezzehtir.

Cenâb-ı Hak, kullarının da birbirlerine zulmetmelerini istemez. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de zâlimleri sevmediğini ve onlara hidâyet de vermeyeceğini bildirir. (Âl-i İmrân 3/86, 140)

Dolayısıyla bir müslüman hüküm verirken, ölçüp tartarken, şahitlik yaparken, ister akrabası olsun ister başkası, ister dostu olsun ister düşmanı, ister zengin olsun ister fakir herkes hakkında, gerek öfkeliyken gerek sâkinen, hâsılı her hâl-ükârda, âdil davranmalı, hislerine mağlup olarak adâletten taviz vermemelidir. (Nisâ 4/135; Mâide 5/8; Heysemî, I, 90)

Müslüman, böyle âdil olur ve her hususta adâletle muâmele ederse Cenâb-ı Hakk’ın muhabbetine mazhar olur. (Hucurât 49/9)

Öte yandan, dünyada zulmedenlerin kısa bir müddet rahatça dolaştıklarına aldanmamalıdır. Zira Cenâb-ı Hak onlara tevbe ederek haksızlıktan vazgeçmeleri için mühlet vermektedir. **İkinci hadisimizde** ifade edildiği gibi, bu mühletin sonunda akıllanmadıkları takdirde onları şiddetle yakalayacaktır. Bu durumda artık

onların bir yere kaçmaları mümkün değildir. Çünkü Yüce Rabbimizin yakalaması çok acı ve pek çetindir.

Cenâb-ı Hak, kullarına merhameti sebebiyle günahkârları cezalandırma hususunda acele etmez. Onlara zulümlerinden ve kötülüklerinden tevbe etmeleri için zaman tanır. Hatta bir çoğunun cezasını âhirete bırakır. Zâlimler buna hiçbir zaman aldanmamalıdır. Yaptıklarının yanlarına kâr kalacağını zannetmemeli, bir an evvel gafletten uyanmalıdırlar. Şunu bilmelidirler ki, “Allah imhâl eder, lâkin ihmâl etmez.” Yani belli bir süre için mühlet verir, ancak zamanı geldiğinde gerekeni yapar. İşte o zaman zâlimler, hiçbir mâzeret ve îtiraz haklarının kalmadığını anlar, ancak iş işten geçmiş olur.

Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Nice memleketler vardı ki, zulmedip dururlarken onlara mühlet vermiştim. Sonunda onları yakaladım. Dönüş yalnız banadır.” (Hac 22/48)

“Sakın Allah’ı zâlimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak, Allah onları (cezalandırmayı), korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor.” (İbrâhîm 14/42)

Zulüm hiçbir zaman pâyidâr olmaz, sonu zevâldir. Zulmü yapan kim olursa olsun cezasını çeker. Peygamberler için zulüm söz konusu olmamakla birlikte, farazâ bir peygamber de zulmetse, o bile karşılığını görür. Bunu ifade eden ve Peygamber Efendimiz’in zulümden ne kadar uzak olduğunu gösteren şu hâdise ne kadar ibretlidir:

Süheyl bin Amr, Kureyslilerin hatîbi idi. Edebiyatın zirvede olduğu ve insanların sözün tesiriyle savaş başlatıp savaş bitirdiği bir devirde, devamlı İslâm aleyhine konuşur, insanları iğfal ederdi. Bu zât Bedir Gazvesi’nde esir alındı.

Hiz. Ömer (r.a):

“–Yâ Rasûlallah! Müsâade buyur, Süheyl’in ön dişlerini sökeyim de dili dışarı sarksın! Bundan sonra hiçbir zaman ve hiçbir yerde senin ve İslâm’ın aleyhinde konuşmasın?!” dedi.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Bırak onu ey Ömer! Ben, onun uzuvlarına böyle bir zarar veremem. Şayet bunu yapacak olursam, peygamber olmama rağmen, Allah da aynısını bana yapar. Acele etme, gün gelir o, senin medhedip hoşlanacağın bir makamda konuşma yapar ve seni sevindirir” buyurdu.²⁰³ (İbn-i Hişâm, II, 293)

²⁰³ Süheyl (r.a), Peygamber Efendimiz’in mucizevî bir şekilde haber verdiği o medhe şâyân konuşmasını zamanı gelince yaptı. Fahr-i Kâinât Efendimiz’in vefâtı üzerine yer yer irtidat hareketlerinin görüldüğü, Mekke’nin çalkalandığı, genç vâli Attâb bin Esîd’in korkup gizlendiği bir hengâmede, Süheyl (r.a) Kâ’be’nin yanında ayağa

Farz-ı muhâl, bir peygamber bile zulmedecek olsa karşılığını görecekse, diğer insanların neye güvenerek zulüm bataklığına saplandığını anlamak mümkün değildir!. Hâlbuki Cenâb-ı Hak açıkça:

“Muhakkak ki, zâlimler iflâh olmaz” buyurmaktadır. (Kasas 28/37)

Zâlimlerin sonu helâk olmaktır. Târih zulümleri sebebiyle helâk edilen insan ve toplumlar mezarlığı hâlinedir. Nitekim bunların pek çoğunun acı âkıbeti Kur’ân-ı Kerim’de ibret nazarlarımıza arzedilmektedir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Zâlim toplumdan başkası mı helâk edilir?” (En’âm 6/47)

Peygamber Efendimiz, zulmün mutlaka cezalandırılacağını şöyle haber verir:

“Âhirette cezasını ayrıca vermekle beraber, dünyada Allah Teâlâ’nın çabucak cezalandırmasını en fazla hak eden günahlar, zulüm ve akrabasını ihmal etmektir.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 43/4902; Tirmizî, Kıyâme, 57; İbn-i Mâce, Zühd, 23)

Zâlimlerin asıl acı âkıbetleri ise âhirettedir. Âyet-i kerimede zulmedenlerin cehennemde bırakılacağı haber verilerek şöyle buyrulur:

“Sonra biz, Allah’tan sakınanları kurtarıyoruz; zâlimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakıyoruz.” (Meryem 19/72)

Öyleyse derhâl zulümden tevbe edip haksızlık yaptığımız insanlara haklarını iade etmeli ve helâllik dilemeliyiz. Bundan başka kurtuluş imkânı yoktur. Rasûlullah (s.a.v) ümmetini, adâletin tam olarak tecellî edeceği gün gelmeden evvel uyarılmış ve şöyle buyurmuştur:

“Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden önce o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevaplarından alınır, (hak sahibine verilir.) Şayet iyilikleri yoksa, kendisine zulüm

kalkıp bir hutbe îrâd etti:

“Muhammed (s.a.v) kimin ilâhı ise, bilsin ki o vefât etmiştir. Allah ise, Hayy’dır ve hiç ölmez! Ey Kureyş cemaati! Sizler müslüman olanların en sonuncusu oldunuz, bâri irtidâd edenlerin ilki olmayın! Vallâhi ben iyi biliyorum ki bu dîn, güneşle ayın doğuşu ve batışı devam ettikçe dipdiri ayakta kalacaktır. Şu, kendinizden olan kişi sakın sizi aldatmasın! Muhakkak ki, benim bu iş hakkında bildiklerimi o da biliyor, fakat, kendisinin Hâşim Oğulları’na olan kıskançlığı sadrımı daraltıyor!

Ey insanlar! Ben Kureyşlilerin mal bakımından en zenginiyim. Siz emîrinizi büyük tanıyınız! Ona zekâtlarınızı ödeyiniz! Eğer İslâm sonuna kadar devâm etmezse, ben sizin vermiş olduğunuz zekâtları geri ödemeyi tekeffül ediyorum!” dedi ve göz yaşlarına hâkim olamayarak ağladı.

Süheyl (r.a), hutbesini bitirdiğinde insanlar yatışmıştı.

Hz. Ömer (r.a), Hz. Süheyl’in bu konuşmasını işittiğinde, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in sözünü hatırladı ve:

“–Senin Allah’ın Rasûlü olduğuna bir kez daha şahitlik ederim, yâ Rasûlallah!” diyerek gözleri doldu. (İbn-i Hişâm, IV, 346; Vâkıdî, I, 107; Belâzurî, I, 303-304; İbn-i Abdilber, II, 669-671; Hâkim, III, 318/5228)

yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir.” (Buhârî, Mezâlim, 10; Rikâk, 48)

İşte bu tam bir iflâstır. Bu durumdaki bir insan için ebedî karanlıklar başlamış demektir. Nitekim **üçüncü hadisimizde** zulmün kıyâmet gününde sahibi için karanlık üzerine karanlık olduğu bildirilmektedir. Çünkü o zâlimler, dünyada zulmettikleri insanların hayatını karartmış, onlara dünyayı âdeta zindan etmişlerdi. Meğer onlar böyle yapmakla kendi ebediyetlerini karartıyorlarmış da haberleri yokmuş! Meğer onlar ne kadar yanlış bir yolda imiş!

Gerçi Cenâb-ı Hak zâlimleri dünyada iken uyarmıştı, lâkin o zaman öğüt almamışlardı. Allah’ın şu âyetleri okunup durduğu hâlde dinlemek istememişlerdi:

“Zâlimler ancak kendilerine zulmederler.” (Âl-i İmrân 3/117)

“Zâlimler apaçık bir sapıklık içindedirler.” (Lokmân 31/11)

Artık kıyâmet günü iş işten geçmiş, yapılacak bir şey ve tutunulacak bir dal kalmamıştır. O gün;

“Zâlimlerin hiçbir dostu ve sözü dinlenecek şefaatçisi yoktur.” (Mü’min, 40/18)

O gün;

“Zâlimler için hiçbir yardımcı yoktur.” (Bakara 2/270; Hac 22/71)

Hadisimizin ikinci kısmında cimrilik de yasaklanmaktadır. Çünkü bir kısım zulümlerin sebebi cimrilik ve hasislîktir. Zulüm ve cimrilik; adam öldürmek, Allah’ın haramlarını helâl saymak gibi muhtelif büyük günahların ve dinden sapmaların önde gelen sebeplerindendir.

Dördüncü hadisimizde, toprak hususunda yapılan bir zulmün âhiretteki cezası haber verilmektedir. Diğer zulümler gibi, birinin toprağını gasbetmenin cezası da çok şiddetli ve çetindir.

Haksızlıkla alınan toprağın az veya çok olması önemli değildir. Haksızlık bir karış bile olsa, insanı zâlim yapmaya ve şiddetli azâba dûçâr etmeye kâfi gelir. Zâhirde bir karış gibi görülen o toprağın altı, tam yedi kattır. Hadisimizin çizdiği tablo, zulmü en güzel şekilde anlatan mükemmel bir misâlidir. Zâlim nazarındaki küçük bir zulüm, aslında pek büyüktür ve çok derin yaralar açar. Dünyada insanları dilhûn edip onlara kan ağlattığı gibi âhirette de zâlimi zifiri karanlıklara atar.

Toprak hususunda haksızlık etmek, insanlar arasında çok yaygın olan bir zulümdür. Bir karış toprak yüzünden nice canlar alınır ve nice âileler târumâr edi-

lir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v) bu zulme hususiyle dikkat çekmiş ve cezasının şiddetli olduğunu beyan etmiştir.

Beşinci hadisimizde zulmün asla karşılıksız kalmayacağı, ister küçük olsun ister büyük, bütün hakların mutlaka sahiplerine iâde edileceği bildirilmektedir. Bunun iyice anlaşılması için Rasûlullah (s.a.v) bir misâl vermiş ve boynuzsuz koyunun kendisine toslayan boynuzlu koyundan hakkını alacağını bildirmiştir.

Mükellef olmayan hayvanlar bile yaptıkları haksızlıkların cezâsını ödemek durumunda kalırlarsa, her hareketinden mes'ûl olan insana yapılacak muamelenin ne derece âdil ve hakkaniyetli olacağını idrâk etmek lâzımdır.

Zâlimleri korkutan bu hadis-i şerifler, mazlûmlara ise bir tesellî pınarı sunmaktadır. Onlar dünyada çâresizlik içinde sabrederken sadece Allah'a sığınmakta ve adâlet terâzilerinin kurulacağı günü beklemektedirler. Şu hâdis bunların güzel bir misâlidir:

Câfer-i Tayyar (r.a), ilk müslümanlardandı. Mekkeli müşriklerin zulmünden kaçıp hanımıyla birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Orada yıllarca kaldı. Ancak hicretin 7. yılında Medine'ye döndü. Bir gün Rasûlullah (s.a.v), Habeşistan'da gördüğü câlib-i dikkat hâdiseleri anlatmasını isteyince, Câfer-i Tayyar şu hâturasını anlattı:

“Bir gün oturuyorduk. Yaşlı bir râhibe yanımızdan geçti. Başında da büyükçe bir su testisi vardı. Bir genç bu zavallı kadını arkasından itti. Kadın iki dizinin üstüne düştü ve başındaki testi kırıldı. Rahibe ayağa kalkarak o gence şöyle bir baktı ve:

“–Ey zâlim! Yarın Allah Kürsü'yü ortaya koyduğunda, gelmiş geçmiş bütün insanları bir yere topladığında, eller ve ayaklar yaptıklarını itiraf etmeye başladığında ve Allah mazlumun hakkını zâlimden aldığında, aramızdaki dâvanın nasıl hâledildiğini göreceksin!” dedi.

Bu sözleri duyunca, Peygamber Efendimiz tebessüm etti ve şöyle buyurdu:

“–Kadın doğru söylemiş. Evet, doğru söylemiş. Güçsüzlerin hakkının güçlülülerden alınmadığı bir toplumu Allah nasıl temize çıkarır!” (İbn-i Mâce, Fiten, 20; Ebû Ya'lâ, Müsned, IV, 7-8; İbn-i Hibbân, XI, 443-444)

Ecdâdımız, “Zâlimin zulmü varsa, mazlûmun da Allah'ı var” derken herhâlde bu duruma işaret etmişlerdir.

Hâsılı, zâlimler dünyada göründüklerinin aksine acınacak bir hâledirler. Onlara yardım etmek, bir insanlık borcudur. Zâlime yapılabilecek en büyük yardım, onun zulmüne mânî olmaktır.

Bir gün Rasûlullah (s.a.v):

“Din kardeşin zâlim de olsa mazlûm da olsa ona yardım et!” buyurmuştu.

Bir kişi:

“–Ya Rasûlallah! Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim. Ancak zâlimse nasıl yardım edebilirim?” diye sordu.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Onu zulûmden alıkoyar, zulmüne mânî olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir” buyurdu. (Buhârî, Mezâlim, 4; İkrâh, 6. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fiten, 68)

i. Kibir ve İyiliği Başa Kakmak

۱۷۶. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَهُمْ عَذَابُ

أَلِيمٍ» قَالَ: فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. قَالَ أَبُو ذَرٍّ:

«خَابُوا وَخَسِرُوا، مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟» قَالَ:

«الْمُسْبِلُ وَالْمَنَّانُ وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتُهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ».

176. Ebû Zer (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Üç sınıf insan vardır ki kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz, yüzlerine bakmaz, onları temize çıkarmaz. Hem de onlar için elîm (can yakıcı) bir azap vardır.”

Râvî dedi ki:

Rasûlullah (s.a.v) bu cümleyi üç kere tekrarladı. Sonra Ebû Zer (r.a):

“–O hâlde bu kimseler tam bir mahrumiyete ve hüsrana uğramışlardır. Onlar kimlerdir, ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordu.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v) de:

“–Elbisesini kibirle yerlerde sürüyen, yaptığı iyiliği başa kakan ve yalan yere yemin ederek ticaret malını iyi bir fiyata satmaya çalışandır” cevabını verdi.

(Müslim, İmân, 171. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Libâs, 25/4087; Tirmizî, Büyû’, 5/1211; Nesâî, Zekât, 69; Büyû’, 5; Zînet, 103; İbn-i Mâce, Ticârât, 30)

١٧٧. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ حَتَّى يُكْتَبَ فِي الْجَبَّارِينَ فَيُصِيبُهُ مَا أَصَابَهُمْ».

177. Seleme bin Ekva' (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Bir kimse kibirlene kibirlene sonunda zâlim ve cebbârlar grubuna kaydedilir. Böylece onlara verilen ceza buna da verilir.” (Tirmizî, Birr, 61/2000)

١٧٨. عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ الْخُرَاعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ: كُلُّ ضَعِيفٍ مُتَضَاعِفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَا بَرَّهْ، أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ: كُلُّ عُتْلٍ جَوَاطٍ مُسْتَكْبِرٍ».

178. Hârise bin Vehb el-Huzâî (r.a)'den rivâyete göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Size cennetlikleri haber vereyim mi? Onlar hem zayıf oldukları hem de halk tarafından zayıf görüldükleri için kimsenin ehemmiyet vermediği, fakat şöyle olacak diye yemin etseler, isteklerini Allah'ın gerçekleştireceği kimselerdir.

Size cehennemliklerin kimler olduğunu haber vereyim mi? Bütün katı kalbli, kaba, cimri ve kurularak yürüyen kibirli kimselerdir.” (Buhârî, Edeb, 61; Eymân, 9; Tefsîr, 68/1; Müslim, Cennet, 47. Ayrıca bkz. Tirmizî, Cehennem, 13; İbn-i Mâce, Zühd, 4)

١٧٩. عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«يُخَشَّرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالَ الذَّرِّ فِي صُورِ الرِّجَالِ يَغْشَاهُمُ الذُّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَيَسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُسَمَّى بُولَسَ تَعْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْيَارِ يُسْتَقُونَ مِنْ عَصَاةِ أَهْلِ النَّارِ طِينَةَ الْحَبَالِ».

179. Amr bin Şuayb (r.a) babasından, o da dedesinden rivâyet ettiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Mütekebbirler/kibirli kimseler, kıyâmet gününde insan sûretinde küçük ve kırmızı karıncalar kadar haşrolunacaklardır. Zillet her taraflarından onları sara-caktır. Cehennemdeki “Bûles” adı verilen bir zindana sürükleneceklerdir. Onları ateşlerin ateşi kuşatacak ve cehennem ehlinin Tînetü’l-habâl denilen kan, irin ve pisliklerinden içirileceklerdir.” (Tirmizî, Kıyamet, 47/2492; Ahmed, II, 179; Buhârî, el-Edebü’l-müfred, no: 557)

Açıklamalar:

Bir kısım büyük günahlar vardır ki, kıyâmet günü Cenâb-ı Hak onları işle-yenlerle konuşmayacak, yüzlerine bakmayacak ve onları tezkiye edip temize çı-karmayacaktır. **Birinci hadisimizde** Allah Rasûlü (s.a.v), bu şekilde karşılık bula-cak günahların bir kısmını zikretmiştir. Ehemmiyetine binâen de verilecek cezayı üç defâ tekrar etmiştir.

Hakikaten bu duruma düşen bedbahtlar, Ebû Zer (r.a)’in ifade ettiği gibi tam mânâsıyla mahrûmiyete ve hüsrâna uğramışlar, çok ağır bir cezaya çarptırıl-mışlardır. Böyleleri, Allah’ın gazabını hak eder, şiddetle cezalandırılır ve neticede cehenneme müstahak olurlar.

Allah Teâlâ’nın bir kimseyle konuşmaması, ona yüz vermemesi, sâlih kul-larına gösterdiği kabulü ve hoşnutluğu ona göstermemesi, o kişiye fayda sağlaya-cak ve onu memnun edecek sözler söylememesi demektir.

Cenâb-ı Hakk’ın bir kimsenin yüzüne bakmaması, ondan yüz çevirmesi, ona lûtf ve merhametiyle muamele etmemesi mânâsına gelir.

Allah Teâlâ’nın bir kimseyi temize çıkarmaması da, o kişiyi günah kirle-rinden ve ceza görmesine sebep olacak kötülüklerden arındırmaması demek olur.

İşte bu büyük cezaya çarptırılacak olan mahrumlar; kibirli, iyiliği başa ka-kan ve yalan yere yemin ederek ticaret malını iyi bir fiyatla satmaya çalışan kim-selerdir.

Kibir, Allah’ın hiç sevmediği ve şiddetle yasakladığı büyük günahlardan biridir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Kibirlenip de insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.”

(Lokman 31/18)

“Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma!” (İsrâ 17/37)

Büyüklik Allah’a mahsus bir vasıftır. İnsanın kibirlenmesi, Allah’a ait bir vasfı kendisinde görmeye çalışmasıdır ki son derece yanlış bir anlayış ve insanın haddini bilmemesidir. Zira insanın inkâr edilemeyecek derecede bâriz olan şu vasıfları, devamlı onun eksikliğini ortaya koyup durmaktadır: Acziyet, za’fiyet, yalnıma, unutma, câhillik, zulüm, acelecilik, cimrilik, menfaatine düşkünlük, nankörlük... Yaratılış safhaları ve hayatının sonu îtibâriyle de insanın övünülecek bir tarafının olmadığı açıktır. Dolayısıyla kibirlenmek ona yakışan bir davranış değildir.

Allah Teâlâ bir kişiye maddî mânevî nimetler lûtfetmişse, onun gurur ve kibire kapılması değil, her şeyi veren Cenâb-ı Hakk’a şükretmesi îcab eder. Zira kulluğa yakışan tevâzû ve şükürdür. Bir kulun kendisinden daha az lûtfâ mazhar olmuş kişileri hor ve hakîr görmesi, her şeyden önce Cenâb-ı Hakk’a saygısızlık olur.

Kibir, insan için en büyük nefis âfetlerindendir. Kibre dûcâr olup şöhret sevdâsına tutulan bir kişi, pek çok zulümler işler de farkında bile olmaz. Netîcede kendisini alçaltıp rezil eder ve zâlimlerden olur. Nitekim **ikinci hadis-i şerifte**:

“Bir kimse kibirlene kibirlene sonunda zâlim cebbârlar grubuna kaydedilir. Böylece onlara verilen ceza buna da verilir” buyrulmuştur.

Kişinin büyüklenip kendisini olduğundan üstün görmesi, kendini beğenmesi ve nefsinin palazlandırıp herkesten kıymetli olduğuna inanması, onu acı bir âkıbete sürüklemektedir. Bir kimse bu kibir ve böbürlenme hâlini ilerletirse, sonunda zâlimler ve mütekebbirler dîvânına kaydedilir ve onlarla birlikte esfel-i sâfilîne yuvarlanır. Firavun, Kârûn ve Hâmân’a verilen ceza ona da verilir.

Kibirli kimseler, Kur’ân-ı Kerim’in pek çok âyetinde kınanırlar. Kibir, âyetlerde ekseriyetle küfür ve Allah’a isyanı ifade etmek için kullanılır. İnsanlar kibirleri sebebiyle Allah’a ibadetten yüz çevirirler, O’nun emirlerine uymaz ve peygamberlerini dinlemezler. Diğer taraftan kibir şeytanın fârik vasfıdır. Kibir denilince, Hz. Âdem’e secde etmeyi gururuna yediremeyip kibirlenerek Allah’a isyân eden iblis akla gelir. O hâlde mü’minlerde bulunan kibir de onları kâfirlerin hâline yaklaştıran tehlikeli bir hastalıktır. Bu sebeple:

“Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.”

(Nisâ 4/36; Hadîd 57/23; Nahl 16/23)

Nitekim hazinelerinin anahtarlarını, ancak güçlü kuvvetli kimselerden meydana gelen bir grup insanın taşıyabildiği Kârûn, servetine güvendiği, böbürlenip gururlandığı, çeşitli kötülükler ve fesatlar işlediği için Allah Teâlâ onu servetiyle birlikte yerin dibine geçirmiştir. (Kasas 28/79-82)

Kibir cehâletten ileri gelir, hakîkî âlimler aslâ mağrûr olmazlar. Zâten kibir ehli ne ilim elde edebilir²⁰⁴ ne de bir hayra nâil olabilir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Dünyada haksız yere kibirlenip büyüklük taslayanları, âyetlerimi gereği gibi anlamaktan uzaklaştırırım.” (A'râf 7/146)

Hz. Mevlânâ der ki:

“Bahar mevsiminde bir taş yeşerir mi? Toprak gibi mütevâzî ol ki senden renk renk güller ve çiçekler yetişsin!..”

Kibirlilik ve kendini beğenmişlik, insanların sadece duygu ve düşüncelerinde değil, aynı zamanda tavır ve davranışlarında, giyim kuşamlarında da kendini gösterir. Bu niyetle yapıldığında, elbiseyi eteği yerde sürünecek derecede uzatmak ve sürümek, bunun tezâhürlerinden biridir.

Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Allah Teâlâ, böbürlenerek elbisesini yerde sürüyen kimsenin kıyamet günü yüzüne bakmaz.” (Buhârî, Libâs, 1, 2, 5; Fedâilü's-sahâbe, 5; Müslim, Libâs, 42-48)

Ancak kibir duygusuna kapılmadan güzel elbise ve ayakkabı giymekte bir beis yoktur. Giyilen güzel şeyler kibirlenmeye, gururlanmaya yol açarsa, o zaman sakıncalı olur. İnsan; kibirlenmek, farklı olduğunu hissettirmek, çalılımlı çalılımlı yürümek için değil, Allah'ın verdiği nimetin üzerinde görülmesi ve O'nun lûtuflarına şükretmek için güzel giyinmelidir. Güzel ve yeni bir elbise giyince de Efendimiz'in tavsiyesi üzerine hamd edip fazla elbiselerini muhtaçlara vermelidir. (Tirmizî, Deavât, 107/3560)

Âlimlerimiz, Sünnet'e uygun olan giyinme tarzının elbiseyi baldırlara kadar uzatmak olduğunu söyler, topuklara kadar inmesini ise câiz görürler. Kibir düşüncesi olmasa bile elbisenin topuklardan aşağı inmesini de, Rasûlullah'ın yasağına ters düşeceği için mekruh kabul ederler.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurur:

“Bir müslümanın güzelce giyinmesi, elbisesinin eteklerinin baldırlarını örtecek şekilde olmasıylaadır. Elbisesini topuklarına kadar uzatmasında bir günah yoktur. Topuklardan aşağıda olan kısım ise ateştedir. Allah, büyüklük taslayarak elbisesinin eteğini yerde sürüyen kimsenin yüzüne bakmaz.” (Ebû Dâvud, Libâs, 27/4093. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Libâs, 8; Muvatta', Libâs, 12)

“..Elbisenin eteklerini dizinin aşağı tarafına kadar kaldır. Eğer bundan hoşlanmazsan topuklarına kadar indir. Fakat elbiseni yerde sürünecek kadar

²⁰⁴ Buhârî, İlim, 50.

uzatma, çünkü bu kibirden ve kendini beğenmekten ileri gelir; Allah kibirlenip kendini beğenenleri sevmez...” (Ebû Dâvud, Libâs, 25/4084)

Üçüncü hadisimizde, kibirli kimselerin cehenneme gideceği bildirilir. Çünkü kibir, pek çok kötü vasfa ve çirkin fiile sebep olmaktadır. Bu yolun sonu da şüphesiz cehennemdir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v) kibirden şiddetle sakındırmak için:

“Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez” buyurmuştur. (Müslim, İmân, 147-149; Tirmizî, Birr, 61/1998)

Diğer bir hadislerinde de Allah Rasûlü (s.a.v), cehennemin cennete karşı:

“–Bende zorbalar ve kibirli kimseler var” diye övündüğünü haber vermiştir. (Müslim, Cennet, 34; Buhârî, Tefsîr, 50/1; Tevhîd, 25; Tirmizî, Cennet, 22)

Çünkü âhiret yurdunun nimetleri, kibirliyle değil tevâzû içinde kulluk yapanlara lûtfedilir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“İşte âhiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuk yapmayı arzulamayan kimselere veririz. (En güzel) âkıbet, takvâ sahipleri-nindir.” (Kasas 28/83)

Dördüncü hadisimizde Rasûlullah (s.a.v), kibirli insanların âhiretteki hâllerini anlatmaktadır. Mütekebbirler, dünyada haksız yere büyüklendikleri için, âhirette **“yaptıklarına tamamen uygun bir ceza”**²⁰⁵ ile karşılık göreceklidir. Nasıl ki eğri bir çubuğu düzeltmek için aksi istikâmette bükmek gerekirse, kibirli insanları bu kötü vasıftan temizlemek için de, onları iyice küçültüp hakîr kılmak lâzımdır. Dolayısıyla dünyada büyüklenen insanlar, âhirette sûreten insana benzemekle birlikte, karınca kadar küçük olacaklardır. Son derece zelîl ve aşağılık mahluklar hâline getirilecekler, Allah onlara hiçbir kıymet vermediği için insanlar ayaklarıyla üzerlerine basıp geçecek, bütün mahşer halkının hesabı görülünceye kadar onları çiğneyeceklerdir. (Heysemî, X, 334)

Nihâyetinde kendilerini saran *“Ateşlerin Ateşi”*, o derece yakıcıdır ki, normal ateş odunu yaktığı gibi o da diğer ateşleri yakar. Şârihler bu ateşi açıklarken şu âyet-i kerimeye işaret ederler.

“O, «en büyük ateş»e girecektir. Sonra o, ateşte ne ölür ne de yaşar.” (A'lâ 87/12-13)

Bazı âlimler, bu tür hadislerdeki anlatımların mecâzî olduğunu söyler.

²⁰⁵ Nebe' 78/26.

Büyük günahlardan biri de yapılan **iyiliği başa kakmaktır**. Kıyâmet günü zâlimlerden sonra en büyük mahrûmiyete uğrayacak insanlar, yaptığı iyiliği başa kakan ve insanlara minnet yükleyen kimselerdir. Kendisine iyilik yapılan bir kimse zâten gönlen bir eziklik içindedir. Bunun üzerine bir de bu iyiliği başına kakmak, ona yapılabilecek en büyük mânevî işkencedir. Dolayısıyla böyle davranmak, Allah'ın hiçbir zaman râzı olmadığı büyük günahlardan biridir.

Diğer taraftan, iyiliği başa kakmanın çirkinliği, îzâha ihtiyaç hissettiremeyecek kadar açık ve herkes tarafından kabul edilen bir durumdur.

Cenâb-ı Hak, iyiliği başa kakmanın müslümana yakışmayıp münâfıklık alâmeti olduğunu ve yapılan hayrı tamamen boşa çıkardığını şöyle beyân eder:

“Ey iman edenler! İnsanlara gösteriş için malını verip Allah’a ve âhîret gününe inanmayan adam gibi, başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle sadakalarınızı boşa çıkarmayın! Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak, pürüzsüz bir kaya hâline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler.” (Bakara 2/264)

Yüce Rabbimiz, verdiği bu misâlle iyiliği başa kakan duygusuz insanların iç âlemini tasvîr etmiştir. Onlar iyi kalpli insanmış gibi görünmeye çalışırlar, ancak kalpleri kaya gibidir. Azıcık bir menfaat azalması ve sıkıntıyla karşılaşmalar üzerlerinde iğreti olarak duran göstermelik merhamet ve iyilik duyguları silinir, kalpleri taş kesilerek her türlü kötülüğü yapabilecek hâle gelirler. Dolayısıyla merhametleri silindiği gibi elde ettikleri azıcık mânevî kazanç da yok olup gider. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın vereceği mükâfâtlar, bu tür davranışlardan uzak duran kulları içindir.

Âyet-i kerimede bu durum şöyle haber verilir:

“Mallarını Allah yolunda harcıyıp da arkasından başa kakmayan ve gönül kırmayanlar için Allah katında mükâfatlar vardır.” (Bakara 2/262)

Rasûlullah (s.a.v), yaptığı iyiliği başa kakan insanların cennete giremeyeceğini bildirmiştir. (Nesâî, Zekât, 69/2560)

Tabî ki bu tür ifadeler günahlardan sakındırmak içindir. Kibirlenen ve iyiliği başa kakan kimse iman ile ölebilirse, affedilmediği takdirde ilk olarak cehenneme gidecek, cezasını çektikten sonra cennete dönecektir.

Birinci hadisimizde büyük bir mahrûmiyet ve hüsrâna uğrayacağı bildirilen üçüncü grup insanlar, elindeki ticaret malını istediği fiyattan satabilmek için, malın alış fiyatını veya kalitesini yalan yere yemin ederek yüksek gösteren kimse-

lerdir. Bu konuyu daha önce “Yalan ve Yalan Yere Yemin Etmek” başlığında taf-sîlâtı bir şekilde ele almıştık.

Yalan yere yemin etmek sadece mal satarken değil, her zaman haramdır. Lâkin insanların yalanları daha çok ticârî muâmelelerde vâkî olmaktadır. Diğer ta-raftan kul hakkının en çok söz konusu olduğu alanların başında alış veriş münâse-betleri gelir. Çünkü bütün insanlar hayatlarını devam ettirebilmek için bir şeyler alıp satmak mecbûriyetindedir.

k. Sihir Yapmak ve Diğer Günahlar

۱۸۰. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ» قَالُوا:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ؟» قَالَ:

«الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسَّحَرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا
وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ».

180. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a.v):

“–İnsanı helâke sürükleyen yedi şeyden sakınınız!” buyurmuştu.

Sahâbîler:

“–Ey Allah’ın Rasûlü, onlar nelerdir?” diye sordular.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle cevap verdi:

“–Allah’a şirk koşturmak, sihir ve büyü yapmak, -dînî bir ceza ile usûlünce öldürülen müstesna- Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı katletmek, faiz yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harpten kaçmak, hiçbir şeyden haberi olmayan iffetli müslüman kadınlara zina iftirasında bulunmak.”

(Buhârî, Vasâyâ, 23; Tıb, 48; Hudûd, 44; Müslim, İmân, 145. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10/2874; Nesâî, Vesâyâ, 12)

۱۸۱. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ عَقَدَ عُقْدَةً ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا فَقَدْ سَحَرَ وَمَنْ سَحَرَ فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ تَعَلَّقَ

شَيْئًا وَكَلَّ إِلَيْهِ».

181. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Kim bir düğüm atar ve ona üfürürse sihir yapmış olur. Kim de sihir yaparsa şirke düşer. Kim (fayda umarak hayvan tırnağı, nazarlık gibi câhiliye âdetlerinden) bir şeyi (herhangi bir yere) asarsa, o astığı şeye havâle edilir (Allah’ın yardımından mahrûm bırakılır).” (Nesâî, Tahrîmü’l-Dem, 19/4076)

١٨٢. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

«يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ! خَمْسٌ إِذَا ابْتُلِيتُمْ بِهِنَّ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ تُدْرِكُوهُنَّ، لَمْ تَظْهَرَ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ حَتَّى يُعْلِنُوا بِهَا إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الطَّاعُونَ وَالْأَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ مَضَتْ فِي أَسْلَافِهِمُ الَّذِينَ مَضُوا وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا أَخَذُوا بِالسِّنِينَ وَشِدَّةِ الْمُتُونَةِ وَجَوْرِ السُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ إِلَّا مَنَعُوا الْقَطَرَ مِنَ السَّمَاءِ وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ لَمْ يُمَطَّرُوا وَلَمْ يَنْقُصُوا عَهْدَ اللَّهِ وَعَهْدَ رَسُولِهِ إِلَّا سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَخَذُوا بَعْضَ مَا فِي أَيْدِيهِمْ وَمَا لَمْ تَحْكُمُ أَيْمَتُهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ وَيَتَخَيَّرُوا مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ بِأَسْهَمِ بَيْنَهُمْ».

182. Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle der:

Rasûlullah (s.a.v) bize yönelerek şöyle buyurdu:

“Ey Muhâcirler cemâati! Beş şey vardır ki, onlarla mübtelâ olduğunuzda, ben sizin o şeylere erişmenizden Allah’a sığınırım. Onlar şunlardır:

1. Bir milletin içinde zina, fuhuş ortaya çıkıp nihayet o millet bu suçu alenî olarak işlediğinde, mutlaka içlerinde vebâ hastalığı ve onlardan önce yaşamış milletlerde görülmemiş başka hastalıklar yayılır.

2. Ölçü ve tartıyı eksik yapan her millet, mutlaka kıtlık, geçim sıkıntısı ve başlarındaki hükümdarların zulmü ile cezalandırılır.

3. Mallarının zekâtını vermekten kaçınan her millet mutlaka yağmurdan mahrum bırakılır (kuraklıkla cezalandırılır) ve hayvanları olmasa onlara yağmur yağdırılmaz.

4. Allah'ın ahdini (emirlerini) ve Rasûlü'nün ahdini (yaptığı anlaşmaları ve Sünnet'ini) terk eden her milletin başına, Allah mutlaka kendilerinden olmayan bir düşmanı musallat eder ve düşman o milletin elindekilerin bir kısmını alır.

5. İdârecileri Allah'ın Kitâbı ile amel etmeyip, indirdiği hükümlerden işlerine geleni seçtikçe Allah onların hesabını kendi aralarında görür (fitne, fesat ve anarşi belâsına mâruz kalırlar).” (İbn-i Mâce, Fiten, 22; Hâkim, IV, 583/8623; Beyhakî, Şuab, III, 197)

۱۸۳. قَالَتْ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: فَقُلْتُ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟» قَالَ:

«نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْحَبْثُ».

183. Zeyneb bint-i Cahş (r.a) der ki:

Peygamber Efendimiz'e:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! İçimizde sâlihler bulunduğu hâlde biz helâk edilir miyiz?” diye sordum.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Fısk ve fücûr (günahlar) çoğaldığı vakit, evet!” (Buhârî, Enbiyâ, 7)

Açıklamalar:

Birinci hadisimizde büyük günahların helâk edici olduğu bildirilmiş ve bunlardan yedi tânesi sayılmıştır. Şirk konusunu daha önce işlemiştik. Ondan sonra gelen sihir yapmak da en başta gelen büyük günahlardandır. Sihir ve büyüü burada işlememiz, önceki konulara göre daha hafif olduğundan değildir. Diğer günahlarla birlikte sayıldığı için buraya alınmıştır. Aslında büyük günahlar için tam bir sıralama yapmak oldukça zordur. Rivâyetlere bakıldığında her birinin diğerine göre daha kötü ve zararlı olduğu görülmektedir. En güzeli, her birinin insanı helâk edeceğini bilerek tamamından uzak durmaktır.

Sihir, lügatte sebebi gizli ve üstü kapalı olan şey demektir. Asıl îtibâriyle mânâsı, bir şeyi hakikatinden başka bir şeye çevirmektir. Örfte sihir denilince, başkası üzerinde meydana getirilen bir tesir, bir yönlendirme, bir aldatma ve zanna düşürme anlaşılır. Bu durumda, gizli olan ve gerçeğin aksine tahayyül olunan gözbağcılık, hilekârlık gibi şeyler sihirdir.

Ehl-i Sünnet âlimlerinin ekseriyeti, sihrin varlığını ve tesirini kabul etmişlerdir. Bakara Sûresi'nin 102. âyeti bunu göstermektedir.

Gıyaplarında ve gaflet ânlarında insanları tesir altına alarak büyük zararlara uğrattığı için sihir son derece veballı ve cezası büyük olan bir günahdır. Onunla ancak Allah'tan korkmayan ve inancı zayıf kimseler meşgul olur.

Âyet-i kerimede, “Hâlbuki Süleyman asla sihir yapmadı” yerine, “**Hâlbuki Süleyman asla kâfir olmadı**” buyrulur.²⁰⁶ Bu ifade, sihrin küfürle aynı **derecede kötü bir günah** olduğuna işaret eder ki, sihir ve büyüün **çirkinliğini** göstermeye kâfidir. Hârut ile Mârut'un, sihir öğrettikleri kişilere; “**Biz ancak imtihan için gönderilmişizdir, sakın (sihir yapıp da) kâfir olma!**” diye ikazda bulunmaları da, sihrin küfre götüren sebeplerin başında geldiğini göstermektedir. (Bakara 2/102-103)

Çünkü sihirde Allah'ın irâde ve kudretinin üzerinde işler yapma iddiası vardır. Diğer taraftan sihir ve büyüün temelinde menfaat elde etme düşüncesi olduğundan, bunlarla uğraşan insanlar din ve mukaddesat tanımazlar.

Kur'ân-ı Kerim'de, Allah'ın peygamberleri ile onlara indirdiği vahyin hak olduğu, sihir ve sihirbazlıkla alâkasının bulunmadığı bildirilmiş, sihir yapanların peygamberlere karşı muhalefet ve iftirâlarından bahsedilmiş, onların felâh bulmaz yalancı ve düzenbaz insanlar olduğu haber verilmiştir. (A'râf 7/116; Yûnus 10/76-77; Tâhâ 20/69; Zuhuruf 43/30; Zâriyât 51/52)

İkinci hadisimizde, düğüm atıp üzerine üfürmek gibi sihir mânâsı taşıyan davranışlar yasaklanarak, sihrin şirke yakın bir günah olduğu anlatılmaktadır.

Sihirbazların âdeti bir ip alıp ona düğüm atmak ve bazı sihirli sözler söyleyerek düğümüne üflemdir. Kim böyle yaparsa sihir ehlinin yaptığı bir işi yapmış olur. Bu da şirk ehlinin amellerindendir. İnsanı adım adım şirke götürür. En azından tevekkülü ve Allah'a îtimâdı terk edip sihire güvendiği için gizli şirke sebep olur.²⁰⁷

Âlimlerimiz, bu ve benzeri naslardan hareketle, sihir öğrenip uygulamanın hükmü konusunda muhtelif görüşler ileri sürmüşlerdir. Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik ve Ahmed bin Hanbel'e göre sihir öğrenip yapmak küfürdür. Hanefî Mezhebi imamlarından bazılarının göre şerrinden korunmak için sihir öğrenilebilir; bu küfür değildir. Fakat sihir yapmanın câiz olduğuna veya fayda verdiğine inanmak kü-

²⁰⁶ Bakara 2/102.

²⁰⁷ **İkinci hadisimizde**, fayda temin etmesi veya zararları defetmesi umularak boyna veya herhangi bir yere, câhiliye devrine âit muska, nazarlık, hayvan turnağı ve kemiği gibi şeylerin asılması da yasaklanmaktadır. Böyle şeyler yapanları Allah, o güvendiği şeylere havâle ederek yardım ve rahmetinden mahrum bırakır. Kur'ân'dan ve ilâhî isimlerden yazıp teberrüken asmak ise, bu hükmün hâricinde tutulmuş ve câiz görülmüştür. Nitekim **Abdullah bin Amr** (r.a) küçük çocuklara böyle şeyler takardı. Bunların bir fayda celbedip zararı defedeceğine inanmak ise yine doğru görülmüştür. Zira şifâyı veren ve kötülükleri defeden ancak Allah Teâlâ'dır. (Hâşiyetü's-Sindî ale'n-Nesâî, Halep, 1986, VII, 112)

fürdür. Sihir ve büyü yapan kimselerin şer'î cezası, fıkıh kitaplarımızda tafsîlâtıyla açıklanmıştır. (Bkz. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 441-451; Kâmil Miras, *Tecrîd Tercümesi*, VIII, 224-235)

Âlimler, Allah'ın dilemesi hâricinde sihir ve büyüün kimseye zarar veremeyeceğini, müslümanın büyüyle uğraşması ve büyü yaptırmasının haram olduğunu ifade etmişlerdir. Kendilerine sihir yapılmış kimselerin bunun tesirinden kurtulmak için, bu işi meslek edinmiş samîmiyetsiz kimselere mürâaat etmeleri doğru değildir. Her şeyden evvel Allah'a sığınmak, ibadet ve dua etmek ve yoksullara sadaka vermek gerekir. Âlim, takvâ sahibi ve güvenilir bir kimse, sihir yapılan insanlara yardımcı oluyorsa ondan istifâde etmek de mümkündür.

Cenâb-ı Hak, sihirbazların şerrinden kendisine sığınmamızı arzu ederek Felâk Sûresi'nde şöyle buyurur:

“De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere nefes eden (sihirbazların) şerrinden ve hased ettiği vakit hasedcinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!” (Felâk 113/1-5)

Diğer büyük günahlara gelince, birinci hadisimizde **yetim malı** yemek bunlar arasında sayılmıştır. Yetim, babası ölen küçük çocuğa denir. Âyet ve hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre yetimler, İslâm toplumuna teslim edilen Allah'ın emânetleridir. Yani yetimlere ve mallarına toplum olarak sahip çıkmak îcâb eder.

Yetim malı yemenin helâk edici günahlar arasında zikredilmesi, onun ne kadar ağır bir suç ve mes'ûliyet olduğunu göstermektedir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Yetimlere mallarını verin, temizi verip murdarı almayın, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin! Çünkü bu, büyük bir günahtır.” (Nisâ 4/2)

İbn-i Abbâs (r.a) ashâb-ı kiramın yetim malı hususundaki titizliğini şöyle anlatır:

“Cenâb-ı Hakk'ın:

«Rüşdüne erinceye kadar, yetimin malına en güzel şeklin dışında hiçbir sûrette yaklaştırmayın...»²⁰⁸

«Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler hiç şüphesiz karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Onlar, yarın alevlenmiş ateşe gireceklerdir»²⁰⁹
âyetleri nâzil olduğunda, yanında yetim bulunan sahâbe-i kirâm hemen gidip onla-

²⁰⁸ En'âm 6/152.

²⁰⁹ Nisâ 4/10.

rın yiyeceğini ve içeceğini kendilerinininkinden ayırdılar. Yetime âit yiyecek ve içeceklerden bir şey artsa bile ona dokunmuyor, yetim yiyinceye veya kokuşup bozuluncaya kadar saklıyorlardı.

Bu durum onlara ağır gelmeye başladı. Vaziyeti Peygamber Efendimiz’e arz ettiler. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ şu âyet-i kerimeyi indirdi:

“...Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları(n hâllerini ve mallarını) ıslah etmek, (onları kendi hâllerine terk etmekten) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, fesat ehliyle ıslah ediciyi pek iyi bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.” (Bakara 2/220)

Bundan sonra ashâb-ı kirâm, yetimlerin yiyeceklerini kendi yiyecekleriyle, içeceklerini de kendi içecekleriyle karıştırdılar.” (Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 7/2871; Nesâî, Vesâyâ, 11)

Yetime bakan vâsî fakir ve ihtiyaç sahibi biriye israf etmeksizin, bakım karşılığı olarak yetimin malından bir miktarını yiyebilir. Şayet zengin ise, Allah’ın kendisine verdiği mala kanâat ederek yetimin malından uzak durmalıdır. Âyet-i kerimede Cenâb-ı Hakk’ın yetimlerin iyiliğini düşünen kişilerle, onların zayıflıklarından istifâdeyle mallarından faydalanmak isteyen kötü niyetli kimseleri bildiği hatırlatılarak, yetimlerle meşgul olan kimselerin kalplerindeki duyguları kontrol etmeleri istenmiştir.

Büyük günahlardan biri de düşmana hücum edileceği zaman **cepheden kaçmaktır**. Cihâd; dîn, can, mal, ırz ve nâmusun muhâfazası için yapılması gereken en mühim vazifelerden biridir. İslâm’ın bu mühim emrinden kaçmak, kişinin önce kendi can güvenliğini, sonra da arkasındaki müslüman toplumun hayatını tehlikeye atması demektir. Dolayısıyla harb taktiği gereği olmayan kaçışlar aslâ affedilmeyen büyük günahlardandır.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Ey mü’minler! Toplu hâlde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin! Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzî tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arkayı çevirirse muhakkak ki o, Allah’ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü bir yerdir!” (Enfâl 8/15-16)

Diğer taraftan, namuslu müslüman kadınlara dil uzatarak onların şeref ve haysiyetini kirletmeye çalışmak, yani **zina iftirâsında bulunmak** da, helâk edici büyük günahlardan biridir. Namuslu müslüman erkeklere yöneltilecek iftira da

aynı hükümdedir. Bu haramı işleyenler son derece ahlâksız ve haysiyetsiz kimse-lerdir. Dolayısıyla onlara dünyevî ceza olarak 80 değnek vurulur. (Nûr 24/4)

Mânevî ve uhrevî cezasını ise Cenâb-ı Hak şöyle bildirir:

“Namuslu, kötülüklerden habersiz mü’min kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve âhirette lânetlenmişlerdir. Yapmış oldukları şeye, dil-leri, elleri ve ayaklarının aleyhlerinde şahitlik edeceği gün onlar için çok bü-yük bir azap vardır.” (Nûr 24/23-24)

Buraya kadar saydıklarımızın dışında başka büyük günahlar da vardır. Bu sebeple, büyük günahları muayyen bir sayıyla sınırlandırmak veya bir hadiste ve-rilen sayıdan ibaret zannetmek doğru değildir. Hadislerdeki sınırlandırmalar, “Şu yedi şey büyük günahlardandır” anlamında kullanılmaktadır. Muhtelif rivâyetler-de yedi, dört, üç rakamlarıyla verilen günahlar, büyük günahların en başta gelenle-ri, en çirkinleri ve en çok vuku bulanları olduğundan öne çıkarılmış bulunmakta-dır.

Şimdiye kadar gördüklerimizin dışındaki büyük günahlardan bir kısmı da şöyledir:

- Müslümanı hor ve hakir görmek, küçümseyip aşağılamak,
- İnsanları aldatmak,
- Bir müslümana kâfir demek ve bu şekilde inanmak,
- İyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesini ihmal etmek,
- Kişinin, geçimini üstlendiği fertlere karşı vazifelerini ihmal etmesi,
- Namazı terk etmek.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bırak-tılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının ceza-sını çekecekler (Cehennemdeki «Gayyâ» vadisini boylayacaklardır).” (Meryem 19/59)

- Kişinin hanımıyla aralarında geçen mahrem şeyleri başkasına söylemesi,
- Mescid-i Harâm’da yapılması yasak olan bir fiili işlemek, (Ebû Dâvûd, Vâsâyâ, 10/2875)
- İslâm câmiası içinde câhiliyet âdetini araştırıp yaşatmaya çalışmak (mür-tecîlik), (Müslim, İmân, 165)
- Hırsızlık yapmak, (Tirmizî, Tefsîr, 17/3144)
- Kumar oynamak,

• Kişinin, borçlu olduğu hâlde borcunu ödeyecek mal bırakmadan ölmesi²¹⁰ ...

Bu tür günahların cezası da son derece şiddetli ve elem vericidir.

Bazı günahları ve onların kabirdeki cezalarını bildiren şu rivâyet, konumuz açısından son derece mühimdir:

Semüre bin Cündeb (r.a) şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v), ashâbına:

“–Rüyâ göreniniz var mı?” diye sorup, “gördüm” diyenin rüyâsını, Allah’ın dilediği şekilde tâbir ederdi. Bir sabah bize şöyle buyurdu:

“Bu gece rüyâmda iki kişi (Cebrâîl ile Mîkâîl) gelerek beni kaldırdılar ve «Haydi gidiyoruz» dediler. Ben de onlarla beraber gittim. Yanı üzerine yatmış bir adamın yanına vardık. Başka biri de elinde kocaman bir kaya ile onun başında duruyordu. Kayayı, yatan adamın kafasına vurup eziyor, taş bir tarafa yuvarlanınca arkasından gidiyor ve taşı alıp getiriyordu. O gelinceye kadar diğerinin kafası da iyileşerek eski hâline geliyordu. Adam, önce yaptığını aynen tekrarlayarak yerde yatanın başını her defasında ezip duruyordu. Meleklerle:

«–Sübhânallâh, bunların hâli nedir?» dedim.

«–Yürü, yürü hele» dediler. Yürüdük. Derken sırt üstü yatmış bir adamın yanına vardık. Başucunda da, elinde demir çengel bulunan bir başkası duruyordu. Bu adam, yatan kişinin bir tarafına geçip elindeki çengelle avurdunu, burnunu ve gözünün tâ ensesine kadar yarıyor, sonra öbür tarafına geçip orasını da aynı şekilde parçalıyordu. Bir tarafını parçalarken diğer tarafı eski hâline geliyor, adam da sürekli aynı şekilde parçalamaya devam ediyordu. Ben:

«–Sübhânallah! Bu hâl nedir?» dedim.

«–Hiç sorma, devam et!» dediler. Yürüdük. Fırın gibi bir yapıya vardık. Orada ne söylenildiği anlaşılamayan çığlıklar, feryadlar birbirine karışıyordu. O yapının içinde çıplak bir sürü erkek ve kadınların bulunduğunu anladık. Altlarından alevler yükseldikçe, onlar çığlık atıyor, feryat koparıyorlardı.

Ben:

«–Bunlara ne oluyor?» dedim.

«–Yürü, yürü hele!» dediler. Yürüdük. Nihayet kandan bir nehre vardık. Nehrin içinde yüzen bir adam, kıyısında da yanına birçok taş yığılmış bir başka adam vardı. Nehirdeki adam çıkmak isteyince, kıyıdaki onun ağzına bir taş atıyor

²¹⁰ Ebû Dâvûd, Büyû’, 9/3342; Ahmed, IV, 392.

ve onu yerine geri çeviriyordu. Çıkmak için kenara her gelişinde aynı şeyi yapıyor ağzına bir taş atıyor, o da geri dönüyordu. Ben, yanımdaki iki kişiye:

«–Bu ikisinin hâli nedir?» dedim.

«–Hiç sorma, yürü hele!» dediler. Yürüdük. Çirkin bir adamın - gördüğünüz adamların en çirkinini de diyebilirsiniz- yanına vardık. Adam, sürekli ateş yakıyor ve ateşin etrafında dolanıp duruyordu. Ben:

«–Bu adam kim?» dedim.

«–Yürü, yürü hele!» dediler. Yürüdük; içinde baharın bütün çiçeklerinin bulunduğu geniş ve yemyeşil bir bahçeye vardık. Bahçenin ortasında gayet uzun boylu bir adam vardı. O kadar ki, göğse uzanan başını nerede ise göremeyecektim. Adamın etrafında, hayatımda hiç görmediğim kadar çok çocuk bulunuyordu. Ben:

«–Bu adam ve bu çocuklar kimlerdir?» dedim.

«–Yürü, yürü hele!» dediler. Yürüdük, Gide gide büyük bir ağaçlığa vardık ki ben onun gibi güzel ve geniş bir ağaçlık görmüş değilim. Beni götürenler, «Gir oraya!» dediler. Birlikte girdik ve bir tuğlası altın bir tuğlası gümüşten örülmüş bir şehirle karşılaştık. Şehrin kapısına varıp açılmasını istedik. Kapı açıldı, içeri girdik. Bizi, vücutlarının yarısı bugüne kadar gördüklerinizin en güzeli, diğer tarafı da bugüne kadar gördüklerinizin en çirkinini birtakım adamlar karşıladı. Yanımdaki iki kişi onlara:

«–Gidip şu nehre girin!» dediler. Bir de ne göreyim, suyu süt gibi, bembeyaz, enine doğru akan bir nehir. Adamlar gidip nehre girdiler sonra çıkıp yanımıza geldiler. Çirkinlikleri tamamen gitmiş, hepsi de son derece güzelleşmişti.

Beni götüren iki kişi:

«–Burası Adn Cenneti'dir, şurası da senin konağındır» dedi. Başımı kaldırıp baktım, bir de ne göreyim; beyaz buluta benzeyen bir köşk.

«–İşte burası senindir» dediler. Ben o iki kişiye:

«–Allah size büyük hayırlar ihsan etsin, bırakınız da oraya gireyim» dedim.

«–Hayır, şimdi değil! Sen oraya daha sonra gireceksin» dediler. Bunun üzerine ben:

«–Bu gece boyunca hayret verici şeyler gördüm. Gördüklerimin anlamı nedir?» dedim. Onlar:

«–Anlatalım» dediler:

«İlk önce yanına vardığın kafası taşla ezilen adam var ya, o, **Kur'ân**'ı öğrendiği hâlde terk eden ve uyuyarak **farz namazın** (bilhassa sabah namazının) vaktini geçiren kimsedir.

Avurdu, burnu ve gözleri demir çengelle yarılan adam, evinden çıkıp etrafa yalanlar yayan kişidir.

(Diğer rivâyette şöyle buyrulur:

«O bir **yalancı** idi, dünyada devamlı yalan söylerdi. Onun yaydığı yalanlar âfâkı sarardı. İşte bu yalancı kıyâmet gününe kadar bu şekilde azâb görecektir.»)

Fırın içindeki çıplak erkek ve kadınlar, **zina** eden erkek ve kadınlardır.

Nehirde yüzüp yüzüp de taş yutan adam, **faiz** yiyen kişidir.

Yanındaki ateşi sürekli yakarak etrafında dolaşıp duran çirkin görünüşlü kişi, cehennem bekçisi **Mâlik**'tir.

Bahçedeki uzun boylu adam, **Hz. İbrahim**'dir. Etrafındaki çocuklar da İslâm fıtratı üzere ölen küçük yavrulardır.»

Müslümanlardan biri:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! Müşrik çocukları da bunlara dâhil mi?” diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Müşriklerin çocukları da dâhildir” buyurdu ve devam etti:

“–Vücutlarının yarısı güzel, yarısı çirkin olan adamlara gelince bunlar, sâlih amellerin yanında kötü işler de yapan kimselerdir. (Ancak) Allah onları affetmiştir.” (Buhârî, Ta'bîr, 48; Cenâiz, 93; Teheccüd, 12; Büyû', 2; Cihâd, 4; Bed'ü'l-Halk, 6; Enbiyâ, 8; Tefsir, 9/15; Edeb, 69; Tirmizî, Rü'yâ, 10/2295)

Peygamber Efendimiz'e gösterilen ceza türleri, kıyamet gününe kadar devam edecek olanlardır. Hesap sonrası ne gibi cezaların verileceği burada zikredilmemiştir.

Diğer bir husus da, peygamberlerin rüyâsının bizim rüyâlarımız gibi olmayışdır. Onlar sâdik rüyâ görürler. Bunun misalleri Kur'ân-ı Kerim'de mevcuttur. Bu sebeple Allah Rasûlü'nün “Rüyamda gördüm” diye anlattıkları bir hakikatin ifadesidir. Efendimiz (s.a.v), olacak şeyleri önceden haber vermek sûretiyle ümmetini îkaz etmiş, onları dünya ve âhirette ziyâna uğramaktan kurtarmayı arzu etmiştir.

Zira günahların cezası sâdece kabirde ve âhirette değil, bazen dünyada da verilmektedir. Nitekim **üçüncü hadisimizde**, zina, hıyânet, zekâtı vermemek ve

Allah'ın emrine isyan etmek gibi mâsiyetlerin dünyada görülecek bir takım ceza-larından bahsedilmektedir. Rasûlullah (s.a.v), ümmetinin bu tür günahlara dûçâr olmasından Allah'a sığınmaktadır.

Dördüncü hadisimizde ise, bir toplumda günahlar çoğaldığında insanların topluca helâk edilebileceği haber verilmektedir. İçlerinde sâlih kişiler bulunsa bile bu hüküm değişmeyecektir.

Cenâb-ı Hak isterse, günahların çoğaldığı toplumda yaşayan iyi-kötü bütün insanlara isabet eden bir musîbet gönderir,²¹¹ beldelerini yerle bir eder. Ancak kıyâmet günü herkes niyetine ve hayattaki durumuna göre diriltilir ve karşılığını ona göre alır.²¹²

Cenâb-ı Hak şöyle îkaz buyurur:

“Öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere eriş-mekle kalmaz (umûma sirâyetle hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı pek şiddetlidir.” (Enfâl 8/25)

O hâlde üzerimize düşen, iyilikleri emretme ve kötülüklerden sakındırma vazifemizi yaparak günahların azalmasına gayret etmektir.

3. Günahları Küçük Görmemek

۱۸۴. عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَخْوَصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِلنَّاسِ: «...أَلَا وَإِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ أَيْسَ مِنْ أَنْ يُعْبَدَ فِي بِلَادِكُمْ هَذِهِ أَبَدًا وَلَكِنْ سَتَكُونُ لَهُ طَاعَةٌ فِيمَا مَحْتَقِرُونَ مِنْ أَعْمَالِكُمْ فَسَيَرَضَى بِهِ...».

184. Amr bin Ahvas (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i Vedâ Hac-cı'nda insanlara şöyle hitâb ederken işittim:

“...Dikkat edin! Şeytan, şu topraklarınızda kendisine tapılmasından ebe-diyyen ümîdini kesmiştir. Ancak, küçük gördüğünüz amellerinizde (günahlarda) ona itaat söz konusu olacaktır. O da bunlardan memnun kalacaktır...” (Tirmizî, Fiten, 2/2159; İbn-i Mâce, Menâsık, 76; Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 444/4100. Ayrıca bkz. Hâkim, II, 32/2221; Beyhakî, Şuab, V, 454)

²¹¹ Bkz. Tirmizî, Fiten, 38/2210-2211; İbn-i Mâce, Fiten, 20, 22; Hâkim, IV, 583/8623.

²¹² Buhârî, Fiten, 19; Müslim, Cennet, 84. Bu konuya daha önce “Niyet” başlığı altında temas etmiştik.

١٨٥. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِيَّاكُمْ وَمُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ فَإِنَّهُنَّ يَجْتَمِعْنَ عَلَى الرَّجُلِ حَتَّى يُهْلِكَنَّهُ»

وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَرَبَ لَهُنَّ مَثَلًا كَمَثَلِ قَوْمٍ نَزَلُوا أَرْضَ فَلَاةٍ فَحَصَرَ صَنِيعُ الْقَوْمِ فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَنْطَلِقُ فَيَجِيءُ بِالْعُودِ وَالرَّجُلُ يَحِيءُ بِالْعُودِ حَتَّى جَمَعُوا سَوَادًا فَأَجَجُوا نَارًا وَأَنْضَجُوا مَا قَذَفُوا فِيهَا.

185. Abdullah bin Mes'ûd Hazretleri'nden rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Küçük görülen günahlardan sakının! Çünkü onlar bir kimsede birikirler de neticede onu helâk ederler.”

Sonra Rasûlullah (s.a.v) küçük günahlarla ilgili şöyle bir misâl verdi:

Bir topluluk bir çölde konaklar. Yemek vakti geldiğinde biri gider küçük bir dal parçası, öbürü başka bir dal parçası getirir ve böylece büyük bir yığın oluştururlar. Sonra bunlarla ateş yakarak içine yiyeceklerini atıp pişirirler. (Ahmed, I, 402-403; V, 331)

١٨٦. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«يَا عَائِشَةُ إِيَّاكِ وَمُحَقَّرَاتِ الْأَعْمَالِ فَإِنَّ لَهَا مِنَ اللَّهِ طَالِبًا».

186. Âişe (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) bana şöyle buyurdu:

“Ey Âişe! Küçümsenen amellerden (önemsenmeyen en küçük günahlardan dahî) sakın! Zira Allah katında onları gözetleyip kaydeden bir (melek) vardır.” (İbn-i Mâce, Zühd, 29; Dârimî, Rikâk, 17; Ahmed, VI, 70, 151)

١٨٧. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً نَكَتَتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً سَوْدَاءٌ فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ صُقِلَ قَلْبُهُ وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُو قَلْبَهُ وَهُوَ الرَّأْنُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ:

(كَلاَّ بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ).

187. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kul bir hata işlediği zaman kalbine siyah bir nokta vurulur. Eğer nefsi bundan alıkoyup istiğfar eder ve günahı dönerse, kalbi bu lekeden arınarak cilalanır. Günahlara tekrar dönerse, bu nokta çoğalır ve neticede kalbini tamamen kaplar. İşte bu, Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerimede zikrettiği kalbin paslanmasıdır:

«Hayır! Bilakis onların işlemekte oldukları (kötülükler) kalplerini paslandırıp köreltmıştır» (Mutaffifîn 83/14).” (Tirmizî, Tefsîr, 83/3334; İbn-i Mâce, Zühd, 29. Ayrıca bkz. Ahmed, II, 297)

Açıklamalar:

Büyük olsun küçük olsun bütün günahlar, Allah’ın emrine karşı gelme mânâsı taşıdığı için, O’nun hoşnutsuzluğuna ve hatta gazaplanmasına yol açar. Bu sebeple, zâhidliğiyle meşhur olan **Bilâl bin Sa’d**:

“Günahın küçüklüğüne değil, kime karşı isyân ettiğine bak!” demiştir. (Ahmed, Zühd, s. 460/2267; Ebû Nuaym, Hilye, V, 223)

Diğer taraftan günahlar, Allah ile kulun arasına kalın bir perde gibi gerilerek Allah’ı tanımaya ve hakkıyla kulluk yapmaya mânî olur. Dolayısıyla onların büyükleri gibi küçükleri de insanın mâneviyatı için büyük tehlikeler ihtivâ eder. Bu sebeple hiçbir zaman günahların küçümsenmemesi gerekir.

Günahlar, insanı Allah’ın rızâsından uzaklaştırıp ebedî düşmanımız olan şeytanı hoşnut eder. **Birinci hadisimizde** küçük günahların bile şeytana itaat olduğu ve onu sevindireceği haber verilmektedir. Çünkü iblîs kendisi ilâhî rahmetten uzak kaldığı gibi, insanoğlunu da Yüce Rabb’imizin rahmet ve merhametinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Hatta ömrünü buna vakfetmiştir. Çünkü insan ilk yaratıldığında şeytan onu kıskanmış, kibre kapılarak Allah’ın emrine baş kaldırmıştır. Yani onun rahmetten uzaklaştırılarak cennetten kovulmasında insanın da bir payı vardır. Dolayısıyla şeytanın, cennete giden yolun üzerine oturup, insanı binbir türlü hile ve desise ile cehennem yolcusu yapmaya çalışması gayet tabîidir. Garip olan ise, insanın ebedî düşmanına gönül kaptırması ve peşinden gitmesidir.

Hedefine ulaşabilmek için şeytanın yaptığı tek şey, insanı dîninden uzaklaştırmaktır. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v), Vedâ Hutbesi’nde, hadisimizdeki ifadelerle ümmetini şeytana karşı uyardıktan sonra:

“Küçük deyip hakir gördüğünüz amellerden (günahlardan) kaçınmak sûretiyle dîninizi üzerine titreyiniz!” buyurmuştur. (Heysemî, III, 267)

Peygamber Efendimiz **ikinci hadisimizde**, günahları niçin küçük görmemek gerektiğini şöyle açıklamıştır:

“Çünkü onlar bir kimsede birikirler de neticede onu helâk ederler.”

Buna bir de misal veren Allah Rasûlü (s.a.v), küçük çalı çırpılarla yakılan ateşin yemekleri pişirmesi gibi küçük günahların da birikerek kişinin cehenneme dûcâr olmasına yol açtığını en güzel bir şekilde anlatmıştır.

İnsan bazen farkına varmaz, işlediği günahın küçük olduğunu zanneder. Hâlbuki o Allah katında çok büyük bir cürümdür. İnsanın günahları küçük görme hatasına, **H. Aîşe** vâlidemize iftira edilmesi hâdisesi dolayısıyla Kur’ân-ı Kerim’de şöyle işaret buyrulur:

“Eğer dünyada ve âhirette Allah’ın lûtf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftirâdan dolayı size mutlaka büyük bir azap isâbet ederdi. Çünkü siz bu iftirâyı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında çok büyük (bir suç)tur.” (Nûr 24/14-15)

Yine insan dikkatsizce bir söz söyler ve onu çok basit görür. Hâlbuki işlediği cürüm kendisini helâk etmeye yetecek derecede büyüktür de farkında değildir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kul, iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir de bu yüzden cehennemden doğu ile batı arasından daha uzak bir yerine düşer gider.” (Buhârî, Rikâk, 23)

Diğer taraftan küçük günahlar, insanı büyük günahlara götüren bir yol olur. Kişiyi yavaş yavaş kaydırıp büyük günahların pençesine atar. Nitekim **İbn-i Abbâs** (r.a) şöyle demiştir:

“Büyük günah istiğfâr edildiği takdirde öylece kalmaz, affedilir. Küçük günah da ısrar edildiği takdirde küçük olarak kalmaz, büyük günah olur.” (Beyhakî, Şuab, V, 456)

Günahlara aldırmayan kimse burada da kalmaz, Allah korusun bilerek veya bilmeyerek daha ileriye gider. Bu sebeple İslâm âlimleri:

“Küçük günahlar insanı büyük günahlara, büyük günahlar da küfre götürür” diye îkaz etmişlerdir. (Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, no: 2317)

Bu konuda **Ebû Hafs Hazretleri** der ki:

“Humma hastalığı ölümün habercisi olduğu gibi mâsiyetler de küfrün habercisidir.” (Beyhakî, Şuab, V, 447)

Dolayısıyla hata ve günahları küçük görme hastalığı, bir mü'minin vasfı olmamalıdır. Mü'min, günahların her türlüünü ciddiye alarak onlardan uzaklaşmaya gayret etmelidir. **Abdullah bin Mes'ûd** (r.a) mü'minin günahlar karşısındaki hâlet-i rûhiyesini şöyle ifade eder:

“Mü'min kimse günahlarını hayâlinde öylesine büyütür ki, sanki kendisi bir dağın eteğinde oturuyormuş da dağ üzerine çökecekmiş zanneder. Fâcir ise günahlarını, burnunun üstüne konan bir sinek gibi görür.” (Buhârî, Deavât, 4)

Ashâb-ı kirâm günahlara karşı işte bu hâlet-i rûhiye içinde yaşamışlardır. Nitekim tâbiînün büyük âlimlerinden **Hasan-ı Basrî Hazretleri** o örnek nesil hakkındaki müşâhedelerini şöyle aktarır:

“Peygamber Efendimiz'in ashâbı küçük de olsa güzel gördükleri bir şeyi yaparlardı. Buna mukâbil küçük de olsa çirkin gördükleri bir şeyi ise terk ederlerdi.” (İbn-i Ebi'd-Dünyâ, Mevsûa, I, 89)

Daha sonraları bu hassâsiyetini kaybeden bazı insanlara **Enes** (r.a) şu îkazda bulunmuştur:

“Siz bir kısım ameller işliyorsunuz ki, onlar sizin nazarınızda kıldan daha ince (daha ehemmiyetsiz)dir. Hâlbuki biz onları, Rasûlullah (s.a.v) zamanında helâke sürükleyici büyük günahlar olarak görürdük.” (Buhârî, Rikâk, 32)

Merhum **Mûsâ Efendi** Hazretleri talebelerine yazmış olduğu mektuplarındaki kıymetli nasihatlerinde, mevzûmuzla ilgili olarak şöyle buyurur:

“Bir mü'minin gönül âlemi ve kemâli, davranışlarında sergilenir. Bu güzelliklerin en başta gelenlerinden birkaçı şöyledir:

Devamlı alçak gönüllü olması, zamanın ve sayılı nefeslerin kıymetini bilip israf etmemesi, Allah'ın kullarını sevip onlarla çekişmemesi, muhâtaplarına dinî seviyesine göre muâmele etmesi, kabahat örtücü olması, haram ve helâle dikkat etmesi ve herkesin küçük gördüğü mâsiyetleri dahî büyük görmesidir. Zira günahını küçük gören -hâşâ- Cenâb-ı Hakk'ın emrini küçük görmüş olur...”

Üçüncü hadisimizde Rasûlullah (s.a.v), mü'minlerin ihsân ve murâkabe hâline ulaşarak küçük günahlardan bile sakınmalarını arzu etmektedir. İnsanın büyük küçük her hareketi kayıt altına alınmaktadır. Ondan ayrılmayan yazıcı melekler vardır. Yüce Rabbimiz şöyle haber verir:

“İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.” (Kâf 50/18)

Her şeyden evvel Cenâb-ı Hak, her şeyi görüp işitmekte ve bilmektedir.

Gün gelip bu kayıtlar açılacak ve insan ne yaptıysa hepsini önünde bulacaktır. Zerre kadar iyilik yapan onu görecektir, zerre kadar kötülük yapan da onu görecektir.²¹³ Günahkârların o andaki şaşkınlığını Allah Teâlâ şöyle ifade eder:

“Kitap ortaya konulmuştur: Suçluların, onda yazılı olanlar sebebiyle dehşetli bir korkuya kapılmış olduklarını görürsün. «Vay hâlimize! derler, bu nasıl kitapmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın hepsini sayıp dök-müş!» Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kim-seye zulmetmez.” (Kehf 18/49)

Mücrimler dünyada iken küçük günahları önemsemiyor, yaptıkları hataları küçük görüyorlardı. Bu anlayışla devam ettiklerinden, zamanla büyük günahlara da düşmüşler, hatta onlara bile ehemmiyet vermemişlerdi. Sonunda kendilerini dehşetli korkuların kucağında buldular. Artık dönüş de yoktur.

Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri’in şu sözleri ne kadar ibretlidir:

“Kişi bir hasene işler (iyilik yapar), sonra ona güvenerek küçük günahlar işler ve Allah’ın huzûruna bu günahların doğurduğu büyük tehlikelerle çıkar. Yine kişi bir günah işler, fakat (o günahın vebâlini düşünerek) devamlı korku içinde yaşar ve nihayet Allah’ın huzûruna emniyete erdirilmiş bir kimse olarak çıkar.” (Beyhakî, *Şuab*, V, 456; İbn-i Hacer, *Fethü’l-Bârî*, XI, 330)

Dolayısıyla mü’min dâimâ uyanık bulunarak insanlar tarafından önemsenmeyen küçük yanlışlardan dahî uzak durmalı, tam bir murâkabe hâlinde yaşamalıdır.

Mü’min günah mevzuunda o kadar hassas davranmalıdır ki, hattâ gönlündeki düşünceleri bile kontrol etmelidir.

H. Ömer (r.a) şöyle demiştir:

“Günahtan önce kalbinize gelen istek ve arzudan sakının! Çünkü o günahın başlangıcıdır. Şayet bu arzudan sakınmazsanız gönülleriniz Allah’tan gaflete düşer.” (Beyhakî, *Şuab*, V, 458)

Demek ki duygu, düşünce ve tasavvurlar, kişiyi günaha götürme veya hayırlara yönlendirme hususunda büyük bir önem arz etmektedir.²¹⁴

²¹³ Zilzâl 99/7-8.

²¹⁴ Bazı hadis-i şeriflerde, insanın kalbinden geçen düşünce ve temennîlerin yönlendirici bir tesire sahip olup dua yerine geçtiğine işaret edilir:

“Biriniz herhangi bir temennîde bulunduğu ne düşündüğüne dikkat etsin. Zira o, bu temennîsi sebebiyle kendisine ne yazıldığını bilemez.” (Ahmed, II, 357, 387; Beyhakî, *Şuab*, V, 457)

“Biriniz bir şey temennî ettiğinde büyük düşünsün! Zira o bu durumda Yüce Rabbinden istemekte, O’na dua etmektedir.” (İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 48/29369; Heysemî, X, 150-151)

Üçüncü hadisimizden şunu da anlamak mümkündür: Allah’a ibadet ve günahlardan sakınma hususunda erkek hanımını uyarmalı ve ona mes’ûliyet şuru kazandırmalıdır. Esasen, âile yuvasında İslâm insanı olabilmek için bey ve hanım birbirlerini îkaz etmek, kötülüklerden alıkoymak, iyilik ve güzelliklere teşvik etmek mecbûriyetindedir.²¹⁵ Nitekim hadisimizde Allah Rasûlü (s.a.v) Âişe vâlide-mizi tatlı bir dille uyarmıştır.

Dördüncü hadisimizde, günahların kalbe tesiri anlatılmaktadır. Her günah kalbe vurulan siyah bir nokta gibidir. Tıpkı bembeyaz bir kağıt üzerine damlayan siyah mürekkep gibi... Kişi günahı terk edip tevbeye sarılırsa kalbi temizlenir. Tevbe etmeyip günahları işlemeye devam ederse, bu noktalar artarak kalbin tamamını kaplar. Bundan sonra kalp körelir, nûru söner, basîreti kapanır, aynanın paslanması ve buğulanması gibi üstü kirlerle kaplanır. Zamanla katılaşıp hayır nedir bilmez hâle gelir. Bundan sonra rûha zehir saçan en büyük günahları bile, ağırlığını hissetmeden işleyebilir. Ömer bin Abdülazîz Hazretleri’nin şu sözleri, bu hakikati ne güzel ortaya koymaktadır:

“Haramlar bir ateştir. Ona ancak (kalbi) ölümler uzanır. Eğer haramlara el uzatanlar diri olsalardı, o ateşin acısını duyarlardı.”

Demek ki büyük günahları irtikap eden kimseler, bu hâle, önem vermedikleri küçük günahların kalplerini karartması neticesinde gelmişlerdir.

Ebû Tûrâb en-Nahşebî Hazretleri şöyle buyurur:

“Kararmış bir kalbin üç alâmeti vardır:

1. Kişinin günahlardan ürperti duymaması.
2. İtaat ve ibadetlerin gönle lezzet vermemesi.
3. Nasîhatlerin tesir etmemesi.”

Rivâyete göre cennetten geldiğinde sütten ve kardan daha ak olan Hacer-i Esved, zamanla kendisine dokunan insanların günahları sebebiyle kararmıştır.²¹⁶ Nitekim bu siyahlığın sâdece Hacer-i Esved’in görünen kısmında bulunduğu, Kâ’be duvarına gömülü kısmının ise hâlâ beyaz olduğu söylenmektedir.²¹⁷

Günahlar taşı bile böylesine karartırsa, lâtf bir varlık olan kalbi ne hâle getirir acaba?!

²¹⁵ Zekeriya Güler, 40 Hadiste Kadın ve Aile, s. 338.

²¹⁶ Bkz. Tirmizî, Hac, 49/877; Ahmed, I, 307.

²¹⁷ Bkz. Said Bektaş, Fadlu’l-Haceri’l-Esved ve Makâmî İbrâhîm, s. 36-38; Muhammed İlyâs Abdülğaniy, Târihu Mekkete’l-Mükerrameti Kadîmen ve Hadisen, s. 43.

Katı bir kalple günahlara aldırmayan, hatta onları gülerek işleyebilen insanlar, yarın âhirette ağlamayı hak ederler. Nitekim **Abdullah bin Abbâs** (r.a) şöyle der:

“Gülerek bir günah işleyen kimse ağlayarak cehenneme girer.” (Gazâlî, *İhyâ*, III, 273)

Günahların zararlarından bir kaçını zikrederek mevzûmuza son verelim:

- Günahlar Allah’ın gazâbını celbederek sevapların hebâ olmasına sebep teşkil eder. Şu rivâyet ne kadar ibretli ve îkaz edicidir:

Hiz. Sevbân’ın nakline göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Ümmetinden bir kısım insanları bilirim ki, kıyâmet günü Tihâme dağları misâli bembeyaz (tertemiz) hasenelerle gelirler. Aziz ve celil olan Allah Teâlâ o sevapları saçılmış toz hâline getirir, hiç yokmuş gibi yapar.”

Sevban (r.a):

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Onları bize tavsif ediniz, durumlarını açıklayınız da, bilmeyerek biz de onlardan olmayalım!” dedi.

Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v) şu açıklamayı yaptı:

“–Onlar sizin din kardeşlerinizdir. Sizin gibi insanlardır. Sizin gibi onlar da gece (ibadetin)den nasiplerini alırlar. Ancak, tenhâda Allah’ın yasaklarıyla başbaşa kalınca o yasakları ihlâl ederler, çiğnerler.” (İbn-i Mâce, Zühed, 29)

- Günahlar rızka mânî olur. Allah günahkârın üzerinden bereket ve ihsânını kaldırır.

- Günahlar, sahibinin mâneviyâtını bozar, kalbini karartır ve fitrattan uzaklaşmasına sebep olur. Günahkâr; hissiz, vicdansız ve korkusuz bir şekilde tevbeden uzaklaşır, insanı insan yapan hayâ hissinden ve ahlâktan sıyrılıp çıkar.

- Günah ve isyânlar, Allah’ın azabına mâruz kalmaya sebep olur. Belâ ve musîbetleri celbederek geçmişteki, hâlihazırdaki ve gelecekteki nesillere zararı dokunur.

- Günah, sadece onu işleyen için değil, başkaları için de kötülük ve zarardır: Günahkârı gören kişi onu ayıplarsa bu kötü hâl kendi başına da gelir, gıybet ederse günaha girer, yaptığına rızâ gösterirse günaha ortak olur.

- Her günah bir başka günaha yol açar ve imanı zayıflatır.

- Cenâb-ı Hak ilim cevherini isyankar bir kalbe tevdi etmediğinden, günahkârlar hakîkî ilimden mahrûm kalırlar. **İbn-i Kayyım el-Cevziyye** şöyle der:

“Günahların öyle kötü tesirleri vardır ki, onları Allah’tan başka kimse bilemez. Onlardan biri de ilimden mahrûm kalmaktır. Çünkü ilim nûrdur, kalbe tevdi edilir, günah ise onu söndürür.” (Münâvî, Feyz, I, 155/113)

- Günahlar insanı, meleklerin tevbe ve istiğfarından, Peygamber Efendimiz’in de yakınlığından mahrum bırakır.

- Nefsine, yakınlarına ve topluma yabancılaştan günahkâr, yalnız kalmaya mahkum olur.

4. Şüpheli Şeyleri Terk Etmek

۱۸۸. عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«دَعْ مَا يُرِيْبُكَ إِلَى مَا لَا يُرِيْبُكَ فَإِنَّ الصَّدَقَ طُمَأْنِينَةٌ وَإِنَّ الْكَذِبَ رِيْبَةٌ».

188. Hasan bin Ali (r.a) şöyle der:

Ben (dedem) Rasûlullah’tan şu sözü ezberledim:

“Şüpheli olanı bırak, şüphe vermeyene bak! Zira doğruluk huzur, yalan ise şüphe kaynağıdır.” (Tirmizî, Kıyâmet 60/2518. Bkz. Buhârî, Büyû’, 3; Nesâî, Kazâ, 11; Ahmed, I, 200)

۱۸۹. عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِنَّ الْحَلََالَ بَيْنَ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيْنَ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلَا وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمَهُ، أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ».

189. Nu’mân bin Beşîr (r.a), “Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’i şöyle buyururken işittim” demiştir:

“Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisi arasında, birçok kimsenin bilmediği şüpheli hususlar vardır.

Kim şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve ırzını korumuş olur. Kim de şüphelileri işlerse, zamanla harama düşer. Aynen sürüsünü başkasına ait bir arâzinin etrafında otlatan çoban gibi ki, onun bu arâziye girme tehlikesi vardır.

Dikkat edin! Her sultanın girilmesi yasak bir arâzisi vardır. Unutmayın ki, Allah’ın yasak arâzisi de haram kıldığı şeylerdir.

Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçücük bir et parçası vardır. Eğer bu sâlih olursa, bütün vücut sâlih olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalbdır.” (Müslim, Müsâkat, 107, 108. Ayrıca bkz. Buhârî, İmân, 39; Büyû’, 2; Ebû Dâvûd, Büyû’, 3/3329; Tirmizî, Büyû’, 1/1205; Nesâî, Büyû’, 2; Kudât, 11; İbn-i Mâce, Fiten 14)

۱۹۰. عَنِ النَّوَاسِ بْنِ سَمْعَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ فَقَالَ:
«الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ».

190. Nevvâs bin Sem’ân (r.a) der ki:

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e, iyilik ve gûnahtan sordum.

Şöyle cevap verdi:

“İyilik güzel ahlâktan ibarettir. Günah ise kalbini tırmalayıp duran ve insanların bilmesini istemediğin şeydir.” (Müslim, Birr, 14, 15. Ayrıca bkz. Tirmizî, Zühâd, 52/2389)

۱۹۱. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرَةٍ مَسْقُوطَةٍ فَقَالَ:

«لَوْ لَا أَنْ تَكُونَ مِنْ صَدَقَةٍ لَأَكَلْتُهَا».

191. Enes (r.a) der ki:

Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) yolda giderken yere düşmüş bir hurma gördü ve:

“Bu hurmanın sadaka olma ihtimâli bulunmasaydı, onu yerdim” buyurdu. (Buhârî, Büyû, 4; Lukata, 6; Müslim, Zekât, 164-166. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Zekât, 29)

Açıklamalar:

İnsanın önünde açık helâller, açık haramlar, bir de, bazı ihtimaller ve meçhûl durumlar sebebiyle şüpheli olan şeyler vardır. Belli olan helâl ve haramları dikkate almak kolaydır. Ancak şüpheli şeyler hakkında bir hükme varabilmek zordur. Helâl kabul edilerek işlendikleri takdirde harama düşme ihtimâli söz konusudur. Bu da insanın kalbini huzursuz etmektedir. Ümmetini bu sıkıntıdan kurtarmak isteyen Rasûlullah (s.a.v), **birinci hadisimizde** şüphe veren şeyi bırakıp şüphe taşımayan açık şeye bakmayı tavsiye etmektedir. Çünkü bir şeyin şüphesiz ve kesin olması kalbe huzur verir, şüphe ihtivâ etmesi ise insanı tedirgin ve rahatsız eder.

Şüpheliler terk edildiği takdirde diğer konularda hüküm vermek ve doğru hareket edebilmek kolaydır. Nitekim bir gün müslümanlar **İbn-i Mes'ûd Hazretleri**'ne birçok mesele sormuşlardı. İbn-i Mes'ûd (r.a) onlara şu açıklamayı yaptı:

“–Herhangi bir meseleyle karşılaşan kimse, Allah'ın kitâbıyla hüküm versin! Allah'ın kitabında çözümü olmayan bir meseleyle karşılaşır, Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'in verdiği hükümlere bakarak halletsin.

Allah'ın kitabında ve Peygamber Efendimiz'in hükümlerinde çözümünü bulamazsa, sâlih âlimlerin verdiği fetvâlara bakarak meseleye cevap versin.

Kur'ân'da, Sünnet'te ve sâlihlerin fetvâlarında cevabı bulunmayan bir mesele ile karşılaşır, aklını kullanarak içtihat yapsın! «Ben içtihat yapmaktan korkarım» demesin. Çünkü helâl belli, haram bellidir. Helâl ile haramın arasında şüpheli ve kapalı hususlar vardır. O hâlde sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermemeyen şeye bak!” (Nesâî, Kazâ, 11)

İbn-i Mes'ûd Hazretleri'nin tavsiyelerinden anlaşıldığına göre, şüpheli şeylerden kaçınanların işi gayet basit ve kolaydır. Öyleyse helâl ve haramlığı belli olan konulara dikkat etmek, şüphelileri de terk etmek insanı selâmete çıkaracaktır.

İkinci hadisimizde, çoğu kimsenin şüpheli şeyleri bilmediği ifade edilmektedir ki, bu durumda şüphelilerden kaçınmanın ehemmiyeti bir kat daha artmaktadır.

Burada bir misal veren Allah Rasûlü (s.a.v), yasak arazinin kenarında hayvanlarını otlatan çobanın, yasağı çiğneme tehlikesiyle yüzyüze olduğunu ifade eder. Çoğu zaman çoban tarlaya kendisi girip zarar vermez, ancak güttüğü hayvanlara hâkim olamayarak onlar yüzünden mes'ûl duruma düşer. Şüpheliler sınırına yaklaşan insan da nefesine, âzâlarına ve emri altındaki insanlara hâkim olama-

arak, onların yüzünden vebâl altına girebilir. Çünkü insanlar önderlerinin ve büyük yüklerinin yolunu takip ederler.

Şüpheli hususlardan sakınmak, insanı haramlara ve büyük günahlara düşmekten muhafaza eder, kişiyi bir çok sıkıntıdan peşinen kurtarıp huzûra kavuşturur. Ayrıca helâl ve haram şuuru, şüphelilere karşı gösterilecek titizlik sâyesinde daha kuvvetli hâle gelir. Şüphelileri önemsemeyen kimse ise, zamanla içinde bulunduğu anormal durumu normal görmeye başlar, farkına varmadan günahlara alışıarak haramlara ve büyük günahlara düşmekle yüzyüze gelir.

İnsanın her şeyi kalbine bağlıdır. Kalbini tasfiye ederek ıslâh ederse bütün uzuvları iyi olur. Şüpheliler konusunda ihlâs ve samîmiyetle hareket ederek bahanelere sarılmaz. Zamanla kalbi hassaslaşarak şüpheli hususları hemen fark eder hâle gelir. O da bütün benliğiyle bunlardan sakınır. Kalbi bozuk olan kimse ise şüpheli şeyleri hep helâl görür ve bahaneler uydurmak sûretiyle onları işlemekten kaçınmaz.

Demek ki, şüpheli hususlarda Allah'ın râzı olacağı bir tavır takınabilmek için kalbin sâlih ve selîm olması şarttır. Kalbin sıhhat ve selâmeti için de helâl lokma ve helâl davranışlar şarttır. Haramlara bulanana kalb, zamanla sâfiyetini kaybederek kirlenir, hatta bir zaman sonra kararmaya başlar. Neticede haramlar karşısındaki hassâsiyetini tamamen kaybeder.

Kalbin salâhı için, farz ve nâfile ibadetlere, bir de zikrullahı sarılmak şarttır. Cenâb-ı Hakk'ın kullarına tavsiyesi şudur:

“Unutmayın ki, kalbler, ancak Allah'ın zikriyle huzura kavuşur.” (Ra'd 13/28)

Buradaki “zikir”, “Kur'ân” mânâsına da gelir. Yani İslâm'ı tam olarak yaşama gayreti, kalbi diriltecek ve tehlikeler karşısındaki hassâsiyetini artıracaktır.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa o, Rabbinden bir nûr üzerinde değil midir? Allah'ın zikri hususunda kalpleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler.” (Zümer 39/22)

Ashâb-ı kirâmın şüpheli şeyler hususundaki titizliğini **H. Ömer** (r.a), söyle dile getirmiştir:

“Biz, faize düşme korkusu ile on helalden dokuzunu terk ettik.” (Ali el-Müttakî, IV, 187/10087)

Üçüncü hadisimizde, bir şeyin günah olup olmadığını anlayabilmek için bir ölçü daha verilmektedir.

Kişi bir şey yapmak istediğinde; kalbinde bir tereddüd peydah olur, kalbi ona bir türlü yatmaz, şüphelenir ve günah olmasından korkarsa, orada durmalıdır. İşte bu temiz kalbin ve vicdanın bir uyarısıdır, onu dinlemek îcâb eder.

Vâbisa bin Ma’bed (r.a) der ki:

Peygamber Efendimiz’in huzûruna varmıştım. Bana:

“–İyiliğin ne olduğunu sormaya mı geldin?” buyurdu.

“–Evet” dedim.

O zaman Rasûlullah (s.a.v) şunları söyledi:

“–*Kalbine danış! İyilik, nefsin uygun gördüğü ve yapılmasını kalbin tasdik ettiği şeydir. Günah ise içini tırmalayan ve başkaları sana yap diye nice fetvâlar verse bile içinde şüphe ve tereddüt uyandıran şeydir.*” (Ahmed, IV, 227-228; Dârimî, Büyû’, 2)

Doğruyu bulma konusunda vicdânın rolü çok büyüktür. Samîmî olarak vicdanını dinleyen insan, çoğu zaman yanılmaz.

Ashâb-ı kirâmdan biri gelip:

“–Bir şeyin bana şüphe verip vermediğini nasıl anlayabilirim?” diye sormuştu.

Rasûlullah (s.a.v) şu tavsiyede bulundu:

“–*Elini kalbinin üzerine koy! Çünkü kalp haramdan irkilir ve çırpınır, he-lalden ise sükûn ve huzur bulur.*” (Heysemî, X, 294)

Diğer bir ölçü de şudur: Şayet kişi yaptığı işin başkaları tarafından duyulmasından mahcup oluyor, dolayısıyla işitilmesini istemiyorsa, o hareket mutlaka çirkindir, gûnahtır, Allah Teâlâ’nın ona rızâsı yoktur. Bu da kalp ve vicdanla alâkalı bir meseledir. Kişi, insanların neyi iyi neyi kötü göreceklerini vicdanen hisseder ve ona göre tavır alır. Bu durum aynı zamanda kalbinin sesini eğip bükenlerin mecbûrî bir itirafı mevkiindedir. Kendi içinde kalbinin sesini ve vicdanını çeşitli bahanelerle susturan kişi, yaptığı şey diğer insanlar tarafından duyulacağı zaman işi değiştirir. Onlar duyduğunda yanlısının ortaya çıkacağını bildiğinden kimsenin bilmesini istemez. Hâlbuki baştan kendi kendine cevaz veriyordu! İşte bu da şaşmaz bir ölçüdür. Yapılacak fiilin günah olduğunu gösterir.

İnsan şunu unutmamalıdır ki, kalpteki bütün duygular Allah’a açıktır. O her şeyi bilmekte, işitip görmektedir. O hâlde herkes, kendisinden başka kimseyi kandıramadığını anlamalıdır.

Diğer taraftan, yapılan bir hareketin günah olup olmadığı hususunda şüpheye düşmek, o hareketi terk etmek için yeterli bir sebeptir.

Bununla birlikte, şüpheli şeylerden sakınmak isterken, îtidâl çizgisinden ayrılp helâl olan nimetlerden uzak durmak veya helâl olan nimetler hakkında vesveseye kapılarak gereksiz tereddütler uyandırmak ve böylece müslümanları sıkıntıya düşürmek de doğru değildir. İmâm Buhârî, bu hususun önemine binaen *Sahîh*’inde müstakıl bir bâb açarak konuyla ilgili birkaç misal vermiştir. (Buhârî, Büyû’, 5)

Dördüncü hadisimizde, Peygamber Efendimiz’in şüpheli şeyler hususundaki titizliğine dâir bir misal görmekteyiz. O, yerde bir hurma görmüş, zekat ve sadaka hurmalarından biri olabileceği endişesiyle yememiştir.

Mâlum olduğu üzere Rasûlullah (s.a.v), âilesi ve neslinden gelenler zekât ve sadaka yiyemezler. Cenâb-ı Hak zekât ve sadakayı onlara haram kılmıştır.²¹⁸

Ancak bu durum sâdece Rasûlullah (s.a.v) ve ehline mahsustur. Onlar hâricindeki bir kişinin, zekâta muhtaç olduğu hâlde, Peygamber Efendimiz ve ehli beyti almazlardı diye zekât ve sadaka kabul etmemesi, böylece çoluk çocuğunu sefil bırakması asla câiz değildir. Zira muhtaç olan ashâb-ı kirâm ve Hak dostları zekât almışlardır.

Hatta Allah Rasûlü (s.a.v), zekât ve sadaka almamasına rağmen zekât ve sadaka alanların ikrâmını kabûl etmiştir.²¹⁹

Peygamber Efendimiz’in yerde gördüğü bir hurmayı alıp yemeyi düşünmesi, onun israfı sevmediğini ve bir hurmanın dahî zâyî olmasını istemediğini göstermektedir.

Bu hâdisede aynı zamanda Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in, yerden bir hurma alıp yiyebilecek kadar mütevâzı olduğu da görülmektedir.

²¹⁸ Bunun hikmetleri şunlar olabilir:

- Cenâb-ı Hak onların dünya malına meyletmesini istememiştir.
- Vakârlarını muhâfaza etmelerini arzu buyurmuştur.
- Zamanla müslümanların bütün zekâtlarını onlara vermek sûretiyle diğer insanları mahrum bırakmalarının önüne geçilmiştir.

• Bazı insanlar, Peygamber Efendimiz’in mal kazanmak için nübüvvet iddiâsında bulunduğunu düşünebilirlerdi. Cenâb-ı Hak, zekât ve sadakayı Rasûlullah (s.a.v) ve âilesine haram kılarak bu şüpheyi tamamen bertaraf etmiştir.

²¹⁹ Hz. Âişe vâlidemizin hizmetçisi Berîre’ye tasadduk edilen bir etten Rasûlullah’a ikrâm edilmişti. Etin nereden geldiğini öğrenen Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Bu ona sadakadır, bize ise hediyedir” buyurdu. (Buhârî, Zekât, 62; Hibe, 5; Müslim, Zekât, 170)

Yine Fahr-i Kâinât (s.a.v), Nüseybe el-Ensâriye’ye zekât mallarından bir koyun tasadduk etmişti. O da bu koyundan Hz. Âişe vâlidemize bir miktar et gönderdi. Rasûlullah (s.a.v) o esnâda Hz. Âişe’ye:

«–Yanınızda yiyecek birşeyler var mı?» diye sordu.

Âişe (r.a) da:

«–Hayır! Ancak Nüseybe’nin, kendisine tasadduk ettiğin koyundan gönderdiği bir miktar et var» cevabını verdi.

Allah Rasûlü (s.a.v):

«–Getir, o koyun yerini buldu. (Ona zekât olarak verildi, ondan bize ise hediye olarak geldi)» buyurdu.” (Buhârî, Zekât, 31, 62; Hibe, 5; Müslim, Zekât, 174)

Rasûlullah (s.a.v), bu hâliyle ümmetine ne güzel dersler vermektedir. Buna göre: Şüpheli şeylerden sakınmalıdır, hiçbir kıymet israf edilmemeli, küçük bir şey de olsa hemen değerlendirilmeli ve mütevâzı olunmalıdır.

Ashâb-ı kirâmın şüpheli şeyler ve haramlar karşısındaki hassâsiyetini gösteren şu hâdise ne kadar ibretlidir:

Hiz. Ebû Bekir Sıddîk'ın bir kölesi vardı. Bu köle kazancının belli bir kısmını ona verir, o da bundan verdi. Yine bir gün köle kazandığı bir şeyi getirdi. Ebû Bekir (r.a) da ondan bir lokma aldı. Bunun üzerine köle:

“Her akşam bana kazancımın mâhiyetini sorardın, bu akşam sormadın?!” dedi.

Hiz. Ebû Bekir (r.a):

“Çok açtım, sormayı unuttum, peki söyle bakalım nasıl kazandın?” diyerek açıklamasını istedi.

Köle:

“Falcılıktan anlamadığım hâlde câhiliye devrinde falcılık yaparak bir adamı aldatmıştım. Bugün onunla karşılaştık. Adam o yaptığım işe karşılık size ikram ettiğim bu yiyeceği verdi” deyince Hiz. Ebû Bekir (r.a), parmağını boğazına götürdü ve (tüm eziyetine rağmen) yediklerinin hepsini çıkardı. Köleye dönerek:

“Yazıklar olsun sana! Az kaldı beni helâk ediyordun” dedi.

Kendisine:

“Bir lokma için bu kadar eziyete değer miydi?” diyenlere Hiz. Sıddîk:

“Canımın çıkacağını bilseydim, yine de o lokmayı çıkarırdım. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den duydum:

«Haramla beslenen vücuda cehennem daha lâyıktır» buyurdu” cevabını verdi. (Bkz. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 31; Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr*, 26; Ahmed bin Abdullah et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nad-
ra*, II, 140-141)

5. Tevbe ve İstiğfâr

۱۹۲. عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ! تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ فَإِنِّي أَتُوبُ فِي الْيَوْمِ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ».

192. İbn-i Ömer (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Ey insanlar! Allah’a tevbe ediniz. Zira ben O’na günde yüz defa tevbe ediyorum.” (Müslim, Zikir, 42. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Vitir, 26; İbn-i Mâce, Edeb, 57)

۱۹۳. عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا».

193. Ebû Mûsâ el-Eş’arî (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ gündüz günah işleyenin tevbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tevbesini kabul etmek için de gündüz elini açar. Güneş battığı yerden doğuncaya kadar bu böyle devam edip gider.” (Müslim, Tevbe, 31; Ahmed, IV, 395, 404)

۱۹۴. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ».

194. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kim, güneş battığı yerden doğmadan önce tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder.” (Müslim, Zikir, 43)

۱۹۵. عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُعْرِغْ».

195. İbn-i Ömer (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kul can çekişmeye başlamadığı sürece, Allah Teâlâ onun tevbesini kabul eder.” (Tirmizî, Deavât, 98/3537. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Zühhd, 30)

۱۹۶. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ لَزِمَ الْإِسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرْجًا وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ».

196. İbn-i Abbâs (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Bir kimse istiğfârı dilinden düşürmezse, Allah Teâlâ ona her darlıktan bir çıkış, her üzüntüden bir kurtuluş yolu lûtfeder ve ona ummadığı yerden rızık verir.” (Ebû Dâvûd, Vitir, 26/1518; İbn-i Mâce, Edeb, 57. Ayrıca bkz. Ahmed, I, 248; Hâkim, IV, 291/7677)

۱۹۷. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيَّ أَمَانَيْنِ لِأُمَّتِي:

(وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ، وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ) فَإِذَا مَضَيْتُ تَرَكْتُ فِيهِمْ الْإِسْتِغْفَارَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ».

197. Ebû Mûsâ (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ ümmetim için bana iki emân indirdi:

«Sen aralarında olduğun müddetçe Allah onlara (umumî bir) azap vermeyecektir.

Onlar istiğfara devam ettiği müddetçe, Allah onlara azap etmeyecektir.» (Enfâl 8/33)

Ben aralarından ayrıldığımda, (Allah'ın azâbını önleyecek ikinci emân olan) istiğfârı kıyâmete kadar aralarında bırakıyorum.” (Tirmizî, Tefsir, 8/3082)

۱۹۸. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «طُوبَى لِمَنْ وَجَدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَارًا كَثِيرًا».

198. Abdullah bin Büsr (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“(Kıyâmet günü) amel defterinde çokça istiğfâr bulan kimselere müjdeler olsun!” (İbn-i Mâce, Edeb, 57)

۱۹۹. عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«سَيِّدُ الْإِسْتِغْفَارِ أَنْ تَقُولَ: (اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ)» قَالَ:

«وَمَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمَسِّيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ».

199. Şeddâd bin Evs Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“İstiğfârın efendisi ve en üstünü şöyle demendir:

«Allah’ım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ibadete lâıyk hiçbir ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lûtfettiğin nîmetleri yüce huzûrunda minnetle anar, günahımı îtirâf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları senden başka affedecek kimse yoktur.»»

Rasûlullah (s.a.v) sözlerine şöyle devam etti:

“Her kim, bu Seyyidü’l-İstiğfârı sevâbına ve faziletine bütün kalbiyle inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse, o cennet ehliendir. Yine her kim, sevâbına ve faziletine gönülden inanarak gece okur da sabah olmadan ölürse, o kişi de cennet ehliendir.” (Buhârî, Deavât, 2, 16. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 100-101; Nesâî, İstiâze, 57/5519; Tirmizî, Deavât, 15/3393)

Açıklamalar:

İnsan için günahsızlık söz konusu değildir. Bilerek veya bilmeyerek hatâ yapması ve günaha düşmesi mümkündür. Ancak o vaziyette kalması hiçbir zaman

tasvîb edilemez. Akıllı bir mü'minin, hemen hatasını kabul ve îtirâf ederek günah-tan yüz çevirip Allah'a yönelmesi îcâb eder. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“Her insan hatâ yapabilir. Fakat hatâ yapanların en hayırlısı çokça tevbe edenlerdir” buyurmuştur. (Tirmizî, Kıyâmet, 49/2499; İbn-i Mâce, Zühd, 30)

Cenâb-ı Hak kullarının tevbeye sarılmalarını arzu ettiğinden şöyle buyurur:

“Hepiniz Allah’a tevbe edin ey mü’minler, ki felâha erebilesiniz!” (Nûr 24/31)

“Ey iman edenler! Allah’a samimiyetle tevbe edin!” (Tahrîm 66/8)

Allah Rasûlü (s.a.v) de Cenâb-ı Hakk’ın bu emr-i ilâhîsine herkesten evvel kendisi itaat etmiş, hergün defâlarca tevbe ve istiğfârda bulunmuştur. Bunu günahları olduğu için değil, Allah’ın emrine itaat etmek, O’nu zikretmek ve ümmetine örnek olarak nasıl tevbe ve istiğfârda bulunmaları gerektiğini göstermek için yapmıştır. Yüce Rabbimize karşı acziyetini îtirâf ederek büyük bir tevâzu ile derin bir kulluk şuuruna bürünmeyi canına minnet bilmiştir. Bu hâlini **birinci hadisi-mizde** ümmetine de tavsiye ederek *“Ey insanlar, Allah’a tevbe edin! Ben O’na günde yüz defâ tevbe ediyorum”* buyurmuştur.

Buradaki “yüz” rakamı, tevbe ve istiğfârı belli bir sayıyla sınırlandırmak için değil, çokça yapılması gerektiğini ifade etmek içindir. Zira Peygamber Efendimiz’in sadece bir mecliste yüz defâ istiğfâr ettiği olurdu.

İbn-i Ömer (r.a) şöyle der:

“Biz, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in bir mecliste yüz defa:

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

«Allah’ım! Beni bağışla ve tevbemi kabul buyur! Çünkü sen tevbeleri çok kabûl eden ve çok merhamet edensin» dediğini sayardık.” (Ebû Dâvûd, Vitir, 26/1516; Tirmizî, Deavât, 38/3434)

İnsan ne kadar gücü yeterse o kadar tevbe etmelidir. Çünkü bu hâl kulu Cenâb-ı Hakk’ın rızâsına erişirmektedir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Şüphesiz Allah, çok tevbe eden ve çok temizlenenleri sever.” (Bakara 2/222)

Kulunun tevbe etmesine Cenâb-ı Hakk’ın ne kadar sevindiğini anlamamıza yardımcı olan şu hadis-i şerif, her insanı vakit kaybetmeden tevbeye sevketmelidir:

“Herhangi birinizin tevbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ’nın duyduğu hoşnutluk, ıssız çölde giderken üzerindeki yiyecek ve içeceğiyle birlikte devesini elinden kaçıran, arayıp taramaları fayda vermeyince ümîdini büsbütün kaybederek bir ağacın gölgesine yatıp (ölümü beklemeye başlayan), derken yanına devesinin geldiğini görüp hemen yularına yapışan ve aşırı derecedeki sevincinden ne dediğini bilmeyerek:

«–Allah’ım! Sen benim kulumsun, ben de senin Rabbinim!» diyen kimsenin sevincinden çok daha fazladır.” (Müslim, Tevbe, 7; Tirmizî, Kıyâmet, 49; Deavât, 99)

İssız bir çölde her şeyini kaybederek çaresizlik içinde aç susuz ölümü beklerken, bütün eşyası başının ucuna gelen kimsenin sevinci üzerinde başka bir sevinç tasavvur edilebilir mi?! İşte Cenâb-ı Hak, günah çölllerinde kaybolarak helâke doğru sürüklenen kulunun, geri dönerek sâhil-i selâmete çıkması sebebiyle, bundan çok daha fazla sevinmektedir. Demek ki O, kulunu bu kadar çok sevmektedir.

İkinci hadisimizde tevbeyi geciktirmemek gerektiği ve Allah’ın her zaman tevbeleri kabul ettiği anlatılmaktadır. Cenâb-ı Hak, hata yapan kulunun hemen bunu fark ederek hatasından dönmesini bekler. Gündüz günah işleyen, üzerinden bir gün bile geçmeden hemen gece tevbe etmesini arzu eder. Gece günah işleyen de hemen gündüzünde tevbeye sarılmasını ister. Kur’ân-ı Kerim’de, tevbede acele eden kullarından övgüyle bahsederek şöyle buyurur:

“Onlar, bir kötülük yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman (küçük büyük herhangi bir günah işlediklerinde), Allah’ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe ve istiğfâr ederler. Zâten günahları Allah’tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar işledikleri günahta bile bile ısrâr etmezler.” (Âl-i İmrân 3/135)

Âyet-i kerimeden anlaşılan diğer bir husus da şudur: Günahları sadece Allah Teâlâ bağışlayabilir. Günahlar Allah’a karşı itaatsizlik mânâsı taşıdığından, ona verilecek cezayı Allah’tan başka hiç kimse affedemez. (Bkz. Âl-i İmrân 3/129, 135; A’râf 7/149)

Her zaman tevbe ve istiğfârda bulunmak mümkün olmakla birlikte, bu hususta seher vakitlerinin ayrı bir yeri vardır. Tevbe ve istiğfârın sabaha karşı yapılmasının daha güzel olduğuna dâir âyet ve hadislerde işaretler bulunmaktadır.

Allah’ın rızâsı, cennet ve nimetlerinin; seherlerde istiğfâr eden takvâ sahibi kullara âit olduğu bildirilir. (Âl-i İmrân 3/15-17)

Diğer bir âyet-i kerimede de:

“O müttakîler, geceleri pek az uyurlar, seher vakitlerinde de istiğfâra devam ederler” buyrulur. (Zâriyât 51/17-18)

Bu sebeple selef-i sâlihîn arasında seher ve fecir vakti, **“İstiğfâr ve dua vakti”** olarak bilinir ve ona göre îtinâ gösterilir. (Heysemî, VII, 47; Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, II, 473-474; İbn-i Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, IV, 206)

Üçüncü hadisimizde ifade edildiğine göre Cenâb-ı Hak, kıyâmetin büyük alâmetlerinden olan “Güneş’in batıdan doğuşu”na kadar tevbeleri kabul etmeye devam eder. Güneş’in batıdan doğduğunu gördükten sonra tevbe eden insanları ise affetmez. Çünkü bu büyük hâdiseyi gördükten sonra Allah’a inanmayan kimse kalmaz. Dolayısıyla imtihan da bitmiş olur. Asıl mesele imtihan devam ederken tevbe edebilmektir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmayan veya imanıyla bir hayır kazanmayan kimseye artık imânı fayda vermez.” (En’âm 6/158)

Allah Rasûlü (s.a.v), batı taraflarında bulunan bir kapıdan bahsetmiş ve genişliğinin süvâri gidişiyle yetmiş yıl olduğunu haber vermiştir.

Şamlı muhaddislerden **Süfyân bin Uyeyne**, bu kapıyı açıklayarak şöyle demiştir:

“Allah gökleri ve yeri yarattığı gün, bu kapıyı tevbe için açık olarak yarattı. Güneş battığı yerden doğuncaya kadar o kapı kapanmayacaktır.” (Tirmizî, *Deavât*, 98/3535; Tahâret, 71; Ayrıca bkz. Nesâî, Tahâret, 97, 113; İbn-i Mâce, Fiten, 32)

Evet, **“Tevbe Kapısı”** kıyâmete kadar açık kalacaktır, lâkin herkesin kıyâmete kadar yaşama garantisi yoktur. Daha da önemlisi herkesin kıyâmeti kendi ölümüdür. Bu sebeple **dördüncü hadisimizde** canın boğaza gelmesi, âdetâ Güneş’in batıdan doğmasına benzetilmiştir. Kişi öleceğini kesin bir şekilde anlayınca tevbe etmesinin bir anlamı kalmayacak, faydası da olmayacaktır.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Kötülük işlemeye devam eden, ölüm gelip çatınca da «Artık tevbe ettim» diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerin tevbesi geçersizdir.” (Nisâ 4/18)

Eceli gelen kimseye zaman tanınmayacağı, vaktinin bir an bile geciktirilmeyeceği de birçok defâ Kur’ân-ı Kerim’de ifade edilmiştir. (A’râf 7/34; Yûnus 10/49; Hicr 15/5; Nahl 16/61; Mü’minûn 23/43; Münâfikûn 63/11)

Diğer taraftan insana tâyin edilen eceli Allah’tan başka kimse bilemez. Bütün insanların en fazla merak ettiği muammâ, ölüm meleği ile ne zaman karşılaşacakları meselesidir. Umûmiyetle ölüm onları âniden yakalar. Öyleyse tevbeyi aslâ geciktirmemelidir. Yapılan bir yanlışın ardından hemen tevbe ve istiğfâra sarılmalıdır. “Tevbemi bozmaktan korkuyorum. Onun için ileride tevbe ederim” şeklinde düşünmek çok yanlıştır. İnsan ne kadar tevbesini bozmuş da olsa yine tevbeye sa-

rılmalıdır. Ancak bu hususta samîmî olmaya gayret etmelidir. Zira hem günah işleme niyeti taşıyıp hem de tevbe etmenin bir anlamı yoktur. İnsan her günahından sonra, bir daha bozmamak niyetiyle tevbe etmelidir. Tevbenin kabul edilebilmesi için koşulan şartlar da bunu göstermektedir:

1. İşlenen günahı terk etmek.
2. Onu yaptığına pişman olmak.
3. Bir daha yapmamaya azmetmek.
4. Kul hakkına girmişse, onu ödeyerek helalleşmek.

Bundan sonra nefsine mağlup olarak tekrar günah işlerse, yapılacak iş yine samîmî bir şekilde tevbe ve istiğfâra yönelmektir. Çünkü Yüce Mevlâmız biz kullarına çok merhametlidir. O'ndan ümîd kesilmez. O'nun rahmetinden ancak kâfirler ümîd keser. (Yûsuf 12/87)

Cenâb-ı Hak, günah işleyerek kendilerine zulmeden kullarını acele tevbe etmeye dâvet ederek şöyle buyuruyor:

“De ki: Ey nefislerine zulmetmekte aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz! Çünkü Allah bütün günahları affeder. Muhakkak ki O, Gafûr ve Rahîm’dir. (Onun için ümidinizi kesmeyin de) başınıza azap gelmeden evvel tevbe ile Rabbinize yönelin ve O’na teslim olun. Yoksa yardım göremezsiniz.” (Zümer 39/53-54)

Allah’ın rahmetinden ümit keserek serkeşlik yapmaya devam etmek veya azâbından emin olarak günaha aldırış etmemek doğru değildir. Mü’min ne kadar günah işlerse işlesin korku ve ümid arasında olmalı, Rabbinden yüz çevirmemeli ve bir an evvel tevbeye yönelmelidir. Zira:

“Allah, küfürde ve günahda ısrar eden hiç kimseyi sevmez!..” (Bakara 2/275-276)

Cenâb-ı Hak vakti geçmeden hakkıyla tevbe edenleri affettiği gibi günahlarını da sevaba çevirmektedir.

Âyet-i kerimede bu durum şöyle müjdelenir:

“Ancak tevbe ve iman edip sâlih ameller işleyenler başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.” (Furkân 25/70)

Ancak âyetten şu da anlaşılıyor ki, tevbe ve istiğfâr sadece dilde ve gönülde kalmamalı, salih amellerle tasdîk ve takviye edilmelidir. Zira günahlardan sonra yapılan salih ameller, günahların menfi tesirini ortadan kaldırmaya yardımcı olur. (Hûd 11/114)

Nitekim Rasûlullah (s.a.v), günahından tevbe etmek isteyen bir kişiye, anesine iyilikte bulunmasını tavsiye etmiştir. Annesinin hayatta olmadığını öğrenince de teyzenin anne makâmında olduğunu ifade ederek ona iyilikte bulunmasını söylemiştir. (Tirmizî, Birr, 6; Ahmed, II, 13-14)

Aynı şekilde, bazı günahlardan arınmanın bir yolu olan keffâret de, fakirleri doyurup giydirmek, kurban kesmek veya oruç tutmak sûretiyle nefsi günah kirlerinden temizlemeyi hedefler. (Mâide 5/89, 95; Mücâdele 58/3-4)

Beşinci hadisimizde, istiğfâr dilden düşürmemenin fazileti ve faydaları beyan edilmektedir.

Allah’a çokça istiğfâr edildiği takdirde günahlar bağışlanacağından, Cenâb-ı Hak temiz kullarına rahmetini sağanak hâlinde yağdırmaya başlayacak, onları her türlü sıkıntı, belâ ve musîbetlerden kurtaracak ve kendilerine bol bol nimetler ihsân edecektir.

Hiz. Ömer devrinde kuraklık olmuştu. İnsanlar kıtlığa mâruz kaldılar. Halîfe’ye yağmur duasına çıkmayı teklif ettiler. Herkes toplanınca Hiz. Ömer (r.a) yağmur duası yapmak üzere minbere çıktı. İstiğfar etmeye başladı. Sadece istiğfar ediyor, başka bir şey söylemiyordu. Bir müddet böyle devam ettikten sonra minberden indi. Orada bulunanlar şaşkınlık içinde:

“–Ey Mü’minlerin Emîri, yağmur duası için çıktınız, lâkin hiç dua yaptığınızı duymadık. Sadece istiğfar edip indiriniz?!” dediler.

Hiz. Ömer (r.a):

“–İstediğiniz rahmeti, kendisiyle yağmurun indirildiği semâ anahtarlarıyla taleb ettim” buyurdu ve sözüne delil olarak şu âyet-i kerimleri getirdi:

“Dedim ki: Rabbinize istiğfâr edin/bağışlanma dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (İstiğfâr edin ki) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.” (Nûh 71/10-12)

“(Hûd [a.s] der ki:) Ey kavmim! Rabbinize istiğfâr edin; sonra da O’na tevbe edin ki, üzerinize semâyı (yağmuru) bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyerek (Allah’tan) yüz çevirmeyin!” (Hûd 11/52)

“(Şuayb [a.s] şöyle der:) Rabbinize istiğfâr edin; sonra tevbe edip O’na yönelin. Muhakkak ki Rabbim çok merhametlidir, (mü’minleri) çok sever.” (Hûd 11/90)

Âyetleri okuyan Hiz. Ömer (r.a), sözünü şöyle bağladı:

“–O hâlde Rabbinizden hatâlarınızı ve günahlarınızı affetmesini isteyin, samîmî bir şekilde tevbe edin ve Allah’a yönelin!” (Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 351-351)

Demek ki günahları bırakarak Allah’tan af istemek, semâları açan bir anahtardır. İnsanlar günahlarını bırakıp Cenâb-ı Hak ile aralarını düzelttiğinde, gök kapıları açılarak her türlü rahmet yağmaya başlayacaktır.

Bir defâsında **Hasan-ı Basrî Hazretleri**’ne dört kişi gelerek biri kuraklıktan, diğeri fakirlikten, öteki çocuklarının azlığından, bir başkası da tarlasının verimsizliğinden şikâyet etmişti. Büyük velî, onların her birine istiğfâr tavsiye etti.

Yanındakiler:

“–Efendim, bu insanların dertleri farklı farklı olmasına rağmen, siz hepsine aynı şeyi tavsiye ettiniz?!” dediler.

Hasan-ı Basrî Hazretleri de onlara Hz. Ömer gibi Nûh sûresinin 10-12. âyet-i kerimelerini okuyarak cevap verdi. (Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, XXII, 277; İbn-i Hacer, *Fethü’l-Bârî*, XI, 98)

Altıncı hadisimizde insanların, istiğfâr ettikleri müddetçe ilâhî azâba mâruz kalmayacakları ifade edilmektedir. Çünkü istiğfâr, onlar için dünyevî azaplara siper olduğu gibi uhrevî azaptan da kurtuluş vesîlesidir. İlâhî bir eman ve emniyettir.

Yedinci hadisimizde kıyâmet günü amel defterinde çokça istiğfâr bulan kimseler müjdelenmekte, “*Onlara ne mutlu!*” denilmektedir. Çünkü diğeri bir hadis-i şerifte beyan edildiği üzere:

“*İstiğfâr, amel defterinde nûr gibi parıldar.*” (Suyûtî, *Câmi*, no: 3056)

Öyleyse ihlâs ve samîmiyetle istiğfâra devam etmeliyiz. Ancak istiğfâr dilde kalırsa kıyâmet günü amel defterinde görünmeyebilir. Bu sebeple istiğfara kalp ve gönlün iştiraki şarttır.

Sekizinci hadisimizde Allah Rasûlü (s.a.v), dua ve tevbenin her nev’ini içine alan bir istiğfâr öğretmektedir. Ehemmiyetine binâen de onu “**Seyyidü’l-İstiğfâr**: İstiğfârların efendisi, en üstünü” diye isimlendirmektedir. Bu istiğfârı dilimize vird ederek her gün okumamız, dünya ve âhiretimiz için büyük bir bereket vesîlesidir. Ezelde Allah’a verdiğimiz söz ve ahdin, hergün yenilenmesidir. Dolayısıyla böylesine faziletli dua ve istiğfarları, ecdâdımızın yaptığı gibi, camilerde namazlardan sonra okuyarak herkesin ezberlemesini sağlamak, ne güzel bir

hayır olur. Hâlkımız başlarındaki dinî önderlerin bu tür yönlendirmelerine muhtaç durumdadır.²²⁰

Şunu da hatırlatalım ki, insan tevbe ve istiğfâra güvenerek günah işleme gafletinde bulunmamalıdır. Bu tamamen şeytanın aldatmasıdır. “Allah affeder!” diye günaha giren kimse, ondan kurtulamayıp daha ileri gidebilir. Veya tevbe etmeye vakit bulamadan tevbelerin kabul edilmediği ölüm ânıyla yüzyüze gelebilir.

Yüce Rabbimiz bizi şöyle îkaz eder:

“...Bilin ki, Allah’ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah’ın affına güvendirmek sûretiyle sizi kandırmasın.”

(Lokmân 31/33. Ayrıca bkz. Fâtır 35/5)

Şu bir gerçektir ki, günah olan bir davranışı hiç yapmamak, affedilmekten daha üstündür. Günahkâr bir insan tevbe edip affedilse bile, çok şeyler kaybeder. Mevlânâ Hazretleri bunu ne güzel ifade eder:

“Evet, af vardır. Lâkin hırsız affedilse bile, canını kurtardığı için sevinir. Yoksa vezîr veya hazîne emîni olmak hırsız için mümkün müdür?” (Mesnevî, c. V, beyt no: 3153-3154)

6. Takvâ

۲۰۰. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ».

200. Ebû Zer (r.a) der ki:

Rasûlullah (s.a.v) bana şöyle buyurdu:

“Nerede ve nasıl olursan ol, Allah’dan kork! Kötülük işlersen, hemen ardından bir iyilik yap ki, o kötülüğü silip yok etsin. İnsanlara karşı da güzel ahlakla muâmele et!” (Tirmizî, Birr, 55/1987)

۲۰۱. عَنْ عَطِيَّةِ السَّعْدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

²²⁰ Meselâ, namaz sonrası yapılan tesbîhât ile akşam, yatsı ve sabah namazlarından sonra mihrapta okunan **“Hüvallahü’llezî”** ve **“Âmene’r-rasûlû”** gibi âyetlerin fazileti hakkında pek çok rivâyet mevcuttur. Halkımızın bunları bilmesi çok zordur. Ancak âlimlerimiz, bunları îtiyâd hâline getirmek sûretiyle insanlarımıza güzel bir alışkanlık kazandırmıştır. Böylece her seviyeden insan, faziletine dâir rivâyetleri bilmeseyse bile, bol sevap getiren güzel bir ameli, âlimlerin tavsiyesine uyarak işlemiş olmaktadır.

«لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَذَرًا لِمَا بِهِ
الْبَأْسُ».

201. Atıyye es-Sa'dî (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kul günaha girerim korkusuyla, yapılması mahzurlu olmayan bazı şeylerden bile uzak durmadıkça, müttakîler/takvâ sahipleri derecesine ulaşamaz.”
(Tirmizî, Kıyâmet, 19/2451. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Zühd, 24)

۲۰۲. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«إِنِّي لَأَعْرِفُ كَلِمَةً -وَقَالَ عُثْمَانُ آيَةً- لَوْ أَخَذَ النَّاسُ كُلُّهُمْ بِهَا لَكَفَّتْهُمْ» قَالُوا:
«يَا رَسُولَ اللَّهِ، آيَةُ آيَةٍ؟» قَالَ:
(وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا).

202. Ebû Zer (r.a) anlatıyor:

“Rasûlullah (s.a.v) bir gün:

«-Ben öyle bir âyet biliyorum ki, şayet insanların tamamı onunla amel etseydi, hepsine de kâfi gelirdi» buyurmuştu.

Ashâb-ı kirâm:

«-Ey Allah'ın Rasûlü, bu hangi âyettir?» diye sordular.

Allah Rasûlü (s.a.v):

«Kim Allah'a karşı takvâ sahibi olursa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder»²²¹ âyetini tilâvet buyurdu.” (İbn-i Mâce, Zühd, 24)

۲۰۳. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
«إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ».

²²¹ Talâk 65/2.

203. Sa'd bin Ebû Vakkâs (r.a), "Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken dinledim" demiştir:

"Allah Teâlâ müttakî, gönlü zengin, kendi hâlinde işiyle ve ibadetiyle meşgul olan kulunu sever." (Müslim, Zühd, 11)

٢٠٤. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قِيلَ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ؟» قَالَ:

«أَتَقَاهُمْ...».

204. Ebû Hüreyre (r.a) der ki:

Peygamber Efendimiz'e:

"-Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanların en keremlisi (hayırlısı, şerefli ve değerlisi) kimdir?" diye soruldu.

Rasûlullah (s.a.v):

"-En çok takvâ sahibi olanlarıdır" buyurdu. (Buhârî, Enbiyâ, 8, 14, 19; Menâkıb, 1; Tefsîr, 12/2; Müslim, Fedâil, 168)

٢٠٥. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقَالَ:

«اتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ وَصَلُّوا حَسَنُكُمْ وَصُومُوا شَهْرَكُمْ وَأَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ

وَأَطِيعُوا إِذَا أَمَرَكُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ».

205. Ebû Ümâme (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i Vedâ Haccı'nda insanlara hitâb ederken dinledim. Şöyle buyurdu:

"Rabbiniz olan Allah'a karşı takvâ sahibi olunuz! Beş vakit namazınızı kılınız. Ramazan orucunuzu tutunuz. Mallarınızın zekâtını hakkıyla ödeyiniz. İdârecilerinize itaat ediniz! (Bu takdirde doğruca) Rabbinizin cennetine girersiniz." (Tirmizî, Cum'a, 80/616)

۲۰۶. عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ ثُمَّ رَأَى أَنَّ تَقَىٰ لِلَّهِ مِنْهَا فَلْيَأْتِ التَّقْوَىٰ».

206. Adiy bin Hâtim (r.a), “Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’i şöyle buyururken dinledim” demiştir:

“Bir şey hakkında yemin eden kişi, sonra takvâyâ ondan daha uygun bir şey görürse, (yemininden vazgeçip) takvâyâ uygun olanı yapsın!” (Müslim, Eymân 15)

۲۰۷. عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا وَزَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا».

207. Zeyd bin Erkam (r.a) der ki: Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle dua ederdi:

“...Allah’ım! Nefsime takvâsını ver ve onu tezkiye et! Sen onu en iyi tezkiye edensin. Sen onun velîsi ve Mevlâ’sısın...” (Müslim, Zikir, 73)

Açıklamalar:

Takvâ; sakınmak, korunmak, çekinmek, hoşla gitmeyen şeylerden uzak durmak, tehlikelere karşı kendini korumak, korkulan şeyle araya bir mâniya koymak demektir. Takvâ, mü’minin Allah’ın hıfz u emânına sığınarak, âhirette kendisine zarar ve elem verecek şeylerden titizlikle korunması ve günahlardan sakınarak sâlih amellere sarılmasıdır.

Takvânın alt sınırı küfür ve şirkten korunmak, ortası büyük ve küçük günahları terk etmek, üst seviyesi de, gönlü Cenab-ı Hakk’ın râzı olmayacağı her türlü menfî düşünceden korumak ve Allah’tan başka her şeyden (mâsivâ) yüz çevirmektir. Takvânın bu mertebesi için bir sınır ve nihâyet yoktur. Her müttakînin önünde devamlı olarak terfî edebileceği daha yüksek bir takvâ mertebesi mevcuttur. Bu mânevî yolculuk ölüme kadar devam eder.

Takvânın üst mertebelerinden biri, her ne şekilde olursa olsun Allah’a itaat edip hiçbir şekilde isyan etmemek, O’nu daima zikredip hiç unutmamak ve her zaman şükredip küfrân-ı nimette bulunmamaktır.

Kişinin takvâsı, yaptığı ibadetlerden ziyade, yasaklardan kaçınması ile değerlendirilir.

Hiz. Ömer (r.a), bir gün Übey bin Kâ'b Hazretleri'ne takvânın ne olduğunu sormuştu. Übey (r.a) da ona:

“–Sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü ey Ömer?” diye sordu.

Hiz. Ömer:

“–Evet, yürüdüm” karşılığını verince bu sefer Übey (r.a):

“–Peki, ne yaptın?” diye sordu.

Hiz. Ömer (r.a):

“–Elbisemi topladım ve dikenlerin bana zarar vermemesi için bütün dikkatimi sarf ettim” cevabını verdi.

Bunun üzerine Übey bin Kâ'b (r.a):

“–İşte takvâ budur” dedi. (İbn-i Kesîr, *Tefsîr*, I, 42)

İnsan, dikenli tarlada yürürken, zarar görmemek için nasıl dikkatli, titiz ve uyanık hareket ederse, mü'min de dînî hayatında haramlara ve mekruhlara dokunmamak için aynen öyle dikkatli ve hassas davranmalıdır. İşte Allah'ın muhabbet ve rızâsını kaybetmemek ve O'nun gazabını çekmemek için emir ve nehiylerine itinâ ile tâbî olmak, bu itaat hâlini korkulan şeylerle aramıza perde gibi çekmek takvâdır. Bu sebeple takvâyâ kısaca “Allah'tan korkmak” ve “Allah'a saygı duymak” mânâları verilmiştir.

Hâsılı takvâ, fazilet ehli sâlih bir mü'min olarak Allah'ın rızâsına uygun bir hayat yaşamaktır.

Takvâ; tenhâda, toplum içinde, belâ ve musîbet ânında, bolluk ve refahta, yokluk ve darlıkta, hâsılı her hâlükârda Allah'a karşı saygılı olmayı, devamlı uyanık, dikkatli ve şuurlu bulunmayı gerektirir.

Meymûn bin Mihrân şöyle der:

“Kul, «Yediğini ve giydiğini nereden karşılıyor?» diye ortağını gözetleyip hesâba çektiği gibi, kendi öz nefsinı denetleyip hesâba çekmedikçe, asla takvâ sahibi olamaz.” (Tirmizî, Kıyâmet, 25/2459)

Cenâb-ı Hak takvâ sahibi kullarının bir kısım vasıflarını şöyle zikreder:

- Allah’a, âhiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere iman etmek,
- Allah’ın rızâsını gözeterek yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, isteyenlere ve kölelere malın sevilen ve güzel kısmından infak etmek,
- Namaz kılmak,
- Zekât vermek,
- Anlaşma yaptığı zaman sözünü yerine getirmek,
- Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabretmek. (Bakara 2/177)
- Bollukta da darlıkta da Allah için infak etmek,
- Öfkeyi yutmak,
- İnsanları affetmek,
- Herhangi bir günah işleyince Allah’ı hatırlayıp hemen tevbe istiğfar etmek ve,
- Kötülükler üzerinde bile bile ısrar etmemek. (Âl-i İmrân 3/134-135)

Görüldüğü gibi takvâ, dînin temeli olan bir esastır. Dinde takvâ mertebesinde daha üstün bir makam yoktur. Allah katında kulun şeref ve mertebesini belirleyen yegâne ölçü de takvâdır. Yüce Rabbimizin:

“Sizin Allah katında en şerefli ve en üstün olanınız, en müttakî olanınızdır”²²² beyanı, bu hakikati ifade etmektedir. Dolayısıyla takvâ, kulun mânevî yücelikler kazanmasına ve nihayetinde Allah’ın dostluğuna ermesine en büyük vesiledir.

Nitekim bir âyet-i kerimede:

“Allah, müttakîlerin dostudur” buyrulmuştur. (Câsiye 45/19)

Takvâ en mühim âhiret azığıdır. İnsanı ebedî azaptan o kurtarır, cennete o nâil eyler ve Allah’ın rızasına o kavuşturur.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“(Ey mü’minler! Âhiret için) azık edinin! Bilin ki azığın en hayırlısı takvâ azığıdır. Ey akıl sahipleri! Bana karşı takvâ sahibi olun!” (Bakara 2/197)

Birinci hadisimizde, takvânın hayatı tamamen kuşatması gerektiği vurgulanmaktadır. İnsan nerede ve hangi durumda olursa olsun Allah’ı hep yanında ve hatta kendisine şah damarından daha yakın bilmelidir. Gaflete düşerek bir yanlış

²²² Hucurât 49/13.

yaparsa hemen kendine gelmeli, tevbe ve istiğfar ettikten sonra günahına keffâret olarak bir iyilik yapmalıdır. Bu takdirde hatasını silerek yeniden tertemiz hâle gelecektir.

İşte mü'minin hayatı hep böyle kötülükleri silip iyilikleri gâlip getirmenin mücâdelesiyile geçmelidir. Yani bir mü'min bütün gayretini Allah'ın azâbından korunup rızâsına nâil olmak için harcamalıdır.

Zira Cenâb-ı Hak kullarına şöyle emreder:

“Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin.” (Âl-i İmrân 3/102)

“Allah’a karşı gücünüz yettiğince takvâ sahibi olun!” (Teğâbün 64/16)

Tenhâ yerlerde ve eline fırsatlar geçmişken dahî Allah’tan korkan bir mü'minin hâlini yansıtan şu misal ne kadar ibretlidir:

Abdullah bin Ömer (r.a), arkadaşlarıyla birlikte Medîne civârında bir yere çıkmıştı. Sofra kuruldu. Bu esnâda yanlarına bir koyun çobanı uğradı ve selâm verdi.

İbn-i Ömer (r.a):

“–Gel ey çoban, sofraya buyur” dedi.

Çoban:

“–Ben oruçluyum” cevabını verdi.

İbn-i Ömer hayretle:

“–Bu şiddetli ve boğucu sıcakta oruç mu tutuyorsun?!. Bir de bu hâlde koyun güdüyorsun!” dedi.

Daha sonra çobanın verâ ve takvâ duygusunu ölçmek için:

“–Şu sürüden bize bir koyun satsan, parasını sana ödesek, etinden de iftar edeceğin kadarını sana versek olmaz mı?” teklîfinde bulundu.

Çoban:

“–Benim sürüm yok, bu koyunlar efendimindir” cevabını verdi.

İbn-i Ömer (r.a):

“–Kayboldu, dersin, efendin nereden bilecek ki?” dedi.

Çoban ondan yüzünü çevirdi ve parmağını semâyâya kaldırıp:

“–Allah nerede?!.” dedi.

İbn-i Ömer (r.a), çobanın bu takvâ hâlinden çok müteessir oldu. Çobanın sözünü kendi kendine tekrar ederek;

“Çoban dedi ki, Allah nerede? Çoban dedi ki, Allah nerede?” deyip durdu.

Medîne’ye geldiğinde, çobanın efendisine bir elçi gönderip sürüyü ve çobanı satın aldı. Köle olan çobanı âzâd etti ve sürüyü de ona bağışladı. (Beyhakî, *Şuab*, VII, 223/4908; İbn-i Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, III, 341)

Yüce Rabbimizin bizde görmeyi arzu ettiği takvâ hâline ulaşabilmemiz için Allah Rasûlü (s.a.v) bize güzel bir yol göstermiştir. Son derece kısa ve emniyetli olan bu yol, **ikinci hadisimizde** ifade edildiği şekilde, mahzurlu ve şüpheli şeylere düşerim korkusuyla onlara yakın olan bazı mübahlardan bile sakınmaktır.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Bunlar, Allah’ın sınırlarıdır, sakın onlara yaklaşmayın! Allah, âyetlerini insanlara böyle açıklıyor ki sakınıp korunsunlar/takvâ sahibi olabilsinler.” (Bakara 2/187)

Mü’min günaha kesinlikle düşmemek için samîmî bir niyete sahip olmalı ve bu konuda elinden geldiğince dikkatli davranmalıdır. İsrafa kaçan ve ihtiyaç olmayan bazı mübahlardan dahî uzak durmalıdır. Her nimetin bir hesabı olduğunu düşünerek hareket etmelidir. Şunu bilmelidir ki, ihtiyaç olmayan bir şeyin hesabını yüklenmektense, onu hayır yolunda kullanarak sevabını elde etmek daha firasetli bir davranıştır.

Mahzurlu şeylerin sınırına yaklaşmamak, insanı ebedî hayatın soğuk ve sıcağından koruyan en sağlam elbisedir. Cenâb-ı Hak buna **“Takvâ Elbisesi”** ismini vermiştir. Bu elbise insanı mânevî âlemde mahcup olmaktan koruduğu gibi orada güzel ve gıpta edilecek bir vaziyette görünmesine de yardımcı olur.

Yüce Rabbimiz ne güzel buyuruyor:

“Ey Âdem oğulları! Sizin için ayıp yerlerinizi örtecek giysiler ve süslenerek elbiseler yarattık. Takvâ elbisesi ise daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın âyetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi).” (A’râf 7/26)

Cenâb-ı Hak maddî beden için giyim kuşamın gerekliliğine temas ettikten sonra, asıl rûhun libâsına ehemmiyet verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü rûhun elbisesi olan takvâ, ebediyet libâsıdır. İnsanı sonsuz âlemde zararlardan korur, ayıplardan muhâfaza eder ve onu en güzel şekilde zînetlendirir.

İkinci hadisimiz, takvâyâ nâil olabilmek için insanda bir azim ve gayretin olması gerektiğini anlatmaktadır. **H. Ömer** (r.a) de buna işaretle şöyle der:

“Günahlardan korunmaya çalışmayan kimse, korunup takvâya erdirilmez.”
(Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, no: 371)

Hiz. Ömer'in bu konudaki gayretini **Enes bin Mâlik** (r.a) şöyle anlatır:

“Ömer bin Hattab'ın sesini işittim. Hemen yanına çıktım. Bu esnâda o da bir bahçeye girmişti. Aramızda bir duvar vardı. Bahçenin içinde şöyle dediğini işittim:

«-Ömer bin Hattab, Mü'minlerin Emîri! Bak dikkat et, dikkat et!.. Vallâhi ya Allah'a karşı takvâ sahibi olursun ya da sana azap eder.»” (*Muvatta'*, Kelâm, 24)

İşte Hiz. Ömer bu şekilde devamlı nefesine takvâ telkîn ederek müttakîler derecesine ulaştı ve takvâsı dillere destân oldu. Allah kendisinden râzı olsun.

Elde edilmesi zor olan takvâ, öyle bir berekettir ki hem dünyada hem de âhirette bütün insanlara hayır olarak yeter. Rasûlullah (s.a.v) **üçüncü hadisimizde**, Kur'an'daki bir âyet ile amel ettikleri takdirde onun bütün insanlara kâfi geleceğini haber vermiş ve:

“Kim Allah'a karşı takvâ sahibi olursa, Allah ona bir çıkış ve kurtuluş yolu ihsân eder”²²³ âyet-i kerimesini tilâvet buyurmuştur.

Cenâb-ı Hak, bunun akabinde gelen âyetlerde takvâ sahiplerine lûtfedeceği ihsanları şöyle zikreder:

“(Kim takvâ sahibi olursa, Allah) hiç beklemediği yerden onu rızıklandırır.” (Talâk 65/3)

“...Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.

İşte bu, Allah'ın size indirdiği buyruğudur. Kim Allah'tan korkarsa Allah onun kötülüklerini örter ve onun mükâfatını artırır/çok büyük ecirler ihsân eder.” (Talâk 65/4-5)

Görüldüğü gibi Cenâb-ı Hak, ehemmiyetine binâen takvâ sahibi olmayı âyetlerde defalarca tekrarlamaktadır.

Rasûlullah (s.a.v) bir gün:

“Ey İnsanlar! Allah'a karşı takvâ sahibi olmayı ticaret edinirseniz, size rızığınız sermayesiz ve ticaretsiz olarak da gelir” buyurmuş ve yukarıdaki Talâk Sûresinin 2. âyet-i kerimesini okumuştur. (Heysemî, VII, 125)

Efendimiz'in bu ifadeleri, hiçbir zaman “çalışmayın” mânâsına gelmez. Bilâkis “Dürüst çalışırsanız Allah sizi sıkıntılardan kurtarır, işinizi kolaylaştırır, beklemediğiniz yerden rızıklandırır, günahlarınızı affederek rızık için çalışmanızı

²²³ Talâk 65/2.

ibadet kabul eder ve size büyük sevaplar lûtfeder” demektir. Diğer taraftan rızık sadece yiyip içilecek şeyler değildir. Maddî ve mânevî her türlü nimet, rızıktır. Gönül huzuru, ağız tadı, âile saâdeti, Allah’a kulluk yapabilme, âhirete hazırlıkta bulunabilme, evlatların mürüvvetini görme, sıhhat, âfiyet... hep rızıktır. İşte takvâ sahipleri bu tür maddî mânevî rızıklarla merzûk kınırlar.

Cenâb-ı Hakk’ın takvâ sahibi kullarına bir ihsânı daha vardır ki o da çok mühimdir.

Âyet-i kerimede buyrulur:

“Ey iman edenler! Eğer Allah’a karşı takvâ sahibi olursanız, O size iyiyi kötünden ayırt edecek bir anlayış (Furkân) verir, kötülüklerinizi örter ve sizi mağfiret eder. Allah büyük lûtf sahibidir.” (Enfâl 8/29)

Kul Allah’ın emir ve nehiyleri karşısındaki hassasiyeti neticesinde kendisine lûtfedilen bu kâbiliyet ve anlayış sayesinde, iyiyi kötünden tefrik ederek iki cihan saâdetine kavuşur. En zor ve hatta menfî şartlarda dahî bir çıkış yolu olarak her işini hayra tebdil eder.

Böylesine takvâ üzere yaşanan bir hayatın mükâfâtı ise;

- Cenâb-ı Hakk’ın medh ü senâsına,²²⁴ dostluğuna,²²⁵ düşmanlara karşı yardımına,²²⁶ muhabbetine²²⁷ nâil olmak,
- Allah katında makbûliyet ermek, (Hucurât 49/13)
- Amellerin ıslah edilerek günahların bağışlanması, (Ahzâb 33/70-71)
- Âhiret hüznlerinden kurtulup ölüm anında müjdeyle karşılanmak, (Yûnus 10/63)
- Cehennem azabından kurtulup²²⁸ cennette ebedî saâdete vâsıl olmak gibi lûtuflardır.²²⁹

Âhiret, Rabbimizin katında, müttakîlere mahsustur.²³⁰ Onlar orada emîn bir makâmdadırlar.²³¹ Cennetler, pınarlar, nehirler, gölgeler ve her türlü nimetler onlar için hazırlanmıştır.²³²

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

²²⁴ Âl-i İmrân 3/186.

²²⁵ Yûnus 10/62.

²²⁶ Âl-i İmrân 3/120.

²²⁷ Âl-i İmrân 3/76; Tevbe 9/4.

²²⁸ Leyl 92/17.

²²⁹ Âl-i İmrân 3/133.

²³⁰ Zuhruf 43/35.

²³¹ Duhân 44/51.

²³² Ra’d 13/35; Duhân 44/51-55; Hicr 15/45; Zâriyât 51/15; Tûr 52/17; Kamer 54/54; Kalem 68/34; Mürselât 77/41; Nebe’ 78/31-36.

“Şüphesiz müttakîler cennetlerde ve ırmak kenarlarında nûr içindedirler. Kudretine nihâyet olmayan padişahlar padişahının yüce huzûrunda doğrulara has sadâkat meclisindedirler.” (Kamer 54/54-55)

Bundan daha büyük bir mazhariyet olabilir mi?! Rabbim cümlemize nasîb eylesin!. Âmîn!.

Dördüncü hadisimizde ise Allah’ın takvâ üzere hayat yaşayan kullarını sevdiği haber verilmektedir.

Âyet-i kerimelerde de şöyle buyrulur:

“Allah müttakîleri sever.” (Âl-i İmrân 3/76)

“Allah takvâ sahipleriyle beraberdir.” (Bakara 2/194; Tevbe 9/36; Nahl 16/128)

Allah’ın bir kulunu sevmesi ve O’nunla beraber olması, kıymeti takdir edilemeyecek derecede büyük bir nîmettir. İşte Cenâb-ı Hak, bu emsalsiz nimetleri müttakîlere ihsân edeceğini müjdelemektedir.

Takvâ sahibi bir mü’min, gönlü zengin ve hayır ehli olur, ibadetlerinde titiz davranır ve kimseye zararı dokunmaz. Kul hakkından büyük bir îtinâ ile kaçınır. Geçim ehli olduğundan herkesle ülfet eder ve herkes de onunla ülfet edebilir. Böyle bir kulu Cenâb-ı Hak da sever Peygamber Efendimiz de, diğer kullar da...

Nitekim Fahr-i Kâinât Efendimiz şöyle buyurur:

“Şüphesiz benim dostlarım müttakîlerdir.” (Ebû Dâvûd, Fiten, 1/4242)

“İnsanlardan bana en yakın olanlar, kim ve nerede olursa olsun Allah’a karşı takvâ sahibi olan müttakîlerdir.” (Ahmed, V, 235; Heysemî, IX, 22)

Çünkü böyle insanlar, mahlûkâtın en keremlisi, en hayırlısı ve en değerlisidir. Nitekim **beşinci hadisimizde** Peygamber Efendimiz’e insanların en üstünü sorulunca, **“En fazla takvâ sahibi olanlarıdır”** buyurmuştur.

İnsanlar arasındaki ırk, renk, millet, kabîle, mal, mülk gibi farklılıklar, Cenâb-ı Hak tarafından pek çok hikmetlere binâen takdir edilmiştir. Bunların tâyin edilmesinde insanların tesiri yoktur. Dolayısıyla hakîkî mânâda övünülecek şeyler bunlar değildir. İnsanın Hak katında medhedilmesini sağlayacak yegâne değer, onun büyük gayretler neticesinde elde edeceği takvâ hâlidir.

Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulur:

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah katında en değerliniz, en çok takvâ sahibi olanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.” (Hucurât 49/13)

Bu âyetin inmesine sebep olan ve müttakî kulların, hem Allah hem de Rasûlullah (s.a.v) nezdinde ne kadar kıymetli olduğunu gösteren şu hâdise pek ibretlidir:

Allah Rasûlü (s.a.v) bir gün Medîne-i Münevvere'deki çarşılarından birisine uğramıştı. Çarşıda siyahî bir köle müzâyede ile satılıyordu. Köle:

“–Beni alacak olan kişiye bir şartım var” diyordu.

Alıcılardan birisi:

“–Nedir o şart?” diye sordu.

Köle:

“–Benim farz namazları Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in arkasında kılma-ma mânî olmayacak” dedi.

Adam bu şartı kabul ederek köleyi satın aldı.

Rasûlullah (s.a.v) bu köleyi farz namazlarda hep görürdü. Bir gün yine baktı fakat göremedi. Sahibine:

“–Kölen nerede?” diye sordu.

Sahâbî:

“–Ey Allah'ın Rasûlü, o hummaya yakalandı” dedi.

Rasûl-i Ekrem Efendimiz ashabına:

“–Kalkın onu ziyarete gidelim” buyurdu.

Birlikte kalktılar ve siyâhî kölenin yanına gidip geçmiş olsun ziyaretinde bulundular. Birkaç gün sonra Allah Rasûlü (s.a.v) kölenin sahibine:

“–Kölenin hâli nasıl?” diye sordu.

Sahâbî:

“–Ey Allah'ın Rasûlü, onun ölümü yakındır” cevabını verdi.

Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v) kalkıp kölenin yanına gitti ve ölmek üzereyken yanına vardı. Köle vefat edince de yıkanmasını, kefenlenmesini ve defnedilmesini bizzat kendisi üstlendi.

Ashab-ı kirâm bu duruma şaşırdılar. Muhâcirler:

“–Biz vatanımızı, mallarımızı, âilemizi terk edip buralara geldik; hiçbirimiz şu kölenin Rasûlullah'tan gördüğü îtibârı ne hayatında ne hastalığında ne de ölümünde görmedi” dediler.

Ensâr da:

“–Allah Rasûlü’nü barındırdık, yardım ettik ve mallarımızla onu destekledik ama habeshli bir köleyi bize tercih etti” diye düşündüler.

İşte bunun üzerine yukarıda geçen Hucurât Sûresi’nin 13. âyet-i kerimesi nâzil oldu. (Vâhîdî, s. 411-412)

Fahr-i Kâinât Efendimiz, Hak katındaki yegâne kıymet ve makbûliyet ölçüsünün takvâ olduğunu başka bir seferinde Ebû Zer Hazretleri’ne hitâben şöyle ifade buyurmuştu:

“Bak! Sen ne kırmızıdan ne de siyahtan üstün değilsin. Onlara karşı ancak takvâ ile üstün olabilirsin.” (Ahmed, V, 158)

Bu sebeple Allah Rasûlü (s.a.v), her fırsatta ashâbına ve ümmetine takvâyı tavsiye ederdi. Meselâ ashâbına yaptığı hitâbelerde hep takvâyı tavsiye etmiştir.²³³

Kendisine gelip:

“–Yâ Rasûlallah! Yolculuğa çıkıyorum; bana tavsiyede bulun!” ricâsında bulunan sahâbîsine:

“–Senin için en lüzumlu şey Allah’a karşı takvâ sahibi olmandır...” buyurmuştu. (Tirmizî, Deavât, 45/3445)

Huzûruna çıkıp:

“–İnsanları cennete en fazla götürecek şey nedir?” diye soranlara yine takvâ ve güzel ahlâkı tavsiye etmiştir. (Tirmizî, Birr, 62/2004; İbn-i Mâce, Zühd, 29)

Vefat ederken son sözleri de hep takvâ üzerine olmuştur.

Altıncı hadisimizde takvânın ne kadar mühim olduğunu gösteren bir tavsiye ile daha karşılaşıyoruz:

“Bir şey hakkında yemin eden kişi, sonra takvâyı ondan daha uygun bir şey görürse, (yemininden vazgeçip) takvâ olanı yapsın!”

Aslında yemin, bağlayıcı bir şeydir ve ona sadâkat göstermek gerekir. Yemininden dönen kişi ceza olarak keffâret ödemelidir.²³⁴ Yemin bu kadar önemli

²³³ Meselâ bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet, 5; Tirmizi, İlim, 16; İbn-i Mâce, Mukaddime, 6.

²³⁴ **Yemin keffâreti ile alâkalı olarak Yüce Rabbimiz şöyle buyurur:**

“Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffâreti, âilenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan kişi üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin keffâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riâyet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!” (Mâide 5/89)

Âyette herhangi bir sıra şartı olmadığından, kişi, bunlardan biriyle keffâretini ödeyebilir. Ancak köle âzâdı

olmasına rağmen, takvâda ileri gidebilmek için Efendimiz'in tavsiyesi, yemini bozup takvâyâ daha uygun olanı yapmaktır.

Buna misâl teşkil eden şu hâdise ne kadar ibretlidir:

Bir yoksul gelerek Adiy bin Hâtim'den bir hizmetçi parası veya bunun bir kısmını istemişti. O da:

“–Şu anda yanımda zırh ve miğferimden başka sana verebilecek bir şeyim yok. İsteddiğini sana vermeleri için âileme bir yazı yazayım” dedi.

Adam buna râzı olmadı. Adiy (r.a) de kızarak:

“–Bana bak vallâhi sana hiçbir şey vermeyeceğim!” diye yemin etti.

Sonra adam Adiy bin Hâtim'in teklifini kabul etti. Bunun üzerine Adiy (r.a):

“–Vallâhi Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in: «Bir şey hakkında yemin eden kişi, sonra Allah için takvâyâ ondan daha uygun bir şey görürse, (yemininden vazgeçip) takvâ olanı yapsın!» hadisini işitmeseydim yeminimi bozmazdım” dedi ve keffâret ödeyerek adama iyilikte bulundu. (Müslim, Eymân, 15, 19; İmâre, 13. Ayrıca bkz. Buhârî, Ahkâm, 5, 6; Eymân, 1; Keffârât, 10)

Takvâ, Allah'tan taleb edilecek meziyetlerin başında gelir. Bu sebeple **sekizinci hadisimizde** ve başka rivâyetlerde görüldüğü üzere Rasûlullah (s.a.v) Cenâb-ı Hak'tan hep takvâ istemiştir. Dualarında:

“Allah'ım! Senden hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim” demiştir. (Müslim, Zikir, 72; Tirmizî, Deavât, 72; İbn-i Mâce, Dua, 2)

Yolculuğa çıkarken:

“...Ey Allah'ım! Biz, bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takvâ, bir de hoşnut olacağın ameller işlemeyi nasip etmeni dileriz” buyurmuştur. (Müslim, Hac, 425; Ebû Dâvûd, Cihad, 72; Tirmizî, Deavât, 45-46)

Biz de Yüce Rabbimizden takvâ isteyelim ve müttakî bir mü'min olabilme gayreti içinde bulunalım.

7. Hevâ ve Hevesi Terk Etmek

۲۰۸. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

fakihlerce en faziletli tercih olarak görülmüştür. Çünkü İslâm, insan hak ve hürriyetlerine büyük bir ehemmiyet atfeder. Diğer taraftan, keffâretlerin mutlaka fakirlere verilmesi gerekir, cami ve benzeri yerlere verilmesi câiz değildir.

«حُجِبَتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ وَحُجِبَتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ».

208. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Cehennem, nefse hoş gelen şeylerle kuşatılmış; cennet de nefsin istemediği şeylerle çepeçevre sarılmıştır.” (Buhârî, Rikâk, 28; Müslim, Cennet, 1. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet, 22; Tirmizî, Cennet, 21; Nesâî, Eymân, 3)

۲۰۹. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرِيلَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا ثُمَّ حَفَّهَا بِالْمَكَارِهِ ثُمَّ قَالَ: يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا أَحَدٌ قَالَ فَلَمَّا خَلَقَ اللَّهُ النَّارَ قَالَ: يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ فَيَدْخُلُهَا فَحَفَّهَا بِالشَّهَوَاتِ ثُمَّ قَالَ: يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا».

209. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ cenneti yarattığı vakit Cibrîl’e:

«–Git ona bir bak!» buyurdu. O da gidip cennete baktı ve:

«–Ey Rabbim! Senin izzetine yemin olsun ki, cennetin bu güzelliğini işitip de ona girmeyen kimse kalmayacaktır» dedi.

Allah Teâlâ cennetin etrafını nefsin hoşlanmayacağı şeylerle kuşattı. Sonra:

«–Ey Cibrîl! Şimdi git ona bir daha bak!» buyurdu.

Cebrâil (a.s) gidip bir daha baktı. Sonra da:

«–Ey Rabbim! Senin izzetine yemin olsun ki, ona hiç kimsenin giremeyeceğinden korkarım» dedi.

Cenâb-ı Hak, cehennemi yaratınca yine:

«–Ey Cibrîl! Git, bir de şuna bak!» buyurdu.

O da gidip baktı ve:

«–Ey Rabbim! İzzetine yemin olsun ki, işitenlerden kimse ona girmeyecektir!» dedi.

Allah Teâlâ onun etrafını nefsin hoşlandığı şeylerle kuşattı. Sonra da:

«–Ey Cibrîl! Git ona bir kere daha bak!» dedi.

O da gidip baktı. Sonra geldi ve:

«–Ey Rabbim, izzetine yemin olsun, tek bir kişi kalmayıp herkesin ona gireceğinden korkuyorum» dedi.” (Ebû Dâvûd, Sünnet, 21-22/4744; Tirmizî, Cennet, 21)

۲۱۰. عَنْ أَبِي بَرَزَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِنَّ مِمَّا أَخْشَى عَلَيْكُمْ شَهَوَاتِ الْعِيِّ فِي بُطُونِكُمْ وَفُرُوجِكُمْ وَمُضَلَّاتِ الْهَوَى».

210. Ebû Berze (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Sizin hakkınızda en çok korktuğum şeylerden biri, mîdeleriniz ve iffetleriniz hususunda sizi azgınlığa sürükleyen şiddetli arzular, diğeri de hevâ ve hevesinizin sizi dalâlete düşürmesidir.” (Ahmed, IV, 420, 423; Heysemî, I, 188; Ebû Nuaym, Hilye, II, 32)

۲۱۱. عَنْ أَبِي مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالُوا:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ! حَدَّثَنَا بِكَلِمَةٍ نَقُولُهَا إِذَا أَصْبَحْنَا وَأَمْسَيْنَا وَاضْطَجَعْنَا فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَقُولُوا:

«اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ أَنَّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ فَإِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ أَنْفُسِنَا وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَشَرِّكَهِ وَأَنْ نَقْتَرِفَ سُوءًا عَلَى أَنْفُسِنَا أَوْ نَجْرَهُ إِلَى مُسْلِمٍ».

211. Ebû Mâlik el-Eş’arî (r.a) der ki:

Ashab-ı kirâm Peygamber Efendimiz’e:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Bize bir dua öğretin de sabahleyin, akşam olunca ve yatağımıza yattığımızda onu okuyalım!” dediler.

Rasûlullah (s.a.v) onlara şöyle demelerini tavsiye etti:

*“Ey göklerin ve yerin yaratıcısı, gizliyi ve aşikârı bilen Allah’ım! Sen herşeyin Rabbisin. Senden başka ilâh olmadığına melekler de şahitlik eder. Biz nefislerimizin şerrinden, **kovulmuş** olan şeytanın şerrinden, onun bizi şirke düşürmesinden, aleyhimize olacak kötü işleri yapmaktan veya bir müslümana zarar verip kötülükte bulunmaktan sana sığınırız.”* (Ebû Dâvud, Edeb, 100-101/5083)

Açıklamalar:

Cenâb-ı Hak, imtihan dünyasına gönderdiği insanı, hayra da şerre de istîdatlı olarak yaratmıştır. Ona fücûru da takvâyı da öğretmiştir. Bütün işlerde “Bu kötüdür, şer ve günahtır, nefsi fenalığa sürüklemektir, dolayısıyla bunu yapma! Şu da takvâdır, hayır ve itaattir, fenâlıktan korunmadır, bunu yap!” diye şerri ve hayrı, kötü ve iyiyi, zarar ve faydayı ilhâm ederek birinden sakındırmış, diğerini yapmanın ise iyi olacağını telkin etmiş ve bildirmiştir. (Şems 91/7-8)

Buna ilâveten Cenâb-ı Hak, peygamberler ve kitaplar göndermek sûretiyle doğru ve yanlış açıkça beyan etmiş, helâl ve haram diye ölçüler koymuştur. Sonra da akıl, idrâk ve irâde verdiği insanı imtihan etmek için, bu iki yol arasında kendi tercihi ile başbaşa bırakmıştır.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Ona hayır ve şer iki yolu da göstermedik mi?” (Beled 90/10)

Ancak insanın nefsi, şeytanın da saptırmasıyla helâllerden ziyâde haramlara heves eder. Yasaklar ve çirkinlikler ona daha güzel ve câzip gelir. Nefis; ibadetlerin, hayr u hasenâtın meşakkatine, zorluklarına ve bedeline katlanmaktan hoşlanmaz. Kolayına gelen ve hoşuna giden zevk, eğlence, menfaat gibi şeylere yönelir. İşte buna nefsin hevâ ve hevesi denir.

Hevâ; istek, heves, meyil, şâhinin inişi gibi hızla süzülüp inmek, düşmek, mahvolmak, kabın boş olması, sonuçsuz ve değersiz gibi mânâlara gelir. Daha çok, nefsin akıl ve din tarafından yasaklanan kötü arzulara duyduğu temâyüle; doğruluk, hak ve faziletten saparak haz ve menfaatlere yönelmesine denir. Dolayısıyla hevâ ve hevesi terk etmek, bir mü’minin en mühim vasıflarından biridir. Çünkü hevâ, aklın âfetidir.

İnsanoğlu bu âleme kulluk imtihanı için geldiğinden, ölüm ânına kadar nefsin hevâ ve hevesleriyle mücâdele etmek, onu ibadet ve hayırlara sevk etmekle vazifelidir. İnsan, velâyetin en üst derecelerine dahî yükselse; dünya, nefis ve şeytanın hîle, vesvese ve tuzaklarıyla her an karşı karşıyadır. Zâten kulluğun kıymeti de, bu tehlikeleri bertaraf edip şu fânî âlemin cezbedici aldatmacalarından sıyrılarak takvâyâ bürünmek ve netîcede Hakk’a yönelmektedir.

Ancak nefsin hevâsı ile mücâdele o kadar kolay bir mesele değildir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v) tarafından “Büyük Cihâd” olarak isimlendirilmiştir.

Hz. Câbir (r.a)’in rivâyetine göre Allah Rasûlü (s.a.v), zorlu bir seferden dönen gâzîlere:

“–En hayırlı bir şekilde geldiniz. Şimdi küçük cihâddan en büyük cihâda geldiniz!” buyurdu.

Onlar:

“–En büyük cihâd nedir?” diye sordular.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Kulun hevâsı ile mücâhededir” cevabını verdi. (Beyhakî, ez-Zühû’l-kebir, s. 198/374; Süyûtî, Câmi, II, 73/6107)

Peygamber Efendimiz, hevâ ve heveslerine karşı mücâhede yapan kimse-leri de:

“(Hakîkî) mücâhid, nefesine karşı cihâd eden kimsedir” diye medhetmiştir. (Tirmizî, Fedâilü’l-Cihâd, 2/1621; Ahmed, VI, 20)

Çünkü cephedeki cihâd farz-ı kifâye iken, kişinin hevâsıyla cihâd farz-ı ayındır.

İbrâhim bin Edhem Hazretleri der ki:

“Cihâdın en şiddetlisi hevâ ile mücâhededir. Kim nefsini hevâsından menederse dünyadan ve onun belâlarından rahata kavuşur. Onun eziyet ve sıkıntılarından korunmuş ve selâmete ermiş olur.” (Ebû Nuaym, Hilye, VIII, 18)

Cenâb-ı Hak, nefislerini tezkiye ederek günahlardan temizleyen, takvâ ile terbiye ederek geliştiren ve feyizlendiren kimselerin, gerçek kurtuluşa ereceklerini üst üste ettiği en kuvvetli yeminlerle haber vermiştir. (Şems 91/1-9)

Nefsi tezkiye etmek; onu kirletecek küfür, cehâlet, kötü duygular, yanlış inançlar, fena huylar, hevâ ve hevesler gibi mânevî kirlerden temizlemektir.

Nefsini korumayıp günahlarla alçaltarak karanlıklara gömen hileci kimseler ise, onu bozup fenalaştırmak sûretiyle gerçekten zarar ve hüsrana uğramışlar-

dır. Cenâb-ı Hak bunu da üst üste yaptığı pek çok yeminden sonra haber vermiştir.
(Şems 91/1-10)

Çünkü tezkiye edilmeyen ve kendi başına serbest bırakılan nefis, sınır tanımaz şehvet ve arzulara gömülerek sahibini saptırır ve onu hem dünyada, hem de âhirette felâketlere sürükler.

Nefsinin hevâsına tâbî olan kimse akılsız ve âciz bir insandır. Nefsi ona hem yanlışlar yaptırır, hem de âhirette kurtulabileceğine dâir ümitler verir. Hevâsına tâbî olan bu âciz insan, hem dünyada Allah’a isyan etmek hem de âhirette cennete girmek gibi bir şeyin olamayacağını bir türlü anlamak istemez. Kalbinin temiz olduğu, Allah’ın merhametle muâmele edeceği kuruntularıyla avunup durur. Bunları Peygamber Efendimiz’in şu hadis-i şerifinden anlıyoruz:

“Akıllı kişi, nefesine hâkim olan ve ölüm sonrası için çalışandır. Âciz kişi de, nefisini hevâsına tâbi kılan ve Allah’tan dileklerde bulunup duran (bunu kâfi gören)dir.” (Tirmizî, Kıyâmet, 25/2459. Ayrıca bkz. İbn-i Mace, Zühd 31; Ahmed, IV, 124; Hâkim, IV, 251)

İnsan, nefsinin hevâsına uyduğunda, rûhunu faziletli ve erdemli şeylerle temizlemekten uzaklaşıp onu kötü ameller ve çirkin ahlâk ile fesada verir. Sonunda onu hayvânî gâyeler, şeytânî ve karanlık hislerle çürütüp kokutarak maddiyâta gömer ve cehenneme atılmaya müstahak hâle getirir.

Bu sebeple Allah dostları, nefsin hevâ ve heveslerini, dînî ve ahlâkî hayatları için en büyük tehlike olarak görmüşlerdir. Çünkü Peygamber Efendimiz, *“kendisine tâbi olunan hevâ”*yı, helâk edici şeyler arasında zikretmiştir. (Münâvî, Feyzû’l-kadîr, III, 404/3471)

Tâbiûnin büyük âlimlerinden **Mücâhid** şöyle demiştir:

“Allah’ın şu iki nimetinden hangisi daha büyüktür: Beni İslâm’a hidayet etmiş olması mı, yoksa nefsin hevâsından korumuş olması mı, bilemiyorum?!” (Dârimî, Mukaddime, 30)

Hâris el-Muhâsibî de der ki:

“Düşmanın olan şeytandan sana neler gelirse hepsi nefsinin hevâsı aracılığıyla gelir.” (er-Riâye, s. 325)

Nefsin hevâ ve hevesi karşısında son derece uyanık ve dikkatli olmak îcâb eder. Aksi takdirde insan aldanır, nefsin oyununa gelir ve onun sayısız tuzaklarından birine düşer.

Mevlânâ Hazretleri’nin Mesnevî’sindeki nefis ve onun hevâsıyla ilgili îkazlarından bir kısmı şöyledir:

“Nefis sahibi kimse kendi içindeki nefsi bırakır da düşman nerede diye hâricte aranır.”

“O nefis sahibi olan kimsenin asıl düşmanı kendi vücûdu içinde nâz ü naîm ile beslendiği hâlde, hâricindekilere kin ve adâvet gösterir, hiddet ve şiddetle elini ısıtır.”

“Oğul; nefsinin sûretini görmek istiyorsan yedi kapılı cehennemın târifini oku!”

“Nefis dediğin üç köşeli dikendir. Her nasıl koysan batar; onun zarar ve sıkıntısından nasıl kaçıp kurtulursun?”

“Hevâ ve hevesi terk ateşini, o diken gibi olan nefse vur ve hayırları var eden Allah’ın lûtufta ve keremine sarıl!”

“Bu alçak nefis seni fânî bir kazanca sevk etmek ister. Ne vakte kadar o fânî kazançla oyalanacaksın, şimdiye kadar oyalandığın yeter artık.”

“Nefis, hayra ve salâha dâir sana tâze tâze vaadler verdiği hâlde binlerce defa o vaadleri, o tevbeleri bozar.”

“Ömür, bin sene bile sana mühlet verse, nefsin her gün yeni bir bahâne bulur.”

“Eğer o alçak nefis, senden, mânevî kazanç sağlayacak sâlih ameller isterse sakın aldanma! Bu talebin arkasında o düşman nefsin bir hilesi vardır.”

“Nefsin sağ elinde tesbih ile Kur’ân vardır, ancak yeminde de hançer ve kılıç saklıdır.”

“Dikkatli ol! Bir ceylanı avlamak için atını koşturursun; fakat, sen bir domuza av olursun! Yani sen Hak yolunda yürümek isterken nefse esir olursun.”

“Allah sarhoşu olanlardan başka bütün insanlar, çocuk mesâbesindedir. Hevâ ve hevesten kurtulmuş olanlardan başkası bülûğa ermiş değildir.”

“Ey bî-namaz/namazsız kimse, sen aklını bağlamış, hevâ ve hevesin iki elini de serbest bırakmışsın.

Eğer hevâ ve hevesin ellerini bağlayıp, cilâcı olan kalbin ellerini serbest bıraksaydın, demir gibi olan kalb, gayb aynası olur ve bütün sûretler orada görünürdü.”

Hak dostlarının ısrarla vurguladığı gibi, hevâ ve heves, şeytanın en büyük tuzağıdır. Ona kapılan insan çoğu zaman yanlış yaptığını bile anlamaz. Kendini öylesine kaptırır ki günahlarına istiğfâr edip Allah’a dönmek aklına bile gelmez.

İmam Evzâî şöyle anlatır:

Şeytanların başı olan iblis dostlarına:

“Âdemoğullarına hangi yönden ne ile yaklaşıp kandırıyorsunuz?” demiş.

Onlar da:

“–Her taraftan her şeyle yaklaşırsınız” demişler.

Bunun üzerine iblis:

“–Peki onlara istiğfar yönünden yaklaşılabiliyor musunuz?” diye sormuş.

“–Heyhât! Ne yazık ki bu çok zor! İstiğfâr, tevhid (lâ ilâhe illallâh) ile birlikte yapılan bir şeydir” demişler.

İblis:

“–Onların arasına öyle bir şey yayacağım ki, ondan dolayı Allah’a istiğfarda bulunmayacaklar!” demiş ve insanların arasına (nefsin) hevâ ve heveslerini yaymış. (Dârimî, Mukaddime, 30)

İlâhî îkazları duymazdan gelerek şeytanın peşinden giden ve nefse hoş gelen bu câzip arzulara tâbî olan kimseler, kısa süren dünya zevklerinin ardından cehennem azâbıyla yüzyüze geleceklerdir. Çünkü onlar, **birinci hadisimizde** ifade edilen nefis tuzağına kendi istekleriyle ve bile bile düşmüşlerdir.

İlâhî imtihanın bir îcâbı olarak cehennemın yollarına nefsin hevâ ve hevesleri serilmiştir. Onların peşinde koşanlar, yolun sonunda cehennem bekçisi Mâlik’in kendilerini beklediğini göreceklerdir. Cennetin yolları ise nefse göre diken ve taşlarla doludur. Orada yürüyebilmek için nefsin hiç de hoşlanmadığı ibadet, fazilet ve fedâkârlıklarda bulunmak gerekmektedir. İnsan nefsi ise, bu güçlüklerle katlanmak istemez. Fakat hakîkî saâdet, geçici zorluklara katlanıp o perdeleri aralayabilmektedir. İşte nefisle mücâdele ve mücahede burada devreye girmektedir.

Nefis kendi hâline bırakıldığında, sonunu hiç düşünmeden dâimâ hoşuna giden şeylerin peşine düşer. Ancak unutmamak lâzımdır ki, “Zehiri altın kâse ile takdîm ederler.” Bir şeyin sadece zâhirine bakarak hareket edenler, sonunda onun içindeki şeylerin zararını çekmek durumunda kalırlar. Vücutlarındaki çıbanı tatlı tatlı kaşıyanlar, kısa bir müddet sonra kendilerine ızdırap veren büyük bir yara açtıklarını fark ederler.

Hadisimizde, cehennemın, nefsin istekleri ve shevî arzularla çevrili olduğunun bildirilmesi, insanların cehenneme sürüklenmelerinin, çoğu zaman nefsinin hevâ ve heveslerine uymaları neticesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Nefis devamlı shevî arzulara meylettği için, **ikinci hadisimizde** Cebrail (a.s) insanların büyük çoğunluğunun cehenneme sürüklenmesinden korkmuştur.

Hadiste bahsedildiği şekilde “Cennetin zorluklarla kuşatılmış olması”, oraya girmenin ancak Allah’ın emirlerine tâbî olmak, nehiyelerinden kaçınmak, nefsin hevâ ve heveslerine karşı koymak ve bu yolda karşılaşılacak bütün meşakkatlere katlanmakla mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Bunları hakkıyla yerine getirmek o kadar kolay olmadığı için Cebrail (a.s), yine insanların oraya giremeyeceğinden korkmuştur.

Allah’ın emir ve nehiyeleri nefse zor gelir, lâkin onlar rûhun ebedî saâdeti için birer sermâye hükmündedir. Nitekim **Abdurrahman bin Avf** (r.a) der ki:

“İslâm, nefse hoş gelmeyen zor emirler getirmişti. Biz hayırların en hayırlısını, nefsimizin hoşlanmadığı bu zor emirlerde bulduk. Meselâ Rasûlullah (s.a.v) ile Mekke’den çıkıp hicret etmiştik. Nefsimize zor gelen bu hicretimizle bize üstünlük ve zafer bahşolundu (zafer yolları açıldı).

Yine isteksiz bir şekilde sanki göz göre göre ölüme sürükleniyormuş gibi Allah Rasûlü’nün maiyyetinde Bedir’e çıkmıştık. Allah Teâlâ o anki hâlimizi şöyle tasvîr eder:

«Pek yerinde ve gerekli bir iş için Rabbin seni evinden çıkardığı zaman, mü’minlerden bir kısmı bundan hoşlanmamıştı. Gerçek apaçık meydana çıktıktan sonra bile, onlar bu hususta seninle münâkaşa ediyorlardı; sanki göz göre göre ölüme sevk ediliyorlardı.» (Enfâl 8/5-6)

Nihâyetinde Cenâb-ı Hak, Bedir’de de bizler için üstünlük ve zafer lûtfetti.

Velhâsıl biz, en büyük hayırlara hep böyle nefsimize zor gelen emirler sâyesinde ulaştık.” (Heysemî, VII, 26-27)

Cenâb-ı Hak hevâsını terk ederek takvâ üzere yaşayan kullarına şu müjdeyi verir:

“Kim de Rabbinin makamında durup hesap vermekten korkar da nefsini hevâ ve heveslerden alıkoyarsa, şüphesiz onun varacağı yer cennettir.” (Nâziât 79/40-41)

Ümmetine çok merhametli olan Allah Rasûlü (s.a.v), onların cehennemden kurtularak cennete gitmelerini arzu ettiği için, her türlü îkazda bulunmuştur. Nitekim **üçüncü hadisimizde**, Rasûlullah (s.a.v), ümmeti adına taşıdığı endişelerin başında nefsânî arzularla hevâ hevesin bulunduğunu ifade etmektedir.

Nefsiyle mücâdele etmeyen, onun her türlü arzusunu yerine getiren kimse- nin, sonunda yanlış yollara sapacağı muhakkaktır. Zira Kur’ân-ı Kerim’e göre

hevâ, dalâlete düşmenin en büyük sebebidir. Cenâb-ı Hak, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e şöyle emreder:

“De ki: Allah’ın dışında taptığınız şeylere tapmak bana yasak edildi. De ki: Ben sizin hevâlarınıza uymam, aksi hâlde sapıtırım da hidayete erenlerden olamam.” (En’âm 6/56)

Bir başka ayette ise hevâsına tâbî olanlardan daha çok dalâlete sürüklenen kimsenin olmadığı bildirilir:

“...Bil ki onlar, sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah’tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir! Elbette Allah zâlim kimseleri hidâyete iletmez.” (Kasas 28/50)

Zira kişi, ya Allah’ın emirlerini yerine getirecektir, ya da nefsinin arzularına uyacaktır. İkisini bir arada yapması mümkün değildir. Şâir bunu ne güzel ifade eder:

İki kible ile tevhîd yolunda doğru gidilmez,

Ya dostun rızâsı gerek, ya nefsin hevâsı.

Nefsi doyurmak ve kendiliğinden yanlışları terk etmesini sağlamak mümkün değildir. Ona arzularını tattırdıkça daha fazlasını ve daha büyüğünü ister. **Mevlânâ Hazretleri** bunu ne güzel tasvîr eder:

“Şehvet ateşi sarfedilmekle eksilmez. Onu âtıl bir vaziyette bırakmaktan ve bu sûretle azaltmaktan başka çâre yoktur. Ateşe odun attıkça o ateş nasıl söner?”

İnsanın azgınlaşan nefsi zamanla öyle şeyler ister ki, onlar yapıldığı takdirde ne ferdin, ne toplumun ne de kâinâtın düzeni sağlam kalabilir. Çünkü nefis işin hep zevk ve eğlence tarafını düşünür, hak ve hakikatle hiç ilgilenmez.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Eğer hak, onların hevâlarına tâbî olsaydı (Kur’ân onların hevâlarına göre inseydi), mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi. Hayır, biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerine sırt çevirdiler.” (Mü’minûn 23/71)

Burada, Kur’ân’ı hevâlarına göre anlayıp tefsir etmek isteyenlerin içinde bulundukları büyük tehlikeye de dikkat çekmek yerinde olur.

Hevâ ve heveslerinin peşinden gidenler, arzularını her şeyin önüne geçirmek sûretiyle onu ilâhlaştırmak gibi büyük bir dalâlete düşerler. Allah’ın hiçbir emrini tutmazken, hevâ ve heveslerinin her çeşidini yerine getirmek isterler. Cenâb-ı Hak böylelerini ağır bir üslûpla tenkit ederek şöyle buyurur:

“Gördün mü hevâsını ilâh edinen kimseyi? Artık ona sen mi vekîl olacaksın?! Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten (söz) dinleyeceğini yahut akledip düşünceğini mi sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar.” (Furkân 25/43-44. Ayrıca bkz. Câsiye 45/23)

Hevâyâ uyan kimseler, Allah’ın âyetlerini duymazdan gelir ve O’nun kâinâtındaki kudret akışlarını düşünerek ibret almazlar. Gaflet içinde yüzmek nefislerinin hoşuna gittiği için, bir türlü uyanmak istemezler. Bütün bunları, akılları olduğu hâlde ve gerçeği bilerek yaptıkları için de hayvanlardan daha aşağı bir duruma düşerler. (A’râf 7/179; Furkân 25/43-44)

Rasûlullah (s.a.v), hevâyı ilâh edinmenin ne kadar büyük bir kötülük olduğunu şöyle ifade eder:

“Allah’a göre, gök kubbe altında ibadet edilen sahte ilâhlar arasında, peşine düşülen hevâdan daha ağırı ve daha kötüsü yoktur.” (Heysemî, I, 188)

İnsan bütün günah ve kötülükleri nefsin hevâsına tâbî olunca işler. Dolayısıyla nefsin ilâh edinircesine hevâ ve heveslerinin peşinden giden kimselerden daha kötü bir insan yoktur. Bir hadis-i şerifte, Kur’ân ve Sünnet’i bırakıp da hevâyâ tâbî olmanın beraberinde getirdiği yanlış davranışlar ve bunları yapanların kötülüğü şöyle sıralanır:

*“Boş hayallere kapılıp da böbürlenerek Kebîr ve Müteâl olan Allah’ı unutan kul ne kötü bir kuldur! Zorba ve mütecâviz olup da Cebbâr olan Allah’ı unutan kul ne kötü kuldur! Gaflete dalarak gülüp oynayan, kabirleri ve (yer altında) çürümeyi unutan kul ne kötü kuldur! Taşkınlık eden, azgınlık yapan, başlangıcını ve sonunu unutan kul ne kötü kuldur! Dindar görünüp insanları aldatarak dünyevî menfaatler peşinde koşan kul ne kötü kuldur! Şüpheli şeylerle dînini bozan kul ne kötü bir kuldur! **Hırs ve tamahı yüzünden mâsiyetlere sürüklenen kul ne kötü kuldur! Hevâ ve hevesin saptırdığı kul ne kötü kuldur! Dünya malına karşı aşırı arzu ve istekleri kendisini zillete düşüren kul ne kötü bir kuldur.**”* (Tirmizî, Kıyâmet, 17/2448; Hâkim, IV, 351/7885; Heysemî, X, 234)

Yine Allah Rasûlü (s.a.v), hevâsına tâbî olan kimselerden uzak olduğunu, onların da kendisinden uzakta kaldığını haber vermiştir. (Heysemî, VII, 22)

Dikkatle bakıldığında, hadislerde sayılan kötü vasıfların tamamının nefse tâbî olmak netîcesinde zuhûr ettiği görülür. Bu sebeple Allah Rasûlü (s.a.v), ümmetinin hevâ ve heveslerin peşinde gitmelerinden çok korkmuş ve:

“Ümmetim adına en çok korktuğum şey; nefislerinin hevâlarına uymalarıdır” buyurmuştur. (Bkz. Heysemî, I, 187; Süyûtî, I, 12)

Kur’ân-ı Kerim’in pek çok âyetinde, hevâsına tâbî olanların peşinden gitmek de şiddetle yasaklanmıştır. Çünkü bu da insanı helâke sürüklemektedir. Mü’minlere düşen vazife, hevâlarına uyan kişilere değil, ilme tâbî olmaktır. İlmin kaynağı vahiy olduğuna göre, vahiy ile hevâ birbirine muhâlif ve zıt şeylerdir. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

“Dinlerine uymadıkça yahudiler de hristiyanlar da asla senden râzı olmayacaklardır. De ki: Doğru yol, ancak Allah’ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah’tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.” (Bakara 2/120)

**“De ki: «Ey Ehl-i kitap! Dîninize âit konularda haksız yere haddi aşmayın. Daha önce gelip geçenlerden hem kendisi sapmış, hem de bir çok insanları saptırmış olanların ve şimdi de doğru yoldan sapan birtakım kimsele-
rin hevâ ve heveslerine uymayın!”** (Mâide 5/77)

Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v), sık sık nefsin şerrinden Allah’a sığınmayı tavsiye etmiştir. **Dördüncü hadisimizde** “Sabah, akşam ve yatarken nasıl dua edelim?” diye soran ashâbına bir dua öğretmiş ve ilk olarak “*Nefsimizin şerrinden sana sığınırız Allah’ım*” buyurmuştur.

Yine Allah Rasûlü (s.a.v), hutbe duasında:

“Nefislerimizin şerlerinden Allah’a sığınırız” buyururdu. (Ebû Dâvud, Nikâh, 31-32/2118; Tirmizî, Nikâh, 17/1105; Nesâî, Cuma, 14)

Ashaptan Hz. Husayn’a:

“–Müslüman olursan sana, fayda verecek iki cümle öğretirim” buyurmuş ve iman ettikten sonra ona:

“Allah’ım, bana en doğru ve en güzel olanı göster ve beni nefsimin şerrinden muhâfaza et!” duasını öğretmiştir. (Tirmizî, Deavat, 69/3483)

Dolayısıyla asr-ı saâdet hevâ ve hevesten uzak durulan bir devir olmuştur. **İbn-i Mes’ûd** (r.a), o güzel asırla sonraki zamanları kıyas ederek bir kişiye şu îkazda bulunmuştur:

“Sen fakihleri çok, câhil okuyucuları az olan, Kur’ân’ın harflerini güzel çıkarmaktan ziyâde ahkâmına ehemmiyet verilen, isteyenlerin az, verenlerin çok olduğu, namazın uzatılıp hutbenin kısa tutulduğu, amellerin hevâ ve heveslere tercih edildiği bir zamanda yaşıyorsun. İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, fakihleri az, câhil okuyucuları çok olacak, Kur’ân’ı harf ve kelimelerine riâyette düzgün okuyacaklar, fakat hükümlerini tatbîk etmeye ehemmiyet vermeyecekler, isteyen çok, veren az olacak, namazı kısa tutup hutbeyi uzatacaklar, hevâ ve he-

veslerini amellerin önüne geçirecekler.” (Muvatta’, Kasru’s-salât, 88; Buhârî, el-Edebü’l-müfred, no: 789)

Cenâb-ı Hak cümlemizi nefislerimizin şerrinden ve hevâ hevese tâbî olmaktan muhâfaza buyursun! Bizleri hevâsını terk ederek Dostun rızâsını arayan kullarından eylesin!.

Âmîn!.

8. Şeytana Aldanmamak

۲۱۲. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَمَةً بِابْنِ آدَمَ وَلِلْمَلِكِ لَمَمَةً فَأَمَّا لَمَمَةُ الشَّيْطَانِ فَاِيعَادُ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبُ بِالْحَقِّ وَأَمَّا لَمَمَةُ الْمَلِكِ فَاِيعَادُ بِالْخَيْرِ وَتَصْدِيقُ بِالْحَقِّ فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مِنَ اللَّهِ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ وَمَنْ وَجَدَ الْآخَرَ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ» ثُمَّ قَرَأَ:

(الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ).

212. Abdullah bin Mes’ûd (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Muhakkak ki şeytanın ve meleğin insanoğlunun kalbi üzerinde yönlendirici tesiri vardır. Şeytanın tesiri kötülüğe sevketmeye ve hakkı yalanlamaya, meleğin tesiri ise hayra doğru ve hakkı tasdik etmeye yöneliktir. Meleğe âit hayra yönelik tesiri gönlünde hisseden kimse bunu Allah’tan bilsin ve Allah’a hamd etsin. Kendisini kötülük tarafına çekmeye çalışan bir tesir hisseden kimse de kovulmuş şeytanın şerrinden Cenâb-ı Hakk’a sığınsın.”

Sonra Rasûlullah (s.a.v) şu âyet-i kerimeyi okudu:

“Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size çirkinlikleri telkin eder.” (Bakara 2/268) (Tirmizî, Tefsîr, 2/2988)

۲۱۳. عَنْ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ صَفِيَّةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ وَعِنْدَهُ أَزْوَاجُهُ فَرُحْنَ فَقَالَ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيٍّ:

«لَا تَعْجَلِي حَتَّى أَنْصِرَفَ مَعَكَ» وَكَانَ يَبْتُهَا فِي دَارِ أُسَامَةَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَهَا فَلَقِيَهُ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَنَظَرَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَجَازَا وَقَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«تَعَالَيَا إِلَيْهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيٍّ» قَالَا:

«سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ» قَالَ:

«إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِّ وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يُلْقِيَ فِي أَنْفُسِكُمْ شَيْئًا».

213. Ali bin Hüseyin (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz'in muhterem zevcesi Safiyye bint-i Huyey ona şöyle haber vermiştir:

Nebî (s.a.v) Mescid'de itikâfa girmişti. Hanımları ziyâretine gittiler. Bir müddet sonra yanından ayrılmak istediler. Efendimiz (s.a.v) Safiyye bint-i Huyey'e:

“–*Sen acele etme, ben de seninle geleyim*” buyurdu.

Çünkü o, (biraz uzakta bulunan ve) daha sonra Üsâme bin Zeyd'e verilen evde oturuyordu. Nebiyy-i Ekrem (s.a.v), evine götürmek için onunla birlikte dışarı çıktı. O esnâda Ensar'dan iki kişiyle karşılaştı. Onlar Peygamber Efendimiz'e baktılar, (âilesinin yanında olduğunu görünce biraz hızlanarak) geçip gittiler.

Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) onlara:

“–*Yavaş olun, bu kadın Safiyye bint-i Huyey'dir*” buyurdu.

Onlar da:

“–*Sübhânellâh, ey Allah'ın Rasûlü! (Sizin hakkınızda nasıl yanlış şeyler düşünebiliriz)*” dediler.

Rasûlullah (s.a.v) de onlara:

“Şeytan insanın vücudunda kanın akışı gibi dolaşır. Onun sizin kalbinize bir şüphe atmasından korktum” buyurdu. (Buhârî, İ’tikâf, 11. Ayrıca bkz. Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 11; Ahkâm, 21; Müslim, Selâm, 23-25; Ebû Dâvûd, Savm, 79; Edeb, 81; İbn-i Mâce, Sıyâm, 65)

۲۱۴. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَطَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطًّا بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ:

«هَذَا سَبِيلُ اللَّهِ مُسْتَقِيمًا» قَالَ ثُمَّ خَطَّ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ ثُمَّ قَالَ:

«هَذِهِ السُّبُلُ وَلَيْسَ مِنْهَا سَبِيلٌ إِلَّا عَلَيْهِ شَيْطَانٌ يَدْعُو إِلَيْهِ» ثُمَّ قَرَأَ:

(وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَضَعِ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُتَّقُونَ).

214. Abdullah bin Mes’ûd (r.a) der ki:

Rasûlullah (s.a.v) eliyle bir çizgi çizdi ve:

“–Bu Allah’ın dosdoğru yoludur” buyurdu.

Sonra bu çizginin sağına ve soluna başka çizgiler çizdi ve:

“–Bunlar da farklı farklı yollardır. Her birinin üzerinde o yola çağıran bir şeytan vardır” buyurdu.

Sonra Cenâb-ı Hakk’ın şu âyetini tilâvet etti:

“Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur; öyle ise ona tâbî olun. Başka yolları takip etmeyin ki sizi O’nun yolundan saptırıp parça parça yapmasınlar. Günahlardan sakınıp takvâ sahibi olasınız diye Allah bunları size emretti.” (En’âm 6/153) (Ahmed, I, 465, 435; III, 397. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Mukaddime, 1; Dârîmî, Mukaddime, 23; Hâkim, II, 349/3241)

۲۱۵. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ لَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لَا يَسْمَعَ التَّأَذِينَ فَإِذَا قُضِيَ التَّأَذِينَ أَقْبَلَ حَتَّى إِذَا ثُوبَ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ حَتَّى إِذَا قُضِيَ التَّوْبُ أَقْبَلَ

حَتَّى يَخْطُرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ يَقُولُ لَهُ: اذْكُرْ كَذَا وَاذْكُرْ كَذَا لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ مِنْ قَبْلُ حَتَّى يَظَلَّ الرَّجُلُ مَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى.

215. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Namaz için ezan okunduğu zaman, şeytan arkasını dönüp ezanı duymayacağı yere kadar yellenerek kaçır. Ezan bitince geri gelir. Namaz için kâmet getirilince tekrar arkasını dönüp kaçır. Kâmet bittiğinde yine gelir ve kişi ile nefsi arasına sokulup ona: «Filân şeyi hatırla, filân şeyi hatırla!» diyerek, daha önce aklına gelmeyen şeyleri hatırlatır. Neticede kişi kaç rekât kıldığını bilemez olur.” (Müslim, Salât, 19. Ayrıca bkz. Buhârî, Ezân, 4; Amel fi's-salât, 18; Sehv, 6; Bed'ü'l-Halk, 11; Ebû Dâvûd, Salât, 31; Nesâî, Ezân, 20, 30)

٢١٦. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ آيَسَ أَنْ يَعْبُدَهُ الْمُصَلُّونَ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَلَكِنْ فِي التَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ».

216. Câbir (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu işittim:

“Şeytan, Arap yarımadasında namaz kılanların kendisine kulluk etmelerinden ümidini kesmiştir. Fakat onları birbirlerine düşürmeye, aralarını açmaya çalışacaktır.” (Müslim, Münâfikîn, 65. Ayrıca bkz. Tirmizî, Birr, 25/1937; Fiten, 2/2159; Ahmed, III, 313, 354, 384)

٢١٧. عَنْ حُدَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا لَمْ نَضَعْ أَيْدِينَا حَتَّى يَبْدَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَضَعُ يَدَهُ وَإِنَّا حَضَرْنَا مَعَهُ مَرَّةً طَعَامًا فَجَاءَتْ جَارِيَةٌ كَأَنَّهَا تُدْفَعُ فَذَهَبَتْ لِتَضَعَ يَدَهَا فِي الطَّعَامِ فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهَا ثُمَّ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ كَأَنَّهَا تُدْفَعُ فَأَخَذَ بِيَدِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ الشَّيْطَانَ يَسْتَحِلُّ الطَّعَامَ أَنْ لَا يُذَكَّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ جَاءَ بِهِدِ
الْجَارِيَةِ لِيَسْتَحِلَّ بِهَا فَأَخَذَتْ بِيَدِهَا فَجَاءَ بِهَذَا الْأَعْرَابِيَّ لِيَسْتَحِلَّ بِهِ فَأَخَذَتْ بِيَدِهِ
وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ يَدَهُ فِي يَدِي مَعَ يَدِهَا».

217. Huzeyfe (r.a) der ki:

Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte yemek yiyeceğimiz zaman, o, yemeğe başlayıp elini dokundurmadan biz elimizi yemeğe sürmezdik. Yine bir gün onunla birlikte yemek yiyecektik. Derken küçük bir kız çocuğu geldi. Sanki biri onu arkasından itiyormuş gibiydi. Hemen elini yemeğe uzattı; fakat Rasûlullah (s.a.v) elini tuttu. Daha sonra bir bedevî geldi; o da arkasından itiliyormuş gibiydi. Allah Rasûlü (s.a.v) onun da elini tuttu ve sonra şöyle buyurdu:

“Şeytan Allah’ın ismi zikredilmeden (besmele çekilmeden) başlanan bir yemeğe katılmayı pek arzu eder. O, şu yemeğe katılmak için bu kızcağızı getirdi. Fakat ben elini tuttum. Sonra bu bedevî sayesinde yemeğe katılmak için onu alıp getirdi; onun da elini tuttum. Nefsimi kudretiyle elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki, şeytanın eli, onların eliyle birlikte avucumdaydı.” (Müslim, Eşribe 102. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Et’ime, 15/3766; Ahmed, V, 382, 397; Hâkim, IV, 121/7088)

Açıklamalar:

Cenâb-ı Hak, insanı yaratıp meleklerle ona secde etmelerini emrettiğinde, hepsi secde ettiler ancak şeytan kibirlenerek secde etmedi. **“Ben çamurdan yarattığın bir kimseye secde eder miyim hiç!”** dedi. (İsrâ 17/61)

Kendisinin ateşten, insanın ise çamurdan yaratıldığını ileri sürüp yanlış bir kıyas yaptı ve üstün olduğu zannına kapıldı. (A’râf 7/12)

Kibirlenmeyi hiç sevmeyen Cenâb-ı Hak ise, onu rahmetinden ve cennetinden kovdu. Kibirlenmesine mukâbil onu alçalttı. Lânetinin kıyâmet gününe kadar üzerinde olacağını bildirdi.

Kibir ve gurûru sebebiyle isyan eden iblis, yine aynı sebeple af dilemeyi de düşünmeyerek Allah’tan mühlet istedi. İnsanların tekrar diriltileceği güne kadar yaşayarak ölümden kurtulmayı hayâl etti. Cenâb-ı Hak da imtihan âleminin bir cilvesi olarak ona kıyâmet gününe kadar mühlet verdi. Böylece âhirete kesin olarak iman edenle şüphe içinde bulunanı ayırt edip göstermeyi murâd etti. (Sebe’ 34/21)

Bunun üzerine şeytan, öcünü almak için insanlara günahları süsleyeceğini, onları azdırmak için her türlü hîleye baş vuracağını ve onlara her yönden yaklaşımaya çalışacağını yeminle ifade etti:

“Elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!” dedi.
(A'râf 7/17)

Ancak ihlâsa erdirilen kulları istisnâ ederek onlara gücünün yetmeyeceğini bildirdi.

Cenâb-ı Hak ise, şeytanı ve ona tâbî olanları cehennemle korkutarak muhtelif îkazlarda bulundu. (Bkz. A'râf 7/11-18; Hicr 15/30-44; Sâd 38/71-85)

Yüce Rabbimiz daha sonra ilk insan Hz. Âdem'i ve Havvâ vâlidemizi cennete yerleştirdi. Bütün nimetlerden bol bol yemelerine müsâade etti, ancak bir ağaca yaklaşmalarını yasakladı. Artık insanın imtihanı başlıyordu. Şeytan faaliyete geçerek binbir hîle ile onlara yaklaştı. Yeminler etti, yalanlar söyledi, vaadlerde bulundu, “Ben sizin iyiliğinizi istiyorum” dedi, akıl verdi, gûyâ yol gösterdi ve sonunda onları aldatı.

Âyet-i kerimelerde bu durum şöyle haber verilir:

“Derken şeytan, birbirlerine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: «Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı» dedi. Onlara: «Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim» diye yemin etti. Böylece onları hîle ile aldatı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Onlar cennet yapraklarından alıp üzerlerini örtmeye başladılar. Rab'leri onlara: «Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?» diye nidâ etti.” (A'râf 7/20-22)

Şeytan, insanı, daha ileri gitme hırsı ve ebedî kalma arzusuyla aldatmıştı. Demek ki bu duygulara dikkat etmek lâzımdır.

İnsanlar, şeytana uyup ilâhî emre isyan edince, Cenâb-ı Hak da onları cennetten çıkardı ve birbirlerine düşman olarak yeryüzüne, meşakkatler âlemine indirdi. Böylece insanlığın imtihanı ve çilesi başlamış oldu. (Bakara 2/36; A'râf 7/24)

Bu macerayı, insanların ibret alması için anlatan Allah Teâlâ, şu uyarılarda bulunur:

“Ey Âdem oğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmış!” (A'râf 7/27)

“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yeyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır.”
(Bakara 2/168)

“Kim Allah’ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür. (Şeytan) onlara söz verir ve onları ümitlendirir; hâlbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.” (Nisâ 4/119-120)

“...Şeytan insanı (uçuruma sürükler, sonra da) yüzüstü bırakıp rezil rüsva eder.” (Furkân 25/29)

“Her kim onu dost edinirse, mutlaka o kimseyi saptırır ve onu cehennem azâbına sürükler.” (Hac 22/4)

Kur’ân’da şeytanın niyetlerini ve hilelerini bu şekilde tafsilatıyla haber veren Allah Teâlâ, sonunda kullarına şöyle sorar:

“Şimdi siz beni bırakıp da iblisi ve onun zürriyyetini mi dost ediniyorsunuz?! Hâlbuki onlar sizin düşmanınızdır!” (Kehf 18/50)

Yüce Rabbimizin bu kadar îkazından sonra, insanoğlunun aklını kullanarak şeytana karşı uyanık olması beklenirdi. Onun verdiği boş kuruntulara kapılmayıp, emirlerine isyan etmesi umulurdu. Şeytanın hîle ve desîselerini hemen fark ederek hem kendini hem de diğer kardeşlerini kurtarması ümîd edilirdi. Ancak öyle olmadı. İnsanların çoğu, bütün îkazlara rağmen ebedî düşmanlarına gönül kapırdı. Onun son derece zayıf olan tuzağına kolayca düşüverdi ve izini adım adım takip etti. Öyle zamanlar oldu ki ona pabucunu ters giydirdi. Hayretten parmaklarını ısırttı da şeytan, **“Ben senden uzağım, ben Âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım”** diye onların yanından uzaklaşmak mecbûriyetinde kaldı. (Haşr 59/16; Enfâl 8/48)

Cenâb-ı Hak kullarına sitem ederek şöyle buyurur:

“Andolsun ki iblis, onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı. Mü’minlerden bir zümre hâriç hepsi ona tâbî oldular. Hâlbuki şeytanın onlar üzerinde hiçbir nüfuzu yoktu. Ancak âhirete iman edeni, şüphe içinde kalandan ayırt edelim diye (ona bu fırsatı verdik). Rabbin gerçekten her şeyi koruyup gözetendir.” (Sebe’ 34/20-21)

Demek ki şeytan insanları ellerinden tutup zorla günaha götüremez. Sadece vesvese verir. Ancak buna mukabil insana melek de ilhamlarda bulunur. Nitekim **birinci hadisimizde** insan üzerinde hem meleğin hem de şeytanın tesiri olduğu, meleğin hayra, şeytanın ise şerre çağırdığı ifade edilmektedir. İnsan kendisini kötülük tarafına çeken duygu ve düşüncelere kapılmaya başladığında, bunun şeytandan olduğunu anlamalı ve hemen Allah’a sığınmalıdır.

Kişi insafla hareket ederse, gönlüne doğan hislerin melekten mi yoksa şeytandan mı olduğunu rahatlıkla anlayabilir. Çünkü şeytan dâimâ edepsizliği, yüzü-

zartıcı suçları ve kötülüğü emreder.²³⁵ Melek ise hayra, iyiliğe ve âhiret hazırlığına çağırır. Bu noktada insanın, hayır yönünde bir tercihte bulunarak imtihanı kazanma gayreti içinde olması gerekir.

Diğer taraftan şeytan, yaptığı kötülüğü insana câzip gösterir.²³⁶ Nefis de o câzibeye kapıldığında insanın tehlikeye düşmesi kolaylaşır. Dolayısıyla insanın her zaman için çok uyanık bulunması îcâb eder.

Cenâb-ı Hak şeytanın vesveselerine karşı şu tavsiyede bulunur:

“Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah’a sığın. Çünkü O işitendir, bilendir.” (Fussilet 41/36)

Buna göre, insan her an dua ve zikir hâlinde bulunarak devamlı sûrette nefsinin, şeytanın ve diğer varlıkların şerrinden Allah’a sığınmalıdır.

İkinci hadisimizde, şeytanın damardaki kan gibi insanın içinde dolaştığı, yani onu aldatma ve tesiri altına alma imkânına sahip olduğu ve bunun için çok çalışarak her türlü fırsatı değerlendirdiği haber verilmektedir. Ancak bu durum, onun her istediğini yapabileceği anlamına gelmez. Cenâb-ı Hak her ne kadar imtihan îcâbı ona mühlet ve bazı imkânlar vermişse de sınırsız bir kuvvet ve salâhiyet vermemiştir. Aslında onun tuzakları çok zayıftır.²³⁷ Ancak insan nefsi günahlara heves ettiği için, onlara kendiliğinden kapılıp gider. Şeytan sadece günahları süslü gösterip dâvet eder, insan da çoğu zaman yanlışlığını bilerek onlara düşer.

Hadisimizde şeytanın boş durmayıp her fırsatta vesvese verdiği anlatılmak istenmektedir. Bu sebeple insanın bu ezeli düşmanına karşı dikkatli ve uyanık olması îcâb eder. Bir mü'min, insanların yanlış anlayacağı davranışlardan sakınmalı ve töhmet mahallerinde bulunmamaya îtinâ göstermelidir. Bununla birlikte kendisi de insanların bazı hareketleri sebebiyle hemen zanna kapılmamalı, işin aslını iyice öğrenmeden karar vermemelidir. Yanlış anlaşılmaya müsait hususlarda açıklama yapmalı ve dikkatli davranmalıdır. Efendimiz (s.a.v) bu hususta bizlere çok güzel bir usûl ve metod tâlim etmiştir.

Üçüncü hadisimizde Rasûlullah (s.a.v), Allah'ın dosdoğru yolu ile insanları ondan saptıran diğer tehlikeli yolları, şekil çizerek anlatmıştır. Böylece hem konuyu açık ve net bir şekilde ortaya koymuş hem de bizlere güzel bir anlatım metodu öğretmiştir.

Doğru yol bir tanedir. Bu yol, kendisine girenleri toplayıp birleştiren ve dağıtmayan tevhid yoludur. Onun hâricindekiler az veya çok bu dosdoğru yoldan ayrılır ve insanı yanlış istikâmetlere sürükler. Allah Rasûlü (s.a.v) bu yanlış yolla-

²³⁵ Nûr 24/21.

²³⁶ En'âm 6/43.

²³⁷ Nisâ 4/76.

rın her birinin başında bir şeytanın bulunduğunu ve insanları o yola dâvet ettiğini haber vermektedir.

Şeytan, insan nefesine hak yolunu zor ve sevimsiz gösterir, onun dışındaki bütün yolları süslü ve câzip hâle getirir. Hâlbuki Sırât-ı Müstakîm hâricindeki bu yollar, muhtelif dinler, mezhepler, bid'atler ve sapıklıklar, mü'minleri fırka fırka, grup grup yapıp Allah yolundan ayırır ve parçalar.

Dolayısıyla mü'minlere düşen nefsin hevâsına tâbî olmak değil, dostun rızâsını arayarak sırât-ı müstakîm üzere yürümektir.

Dördüncü hadisimizde, şeytanın insanı ibadetler konusunda aldattığı, bil-hassa namaz kılariken aklına olmadık şeyler getirdiği haber verilmektedir. İnsanlar Allah'a kulluk ettikçe çileden çıkan ve azaplarda yanan şeytan, onları bundan uzaklaştırmak için var gücüyle çalışır. Buna muvaffak olamazsa ibadetlerin içini boşaltır. Huşû, ihlâs ve samîmiyetten uzak hâle getirir.

Hadisimizde, şeytanın ezan ve kâmeti işitince büyük bir korku ve dehşete kapılarak kaçtığı anlatılmaktadır.²³⁸ Fakat şeytanın vazifesi insanları saptırmak ve yoldan çıkarmak olduğu için, tekrar tekrar geri döner. Neticede namaz kılanın kalbine birtakım dünyevî düşünceler getirmek sûretiyle onun gönlünü namazdan uzaklaştırır ve kaç rekât namaz kıldığını dahî unutturur. Bunun çaresi, hatıra gelen şeyi düşünmemeye çalışmak ve namazda Allah'ın huzurunda olduğumuzu hatırlamaktır.

Şeytan insanı her türlü hayırdan alıkoymak için durmadan çalışır. Rasûlullah (s.a.v), namaz sonrası ve yatağa girince yaptığımız tesbîhâtın fazilet ve sevâbından bahsettikten sonra şöyle buyurmuştur:

“Şeytan, namazda iken birinize gelir ve: «şunu hatırla, bunu hatırla» der, namazdan ayrılıp gidinceye kadar buna devam eder. Neticede kişi bu tesbîhâtı bile terk eder. Kişi yatağına girince de şeytan ona gelir, (bu zikirleri yapmadan) uyutmaya çalışır ve uyutur da.” (Tirmizî, Deavât, 25/3410; Ebû Davud, Edeb 99-100/5065; Nesâî, Sehv, 90)

²³⁸ Şeytanın ezandan kaçmasının muhtelif sebepleri vardır:

1. Ezanın azametinden korktuğu için kaçır. Çünkü ezan, dinin bütün kâidelerini içine alan bir ildir. Şeytan, tabiatı icâbı bunlardan nefret eder.

2. Ezan namaza ve cemaate dâvettir. Namaz insanı Cenâb-ı Hakk'a en çok yaklaştıran ibadet olup, en mühim rüknü de secdedir. Şeytan ise Allah'ın emriyle Hz. Âdem'e secde etmekten yüz çevirdiği için O'nun rahmetinden kovulmuştur. Müslümanlar cemaat hâline gelip Allah'a ibadete ve secdeye yöneldiklerinde, şeytan onları kandırmaktan ümidini kesip ye'se düşerek ezan ve kametten kaçır.

3. Ezan sesini işiten her şey müezzine kıyamet gününde şahitlik edecektir. Şeytan ise hiçbir mü'minin iyiliğini istemez. Dolayısıyla kaçarak, hiç hoşlanmadığı böyle güzel bir şahitlikten ve hayır işinden kurtulmaya çalışır. (Bkz. M. Yaşar Kandemir ve dğrl. Riyâzü's-sâlihîn -Tercüme ve Şerh-, V, 187)

Beşinci hadisimizde şeytanın insanları ictimâî hayatta aldatarak birbirlerine düşürdüğü, aralarına husûmet ve düşmanlık tohumları attığı haber verilmektedir.

Hadisimizde geçen **“tahriş”** kelimesi, düşmanlık, anarşi ve fitne çıkarmaya yönelik her türlü faaliyeti içine alır. Bunlar da şeytanın ve adamlarının işidir. Bu durumda, din kardeşliğine ters düşen her türlü tahrik ve fesat karşısında şuurlu hareket ederek şeytanı sevindirmemek gerekir. Çünkü müslümanlar arasında çıkacak her türlü küsme, ilgi kesme, düşmanlık ve fitne hâdisesi, şeytanın arzu ettiği ve memnun olduğu yanlış davranışlardır. Böyle durumlarda dikkatli hareket etmeli ve kardeşlik hukukunu ayakta tutmaya çalışmalıdır. Dargınlar en fazla üç gün içinde barışmalı, yapılan hatalar sebebiyle özür dilenmeli ve mü'minler birbirlerine karşı müsâmaha ile yaklaşmalıdırlar.

Şeytanın iki mü'mini birbirine düşürmek için nasıl gayret ettiğini ve buna karşı nasıl bir tedbîr almak gerektiğini gösteren şu rivâyet ne kadar ibretlidir:

Rasûlullah (s.a.v) ashâb-ı kirâmın arasında otururken, bir adam geldi, Hz. Ebû Bekir'e hakâretler ederek onu üzdü. Ancak Ebû Bekir (r.a) sükût etti, adama cevap vermedi. Adam ikinci sefer aynı şekilde hakaret ederek eziyet verdi. Hz. Ebû Bekir (r.a) yine sükût etti. Adam üçüncü sefer de hakaret edince Hz. Ebû Bekir (r.a) adama hak ettiği cevabı verdi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) kalkıp yürüdü. Hz. Ebû Bekir (r.a) hemen arkasından yetişerek:

“–Ey Allah'ın Rasûlü, yoksa bana darıldınız mı?” diye sordu.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Hayır” buyurdu. Sonra da şöyle devam etti:

“–*Lâkin semâdan bir melek inmiş, o adamın sana söylediklerini yalanlıyor, senin adına ona cevap veriyordu. Sen karşılık verip intikamını alınca melek gitti, onun yerine şeytan geldi. Bir yere şeytan gelince ben orada durmam!*” (Ebû Dâvûd, Edeb, 41/4896)

Altıncı hadisimizde şeytanın insanı günlük işlerinde aldatmaya çalıştığı anlatılmaktadır. Yemek, içmek, uyumak, eve girip çıkmak, mal kazanmak, evlât yetiştirmek gibi hususlarda şeytan bütün asker ve süvârileriyle insanlara saldırır ve onlara ortak olmak ister.

Rasûlullah (s.a.v), ümmetine yön veren hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz şeytan sizden birinin her işinde hazır olur. Hatta yemeği esnâsında bile yanında bulunur. Birinizin lokması düşerse, üzerine yapışanları temizleyip yesin, lokmasını şeytana bırakmasın.” (Müslim, Eşribe, 133-135)

Şeytanlar bir eve girmek, orada geceleme, evdeki nimetlerden faydalanmak, orada insanları aldatmak ve günahlar işletmek isterler. Buna mânî olan şey, kişinin eve girerken besmele çekmesidir. Bir kimse evine girerken besmele çekerse, bunu duyan şeytanların lideri, adamlarına, büyük bir üzüntüyle, o gece bu evde kalamayacaklarını söyler. Bununla birlikte onlar, yemekten faydalanabilecekleri ümidiyle yemek vaktini beklerler. Şayet o evde yemek yenirken besmele çekilmezse, şeytanlar büyük bir zevkle karınlarını doyurur ve yemeğin bereketini alıp götürürler. İnsanın Allah’ı zikretmemesi, onlar için bir gıda, bir beslenme ve güçlenme vesilesi olur. Sonra da ev halkını aldatmaya çalışırlar. Eğer yemek yenirken besmele çekilirse, o evden hiçbir şekilde faydalanamayacaklarını anlayarak orayı terk etmek mecbûriyetinde kalırlar.

Şeytan insanın işine de ortak olmak ister. Bu ortaklık, insanın kötü bir niyet ve düşünceyle evden çıktığı anda başlar. Bu durum hadis-i şerifte şöyle anlatılır:

“Evinden çıkan herkesin elinde iki sancak bulunur; biri meleğin elinde, diğeri de şeytanın elinde olur. Eğer o kişi, Allah’ın sevdiği ve rızâsına uygun olan bir iş için çıkarsa, onu evine dönünceye kadar elindeki sancak ile melek takip eder. Eğer Allah’ın gazabını celbeden bir iş için çıkarsa şeytan elindeki sancak ile onu izler. O kimse evine dönünceye kadar şeytanın sancağı altında olur.” (Ahmed, II, 323)

Cenâb-ı Hak, şeytanın mal ve evlâtlar hususundaki idlâllerini/saptırmalarını şöyle haber verir:

“(İblis) dedi ki: «Şu benden üstün kıldığına da bir bak! Yemin ederim ki, eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım!» Allah Teâlâ buyurdu: «Git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Size tam olarak uygun olan ceza budur. Onlardan gücünün yettiği kimseleri dâvetinle şaşırt; süvâriyle, yayalarıyla onları yaygaraya boğ/üzerlerine yürü; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vaad etmez. Şurası muhakkak ki, benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir hükmün olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin kâfidir.” (İsrâ 17/62-65)

İnsanların ferdî, ictimâî ve iş hayatında muhtelif bahanelere sığınarak yanlışlara ve günahlara göz yummaları, hep bu şeytanın saptırmaları ve boş vaadleri netîcesindedir. Pek çok kişi, daha çok kazanmak, daha iyi olmak, ileride hâlini

düzelme gibi ümidlerle günahlara teslim olmaktadır. Hâlbuki, bu işlerde nefsin ve şeytanın parmağı olduğunu hiçbir zaman unutmamak lâzımdır. Mü'min Allah'ın yardım ve korumasına nâil olabilmek için ihlâs ve takvâ ipine sarılmalı, onları elde etmenin yollarını aramalıdır.

Mü'minin yaptığı işler hususunda Efendimiz'in bir îkâzı da şöyledir:

“Başına bir şey gelirse, «şöyle yapsaydım, böyle olurdu» diye hayıflanıp durma! «Allah'ın takdiri bu, O, ne dilerse yapar» de. Zira «Eğer şöyle yapsaydım» gibi sözler şeytanı memnun edecek işlerin kapısını açar.” (Müslim, Kader, 34. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Mukaddime, 10)

İnsan acziyet gösterir, vesveseli olur, kadere rızâ göstermez ve tevekküle sığınmaz ise, işinde tereddütlere kapılır, rızâsızlık, kadere karşı çıkma ve Allah'ı inkâr gibi imana muhâlif hâllere düşebilir. Bu ise sadece şeytanı sevindirir.

Şeytana karşı birlik ve beraberliğin ehemmiyetine vurgu yapan Allah Rasûlü (s.a.v) şu tavsiyede bulunmuştur:

“Şeytan insanın kurdudur. Tıpkı sürüden ayrılan koyunu kapam kurt gibi. Sakın gruplara bölünmeyin. Cemaatten, toplumdan ve mescidlerden ayrılmayın.” (Ahmed, II, 400; V, 335; Hâkim, I, 73/59)

“Şeytan tek kişi ile iki kişiye musallat olup vesvese verir. Eğer üç kişi olurlarsa onlara musallat olamaz.” (Muvatta', İsti'zân, 36)

Aslında şeytan, niyetini bozmayan kişiye zarar veremez. Çünkü **“şeytanın hilesi cidden zayıftır.”**²³⁹ Ona güç veren, insan nefsinin hevâ ve hevesleridir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurur:

*“Kadı zulmetmediği müddetçe Allah Teâlâ onunla beraberdir (yardımcısıdır). Zulme yer verdiği zaman Allah onu terk eder ve şeytan yanına gelerek **kendisinden** hiç ayrılmaz.”* (Tirmizî, Ahkâm, 4/1330)

Âyet ve hadislerden, Allah Teâlâ'nın şeytanları büsbütün serbest bırakmadığı, onların da belli kâidelere uymak mecbûriyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Allah'ı zikretmeyi unutan ve kötü niyet besleyen kişilerin işlerine ortak olabilmeleri hususunda şeytanlara izin verildiği görülmektedir. Fakat gönlü uyanık olan, her zaman Allah'ı zikreden, evine besmeleyle giren, sofrasına besmeleyle oturan ve Allah'ın emirlerine riâyet eden kimselerin ne evlerinden ne de işlerinden şeytanın faydalanması mümkün değildir.

Cenâb-ı Hak, rahmet ve merhametiyle muâmele ederek, takvâ yolunda gayret eden mü'minleri ve bilhassa ihlâslı kullarını şeytanın saptırmalarından muhâfaza etmektedir. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

²³⁹ Nisâ 4/76.

“Allah’ın size lûtf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesna, şeytana uyup giderdiniz.” (Nisâ 4/83)

“Gerçek şu ki, iman edip de yalnız Rab’lerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hâkimiyeti yoktur. Onun hâkimiyeti, ancak kendisini dost edinenlere ve onu Allah’a ortak koşanlardır.” (Nahl 16/99-100)

Yüce Rabbimiz şeytandan korunmamız için bizlere bir de dua öğretmektedir:

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ. وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ

“De ki: Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından ve vesveselerinden sana sığınırım! Onların yanıma gelmelerinden de sana sığınırım ey Rabbim!” (Mü’minûn 23/97-98)

Velhâsıl şeytanı memnun eden her hareket insanın aleyhinedir. Çünkü onun gayesi ve en büyük zevki, insana maddî ve mânevî zarar vermektir. Öyleyse her fırsatta Allah Teâlâ’yı zikredip O’na sığınarak şeytanın ümitlerini boşa çıkarmalı ve hîlelerine aldanmamalıdır.

G. İSLÂM’I TEBLİĞ ve HİZMET

1. Tebliğ Mes’ûliyeti

۲۱۸. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً».

218. Abdullah bin Amr Hazretleri’nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Benden bir âyet bile olsa insanlara ulaştırınız!..” (Buhârî, Enbiyâ, 50; Tirmizî, İlim, 13/2669; Dârimî, Mukaddime, 46; Ahmed, II, 159, 202, 214)

۲۱۹. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِنَّكُمْ مَنْصُورُونَ وَمُصِيبُونَ وَمَفْتُوحٌ لَكُمْ فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ وَلْيَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَلْيَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

219. Abdullah bin Mes'ûd (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim:

“Sizler yardım görüp düşmanlarınıza gâlip gelecek, ganimetler elde edecek ve birçok beldeler fethedeceksiniz. Sizden kim bu vakte erişirse, Allah'tan korksun, mârufu emredip münkerden nehyetsin. Kim bile bile benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın.” (Tirmizî, Fiten, 70/2257; Ahmed, I, 401, 436)

۲۲۰. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ».

220. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a), “Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim” demiştir:

“Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse, kalbiyle muhâlefet etsin ki bu, imanın en zayıf hâlidir.” (Müslim, İmân, 78. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fiten, 11; Nesâî, İmân, 17)

۲۲۱. عَنِ النَّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَثَلُ الْقَائِمِ فِي حُدُودِ اللَّهِ وَالْوَاقِعِ فِيهَا كَمَثَلِ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا عَلَى سَفِينَةٍ فَأَصَابَ بَعْضُهُمْ أَعْلَاهَا وَبَعْضُهُمْ أَسْفَلَهَا فَكَانَ الَّذِينَ فِي أَسْفَلِهَا إِذَا اسْتَقَوْا مِنَ الْمَاءِ مَرُّوا عَلَى مَنْ فَوْقَهُمْ فَقَالُوا: لَوْ أَنَّا خَرَقْنَا فِي نَصِينَا خَرْقًا وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا فَإِنْ يَتْرَكُوهُمْ وَمَا أَرَادُوا هَلَكُوا جَمِيعًا وَإِنْ أَخَذُوا عَلَى أَيْدِيهِمْ نَجَوْا وَنَجَوْا جَمِيعًا».

221. Nu'mân bin Beşîr (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah’ın çizdiği sınırları aşmayarak orada duranlarla bu sınırları aşıp ihlâl edenler, bir gemiye binmek üzere kur’a çeken topluluğa benzerler. Onlardan bir kısmına geminin üst katı, bir kısmına da alt katı düşmüştü. Alt kattakiler su almak istediklerinde üst kattakilerin yanından geçiyorlardı. Alt katta oturanlar:

«–Hissemize düşen yerden bir delik açsak, üst katta oturanlara eziyet ver-meyiz» dediler.

Şayet üstte oturanlar, bu isteklerini yerine getirmek için alttakileri serbest bırakırlarsa, hepsi birlikte batır helâk olurlar. Eğer ellerinden tutarak bunu ön-lerlerse, hem kendileri kurtulur, hem de diğerleri kurtulmuş olur.” (Buhârî, Şirket, 6; Şehâdât, 30. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fiten, 12)

۲۲۲. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُوهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ».

222. Huzeyfe (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şö-y-le buyurmuştur:

“Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, ya iyilik-leri emreder ve kötülüklerden nehyedersiniz, ya da Allah, kendi katından yakın zamanda üzerinize bir ceza gönderir, sonra Allah’a yalvarıp dua edersiniz lâkin, duanız kabul edilmez.” (Tirmizî, Fiten, 9/2169)

۲۲۳. قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعْدَ أَنْ حَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ وَتَضَعُونَهَا عَلَى غَيْرِ مَوَاضِعِهَا:

(عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَصُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ)

قَالَ عَنْ خَالِدٍ وَإِنَّا سَمِعْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ» وَقَالَ عَمْرُو عَنْ هُشَيْمٍ: وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا مِنْ قَوْمٍ يُعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِي ثُمَّ يَقْدِرُونَ عَلَى أَنْ يُعَيِّرُوا ثُمَّ لَا يُعَيِّرُوا إِلَّا يُوشِكُ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ مِنْهُ بِعِقَابٍ».

223. Bir gün Ebû Bekir (r.a) Allah’a hamd ü senâdan sonra şöyle dedi:

“Ey insanlar! Siz şu âyeti okuyor, lâkin yanlış anlıyorsunuz:

«...Siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz müddetçe sapıtan kimseler size zarar veremez...» (Mâide 5/105)

Hâlbuki biz Nebiyy-i Ekrem (s.a.v)’i şöyle buyururken işittik:

«İnsanlar zâlimi görüp de onun elini tutmaz (zulmüne mânî olmazlar)sa, Allah’ın onları umûmî bir şekilde cezalandırması yakındır.»»

Râvî Amr, Hüseyim’den naklen Hz. Ebû Bekir’in şunları söylediğini ifade eder:

“Ben Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’i şöyle buyururken işittim:

«Bir topluluğun arasında mâsiyetler/günahlar işlenir de onlar, güçleri yettiği hâlde bunu değiştirmezlerse, Allah yakın bir zamanda mutlaka onlara umûmî bir azap gönderir.»» (Ebû Dâvûd, Melâhim, 17/4338; Tirmizî, Fiten, 8; Tefsîr, 5/17; İbn-i Mâce, Fiten, 20; Ahmed, I, 2, 7, 9)

۲۲۴. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَا يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ نَفْسَهُ» قَالُوا:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَيْفَ يَحْقِرُ أَحَدُنَا نَفْسَهُ؟» قَالَ:

«يَرَى أَمْرًا، اللَّهُ عَلَيْهِ فِيهِ مَقَالٌ ثُمَّ لَا يَقُولُ فِيهِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تَقُولَ فِي كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ: خَشِيْتُ النَّاسَ فَيَقُولُ: فَإِيَّايَ كُنْتَ أَحَقَّ أَنْ تُخْشَى».

224. Ebû Saîd (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v):

“Hiç kimse kendisini alçaltıp hakîr duruma düşürmesin!” buyurmuştu.

Ashâb-ı kirâm:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Kendimizi nasıl alçaltıp küçük düşürürüz?” diye sordular.

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Bir durumla karşılaşır ve onun hakkında Allah için bir şeyler söylemesi gerekir, ancak söylemez. Allah Teâlâ kıyâmet günü ona:

«–Şu şu hâdise karşısında ses çıkarmaktan seni alıkoyan ne idi?» diye sorar.

O:

«–İnsanların korkusu!» diye cevap verir.

Cenâb-ı Hak da:

«–Asıl benden korkman gerekmez miydi?» buyurur.” (İbn-i Mâce, Fiten, 20; Ahmed, III, 30, 91)

Açıklamalar:

Cenâb-ı Hak müslümanları, din kardeşlerinden, yaşadıkları toplumdan ve bütün dünyanın gidişâtından mes’ûl tutmuştur. Rasûlullah (s.a.v), her birimizin sürünün başındaki bir çoban gibi sorumlu olduğunu, dolayısıyla idâre ettiği kişilerden, vazife alanından ve yaptığı işten sorumlu olduğunu bildirmiştir.²⁴⁰ Yani devlet başkanından en sade insana varıncaya kadar herkes, emrindeki insanları, yaptığı vazifeyi ve çevresini maddî mânevî zararlardan muhâfaza etmek mecbûriyetindedir.

Öyleyse bir müslüman, sadece kendisini düşünmeyip diğer insanların da hayra yönelmesi ve yanlışlara düşmekten korunması için gayret göstermelidir. Yani müslüman, önce kendisini, sonra da bütün insanlığı kurtarma azmi ve gayreti içinde olmalıdır.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Mü’min erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velîleridir. İyiliği emreder, kötülükten menederler...” (Tevbe 9/71)

“Siz, insanlığın (iyiliği) için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten sakındırırsınız...” (Âl-i İmrân 3/110)

²⁴⁰ Buhârî, Cum’a, 11; İstikrâz, 20; İtk, 17, 19; Vesâyâ, 9; Nikâh, 81, 90; Ahkâm, 1; Müslim, İmâre, 20; Ebû Dâvûd, İmâre, 1, 13; Tirmizî, Cihâd, 27.

Dolayısıyla emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker, yani iyilikleri tavsiye edip kötülüklerin yanlışlığını anlatmak ve onlara mânî olmaya çalışmak, velîsi olduğumuz insanlara karşı mühim bir dînî vazifedir. Zira Allah Teâlâ âyet-i kerime-de mü'minleri birbirlerinin velisi kılmıştır. “Tebliğ” ve “dâvet” diye de bilinen bu mes'ûliyet, İslâm'ın en büyük farzlarından biri ve dinin temelidir. İslâm nizamı onun sâyesinde kemâle erer ve Allah'ın ismi, daha çok bu yolla yüceltilir. Bu mes'ûliyet, imkânı nisbetinde her bir ferdi ilgilendirmekle birlikte müslüman idâreciler ve âlimler üzerine daha çok sorumluluk düşmektedir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Onlar, öyle kimselerdir ki, kendilerine yeryüzünde iktidar verdiği-miz takdirde, namazı kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülükten vazge-çirmeye çalışırlar...” (Hac 22/41)

Başta idâreciler olmak üzere toplumun vazifesi, iyilik ve hayrı insanlara öğretecek âlimler yetiştirmektir. Çünkü herkesin bildiği basit konular olduğu gibi, normal insanların bilemeyeceği, ilim tahsîlini gerektiren mevzular da vardır. Bu tür meseleleri, bilgisi olmayan insanların düzeltmeye kalkışması doğru değildir. Onları ehline bırakmak gerekir. Bu sebeple Yüce Rabbimiz şöyle emretmiştir:

“Sizden, hayra dâvet eden ve iyiliği emredip kötülükten nehyeden bir topluluk bulunsun. İşte onlar felâha erenlerdir.” (Âli İmrân 3/104)

Âyet-i kerimeden, hayra dâvet vazifesini yerine getirecek bir grup teşekkül ettirmenin farz-ı kifâye olduğu anlaşılmaktadır. İslâm ümmeti, bu vazifeyi yerine getirecek bir cemaat yetiştirmek mecburiyetindedir. Bu vazife yerine getirilmediği takdirde, bütün ümmet vebal altında kalır.

Rasûlullah (s.a.v), iyiliği emretme vazifesine o kadar ehemmiyet vermiştir ki, ashâbından bey'at alırken onlara, bütün müslümanlara nasihat etme, samîmî ve gönülden davranma şartını koşmuştur. **Cerîr bin Abdullah** (r.a) şöyle der:

“Peygamber Efendimiz'e namazı tam olarak kılmak, zekâtı hakkıyla vermek ve her müslümana nasihat etmek üzere bey'at ettim.” (Buhârî, İmân, 42; Mevâkîf, 3; Zekât, 2; Müslim, İmân, 97-98; Nesâî, Bey'at, 6, 17)

Ubâde bin Sâmit (r.a) de şöyle demiştir:

“Biz Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e zorlukta ve kolaylıkta, sevinçli ve ke-derli anlarda, başkaları bize tercih edildiği zamanlarda, kendisini dinleyip itaat etmeye, açıkça küfür sayılan bir şey yapmadıkları sürece idârecilerin işlerine ka-rışmamaya, **nerede olursak olalım hakkı söyleyeceğimize ve Allah hakkı için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayacağımıza dâir bey'at ettik.**” (Buhârî, Ahkâm, 42; Müslim, İmâre, 41; Nesâî, Bey'at, 1, 2, 3; İbn-i Mâce, Cihâd, 41)

Allah Rasûlü (s.a.v), iş îcâbı yolların kenarında oturmak mecbûriyetinde kaldıklarını söyleyen kimselere, yolun hakkı olarak iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma vazifesi vermiştir. (Bkz. Buhârî, Mezâlim, 22; İsti'zân, 2; Müslim, Libâs, 114; Ebû Dâvûd, Edeb, 12)

Bütün bunlar, tebliğ, dâvet, emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker vazifelerinin ehemmiyetini göstermektedir.

Birinci hadisimiz, tebliğ vazifesini bütün müslümanların mutlaka yapması gerektiğine ve herkesin bir âyet, bir hadis bile olsa, bilmeyen insanlara İslâmî bilgi ulaştırabileceğine delâlet etmektedir. Her müslümanın bildiği bazı bilgiler vardır ki, İslâm'dan uzak olan bir kısım insanlar onları bilmeyebilir. Öyleyse müslüman, az veya çok bildiği dînî hakikatleri diğer insanlara ulaştırmalıdır.

İkinci hadisimizde Allah Rasûlü (s.a.v), müslümanların gâlip geleceğini, pek çok ganimetler elde ederek zenginleşeceklerini ve topraklarını genişleterek güç kuvvet sahibi olacaklarını müjdelemektedir. Ancak Efendimiz'in burada bir endişesi vardır. O da şudur: İnsanlar maddî refâha ve kuvvete nâil olduklarında, dünyaya meyilleri artar ve dînî duyguları zayıflamaya başlayabilir. Böyle olduğunda ise tebliğ vazifesini ihmal ederler.

Nitekim Rasûlullah (s.a.v) diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

“Sizde iki sarhoşluk ortaya çıkmadıkça, Allah tarafından gelen hak din üzere devam edersiniz: Cehâlet sarhoşluğu ve dünyaya aşırı düşkünlük. Siz iyiliği emreder, kötülüğe mânî olur ve Allah yolunda cihad ederken, içinizde dünya sevgisi zuhûr edince; iyiliği emretmez, kötülüğe mânî olmaz hâle gelir ve Allah yolunda cihadı terk edersiniz. O gün Kitap ve Sünnet'ten bahseden, onları anlatmaya çalışanlar, Ensâr ve Muhâcirlerden İslâm'a ilk giren kimseler gibidir.” (Heysemî, VII, 271; Ebû Nuaym, Hilye, VIII, 49)

Rasûlullah (s.a.v), herkesin dünya sarhoşu olduğu zamanlarda takvânın çok büyük bir ehemmiyet kazandığına işaret ederek, müslümanları Allah'tan korkmaya ve netîcede İslâm'ı, insanlara söz ve davranışlarla daha fazla anlatmaya dâvet etmektedir. Öyle bir devirde iyilikleri terviç ve teşvik edip kötülüklere engel olmaya çalışmak, mü'minler için en başta gelen vazifelerdendir. Buna muvaffak olmanın zorluğu ise âşikârdır. Ancak güçlüğü nisbetinde mükâfâtının da fazla olacağı muhakkaktır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v), zor zamanlarda İslâm'ı anlatan ve insanları hayra çağıran kişilerin, ilk İslâm'a giren Ensâr ve Muhâcirler gibi sevap ve fazilet kazanacağını müjdelemektedir.

Ancak tebliğ vazifesini yapan mü'minler, bir takım şartları hâiz olmalı ve çok dikkatli davranmalıdır. Dîni bilmeyen kimselerin hamâsî tavırlarla yalan yanlış şeyler söylemesi ve karışıklığa sebep olacak davranışlara girmesi hiç de doğru değildir. Din adına konuşan kişi, Rasûlullah (s.a.v) adına yalan yanlış şeyler söy-

lememelidir. Kim Allah Rasûlü'nün söylemediği ve yapmadığı şeyleri ona izâfe ederse, kendisini cehenneme atmış olur. Nitekim hadisimizde; “*Cehennemdeki yerine hazırlansın*” diye şiddetli bir tehdîd vârid olmuştur. Bu ifade aynı zamanda, Allah Rasûlü (s.a.v) hakkında yalan söyleyenler aleyhine bir beddua ve kendi kendini ateşe atan bu ahmak insanlarla alay etme mânâsı taşır.

Buradan, marufu emir ve münkerden nehiy vazifesini, dîni bilen kişilerin yapması gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak, herkesin bildiği bir mesele söz konusu ise bütün müslümanlar usûlünce müdâhale edebilir. Şayet emirler ve nehiyeler, iç-tihâdî konularla ilgiliyse, o zaman bu vazifeyi sadece âlimler yapmalıdır. Onlar da, üzerinde ittifak edilen mevzulara dâir emir ve nehiyelerde bulunabilir, ancak ihtilâflı konulara girmezler.

İyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesi yapan kişiler, İslâm'ın tebliğ metodunu iyi bilmelidir. Zira nezâket, güzel muamele, yumuşak bir lisâna sahip olma, insanlara merhametle yaklaşmak gibi umûmî esaslara riâyet etmek, çok büyük bir ehemmiyet arzeder.

Üçüncü hadisimizde, müslümanların herhangi bir kötülüğe kesinlikle göz yummaması gerektiğine işaret edilmektedir. Müslüman bir yanlış veya günah gördüğünde onu eliyle değiştirebiliyorsa eliyle, buna gücü yetmiyorsa diliyle, hiçbirine güç yetiremiyorsa en azından kalbiyle değiştirmeye çalışmalıdır. Kötülük ve günahlar karşısında bir şey yapamayan kişi, hiç değilse kalbine sahip çıkmalı, kalbinden buğzederek günahı zamanla normal görmeye başlamaktan kendisini korumalıdır. Diğer taraftan, kalbiyle Allah'a dua ederek kötülükleri bertaraf etmeye gayret etmelidir. Bu durum, imanın en zayıf hâlidir. Bunu da yapmayan kimse, kendi imanını tehlikeye atmış olur. Kalbi, günahkârların kalbine benzemeye başlar.

Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Benden önce Allah'ın gönderdiği her peygamberin, mutlaka ümmetinden havâîrîleri ve arkadaşları olmuştur. Bunlar onun sünnetiyle amel ederler, emirlerini de yerine getirirlerdi. Onlardan sonra öyle nesiller gelmiştir ki, yapmadıklarını söyleyip, kendilerine emredilmeyeni de yapmışlardır. Kim bu gürûha karşı eliyle mücâhede ederse mü'mindir. Kim onlarla diliyle mücâhede ederse o da mü'mindir. Kim de onlarla kalbiyle mücâhede ederse o da mü'mindir. Bunun gerisinde artık hardal tanesi kadar iman yoktur.” (Müslim, İmân, 80)

Kötülük karşısında kalbin durumu çok önemlidir. Bunu göstermek için Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“Yeryüzünde bir kötülük işlendiği vakit, ona şahit olan kişi (elinden bir şey gelmediği takdirde) diliyle ve kalbiyle bunu çirkin görürse, o kötülüğü görmemiş

gibi zararından kurtulur. O kötülüğe şahit olmadığı hâlde, işittiği zaman memnun kalan kimse de, sanki şahit olmuş gibi mânen zarar görür.” (Ebû Dâvûd, Melâhim, 17/4345)

Bu konuda câlib-i dikkat bir hadis-i şerif de şöyledir:

“Allah meleklerden birine:

«–Falan şehri halkının üzerine çevir!» diye vahyetti.

Melek:

«–Orada bir kulun var, sana bir kez göz açıncaya kadar bile isyan etmedi» dedi.

Cenâb-ı Hak:

«–Şehri onun da, diğerlerinin de üstüne çevir! Çünkü onun yüzü, (diğerlerinin yaptığı fenâlıklar karşısında) bir an bile olsun değişmedi (Allah için onlara buğzetmedi) buyurdu.” (Heysemî, VII, 270)

Dördüncü hadisimizde, tebliğ vazifesinin ehemmiyeti ve ihmal edildiği takdirde bütün toplumun zarar göreceği güzel bir misâl ile anlatılmaktadır.

Kötü insanların yaptığı yanlışlar ve işlediği günahlar sebebiyle karada ve denizde fesâd zuhûr eder.²⁴¹ Cenâb-ı Hak kötüler üzerine belâ ve musibetler gönderir. Bunun netîceleri ise, insanların birlikte yaşadığı bir gemi mesâbesinde olan dünya hayatına zarar verir. Şayet mü'minler bu kötülüklere mânî olmazlarsa, dünya üzerinde yaşayan bütün insanlar zarar görür. Ancak müslümanlar çıkıp da iyilikleri yaygınlaştırır ve kötülükleri ortadan kaldırırlarsa, hem kendilerini hem de diğer insanları helâktan kurtarmış olurlar.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“...Biz fenâlıktan menedenleri kurtardık; zâlimleri de Allah'a karşı gelmekten ötürü şiddetli azâba uğrattık.” (A'râf 7/165)

Yani kötülüklere engel olma gayreti içinde bulunmak, insanları kurtuluşa götürür. Tebliğ vazifesini terk etmek ise, zâlimlerin cezasından hisse almaya sebep olur.

Beşinci hadisimiz, kötülükleri görmezden gelmenin sebep olacağı acı netîceleri haber vermektedir. Günahların artması karşısında gazaplanan Cenâb-ı Hak, kullarını akıllandırmak için, yaptıklarına karşılık ahirette vereceği cezanın bir kısmını bu dünyada tattırır. Böylece kullarının hatalarını anlayarak doğru yola gelmelerini murâd eder. Bu da iyi kötü bütün insanlara zarar verir. Kötülüklerden sakındırmayan iyi insanlar da böylece cezalarını çekmiş olurlar. Başlarına belâ

²⁴¹ Rûm 30/41.

geldikten sonra Allah’a dua ederler, ancak iş işten geçtiği için duaları kabul edilmez.

Kıtlık, kuraklık, tabiî âfetler, zâlim ve kötü kimselerin toplumların başına musallat olması, müslümanlar arasında tefrikanın ortaya çıkması ve benzer musibetler, insanların başına gelen umûmî belâlardır. Bunlar da helâke, çöküş ve yok oluşa sebep olurlar. İyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesini ihmal eden veya terk eden toplumlar, bu belâları hak etmiş demektir.

Rasûlullah (s.a.v), ilâhî cezayı hak eden bir toplumdaki bozulmanın, tebliğ ve dâvet vazifesini terk etmekle başladığını, İsrâiloğulları’ndan bir misâlle şöyle anlatmıştır:

“İsrâiloğulları’ndaki ilk bozulma şöyle başlamıştır. Bir kişi, kötülük yapan birini görünce:

«Bak arkadaş! Allah’tan kork ve bu yaptığından vazgeç! Çünkü bunu yapmak sana helâl değil!» diye uyarırdı. Ertesi gün o adamı aynı vaziyette gördüğünde onunla birlikte yiyip içmek ve yanında oturabilmek için bir daha îkaz etmezdi. İşte o zaman Allah Teâlâ onların kalplerini birbirine benzetti.”

Sonra Rasûlullah (s.a.v) şu âyet-i kerimeleri tilâvet buyurdu:

“İsrâiloğulları’ndan kâfir olanlar, Dâvud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır. Onlar, işledikleri kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yaptıkları ne kötüdür! Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Kendileri için (âhirete) hazırladıkları şey ne kötüdür: Allah onlara gazâb etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar! Eğer onlar Allah’a, Peygamber’e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı kâfirleri dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.” (Mâide 5/78-81)

Rasûlullah (s.a.v) bundan sonra sözlerini şöyle tamamladı:

“Ya siz de birbirinize iyi şeyleri tavsiye eder, kötülüklerden sakındırır, zâlimin zulmüne mânî olursunuz, yahut da Allah Teâlâ kalplerinizi birbirine benzetir, İsrâiloğulları’na lânet ettiği gibi size de lânet eder.” (Bkz. Ebû Dâvûd, Melâhim 17/4336; Tirmizî, Tefsir 5/6, 7; Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, X, 93)

Altıncı hadisimizde, bu tehlikeyi anlamak istemeyen kimselerin yanlış tefsir ettikleri bir âyet-i kerimeye temas edilmektedir:

“Siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz müddetçe sapıtan kimseler size zarar veremez.” (Mâide 5/105)

Bazı insanların “Siz kendinizi düzeltin, başkaları sizi ilgilendirmez” şeklinde yanlış anladığı bu âyet-i kerime, aslında müslümanları her türlü

vazifelerini eksiksiz yapmaya dâvet etmektedir. Bunların içinde tebliğ vazifesi de yer almaktadır. Müslümanlar üzerlerine düşeni yapınca mes'ûliyetten kurtulur ve başkalarının yanlışlarından dolayı hesâba çekilmezler. Çünkü kimse kimsenin günahını çekmez.²⁴² Ancak tebliğ vazifesini ihmal ederlerse, işte o zaman Hz. Ebû Bekir'in naklettiği hadisin tehdîdiyle karşı karşıya kalırlar. Aralarında günahlar işlenip dururken, güçleri yettiği hâlde buna mânî olmazlarsa, Allah Teâlâ yakın bir zamanda onlara mutlaka umûmî bir ceza gönderir.

Ashâb-ı Sebt'in hâli, bunun en güzel misâllerinden biridir:

İsrâiloğulları'ndan olan Ashâb-ı Sebt, Kızıldeniz kenarında Eyle Kasabası'nda yaşıyorlardı. Cumartesi günü bütün işleri tatil edip ibadet etmeleri gerektiği hâlde, balık avlıyorlardı. Çünkü cumartesi günü balıklar onlara açıktan açığa sürüler hâlinde gelirdi. Balıklar, o gün kendilerine dokunulmadığını gördükleri için böyle yapıyor, diğer günlerde ise fazla gelmiyordu. Allah'ın emirlerini hiçe sayan bu halk, cumartesi günleri balıkların akın akın gelmesine imrendiler, hırslarını yemediler ve balıkları avlamaya başladılar.

Bir müddet sonra halk ikiye ayrıldı:

1. Yasakları çiğneyen günahkâr kimseler.

2. Dindar ve hayırsever insanlar. Fakat dinine bağlı insanlar azınlıkta kalmış ve âsilere söz geçiremez, onları önleyemez olmuşlardı.

Nihâyetinde iyiler de kendi aralarında iki gruba ayrıldılar:

1. Günahkârları yola getirmek için uğraşıp didinen, her yolu ve usûlü deneyerek zahmetler çeken, nasihat eden, sonunda bıkarak ümitsizliğe kapılan insanlar. Bunlar bir müddet sonra tebliğ vazifesini terk ettiler.

2. Ümitsizliğe kapılmadan, bütün zorluklara ve zahmetlere tahammül ederek söz dinlemez halka vaaz ve nasihate devam eden mü'minler. Bu fedâkar insanların sayısı çok az idi.

Ümitsizliğe kapılarak tebliğ vazifesini terk eden kişiler bunlara:

“–Ne diye kendinizi boşuna yoruyorsunuz? Niçin boş yere nasihat ediyorsunuz? Bu günahkârların laf anlayacağı yok, kaç defâ söyledik dinlemiyorlar” diyorlardı. Sayıları az olan sâlih kişiler, bu menfî telkinlere aldırış etmeyip âhiretteki hesâbı düşünerek tebliğe devam ettiler.

Âyet-i kerimde bu durum şöyle ifade edilmektedir:

²⁴² Fâtır 35/18.

“İçlerinden bir topluluk, «Allah’ın helâk edeceği ya da çetin bir azapla cezalandıracağı bir kavme ne diye nasihat edip duruyorsunuz!» dediği vakit, tebliğde bulunanlar; «Rabbimize mâzeret beyan edebilmek için, bir de belki günahlardan sakınırlar diye!» cevabını verdiler.” (A’râf 7/164)

Daha sonra, tebliğ vazifesine devam edenler, diğerlerine gelecek olan musîbet kendilerine de gelmesin diye aralarına bir duvar çektiler. Duvarın arkasındaki sesler kesilince, bir de baktılar ki, bir gecede hepsi birden maymuna dönmüşler!.. Azaptan kurtulanlar maymuna çevrilen akrabalarını tanıyamasalar da onlar akrabalarını tanıyorlardı. Cezaya dûçâr olan bedbahtlar, azaptan kurtulan akrabalarının yanında bir müddet mahzun mahzun gezdiler. Akrabaları:

“–Biz sizi îkaz ederek günahlardan sakındırmamış mı idik?” deyince, yaşlı gözlerle başlarını sallarlardı.

Üç gün sonra da, maymun şekline girmiş olan bu âsîlerin hepsi öldü.

Bazı müfessirler:

“Yasak günde balık avlamayan, ancak bu emre itaat etmeyenlere herhangi bir îkaz ve nehyde bulunmayıp susanlar da, onlarla birlikte maymunlar hâline geldiler” demiştir. Bu durumda âyet, münkerden nehyetmeyenler hakkında vârid olan en şiddetli îkazlardan biridir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“İşte bu hâdiseyi, o zaman hazır olanlara ve sonradan gelenlere ibret verici bir ceza, muttakîler için de bir nasihat kıldık.” (Bakara 2/66)

İsrâiloğulları buzağıya taptıklarında, Hz. Mûsâ, doğru yoldan ayrılmayan müslümanların bu kötülüğe mânî olma hususunda yeterince gayret etmediklerini düşünmüş ve bu yüzden helâk edilmelerinden korkarak:

“(Allah’ım!) İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri (günah) yüzünden bizi helâk edecek misin?” diye ilticâda bulunmuştur. (A’râf 7/155)

Şu hadis-i şerif de aynı mânâyı delâlet eder:

“Allah Teâlâ umûmun işlediği günahlar sebebiyle suçsuzları cezalandırmaz. Fakat aralarında günahın işlendiğini görür ve bunu engellemeye güçleri yettiği hâlde mânî olmazlarsa müstesnâ.” (Ahmed, V, 192)

Yedinci hadisimizde, insanlardan korkarak veya utanarak tebliğ vazifesinden geri durulmaması gerektiği hatırlatılmaktadır. Böyle bir davranışın, kişiyi kıyamet günü hor ve hakîr kılacağı haber verilmektedir.

Cenâb-ı Hak bu hususta peygamberlerini örnek gösterir ve şöyle buyurur:

“Onlar Allah’ın gönderdiği emirleri tebliğ ederler, Allah’tan korkarlar ve O’ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter.” (Ahzâb 33/39)

Yine Kur’ân-ı Kerim’de Allah’ın sevdiği ve Allah’ı seven seçkin kulların mü’minlere karşı yumuşak, mütevâzî; kâfirlere karşı onurlu, izzetli, şiddetli, cesûr ve kendilerinden emîn oldukları, Allah yolunda her şeylerini fedâ ederek çalışıp gayret gösterdikleri ve bu hususta hiçbir kınayıcının kınamasından korkmadıkları, insanların ayıplamasına aldırmadan İslâm’a hizmet ettikleri ve kulların rızâsına değil Hakk’ın rızâsına tâlip oldukları övgüyle beyan edilmektedir. (Mâide 5/54)

Cenâb-ı Hak, mü’minlere, gördükleri İslâm’a aykırı davranışları düzeltme vazifesi vermiştir. Dînin yasakladığı bir şeyin yapıldığını gören mü’min, Allah’ın üzerindeki bir hakkı olarak orada doğruyu söylemeli, yanıştan da vazgeçirmeye çalışmalıdır. İnsanların ayıplamasından veya kendisine bir zarar vermelerinden korkarak bir şey söylemezse, kıyâmet günü Cenâb-ı Hak ona niçin iyiliği tavsiye etmediğini soracaktır. Kusurlu mü’min insanlardan korktuğunu ifade edince, Cenâb-ı Hak, bir mü’minin her şeyden evvel Allah’tan korkması gerektiğini hatırlatacaktır. Böyle bir hesapla karşı karşıya kalan müslüman, şüphesiz kendi kendini rezil etmekten başka bir şey yapmamıştır.²⁴³

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) der ki:

Rasûlullah (s.a.v) ayağa kalktı ve insanlara hitapta bulundu. Sözleri arasında şunlar da vardı:

“Dikkat edin! İnsanlara karşı duyulan korku, hiç kimseyi bildiği hakkı söylemekten menetmesin!”

Ebû Saîd (r.a) bu hadisi naklettikten sonra ağlamış ve:

“–Vallâhi hayatta bazı şeyleri gördük de korkumuzdan dolayı bir şey söyleyemedik” diye hayıflanmıştır. (Tirmizî, Fiten, 26/2191; İbn-i Mâce, Fiten, 20; Ahmed, III, 5)

Tebliğ vazifesini ihmal eden mü’minlerden Cenâb-ı Hak hesap soracağı gibi, günah üzere terk ettikleri kimseler de gelip onların yakasına yapışacaktır.

Ebû Hüreyre Hazretleri şöyle anlatır:

(Ashâb-ı kirâm arasında şu hakikati) duyardık: Kıyâmet gününde bir kişinin yakasına, hiç tanımadığı biri gelip yapışır. Adam şaşırır ve:

²⁴³ Hakikaten âhirette bütün mahşer ehlinin huzûrunda rezil rûsva olmak, dünyadaki mahcûbiyete nazaran kıyas edilemeyecek derecede daha ağır ve kötüdür. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v):

“Ey insanlar! Kimin üzerine geçmiş bir hak varsa onu hemen ödesin, dünyada rezil rûsva olurum diye düşünmesin! İyi biliniz ki dünya rûsvalığı âhirettekinin yanında pek hafif kalır” buyurmuştur. (İbn-i Sa’d, II, 255; İbn-i Esîr, el-Kâmil, II, 319; Taberî, Târih, III, 189-190)

“–Benden ne istiyorsun? Ben seni hiç tanımıyorumki!” der.

Yakasına yapışan kişi de:

“–Dünyada iken beni hatâ ve çirkin işler üzerinde görürdün de, îkaz etmez, beni o kötülüklerden alıkoymazdın” diyerek ondan dâvâcı olur. (Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb*, III, 164/3506; Rudânî, *Cem'u'l-fevâid*, V, 384)

Şunu da ifade edelim ki, tebliğde bulunurken veya kötülüğü menederken, daha büyük bir kötülüğe sebep olunmamalıdır. Kişinin bir kötülüğü eliyle veya diliyle değiştirmesi, kendisinin veya bir başkasının öldürülmesi gibi daha şiddetli bir fitneye sebep olacaksa, kalbiyle düzeltme yolunu tercih etmelidir. Çünkü insanın, kendisini bile bile tehlikeye atması, dinimizce doğru kabul edilmemiştir.

2. Tebliğin Fazileti

۲۲۵. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ:

«فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ».

225. Sehl bin Sa'd (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v), Hz. Ali'ye şöyle buyurmuştur:

“Allah’a yemin ederim ki, Cenâb-ı Hakk’ın senin aracılığıyla bir tek kişiyi hidâyete erdirmesi, senin için, en kıymetli dünya malı olan kırmızı develerden daha hayırlıdır.” (Buhârî, *Ashâbu'n-Nebî*, 9; Megâzî, 38; Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 34; Ebû Dâvûd, *İlim*, 10/3661)

۲۲۶. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«نَضَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاَهَا وَحَفِظَهَا وَبَلَّغَهَا فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ إِلَى
مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ...».

226. Abdullah bin Mes'ûd Hazretleri'nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Sözümü işiten, onu güzelce anlayıp ezberleyen ve başkalarına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ak etsin! Nice bilgi sahibi kimse vardır ki, onu kendisinden daha anlayışlı kimseye ulaştırır...” (Tirmizî, *İlim*, 7/2658)

۲۲۷. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا».

227. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“İnsanları hidâyete çağıran kimseye, kendisine tâbî olanların sevabı gibi sevap verilir. Bu durum, ona uyanların sevaplarından da hiçbir şey eksiltmez. İnsanları dalâlete çağıran kimseye de, kendisine tâbî olanların günahı gibi günah verilir. Bu durum, ona uyanların günahlarından hiçbir şey eksiltmez.” (Müslim, İlim, 16. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet, 6; Tirmizî, İlim, 15; İbn-i Mâce, Mukaddime, 14)

Açıklamalar:

Cenâb-ı Hakk'ın mü'minleri tebliğ vazifesiyle mükellef kılması, O'nun kullarını çok sevdiğini ve onlara karşı son derece merhametli olduğunu göstermektedir. Yüce Rabbimiz, bütün insanların hidâyete ermek sûretiyle ilâhî nimet ve lûtuflarından istifâde etmesini arzu etmektedir. Dolayısıyla, bu maksadın gerçekleşmesine hizmet eden mü'minlere çok büyük mükâfatlar vaad etmiştir.

Tebliğ vazifesinin faziletini ifade etmek için, onun peygamberlere âit hususî sıfatlar arasında bulunduğunu hatırlamak kâfîdir. Hatta peygamberler için sıdk, emânet, fetânet ve ismet sıfatlarının zarûrî olması, tebliğ vazifesinin hakkıyla îfâ edilebilmesi içindir.

Cenâb-ı Hak, sâlih kişilerden olduklarını bildirdiği insanların vasıflarını beyan ederken şöyle buyurur:

“...Gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar; Allah'a ve âhiret gününe iman ederler; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere yarışarcasına koşarlar. İşte bunlar sâlihlerdendir.”
(Âl-i İmrân 3/113-114)

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de, cennet karşılığında mallarını ve canlarını satın aldığı mü'minlerden bahseder. Bütün insanlara karşı medhettiği bu kullarını, yaptıkları kârlı alış veriş sebebiyle müjdeler ve bunun hakikaten büyük bir kazanç olduğunu bildirir. Cenâb-ı Hak, bu sevgili kullarının Allah yolunda fedâkarâne bir şekilde cihâd ettiklerini ifade ettikten sonra bir kısım vasıflarını şöyle zikreder:

“(Bu alış verişi yapanlar), **tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rûkûa varanlar, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın koyduğu** (helal-haram) **hudûdunu koruyanlardır. O mü’minleri müjdele!**” (Tevbe 9/112)

Lokman (a.s) da oğluna, tebliğin azmedilecek mühim işlerden olduğunu ve bu yolda karşılaşılan meşakatlere sabretmek gerektiğini tavsiye etmiştir. (Lokman 31/17)

Birinci hadisimizde Allah Rasûlü (s.a.v), tebliğ vazifesini îfâ netîcesinde bir kişinin hidâyetine vesile olmanın, en değerli dünya mallarından daha büyük bir kıymet ifade ettiğini yemin ederek haber vermiştir.

Rasûlullah (s.a.v) bu sözü, sancağı eline verip Hayber kalesini fethetmeye gönderdiği zaman Hz. Ali’ye söylemiştir. Demek ki insanlar ile İslâm arasındaki engelleri kaldırıp onların hakikatle buluşmasına vesîle olmanın sevap ve mükâfâtı, hiçbir dünya malıyla kıyas edilemeyecek derecede üstün ve kıymetlidir. Zira dünyadaki her şey ve hatta dünyanın kendisi bile geçicidir, yaz bulutu gibi çabuk zevâl bulur. Hâlbuki iman ve hidayet ebedî olup, ecri ve mükâfâtı da bizi âhirette âbâd etmeye yetecektir. Dünyevî kazançlar, hakkı verilmediği takdirde insanın azgınlık ve sapkınlığa düşmesine, neticede cehenneme sürüklenmesine sebep olabilir. Hidâyet ise, bir insanı dünya ve âhîret saadetine kavuşturur, ebedî cennet hayatına nâil eyler.

Hadiste bahsedilen “*kırmızı develer*”, o gün Araplar arasında en büyük zenginlik alâmetiydi. Bunu diğer bölgeler için farklı dünya malları şeklinde düşünmek mükündür. Rasûlullah (s.a.v) kırmızı develeri, tebliğin faziletini beyan etmek için misâl olarak zikretmiştir.

İkinci hadisimizde, Rasûlullah (s.a.v), kendisinden bir söz işitip güzelce ezberleyen ve onu başkalarına ulaştıran kimselere dua etmekte, “*Allah yüzünü ak etsin!*” buyurmaktadır. Peygamber Efendimiz’in bu güzel duasını almak bir mü’min için ne büyük mazhariyettir.

Tebliğ vazifesini yerine getiren kullarını Cenâb-ı Hak da medhetmektedir. Nitekim âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“(İnsanları) **Allah’a dâvet eden, sâlih ameller işleyen ve «Ben müslümanlardanım» diyenden daha güzel sözlü kim olabilir?**” (Fussilet 41/33)

Hadisimizin devamında Allah Rasûlü (s.a.v), tebliğin hikmetlerinden biri-ne temas etmektedir. Bir âyet veya hadisi işiten, okuyan ve hatta ezberleyen kişi, onu hakkıyla anlamayabilir. Bildiklerini doğru bir şekilde başkalarına aktaran kişi de, o hakikatleri daha anlayışlı ve daha akıllı kimselere ulaştırmış olabilir. Bu da o bilginin daha güzel bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. **Üçüncü hadisimizde**

ifade edildiği gibi Cenâb-ı Hak, tebliğ edilen ilimle amel eden veya bir hayır işleyen kişinin kazandığı sevabın aynısını, onu nakledene de verir. Böylece her ikisi de kazanmış olur.

Enes (r.a), tebliğin faziletini gösteren bir hâdiseyi şöyle anlatır:

Rasûlullah (s.a.v) bir gün:

“–Size birtakım insanlardan haber vereyim mi? Onlar ne peygamber ne de şehîddir. Ancak kıyâmet gününde, peygamberler ve şehîdler, onların Allah katındaki makamlarına gıpta eder. Nûrdan minberler üzerine oturmuşlardır ve herkes onları tanır” buyurmuştu.

“–Onlar kimlerdir yâ Rasûlallah?” diye sorduk.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Onlar, kullarını Allah’a, Allah’ı da kullarına sevdiren kimselerdir. Onlar yeryüzünde, insanların hayrını isteyerek ve nasihatte bulunarak dolaşırlar” cevabını verdi.

Biz:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Allah’ı kullarına sevdirmeyi anladık. Peki, kullarını Allah’a sevdirmek nasıl olur?” diye sorduk.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–İnsanlara Allah’ın sevdiği şeyleri emrederler, sevmediği şeylerden de sakındırırlar. İnsanlar da buna itaat edince, Allah -azze ve celle- onları sever.”
(Beyhakî, Şuab, I, 367; Ali el-Müttakî, III, 685-686)

Peygamber Efendimiz’in burada maksadı, tebliğde bulunan kişilerin kıymetini ve âhiretteki mükâfâtını beyan etmektir. Yoksa bu rivâyete bakarak, peygamberlik makâmından daha üstün bir mertebenin olduğu zannedilmemelidir. Zira, peygamberler ve şehîdler de zâten hayatlarını tebliğ uğruna fedâ etmişlerdir.

Burada mühim bir hususa daha temas etmek lâzımdır. O da, insanlara İslâmî hakikatleri ulaştırırken, âdâb, usûl ve metoda âzamî derecede riâyet etmek gerektiğidir. Cenâb-ı Hak, kendi yoluna hikmetle, basîretle ve güzel öğütle dâvet etmemizi emretmektedir. Dille veya elle mücâdele mecbûriyeti hâsıl olursa, onu da en güzel şekilde ve hakkâniyete riâyetle yapmamızı arzu buyurmaktadır. (Nahl 16/125; Yûsuf 12/108; Ankebût 29/46)

Müslüman, mârufu emrederken muhabbetle ve güzellikle hareket etmelidir. Çünkü ona her şeyi en güzel şekilde yapmak yaraşır.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“İyilik ve kötülük müsâvî değildir. Sen, kötülüğü en güzel bir tarzda önlemeye çalış. O zaman (göreceksin ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan ve sıcak bir dost oluvermiştir.” (Fussilet 41/34)

Cenâb-ı Hak yumuşak söylenen sözün, daha çok dikkate alınma imkânına sahip olduğuna işaret eder. (Tâ-hâ 20/44)

Sert ve kaba davranış ise, insanları nefret ettirir. Bu sebeple, Allah’ın rahmetinden yumuşaklık ve müsâmaha talep etmek lâzımdır.

Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimiz’e hitâben şöyle buyurur:

“(Ey Habîbim!) Allah’tan (sana gelen) bir rahmet sebebiyle, onlara yumuşak davrandın! Şayet kaba ve katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz onlar, etrâfından dağılıp giderlerdi. Artık onları affet, onlar için istiğfarda bulun ve (hakkında vahiy gelmeyen) bir iş husûsunda onlarla istişare et!..” (Âl-i İmrân 3/159)

Hakka dâvet metodlarının en mühimi ve en tesirlisi ise, doğruları yaşayarak tebliğ etmektir. Bir şeyi, bizzat tatbik ederek öğretmek, hem daha kolay hem de daha tesirlidir. Zâten söylediğinin aksini yapan insanlar, kıyamet günü zor bir hesap ile karşılaşacaklardır. Çünkü bildikleri hâlde yanlış yapmışlardır.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“İsrâ (Miraç) gecesi, dudakları ateşten makaslarla kesilip doğranan bir takım insanların yanından geçtim.

«–Ey Cibrîl! Onlar kimlerdir?» diye sordum:

«–Onlar ümmetinden bir takım hatiplerdir. Allah’ın kitabını okuyup durdukları halde, insanlara iyiliği emrederken kendilerini unuturlardı. Hâlâ akıllarını başlarına almazlar mı?!»²⁴⁴ cevabını verdi.” (Ahmed, III, 231, 120, 180, 239; Beyhakî, Şuab, II, 283. Ayrıca bkz. Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 10; Fiten, 17; Müslim, Zühd, 51)

İyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesini îfâ eden kişilerin, söylediklerini evvelâ kendilerinin yapması, sözlerinin tesirli olması açısından önemli ve lüzumlu ise de, zarûrî bir şart değildir. İnsan kendi yaşayamasa bile doğruları söylemekten geri durmamalıdır. Böyleleri, önce kendilerine emir ve nehiyde bulunmuş, sonra da başkalarından bunu istemiş olur ve zamanla bildiklerini tatbîk etmeleri umulur.

Enes (r.a) şöyle anlatır:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Kendimiz yapmadıkça iyiliği emretmeyelim, yine kendimiz uzaklaşmadıkça da kötülükten nehyetmeyelim mi?” diye sorduk.

²⁴⁴ Bu hadiste, şu âyet-i kerimeye işaret edilmektedir:

“(Ey âlimler!) Siz Kitab’ı okuyup durduğunuz (hakikatleri bildiğiniz) hâlde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Hiç düşünmüyor musunuz?” (Bakara 2/44)

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“–Tam olarak yapamasanız bile iyiliği emredin, tamamen uzak duramasanız bile kötülükten nehyedin!” (Heysemî, VII, 277)

Ancak bu hâl, hiçbir zaman tasvîb edilecek bir şey değildir. Tebliğin ehemmiyetini gösteren ve geçici bir süreye mahsus olması gereken bir müsâade-dir. Kişi, bir an evvel tavsiye ettiği iyilikleri kendisi de yaşamaya başlamalıdır. Aksi takdirde âhiretteki durumu çok acıklı olacaktır.²⁴⁵

3. İslâm’a Hizmet Aşkı

a. Hayra Anahtar Olmak

۲۲۸. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ مِنَ النَّاسِ مَفَاتِيحَ لِلْخَيْرِ مَغَالِيقَ لِلشَّرِّ وَإِنَّ مِنَ النَّاسِ مَفَاتِيحَ لِلشَّرِّ مَغَالِيقَ لِلْخَيْرِ فَطُوبَى لِمَنْ جَعَلَ اللَّهُ مَفَاتِيحَ الْخَيْرِ عَلَى يَدَيْهِ وَوَيْلٌ لِمَنْ جَعَلَ اللَّهُ مَفَاتِيحَ الشَّرِّ عَلَى يَدَيْهِ».

228. Enes bin Mâlik (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“İnsanlardan öyleleri vardır ki, onlar hayra anahtar, şerre de kilittirler. Öyleleri de vardır ki, şerre anahtar hayra kilittirler. Allah’ın, ellerine hayrın anahtarlarını verdiği kimselere ne mutlu! Allah’ın, şerrin anahtarlarını ellerine verdiği kimselere de yazıklar olsun!” (İbn-i Mâce, Mukaddime, 19; Beyhakî, Şuab, I, 455)

۲۲۹. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَاءَهُ السَّائِلُ أَوْ طُلِبَتْ إِلَيْهِ حَاجَةٌ قَالَ:

«إِشْفَعُوا تُؤْجَرُوا وَيَقْضِي اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ».

229. Ebû Mûsâ el-Eş’arî (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e bir yoksul geldiğinde veya kendisine bir ihtiyaç arzedildiğinde, ashâbına:

«(İhtiyaç sahiplerinin müşküllerinin halledilmesi hususunda) aracılık edin ki ecir kazanasınız ve Allah da Peygamberi’nin lisânıyla dilediği şeyi yapsın” bu-

²⁴⁵ Tebliğ ve metodları hakkında tafsîlât için bkz. Osman Nûri Topbaş, *Hazret-i Muhammed Mustafâ*, İstanbul 2005, I, 260-281; Ömer Çelik, Mustafa Öztürk, Murat Kaya, *Üsve-i Hasene*, İstanbul 2004, II, 15-144.

yururdu. (Buhârî, Zekât, 21; Edeb, 36, 37; Tevhîd, 31; Müslim, Birr, 145. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 116-117/5131; Tirmizî, İlim, 14/2672)

۲۳۰. عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:
«إِنِّي أَبْذَعُ بِي فَاحْمِلْنِي» فَقَالَ:
«مَا عِنْدِي» فَقَالَ رَجُلٌ:
«يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا أَذُلُّهُ عَلَى مَنْ يَحْمِلُهُ» فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ».

230. Ebû Mes'ûd el-Ensârî (r.a) şöyle anlatır:

Bir adam Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'e gelerek:

“–Bineğim telef oldu, bana bineceğim bir hayvan verebilir misiniz?” dedi.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–*Bende de yok*” buyurdu.

Orada bulunan bir adam:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! Ben, ona binek hayvanı verecek bir kimseyi gösterebilirim” dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

“–*Bir hayra öncülük eden kimseye, o iyiliği yapan kişinin eciri gibi sevap verilir*” buyurdu. (Müslim, İmâre, 133. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 115; Tirmizî, İlim, 14)

Açıklamalar:

Hayırlara anahtar, şerlere de kilit olmanın hem İslâm'ı tebliğ hem de hizmet yönü vardır. Bunların ikisi de, insana büyük ecirler kazandıran ve Allah'ın rızasına nâil eden faziletli amel-i sâlihlerdir.

İnsan kendi yaptığı işlerden ecir aldığı gibi başkalarının iyiliklerinden de ecir ve sevap kazanabilir. Bir kişinin, her iyiliği bizzat kendisinin yapması mümkün değildir. Bu bazen zaman yetersizliğinden, bazen de beşerî gücün sınırlı ol-

masından kaynaklanır. Böyle durumlarda akıllı bir mü'min; akıyla, diliyle, kalemiyle, bilgisiyle, eliyle, makâmıyla veya malıyla hayır ehline öncülük edip yol göstermek sûretiyle o amelleri işlemiş gibi sevap alabilir.

Diğer taraftan, dünyada hayır yolları da şer yolları da dâimâ mevcut olmuş ve olmaya devam edecektir. Mü'minlerin, hayır kapılarını açarak şer kapılarını kapatmak gibi bir vazifesi vardır. Bu sebeple onlar, dünyada dâimâ hayırlara öncülük etmeli, şerlere de hiç fırsat vermeme gayreti içinde olmalıdır.

Bununla birlikte maalesef şerre anahtar, hayra kilit olan insanlar da bulunmaya devam edecektir. Tabî ki onlar da sebep oldukları şerlerin vebâlini yüklenenecektir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Kim iyi bir işe aracılık ederse, onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyin karışılığını verir.” (Nisâ 4/85)

Bu durumda yapılması gereken, hayra anahtar olanların sayısını artırmak, şerre anahtar olanları da azaltmaya çalışmaktır.

Birinci hadisimizde, Rasûlullah (s.a.v) hayra anahtar, şerre kilit olanlar için; *“Ne mutlu!”* buyurmaktadır. Şerre anahtar, hayra kilit olan bedbahtlar içinde; *“Yazıklar olsun!”* ifadesini kullanmaktadır.

Diğer bir rivâyette Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurur:

“(Size getirdiğim) bu hayır, bir kısım hazineler mesabesinde dir. Bu hazinelerin anahtarları vardır. Allah'ın, hayır için anahtar, şerre karşı da kilit kıldığı kimseye ne mutlu! Allah'ın şerre anahtar, hayra kilit kıldığı kimseye de ne yazık!” (İbn-i Mâce, Mukaddime, 19)

Hayır, Allah'ın râzı olduğu şeyler, şer de buğzettiği ve yasakladığı şeylerdir. Allah bir kulundan râzı olduğunda, bunun alâmeti, onu hayra anahtar kılmasıdır. Böyle bir kişi, görüldüğünde hep hayırlı işler hatırlanır, bir yere geldiğinde onunla beraber hayır da gelir, konuştuğunda hayır konuşur, düşündüğünde hayır düşünür, içinde hep hayırlı duygular taşır ve hayır yapmak isteyenlere yardım eder. Devamlı hayrın üstün gelmesini isteyen bu insan, kendisiyle beraber olanlar için hayır sebebidir. Şerre anahtar olan kimse ise, işi gücü şer olduğundan, hep şer konuşur, şer düşünür, şerli işler planlar, şerre yardımcı olur ve her nereye gitse kötülük getirir. Şerrin yayılmasını isteyen bu insan da çevresindekiler için bir azaptır. Dolayısıyla birincisiyle beraber olmak, insan için saadet, ikincisiyle beraberlik de şekavettir.

Hayra anahtar olma yolunun önderleri, peygamberlerdir. Cenâb-ı Hak onlar hakkında:

“Biz onları, emrimiz istikametinde insanlara doğru yolu gösteren rehberler kıldık” buyurur. (Enbiyâ 21/73)

Bütün müslümanlar, peygamberleri örnek alarak doğrunun, iyinin ve hayrın rehberleri olmalıdır. Hatta:

“Rabbimiz, bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün nûru olacak insanlar ihsan et ve bizi müttakîlere önder yap!”²⁴⁶ diye dua etmelidirler. Hayra delâlet eden kişi, aynen o hayrı işleyen kimse gibi ecir kazandığından, müttakîlere yol göstermek son derece kârlı ve kazançlı bir amel-i salihdir.

İkinci hadisimizde, Rasûlullah (s.a.v), başta ihtiyaç sahiplerinin meselelerini halletmek için olmak üzere her türlü iyiliğe aracı ve sebep olmayı tavsiye etmektedir. Allah Rasûlü (s.a.v), diğer bir rivâyette şöyle buyurur:

“Bir kimse bazen benden birşey ister. Ben onu yerine getirmeyi geciktirim ki siz ona şefaât ederek ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olasınız da ecir kazanasınız! Evet, muhtâcın ihtiyâcını karşılamak üzere şefaâtçi olun ki ecir kazanasınız.” (Nesâî, Zekât, 65)

Bir tarafta, hayır ve iyilik yapılması gereken, çaresizlik ve ihtiyaç içinde kıvranan nice şahıs ve müessese, diğer tarafta da hayır yapmak isteyen ve buna lâayk bir yer arayan nice hayırsever insanlar vardır. Bunlara önderlik ve aracılık yapmak, müslümanlar için vazife ve büyük bir ecir kapısıdır. Meselâ, ihtiyaç sahibi fakirlerle hayır ehli zenginlerin buluşma yeri olan vakıflar, bu hizmetin en güzel yapıldığı mekânlardır.

Rasûlullah (s.a.v), hayra vesîle olan müslümanları müjdeleyerek şöyle buyurur:

“Allah Teâlâ’nın bazı kulları vardır ki, onları insanların ihtiyaçlarını temin etmek üzere yaratmıştır. İnsanlar ihtiyaçları için o sâlih kullara koşarlar. İşte onlar, Allah’ın azabından emin olan kimselerdir.” (Heysemî, VIII, 192)

Üçüncü hadisimizde, hayra vesîle olmanın bir misâlini görmekteyiz. Peygamber Efendimiz’in huzûr-i âlîlerine binek hayvanı isteyen bir kişi gelmişti. O esnâda Allah Rasûlü’nün elinde bir şey yoktu. Ancak, diğer tarafta imkânı bulunan bir müslüman vardı. Onun durumunu bilen bir sahâbî bunlar arasında tavassutta bulundu ve hayrın gerçekleşmesine sebep oldu. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v):

²⁴⁶ Furkân 25/74.

“Bir hayra öncülük eden kimseye o iyiliği yapan kişinin ecri gibi sevap verilir” buyurdu.

Benzer bir hâdise de şudur:

Eslem kabilesinden bir delikanlı gelerek:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Ben gazveye katılmak istiyorum, fakat harb için gerekli malzemelere sahip değilim” dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

“–*Filan kişiye git; o harbe gitmek üzere hazırlanmıştı, fakat hastalandı*” buyurdu.

Delikanlı o kişiye giderek:

“–Rasûlullah (s.a.v) sana selam ediyor ve harb için hazırladığın malzemeleri bana vermeni söylüyor” dedi.

Bunun üzerine adam hanımına:

“–Hanım! Hazırladığım harb malzemelerinin hepsini bu delikanlıya ver; onlardan hiçbir şey geriye bırakma! Allah hakkı için, onlardan hiçbir şey bırakma ki, berekete nâil olalım” dedi. (Müslim, İmâre, 134)

Yapılan güzel bir iş sâyesinde, üç kişi sevaba nâil olmuş ve herhangi birinin sevabından bir şey de noksanlaşmamıştır. Bunlar; hayra niyetlenen fakat hastalandığı için yapamayan sahâbî, ondan malzemeleri alarak hayrı işleyen delikanlı ve bunlar arasında aracılık yapan Allah Rasûlü (s.a.v)...

Demek ki hayır yapmak kadar, ona vesile olmak ve insanları buna teşvik etmek de çok mühimdir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v), her fırsatta ashâbını **sâlih ameller işlemeye, cihâda**, tasaddukta bulunmaya, hayır ve iyilikler yapmaya **teşvik** eder, devamlı bu yönde **telkin**lerde bulunurdu. **Ezcümle**:

Sa’d bin Ebî Vakkâs (r.a) Vedâ Haccı’nda Mekke’de hastalanmıştı. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz onu ziyâret etti. Sa’d (r.a):

“–Yâ Rasûlallah! Ben burada vefât edip arkadaşlarımdan geri mi kalacağım?” diye hicretinin yarım kalmasından endişe duyduğunu ifâde edince Efendimiz (s.a.v):

“–Hayır, sen burada kalmayacaksın. Daha nice sâlih ameller işleyecek ve bu vesîleyle derecen ve makâmın yükselecek! Allah’tan öyle ümîd ediyorum ki, daha nice yıllar yaşayacaksın ve kimi insanlar (mü’minler) senden fayda, kimileri de (kâfirler) zarar görecektir. Allâh’ım! Ashâbımın (Mekke’den Medine’ye) hicre-

tini tamamla! Onları geri döndürüp hicretlerini yarım bırakma!” buyurdu. (Buhârî, Cenâiz 36, Vesâyâ 2, Nefekât 1, Merdâ 16, Deavât 43, Ferâiz 6; Müslim, Vasiyyet 5)

Câbir (r.a) şöyle anlatır:

“Teyzemi kocası üç talâkla boşamıştı. Teyzem daha sonra hurmalarının meyvesini devşirmek istedi. Ancak bir kişi, (iddet müddeti bitmediği için) onun evden çıkmasına mânî oldu. Teyzem hemen Peygamber Efendimiz’e gelip durumu arzetti. Rasûlullah (s.a.v) cevaben şöyle buyurdu:

“–Evet, hurmalarını devşir, belki onlardan tasaddukta bulunur veya herhangi bir iyilik yaparsın!” (Müslim, Talâk, 55; Ebû Dâvud, Talâk, 39-41/2297; Nesâî, Talâk, 70; İbn-i Mâce, Talâk, 9)

Yine Rasûlullah (s.a.v), kendisine gelerek muhtelif sorular soran bir sahâbîye en sonunda:

“Hayır işlemen, her zaman senin için daha hayırlıdır” buyurmuştur. (Ebû Dâvud, Büyû’, 60/3476)

Allah Rasûlü’nün bir hastayı ziyarete gidince yapılmasını tavsiye ettiği şu dua da, onun sürekli hayır telkîninde bulunduğunu gösteren güzel bir misâldir:

“Allah’ım, bu kuluna şifâ ver. İyileştiğinde senin rızân için düşmanla savaşır veya rızâ-yı şerifin için cenâze teşyîinde bulunur veya cemaatle namaz kılmaya gider.” (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 8/3107)

Rasûlullah (s.a.v), bu şekilde dua ederek hastaya, sıhhate kavuştuğunda, **cihâda** ve cenâzeye katılmak ve cemaatle namaza devam etmek gibi faziletli amel-leri işlemesini telkîn etmektedir. Böylece hasta olan mü’min, sıhhatin kıymetini idrâk ederek üzerindeki nimetleri âhireti kazanma yolunda kullanması gerektiğini anlar. İyileştiğinde daha büyük bir heyecanla hayırlı işlere koşmaya başlar.

b. Hayırlı İşlere Koşmak

۲۳۱. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا أَوْ يُصْبِحُ كَافِرًا وَيَمُوتُ مُؤْمِنًا وَيَعْبُدُ دِينَهُ بَعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا».

231. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Karanlık geceler gibi birtakım fitneler ortalığı kaplamadan evvel, sâlih ameller işlemekte acele ediniz! Öyle zamanlar geldiğinde insan, sabah mü’min

iken akşama kâfir olarak çıkar; akşam mü'min iken sabaha kâfir olarak çıkar. Dinini küçük bir dünyalığa satar.” (Müslim, İmân, 186. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fiten, 30; Zühd, 3; İbn-i Mâce, İkâme, 78; Ahmed, II, 303, 372, 523)

۲۳۲. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سَبْعًا هَلْ تَنْتَظِرُونَ إِلَّا فَقْرًا مُنْسِيًا أَوْ غِنًى مُطْغِيًا أَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا أَوْ هَرَمًا مُفْنِدًا أَوْ مَوْتًا مُجْهِزًا أَوْ الدَّجَالَ فَشَرٌّ غَائِبٍ يُنْتَظَرُ أَوْ السَّاعَةَ فَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمَرٌ».

232. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Yedi şey gelmeden evvel, sâlih ameller işlemekte acele ediniz! Yoksa gerçekten siz;

1. (İbadeti, haram ve helâl hudutlarını) unutturan fakirlik,
2. Azdıran zenginlik,
3. (Her şeyi) bozup perişan eden hastalık,
4. Akli ve idrâki zaafa uğratarak saçma-sapan konuşturan ihtiyarlık,
5. Ansızın geliveren ölüm,
6. Gelmesi beklenen şeylerin en şerlisi Deccâl ve,
7. Kıyametten başka bir şey mi beklediğinizi sanıyorsunuz? Kıyâmet ise, belâsı en müthiş ve en acı olandır.” (Tirmizî, Zühd, 3/2306)

۲۳۳. عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

233. Amr bin Abese (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kimin, Allah yolunda bir tek saç ağarırsa, bu kıyamet günü onun için bir nûr olur.” (Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 9/1635; Nesâî, Cihâd, 26/3140; Ahmed, IV, 113)

۲۳۴. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ:

«أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فَأَيْنَ أَنَا؟» قَالَ:

«فِي الْجَنَّةِ» فَأَلْقَى تَمْرَاتٍ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ.

234. Câbir bin Abdullah (r.a) şöyle anlatır:

Uhud günü bir adam Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz’e:

“–Eğer öldürülürsem, nerede olurum?” diye sordu.

Peygamber (s.a.v):

“–Cennet’te” cevabını verdi.

Bunun üzerine o sahabî, (yemekte olduğu) elindeki hurmaları attı, sonra da şehid düşünceye kadar savaştı. (Buhârî, Meğâzî, 17; Müslim, İmâre, 143. Ayrıca bkz. Nesâî, Cihâd, 31)

۲۳۵. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى فِي أَصْحَابِهِ تَأَخُّرًا فَقَالَ لَهُمْ:

«تَقَدَّمُوا فَأَتُوا بِي وَلِيَأْتَمَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ لَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ حَتَّى يُؤَخَّرَهُمُ اللَّهُ».

235. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v), ashâbının gerilerde saf tutmaya çalıştığını gördü. Bunun üzerine onlara:

“Öne doğru gelin ve bana uyun! Sizden sonrakiler de size uysunlar! Bir topluluk devamlı sûrette geri dura dura, Allah onları geri bırakır” buyurdu. (Müslim, Salât, 130. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 97; Nesâî, İmâmet, 17; İbn-i Mâce, İkâmet, 45; Ahmed, III, 34)

Açıklamalar:

Âhiret yolcusu olan ve dünyanın gidişâtından mes’ûl tutulan insan, bir göz açıp kapayıncaya kadar geçen şu kısacık dünya hayatını, ne kadar hayır ve iyiliklerle doldurabilirse, ebedî hayatta o kadar mes’ûd olacaktır. Çünkü Cenâb-ı

Hakk'ın dünyada yapılan iyiliklere verdiği mükâfâtlar, hayallere sığmayacak kadar muhteşemdir. Bu sebeple âhirette Allah'ın nimetlerini ve iyiliklere verdiği mükâfâtı gören mü'minler, dünyada yaptıkları hayırları çok az görecektir ve daha fazla yapamadıkları için hayıflanacaklardır. Peygamber Efendimiz'in haber verdiği göre, "Bir kişi doğduğundan itibaren ihtiyarlık sebebiyle vefat ettiği güne kadar, Allah rızâsını kazanma uğruna yüz üstü yerlerde sürünse, yani ibadet, tâat ve hizmetlere koşmak için her türlü meşakkate katlansa bile, kıyâmet günü bu yaptıklarını çok az görecektir ve daha fazla yapmış olmayı hasretle arzu edecektir." (Bkz. Ahmed, IV, 185; Beyhakî, Şuab, I, 479; Heysemî, I, 51; X, 225, 358)

Yapılan bütün hayırların asıl faydası, onu işleyene âittir. İlk bakışta iyiliğin faydası başkalarına dokunuyormuş gibi görünse de, onun nihâî faydası ve mânevî kazancı sahibine aittir.

Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

"İyilik işleyenin faydası, kendisinedir." (Câsiye 45/15)

"Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları, ancak Allah'ın rızâsını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak infak ettiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız." (Bakara 2/272)

Bir de yapılan hiçbir iyilik zâyî olmamaktadır. Cenâb-ı Hak, hepsini kaydederek kıyâmet günü karşımıza çıkaracaktır. Nitekim Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır:

"Her ne hayır işlerseniz, Allah onu mutlaka bilir." (Bakara 2/215, 197)

"Namazı kılın, zekâtı verin, önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı noksansız olarak görür." (Bakara 2/110)

Bunun için bir mü'minin hayatta iken elden geldiğince sâlih ameller işlemesi ve hayır işlerine koşması îcâb eder. Zamanı en güzel şekilde değerlendirmek, elde edilen fırsatları kaçırmamak, hayır için yeni fırsatlar aramak ve bu konuda acele etmek gibi güzel vasıflar, Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir mü'minin şîârı olmalıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak, kullarına böyle davranmalarını tavsiye ederek:

"...Hayır işlerinde yarışınız!.." (Bakara 2/148)

"...Onlar hayırlı işlere koşar, birbirleriyle yarış ederler..." buyurmaktadır. (Âl-i İmrân 3/114)

Birinci hadisimizde, Rasûlullah (s.a.v), şartlar müsâit iken gaflet etmeyip sâlih amellerde ve hayırlı işlerde acele davranmayı tavsiye etmektedir. Zira za-

man, hep aynı şekilde akıp gitmez. An gelir şartlar değişir, fitneler zuhûr eder ve daha önce kolayca yapılabilecek iyilikler o vakit yapılamaz olur. Fitneler ortalığı öyle karartır ki, çoğu insan iyilik nedir, kötülük hangisidir onu dahî bilemez. Herkes canının derdine düşer, dinle imanla uğraşmak istemez ve insanın en kıymetli varlığı olan iman, insanların gözünde basitleşir. Pek çoğu ne yaptığını bilmediğinden ve İslâmî hususlardaki cehâleti sebebiyle sabah mü'min iken akşama kâfir oluverir, akşam mü'min iken sabaha kâfir olarak çıkar. Bu durum onun dînî bir eğitim almayışından olabileceği gibi, daha çok da dünyevî menfaatler uğruna her şeyini fedâ etmesinden kaynaklanır. O zaman insan az bir dünya menfaati karşılığında dînini ve imanını satıverir.

Zemînin böylesine kaygan olduğu devirlerde, imanını muhafaza adına mü'minin sarılacağı en sağlam kulp, yine sâlih ameller ve hayır işleri yapmaktır. Fitne, fesat, zulüm ve zilletin hüküm sürdüğü fevkalâde durumlarda, sâlih ameller işleme zırhını kuşanmak, kişinin imanını sağlamlaştırır ve muhafaza eder.

Diğer rivâyette; “Allah’ın kendisini ilimle ihyâ ettiği kimseler”in de bu karışık dönemde, imanlarını muhâfaza edebilecekleri ifade edilir. (Dârimî, Mukaddime, 32)

İnsanın iyilik yapmasına, sadece büyük fitneler mânî olmaz. İnsanın hayır işlerine koşmasına imkân vermeyen daha başka durumlar da mevzubahistir. **İkinci hadisimizde** Rasûlullah (s.a.v), bu fitneler gelmeden evvel de Allah’ın râzı olacağı ve bize sevap kazandıracak salih amellere koşmamızı tavsiye etmektedir.

Meselâ insanın başına her an **fakirlik** gelebilir. Kişi ihtiyaç içinde kıvrılırken hayır yapmayı düşünemez. Zira pek çok hayırlar, maddî imkânlarla yapılmaktadır. Zenginliğini kaybeden insan, bu hayırları yapmaktan mahrûm kalır. Gerçi ona hayır kapıları tamamen kapanmış değildir. İstedikten sonra, yapabileceği sayısız iyilik ve hayır mevcuttur. Ancak yine de fakirlik, pek mühim hayırları yapmasına imkân vermez.

Bunun aksine insan fakirken **zenginleşir**; ancak bu da onun hayır işlerine koşmasına mânî olabilir. Zira, imkânları genişleyince, nefsine hâkim olamayarak azgınlaşır, daha fazla mal kazanma hırsına kapılır ve dünya muhabbeti kalbini istila ederek ona âhireti unutturur.

O hâlde, insan hâline şükrederek hangi durumda olursa olsun, hayır yapmanın yollarını aramalıdır. Fakir zengin olmayı, zengin de yaşlanmayı bekleme melidir. Çünkü insan, her yaşta **hastalanabilir**. Allah muhafaza buyursun, gençken ağır bir hastalığa yakalanan insan, yine Allah yolunda koşma imkânını kaybeder. Ağzının tadı, vücûdunun kuvveti giden hasta, daha çok kendi derdiyle meşgul olmak mecbûriyetinde kalır. Ne kadar istese de, hayır yapma imkânı azalır.

Sıhhatli insan yapmayı düşündüğü hayırları tehir edip dururken, birden **yaşlılığın** gelip çattığını farkeder. Artık tehir ettiği hayırları yapacak gücü kalmamıştır. Hatta yaşlılık sebebiyle akli ve idraki zaafa uğradığından, âhireti için bazı iyilikler yapmayı dahî düşünemez. Düşünse bile, konuşmasında karışıklıklar ve aksamalar zuhûr ettiği için, bunu ifade edemeyebilir.

Bunların en ağırı da, **ölümdür**. Ölümün vaktini tâyin etmek mümkün değildir. İnsan gaflet içinde oyalanırken ânî bir ölümle dünyasını değiştirir. Kazanma mekânı olan bu dünyadan gittikten sonra, artık ne kadar istese de, en ufak bir hayır işleyemez. Kıyâmetin dehşeti ve ızdırapları karşısında, tekrar dünyaya döndürülüp hayırlara koşmayı ve sâlih ameller işlemeyi arzu eder, ancak nâfile... İnsanoğlu için imtihan bitmiştir. Daha önce ne kazandıysa, onunla baş başa kalacaktır.

Âhir zamanda zuhur edecek **fitneler** ve ne zaman kopacağı bilinmeyen **kıyâmet** de, salih ameller işleme imkânını insanın elinden alır.

Rasûlullah (s.a.v) hadisin sonunda, hayırlı işlere koşmayanların pişmanlık ateşleri içinde yanacağı kıyamet gününün dehşetini hissettirmek için şu âyet-i kerimeye telmihte bulunmuştur:

“Bilâkis kıyamet, onlara vaad edilen asıl saattir ve o saat daha dehşetli ve daha acıdır.” (Kamer 54/46)

Hâsılı müslüman hayır yapmak için hiçbir şeyi beklememelidir. Peygamber Efendimiz’in bir hutbesinde ifade buyurduğu şu îkazlarına kulak vermelidir:

“Ey insanlar! Ölmeden evvel Allah’a tevbe ediniz! Sizi meşgul edecek bir takım sıkıntı ve meşakkatlerle karşılaşmadan evvel, sâlih amellere koşunuz! Allah’ı çok çok zikretmek ve gizli açık bol bol sadaka vermek sûretiyle, O’nun, üzerinizdeki hakkını îfâya gayret ediniz ki rızka nâil olasınız, yardım göresiniz ve ıslâh edilesiniz!” (İbn-i Mâce, İkâme, 78)

Peygamber Efendimiz’in iyilikleri geciktirmeden sür’atle yapmak konusunda böylesine ciddî îkazlarda bulunması, insanların bu açıdan büyük bir zaaf taşıdığını, dolayısıyla konunun son derece ehemmiyetli olduğunu göstermektedir.

Nefsine mağlûb olmayarak, taşıdığı bu zaafı aşabilen mü’minleri, kıyâmet gününde büyük mükâfâtlar beklemektedir. Nitekim **üçüncü hadisimizde**, Allah yolundaki küçük bir gayretin, kıyâmet günü insanın önünde nûr gibi parlayarak onun cennete giden yolunu aydınlatacağı ve mahşer gününün şiddetli sıkıntılarının kendisini kurtaracağı müjdelanmaktadır. Öyleyse bir müslüman, bütün saç telerini tek tek Allah yolundaki hizmetlere koşarken ağartmalıdır.

Dördüncü hadisimizde bir sahabî, hayırlı işlere koşmanın nasıl olması gerektiğini, bizzat kendisi tatbîk ederek öğretmektedir. Yapacağı amelin karşılığında cenneti kazanacağını öğrenen bu sahâbî, Peygamber Efendimiz'in sözünü yakînî bir imanla tasdîk edip cihâda koşmuş, elindeki hurmaları yemeyi dahî beklememiştir.

Benzer bir hâdis de Bedir Gazvesi'nde olmuştur. Rasûlullah (s.a.v) Bedir'de ashâbını cihâda teşvik etmiş ve onlara cenneti hatırlatmıştı. Düşman iyice yaklaşınca da:

“–Haydi, genişliği semâvât ve arz kadar olan cennet için kalkın!” buyurmuştu.

Bunun üzerine Umeyr bin Hümâm (r.a) atılarak:

“–Ey Allah'ın Rasûlü! «Genişliği semâvât ve arz kadar olan cennet» mi buyurdunuz?” dedi.

Allah Rasûlü (s.a.v):

“–Evet!” cevabını verdi.

Umeyr:

“–Ne iyi, ne âlâ!” dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Niçin öyle söyledin?” diye sorunca:

“–Hayır vallâhi yâ Rasûlallah, başka bir şey için değil, sadece cennet ehlerinden olmak için böyle söyledim” dedi.

Allah Rasûlü (s.a.v) ona:

“–Sen, cennet ehli olursun!” müjdesini verdi.

Umeyr cihâda kuvvetli girmek için torbasından birkaç hurma çıkarıp yemeye başladı. Ancak gecikmeye daha fazla sabredemeyerek:

“–Bu hurmaları yiyinceye kadar yaşayacak olursam, bu gerçekten uzun bir hayat olacaktır. Hurmalar bitinceye kadar burada oturursam dünyaya karşı fazla hırs göstermiş olurum” dedi ve elindeki hurmaları fırlatarak kılıcını çekip düşmanla savaştı. Nihayet şehîdlik mertebesine nâil oldu. (Bkz. Buhârî, Meğâzî, 17; Müslim, İmâret, 145; Muvatta', Cihâd 42)

İşte bunun gibi hayırlı işlere koşmak; Allah'ın mağfiretine ve cennetine koşmak, Allah'ın rızâsını kazanmak için yarış etmek demektir. Bunu da ancak takvâ sahibi kullar başarabilir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Rabbinizin mağfiretine ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olan göklerle yer genişliğindeki cennete koşun!” (Âl-i İmrân 3/133)

Hayırlı işlere koşmak ve iyiliği ele geçen ilk fırsatta yapmak, ashâb-ı kirâmın alâmet-i fârikası olmuştur. Hz. Ebû Bekir, her türlü hayra en erken koştuğu için “Ebû Bekir” diye künyelenmiştir. Onlar, seksen yaşlarını aşmış bile olsalar çiçeği burnunda bir gencin heyecânıyla Allah yolunda koşmuşlardır. Bunun bir misâlini Ebû Zıbyân şöyle nakleder:

Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a), Rumlara karşı tertîb edilen gazâyâ katılmıştı. Yolda hastalandı. Vefatı yaklaşınca şöyle dedi:

“–Şayet ölürsem beni yanınıza alın ve ileri götürün! Rum topraklarına doğru gücünüz yettiğince uzağa taşıyın. Düşman saflarıyla karşılaşıp artık ilerleyemez duruma geldiğinizde, beni oraya ayaklarınızın altına defnedin!” (Bkz. Ahmed, V, 419, 416)

Eyyûb Sultan Hazretleri o zaman 80 yaşının üzerinde idi ve bu, İstanbul’a yaptığı ikinci seferiydi.

Hz. Ali’nin bildirdiğine göre, Peygamber Efendimiz’in amcası Abbâs (r.a), hayırda acele etmek maksadıyla, senesi dolmadan zekât verip veremeyeceği hususunu sormuştu. Rasûlullah (s.a.v) de ona bu hususta izin verdi. (Ebû Dâvud, Zekât, 22/1624; Tirmizî, Zekât, 37/678; İbn-i Mâce, Zekât, 7; Ahmed, I, 104; Dârimî, Zekât, 12)

İşte ashâb-ı kirâm, canlarıyla ve mallarıyla hayırlı işlere böyle koşar, sâlih ameller işlemekte acele ederlerdi.

Beşinci hadisimizde, hayır işlerinden geri durmanın zararı anlatılmaktadır. Rasûlullah (s.a.v), camide saf tutarken geri duran veya sohbette gerilere oturan ashâbını îkaz etmiş, imkân nisbetinde imâma yaklaşımlarını, onun hareketlerini ve söylediklerini en güzel şekilde takip etmelerini, ondan öğrendiklerini de sonraki nesillere aktarmalarını tavsiye etmiştir. Bazı şârihler Efendimiz’in bu hadisini:

“Benden İslâm’ın ahkâmını öğrenin, sonra gelenler de sizden öğrensin, daha sonra gelenler de onlardan... bu böyle kıyâmete kadar devam etsin!” şeklinde anlamışlardır.

Sâlih amellerden, hayır işlerinden ve ilim menbalarından uzak durmanın cezası, Allah’ın o kimseyi mânen geri bırakmasıdır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Hutbe esnâsında hazır bulunun, imama yakın olun! Zira kişi, uzaklaşmaya devam ede ede, girse bile cennette de geri kalır.” (Ebu Davud, Salât 232/1108; Ahmed, V, 11; Hâkim, I, 427)

Yani namaz, cuma hutbesi gibi sâlih amellerde ve diğer hayır mekânlarında özürsüz olarak gerilerde kalan insanlar, cenneti kazanabilseler bile bunu zorla başarır ve oraya herkesten sonra girerler. Cennetteki dereceleri de düşük olur.

Bu hususta diğer bir hadis-i şerif de şöyledir:

“Kişi mescidde, imamı görüp, dinleyebileceği bir yere oturur, can kulağıyla dinler ve konuşmazsa, kendisine iki kat sevap vardır. Kişi uzakta kalır ve imamı dinleyemeyeceği bir yere oturur, sessiz durur ve konuşmazsa bir sevap alır...” (Ebu Dâvud, Salât 209/1051)

Görüldüğü gibi, feyiz kaynağından uzaklaştıkça ecir ve sevap da azalmaktadır.

c. Hayır Yapmanın Kolaylığı

۲۳۶. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«الْإِيمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بَضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ».

236. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“İman yetmiş veya altmış küsur şûbeden ibarettir. Bunların en üstünü «Lâ ilâhe illallâh» demek, en aşağısı da insana zarar veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ/utanmak da imandan bir şûbedir.” (Müslim, İmân 58. Ayrıca bkz. Buhârî, İmân, 3; Ebû Dâvud, Sünnet, 14; Nesâî, İmân, 16; Tirmizî, Birr, 80; İmân, 16; İbn-i Mâce, Mukaddime, 9)

۲۳۷. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةً لِجَارَتِهَا وَلَوْ فَرَسَنَ شَاةٍ».

237. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Ey müslüman hanımlar! Hiçbir hanım, komşusuna bir şeyler vermeyi küçük gör(üp vermemezlik et)mesin. Bu bir koyun paçası bile olsa!..” (Buhârî, Hibe, 1; Edeb, 30; Müslim, Zekât, 90. Ayrıca bkz. Tirmizî, Velâ, 6)

۲۳۸. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«كُلُّ سُلَامَى عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلَّ يَوْمٍ يُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ يُحَامِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ يَرْفَعُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ وَكُلُّ خُطْوَةٍ يَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ وَدَلَّ الطَّرِيقَ صَدَقَةٌ».

238. Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“İnsanların her bir eklemi için her gün bir sadaka gerekir. Bineğine binmek isteyeneye yardım ederek bindirmek veya yükünü bineğine yükleyivermek sadakadır. Güzel söz sadakadır. Namaz için mescide giderken atılan her adım bir sadakadır. Yol gösterivermek de bir sadakadır.” (Buhârî, Cihâd, 72. Ayrıca bkz. Müslim, Zekât, 56; Ebû Dâvûd, Tatavvu', 12; Edeb, 160)

۲۳۹. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

«يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلَامَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَيُجْزَى مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى».

239. Ebû Zer (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Her gün her bir eklem ve kemiğiniz için bir sadaka gerekir. Her tesbih sadakadır, her hamd sadakadır, her tehlil (Lâ ilâhe illallâh demek) sadakadır, her tekbir sadakadır, iyiliği tavsiye etmek sadakadır, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kulun kuşluk vakti kılacağı iki rekât (Duhâ) namazı, bütün bunları karşılar.” (Müslim, Müsâfirîn, 84; Zekât, 56. Ayrıca bkz. Buhârî, Sulh, 11; Cihâd, 72; 128; Ebû Dâvûd, Tatavvu', 12; Edeb, 160)

۲۴۰. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا إِلَّا كَانَ مَا أَكَلَ مِنْهُ لَهُ صَدَقَةٌ وَمَا سُْرِقَ مِنْهُ لَهُ صَدَقَةٌ وَمَا أَكَلَ السَّبْعُ مِنْهُ فَهُوَ لَهُ صَدَقَةٌ وَمَا أَكَلَتِ الطَّيْرُ فَهُوَ لَهُ صَدَقَةٌ وَلَا يَرَزُّوهُ أَحَدٌ إِلَّا كَانَ لَهُ صَدَقَةٌ».

240. Câbir (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Bir müslüman herhangi bir ağaç veya bitki dikerse, ondan yenilen şey kendisi için sadakadır, ondan çalınan şey kendisi için sadakadır, yabânî hayvanların yediği şeyler sadakadır, kuşların yedikleri sadakadır, bir kişinin ondan alıp eksilttiği şey de kendisi için sadakadır.” (Müslim, Müsâkât, 7)

٢٤١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخْرَهُ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغُفِرَ لَهُ».

241. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir adam yolda yürürken, yol üzerinde bir diken dalı gördü ve onu kenara aldı. Bu sebeple Allah ondan râzî olarak karşılığını verdi ve günahlarını affetti.” (Buhârî, Ezân, 32; Mezâlim, 28; Müslim, Birr, 127; İmâre, 164)

٢٤٢. عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ» فَقَالُوا:

«يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ» قَالَ:

«يَعْمَلُ بِيَدِهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ» قَالُوا:

«فَإِنْ لَمْ يَجِدْ» قَالَ:

«يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ» قَالُوا:

«فَإِنْ لَمْ يَجِدْ» قَالَ:

«فَلْيَعْمَلْ بِالْمَعْرُوفِ وَلْيُمْسِكْ عَنِ الشَّرِّ فَإِنَّهَا لَهُ صَدَقَةٌ».

242. Ebû Mûsâ el-Eş’arî (r.a)’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v):

“–Her müslümanın sadaka verip iyilikte bulunması gerekir” buyurdu.

Ashâb-ı kirâm:

“–Yâ Nebiyyallah! Sadaka verecek bir şey bulamayan kişinin ne yapması lâzımdır?” diye sordular.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Çalışıp elinin emeğiyle kazanır, hem kendisine faydalı olur, hem de ta-sadduk eder” buyurdu.

“–Buna gücü yetmeyen ne yapmalı?” dediler.

“–Darda kalana, ihtiyaç sahibine yardım eder” buyurdu.

“–Buna da gücü yetmezse?” dediler.

“–İyilik yapar ve kötülükten uzak durur. Bu da onun için sadakadır!” bu-yurdu. (Buhârî, Zekât, 30; Edeb, 33; Müslim, Zekât, 55)

۲۴۳. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنَّ تَلَقَّى أَحَاكَ بِوَجْهِ طَلَّقَ».

243. Ebû Zer (r.a) der ki: Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) bana şöyle buyurdu:

“Din kardeşini güler yüzle karşılamak şeklinde bile olsa, sakın hiçbir iyi-liği küçük görme!” (Müslim, Birr, 144. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Libâs, 24; Tirmizî, Et’ime, 30)

Açıklamalar:

Ebedî saâdete nâil olmaları için, kullarına küçük büyük demeden devamlı hayır yapmalarını emreden Cenâb-ı Hak, nihâyetsiz lûtfunun bir eseri olarak, on-lara hayır yapma ve sevap kazanma yollarını son derece kolaylaştırmıştır. **Birinci hadisimizde** görüldüğü üzere, en büyükten en küçüğüne kadar pek çok hayır çe-şidi mevcuttur. Her seviyeden insanın yapabileceği bir iyilik, muhakkak vardır. Yol üzerinde gelip geçenlere eziyet veren bir taşı kenara almak gibi insanların dikkate almadığı basit davranışlar bile, iyilik olarak kabul edilmekte ve mü’minlere sevap kazandırmaktadır.

Diğer taraftan az veya çok bütün iyilikler imanla alâkalıdır. Allah’a iman ve O’nun rızâsını kazanma düşüncesi olmaksızın, sıhhatli ve esaslı bir iyilik yap-mak mümkün değildir. Bu niyetle hareket edildiğinde ise, kişinin ibadetle hiç

alâkası yokmuş gibi görülen duyguları, sözleri ve fiilleri bile hayır ve iyilik dâiresine girer. İyilik duygularının devamlılığı, Allah’a ve âhirete iman etmeye bağlıdır. Zira Allah’a ve âhiret gününe iman, kişiye yaptığı iyilik ve hayırlardan mânevî bir lezzet almasını sağlayarak onu devamlı hayır işlemeye sevkeder.

Nitekim Rasûlullah (s.a.v), “İman nedir?” diye soran sahâbîsine:

“–Yaptığın iyilik seni sevindiriyor, kötülük de üzüyorsa sen mü’minsin!” buyurmuştur. (Ahmed, V, 252, 255; Heysemî, I, 86)

Peygamber Efendimiz’in bu sözü, İslâm’daki iyilik ve hayır idealinin ne kadar köklü ve ihâta edici olduğunu göstermeye kâfidir.

İkinci hadisimizde Rasûlullah (s.a.v), hiçbir iyiliği küçümsemeden yapmaya gayret etmek gerektiğini söylemiş ve bu esâsın iyice anlaşılması için bir misâl vermiştir: Müslümanlar, bir koyun paçası ikrâm etmek şeklinde bile olsa iyilikten geri durmamalıdır. Başta kadınlar olmak üzere, bütün müslümanlar, tembelliği, cimriliği ve gösterişi bir tarafa bırakarak, ellerinden geldiğince hayır işleme gayreti içinde bulunmalıdırlar. Zira, Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

“Biriniz, yapacağı en küçük iyiliği dahî asla hakir görmesin! Yapacak hiçbir şey bulamazsa kardeşini güler yüzle karşılasın! Eğer et satın alır ya da bir tencere yemek pişirirsen, suyunu biraz fazla koyup, ondan komşuna da bir miktar ikram et!” (Tirmizî, Et’ime, 30/1833)

Üçüncü hadisimizde, hayır yapmanın insan için lüzumlu olduğuna, kişinin Allah’ın lûtfettiği her bir nimetin şükrünü, iyilik ve hayır yapmak sûretiyle ödemesi gerektiğine işaret edilmiştir. İnsan, vücudundaki her bir eklem ve kemiğe sıhhat bahşettiği için hergün Allah’a şükretmek, bunu da sadaka, iyilik ve hayır sûretinde göstermek mecbûriyetindedir. Çünkü, her nimetin bir külfeti vardır ve her nimet şükrü gerektirir. Sağlık ise, herşeyin başıdır ve büyük bir devlettir. Bunun şükrünü edâ etmek ise hiç de zor değildir. Cenâb-ı Hak, bineğine binmek isteyeneye yardım etmeyi, yükünü bineğine yükleyivermeyi, güzel bir söz söylemeyi, namaz için mescide giderken atılan her bir adımı, yabancı bir insana yol gösterivermeyi, iyilik ve sadaka kabul etmiştir.

Diğer rivâyette bunlara, “iki kişi arasında adâletle hükmetmek” ve “gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermek” de ilâve edilmiştir. (Buhârî, Sulh, 11; Cihâd, 72, 128; Müslim, Zekât, 56)

Bütün bunlar, hemen herkesin yapabileceği kolay işlerdendir. Ancak samîmî bir niyetle yapıldıklarında insana Allah’ın rızasını kazandırır.

Dördüncü hadisimiz, Allah’ı hoşnud edecek iyilik ve hayırları işlemenin daha kolay yollarını göstermektedir. Rasûlullah (s.a.v), “Sübhânellâh”, “Elhamdü-

lillâh”, “Lâ ilâhe illallâh” ve “Allâhu ekber” diye yapılan her bir zikrin sadaka olduğunu haber vermektedir. Yani, sadaka ve hayır için mutlaka bir mal vermek gerekmez. Malı olmayan fakir kimseler, elleri, dilleri ve tebessümleriyle pek çok hayır işleyebilirler. Ancak malı ve imkânı olan kimseler, sadece bunlarla mes’ûliyetten kurtulamaz. Zira herkes, kendisine verilen nimetler nisbetinde mes’ûl tutulacaktır.

Bunların yanında iyiliği tavsiye etmek, kötülükten sakındırmak da sadaka olarak kabul edilmiştir. İnsanın yaptığı farz ve nâfile ibadetler, Cuma namazı, hutbeyi dinlemek, Ramazan-ı Şerif’i değerlendirmek... hep iyilik ve hayır cümlesindendir. Bütün bu iyilik ve hayırlar, hem mü’minlerin derecelerini artırmakta, hem de işledikleri küçük günahlara keffâret olmaktadır.

Beşinci hadisimizde, ihlâsla yapılan ufacak bir hayrın bile ne kadar bereketli bir sevap kapısı olduğu haber verilmektedir. Bir müslümanın diktiği ağaç veya ektiği ekinden insanların ve kurdun-kuşun yediği, çoluk çocuğun aldığı ve kesilip kırılmak sûretiyle eksiltelen her şey, mahsulden istifâde edildiği sürece, o müslüman için ayrı ayrı sadaka sayılmaktadır. O ağaç ve ekinden tohum yapılarak yeni mahsuller üretildikçe, bunlar da aynı hükme dahil olmakta ve sadaka hükmü böylece devam edip gitmektedir.

Yani, hayır sahibi bir mü’minin üzülmeye için hiçbir sebep yoktur. Allah malına bereket verir artırırsa onlardan infak eder ve sevap kazanır; malını herhangi bir zarara uğrattı telef ederse bu da onun için sadaka sayılır, yine ecir kazanır. O hâlde mü’min, elinden geldiğince hayır yapmalıdır. İyilik yapıp denize atmalı ve onun hiçbir zaman zâyî olmayacağına gönülden inanmalıdır.

Rasûlullah (s.a.v) beyan etmeden evvel, insanlar, hayvanlara iyilik yapabileceğini dahî bilmiyorlardı. Allah Rasûlü (s.a.v), insanlığa bütün güzellikleri öğrettiği gibi, diğer canlılara, bitkilere ve hattâ cemâdâta iyilik yapmayı da öğretmiştir.

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştu:

“Vaktiyle bir adam yolda giderken çok susadı. Bir kuyu buldu ve içine indi; su alıp dışarı çıktı. Bir de ne görsün, bir köpek, dili bir karış dışarıda soluyor ve susuzluktan nemli toprağı yalayıp duruyordu. Adam kendi kendine; «Bu köpek de tıpkı benim gibi pek susamış!» deyip hemen kuyuya indi, mestini su ile doldurdu ve ağzına alarak yukarı çıkıp köpeğı suladı. Onun bu hareketinden Allah Teâlâ râzı oldu ve adamın günahlarını affetti.”

Ashâb-ı kirâm hayretle:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Bizim için hayvanlardan dolayı da sevap var mı?” diye sordular.

Rasûlullah (s.a.v):

“*Her canlı sebebiyle sevap vardır!*” buyurdu. (Buhârî, Mûsâkât, 9; Mezâlim, 23; Edeb, 27; Müslim, Selâm, 153; Ebû Dâvûd, Cihâd, 44; İbn-i Mâce, Edeb, 8)

Altıncı hadisimizde, yoldaki bir diken dalını kenara çekivermek gibi küçük görülen hayırların bile nasıl büyük mükâfâtlar kazandırdığı ifade edilmektedir. En büyük mükâfât, Allah’ın rızâsına nâil olabilmektir. Cenâb-ı Hak da kullarına zarar verecek bir şeyin yolun kenârına çekilmesinden son derece memnûn kalmaktadır. Bunu, şu rivâyette de görmek mümkündür:

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“*Adamın biri, yol üzerinde bir ağaç dalı gördü ve «Allah’a yemin ederim ki, bunu müslümanları rahatsız etmemesi için buradan kaldıracığım» dedi (kaldırdı ve) bu yüzden cennete konuldu.*” (Müslim, Birr, 128)

Yedinci hadisimizde, iyilik ve hayırdan uzak kalmak için hiçbir mâzeretin olmadığı görülmektedir. Sadaka verecek bir şey bulamayan kimse, ashâb-ı kiram gibi sırtında yük taşır, iki avuç yiyecek kazanarak birisini âilesine bırakır, diğerini de tasadduk eder. Bunu yapamazsa akıl, söz ve bilek kuvvetini kullanarak darda kalan birine yardım eder. Onu da yapamazsa, insanlara güzel muâmele eder ve kötülük yapmaktan geri durur. Mü’minin kimseyi incitmeme gayreti içinde bulunması da kendisi için bir hayır ve iyiliktir.

Rasûlullah (s.a.v), hiçbir iyilik yapamayan insanlara, güler yüz göstermek sûretiyle de olsa hayır işlemelerini tavsiye etmektedir. Yani iyilikten geri kalmak için hiçbir mâzeret söz konusu değildir. Can bedenden çıkmadığı müddetçe, her insan güler yüz gösterebilir. Bunu yapamayacak insan yoktur. Dolayısıyla müslümanlar, hiçbir imkân bulamasalar bile, din kardeşlerine güler yüz göstermek sûretiyle hayır yapabilirler.

Allah Rasûlü (s.a.v) diğer bir rivâyette şöyle buyurur:

“*Her iyilik bir sadakadır. Kardeşini güler yüzle karşılayan ve kovandan kardeşinin kabına su boşaltman bile iyilikten sayılır.*” (Tirmizî, Birr, 45/1970)

Demek ki, iyi niyet ve ihlâs olduğu sürece, mü’minin her sözü ve her hareketi sadaka ve hayırdır. Bu durum, Allah’ın çok büyük bir lûtfudur.

O hâlde, bir müslüman hiçbir günahı küçük görmediği gibi, hiçbir iyiliği de küçük görmemelidir. Zira, küçümsenerek ihmal edilen iyilik ve hayırlar, sonuçta büyük kayıplara sebep olmaktadır. Müslüman, samîmî bir niyetle hareket ederek bütün söz ve davranışlarını iyilik ve hayra çevirmelidir.

4. Allah Yolunda Cihâd

٢٤٤. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ».

244. Hz. Enes'ten rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihâd ediniz!”

(Ebu Dâvud, Cihâd, 17/2504; Nesâî, Cihâd, 1, 48)

٢٤٥. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَرَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ غَدَوَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا».

245. Enes bin Mâlik Hazretleri'nden rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Sabah veya akşam, Allah yolunda birazcık yürümek, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır...” (Buhârî, Cihâd, 6)

٢٤٦. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ فِي سَرِيَّةٍ فَوَافَقَ ذَلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَعَدَا أَصْحَابُهُ فَقَالَ «اتَّخَلَّفُ

فَأُصَلِّيَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَحَقَّهُمْ» فَلَمَّا صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَاهُ فَقَالَ:

«مَا مَنَعَكَ أَنْ تَغْدُوَ مَعَ أَصْحَابِكَ؟» فَقَالَ:

«أَرَدْتُ أَنْ أُصَلِّيَ مَعَكَ ثُمَّ أَحَقَّهُمْ» قَالَ:

«لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَدْرَكَتَ فَضْلَ غَدَوَتِهِمْ».

246. İbn-i Abbâs (r.a) şöyle anlatır: Rasûlullah (s.a.v), Abdullah bin Revâha'yı bir seriyye için göndermişti. Bu hâdis, Cuma gününe rastlamıştı. Arkadaşları sabahleyin yola çıktılar, o ise kendi kendine: “Geri kalayım da Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte namaz kılayım, sonra onlara yetişirim” diye düşündü. Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) ile namaz kılınca, Efendimiz onu gördü ve:

“–Neden arkadaşlarınızla birlikte erkenden gitmedin?” diye sordu.

Abdullah bin Revâha Hazretleri:

“–Sizinle birlikte namaz kılıp, sonra onlara katılmak istedim” dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Yeryüzünde bulunan şeylerin tamamını infak etsen, onların erken çıkışlarındaki fazileti elde edemezsin” buyurdu. (Tirmizî, Cum’a, 28/527; Ahmed, I, 224, 256. Ayrıca bkz. Ahmed, III, 438; Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, III, 187)

٢٤٧. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

«ذُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ يَعْدِلُ الْجِهَادَ» قَالَ:

«لَا أَجِدُهُ قَالَ هَلْ تَسْتَطِيعُ إِذَا خَرَجَ الْمُجَاهِدُ أَنْ تَدْخُلَ مَسْجِدَكَ فَتَقُومَ وَلَا تَفُتِّرَ وَتَصُومَ وَلَا تُفْطِرَ» قَالَ:

«وَمَنْ يَسْتَطِيعُ ذَلِكَ».

247. Ebû Hüreyre (r.a) şöyle der: Bir kişi Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’e gelerek:

“–Bana cihada denk bir amel gösterebilir misiniz?” dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Böyle bir amel bilmiyorum” buyurdu ve:

“–Allah yolunda cihad eden kişi yola çıktığında, sen de mescidine girip (o dönünceye kadar) hiç bırakmadan namaz kılmaya ve hiç ara vermeden oruç tutmaya güç yetirebilir misin?” diye sordu.

Sual soran kişi:

“–Buna kim güç yetirebilir ki?” dedi. (Buhârî, Cihâd, 1; Nesâî, Cihâd, 17. Ayrıca bkz. Müslim, İmâre, 110; Tirmizî, Fedâilü’l-Cihâd, 1; Ahmed, II, 344, 423)

۲۴۸. عَنْ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ وَأُجْرِي عَلَيْهِ رِزْقُهُ وَأَمِنَ الْفِتَانَ».

248. Selmân (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle buyururken işittim:

“Bir gün ve bir gece hudut nöbeti tutmak, gündüzü oruçla, gecesi ibadetle geçirilen bir aydan daha hayırlıdır. Şayet kişi, bu nöbet esnâsında ölürse, yapmakta olduğu işin ecri ve sevabı kıyamete kadar devam eder, şehid olarak rızkı da devam eder (cennette rızıklandırılır) ve kabirdeki sual meleklerinden emniyette olur/hesâbın sıkıntısını çekmez.” (Müslim, İmâre, 163. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 2; Nesâî, Cihâd, 39; İbn-i Mâce, Cihâd, 7)

۲۴۹. عَنْ ابْنِ الْحَصَايِیَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُبَايِعَهُ قَالَ فَاشْتَرَطَ عَلَيَّ شَهَادَةَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَنْ أَقِيمَ الصَّلَاةَ وَأَنْ أُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ وَأَنْ أَحْجَّ حَجَّةَ الْإِسْلَامِ وَأَنْ أَصُومَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَأَنْ أَجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقُلْتُ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَمَّا اثْنَتَانِ فَوَاللَّهِ مَا أُطِيقُهُمَا: الْجِهَادُ وَالصَّدَقَةُ فَإِنَّهُمْ زَعَمُوا أَنَّهُ مَنْ وَلَّى الدُّبْرَ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ فَأَخَافُ إِنْ حَضَرْتُ تِلْكَ جَشَعْتُ نَفْسِي وَكَرِهْتُ الْمَوْتَ وَالصَّدَقَةَ فَوَاللَّهِ مَا لِي إِلَّا غُنِيمَةٌ وَعَشْرُ ذَوْدٍ هُنَّ رَسُلُ أَهْلِي وَحُمُولُهُمْ» قَالَ فَقَبَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ ثُمَّ حَرَّكَ يَدَهُ ثُمَّ قَالَ:

«فَلَا جِهَادَ وَلَا صَدَقَةَ فَلِمَ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِذَا» قَالَ قُلْتُ:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أُبَايِعُكَ» قَالَ فَبَايَعْتُ عَلَيْهِنَّ كُلَّهِنَّ.

249. Beşîr bin Hasâsiyye (r.a) der ki:

Nebiy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz'e bey'at etmek için geldim. Bana, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasûlü ol-

duğuna şehâdet etmemi, namaz kılmamı, zekât vermemi, İslâm üzere haccetmemi, Ramazan orucunu tutmamı ve Allah yolunda cihâd etmemi şart koştu.

Ben şöyle dedim:

“–Ey Allah’ın Rasûlü! Vallâhi bunlardan ikisine gücüm yetmez. Onlar da cihâd ve sadakadır. Müslümanlar, cepheden kaçan kimsenin Allah’ın gazabına uğramış olarak döneceğini söylüyorlar.²⁴⁷ Ben ise cihâd meydanına varınca, nefsimin korkuya kapılıp ölmeyi istememesinden endişe ediyorum.

Sadakaya gelince, vallâhi benim küçük bir koyun sürüsü ve on deveden başka bir şeyim yoktur. Onlar da âilemin mâîşet kaynağı ve binek hayvanlarıdır.”

Rasûlullah (s.a.v) elini yumdu, salladı ve şöyle buyurdu:

“–*Cihâd yok, sadaka yok, peki ne ile cennete gireceksin?!*”

Ben hemen:

“–Yâ Rasûlallah, sana bey’at ediyorum!” dedim ve koştuğu bütün şartlar üzerine bey’at ettim. (Ahmed, V, 224; Hâkim, II, 89/2421; Beyhakî, Şuab, V, 8; Heysemî, I, 42; İbn-i Kesîr, Tefsîr, II, 306, [Enfâl 8/16])

۲۵۰. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفَرْدَوْسَ فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ».

250. Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Cennette yüz derece vardır ki, Allah Teâlâ onları Allah yolunda cihâd edenler için hazırlamıştır. Her derecenin arası yerle gök arası kadardır. Allah’tan istediğinizde, Firdevs’i isteyiniz! Zira o, cennetin ortası ve en yüksek yeridir.”

(Buhârî, Cihâd, 4; Tevhîd, 22. Ayrıca bkz. Nesâî, Cihâd, 18; Ahmed, II, 335, 339)

Açıklamalar:

²⁴⁷ Sahâbî burada şu âyet-i kerimeye telmihte bulunmaktadır:

“Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşip mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde, onlara (kâfirlere) arka çevirirse muhakkak ki o, Allah’ın gazabına uğramış olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir!” (Enfâl 8/16)

Cihâd, güç ve gayret sarfetmek, bir işi başarmak için elden gelen bütün imkânları kullanmak mânâsındaki “cehd” kökünden gelir. Istulâhî mânâsı ise, “Dînî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücâdele etmek”tir. Cihâd; kalp, dil, el, mal, can ve silâh gibi her türlü vâsıta ile yapılabilir.

Görüldüğü gibi cihâd, İslâm’ı öğrenip muhâfaza etmeye ve devamını sağlamaya yardımcı olan her fiili içine alan geniş bir mânâyâ sahiptir. Bu sebeple cihâdı savaştan ibaret görmek, hakikati ifade etmediği gibi cihâdın Kur’ân ve Sünnet’te verilen anlam ve kapsamı bakımından da eksik ve yanlış bir anlayıştır.

Bu durumda “i’lâ-i kelimetullâh” yani Allah’ın dînini yüceltmek için gösterilen her türlü gayret ve çaba cihâddır. İnsan evvelâ Allah’a iman eder, sonra dînini öğrenerek hayatına hâkim kılar ve usûlü dâiresinde diğer insanlara da dînini ulaştırmaya çalışır. Buna karşı çıkanlarla, yine dînini koyduğu kâideler çerçevesinde mücâdele eder. Yani İslâm ile insan arasındaki bütün engelleri kaldırmaya gayret eder. Zira kendi irâde ve ihtiyarlarıyla, herhangi bir zorlama olmadan dîni kabul etmek isteyenlerin inanmasına imkân sağlamak, inancının gereğini öğrenmenin ve öğrendiğini yaşamının zemînini hazırlamak, cihâdın yegâne hedefidir.

Cihâd, yeryüzünü her türlü zulümden ve şirkten arındırmayı, orada adâleti, şefkat ve merhameti hakim kılmayı gâye edinir. Bu, sadece müslümanların değil, bütün insanların, diğer canlıların, hatta cansız varlıkların bile koruma altına alınması anlamına gelir. İslâm’ın hayat bahşeden cihâdı ile, zâlimlerin her şeyi talan eden harbi arasındaki esas fark, burada görülmektedir.

Bu sebeple, İslâm binasının temeli iman, zirvesi ve en yüksek kubbesi de “cihâd” olarak kabul edilmiştir. Allah Rasûlü (s.a.v):

“Cihâd amellerin zirvesidir; kubbesidir.” (Tirmizî, Fedâilü’l-Cihâd, 22)

“İslâm’ın zirvesi cihâddır” buyurmuştur. (Tirmizî, İmân 8; İbni Mâce, Fiten 22; Ahmed, V, 245-246)

Cihâdın bütün faziletli amellerden daha üstün kılınması, Allah’ın irâdesini yeryüzüne hâkim kılmaya vesile olması ve insanları, hem bu dünyada hem de ebedî hayatta kurtuluşa nâil eylemesi sebebiyledir. Dîn ve dünyanın düzeni ona bağlıdır. Dolayısıyla bu gâyeye hizmet eden her adım, büyük bir kıymet ifade etmektedir.²⁴⁸

Cihâdın faziletini hakkıyla idrâk eden ashâb-ı kirâm, hayatları boyunca cihâddan cihâda koşmuşlardır. Çok ileri yaşına rağmen, kendi yurdundan ayrılıp

²⁴⁸ Cihâd hakkında tafsîlât için bkz. Ahmet Özel-Bekir Topaloğlu, “Cihad” mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VII, 527-534.

hiç tanımadığı, bilmediği uzak yerlerdeki insanların müslüman olmalarını sağlamak ve onlara İslâm'ı öğretmek için oralara yerleşen ve bir daha geri dönmeyen binlerce sahâbî vardır.

Bunun bir misâlini veren şu rivâyet, ne kadar ibretlidir:

Hâris bin Hişam ile **Süheyl bin Amr** (r.a), Hz. Ömer'in yanına gelmişlerdi. Onu aralarına alarak oturdular. Bir müddet sonra ilk muhâcirler gelmeye başladı. Her bir muhâcir geldikçe Ömer (r.a), "Şöyle biraz açıl ey Süheyl! Biraz ileri git de yer ver ey Hâris!" diyerek onları kenara alıyordu. Sonra Ensâr gelmeye başladı. Ömer (r.a), yine Hz. Süheyl ile Hâris'e yeni gelen Ensâr'a yer vermelerini söyledi. Öyle ki onlar cemaatin en sonunda kaldılar. Hz. Ömer'in yanından çıktıklarında Hâris (r.a), Hz. Süheyl'e:

"-Ömer'in bize yaptığını gördün mü?" dedi.

Süheyl (r.a) de:

"-Onu kınamaya hakkımız yok. Biz kendimizi ayıplayalım. Bu durumu başımıza kendimiz getirdik. Onun hürmet gösterdiği insanlar, İslâm'a çağrıldıkları zaman hemen koştular, beklemeden kabul ettiler. Biz ise yavaş davrandık ve geri kaldık!" dedi.

İnsanlar Hz. Ömer'in yanından dağılınca, Haris ile Süheyl (r.a) tekrar onun yanına varıp:

"-Ey Mü'minlerin Emîri! Bugün yaptıklarını gördük. Ancak şunu da biliyoruz ki bu durumu başımıza getiren, yine biziz. Acaba bu hatanın telâfisi mümkün müdür?" dediler.

Hz. Ömer (r.a):

"-Bunun telâfisi, ancak şu şekilde olabilir" dedi ve Rûm tarafındaki cephelelere işaret etti.

Bunun üzerine onlar da, cihâd için çıkıp Şam'a gittiler ve şehîdlik mertebesine nâil oluncaya kadar bir daha dönmediler. (Bkz. Ali el-Müttakî, XIV, 67/37953; Hâkim, III, 318/5227)

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

"İnananlardan özürsüz olarak yerlerinde oturanlar ile mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihâd edenler bir olmaz. Allah, mallarıyla canlarıyla cihâd edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah, hepsine de güzellik (cennet) vaad etmiştir ancak mücâhidleri, oturanlardan çok daha büyük ecirle üstün kılmıştır. Kendi katından onlara yüce mertebe-

ler, mağfiret ve rahmet vermiştir. Allah, çok bağışlayıcı ve merhametlidir.”

(Nisâ 4/95-96)

İşte ashâb-ı kirâm ve onlardan sonra gelen sâlih mü'minler, Cenâb-ı Hak'ın vaad ettiği ecir, üstünlük, mağfiret ve rahmete nâil olabilmek için cihâd için koşturmuşlar, hiçbir zaman oturup kalmamışlardır. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) onlara mallarıyla, canlarıyla, dilleriyle, yani bütün imkânlarıyla Allah yolunda gayret etmelerini emretmiştir.

Birinci hadisimizde, Allah Rasûlü (s.a.v) cihâdın mânâsının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. Yani cihâd; malla, canla ve dille yapılabilmektedir.

Cenâb-ı Hak, malıyla cihâd eden kullarına, kat kat fazlasını vereceğini vaad eder. Rasûlullah (s.a.v) bunu şöyle müjdeler:

“Allah yolunda malını harcayana, harcadığının yedi yüz misli ecir verilir.” (Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 4. Ayrıca bkz. Nesâî, Cihâd, 45)

Canıyla cihâd eden için de pek çok müjdeler vardır. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Peygamber ve onunla beraber inananlar, mallarıyla ve canlarıyla cihâd ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (Tevbe 9/88)

“Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Rasûlüne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihâd edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.” (Saff 61/10-11)

En faziletli insanın kim olduğu sorulduğunda, Allah Rasûlü (s.a.v) yine:

“–Canı ve malı ile Allah yolunda cihâd eden mü'mindir” buyurmuştur. (Buhârî, Cihâd, 2; Müslim, İmâret, 122)

Dil ile cihâda gelince, o da çok mühimdir. Bilhassa günümüzde dil, kağıt, kalem, kültür, ekonomi gibi güçlerle cihâd etmek daha çok ehemmiyet kazanmıştır. Kur'ân-ı Kerim, ilâhi mesajın insanlara ulaştırılması açısından büyük ehemmiyet taşıyan tebliği, “büyük cihad” diye isimlendirmiştir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

“Kâfirlere boyun eğme ve bununla (Kur'ân ile) onlara karşı büyük bir cihâdda bulun!” (Furkân 25/52)

Âyetteki “büyük cihâd”, İslâm'ın yayılıp yüceltilmesi için elden gelen her şeyi yapmak ve bu dâvâ için bütün imkan ve kaynakları seferber etmek demektir.

Rasûlullah (s.a.v), yapmadıkları şeyleri söyleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan kimseler hakkında:

“...Böyle kimselerle eliyle cihâd eden mü’mindir, diliyle cihâd eden mü’mindir; kalbiyle cihâd eden de mü’mindir. Bu kadarcığı da bulunmayanda hardal tanesi kadar bile iman yoktur” buyurmuştur. (Müslim, İmân, 80)

Peygamber Efendimiz’in burada “*cihâd eden*” tâbirini kullanması, câlib-i dikkattir. Şu hâlde dil ile iyiliği emredip kötülükten nehyetmek de bir cihâddır. Buna güç yetirilemediği takdirde, kalb ile buğzetmek ve dua etmek de bir cihâddır. Ancak bu anlayış, hiçbir zaman cephede yapılan cihâdı ihmal etme, küçümseme veya ondan vazgeçme mânâsına gelmez. Sadece cihâdı el ile gerçekleştirilen veya cephede yapılan savaştan ibaret gören anlayışın eksik olduğunu ortaya koyar. Zira, her zaman cephede savaşmak gerekmebilir. Hatta bir çok muvaffâkiyetler, cephe hâricinde kazanılır. Hiç şüphesiz, Allah’ın dînini yaymanın ve insanlara İslâm’ı ulaştırmanın pek çok yolu ve metodu vardır. Cephede cihâd edecek ordu bile, ancak tebliğ ve tâlim yoluyla meydana getirilebilir.

Hadisimizdeki dil ile cihâd, harp meydanında mücâhidleri düşmanla savaşta teşvik eden, onların duygularını coşturan, cihâdın faziletini anlatan sözler söylemek, şiir okumak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak şeklinde de anlaşılmıştır. Nitekim bâtıla uğraşan şâirleri ve bu yöndeki şiiri zemmeden âyetler nâzil olduğunda, meşhur şâirlerden Kâ’b bin Mâlik (r.a), Peygamber Efendimiz’e gelip:

“–Allah Teâlâ bildiğiniz gibi şiir hakkında bazı âyetler indirdi, bu hususta ne buyurursunuz?” demişti.

Rasûlullah (s.a.v) ona:

“–Mü’min, kılıcı ve diliyle cihâd eder. Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, sizin dilinizle düşmana attığınız sözler, tıpkı ok atmak gibidir, onları bölüp parçalar” buyurdu. (Bkz. Ahmed, III, 456; VI, 387)

Aynı şekilde, kâfir ve inkârcılara kötü âkibetlerini haber vermek, sapıklıklarını ve işlerinin bâtıllığını delilleriyle ortaya koymak da dil ile cihâddır. Yani İslâm için yapılan her türlü sözlü hizmet, dil ile cihâda girer.

Cenâb-ı Hak, hangi şekilde olursa olsun kendi rızâsı istikâmetinde cihâd eden ve bu yolda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayan kullarını sevdiğini haber vermiş, o kullarının da kendisini sevdiğine şahitlik etmiştir. Bu, hakikaten Allah’ın büyük bir lûtfudur. (Mâide 5/54)

Cihâdın mânâsı çok geniş olmakla birlikte, fiilî cihâd, zorluğu ve hayata mâl olması sebebiyle hepsinden daha faziletli kabul edilmiştir. Bütün sulh imkânları tükendiği veya düşman saldırısıyla karşılaşıldığı takdirde, son çare ola-

rak savaşa çıkmak zarûrî hâle gelebilir. Bu durumda her şeyi göze alarak yola çıkmak, elbetteki en faziletli amel-i sâlihtir. Nitekim **ikinci hadisimizde** bu maksatla sabah veya akşam birazcık yürümenin, bir müslüman için dünya ve içindekilerden daha hayırlı olduğu bildirilmiştir. Allah yolundaki bu gayretin üstünlüğü sebebiyle Cenâb-ı Hak, cihâddan dönerken atılan adımları da aynen giderken atılanlar gibi faziletli kılmıştır.

Cihâda hazırlık mâhiyetindeki her askerî hareket, askerlikte mühim bir yere sahip olan sabah ve akşam tâlimleri, hattâ kâfirleri öfkeliendirecek herhangi bir yere ayak basmak bile, sevap kabul edilen davranışlardan olup hadisimizin muhtevasına dâhildir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

“Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah’ın Rasûlü’nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. Onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri öfkeliendirecek bir yere ayak basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah, iyilik yapanların mükâfatını asla zâyî etmez.” (Tevbe 9/120)

Ancak cihâdın sırf Allah rızası için yapılması şarttır. Nitekim, Peygamber Efendimiz’e:

“–Yâ Rasûlallah! Bir adam ganimet için savaşıyor, bir başkası kendinden bahsedilsin diye savaşıyor, bir diğeri kahramanlığını göstermek ve ırkının üstünlüğünü ispat etmek için savaşıyor, bir diğeri de öfkesinden dolayı savaşıyor. Bunların hangisi Allah yolundadır?” şeklinde sorular sorulmuştu.

Rasûlullah (s.a.v):

“–Kim, Allah’ın dîni daha yüce olsun diye (i’lâ-yı kelimetullâh için) savaşırsa, sadece o Allah yolundadır” buyurdu. (Bkz. Buhârî, Cihâd, 15; Müslim, İmâre, 149-151)

Üçüncü hadisimizde, cihâda erken davranmanın ve bu yoldaki birkaç saatin, Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte namaz kılmaktan ve yeryüzündeki bütün mülkün tamamını infak etmekten daha ehemmiyetli olduğu bildirilmektedir. Rasûlullah (s.a.v), cihâda gönderdiği Abdullah bin Revâha’nın, kendisiyle birlikte namaz kılma arzusuyla arkadaşlarından bir müddet geri kaldığını görünce:

“–Yeryüzünde bulunan şeylerin tamamını infak etsen, onların erken çıkışlarındaki fazileti elde edemezsin” buyurmuştur.

Yine bir gün Allah Rasûlü (s.a.v), bir kısım ashâbını gazveye göndermişti. İçlerinden biri geri kaldı. Âilesine:

“-«Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte öğle namazını kılayım, sonra kendisine selâm verip vedâ edeyim» düşüncesiyle geri kalıyorum. Bir de bana dua buyursun ki o dua benim için kıyamette şefaatçi olsun” dedi.

Bu zât, Nebiyy-i Ekrem Efendimiz’le namaz kıldıktan sonra ona yöneldi ve selâm verdi.

Rasûlullah (s.a.v):

“-*Arkadaşlarının seni ne kadar geçtiğini biliyor musun?*” dedi.

Sahâbî:

“-Evet, sabah erkenden aldıkları mesâfe kadar beni geçtiler” dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

“-*Nefsimi elinde tutan zâta yemin ederim ki, onlar fazilette seni, doğu ile batı arasındaki en uzak mesâfe kadar geçtiler*” buyurdu. (Ahmed, III, 438)

İşte, Allah yolunda atılan adımlar ve harcanan sâniyeler bu kadar kıymetlidir. Zira maksadı ve zorlukları îtibârıyla, cihâd kadar üstün ve faziletli başka bir ibadet bulmak mümkün değildir. Nitekim **dördüncü hadisimizde**, cihâda denk bir amel olup olmadığını soran zâta Rasûlullah (s.a.v):

“-*Cihâda denk bir amel bilmiyorum!*” buyurmuştur.

Müslim’deki rivâyete göre, bu sual iki veya üç defa tekrarlanmış, Rasûlullah (s.a.v) her defasında:

“-*Ona denk bir amel bulamazsınız!*” cevabını vermiştir. Sonra da şöyle buyurmuştur:

“-*Allah yolunda cihad eden kimsenin misâli, gündüzleri oruç tutan, geceleri namaz kılan, Allah’ın âyetlerine hakkıyla itâat eden ve bu orucuna ve namazına, Allah yolunda cihad eden kişi cepheden dönünceye kadar hiç ara vermeden devam eden kimse gibidir.*” (Müslim, İmâre, 110. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fedâilü’l-Cihâd, 1; Nesâî, Cihâd, 17)

Soruyu soran sahâbî, Efendimiz’in sözlerini işitince, buna kimsenin güç yetiremeyeceğini kendiliğinden îtirâf etmek durumunda kalmıştır.

Sadece cihâd değil, onunla alâkalı her şey faziletlidir. Nitekim **beşinci hadisimizde** hudutta nöbet tutmanın faziletinden bahsedilmektedir.

Hadiste geçen “*Ribât*” kelimesi, Allah yolunda müdâfaa yapmak ve düşmanın hücûmuna mânî olmak üzere bir yerde hazır vaziyette beklemek demektir. Müslümanları muhâfaza etmek maksadıyla onlarla kâfirler arasında oluşturulan müşterek hududa da aynı isim verilir. İslâm ülkesiyle gayr-ı müslimlerin yaşadığı

bir ülkenin sınırındaki hudut karakollarına da ribât denilir. Buralarda nöbet tutan mücâhidlere ise “murâbıt” denir.

Şu âyet-i kerimede, cihâd için at besleme ve hazır bulundurmaya da ribât denildiği görülmektedir:

“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihâd için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın! Bununla Allah’ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz ancak Allah’ın bildiği düşman kimseleri korkutursunuz.” (Enfâl 8/60)

Âlimlerimiz bu âyetten hareketle, her devrin ihtiyacı olan bütün silâhlara sahip olmanın, savaş âlet ve malzemelerini îmâl edip hazır bulundurmanın müslümanların en mühim vazifelerinden biri olduğunu ifade ederler. Demek ki cihâdla alâkalı her türlü faaliyet ve hazırlık, faziletli bir amel-i sâlih olup hadisimizin müjdesine dâhil olmaktadır.

Ribâtın ilk mânâsıyla, sınırlarda bir gün nöbet tutan kişi, tam bir ayı gündüzleri oruç tutarak geceleri de muhtelif ibadetlerle ihyâ etmiş gibi sevap kazanır. Şayet kişi bu vazifenin başında vefat ederse, yaptığı amel-i sâlih sadaka-yı câriye hâline dönerek kıyâmete kadar nöbet tutuyormuş gibi sevap kazanır. Cihâdla alâkalı bir vazife ifâ ederken vefat ettiği için şehîd sayılır ve hemen cennet nimetlerinden istifâde etmeye başlar. İnsanlar için en zorlu geçit olan kabrin sıkıntılarından ve meleklerin suallerinden peşinen kurtulur.²⁴⁹

İşte ribât, insanı kabrin dehşetli manzaralarından kurtaran faziletli bir hayırdır. Çünkü o, insanların dînini, canını, malını, ırz ve namusunu muhâfaza etmek ve milletin fertlerini hürriyet içinde yaşatmak için katlanılan meşakkatli bir hizmettir.

Altıncı hadisimizde, mal ve canla cihâdın, cennete girmeye vesîle olan en mühim ibadetlerden olduğu bildirilmektedir. Kendisine bey’at edip bağlılığını ifade etmek üzere gelen sahâbîye, Rasûlullah (s.a.v) bazı şartlar ileri sürmüştür. Bunların içinde, sadaka ve zekât vermekle cihâd etmek de vardır. Sahâbî ölüm korkusuyla cihâdı terk ederek Allah’ın gazabına uğramaktan korktuğunu ve âilesinin geçimine ancak yeten malından sadaka veremeyeceğini söyleyince, Allah Rasûlü (s.a.v) elini sıkıp sallamış ve:

“–Cihâd yok, sadaka yok, peki ne ile cennete gireceksin?!” buyurmuştur.

²⁴⁹ Hakikaten kabir insanlar için büyük bir korku ve endişe kaynağıdır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v):

“Kabir, âhiret menzillerinin ilkidir. Kişi ondan kurtulabilirse, sonrakiler daha kolaydır. Ondan kurtulamazsa, sonraki menziller kabirden daha zor ve daha şiddetlidir... Gördüğüm manzaraların hiçbirisi, kabir kadar dehşet verici ve ürkütücü değildi!” buyurmuştur. (Ahmed, I, 63-64)

Allahu a'lem Peygamber Efendimiz (s.a.v), elini yumarak, insanı cihâd ve sadakadan alıkoyan şeyin, onu demir bir zırh gibi sıkkan cimrilik olduğuna işaret etmek istemiştir.

Demek ki cihâd ve sadaka, dini yaşama ve cenneti kazanmanın iki önemli vâsıtasıdır. Zira mal ve canla Allah yolunda gayret etmek, işin başı ve dînin zirvesidir. Cihâd ve sadaka ortadan kalktığında din zayıflar ve fitneler ortalığı kaplar. Nitekim Rasûlullah (s.a.v), “*İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki*” diye başlayıp dindarlığın zaafa uğradığı zamanları tasvir ettiği hadislerinden birinde, insanların kalblerine dünya sevgisi dolacağını, cihâdı zarar olarak görüp zekât vermeyi altından kalkılması zor, ağır bir borç şeklinde telâkkî edeceklerini haber verir. (Ali el-Müttaki, III, 236/6322)

Bu sebeple sahâbî, Peygamber Efendimiz’in anlamlı sorusu üzerine işin ciddiyetini kavramakta gecikmemiş, derhal bütün şartları kabul ederek bey’atte bulunmuş ve cihâdlara iştirak etmiştir. Nitekim kaynaklarımızda o zâtın, Hz. Ömer devrinde Medâin fethine katıldığı kaydedilmektedir. (İbn-i Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, X, 308)

Cennete girmeyi sağlayan cihâd, bununla kalmayıp, kişiyi cennette en yüksek makamlara ulaştırmaktadır. **Yedinci hadisimizde**, cennette şehîdler için hazırlanmış yüz derecenin bulunduğu ve her birinin arasındaki mesâfenin, yerle gök arası gibi çok uzak olduğu haber verilmiştir. Hadisimizde mücâhidlerin, Firdevs Cenneti’ne yani cennetin en yüksek mevkiine nâil olacağına dâir de bir işaret vardır.

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurur:

“*Cennete giren hiç kimse, yeryüzündeki her şey kendisine verilse bile dünyaya geri dönmeyi arzu etmez. Sadece şehit, (cennette) gördüğü muhteşem îtibar ve ikram sebebiyle (ve şehitliğin faziletini anladığı için) tekrar dünyaya dönmeyi ve on defa şehit olmayı ister.*” (Buhârî, Cihâd, 21; Müslim, İmâre, 109. Ayrıca bkz. Tirmizî, Fedâilü’l-Cihâd, 13, 25)

Cihâd ve mücâhidler bu derece faziletli olursa, tabî ki cihâdı terk edenler de o derece ağır bir vebâl altına girmiş ve kendilerini tehlikeye atmış olurlar.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

“*Kim gazâyâ çıkmaz veya gazâyâ çıkan bir mücâhidi techiz etmez ya da cihada çıkan gâzinin âile fertlerine hayırla muamele etmezse, Allah Teâlâ o kimseyi kıyamet gününden önce büyük bir belâyâ uğratar.*” (Ebû Dâvûd, Cihâd, 17/2503. Ayrıca bkz. İbn-i Mâce, Cihâd, 5)

“İyne²⁵⁰ yoluyla alışveriş yaptığınız, öküzlerin kuyruğuna yapıştığınız, ziraatı tercih edip cihâdı terk ettiğiniz zaman, Allah size öyle bir zillet musallat eder ki, dîninize dönünceye kadar onu üzerinizden kaldırmaz.” (Ebû Dâvûd, Büyû, 54/3462)

Öküzlerin kuyruğuna yapışıp ziraatı tercih etmekten maksat, cihâd edilmesi gereken bir zamanda cihâdı terk edip dünyevî işlerle meşgul olmaktır. Bu durum, insanın kendi eliyle kendisini tehlikeye atma gafletinden başka bir şey değildir. Bunu gösteren şu rivâyet, pek çok ibretler ihtivâ etmektedir:

Emevîler devrinde, Hâlid bin Velid’in oğlu **Abdurrahman**’ın komutasındaki İslâm ordusu, Allah Rasûlü’nün İstanbul’un fethiyle ilgili müjde ve iltifatına nâil olmak ümîdiyle yola çıkmıştı. Ordunun içinde Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a) da bulunmaktaydı. Rumlar arkalarını şehrin surlarına vermiş savaşıırken, Ensâr’dan bir zât, atını Bizanslıların ortasına kadar sürdü.

Bunu gören mü’minler; **“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız!”** âyetini hatırlayarak:

“–Lâ ilâhe illâllah! Şuna bakın! Kendini göz göre göre tehlikeye atıyor!” dediler.

Bunun üzerine Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri şöyle dedi:

“–Ey mü’minler! Bu âyet, biz Ensâr hakkında nâzil oldu. Allah Teâlâ, Peygamberi’ne yardım edip dînini gâlip kıldığında biz, «Artık mallarımızın başında durup onların ıslâhı ile meşgul olalım» demiştik. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Rasûlü’ne:

«Allah yolunda infak ediniz de, kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız. Bir de ihsanda bulununuz, zira Allah, (iyilikte bulunan ve ihsân şuru ile yaşayan) muhsinleri sever»²⁵¹ âyetini vahyetti.

Bu âyet-i kerimedeki, kişinin «kendi eliyle kendisini tehlikeye atması»ndan maksat, bizim bağ ve bahçe gibi dünya malıyla uğraşmaya dalıp, cihâdı terk ve ihmal etmemizdir.”

Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri, seksen yaşının üzerinde olmasına rağmen cihâdı terk etmedi. Şehîd olup İstanbul’da defnedilinceye kadar Allah yolunda cihâd etmeye devam etti. (Bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd, 22/2512; Tirmizî, Tefsîr, 2/2972)

²⁵⁰ **Iyne**, bir kimsenin bir malı belli bir fiyat karşılığında vadeli olarak satıp, aynı malı peşin parayla sattığı fiyattan daha ucuza geri almasıdır. Böyle bir muamele, faiz şüphesi sebebiyle caiz görülmemiştir. (H. Yunus Apaydın, “İne” mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 283-284)

²⁵¹ Bakara 2/195.

KİTÂBİYÂT

Abdurrezzâk bin Hemmam, *Musannef*, I-XI, Beyrut, 1970.

Abdülaziz Çaviş, *Anglikan Kilisesine Cevap*, sad. Süleymân Ateş, Ankara 1974.

Ahmed bin Abdullâh bin Muhammed et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadra*, Beyrut, 1996.

Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, İstanbul 1992;

——, *ez-Zühd*, yy. ts.

Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali bin Sultan Muhammed, *Mirkâtü'l-Mefâtih şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih*, I-XI, Beyrut 1992, (Daru'l-Fikr).

Ali el-Müttakî, Alauddin Ali b. Abdülmelik, *Kenzu'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, I-XVI, Beyrut 1985.

Âlûsî, Şihabüddin Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm*, I-XXX, Beyrut, ts. (Dâru ihyâit-türâsî'l-'arabî).

Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmud bin Ahmed bin Musa el-Hanefî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut ts., (İdâretü't-Tibaati'l-Müniriyye).

Azimabadî, Ebü't-Tayyib Şemsülhak Muhammed bin Emir Ali, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-XVI, Beyrut 1998, (Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye).

Babanzâde Ahmed Naîm-Kâmil Mîras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, I-XIII, Ankara, 1993.

Belâzurî, Ebü'l-Abbas Ahmed bin Yahya, *Ensâbu'l-Eşrâf*, Mısır, 1959.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed bin el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X, Dâru'l-fikr, ts;

——, *Şuabu'l-îmân*, I-IX, Beyrut, 1990.

——, *ez-Zühdü'l-kebîr*, Kuveyt 1983.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâil, *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, İstanbul, 1992;

——, *el-Edebü'l-müfred*, Beyrut 1989.

Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali bin Ömer, *Sünen*, I-IV, Beyrut 1986.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh bin Abdirrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, İstanbul 1992.

Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye bin Şehridâr, *el-Firdevs bi-Me'sûri'l-Hitâb*, Beyrut, 1986.

Diyârbekrî, Hüseyin bin Muhammed, *Târîhu'l-hamîs*, I-II, Beyrut ts.

Ebû Dâvud, Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, I-V, İstanbul 1992.

Ebû Nuaym, Ahmed bin Abdillâh, *Hilyetü'l-evliyâ*, I-X, Beyrut 1967.

Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I-X, İstanbul 1971.

Feridüddin Attar, *Tezkiretü'l-evliyâ*, Tahran 1372.

Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, I-VI, Beyrut 1990.

Hâdimî, *Mecmûatü'r-resâil*, İstanbul 1304, Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed bin Abdillâh en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, Beyrut 1990.

Halebî, Ebû'l-Ferec Ali bin İbrahim, *İnsânu'l-uyûn*, I-III, Mısır 1964.

Hâris el-Muhâsibî, *er-Riâye li-hukûkillâh*, Beyrut 1985.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr el-Hatîb bin Ali bin Sâbit, *el-Fakîh ve'l-mütefakkih*, Beyrut 1395;

—, *Târîhu Bağdad ev medeniyeti's-selâm*, I-XIV, Beyrut, (Daru'l-Kütübi'l-Arabî).

Haydar Hatipoğlu, *Sünenü İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, I-X, İstanbul 1982-1983.

Hayreddin Karaman, "Cuma" md., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 87;

—, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I-III, İstanbul 1982.

Heysemî, Hâfız Nûreddîn Ali bin Ebî Bekir, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1988.

İbn-i Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf bin Abdullâh bin Muhammed, *el-İstîâb fî mârifeti'l-ashâb*, I-IV, Kâhire, ts;

—, *İstizkâr*, Beyrut 2000.

İbnü'l-Arabî, Ebû Abdillâh Muhyiddin Muhammed bin Ali, *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, I-XIV, thk. Osman İsmail Yahya, İbrahim Medkur, Kâhire 1978, (el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb).

İbn-i Asâkir, Ebû Kasım Ali bin Hasan, *Târihu Dımeşk*, ts.

İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I-IV, Beyrut 1979.

——, *Menâkıbu Emîri'l-Mü'minîn Ömer bin Hattâb*, thk. Ali Muhammed Ömer, Kâhire 1997.

İbn-i Ebi'd-Dünyâ, Ebû Bekir Abdullah, *Mevsûatü resâili İbn-i Ebi'd-Dünyâ*, Beyrut 1993.

İbn-i Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah bin Muhammed, *el-Musannef*, I-IX, thk. Said Muhammed el-Lehham, Beyrut 1989.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Ali bin Muhammed, *el-Kâmil fi't-târîh*, I-XIII, Beyrut 1979-1982;

——, *Üsdü'l-ğâbe*, I-VII, Kâhire 1970.

İbn-i Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed bin Ali, *Fethü'l-Bârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXVIII, Dâru'l-Fikr, Fuat Abdülbâkî neşri, ts;

——, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, Mısır 1379;

——, *Telhîsu'l-habîr*, I-IV, el-Medînetü'l-Münevvere, 1964;

——, *Münebbihât*, İstanbul 1960.

İbn-i Hibbân, Ebû Hâtim el-Bustî, *Sahîhu İbn-i Hibbân*, I-XVIII, Beyrut, 1993.

İbn-i Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik bin Hişâm, *Sîretü'n-Nebî*, I-IV, Beyrut 1937, (Dâru'l-Fikr).

İbn-i Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed bin İshâk, *Sahîhu İbn-i Huzeyme*, I-IV, Beyrut, 1970.

İbn-i İshâk, Muhammed bin İshâk bin Yesâr, *Sîretü İbn-i İshâk (Kitâbü'l-mübtedei ve'l-meb'asi ve'l-meğâzî)*, Konya 1981.

İbn-i Kayyım el-Cevziyye, Muhammed Ebî Bekir, *Zâdü'l-meâd*, I-VI, Kuveyt, 1991.

İbn-i Kesîr, İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ, *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Beyrut 1988;

——, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XV, Kâhire 1993.

İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezid el-Kazvinî, *Sünenü İbn-i Mâce*, I-II, İstanbul 1992.

İbn-i Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-IX, Beyrut, (Dâru Sâdır).

İbn-i Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser fî funûni'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer*, I-II, Beyrut 1992.

İbrâhim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, I-XVIII, İstanbul, ts.

İmâm Mâlik bin Enes, *Muvatta'*, I-II, İstanbul 1992.

İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerle Gerçekler*, İstanbul 2003.

İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis*, I-VII, İstanbul 1998.

Kadı İyâz, Ebü'l-Fadl İyâz bin Musa bin İyâz el-Yahsubî, *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*, İstanbul 1290, (Halil Efendi Matbaası).

Kâsımî, Muhammed Cemâleddin, *Mehâsinü't-te'vîl* (nşr. Muhammed Fuad Abdülbaki), I-XVII, Kahire, ts. (Dâru İhyâil-Kütübî'l-'Arabiyye).

Kastallânî, Ebü'l-Abbas Ahmed bin Muhammed, *el-Mevâhibu'l-ledünniyye*, I-II, Mısır 1281.

Kettânî, Muhammed Abdü'l-Hayy, *Nizâmü'l-hukûmeti'n-nebeviyye (et-Terâtibü'l-idâriyye)*, Beyrut 1996.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed bin Ahmed, *el-Câmî li-ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Beyrut 1985.

Kuşeyrî, Ebü'l-Kasım Abdülkerim bin Hevâzin, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Kâhire 1966.

Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî, *Mesnevî-yi Mânevî*;

——, *Dîvân-ı Kebîr*, Ankara 2000.

Mubârekfûrî, Ebü'l-Alâ Abdurrahman, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Kâhire, ts.

Muhammed İlyâs Abdülğaniy, *Târihu Mekkete'l-Mükerrameti Kadîmen ve Hadisen*, el-Medinetü'l-Münevvere 2001.

Muhammed Nûr Süveyd, *Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi*, trc. Zekeriya Güler, Konya 1994.

Münâvî, Muhammed Abdürraûf, *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-Câmii's-sağîr*, I-VI, Beyrut 1994.

- Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, Beyrut 1417.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin bin Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-III, İstanbul, 1992.
- M. Yaşar Kandemir, İsmâil Lütü Çakan, Râşit Küçük, *Riyâzü's-Sâlihîn - Tercüme ve Şerh-*, I-VIII, İstanbul 2001.
- Necati Yeniel -Hüseyin Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, İstanbul 1988.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed bin Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, I-VIII, İstanbul 1992.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ bin Şeref, *Şerhu Sahîh-i Müslim*, I-XVIII, Mısır 1981.
- Ömer Çelik, *Kur'ân'a Göre Kur'ân-ı Kerim ve Muhatapları*, İstanbul 1997, (Marmara Üniversitesi S.B.E. basılmamış doktora tezi).
- Rudânî, *Cem'u'l-fevâid*, trc. Naim Erdoğan, İstanbul ts.
- Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makâmi İbrâhîm*, Beyrut 1420.
- Sehârenfûrî, Halil Ahmed, *Bezlü'l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd*, I-X, Beyrut 1973.
- Serrâc, *el-Lüma'*, Kâhire 1960.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekir, *el-Câmiu's-sağîr*, Mısır 1306;
- , *Lübâbu'n-nukûl*, Beyrut 2006;
- , *Târîhu'l-hulefâ*, Mısır 1969.
- Şâh Veliyyullâh Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, I-II, thk. Muhammed Şerif Sükker, Beyrut 1990.
- Şeyh Sâdî-i Şirâzî, *Bostan*, trc. Kilisli Rıfat Bilge, İstanbul 1995.
- Taberânî, el-Hâfız Ebu'l-Kâsım Süleyman bin Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XXV, 1983.
- Taberî, Ebû Câfer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I-XXX Beyrut 1995;
- , *Târih*, I-XI, Mısır, ts.

Tirmizî, Ebû İsâ, Muhammed bin İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, İstanbul 1992.

Vâhidî, İmâm Ebu'l-Hasen Ali bin Ahmed, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*, thk: Kemâl Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1990.

Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed bin Ömer, *Meğâzî*, I-III, Beyrut, 1989; Mısır 1948.

Zekeriya Güler, *40 Hadiste Kadın ve Aile*, Konya 2004.

———, *Hadis Günlüğü*, Konya 2006.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd bin Ömer bin Muhammed, *Tefsîrû'l-keşşâf an hakâiki't-Tenzîl ve uyuni'l-ekâvil fî vucûhi't-te'vîl*, I-VI, tahk. Muhammed Mersi Amir, Kâhire 1988.

LÜGATÇE

-A-

âbâd: Mâmur, şen, bayındır.

âbid: İbâdet eden, zâhid.

acz, acziyet: 1. Gücü yetmeme hâli, güçsüzlük, iktidarsızlık. 2. Beceriksizlik.

âfâk: 1. Ufuklar. 2. Görüş ve dönüş sınırları. 3. Dış âlem.

ağniyâ-i şâkirîn: Allâh'a şükreden ve servetini rızâ-yı ilâhî'ye göre sarf eden zenginler.

âhenk: Uygunluk, uyum, düzen.

ahvâl (hâl'in çoğulu): 1. Hâller. 2. Oluşlar, durum, vaziyet. 3. Tasavvufta Allâh vergisi olan mânevî hâller.

âkıbet: Son, nihâyet, âhir, encâm.

akîde: İtikad, îman, dînî inanış.

akl-ı selîm: Sağduyu.

akrabiyet: Daha yakın olma, iyice yakın olma hâli, Allah'a yakınlık makâmı.

a'lâ-yı illiyyîn: Cennet tabakalarının en yükseği, en üst makamı.

(a.s): aleyhisselâm: Allah'ın selâmı onun üzerine olsun.

âlî: Yüksek, yüce, büyük, ulu.

âlicenap: 1. Cömert. 2. Şerefli, haysiyetli kimse.

âmâde: Hazır, hazırlanmış, emir bekleyen, emre hazır, müheyyâ.

amel: İş, fiil, uygulama.

âmil: 1. Amel eden, fâil, yapan, işleyen, işçi. 2. Sebep, müessir. 3. İslâm devletinde zekât tahsildârları ve vâliler bu isimle anılmışlardır.

asr-ı saâdet: 1. Saâdet ve mutluluk içerisinde geçen zaman. 2. Peygamber Efendimiz'in ashabıyla birlikte kıyâmete kadar gelecek bütün insanlığa numûne olarak bıraktığı güzellik ve fazîlet tezâhürleriyle dolu müstesnâ asır.

avdet: Geri geliş, dönüş.

ayan: Belli, açık, meydanda.

âzâ: 1. Uzuvarlar, organlar, bütünü parçaları. 2. Bir kuruluşa mensup olan kimse.

azletmek: Vazifesine son vermek.

-B-

bâriz: Açık, göz önünde, âşikâr, zâhir.

basiret: 1. Kalb ile görme, doğru ve ölçülü görüş, uyanıklık. 2. Sezgi, uzağı görme. 3. Firâset, kavrayış.

bâtın: İç, dâhil, sır.

bâtmen: İçten, dâhilen, sırren.

bedî: 1. Güzel. 2. Güzellik.

belâğat: Edebiyat kâideleri ilmi. Söz ve yazıda düzgün, sanatlı ve tesirli ifâde.

belîğ: 1. Fasih, düzgün söz söyleme. 2. Fasih, düzgün.

bende: 1. Kul, köle, bağlı. 2. İntisâb eden, taraftar.

berî: 1. Kurtulmuş, âzâde, sâlim. 2. Kusursuz, kabahatsiz.

bertarâf: Ortadan kaldırma.

bey'at (bîat): Devlet reisine sadâkat ve itaati bildiren ve genellikle el tutma sûretiyle yapılan ahitleşme. 2. Bir kimsenin hâkimiyeti tanıma, itaat bildirme.

beytûlmâl: İslam hukûkunda mâliye hazînesi.

bîçâre: 1. Çâresiz, zayıf. 2. Güçsüz, kuvvetsiz, mecalsiz, dermansız. 3. Zebûn, zavallı, düşkün.

bi'l-fiil: Fiilen, harekete geçmek sûretiyle, yaparak.

bîçâre: Çaresiz, zavallı.

bid'at: 1. Sonradan meydana çıkan şey. 2. Rasûlullah (s.a.v) zamanından sonra dinde ortaya çıkan şey.

bîgâne: 1. Tanıdık olmayan, yabancı. 2. İlgisiz.

buğz: Düşmanlık hissi, nefret, kin, içten düşmanlık göstermek.

bülûğ: Ergenlik çağına erme, erginlik.

-C-

câlib-i dikkat: Dikkat çekici.

cebbâr: 1. Cebredici, zorlayıcı, zorba. 2. Kuvvet ve kudret sahibi Allah.

cedel: 1. Tartışma, karşısındakini susturmmak için yapılan tartışma, münakaşa. 2. Mücadele, çekişme. 3. Hırçnılık.

cemâdât: Cansız varlıklar.

Cemâl-i ilâhî, Cemâlullâh: Hak Teâlâ'nın sonsuz güzelliği.

cemâlî sıfat: Allâh Teâlâ'nın lûtufl, ihsan ve merhametine delâlet eden vasıfları.

cemâlî: 1. Allâh'ın cemâl sıfatlarına âit. 2. Mizaç itibâriyle cemâl sâhibi, güzel, lûtuflkâr, merhametli.

cemetmek: Toplamak, yığmak.

cîfe: 1. Leş. 2. İğrenilecek şey, pislik.

cihet: Yön, taraf, görüş, bakış açısı.

cismâniyet: Cisimle ilgili olma, maddiyet.

çığır: 1. Çığır kar üzerinde açtığı iz, yol. 2. Toprakta adımların izi ile açılmış ince yol. 3. Tarz, üslup. 4. Fikir ve sanat alanında yenilik, yeni yol.

-D-

dalâlet: Sapıtma, doğru yoldan ayrılma, azma, bâtula meyletme.

darb-ı mesel: Geniş tecrübeler dayanan atalar sözü.

desîse: Hîle, oyun, dolap, entrika.

diğergâm: Başkalarını düşünen.

dûçâr: Giriftâr olmuş, mübtelâ olmuş, tutulmuş.

düstur: 1. Kanun, kâide. 2. Vezir, müşir. 3. Esaslı kâide.

-E-

ebedî: Sonsuz, dâimî.

el-Emîn: 1. Korkusuz kimse. 2. İnanan, güvenen. 3. İnanılan, güvenilir. 4. Rasûlullah (s.a.v) ve Hz. Cebrâil'in sıfatı.

elzem: En lâzım; vazgeçilmez.

emâre: Alâmet, nişan, iz, eser, ipucu.

emir bi'l-mârûf ve nehiy ani'l-münker: İyiliği emretme ve kötülükten menetme, sakındırma.

enbiyâ: Nebîler, peygamberler.

esfel-i sâfilîn: Aşağıların en aşağısı, cehennem.

evlâ: 1. Birinci, daha önce gelen. 2. Daha iyi, daha lâıyk, daha münâsıp.

-F-

fahr: Övünme; övünmeye vesîle teşkil eden şey.

Fahr-i Kâinât: Varlıkların iftihar kaynağı; Hz. Peygamber (s.a.v).

fâik: Fevkinde bulunan, üstün olan.

fârik: Fark edilmeyi sağlayan, ayırt edici, belirgin.

farz-ı kifâye: Bir veya yeterli sayıda kişi tarafından yerine getirilmesi ile başkaları üzerinden kalkan farz (meselâ: Cenaze namazı).

fâsik: Allâh'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günahkâr.

fasih: 1. Fesahat ile konuşan, bir dilin kâidelerine ve inceliklerine uyarak konuşan. 2. Açık, anlaşılır ve düzgün konuşan.

felâh: Kurtulma, kurtuluş, selâmet.

ferâgat: 1. Hakkından isteyerek vazgeçme. 2. Affetme.

feyz: 1. Mânevî haz; gönül huzûru. 2. Bolluk, bereket.

firâset: Anlama, sezme kâbiliyeti.

fıtrat: Yaratılış, tabiat. **fıtrî:** Yaratılıştan olan, tabiî, doğuştan; cibillî.

fütühât: Fetihler, zaferler.

-G-

gazâ: Allah yolunda cihâd, din düşmanlarıyla muharebe.

-H-

hâiz: Mâlik, sahip, taşıyan.

hakîm: 1. Her şeyden üstün ve tedbirli olan. Allah'ın sıfatlarından. 2. Hikmet sahibi. 3. Çok bilgili kimse, âlim. 4. Hekim, tabip.

hakîr: Önemsiz, değersiz, kıymetsiz.

halâvet: Tatlılık, lezzet, zevk.

halef: Birinin yerine geçen, onun yerini alan.

hâlet-i rûhiye: Rûh hâli, insanın psikolojik durumu.

halîm: 1. Hilm, yumuşaklık sâhibi. 2. Cenâb-ı Hakk'ın, "Yarattıklarına yumuşak muâmele eden, acele ve kızgın davranmayan" mânâlarına gelen ismi.

halvet: 1. Kapalı bir yerde yalnız kalma. 2. İbâdet, riyâzat, zikir ve murâkabe maksadıyla inzivâyâ çekilme.

hamâkat: Anlama kıtlığı, bölnlük, ahmaklık.

hanîf: 1. Tek Allah'a, Allah'ın birliğine inanan, Hz. Muhammed (s.a.v)'in tebliğinden önce de tek Allâh'a inanan. 2. İslâm inancına sıkı ve samimî olarak bağlanan.

hasbe'l-beşer: İnsanlık icâbı.

hasenât: İyi işler, iyilikler, hayırlar; sâlih ameller.

haset: Kıskanma, kıskançlık, çekememezlik.

hasım: 1. Düşman. 2. Bir işte, yarışta veya davada karşı taraf, rakip.

hasis: Elinde bulunduğu hâlde kimseye yardım etmeyen, vermeyen, cimri, pinti.

haslet: 1. Yaratılıştan, doğuştan gelen hususiyet, huy. 2. Güzel huy, iyi hususiyet.

hassasiyet: Dikkatlilik, titizlik, hassas olma hâli, hislilik, duygululuk.

haşr: Ölülerin kıyâmette diriltilerek hesap için mahşerde toplanması.

haşyet: Korku, korkma.

haşyetullâh: Allah korkusu.

hayâ: 1. Utanma, sıkılma duygusu. 2. Ahlâk kâidelerine bağlı olma, edeb, ar, nâmus.
hayrât: 1. Sevap kazanmak için yapılan hayırlı işler. 2. Sevap için kurulan müesseseler.
haysiyet: Değer, kıymet, itibar, şeref.
hâzık: Hazâkatli, işinin ehli, usta, eli uz. (Dilimizde en çok doktorlar hakkında kullanılır.)
hemhâl: Aynı hâlde bulunan, bir hâlli, hâdleş, aynîleşmek, aynen benzetmek.
hengâme: 1. Kavga, şamata, gürültü, patırtı. 2. Savaş.
hevâ: 1. Nefse âit şeylere olan heves. 2. Nefsânî zevkler, düşkünlükler.
hezîmet: Büyük mağlûbiyet, bozgun, bozgunluk.
hıfzetmek: 1. Saklamak. 2. Muhafaza etmek. 3. Ezberlemek.

hicret: Göç, gitmek, bir yeri terk edip bir yere gitmek. Peygamber Efendimiz'in Mekke-i Mükerreme'den Medîne-i Münevvere'ye göç etmesi. Hz. Peygamber (s.a.v)'in göç ettiği tarih başlangıç kabul edilerek düzenlenen İslâmî takvim.

hidâyet: 1. Doğru yol, hak yolu, İslâmiyet. 2. Doğru yolu, hak yolunu arama. 3. Allah'ın insanların kalbine ilhâm ettiği hak yolu arama hissi ve arzusu. 4. Yol gösterme.

hilim: İnsanın tabiatında olan yumuşaklık.

himâye: 1. Koruma, esirgeme, yardım etme. 2. Kayırma, himmet etme, elinden tutma.

himmet: Yardım, ihsân, mânevî yardım, rûhânî imdat.

husûmet: 1. Düşmanlık. 2. Zıddiyet, karşıtlık. 3. Hasımlık, hasım olma hâli.

husûl: Meydana gelme, olma, peydâ olma, ortaya çıkma.

huşû: Allah'a karşı korku ve sevgi ile boyun eğme; bu duygu ile meydana gelen hâl.

hülâsa: Kısaca, özet olarak.

hüsn: 1. Güzellik. 2. İyilik, hoşluk. 3. Tamamlık, olgunluk, mükemmellik.

hüsn-i kabûl: İyi bir sûrette kabûl etme, güler yüz gösterme.

hüsn-i zan: Bir şey veya bir kimse için iyi kanaate sâhip olma.

hüsrân: 1. Zarar, ziyan, kayıp. 2. Beklenene erişememekten doğan hüzn ve acı, yokluk

acısl.

hüviyet: Benlik, şahsiyet, kimlik.

-İ-

icâb: Gerekme hâli, lüzum.

icmâ: 1. Cem etme, toplama. 2. İslâm âlimlerinin bir konuda ittifak etmeleri.

ictimâî: Sosyal, toplumla alâkalı.

icthâ: 1. Gücünün imkânları çerçevesinde çalışma, gayret gösterme, çabalama. 2. İslâm âlimlerinin şer'î çerçeve dâhilinde bir konuda fikir ortaya koymaları.

idrak: 1. Akıl erdirmeye, anlama, kavrama kabiliyeti. 2. Ulaşma, erişme, varma, yetişme.

ifâ: Bir işi gerçekleştirme, yapma.

iflâh: Zor durumdan kurtulma, iyileşme, selâmete erme.

ifrat: Aşırılık, haddi aşmak.

iftihar: 1. Fahretme, övünme. 2. Şan, şeref.

ihâta: 1. Bir şeyi kuşatma, çerçeveleme. 2. Zihnen, aklen, bilgiyle kavrama; tam ve mükemmel bir şekilde anlama.

ihdâs: Meydana getirme, ortaya çıkarma.

ihlâs: 1. Samimî, kalbî ve karşılıksız sevgi ve bağlılık; doğruluk. 2. Riyâ karışmamış, samimî ibâdet. 3. Hâl ve hareketlerde yalnızca Allah rızâsına yönelme.

ihrâm: Mü'minlerin hac ve umre esnâsında büründükleri dikişsiz beyaz örtü.

ihsân: 1. Bağışlama, yardım, iyilik, lûtuf. 2. Allah'ı görüyormuş gibi ve O'nun bizi dâimâ gördüğü şuuru içinde yaşamak.

ihtidâ: Hidâyete erme, doğru yola girme, İslâmiyeti kabûl etme.

- iẖtimam:** Dikkatle, özenerek çalışma, davranma, hareket etme.
- iẖtiras:** Aşırı hırs, şiddetli arzu.
- iẖtiyat:** 1. Bir konuda geleceği düşünerek dikkatli, tedbirli hareket etme; ölçülü davranma. 2. Zor şartlar ve günler için saklanan, elde bulundurulan; yedek.
- iḵâme:** 1. Oturma. 2. Kaldırma, ayakta durdurma. 3. Meydana koyma.
- iḵbâl:** 1. Baht, tâlih. 2. Birine doğru dönme, gelme. 3. İşlerin yolunda gitmesi. 4. Arzu, istek.
- ilâhî:** Allah'â ait, Allah'la ilgili.
- i'lâ-yı kelimetullâh:** Allah'ın birliğini ilan etme, İslâmiyeti yüceltme.
- illet:** 1. Hastalık. 2. Sakatlık, bozukluk. 3. Sebep.
- ilticâ:** 1. Sığınma, barınma. 2. Güvenme, dayanma.
- ilticâgâh:** Sığınma yeri, sığınak.
- imâret:** 1. Mimârî eserler. 2. Hayrât, yoksullara yardım etmek maksadıyla meydana getirilen kuruluş.
- imtisâl:** Gerekeni yapma, bir örneğe göre hareket etme. 2. Alınan emre boyun eğme.
- imtiyaz:** 1. Başkalarına tanınandan fazla hak ve imkân tanıma, istisnâ. 2. Fark, ayrıcalık, üstünlük. 3. Bir iş konusunda sadece bir kuruluşa veya kişiye verilen ruhsat.
- imtizac:** 1. Karışabilme. 2. Birbirini tutma, uygunluk. 3. İyi geçinme, uyuşma.
- in'ikâs:** Akislenme, yansıma.
- infak:** Nafaka ile fakirleri geçindirme, nafakalandırma, malı Allah yolunda harcama.
- intikâl:** 1. Bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme. 2. Mîras olarak kalma. 3. Geçme, sirâyet etme.
- inzâr:** 1. Uyarma, tehdid etme. 2. Allah'ın insanları ve cinleri âhîret azâbı ile ikâz etmesi.
- inzivâ:** Bir köşeye çekilip bazı fiillerden uzak durma, yalnızlık.
- îrâd:** 1. Getirme. 2. Söyleme.
- irade:** Bir şeyi yapmak veya yapmamak husûsunda karar verebilme ve bu kararı yürütebilme kudreti.
- irşad:** 1. Hak yolu, doğru yolu gösterme. 2. Tasavvufta, mürşidin Allah'ın yolunu göstermesi.
- îsâr:** Kendisi muhtaç olduğu hâlde nefsinden ferâğat edip bir başkasını tercîh etme.
- istibrâ:** Küçük abdestten sonra akıntıyı tam olarak bitirme.
- istûdat:** 1. Kâbiliyet, bir şeyin kazanılmasına olan tabîî meyil. 2. Akıllılık. 3. Anlayışlılık.
- istiğnâ:** 1. Aza kanaat etme, tok gözlü olma. 2. İhtiyaçsızlık.
- istihkak:** 1. Hak etme. 2. Hizmet karşılığı istenen ücret.
- istihkâr:** Hor ve hakîr görme.
- istihzâ:** Alaya alma, eğlenme, ince alay.
- istikâmet:** 1. Doğruluk, dürüstlük, nâmuslu hareket, doğru davranış. 2. Cihet, yön.
- istikbâl:** Gelecek, gelecek zaman.
- istilâm:** 1. Öpme veya el sürme. 2. Kâ'be'yi tavâf ederken "Hacerü'l-Esved"e el sürüp "bismillâhi Allâhu ekber" diye selamlanması veya izdiham dolayısıyla el sürülemiyorsa uzaktan selâmlama işaretinin yapılması.
- istişâre:** Birinin veya bir heyetin fikrine mürâcaat etme; fikrini, görüşünü alma; danışma.
- iştigal:** Meşgul olmak, çalışmak, uğraşmak.
- iştihâ:** 1. Meyil, istek, arzu. 2. İştah, yemek yeme isteği.
- iştîyak:** Çok arzu etme, özleme, tahassür.
- itâb:** Paylayıp azarlama, tersleme.
- îtidâl:** 1. Aşırı olmama, orta hâlde bulunma. 2. Yumuşaklık. 3. Eşit olma, dengeleme.

îtikad: 1. Bir din veya mezhebin temel inanç değerleri. 2. Allah'a kalbî bağlılık, kesin inanma; iman.

itikâf: 1. Ramazan'ın son on gününde dünya işleriyle alâkayı kesip camiye kapanarak ibâdet etme. 2. Kalbin arınması, nefsin yenilmesi için kırk gün bir hücrede ibâdet etme.

îtimâd: 1. Güven, emniyet. 2. Dayanma, istinâd etme.

îtiyad: Âdet hâline getirme, alışma, alışkanlık.

ittibâ: Tâbî olma, uyma, ardı sıra gitme.

ittikâ: 1. Sakınma, çekinme. 2. Allah korkusu, Allah korkusuyla günahlardan kaçınma.

iz'ân: 1. Anlayış, kavrayış, akıl. 2. İtaat, söz dinleme, boyun eğme. 3. Terbiye, edeb.

izhar: Açığa vurma, gösterme, belirtme.

-K-

kahır: 1. Büyük üzüntü, derin acı, keder, elem. 2. Büyük eziyet, cefâ, zulüm.

kâim: 1. Kıyâmda olan, ayakta duran. 2. Bir kişinin yerini tutan, yerine geçen. 3. Bir şeyi mümkün kılan sebep.

karakter: Bir kişi ya da topluluğun ayırıcı mânevî vasıflarının tamamı, seciye. 2. Ahlâk, huy, tabiat.

kavlen: Kavil yoluyla, sözle.

keffâret: 1. Arınma. 2. Yanlıslıkla veya mecbûriyet sonucu işlenen günahın bağışlatılması için şer'î olarak verilen sadaka veya tutulan oruç.

kısas: Kötü bir fiilin, bir suçun misliyle suçluyu cezalandırma.

kıyâm: 1. Ayağa kalkma, ayakta durma. 2. Bir iş için davranma, teşebbüse girişme. 3. Ayaklanma, baş kaldırma.

kifâyet: Kâfi miktarda olma, yetme, yeterlik.

kinâye: 1. İmâli, üstü kapalı söz, sitemli ifâde. 2. Dolaylı söylenen dokunaklı söz. 3. Bir sözün hem gerçek, hem de mecâzî mânâlarıyla kullanılması.

-L-

lâhûtî: Ulûhiyet âlemiyle ilgili, ulûhiyete âit, ilâhî, Rabbânî, rûhânî.

lâkayd: 1. Kayıtsız, aldırmayan, ilgi göstermeyen, ilgisiz. 2. Nemelâzımcı.

lâşe: 1. Leş. 2. Zayıf hayvan.

ledünnî: Allah bilgisine ve sırlarına âit, onunla alâkalı.

letâfet: 1. Latîflik, hoşluk. 2. Güzellik. 3. Nezâket. 4. Yumuşaklık.

likâullâh: Allah -celle celâlihû-'ya vâsıl olmak, O'na kavuşmak.

-M-

mâhiyet: Bir şeyi tayin eden aslî unsur, bir şeyin hakîkati, nitelik.

mahlûkat: Mahlûklar, halk olunanlar, yaratılmışlar.

mahrem: 1. Haram, şer'î bakımdan doğru sayılmayan şey. 2. Evlenilmesi şer'î bakımdan câiz olmayan, bu yüzden kendisinden kaçılmasına gerek bulunmayan. 3. Gizli, sır vasfı olan. 4. Sır saklanmayan yakın kimse, sırdaş.

mahviyet: 1. Beşerî ve dünyevî noksanlıklardan kurtulma hâli. 2. Tevâzû.

maîşet: 1. Yaşayış, geçim. 2. Geçinmek için gerekli şey.

maiyyet: 1. Birlikte bulunma, beraber olma. 2. Birinin yanında bulunan.

mâlâyânî: Mânâsız, faydasız, boş söz.

maraz: Hastalık, dert, belâ, dayanılması güç durum.

mâruz: 1. Bir şeyin tesirinde olan, karşısında bulunan ve önünde engel ve siper bulunmayan. 2. Büyük bir makâma, kişiye arz olunan. 3. Bildirilen, anlatılan, takdim edilen.

mâsiyet: 1. İsyan. 2. Kötü şey. 3. Günah.

mazhar: 1. Nâil olmuş, erişmiş, kavuşmuş; nâil olan, kavuşan, erişen, şereflenen. 2. Bir şeyin zuhûr ettiği yer, eşyâ ve madde.

mazhariyet: Mazhar olma hâli, nâil olma, kavuşma, şereflenme.

mâzur: 1. Özü olan, özür, mazeretli. 2. Özü kabul edilen.

meal: 1. Mânâ, mefhum, kavram. 2. Öz, özet. 3. Kur'ân-ı Kerim'in anlamını ihtivâ eden kitap.

medh: Övme, iyi taraflarını anlatma, senâ, sitâyîş.

mekruh: 1. İğrenme hissi uyandıran, tiksindiren, kerih, iğrenç, menfur. 2. Şer'î olarak haram edilmemekle birlikte, ancak zarûrî hâllerde câiz olan ve normal hâllerde terk edilmesi iyi görülen şey.

mel'anet: Mel'unluk, lânetlenecek davranış.

meleke: Bir işi uzun süre tekrarlayarak elde edilen el alışkanlığı ve ustalık, yatkınlık, kâbiliyet.

melekût: 1. Saltanat, hükümdarlık, padişahlık. 2. Melekler ve ruhlar âlemi. 3. Melekler ve ruhlar, semâvî şeyler.

men etmek: Mânî olmak, önlemek, vermemek, bir şeyin yapılmasını engellemek, yasaklamak.

menfi: 1. Olumsuz, müsbetin zıddı. 2. Nefyolunmuş, sürülmüş, sürgün edilmiş. 3. Negatif.

mesâbe: Değer, hüküm, derece, mertebe, misil.

mesrûr: Sevinçli, memnun, şen.

mesâbe: Değer, hüküm, derece, mertebe, misil.

mes'ûliyet: Mes'ûl, sorumlu olma, sorumluluk.

metâ: Mal, servet, ticârî değeri bulunan varlık.

mevzû: 1. Vaz'olunmuş, konulmuş, yerleştirilmiş. 2. Ele alınan, üzerinde durulan konu. 3. Uydurma, düzme, sahih olmayan.

meyl: 1. Bir tarafa doğru eğilme, sarkma, eğim. 2. Sevgi, muhabbet. 3. Rağbet, îtibar. 4. Taraftarlık.

mîkat: 1. Bir iş için tâyin edilen vakit, zaman veya yer. 2. Mekke yolu üzerinde hacıların ihrâma girdikleri yer.

minvâl: Tarz, yol, sûret, şekil.

mîzan: 1. Terâzi. 2. Ölçü âleti. 3. Tartı âleti. 4. Âhirette günah ve sevabların, iyilik ve kötülüklerin ölçüleceği terazi, mânevî ölçü âleti.

muâmelât: Muâmeleler, davranışlar; iş, alışveriş vs. sûretiyle yaşanan her türlü beşerî münâsebet.

mukâbele: Karşılık, cevap.

muktezâ: 1. İktizâ eden şeyler, gerekenler. 2. Sonuçlar.

mülâhaza: 1. Dikkatle ve teferruatıyla düşünme. 2. Dikkatle bakma.

münâdî: Nidâ eden, bağırان, bağırماق sûretiyle duyurmaya çalışan, tellâl.
musâfaha: Karşılıklı olarak elleri iç içe almak sûretiyle yapılan selâmlaşma, el ele tutuşma.

musâlaha: Sulh, barış anlaşması.

mübah: İşlenmesinde günah veya sevap olmayan.

mübtelâ: 1. Düşkün, tutulmuş. 2. Âşık.

mücâhede: 1. Mücâdele, çaba, gayret. 2. Kişinin nefsin istemediklerini yapmak sûretiyle kendini terbiye etmesi, nefis ile savaşıma.

müflis: 1. İflâs etmiş, bütün varını yoğunu elinden çıkarmış, borcunu ödeme gücünü kaybetmiş. 2. Parasız, züğürt.

müfreze: 1. Müstakil vazife yapmak üzere ordudan ayrılmış askerî birlik. 2. Küçük askerî birlik.

mühim: Ehemmiyetli, önemli, lâzım, azîm, büyük, ağır.

mükerrem: Tekrîm edilmiş, hürmet gören, ikrâm edilmiş.

münâdî: 1. Nidâ eden, bağırان, bağırماق sûretiyle duyurmaya çalışan, tellâl. 2. Müezzin.

münhasır: 1. Hasredilmiş, ayrılmış, bir şeye veya bir kimseye mahsus. 2. Kuşatılmış. 3. Sınırlı. **münhasıran:** 1. Hasredilerek, ayrılarak, husûsan. 2. Sınırlanmış olarak, sınırlı bir şekilde.

mürüvvet: Erlik, kahramanlık, yiğitlik, insâniyet, adamlık, cömertlik.

müsâmaha: Göz yumma, hoş görme, aldırmama, ihmâl.

müstakbel: Gelecek zaman, gelecekte olacak bulunan.

müstefid: İstifade eden, fayda elde eden, kazanan.

müstehab: 1. Sevilen, hoşа giden şey. 2. Yapılması dinen emredilmediği hâlde şer'an, makbul sayılan şeyler. İşleyen sevap kazanır, işlemeyen günâha girmez.

müşâhede: 1. Bir şeyi gözle görme. 2. Mânevî seyir.

müşkil: 1. Güç, zor, çetin. 2. Güçlük, zorluk, engel.

müteessir: 1. Hislerine dokunulmuş, üzülmüş; üzüntülü, kederli, mahzun. 2. Tesir almış.

mütekebbir: Kibirlenen, mağrur.

mütemâdiyen: Devamlı, sürekli olarak, arkası kesilmeyerek.

mütevekkil: Tevekkül eden, yapması gerekenleri yaptıktan sonra işini Allâh'a havâle eden, Allâh'a güvenen.

müttakî: 1. Sakınan, çekinen. 2. Allâh'tan korktuğu ve O'nu sevdiği için günahlardan uzak duran.

müyesser: 1. Kolay olan, kolaylıkla gerçekleşen. 2. Nasîb olan. 3. Kolaylaştırılmış.

-N-

nâil: Emeline erişen, gâyesine ulaşan, başaran, muvaffak olan, yetişen, erişen.

nâme: Mektup, yazı, resmî mektup veya yazı.

nazargâh-ı ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın nazar kıldığı yer.

nazariyat: Görüşler, düşünüşler, teoriler.

nâzil: 1. Nüzûl eden, yukarıdan aşağı doğru hareket eden, inen. 2. Bir yerde konaklayan, misâfir olan.

necâset: 1. Pislik, kirlilik, murdarlık. 2. İnsan veya hayvan pisliği.

necis: Pis, temiz olmayan, murdar.

nedâmet: Pişmanlık.

nefs: 1. Kendi, öz, can, ruh. 2. Benlik. 3. Kötü istek, kötülüğe meyil, insanın kötülüğe meyilli tarafı; insandaki maddî, beşerî ve hayvanî şeylere meyil. 4. Asıl, cevher.

nefsâniyet: Kin, garez, husûmet, gizli düşmanlık ve nefsin hevâ ve hevesleri.**nefl:** Üfürme, boru vesâireyi üfleme.

nehî: 1. Yasak etme. 2. Dinen yasak olan şeylerden menetmek.

neseb: Soy.

nezih: 1. Temiz. 2. Güzel, kibar.

nişâne: Eser, alâmet, emâre, iz, belirti.

numûne-i imtisâl: Misâl getirilecek, tâbî olunacak örnek.

nusret: 1. Yardım. 2. İlâhî yardım. 3. Üstünlük, zafer, muzafferiyet, galebe.

nübüvvet: Nebîlik, risâlet, peygamberlik.

nüzûl: Yukardan aşağıya inme.

-P-

pervâne: Işık etrâfında dönen küçük gece keleş.

perverde: Beslenmiş, terbiye ile yetiştirilmiş, büyütülmüş.

peydâ: Belli, açık, meydanda, zahirî, âşikâr.

-R-

(r.a): radiyallâhu anh: Allâh ondan râzı olsun! **radiyallâhu anhâ:** Aynı duanın hanımlar için söylenilen şekli.

rakîk: 1. Çok ince, yufka, nâzik, nârin. 2. Yumuşak kalpli, yufka yürekli, hisli.

râm olmak: 1. İtâat etmek, boyun eğmek, kendini başkasının emrine bırakma. 2. Kulun bütün varlığını Allâh -celle celâlihû-'ya bağlaması.

Rasûlû's-Sekaleyn: İnsanlar ve cinlerden meydana gelen iki âlemin peygamberi.

râyihâ: Koku, güzel koku.

rehâvet: Gevşeklik, atâlet, uyuşukluk, ihmâl, gayretsizlik.

rencide: İncinmesine sebep olunmuş, gücendirilmiş, kalbi kırılmış; incinmiş.

revâ: Lâyık, münâsip, yerinde, yakışır, câiz, uygun.

riâyet: 1. İtibar, sayma, saygı, hürmet; gözetme. 2. Ağır lama, ikram. 3. Uygun davranış.

ribâ: 1. Artış, fazlalık. 2. Fâiz.

rikkat: 1. İncelik, yufkalık. 2. Nezâket. 3. İfâdede incelik. 4. Merhamet etme. **rikkat-i kalbiye:** Gönül yufkalığı, gönül inceliği, merhamet.

risâlet: 1. Rasûllük, peygamberlik, nebîlik, elçilik. 2. Bir kimse veya tarafın sözünü, diğer tarafa tebliğ etme.

rivâyet: 1. Meydana gelen bir şeyi, bir haberi, sözü, bilgiyi nakletme. 2. Nakil ve rivâyet edilen şey.

riyâ: İkiyüzlülük, gösteriş, sahte davranış.

rûhânî: Rûhla, ilgili, mânevî, dinî, âhiretle ilgili.

rûhâniyet: 1. Rûha âit mânevî atmosfer, rûhu takviye eden mânevî hâller. 2. Vefât etmiş olan bir şahsiyetin devâm eden mânevî kuvveti.

-S-

sadaka-yı câriye: Sürekli hayra sebep olan sadaka (mektep, câmi, çeşme vb.).

sâik: 1. Sevk eden. 2. Husûsî sebep. 3. Âmil.

(s.a.v): sallallâhu aleyhi ve selem: Allâh'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun!

salâh: 1. İyilik, iyileşme, düzelme. 2. İyi hâlli, fazîletli olma. 3. Barış içinde olma. 4. Âsâyiş.

salâhiyet: Bir şeyi yapmaya izni ve hakkı olma, bir işi yapma veya yapmama gücüne sâhip olma, yetki.

sâlih: 1. Yarar, yakışır; elverişli, uygun. 2. Salâhiyeti bulunan, yetkili. 3. Dinin emir ve yasaklarına uyan, iyi ahlâk sahibi, müttakî.

sâlim: 1. Hasta veya sakat olmayan, sağlam, kusursuz. 2. Korkusuz, endişesiz, emin.

sarf: 1. Masraf etme, harcama. 2. Kullanma.

sekînet: 1. Sâkin olma, sükûnet. 2. Huzur, gönül rahatlığı.

selâmet: 1. Dert, sıkıntı, kusur, noksanlık vb. şeylerden uzak ve emin olma. 2. Hayırlı son. 3. Kurtuluş, halâs. 4. Doğruluk, sâlimlik.

selef: 1. Bir hâl, yer veya işte daha evvel bulunmuş olan, eski. 2. Daha önce yaşamış olan kimse, ced, ata. 3. İlk örnek müslüman nesiller.

sıla-i rahim: Akrabayı ve yakınları ziyaret etme, hâl hatır sorma ve yardımda bulunma.

sırât-ı müstakîm: 1. Allâh -celle celâlühû-'ya ulaştıran dosdoğru yol. 2. Sırat köprüsü; üstünden geçip cennete gitmek üzere cehennemın üzerine kurulacak olan çok dar ve güç geçilir köprü.

suffe: Peygamber Efendimizin, mescidinin yanına fakir sahâbîlerin tâlim, terbiye ve barınmaları gâyesiyle yaptırdığı mekân.

suistimâl: Kötüye kullanma.

sû-i zan: Kötü zan, şüphe.

sulh: Barışma, barış.

süflî: 1. Aşağıda olan, aşağılık. 2. Kötü ve pis kıyâfetli, hırpânî.

sükûn, sükûnet: 1. Durgunluk. 2. Rahat, huzur, âsâyiş. 3. Dinme, kesilme.

sûrur: Sevinç.

-Ş-

şahsiyet: Bir ferdin kendine has görünüş, duyuş, düşünüş ve davranışlarının tamamı.

şârih: Şerh eden, açıklayan.

şâyan: Uygun, münâsip, yaraşır, lâyük.

şecaat: Yiğitlik, cesurluk, korkusuzluk, kalb temizliği.

şefa: 1. Araya girme, tavassut etme; aracı, ricâcı olma. 2. Ahirette Peygamber Efendimiz'in ve diğer İslâm büyüklerinin bazı mü'minlerin affı için Allah'a niyazda bulunması.

şîar: 1. Nişan, eser, işâret, alâmet. 2. Alâmet-i fârîka.

şümûl: İçine alma, kaplama.

-T-

tâbi: 1. Birinin arkası sıra giden, ona uyan.

tâbiin: Peygamber Efendimiz'i görmüş olanları görüp, kendilerinden hadis dinlemiş olanlar.

tâbi olmak: İtaat etmek, bağlanmak, başka bir şeyin veya kimsenin tesiri altında kalmak, onun belirlediği sınır ve şartlara uymak.

tahsil: 1. Elde etme, ürün sağlama, kazanma. 2. Gelir toplama, alacak alma. 3. Bilgi edinme, öğrenme.

tahsis: 1. Has kılma, ayırma. 2. Aylık bağlama.

taklit: Başkasının re'yi ile amel etmek. Benzemeye veya benzetmeye çalışmak.

takrîrî (sünnet): Peygamber Efendimiz'in, ümmetinden görüp işittiği bir işe karşı çıkmaması ve onu kabul etmesidir.

takvâ: Allâh'tan korkma, Allâh korkusuyla dînin yasaklarından kaçınma.

talâkat: 1. Dil açıklığı, düzgün sözlülük. 2. Güteryüzlülük.

tâlim: 1. Bir işi öğrenmek veya alışmak için yapılan çalışma, meşk. 2. Yetiştirme, öğretim.

târiz: Üstü kapalı, kinâye yollu söyleme, söz dokundurma.

tasadduk: Sadaka verme.

tashih: Yanlış giderme, yanlışın yerine doğrusunu koyma, düzeltme.

tasvîb etme: Doğru bulma, uygun görme.

tasvir: 1. Yazıyla veya başka ifâde tarzlarıyla anlatma. 2. Resmini yapma.

tâzîm: Hürmet, saygı, yüceltme.

tâziye: 1. Felâketli hâllerde, üzüntüyü azaltacak sözler söyleme. 2. Yakını ölen kimseye tesellî sözleri söyleme, başsağlığı dileme.

teberrük: Bereket umma, mübârek görme, uğurlu sayma.

tebliğ: 1. Ulaştırma. 2. Bir dîni başkalarına anlatma ve böylece onun yayılmasına çalışma; **tebliğât:** Tebliğler.

tecellî: 1. Görünme, belirme. 2. Kader, tâlih. 3. Allâh'ın lûtfuna nâil olma.

tedâi: Çağrışım.

tedkik: İnceleme, araştırma. **tedkikat:** Tetkikler.

tedrîcen: Derece derece, yavaş yavaş.

teennî: Acele etmeden, ihtiyatlı, düşünceli ve yavaş hareket etme, temkinli davranma.

tefrit: Aşırı derece ihmâl ve gevşeklik gösterme.

tekâmül: Basamak basamak meydana gelen değişme, şekil değiştirme ve gelişme, kemâle erme, olgunlaşma.

tekbîr: Yüceltme, “Allâhu Ekber” diyerek Allâh’ı ululama.

tekerrür: Yine olma, tekrarlama.

tekfin: Kefen sarma, kefenleme.

tekzîb: Yalan olduğunu îlân etme, yalanlama.

telakkî: 1. Kabul etme, alma. 2. Anlayış, görüş. 3. Şahsî anlayış, şahsî görüş.

te’lîf: 1. Uzlaştırma, bağdaştırma; alıştırma. 2. Eser yazma, toplama, düzenleme.

telkin: 1. Fikrini kabûl ettirme, aşılama. 2. Ölmek üzere olan kimsenin başında kelime-i şehâdet getirip tekrarlamasını sağlamaya çalışma.

temâyül: 1. Bir tarafa doğru eğilme, meyletme. 2. Bir kimse veya şeye taraftar olma, ilgi duyma.

tenâkuz: İki sözün birbirine uymaması, birbirinin zıddı olması, çelişki.

tenezzül: 1. Alçak gönüllülük gösterme. 2. İnme, alçalma.

tenzîhen mekruh: Helâle daha yakın mekruh.

terakkî: 1. Artma, ilerleme, yükselme. 2. Daha iyi hâle gelme.

tervîc: 1. Revaç verme, değerini artırma. 2. Destekleme, tutma.

teselsül: Ard arda gelme, birbirini tâkib etme, zincirleme.

teshîr: Büyüleme, cezbetme. 2. Kendine bağlama.

teskîn: Sâkinleştirme, yatıştırma, durdurma.

teşbih: Benzetme, kıyaslama.

teşekkül: 1. Şekillenme, oluşma. 2. Kurulma. 3. Teşkilât, kuruluş.

teşkil: Şekillendirme, meydana getirme, yapma.

teşne: 1. Susuz, susamış. 2. Arzulu, istekli, hevesli.

teşrif: 1. Şeref verme, şereflendirme. 2. (Büyük, mühim birisi bir yere) gitme, gelme.

tevâzû: Alçak gönüllülük, gösterişsizlik, büyüklenmeme.

tevekkül: 1. Vekîl kılma, başkasına havâle etme. 2. Allâh -celle celâlühû-’ya güvenme, gücünün yetmediği yerde Allâh -celle celâlühû-’dan bekleme.

tevzî: 1. Dağıtma. 2. Herkese payına düşeni dağıtma, üleştirme.

tezâhür: 1. Zuhûr etme, meydana çıkma, belirme, görünme, gözükme. 2. Belirti.

tezkiye: Nefsi, her türlü kötü sıfatlardan ve menfî temâyüllerden temizleme, aklama ve güzel ahlâk ile tezyîn etme.

tezyîn: Zînetlendirme, süsleme.

-U Ü-

ucub: Kendini beğenmişlik, kibir ve gurura kapılma.

uhrevî: Âhirete âit, âhiretle alâkalı.

ulvî: Yüksek, yüce.

umûm: 1. Hep, bütün. 2. Herkese âit olma. 3. Herkes, bütün halk, bütün insanlar.

ülfet: 1. Alışma. 2. Dostluk, arkadaşlık, âşinâlık, iyi geçinme.

üsve-i hasene: İmtisâl nümûnesi, en güzel örnek şahsiyet Hazret-i Muhammed (s.a.v).

-V-

vâcib: 1. Dînî (şer'î) bakımdan terki uygun olmayan, ehemmiyet bakımından farzdan sonra gelen. 2. Çok lüzumlu, bırakılması mümkün olmayan, zarûrî.

vasıf: 1. Bir kimse veya şeyi başkalarından ayıran kendine has hâl, nitelik, husûsiyet. 2. Bir şeyin mâhiyeti, sıfatı, tabiatı, karakteri ile bunların tarif ve sayılması.

vebâl: 1. Sonunda cezâ ve azap olan fiil, günah, sorumluluk. 2. Kötü âkıbet.

velî: 1. Çocuğun bakımı ve idaresi üzerinde olan, hâl ve hareketinden sorumlu bulunan kimse. 2. Dost, yakın. 3. Allâh'ın sevgili kulu, ermiş, evliyâ.

vukû: Olma, meydana gelme, ortaya çıkma.

vuslat: Bir şeye ulaşma, kavuşma, visâl, sevgiliye kavuşma, Sevgililer Sevgilisi Allâh'a kavuşma.

-Y-

yâd: Anma, hatırlama, zikretme.

yeis/ye's: Ümitsizlik, karamsarlık.

yen: Elbisede kol ağzı.

-Z-

zaaf: 1. Zayıflık, dermansızlık, za'f. 2. İrâde zayıflığı. 3. Düşkünlük. **za'fiyet:** 1. Zayıflık. 2. Dermansızlık.

zâhirî: 1. Görünen, meydanda olan, belli, açık, âşikâre. 2. Dış görünüş.

zâhid: Zühd sahibi, şüpheli şeyleri ve helallerin bir kısmını dahi terk ederek günahlardan kaçan, dünyaya hak ettiğinden fazla değer vermeyen kimse.

zevâl: Yok olma, ölme, ölüm, alçalma, iyi hâlden kötü hâle düşme, düşkünlük.

zillet: 1. Hor ve hakir olma, alçalma. 2. Alçaklık.

zühd: Dünyaya, maddeye ve menfaate hak ettiğinden fazla değer vermeme, rağbet etmeme, kanaatkâr olma, her türlü dünyevî ve nefsânî zevke karşı koyarak kendini ibâdete verme.